INSTITUTUL DE FILOZOFIE AL ACADEMIEI DE ȘTIINȚE A URSS POVESTE FILOZOFIE EDITAT DE G F Aleksandrova, B E Bykhobsky, M B A im și pentru orice altceva; căci trebuie să existe o esență naturală, fie una, fie mai multe, din care să ia toate celelalte, iar această natură însăși rămâne Proclus, In primum Euclidis elementoruin, , Ibid , , Biblioteca "Runivers" SCOALA MILETE in siguranta Cantitatea și forma pentru un astfel de început nu sunt toate indicate în același mod, dar Thales, fondatorul acestui gen de filozofie, consideră că este apă (în urma căreia și-a exprimat opinia că pământul este pe apă) ; se poate crede că a ajuns la această presupunere, văzând că hrana tuturor ființelor este umedă și că căldura însăși este obținută din umiditate și trăiește prin ea (și cea din care ia naștere "totul" este începutul tuturor) Astfel , de la aceasta a ajuns la presupunerea lui și, de asemenea, pentru că semințele a tot ceea ce este sunt de natură umedă, iar în lucrurile umede începutul naturii lor este apa Thales a învățat astfel că materia (pe care el o definește ca apă) este aceea din care sunt făcute toate lucrurile, din care își au originea și în care se transformă în cele din urmă Materia, după el, stă la baza tuturor fenomenelor naturale și, în timp ce proprietățile și stările materiei se schimbă, ea nu dispare singură, ci există pentru totdeauna "Astfel, aici avem deja în față materialismul elementar cu totul original, care în mod firesc ia de bună unitatea în diversitatea infinită a fenomenelor naturale atunci când apare și o caută în ceva cu siguranță corporal, în ceva deosebit, ca Thales în apă " Conform învățăturilor lui Thales, totul începe cu apă și se întoarce la ea Evaporarea apei alimentează focurile cerești (soarele și alte lumini), apoi în ploaie apa se întoarce din nou și trece în pământ sub formă de sedimente de râu; în viitor, apa apare din nou de pe pământ sub formă de izvoare subterane, ceață, rouă etc Subliniind învățătura lui Thales despre "apă" ca "început", Aristotel folosește două expresii: "στοίχεων" ("stoicheyon") și "άρχή" ("arche") Stoicheion (element, element) este înțeles de el ca principiu fundamental, ca general, substratul tuturor lucrurilor, ca punctul extrem la care ajungem, făcând abstracție din diferitele stări ale materiei; arche este starea originală a lucrurilor, începutul, ale cărei modificări dau stări diferite, lucruri reale diferite Astfel, termenul "început" trebuie înțeles atât în sens fizic, cât și în sens filozofic: nu există nicio diferență fundamentală între învățăturile despre "stoicheyon" și "arche" Numai cu această interpretare devine clar de ce Aristotel spune mai întâi că toate lucrurile se întâmplă și sunt distruse, iar apoi că nimic nu se întâmplă și nimic nu este distrus Aici ar fi o contradicție dacă nu am ține cont de sensul pe care el îl dă acestui loc: toate lucrurile vin și mor, dar "materia lichidă" este principiul lor fundamental etern și în acest sens nimic nu se întâmplă și nimic nu moare Aristotel, Metafizica, I, , a - b Marx și Engels, Soch , vol XIV, p Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Nu mai puțin important este mesajul lui Simplicius: "Dintre cei care acceptă un singur principiu în mișcare - sunt de fapt ceea ce Aristotel numește fizicieni - alții îl recunosc ca fiind limitat O astfel de opinie a avut-o, de exemplu, Milesianul Thales, fiul lui Examius, și Hippo, care, se pare, era, de altfel, ateu Ei au învățat că începutul este apa și au ajuns la această doctrină, pornind de la aparența sensibilă Cei care au luat ca bază orice element îl considerau infinit, ca Thales, de exemplu, apa Principiul fundamental este un un singur principiu de mișcare; în plus, că acest principiu în mișcare este apa și, în cele din urmă, ceea ce este deosebit de important, Thales, ca și Hipona, în doctrina sa despre

principiu a pornit de la apariția sensibilă, adică din mărturia simțurilor Astfel, învățătura lui Thales este materialismul spontan, care încă nu distinge între laturile ontologice și epistemologice ale principalei chestiuni filosofice și își concentrează atenția asupra primei dintre ele De mare importanță este indicația lui Simplicius că, potrivit lui Thales, materia (apa) este infinită O serie de întrebări se ridică în legătură cu mărturiile aristotelice despre Thales date în eseul Despre suflet "Unii mai spun că sufletul este turnat în tot [existent], poate în legătură cu aceasta, Thales a crezut că totul era plin de zei" "Se pare că și Thales, conform celor spuse despre el, considera sufletul pentru capabil de mișcare, spunând că magnetul are suflet, deoarece atrage fierul Ambele mărturii au condus la o serie de nedumeriri și distorsiuni ale filozofiei lui Thales Cu toate acestea, este absolut greșit pe baza lor să nege caracterul materialist al filozofiei sale Învățătura lui Thales despre zei și suflet ca principiu conducător vorbește doar despre inconsecvența materialismului său elementar Thales a fost strămoșul vechilor filozofi materialiști, care, asumând un singur substrat corporal ca bază a existenței, "fie unul dintre cele trei elemente, fie altceva, mai dens decât focul și mai subțire decât aerul, totul este generat din el prin compactare și rarefacția, producând astfel mult " Învățătura lui Thales despre apă ca o materie eternă, în mișcare fără sfârșit, ca principiu fundamental din care toate lucrurile își au originea și la care se întorc, este prima schiță istorică a unei înțelegeri materialiste a trecerii materiei de la o stare la alta Această doctrină ascundea în sine germenul unei viziuni dialectice asupra lumii Simplicius, În Aristotelis physica, , Mărturia lui Simplicius despre Thales conține o contradicție clară cu privire la problema limitării sau infinitității începutului Aristotel, Despre suflet, I, , a Ibid , I, , a Aristotel, Fizica, I, , a Biblioteca "Runiverse" scoala milesiana Ideile științifice naturale ale lui Thales au fost dezvoltate de studentul și adeptul său Anaximandru de Milet (c - * î Hr) Tabloul universului creat de Anaximandru este marcat de pecetea progresului mental în continuare și de un mare curaj al gândirii, precum și de un interes sporit pentru problemele tehnice Anaximandru este creditat cu dispozitivul unui cadran solar - un gnomon Gnomonul este o tijă verticală montată pe un plan orizontal În funcție de poziția celei mai scurte umbre a acestui tij pe un stand orizontal, au fost determinate țările lumii, amiaza și ora solstițiului Potrivit lui Herodot, Anaximandru a împrumutat un cadran solar de la babilonieni Anaximandru a fost primul care a întocmit o hartă geografică, ^ trasând suprafața pământului și a mării și, de asemenea, a construit o sferă (celestală) (glob)" prin care puteau naviga noaptea În astronomie, Anaximandru este precursorul sistemului geocentric Spre deosebire de Thales, el a învățat că pământul plutește liber în aer, în centrul său, nesuținut de nimic Potrivit lui Anaximandru, pământul are forma unui cilindru, a cărui înălțime este egală cu o treime din baza sa Își menține locația datorită distanței egale față de toate corpurile cerești Mișcarea perpetuă de rotație a pământului este o sursă de căldură și frig; datorită acestei mișcări, cea mai ușoară masă este aruncată la periferie și "precum se formează o scoarță în jurul unui copac, la fel se formează o sferă de foc în jurul aerului care a învăluit pământul" Mișcarea continuă și acțiunea forței centrifuge au sfâșiat această crustă de foc; din cauza comprimării aerului, aceste piese sparte iau forma unor "roți" sau "inele" Așa au apărut soarele, luna și stelele Astfel, cauzele exclusiv naturale stau la baza procesului de apariție a corpurilor cerești În cele din urmă,

Anaximandru a fost primul care a pus problema originii speciilor organice Anaximandru a luat "apeiron" ("άπειρον"), adică materia nedefinită și nemărginită, drept principiu fundamental al tot ceea ce există "El a spus că începutul și elementul (elementul) este infinit, fără a-l defini nici ca aer, nici ca apă, nici ca orice altceva El a învățat că părțile se schimbă, dar întregul rămâne același Dacă diferite stări ale materiei ("părți") trec una în alta, atunci întregul - toată materia în agregat - nu poate trece în niciun alt început Apa lui Thales era și "începutul" și "elementul" sau "elementul"; din punct de vedere al mărimii, a fost definit și ca nelimitat Dar Anaximandru respinge apa (adică una dintre stările materiei) și Diogenes Lagrtius, П, - Istoria filosofiei, vol I Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Ca principiu fundamental, este nevoie de "apeiron", adică materie nu numai infinită ca mărime, ci și nedefinită în raport cu toate stările sale posibile, materia ca atare Anaximandru, așadar, pentru prima dată în filosofia greacă nu înlocuiește conceptul de materie cu unul dintre tipurile sale: deși naiv, dar destul de clar, el pune problema materiei ca atare În această chestiune este de mare importanţă mărturia lui Simplicius , care relatează că originea lui Anaximandru este una, mişcătoare, infinită sau nedefinită Aceste dovezi sunt deosebit de importante pentru că Simplicius citează un fragment autentic din Anaximandru, singurul care a supraviețuit până în vremea noastră În cele ce urmează, ne vom referi la considerarea acestui fragment Indicația lui Hippolytus, care caracterizează în mod specific "apeironul" lui Anaximandru ca fiind etern, nu îmbătrânire, nu este, de asemenea, lipsită de semnificație Astfel, "apeironul" lui Anaximandru este un principiu material, unul, etern, nedefinit și infinit, în mișcare Dar sensul deplin al doctrinei "apeiron" poate fi înțeles doar în legătură cu doctrina contrariilor a lui Anaximandru Conform învățăturilor lui Anaximandru, "apeiron" conține contrarii, a căror selecție determină dezvoltarea materiei, care ia diverse forme de existență În acest sens, mărturia lui Aristotel este de cea mai mare importanță: "Alți filozofi ai naturii presupun că contrariile inerente acesteia ies din unul, așa cum spune Anaximandru și cei care îl consideră pe cel existent și pe mulți - Empedocle și Anaxagora - întrucât ei de asemenea, distinge de amestecul original orice altceva" Citatul de mai sus mărturisește fără îndoială că Anaximandru a deținut o încercare de a rezolva problema unuia și a multora, prima abordare a problemei unității contrariilor Contrariile, care sunt cuprinse în unul, sunt mai departe separate de acesta Opusele de cald și rece, uscat și umed, care erau latente într-un singur "apeiron", adică materia, fiind eliberată, provoacă trecerea materiei de la o stare la alta Selectarea contrariilor este legată de rarefacția și compactarea acestei materii Astfel, în filosofia lui Anaximandru, materialismul grec s-a apropiat de a pune problema dialecticii obiective Doctrina materiei aici este strâns legată de doctrina contrariilor Simplicius, Phys , , Vezi Hippolytus, Refutatio omnium haeresium, I, , - Aristotel, Fizica, I, Biblioteca "Runivers" Milesian iiiikõ tá "Fizica" lui Aristotel ne oferă un material bogat pentru a clarifica această latură a filosofiei lui Anaximandru Caracteristica acelui "un" din care se formează stările solide, lichide și gazoase prin evidențierea contrariilor, ne permite să înțelegem acest "apeiron" ca materie nedefinită sau, conform cnoBaM¡ a lui Aristotel, ca un corp nedefinit Această materie într-o stare nedeterminată se opune aerului (rece), apei (umezeală), focului (căldurii), care la rândul lor sunt reciproc opuse Prin urmare, originea lui Anaximandru trebuie distinsă de fiecare

dintre aceste stări concrete ale materiei Este ceva "general" din care provine orice altceva ("special") Singurul fragment autentic din Anaximandru păstrat de Simplicius (Theophrastus) spune: "Și din ceea ce se nasc toate lucrurile, în aceeași ele se rezolvă după necesitate Căci ei sunt pedepsiți pentru răutatea lor și primesc pedeapsă unii de la alții la vremea hotărâtă Acest fragment are o paletă teologică binecunoscută Cu toate acestea, vechii au discernut deja sub acest înveliș adevăratul conținut al gândirii lui Anaximandru despre dezvoltarea materiei Anaximandru propune că multe lucruri vin din unul, iar unul vine din multe Tot ceea ce există provine din materie, dintr-o singură sursă materială, și se întoarce la această singură sursă Op subliniază necesitatea inerentă acestui proces de dezvoltare a lucrurilor materiale Anaximandru numește întoarcerea la unicul adevăr, dreptate Acest "dig" este o caracteristică figurativă a necesității naturale Acea stare a lumii, când "apeiron" evidențiază contrariile față de sine (și această selecție este o condiție pentru existența fiecărui lucru), Anaximandru o caracterizează ca neadevăr, nedreptate Contrariile care ies în evidență de unul trebuie luate în considerare în legătura lor reciprocă În comentariile la fragmentul de mai sus, după ce a remarcat "expresiile prea poetice" ale lui Anaximandru, Simplicius subliniază că, observând transformarea celor patru elemente unul în altul, Anaximandru a luat ca substrat ceva diferit de ele "Conform propriei sale învățături, apariția lucrurilor nu are loc dintr-o schimbare calitativă a elementului (elementului), ci datorită faptului că contrariile ies în evidență datorită mișcării perpetue" Această indicație a lui Simplicius este extrem de importantă, deoarece, în primul rând, leagă conținutul fragmentului lui Anaximandru cu problema trecerii materiei de la o stare la alta; în al doilea rând, subliniază că la Anaximandru mișcarea perpetuă a materiei co-creează lucruri separate prin generarea de contrarii Simplicius, Phys , , Ibid * Biblioteca "Runiverse" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Deci, dovezile autorilor antici și singurul fragment original supraviețuitor al lui Anaximandru ne permit să afirmăm că învățătura materialistă a lui Anaximandru despre "aleuron", care distinge de ea însăși opusele cald și rece și, prin urmare, dă naștere tuturor lucrurilor, în o formă naivă exprimă o abordare a înțelegerii dialectice a mișcării materiei Acest lucru este pe deplin confirmat de ceea ce știm despre învățăturile lui Anaximandru despre originea cosmosului, precum și despre originea animalelor și a omului El a înaintat prima cerință, cunoscută nouă în istoria științei grecești, de a lua în considerare natura în dezvoltarea ei istorică, ținând cont de variabilitatea universală și tranziția unei forme de materie în alta "Căci cei care au presupus că numărul de lumi este infinit, cum ar fi adepții lui Anaximandru, Leucip, Democrit și mai târziu Epicur, au presupus că ele (lumile) apar și sunt distruse la infinit și întotdeauna unele (lumi) apar, în timp ce altele sunt distruse, iar mișcarea, spuneau ei, este veșnică Căci fără mișcare nu este posibilă nici creația, nici distrugerea " Cosmologia lui Anaximandru, învățătura lui despre multitudinea de lumi și despre apariția și moartea lor sunt strâns legate de conceptul său filozofic general al opuselor de cald și rece Cea mai importantă dovadă pentru teoria cosmologică a lui Anaximandru vine de la Teofrast " Anaximandru, un prieten al lui Thales, a susținut că în infinit (άπειρον) este orice motiv pentru apariția și distrugerea universală Din ea, spune el, au ieșit în evidență cerurile și, în general, toate lumile, al căror număr este infinit El a anunțat că toate pier după un timp foarte semnificativ după apariția lor, iar din

vremuri nesfârșite există o circulație a lor tuturor El a mai spus că atunci când lumea noastră a apărut din etern (început), principiul fertil al cald și rece ieșiră în evidență și o anumită sferă de foc formată din ea a învăluit aerul din jurul pământului, la fel cum scoarța învăluie un copac Când sfera de foc a fost sfâșiată și închisă în mai multe inele, au apărut soarele, luna și stelele" Din aceste dovezi rezultă clar că Anaximandru a încercat o explicație științifică naturală a originii universului Zeii nu iau parte nici la originea, nici la dezvoltarea cosmosului Mișcarea perpetuă a materiei este singura cauză a creației și distrugerii Universul, constând din lumi infinite, trebuie explicat din el în modul cel mai natural, care, la rândul său, este legat de învățătura filosofică generală a lui Anaximandru despre selecția contrariilor "Principiul fertil" al contrariilor Simplicius, Phys , , Pseudo-Plutarh, Stromata, Biblioteca "Runivers" SCOALA MILETSKY 'ai căldura și frigul, este direct legată de învățăturile lui Anaximandru despre "apeiron" În cele din urmă, Anaximandru a explicat originea soarelui, a lunii și a stelelor în știința naturii, deși foarte naiv, ca apariția din sfera de foc Cu învățătura sa cosmologică, Anaximandru a ocupat un loc onorabil printre cei mai mari filozofi materialiști Este necesar să ne oprim asupra încercării făcute de Anaximandru de a considera istoric originea animalelor și a omului Să prezentăm cele mai importante dovezi cu privire la această problemă "Inițial, omul a provenit din animale de altă specie" P "Animalele se nasc (din umiditate) evaporată de soare Omul, pe de altă parte, a fost la început ca un alt animal, și anume un pește "Anaximandru spune că primele animale s-au născut în umezeală și au fost acoperite cu solzi înțepător; după ce au împlinit o anumită vârstă, au început să iasă pe uscat, iar (acolo), când cântarul a început să spargă, în curând și-au schimbat modul de viață Viziunea materialistă asupra lumii a lui Anaximandru este, așadar, una dintre primele încercări de explicație istorico-naturală a originii cosmosului, animalelor și omului Învățătura lui Anaximandru este un exemplu magnific al dialecticii naive grecești antice Studentul și adeptul lui Anaximandru a fost Anaximenes din Milet (perioada de glorie a activității sale datează de la mijlocul secolului al VI-lea î Hr) Toate luminarii sunt considerate de Anaximene prin analogie cu pamantul, care, fiind "foarte plat, drept urmare stă în mod natural în aer, nu plutește liber în infinit, ca la Anaximandru, ci este stabil, nemișcat, ferm la loc Deci, soarele nu se repezi în jurul pământului, așa cum susținea Anaximandru; noaptea este ascuns în spatele munților, iar munții nu sunt atât de departe Sunt situate în jurul coastei, care se termină cu marea care înconjoară Grecia "Soarele, luna și alte lumini", spune Anaximene, "au răsărit din pământ" El consideră că soarele este pământul, care, ca urmare a mișcării rapide, s-a încălzit Ideea naturii naturale a formării luminilor este importantă, deoarece în filosofia naturală completează o anumită linie de "dezamăgire" a stelelor și a altor lumini: nu există nimic supranatural, divin în ele Prin natura lor, ele nu sunt diferite de pământ Anaximandru, determinând locația planetelor, menționează luna, Neptun, Venus, dar încă nu are definiții mai precise ale structurii sistemului planetar Anaximenes a mers cu un pas mai departe decât Anaximandru prin aceea că a încercat să definească ■■ " ■■■" ■ ■ iЦ y, " L inch lini·· II Ī J Simplicius, Phys , , , Biblioteca "Runivers" OQ Despre SCOALA MILETE că constrângerea și îngroșarea (starea) ei (mamei) este rece, iar subtilul și relaxat (așa este tocmai expresia sa literală) este căldură Prin urmare, se spune pe bună dreptate că o persoană eliberează din (sa)

gură atât căldură, cât și frig Și anume, respirația cu buzele strâns comprimate se răcește, în timp ce respirația care iese cu buzele larg deschise devine caldă din cauza rarefării Anaximenes din Milet, fiul lui Euristates, a recunoscut începutul (toate) lucrurilor ca aer Căci totul iese din ea și se rezolvă în ea "În același mod", spune el, "precum sufletul nostru, fiind aer, ne înfrânează, tot așa respirația și aerul îmbrățișează întreaga lume" El folosește același aer și respirație ca sinonime Dar se înșală și el, crezând că ființele vii constau din aer și respirație simple și omogene Căci este imposibil să acceptăm numai materia ca începutul a ceea ce există" Anaximenes, mergând în aceeași direcție cu predecesorii săi Thales și Anaximandru, a făcut o nouă încercare de explicare materialistă a lumii și a pus noi întrebări complexe pentru filosofie, care au fost rezolvate abia mai târziu, în învățăturile mai dezvoltate ale lui Heraclit și Anaxagoras Trebuie remarcat faptul că Anaximenes a încercat să ofere o explicație natural-științifică a originii universului, să elimine mitul tutelei divine asupra lumii El "a redus toate cauzele lucrurilor la aer infinit, dar nu i-a tăgăduit pe zei și nu le-a trecut în tăcere Cu toate acestea, el era convins că aerul nu a fost creat de ei (zei), ci că ei înșiși au apărut din aer Controlul lumii prin puterea supranaturală a fost negat cu tărie de Anaximenes; în ceea ce privește faptul că "nu i-a negat pe zei", atunci, dacă este așa, acest punct de vedere ar trebui considerat ca o concesie față de credințele general acceptate, ca o inconsecvență teologică care nu încalcă în esență sensul materialist general al filozofiei sale Engels rezumă ideile principale ale etapei pe care am luat-o în considerare în dezvoltarea filosofiei grecești antice, după cum urmează: "Filozofii greci antici au fost în același timp oameni de știință ai naturii: Thales era geometru, a determinat lungimea anului la de zile, a prezis, spun ei, o eclipsă de soare - Anaximandru a realizat un cadran solar, o hartă specială (περίμετρον) a pământului și a mării și diverse instrumente astronomice - Pitagora a fost matematician Anaximandru din Milet, după Plutarh (Quaest convivai , VIII,), "omul a coborât dintr-un pește, a ieșit din apă pe uscat", p Plutarh, De primo frigido, , F Aetius, Piac ila phi loso phorum, , , Augustin, Civitas Dei, VIII, Începutul și elementul este apeiron - Mazăre, Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE (διορίζων) din aceasta (άπειρον) nici ca aer, nici ca apa sau orice altceva (Diog Laert , Π, §) Hegel (p) traduce corect acest infinit cu cuvintele "materie nedeterminată" (c) Lnaxigen din Milet ia aerul ca principiu și element de bază, pe care îl are infinit (Cicero, Natura Deorum I, yu etc) "Totul iese din el, totul se întoarce la el" (Plutarh, De placi tis philos , I,) "În același timp, aer, άήρ = πνεύμα: "precum sufletul nostru este aer, tot așa un anumit duh (πνεΰμα) și aer țin întreaga lume Spiritul și aerul sunt echivalente" (Plutarh) Sufletul și aerul sunt considerate ca un mediu general (aproximativ) Deja Aristotel spune că acești filozofi antici caută o ființă nervoasă într-un fel de materie: în aer și apă (și, poate, Anaximandru în ceva intermediar între ele); mai târziu Heraclit este în flăcări, dar niciunul dintre ei nu este în pământ din cauza compoziției sale complexe (διά τήν μεγάλο μέρειαν) (Metafizică, I, , p) Dintre toate, Aristotel remarcă corect că ele lasă neexplicată originea mișcării Pagină și următoarele " Capitolul II UNIUNEA PITAGORICĂ În interpretarea filozofiei pitagoreice întâmpinăm mari dificultăți Un număr mic de fragmente autentice care au supraviețuit de la cei mai vechi pitagoreici în general, și în special absența oricăror materiale autentice care datează direct de la fondatorul unirii -

Pitagora, face foarte dificilă studiul acestei școli filosofice Foarte puține dovezi istorice autentice despre Pitagora au ajuns până la noi; Pitagoreii înșiși aveau tendința de a-l transforma pe Pitagora într-o persoană legendară, aproape într-un fel de întruchipare a unei zeități Faptele istorice reale au fost uitate Diverse delirii mistice despre Pitagora au ieșit în prim-plan În orice caz, se știe că Pitagora (probabil - î Hr) a trăit multă vreme pe insula Samos în perioada de glorie a puterii sale economice și politice - în timpul tiraniei lui Policrate din Samos Dezvoltarea comerțului și a industriei pe insula Samos a dus la răsturnarea puterii aristocrației proprietarilor de pământ Stabilirea tiraniei lui Policrate ne explică mutarea lui Pitagora în Italia Autorul antic Porfirie relatează că plecarea lui Pitagora în Italia a avut propriile sale motive politice Din acest mesaj reiese clar că Pitagora nu a vrut să se împace cu tirania lui Policrate și s-a mutat în Italia ca emigrant "Aristoxenus spune că, când avea de ani și a văzut că tirania lui Policrate era prea puternică, * Marx și Engels, Soch , vol XIV, p - Biblioteca "Runivers" UNIUNEA PITAGORICĂ pentru ca un om liber să poată îndura cu curaj supraveghere și despotism, drept urmare a plecat în Italia "Ch Mutarea lui Pitagora din Samos în Italia (probabil în î Hr), unde s-a stabilit în orașul Crotone, a marcat începutul unificării politice și ideologice a aristocrației locale În istoria luptei de clasă din orașele grecești din Italia, Liga Pitagoreică a avut o importanță extraordinară ca organizație de partid reacționar a aristocrației Ramuri ale Uniunii Pitagoreice s-au răspândit în toată Magna Grecia, adică în sudul Italiei Croton, Sybaris, Tarentum, Heraclea, Metapont, Tauromenium, Re-gium, Himera, Katana, Agrigentum - sunt orașele cunoscute de noi în care se aflau heterias (asociații politice) pitagorice Membrii Uniunii Pitagoreice au luat parte activ la lupta acerbă a aristocrației împotriva democrației deținătoare de sclavi Iată câteva episoade din această luptă La sfârşitul secolului VI (c î Hr) democrația orașului Sybaris începe să lupte cu aristocrația Democrația învinge Liderul său, Telis, îi alungă pe aristocrați, inclusiv pe filozofii pitagoreici Proprietatea exililor este confiscată Apoi aristocrații crotoni, sub conducerea pitagoreenilor, întreprind un atac armat asupra Sybarisului pentru a-i proteja pe emigranții sibari care au apelat la ei pentru ajutor Atletul Milon devine șeful armatei Atacul a fost un succes Sybaris a fost distrus la pământ Victoria pitagoreenilor a implicat mii de victime și distrugerea completă a orașului comercial înfloritor Cu toate acestea, victoria aristocrației crotoniene asupra democrației din Sybaris a dus la rezultate neașteptate pentru ea însăși A avut loc o revoltă a demonstrațiilor chiar în Croton Ca urmare a răscoalei, pitagoreicii, ca ideologi ai aristocrației, au fost expulzați din Croton Expulzarea pitagoreilor a avut loc și în alte orașe unde existau ramuri ale Uniunii Pitagoreice "Demagogul Telis, care era alături de ei (Sibaris), dând vina pe cei mai influenți bărbați, i-a convins pe sibari să expulzeze dintre cei mai bogați cetățeni și să le confisque proprietățile Când fugarii au ajuns la Croton și s-au refugiat în piața de lângă altare, Telis a trimis trimiși la crotonieni, prezentându-le acestora din urmă cererea fie de extrădare a fugarilor, fie de acceptare (declarație de) război S-a convocat o adunare populară și s-a propus pentru discuție întrebarea dacă cei care au cerut protecție să fie predați sybaris sau dacă ar trebui supuși războiului cu (opozanții) mai puternici Senatul și poporul erau în dificultate, iar la început părerea majorității, de frica războiului, era înclinată să-i trădeze pe cei care cereau protecție Dar când atunci filozoful Pifa Porfir, V, R

Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Horus a dat sfaturi pentru salvarea celor care au cerut protecție, părerea s-a schimbat și au acceptat războiul pentru salvarea celor care au cerut protecție Când sibarii au făcut război împotriva lor în valoare de de miriade ( ), crotonii au pus din partea lor miriade ( ) sub conducerea sportivului Milon, care, datorită puterii sale extraordinare a trupului, a fost primul care pune la fugă pe cei care stăteau la coadă împotriva lui Și tocmai acest om, care era de șase ori olimpic și poseda o forță corespunzătoare naturii corpului său, a intrat în luptă, după cum se spune, împodobit cu coroane olimpice, îmbrăcat, ca Hercule, în piele de leu și (înarmat)) cu un club Ca vinovat al victoriei, a început să se bucure de onoarea concetățenilor săi Întrucât crotonii, de furie, nu au vrut să cruțe pe nimeni, ci i-au ucis pe toți cei care s-au predat în timpul zborului, i-au ucis pe cei mai mulți dintre ei Orașul a fost jefuit și pustiit complet" Toate aceste dovezi istorice caracterizează clar rolul politic al uniunii pitagoreice Cât despre Pitagora, se știe că nu a fost membru al guvernului din Croton sau al oricărui alt oraș italian Cu toate acestea, a participat la organizarea puterii aristocratice din Croton, în calitate de șef al uniunii, a condus-o politic și a fost cel mai mare ideolog al aristocrației din sudul Italiei După cucerirea lui Oibaris la Croton începe mișcarea revoluționară a demosului Cererile aduse guvernului aristocratic din Croton erau de natură economică și politică: demosul cerea, în primul rând, împărțirea pământurilor cucerite de la sibari și, în al doilea rând, admiterea demosului să participe la consiliul de stat și să țină public birou În fruntea acestei mișcări se aflau trei politicieni ale căror nume sunt păstrate în surse - aceștia sunt Hippasus, Diodorus și Fiages După primele succese ale mișcării împotriva guvernului aristocratic și a alianței pitagoreice, lupta s-a intensificat Unele concesii făcute de aristocrația conducătoare nu au satisfăcut cercurile democratice În fruntea celor nemulțumiți se află cel mai bogat cetățean din Croton pe nume Keelon Împreună cu prietenul său Ninon, Cylon conduce o mișcare politică ostilă alianței pitagoreice Cylon și Ninon, liderii partidului democratic, opunându-se lui Pitagora și alianței sale, realizează convocarea unei adunări naționale, la care vorbesc direct împotriva lui Pitagora De o importanță deosebită pentru noi este mesajul că la adunarea populară dușmanii democrați ai lui Pitagora au citit pasajul Diodor, XII, , , Biblioteca "Runivers" UNIUNEA PITAGORICĂ din opera sa pentru a demonstra caracterul reacţionar al vederilor lui Pitagora Această lucrare, potrivit unor relatări, numită "Cuvântul Sacru", avea un conținut filozofic-religios-politic Democrația krotoniană a considerat filozofia lui Pitagora ca o doctrină aristocratică, iar uniunea pitagoreică ca un centru de reacție, ca o organizație conspirativă îndreptată împotriva poporului Rezultatul revoltei demosului deja cunoscut de noi în Croton a fost expulzarea pitagoreenilor Potrivit unor relatări, aproximativ sau chiar de pitagoreici, aparent printre cei mai importanți din alianță, s-au adunat în secret în casa cetățeanului crotonian Milo; au fost înconjurați și arși împreună cu casa Se spune că doar doi pitagoreici, Archytas și Lysis, au scăpat din casa în flăcări Evenimentele de la Croton au fost doar o fracțiune din mișcarea politică care a măturat tot sudul Italiei Mai sus, am indicat deja principalele orașe în care se aflau heterii unirii pitagoreice Revoltele împotriva aristocrației s-au răspândit în toată Italia În acest sens, este deosebit de interesant mesajul lui Polibiu, care subliniază răspândirea mișcării împotriva pitagoreenilor în toată Italia și, în același timp, indică

faptul că incendierea caselor în care aveau loc întâlnirile pitagoreice a fost însoțită de moartea primelor persoane din fiecare oras Acest mesaj îi indică direct pe pitagoreici ca fiind cele mai mari figuri politice ale aristocrației grecești din acea vreme Arderea pitagoreenilor a fost în același timp și distrugerea liderilor politici ai aristocrației Dar nici după această înfrângere a unirii pitagoreice, activitatea politică a pitagoreenilor nu s-a oprit Pitagorismul a existat în Italia de peste două secole Filosofia lui Pitagora a pornit de la sarcina de fundamentare teoretică a necesității subordonării complete a demos-ului puterii aristocrației; doctrina sa despre armonie, cu care ne vom familiariza mai târziu, a avut în vedere în primul rând latura politică a problemei În sens social, armonia pitagoreică a servit drept justificare teoretică pentru dominația aristocrației: pitagoreicii au pus în contrast "ordinea" cu "voința de sine a gloatei" Adevărata viziune asupra lumii, potrivit lui Pitagora, se bazează pe trei fundamente: moralitate, religie și cunoaștere Morala lui Pitagora este morala unui aristocrat În ceea ce privește unificarea religiei și cunoașterii, aici se încearcă subordonarea sarcinilor reale ale științei intereselor religiei, ceea ce coincide în cele din urmă cu morala pitagoreică Pornind de la punctul de vedere că o persoană are nevoie de un maestru, care se realizează în religie prin ideea unei zeități și în politică prin dominația aristocrației care subordonează demosul, Pitagora a prezentat în primul rând semnificația riturilor religioase, ca precum și moralitatea dominației și a supunerii Aceasta este religioasă Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE baza morală, care unește teoria și practica pitagoreismului, este trăsătura cea mai caracteristică a întregii activități politice a unirii și, în același timp, a întregii învățături filozofice a lui Pitagora Nu este lipsit de interes să ne oprim asupra principiilor organizatorice ale sindicatului pitagoreic, asupra cerințelor care i-au fost impuse fiecărui membru al sindicatului și asupra sarcinilor pe care uniunea și le-a propus Uniunea Pitagoreică a fost un fel de organizație de partid aristocratic Membrii sindicatului au fost obligați să respecte reguli speciale În plus, s-a acordat o mare importanță autorității personale a liderului suprem al uniunii - Pitagora Pitagoreii au numit instrucțiunile sale "cuvintele lui Dumnezeu" Referirea la Pitagora se bucura de cea mai înaltă autoritate: "el însuși a spus-o" Fiecare membru al uniunii pitagoreice trebuia să lupte pentru "virtute" Printre virtuțile "vieții pitagoreice" în prim-plan s-a aflat virtutea ascultării, adică respectarea disciplinei aliate, apoi - diverse cerințe de natură domestică și rituală O mare importanță a fost acordată cerințelor religioase Propaganda religiei a fost printre primele îndatoriri ale fiecărui pitagoreian Pitagoreii au învățat că există trei feluri de ființe: zei, oameni și zei-om, ființe ca Pitagora Fiecare membru al uniunii era obligat să păstreze cu strictețe secretele geteriei pitagoreice Principalele prevederi ale uniunii pitagoreice erau de natură ezoterică, adică nu erau supuse dezvăluirii în rândul străinilor, iar doar aspectele mai puțin esențiale ale învățăturii pitagoreice erau exoterice, adică puteau fi comunicate nemembrilor Uniunea Așa-numitele "Versuri de aur" transmit conținutul moralității pitagoreice Să aruncăm o privire la unul dintre acele pasaje "În primul rând, onorează și iubește zeii, eroii, făpturile intermediare între zei și eroi, dar nu le cere nimic în rugăciunile tale; tu însuți nu știi ce este bine pentru tine, doar ei îl știu Filosofia pitagoreică în evoluția sa istorică a servit ca una dintre căile de la materialismul original grecesc antic la dezvoltarea

filozofiei idealiste în Grecia Ideologia grupurilor sociale reacţionare, fixând anumite aspecte ale viziunii materialiste originale asupra lumii, a absolutizat aceste trăsături, creând astfel premisele apariţiei unei viziuni idealiste asupra lumii " Idealismul filosofic este o dezvoltare unilaterală, exagerată, uberschwengliches (Dietzgen) (inflație, umflare) a uneia dintre trăsăturile, laturile, fațetele cunoașterii într-un absolut, rupt de materie, de natură, îndumnezeit" Lenin, Caiete filosofice, p , Biblioteca "Runiverse" UNIUNEA PITAGORICĂ Următoarea prezentare va arăta cum filosofia pitagoreică în evoluția sa, umflând, dezvoltând unilateral una dintre fațetele cunoașterii în "absolutul, rupt de materie, de natură, îndumnezeit", a crescut ulterior într-un sistem idealist clar definit Dacă filozofia naturală milesiană considera că principiul material este baza a tot ceea ce există, numindu-l fie "apă", apoi "aleuron", apoi "aer", atunci pitagoreicii au pornit de la recunoașterea numărului ca esență a tot ceea ce există; evidențiind o fațetă în înțelegerea materiei, și anume măsurabilitatea ei prin expresie numerică, latura sa cantitativă, ele mistifică această latură și în cele din urmă transformă numărul într-o entitate metafizică independentă Acestea sunt rădăcinile epistemologice ale tendinței idealiste în filosofia vechilor pitagoreici Filosofia pitagoreenilor, care a existat de mai bine de două secole, trebuie luată în considerare în evoluția sa istorică de la abstracția inițială a numărului din materie și o considerare unilaterală a relațiilor cantitative până la învățăturile idealiste ale pitagoreenilor din secolul al V-lea î Hr e (Philolaus, Archytas, Eudoxus); acest pitagorism de mai târziu apare ca o doctrină idealistă completă, care este inclusă ca sursă istorică a sistemului idealist al lui Platon Doctrina lui Pitagora despre număr este una dintre primele încercări de a ridica problema laturii cantitative a legilor naturii În acest sens, printre cei mai vechi pitagoreici, avem un nou moment în comparație cu școala milesiană, care nu s-a ocupat în mod specific de această problemă, deși s-a apropiat de ea în învățăturile lui Anaximenes Totul în natură este măsurat, supus numărului, în număr este esența tuturor lucrurilor; a cunoaște lumea, structura ei, regularitatea ei înseamnă a cunoaște numerele care o guvernează Acestea sunt principalele prevederi caracteristice filozofiei pitagoreenilor " Așa-numiții pitagoreici, după ce s-au apucat de științe matematice, pentru prima dată i-au înaintat și, crescând pe ei, au început să-i considere începuturile tuturor lucrurilor Dar, în domeniul acestor științe, numerele ocupă în mod natural primul loc și au văzut în numere, li s-a părut, multe asemănări cu ceea ce există și se întâmplă - mai mult decât focul, pământul și apa, de exemplu, așa și cutare proprietate a numerelor este dreptatea, iar unul este sufletul și mintea, celălalt este norocul și se poate spune - în fiecare dintre celelalte cazuri exact în același mod În plus, ei au văzut în numere proprietățile și relațiile inerente combinațiilor armonice Deoarece, în consecință, totul a fost asemănat în mod explicit cu numerele de-a lungul esenței sale, iar numerele ocupau primul loc în toată natura, ei au presupus că elementele numerelor sunt elemente ale tuturor lucrurilor și întregul univers ca armonie și număr " Aristotel, Metafizica, I, C a - b Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Misticismul numerelor este nucleul idealismului pitagoreic Pitagoreii au făcut distincția între numerele pare și impare; un număr par-impar, care combină trăsăturile celor două categorii indicate, era pentru ei o unitate - baza întregii serii de numere Pitagoreii acordau o mare importanță așa-numitelor medii, sau proporţii Proporțiile aveau pentru pitagoreici nu doar o

semnificație matematică: în combinațiile de numere, pitagoreicii vedeau adevărata esență a tot ceea ce s-a întâmplat Zece, "deceniu", ca număr cel mai "perfect", a primit o semnificație divină Trebuie remarcată munca pitagoreenilor în domeniul geometriei Ei au comparat un punct cu , o linie cu , un pătrat cu , un cub cu Celebra teoremă a lui Pitagora - suma pătratelor construite pe catete este egală cu pătratul construit pe ipotenuză - indică clar că pitagoreenii ar trebui recunoscut pentru meritul istoric în dezvoltarea matematicii Știința îi datorează școlii pitagoreice și teorema despre suma unghiurilor unui triunghi Ca matematicieni, pitagoreicii au jucat, fără îndoială, un rol semnificativ în dezvoltarea științei numerelor; ca filozofi s-au apropiat mai întâi de categoria cantităţii Tarzii pitagoreici, smulgând matematica de realitatea obiectivă, au pus în cele din urmă misticismul numerelor la baza întregii lor viziuni asupra lumii Munca pitagoreenilor în studiul muzicii a fost de mare importanță Ei au avut ideea fructuoasă de a măsura înălțimea unei coarde care sună prin măsurarea lungimii acesteia Prin calcule matematice ale lungimii corzii de sunet necesare pentru a obține sunetul unuia sau altuia, pitagoreicii au jucat un rol important în istoria acusticii Ei au excelat și în mecanica cerească, pe care o numesc sferice Ei au prezentat doctrina că mișcarea corpurilor cerești are loc, supunându-se anumitor relații matematice Iată o idee fructuoasă din punct de vedere științific despre calculul matematic al mișcării corpurilor cerești Cu toate acestea, ei au mistificat și mai mult această latură a învățăturii lor De aici și învățătura lor despre așa-numita "muzică a sferelor", despre armonia cerească, în care înțelegerea regularității fenomenelor astronomice este exprimată într-o formă mistificată " " La mijloc, pitagoreicii au pus foc, în timp ce ei considerau pământul ca pe o planetă care se învârte în jurul acestui corp central într-un cerc Dar acest foc nu avea soarele Aceste zece sfere (zece sfere sau orbite sau mișcări a zece planete: Mercur, Venus, Marte, Jupiter, Saturn, soare, lună, pământ, calea lactee și contrapământ (-antipod?), inventat "pentru un număr par", pentru) emit, ca toate în mișcare, zgomot; dar fiecare sferă de ton special, în funcție de particularitățile sale Biblioteca "Runivers" UNIUNEA PITAGORICĂ magnitudinea și viteza Aceasta din urmă este determinată de diverse distanțe care se află într-o relație armonioasă între ele, după intervale muzicale; ca urmare a acestui fapt, ia naștere o voce armonică (muzică) a sferelor în mișcare (lumea) " Aici, marcată de Lenin, caracteristică întregii învățături a pitagoreenilor, "legătura dintre rudimentele gândirii științifice și fantezie în asemănarea religiei, mitologiei" este clar relevată Lenin notează, de asemenea, presupunerile pitagoreenilor despre asemănarea macrocosmosului (lumea) și microcosmosului (omul) și "ghicirea" lor despre eter: " pitagoreicii primesc eterul (" "O rază pătrunde" de la soare prin eterul gros și rece" etc) Deci, de mii de ani, conjectura despre eter a existat, rămânând încă o presupunere Dar deja acum de de ori mai multă subminare este gata, ceea ce duce la rezolvarea problemei, la definirea științifică a eterului" Pe măsură ce abstracția cantitativă a devenit din ce în ce mai opusă realității, s-a creat un misticism pitagoreic al numerelor "Deoarece, în consecință, totul a fost asemănat în mod clar cu numerele în toată esența sa, iar numerele ocupau primul loc în toată natura, ei au presupus că elementele numerelor sunt elemente ale tuturor lucrurilor și întregul univers a armonia și numărul " În legătură directă cu învățătura pitagoreenilor despre număr, ar trebui pusă învățătura lor despre contrarii Având în vedere deja numerele, pitagoreicii disting în ele un astfel de opus ca

numerele pare și impare Această latură este dezvoltată în continuare și în cele din urmă prinde contur într-un întreg sistem de contrarii înțelese metafizic Conform învățăturii pitagoreice, tot ceea ce există este o serie de contrarii Principalele zece opuse sunt: limită și infinit, impar și par, unu și mai mulți, dreapta și stânga, bărbat și femeie, odihnă și mișcare, drept și strâmb, lumină și întuneric, bine și rău, patrulangular și versatil Semnificația filosofică principală este opoziția dintre limitativ și infinit, deoarece, pe de o parte, este limita cea mai caracteristică înțelegerii pitagoreice a numărului însuși, iar pe de altă parte, conceptul de limită este strâns legat de învățătura politică și etico-religioasă a pitagoreenilor despre subordonarea "ordinii" Astfel, tendința de conducere a întregii lor filozofii este întruchipată în "limita" pitagoreenilor Limita este baza, expresia cea mai adecvată a unui număr ca abstractizare primitivă Lenin, Caiete filosofice, p Ibid , p Ibid Aristotel, Metafizica, I, , b Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE țiuni Totuși, nefiind capabili să identifice în final tot ce există cu acest început abstract, numărul ca limită, pitagoreicii sunt nevoiți să lase un anumit loc în sistemul lor și pentru începutul opus, care ia forma "infinitului" (άπειρον) și este o abstractizare primitivă a materiei Aceste două principii - limitativul (numărul abstract) și infinitul (materia abstractă) - sunt opuse unul altuia ca par și impar, ca bun și rău etc Dar contrariile pitagoreenilor sunt opuse, opuse metafizic, netrecând unele în altele Spre deosebire de dialectica naivă a filosofiei naturale milesiene, pitagoreicii s-au poziționat practic pe poziția unei perspective metafizice a lumii, care este în întregime legată de înțelegerea lor asupra numărului În rezumatul său din Istoria hegeliană a filosofiei, Lenin citează următoarele cuvinte ale lui Hegel cu privire la doctrina pitagoreică a contrariilor: " "astfel, acestea sunt definiții uscate, fără proces, non-dialectice, odihnitoare " Citând aceste cuvinte ale lui Hegel, Lenin le însoțește cu următoarea observație cea mai importantă: "Recht" se referă la ideile generale ale pitagoreenilor; - "număr" și semnificația acestuia etc Ergo: se spune asta despre ideile primitive ale pitagoreenilor, filosofia lor primitivă, "definiția" substanței, lucrurile lumii, sunt "seci, lipsiți de proces (mișcare), nedialectice" * Pitagoreii au și elemente dialectice, dar ele se retrag în plan secund în comparație cu poziția lor metafizică principală Lenin remarcă despre acest subiect: Trasând predominantul dialectic în istoria filozofiei, Hegel citează raționamentul pitagoreenilor: "o unitate adăugată unui par dă o impar (+ =); - adăugat la impar, dă par (+ =); - una (unitatea) are proprietatea de a face pare și, prin urmare, trebuie să fie ea însăși egală Unitatea deci în sine conține diverse definiții " În legătură cu înțelegerea contrariilor de către pitagoreici, există și doctrina lor a armoniei, care este o concluzie suplimentară din conceptul de "muzică a sferelor" Potrivit pitagoreenilor, legea cea mai înaltă pentru care tot ceea ce există, întregul cosmos, este armonia Muzica sferelor este în același timp armonie, subordonarea lumii conceptului metafizic de număr Armonia pitagoreenilor este o abstracție metafizică din regularitatea actuală Exclude lupta şi Lenin, Caiete filosofice, p Ibid Ibid Biblioteca "Runivers" GERADIT DIN EFES presupune subordonarea completă a părților față de întreg, nu vorbește despre trecerea contrariilor unul în celălalt, ci despre coexistența și subordonarea lor, despre echilibrul lor Capitolul III Heraclit din Efes În persoana lui Heraclit din Efes, avem în fața noastră " unul dintre fondatorii dialecticii" \ a cărui învățătură este expresia cea mai izbitoare a dialecticii

spontane a filosofiei grecești antice Semnificația istorică enormă a lui Heraclit este determinată de conceptul său despre dezvoltarea materiei, pe care îl propune, bazându-se pe realizările anterioare ale filozofiei materialiste, în principal ale școlii milesiene În Anti-Dühring, Engels, dezvoltând principiile de bază ale materialismului dialectic, definește clar semnificația istorică reală a lui Heraclit în istoria filozofiei "Când luăm în considerare în mod mental natura sau istoria umană, sau propria noastră activitate spirituală", scrie Engels, "atunci vedem mai întâi o imagine a unei împletiri nesfârșite de conexiuni și interacțiuni, în care nimic nu rămâne nemișcat și neschimbat, dar totul pare să se miște , schimbându-se, apărând și disparând Astfel, vedem mai întâi tabloul general, în care particularitățile sunt încă mai mult sau mai puțin ascunse, acordăm mai multă atenție cursului mișcării, tranzițiilor și legăturilor, decât la ceea ce anume este mișcarea, trecerea, legarea Această viziune originală, naivă, dar în esență corectă asupra lumii a fost inerentă filosofiei antice grecești și a fost exprimată în mod clar pentru prima dată de Heraclit: totul există și, în același timp, nu există, deoarece totul curge, totul se schimbă constant, totul este într-un proces constant de apariție și dispariție Totuși, în ciuda faptului că această viziune înțeleg corect caracterul general al întregului tablou al fenomenelor, este încă insuficient să explicăm particularitățile care o alcătuiesc și, până nu le cunoaștem, nici tabloul general nu ne este clar Pentru a studia aceste particularități, trebuie să le scoatem din legătura lor naturală sau istorică și, luând în considerare fiecare separat, să le investigăm proprietățile, cauzele, efectele sale particulare, etc Aceasta este, în primul rând, sarcina științei naturale și a istoriei , adică acele ramuri ale științei care, din motive destul de înțelese, ocupau doar un loc secundar în rândul grecilor din epoca clasică, deoarece grecii aveau nevoie să Lenin, Caiete filosofice, p Istoria filosofiei, vol I Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE acumulează materialul necesar pentru aceasta Numai după ce s-a acumulat o cantitate suficientă de material natural-științific și istoric s-a putut face un studiu critic, comparație și împărțire în clase, ordine și tipuri Viața lui Heraclit din Efes cade la sfârșitul secolului al VI-lea și începutul secolului al V-lea î Hr e Timpul lui "akme" - - ani Învățătura lui Heraclit este o dezvoltare ulterioară a materialismului milesienilor - Thales, Anaximandru și Anaximenes De- Heraclit Asemenea milesienilor, Heraclit este un reprezentant al viziunii materialiste originare asupra lumii, dar la el dialectica apare deja cu deplină distincție, deși și într-o formă naivă Clasa conducătoare a societății deținătoare de sclavi l-a prezentat pe Heraclit din Efes ca ideolog al ei Heraclit din Efes este un oponent al democrației, care a câștigat în orașul natal Efes, autorul unor discursuri îndreptate politic împotriva puterii demosului, împotriva întăririi dominației "mafiei" Heraclit din Efes aparținea familiei aristocratice Codrids, din care au fost recrutați basileusul din Efes Conform datelor biografice disponibile, Heraclit a "cedat" titlul de basileus fratelui său Marx şi Engels, Soch , vol XIV, pp - "Akme" - este timpul să înflorești, de ani Biblioteca "Runivers" Heraclit din Efes ȘI Din opera lui Heraclit, care, potrivit unor informații, purta numele comun în Grecia antică " la natură" ("Περί φάσεως"), au supraviețuit aproximativ de fragmente autentice Heraclit în antichitate a fost supranumit "Întunecat" din cauza dificultății de a înțelege afirmațiile sale L-au numit și "Plângând" pentru tonul pesimist al unora dintre prevederile sale Totuși, nici una, nici alta

poreclă a lui Heraclit din Efes nu îi este caracteristică Heraclit rezolvă principala întrebare filosofică despre relația dintre gândire și ființa ca materialist În centrul a tot ceea ce există, conform lui Heraclit, se află principiul material - focul Acest principiu material, aflat în perpetuă mișcare și schimbare, trecând de la o stare la alta, datorită luptei contrariilor care îl formează, servește drept bază pentru întreaga dezvoltare a lumii Această poziție materialistă și, în același timp, dialectică a lui Heraclit este exprimată în mod viu de câteva dintre fragmentele sale originale, confirmate de mărturia comentatorilor greci Dar cel mai clar poziția principală a filozofiei sale materialiste își găsește expresia într-un fragment citat de Clement al Alexandriei La acest fragment se referă Lenin și Stalin când vorbesc despre materialismul lui Heraclit "Cu privire la viziunea materialistă a filozofului antic Heraclit, conform căreia "lumea, una dintre toate, nu a fost creată de niciun zeu și de niciun popor, ci a fost, este și va fi un foc veșnic viu, aprinderea naturală și stingerea naturală", spune Lenin: O expunere foarte bună a principiilor materialismului dialectic" (Lenin, Caiete filosofice, p S)" Întreaga lume sau, în terminologia lui Heraclit, cosmosul, care există cu adevărat în afara conștiinței umane, este doar o schimbare a principiului material - focul Să ne întoarcem la mărturiile supraviețuitoare ale autorilor antici cu privire la această problemă Aristotel relatează că focul a fost recunoscut de Heraclit din Efes ca început Simplicius subliniază că pentru Heraclit tot ceea ce există este o schimbare de foc, trecând de la o stare la alta In aceeasi masura Potrivit legendei, Heraclit din Efes, care a refuzat să ia parte la viața publică după victoria democrației și a petrecut timp singur, și-a predat eseul pentru păstrare templului Dianei din Efes Cu toate acestea, nu a fost păstrat pentru posteritate și numai munca persistentă de extragere a pasajelor individuale din scrierile diverșilor autori care l-au citat pe Heraclit din Efes a făcut posibilă colectarea a aproximativ de fragmente autentice din Heraclit până acum Literele lui Heraclit sunt o imitație ulterioară și nu sunt opera originală a Efesanului Stalin, Questions of Leninism, ed , p Aristotel, Metafizica, I, , a Simplicius, De coelo, , * Biblioteca "Runivers" filozofia Societății antice Aetius numește focul lui Heraclit originea și constată că totul, în general, conform lui Heraclit, se formează din stingerea focului Partea cea mai densă a acestuia devine pământul; pământul sub influența focului devine apă; apa, evaporându-se, se transformă în aer; pe de altă parte, toate corpurile și întregul cosmos se transformă în foc După cum se poate observa din aceste mărturii, baza a tot ceea ce există pentru Heraclit este dezvoltarea materiei în stare gazoasă, lichidă și solidă Divergența diferitelor mărturii se regăsește în problema ordinii tranzițiilor, dar toate numesc în unanimitate focul origine heracliteană Heraclit spune că "totul se schimbă cu foc și focul cu orice, așa cum mărfurile sunt schimbate cu aur și aurul este schimbat cu mărfuri" Dezvoltarea schimbului de mărfuri în Grecia îi oferă lui Heraclit material pentru această comparație a începutului - foc cu aur Heraclit atribuie schimbarea materiei, trecerea ei de la starea solidă la starea lichidă și gazoasă și invers "măsurilor focului" Doctrina focului ca materie este strâns legată de Heraclit cu o înțelegere dialectică a dezvoltării a tot ceea ce există S-a păstrat un fragment din Heraclit (diverși autori îl transmit într-o ediție oarecum diferită), în care Efesanul caracterizează principalele stări de tranziție ale focului: "Focul trăiește pe pământ cu moartea și aerul trăiește în foc cu moartea; apa

trăiește aerul prin moarte, pământ - apă (moarte) " Există și o indicație a ordinii inverse a dispoziției acestor tranziții: "Din moartea pământului se naște apa, din moartea apei, aerul se naște, (din moartea) aerului, focului și invers" * Astfel, poate fi considerat incontestabil faptul că, după Heraclit, schimbarea focului este trecerea materiei în stare solidă, lichidă și gazoasă, însoțită de schimbări de temperatură În același timp, trecerea materiei de la o stare la alta se poate produce simultan în direcții diferite, dar fiecare schimbare este însoțită de o scădere sau creștere a temperaturii, deoarece "totul este schimbat cu foc" Heraclit încearcă să explice fenomenele mentale cu aceste schimbări Psihicul sau sufletul, pentru Heraclit, ca aerul, apa și pământul, este doar una dintre stările de tranziție ale materiei sau focului "Pentru psihici, moartea trebuie să devină apă, iar moartea apei înseamnă să devină pământ; din pământ se naște apa, iar din apă, psihicul Considerând tot ceea ce există ca dezvoltare a materiei și negând intervenția divină în soarta lumii, Heraclit a fost un determinist și a subordonat necesitatea întreaga dezvoltare a cosmosului Despre legătura strânsă dintre determinismul lui Heraclit și învățăturile sale Vezi Aetius, I, , * Plutarh, De esu carnium, , E • Maxim Tirsky, XII, , p Marcu Antoninus, IV, Clement, Stremata, VI, Biblioteca "Runivers" Heraclit din Efes focul era deja semnalat de Simplicius, după mărturia căruia, după Heraclit, schimbările lumilor se produc într-o anumită regularitate și la un moment dat, supunând necesității Aetius confirmă și determinismul lui Heraclit Potrivit mărturiei sale, Heraclit a învățat că totul se întâmplă în ascultarea de soartă ("geimarmene"), care este identică cu necesitatea ("anan-ke") Într-unul dintre fragmente, Heraclit vorbește direct despre necesitatea oricărei dezvoltări: " totul se întâmplă prin luptă și din necesitate" Într-un alt fragment, Heraclit declară că "soarele nu își va depăși măsura, altfel ar să fie depășiți de Erinye, ajutoare ale Adevărului" Și mai departe: " Perioadele, Soarele, conducătorul și observatorul lor, stabilește, direcționează, numește și dezvăluie tranzițiile și anotimpurile " Determinismul lui Heraclit se extinde asupra tuturor fenomenelor, întrucât toate își datorează existența fluctuației măsurilor focului; acest determinism este un element organic al viziunii sale asupra lumii Cu toată semnificația istorică remarcabilă a concepțiilor filozofice ale lui Heraclit, opiniile sale științifice sunt încă extrem de naive Cunoștințele în domeniul astronomiei la acea vreme erau încă foarte nedezvoltate, iar ideile astronomice ale lui Heraclit, reflectând starea generală a științei din acea vreme, erau încă foarte primitive Semnificația conceptului lui Heraclit despre originea luminarilor, dezvoltarea cosmosului constă în atitudinea sa generală dialectică și materialistă, deși în detaliu dezvoltă vederi foarte naive Dezvoltarea materiei de-a lungul căilor în sus și în jos este supusă necesității Aceasta este pusă de Heraclit la baza întregii explicații a lumii Corpurile cerești își datorează existența evaporării Aceste corpuri de iluminat sunt un fel de "boluri" situate în atmosferă și îndreptate spre pământ cu latura lor goală Vaporii de lumină sunt colectați în aceste "cupe" și formează ogpi-urile corpurilor cerești Flacăra soarelui este cea mai strălucitoare și cea mai fierbinte Alte corpuri de iluminat se află la mare distanță, motiv pentru care strălucirea lor este mai puțin strălucitoare și mai puțin fierbinte Luna, deși mai aproape de pământ, nu se mișcă prin spațiu pur și, prin urmare, lumina ei este mai slabă decât lumina soarelui Astfel, focul soarelui și al altor lumini este hrănit cu vapori Clement relatează

următorul fragment din Heraclit, care este de mare importanță pentru înțelegerea atât a concepțiilor sale filozofice, cât și a cosmologiei sale "Transformări ale focului: mai întâi marea, marea este jumătate pământ și jumătate tornadă marea este descompusă prin măsuri conform aceluiași logo ca și înainte de apariție Origen, Contra Celsum, VI, și Plutarh, De exilio, II, p A Plutarh, Questiones Platonica (c), , , p D Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE pământ" Focul care umple "potirul" solar se transformă într-o tornadă - un vârtej de vapori de foc sub formă de nori, în timp ce norii plouă în mare, care la rândul său se transformă în pământ - așa este drumul în jos Pe măsură ce marea se extinde din ploaie și se transformă în pământ, acesta din urmă la rândul său se lichefiază și se transformă în apă Apa se evaporă și umple "cupa" soarelui cu vaporii săi strălucitori Atât corpurile cerești, cât și animalele sunt supuse necesității "Fiecare animal este îndreptat să se hrănească prin flagelul (de necesitate)" supus necesității Înțelepciunea omului este condiționată în mod necesar de dezvoltarea materiei: "strălucirea uscată este cel mai înțelept și cel mai bun psihic" Cosmosul este condus de fulger ca expresie a principiului primar de foc Cel mai bun psihic se compară și cu fulgerul: acel psihic este uscat și cel mai bun, care flutură în corp ca fulgerul în nori Fiecare persoană, dezvoltându-se conform legii necesității, în limitele vieții și morții, somnului și veghei, este inclusă în marele ciclu al schimbărilor cosmice Potrivit lui Clement, Heraclit a spus despre oameni că "fiind născuți, ei se străduiesc să trăiască și, prin urmare, să moară, este mai bine să spunem - să se liniștească, dar să lase copiii născuți pentru moarte" Plutarh transmite doctrina necesității lui Heraclit, care subordonează cé e întreaga dezvoltare a cosmosului, inclusiv întreaga istorie a rasei umane, astfel: așa faceți unul după altul fără întrerupere, în același mod, natura din aceeași materie ("câmp") a scos inițial strămoșii noștri, apoi continuu după ei au dat naștere taților noștri, apoi noi, apoi din nou unul după altul în ciclu vom naște Și fluxul de origine, curgând atât de continuu, nu se va opri niciodată, la fel ca și fluxul opus al morții După ce a stabilit înțelegerea heracliteană a cosmosului, să ne întoarcem la doctrina sa despre cunoaștere, pe care el o dezvoltă, în principiu, pe linia unei soluții materialiste a problemei relației dintre gândire și ființă Cunoașterea, după Heraclit, este în primul rând cunoașterea realității obiective a cosmosului în schimbarea sa eternă Deja aici este necesar să remarcăm falsitatea conceptului apărat de Clement, Stroma ta, V, Pseudo-Aristotel, De mundo, VI, p la Stobaeus, Florilegium, v Vezi Plutarh, Komulus, I, , b Clement, Stromata, III, Biblioteca "Runivers" Heraclit din Efes istoria burgheză a filosofiei și care se rezumă la afirmația că în filosofia greacă antică teoria cunoașterii a fost dezvoltată mai întâi de idealiști - Socrate și, în principal, Platon Un studiu al filozofiei lui Heraclit din Efes demonstrează clar că deja în această învățătură materialistă au fost conturate principalele prevederi ale teoriei materialiste a cunoașterii, deși încă naiv Recunoscând existența în afara subiectului cunoaștere a realității obiective a cosmosului, Heraclit consideră că sarcina cunoașterii este pătrunderea în esența reală a naturii Mai mult, el consideră că nu numai cunoștințele adevărate, ci și acțiunile corecte trebuie să fie în concordanță cu înțelegerea acestei realități obiective "Gândirea este o mare virtute, iar înțelepciunea constă în a spune adevărul și, ascultând natura, a acționa în conformitate cu ea " Pentru teoria cunoașterii lui Heraclit, este foarte important să înțelegem legătura dintre cunoașterea

senzorială și cea rațională Ținând cont de toată dificultatea cunoașterii naturii, subliniind că "naturii adoră să se ascundă" și punând în fața adevăratei cunoștințe sarcina de a dezvălui esența reală a tot ceea ce se întâmplă ("armonia ascunsă este mai bună decât explicită") , Heraclit subliniază deja problema fiabilității cunoașterii senzoriale și rolul rațiunii, adică gândirea teoretică Într-unul dintre fragmente, Heraclit afirmă: "Martori răi pentru oameni sunt ochii și urechile celor care au psihic grosolan " cei care au psihic grosolan În altă parte, Heraclit indică că mărturia sentimentelor umane este cea în care are cea mai mare încredere: "Prefer ceea ce poate fi văzut, auzit și studiat" b În acest sens, un mesaj străvechi este foarte instructiv că, atunci când Heraclit a fost întrebat de ce a tăiat animalele în membre ale corpului lor, el a răspuns: "Pentru că profesorul meu este natura existentului" Considerând că sarcina cunoașterii este de a "asculta natura", adică recunoscând că prima etapă a acestei cunoașteri este percepția senzorială, Heraclit subliniază în același timp că această primă etapă ar trebui să conducă la a doua, adică la prelucrarea date senzuale cu ajutorul minții Cunoașterea rezonabilă, bazată pe cunoștințele senzoriale, ar trebui să ofere o imagine adevărată a ceea ce Stobaeus, Flor , It Themistius, Orationes, , p , Hippolytus, Refut, IX, Sextus Empiricus, VII, Hippolit, IX, , Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE apare în natură sau în spațiu Aceasta este poziția lui Heraclit în schița sa despre teoria cunoașterii Să trecem la conceptul de dezvoltare al lui Heraclit Cunoscuta zicală, universal celebră și atribuită lui Heraclit "totul curge" nu se găsește de fapt printre fragmentele originale; dar acest lucru nu este esențial, căci aceeași idee este realizată de el în formulări oarecum diferite Afirmarea fluidității universale a lucrurilor, schimbarea fenomenelor, este într-adevăr al doilea element definitoriu al viziunii despre lume a lui Heraclit Totul curge, totul se schimbă, nimic nu este static Pentru a exprima acest gând, Heraclit folosește o comparație figurată a cosmosului în schimbare cu un râu curgător, un pârâu: "La intrarea în același râu curg tot mai multe ape " Mișcarea este caracteristică a tot ceea ce există Toată natura, fără să se oprească, își schimbă starea "Este imposibil să intri de două ori în același râu (după Heraclit și este imposibil să prinzi natura muritor de două ori în aceeași stare, dar viteza și viteza schimbului) se risipește și o colectează din nou (sau mai bine zis, nu din nou și nu după, ci în același timp) (se formează și piere), se apropie și se îndepărtează" a Nașterea, originea nu se oprește niciodată "Soarele nu este numai (cum spune Heraclit) nou în fiecare zi, ci veșnic și continuu nou" Cum înțelege Heraclit această mișcare universală a cosmosului? Istoricii burghezi ai filosofiei, interpretând această poziție, îl expun pe Heraclit ca un reprezentant antic al conceptului evolutiv al dezvoltării: Cu toate acestea, o astfel de interpretare a doctrinei lui Heraclit despre fluxul universal denaturează complet sensul său real, căci, recunoscând mișcarea universală a materiei, Heraclit îl consideră ca dezvoltare dialectică Conceptul său de dezvoltare este în opoziție directă cu evoluționismul vulgar Potrivit lui Heraclit, totul se întâmplă din necesitate și din "schimbul opus" Necesitatea, după Heraclit, este o lege universală, un "logos" care creează ființe din mișcare "opusă" Heraclit vorbește despre un flux intern contradictoriu, apropiindu-se astfel spontan de o înțelegere dialectică a dezvoltării În această înțelegere a fluxului se află enormul rol istoric al lui Heraclit în istoria cunoașterii, care i-a permis lui Lenin să-l plaseze în culmea dezvoltării istorice a

cunoașterii în lumea antică Lenin a remarcat în mod repetat enorma semnificație istorică a lui Heraclit ca unul dintre fondatorii dialecticii "Bifurcarea celui și cunoașterea părților sale contradictorii (vezi citatul din Filon despre Heraclit la începutul părții a III-a ("Despre cunoaștere") a lui Lassalevsky Arius Didymus, apud Eusebias, XV, Plutarh, De esu, , p W Aristotel, Metepra, B , a Biblioteca "Runivers" HERAKITI DIN EFES Heraclit) este sush (una dintre "esențe", una dintre principalele, dacă nu principalele, trăsături sau trăsături) ale dialecticii" Din pasajul de mai sus reiese clar că Lenin îl privește pe Heraclit ca pe un filosof antic care a pus problema bifurcării unuia și a cunoașterii părților sale contradictorii Învățătura lui Heraclit despre curgere este strâns legată de învățătura despre trecerea unui opus la altul, despre "eu" sau "schimbul" de contrarii Acest lucru este destul de clar din acele fragmente ale sale în care vorbește despre transformările focului Să ne amintim unul dintre aceste fragmente: "Focul trăiește pe pământ cu moartea, aerul trăiește în foc cu moartea; apa trăiește aerul prin moarte, pământul trăiește prin apă (moartea)" Heraclit dezvoltă această idee în mod repetat Astfel, el declară: "Fregul se încălzește, caldul se răcește, umed se usucă, uscatul se umezește" Astfel, propoziția "totul curge" este concretizată de Heraclit în formularea "totul este un schimb de contrarii" Cu toate acestea, Heraclit din Ffes nu se oprește aici El își dezvoltă în continuare învățătura și se apropie de a pune problema unității contrariilor Prin schimbul unul cu celălalt, contrariile devin identice unul cu celălalt "Același lucru este și în noi - vii și morți, treji și adormiți, tineri și bătrâni La urma urmei, aceasta, schimbându-se, este aceasta și invers, că, schimbându-se, este aceasta "Nemuritorii sunt muritori, muritorii sunt nemuritori; ei trăiesc unul prin moartea celuilalt, ei mor unul prin viața celuilalt Potrivit lui Marx, Heraclit vrea " să explice transformarea lucrurilor în propriul lor opus"(r) Spre deosebire de poziția care a intrat ulterior în sistemul logicii metafizice sub denumirea de legea contradicției, Heraclit consideră că, ținând cont de variabilitatea universală față de același fenomen în același timp și în același sens, putem afirmăm contradictoriul: "Noi intrăm și nu intrăm în același râu, existăm și nu existăm Este necesar să se acorde o atenție deosebită înțelegerii heraclitee a contradicției ("luptă") care stă la baza oricărei schimbări Unul dintre fragmentele legate de această problemă spune următoarele: "Băznicul unește, din divergent - cea mai frumoasă armonie, și totul se întâmplă prin luptă" Afirmație Lenin, Caiete filosofice, p " Maxim Tirsky, KhP, , b " Zetz, Scholia in Exegesa, Π, ρ "Plutarh, Consolatio ad Apollonium, , p E Hippolytus, Refut , IX, • Marx și Engels, Opere, vol KhP, p Heraclit, Allegoriae Nothysae, Aristotel, Etnica Nicomacheia, Q , b Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Viziunea lui Heraclit că totul este un schimb de contrarii și că contrariile sunt una, este completată de indicația că totul se întâmplă prin luptă Astfel, Heraclit recunoaște contradicția (lupta) ca forță motrice a oricărei schimbări și dezvoltări Un alt fragment care vorbește în mod specific despre contradicție este nu mai puțin important: "Războiul este părintele tuturor și regele tuturor; pe unii i-a hotărât să fie zei, pe alții să fie bărbați; pe unii le-a făcut sclavi, pe alții liberi În acest fragment, alături de indicarea războiului ca bază a tot ceea ce se întâmplă, este recunoașterea luptei ca forță motrice a societății În fine, Heraclit vorbește astfel despre legea universală a luptei, care pentru el este o expresie a necesității: "Să știm că războiul este universal, iar adevărul este

luptă și că totul se întâmplă prin luptă și din necesitate" Alături de doctrina dialectică a luptei, Heraclit propune și propriul concept de armonie Pasajul de mai sus vorbește despre această armonie împreună cu lupta În altă parte, Heraclit compară conceptul său de dezvoltare cu armonia arcului și a lirei Această armonie în transmiterea diverșilor autori este caracterizată fie ca "returnabilă", fie ca "elastică" În doctrina lui Heraclit despre armonie, care completează doctrina luptei ca bază a oricărei dezvoltări, ideea unității contrariilor, a cărei luptă determină mișcarea, apare în cea mai naivă formă Recunoașterea luptei ca forță motrice a dezvoltării își primește formalizarea ulterioară în învățăturile lui Heraclit despre legea universală a mișcării, pe care el o numește "logos" "Logos" în traducere literală din greacă înseamnă "cuvânt" Sensul suplimentar al acestui termen este rațiune, lege Heraclit o folosește tocmai în sensul din urmă, în sensul unei legi și, în plus, al unei legi dialectice, ceea ce decurge din faptul că doctrina logosului a lui Heraclit este strâns legată de doctrina sa a luptei, a dezvoltării contradictorii în interior Într-un fragment care, după unele surse, este începutul operei sale, Heraclit spune următoarele: "Deși acest logos există pentru totdeauna, oamenii nu îl înțeleg nici înainte de a auzi despre el, nici atunci când îl aud pentru prima dată Căci totul se desfășoară după acest logos și ei devin asemenea ignoranților când procedează la acele cuvinte și fapte pe care le-am expus, împărțind pe fiecare după natura sa și explicându-și esența Ceea ce fac ei în timp ce sunt trezi este ascuns de restul oamenilor, așa cum își uită visele Astfel, logosul lui Heraclit există pentru totdeauna, la fel cum cosmosul există veșnic, nefiind creat de niciunul dintre zei și oameni In orice caz, Hippolytus, Refut , IX, Origen, Contra Celsum, VI, Sextus Empiricus, Adversus mathemathicos, VII, Biblioteca "Runivers" Heraclit din Efes întrucât oamenii nu cunosc acest logos, învățătura lui Heraclit despre lupta și unitatea contrariilor le este inaccesibilă Gânditorul efesean, între timp, subliniază că el expune faptele și cuvintele, împărțindu-le după natură De aceea Heraclit sugerează să nu ascultăm de el, ci de logos A cunoaște logosul înseamnă a cunoaște natura și societatea în lupta și armonia contradicțiilor lor Din acest punct de vedere, adevărata cunoaștere este cunoașterea ființei în unitatea și contradicția sa Se opune cunoașterii ființei în multiplicitatea ei, interpretată metafizic, sau, în terminologia lui Heraclit, policunoașterii În acest sens, Heraclit spune că "multa cunoaștere nu învață pe cineva să fie înțelept" Multi-cunoașterea este un "truc rău" Negarea policunoașterii de către Heraclit nu este o negare a necesității cunoașterii empirice, ci doar o recunoaștere a unității contradictorii a diversității Cunoașterea logo-ului trebuie să se bazeze pe baza multor cunoștințe "Bărbații filozofi trebuie să știe multe " Astfel, pentru a cunoaște legile dialectice ale cosmosului, este necesar, bazându-ne pe evidența sentimentelor, să mergem mai departe, să înțelegem inconsistența internă a dezvoltării și "să cunoaștem armonia ascunsă, care este mai bună decât cea evidentă unu " În acest sens, trebuie să se înțeleagă afirmațiile lui Heraclit că "naturii adoră să se ascundă", că "căutătorii de aur caută mult pământ și găsesc puțin (aur)" Metoda de cunoaștere a lui Heraclit dezvăluie contrariile în cosmos, dezvăluie contradicțiile și, prin urmare, armonia sa ascunsă Acesta este sensul cunoașterii adevărate, cunoașterea logosului, care se opune cunoașterii multor lucruri în fragmentarea, dezordinea și policunoașterea lor De aici, Heraclit definește necesitatea - soarta - ca un logos care creează o ființă dintr-o mișcare opusă Astfel, devine de înțeles un alt

fragment din Heraclit, vorbind despre logos: " ascultând nu pe mine, ci pe logos, este înțelept să recunoaștem că totul este una" În acest fragment, logosul este considerat în legătură cu doctrina unității contrariilor, în timp ce înainte era considerat în legătură cu doctrina inconsecvenței ființei Semnificația logosului ca lege dialectică care guvernează natura și oamenii apare cu deplină claritate în următorul fragment din Heraclit: le pare străin" Neștiind să gândească dialectic, oamenii sunt incapabili să cunoască logo-ul, deși îl observă în fiecare zi De asemenea, Heraclit supune omul legii universale a logosului Clement, Stremata, IV, Ibid , Hippolytus, Refut , IX, \Mark Antonin, IV, Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE psihic neplăcut "Orice cale ai urma, nu vei găsi granițele psihicului: logosul său este atât de profund" \ și mai departe: "Un logos care crește singur este inerent psihicului" Dacă ne amintim că pentru Heraclit psihicul este una dintre stările de tranziție ale focului, care se aprinde în măsuri și se stinge în măsuri, adică o parte integrantă a unui singur cosmos, atunci subordonarea sa față de logosul universal devine de înțeles Într-o serie de fragmente, Heraclit vorbește despre relativitatea judecăților morale Opoziția binelui și a răului își pierde semnificația metafizică absolută pentru el "Atât binele, cât și răul (unul) Într-adevăr, medicii care chinuiesc bolnavii, tăind și ardând în toate felurile posibile, au nevoie de mai mult decât atât, deși nu meritau, deoarece fac același lucru: atât bine, cât și boala " Beneficiul tratamentului este inseparabil de el chin Binele și răul pentru organism sunt identificate și în același timp curg unul din celălalt În acest sens, binele și răul sunt una Heraclit vorbește despre acest lucru și mai expresiv în următoarele cuvinte: "Boala face sănătatea plăcută, răul - bine, foamea - sațietate, oboseala - odihnă" * Conceptul de relativitate este asociat și în Heraclit cu depășirea limitărilor metafizice ale categoriilor etice "Dacă n-ar fi fost onoarea lui Dionysos că au făcut procesiuni și au cântat un imn falic, ar fi procedat în cel mai nerușinat Dar Dionysos, de dragul căruia se înfurie în bacanale, este identic cu Hades" s Moartea și viața, Hades și Dionysos, răul și binele sunt identice Cel nerușinat devine cel mai onorabil, cel rău devine bun Heraclit găsește aceeași relativitate în plăceri Potrivit lui Aristotel, Heraclit a învățat că nu există plăceri irelative, absolute Calul are propria lui plăcere, câinele are propria lui, omul are propria lui Măgarii ar prefera paiele decât aurul, pentru că măgarilor le place mâncarea mai mult decât aurul Un număr de fragmente din Heraclit vorbesc despre această relativitate a plăcerilor Iată câteva dintre ele: "Porcii se bucură în noroi, păsările se scaldă în praf sau cenușă" (r) "Apa de mare este cea mai pură și mai murdară: este potrivită pentru băut și vindecare pentru pești, dar pentru oameni este nepotrivită pentru băut și dăunătoare" Această relativitate se extinde nu numai la plăcut și neplăcut, util și dăunător, bun și rău, ci și frumos și urât, frumos și urât "Cea mai frumoasă maimuță este dezgustătoare în comparație cu rasa umană" Diogene Laertius, IX, Stobaeus, Flor , I, a Hipolytus, IX, Stobaeus, Flor , I, Clement, Protrepticos, , p , Columella, VIII, Hippolit, IX, Platon, Hippias m , A Biblioteca "Runivers" Heraelit din Efes În domeniul judecății umane, ca și în altă parte a vieții, nimic nu este în repaus, totul se mișcă veșnic, totul este relativ Relativitatea este extinsă de Heraclit la teoria cunoașterii Dar el nu neagă în niciun caz adevărul obiectiv Cea mai înaltă înțelepciune pentru Heraclit este cunoașterea care ascultă logosul Doctrina relativității a lui Heraclit este o parte integrantă a dialecticii sale Învățătura lui și în acest paragraf " viziunea

originală, naivă, dar în esență corectă asupra lumii" \ Heraclit se apropie de problema conexiunii universale a cosmosului Fragmentul său vorbește elocvent despre aceasta: "Legături: întregi și neîntregi, convergente și divergente, consoane și discordante și din toate - unul, și din unul - totul" "Totul este unul", declară Heraclit, dar "unul" al lui Heraclit nu exclude pluralul, contradictoriul Dimpotrivă, "unitatea" lui Heraclit cuprinde și contrarii: "Totul este unul: divizibil - indivizibil, născut - nenăscut, muritor - nemuritor, logos - eternitate, tată - fiu, zeu - dreptate " Pentru a sublinia unitatea întregului cosmos ca pe o unitate a contrariilor care se luptă, Heraclit o compară cu un nor de tămâie parfumată, diferite unele de altele ca aromă, dar în același timp unite în dizolvarea lor în foc Un foc conține toate contrariile diferitelor tămâie "Doamne: zi-noapte, iarnă-vară, război-pace, belșug-foame (toate opuse Această minte) se schimbă ca focul, care, amestecat cu tămâie, se numește diferit, cât de diferite sunt plăcerile de la fiecare dintre ele" Termenii "zeu" și "minte" în acest text sunt în mod evident inserați de teologul care a comentat despre Heraclit și a transmis fragmentul său De fapt, Heraclit vorbește aici despre înțelegerea sa despre cosmosul unificat În această comparație poetică cu tămâia care se dizolvă în foc, se ascunde efortul cel mai intens al lui Heraclit de a prinde și asimila ființa veșnic fluidă în toată imediata și realitatea ei, în unitatea ei permanent ruptă și nou restaurată Recunoașterea inconsecvenței interioare a ființei, trecând veșnic de la un opus la altul, se termină ca urmare firească cu dialectica unuia și a multora, doctrina unității tuturor contrariilor cosmice Latura reacționară a opiniilor lui Heraclit, care reflecta lupta aristocrației grecești de sclavi împotriva democrației, este exprimată clar într-un număr de fragmente ale sale Marx și Engels, Soch , T XIV, p Pseudo-Aristotel, De mundo, , b Hippolytus, Refut , IX, Ibid , Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE El pune în contrast un aristocrat cu o mulțime de zece mii: "Unul pentru mine este zece mii, dacă este cel mai bun" În declarațiile sale politice, Heraclit se opune ferm democrației El declară că dacă majoritatea democratică se ridică împotriva puterii aristocratice, este necesară înăbușirea în cel mai hotărâtor mod, cât mai curând posibil, a mișcării revoluționare "Arbitrariul ar trebui stins mai devreme decât focul" Astfel, afirmațiile supraviețuitoare ale lui Heraclit exprimă clar poziția sa de clasă Capitolul IV SCOALA ELEA Principalii reprezentanți ai școlii eleatice sunt Xenofan, Parmenide, Zenon și Melissus Școala și-a luat numele de la orașul Elea, o colonie greacă din sudul Italiei, în care s-a mutat fondatorul școlii, Xenofane, care a fost alungat din orașul natal al lui Colophon, Focea La Elea au locuit și lucrat și Parmenide și Zeno Eleienii au acționat nu numai ca filozofi, ci și ca politicieni activi Parmenide a fost recunoscut de concetăţenii săi drept unul dintre liderii politici ai Elei Plutarh relatează: "Parmenide și-a pus în ordine propria patrie cu cele mai excelente legi, astfel încât autoritățile îi obligau anual pe cetățeni să depună un jurământ să rămână credincioși legilor lui Parmenide" Diogenes Laertius scrie despre Zenon din Elea, Parmenide ' student favorit, nu numai ca filosof remarcabil, ci și ca om de stat Melissus era șeful flotei samie și a condus lupta împotriva Atenei, punând flota ateniei la fugă Școala eleatică prinde contur la mijlocul secolului al VI-lea și continuă să existe până la mijlocul secolului al V-lea î Hr e La fondatorul lui Xenophanes noi avem într-o formă nedezvoltată doar enunţarea principalelor probleme Parmenide a avut o fundamentare și o dezvoltare ulterioară a doctrinei, iar gânditorii care au închis

școala, Zeno și Melissa, au avut o apărare detaliată a prevederilor școlii În anii instaurării jugului persan asupra orașelor ionice, întemeietorul școlii eleatice Xenofan (născut c î Hr , a trăit peste de ani) a părăsit orașul Colofon Aceasta s-a întâmplat la scurt timp după moartea lui Thales și a lui Anaximandru și în momentul în care Pitagora era pe cale să părăsească insula Samos Xenophanes a rătăcit prin diferitele orașe din Hellas și Magna Grecia ca rapsod, extragând astfel hrană Galen, De dignoscendis pulsibus, VIH, K Diogenes Latius, IX, Plutarh, Adversus Colotes, , A Biblioteca "Runivers" SCOALA LEY Într-unul dintre fragmentele supraviețuitoare ale lui Xenofan, el spune despre sine: "De de ani încoace, cu gândurile mele, alerg în jurul pământului elen Și atunci aveam vreo douăzeci și cinci de ani, dacă nu mă înșel în asta Xenophanes necesită activitate sobră, după rațiune, prudență și beneficiu Atitudinea lui negativă față de Jocurile Olimpice este caracteristică El pune putere fizică scăzută, opunându-i cu cunoștință și înțelepciune Xenofan are o atitudine negativă față de poezie, care gloriifică isprăvile eroilor mitici, curajul fizic și curajul El scrie: "Ar trebui să fie glorificat de luptele dintre titani, giganți și centauri - ficțiuni din vremuri trecute ", și cei care "descoperă cum în el înfloresc memoria și constanța în privința virtuții" Potrivit lui Xenofan, " înțelepciunea noastră mult mai bună decât puterea oamenilor și a cailor Dar este un obicei complet lipsit de sens și nedrept să dai preferință forței trupești față de înțelepciunea folositoare La urma urmei, aceasta nu umple vistieria orașului Aceste observații ale lui Xenofan sunt îndreptate în primul rând împotriva nobilimii tribale, a conceptelor lor de onoare și demnitate, dar, în același timp, le întoarce împotriva maselor, lăudând minoritatea aleasă "Majoritatea este mai slabă decât mintea", proclamă Xenofan Xenofan și-a expus concepțiile sale filozofice în formă poetică Multe dintre poeziile sale, epice și elegiace, erau cunoscute în antichitate Poezia lui Xenofan "Despre natură" s-a pierdut în antichitate, s-au păstrat doar fragmente separate din ea, date de Aristotel Poezia lui Xenofan este lipsită de misticism și respiră realism Scopul său este de a ridiculiza superstiția, ideile mitologice și teogonice Xenofan ocupă un loc proeminent în dezvoltarea ateismului grecesc antic Critica sa față de zei, credințe religioase și rituri este potrivită și ascuțită În centrul criticii sale antireligioase se află descoperirea naturii antropomorfe a ideilor religioase, dovada că zeii sunt o invenție a oamenilor, că "zeii sunt creați după chipul omului" b "Dar muritorii cred", spune unul dintre fragmentele lui Xenofan, "că zeii se nasc, au haine, o voce și o imagine corporală, ca ei" Ce sunt oamenii, așa sunt zeii lor: "Etiopienii spun că zeii lor sunt negri și cu nasul moale, în timp ce tracii (reprezintă zeii lor) au ochi albaștri și roșiatici" Diogenes Laertius, IX, Ateneu, XI, C a Ibid , X, Diogenes Laertius, IX, Lenin, Caiete filosofice, p , Clement, Stremata, V, "Ibid , VII, , Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE "Dar dacă taurii, caii și leii ar avea mâini și ar putea să deseneze și să creeze opere (arte) cu ei, ca oamenii, atunci caii ar înfățișa zei ca caii, taurii ca taurii și le-ar da (le) un astfel de corp, ce este imaginea corporală despre ei înșiși (fiecare în felul lui)" x Xenofan arată că tradițiile mitologice nu ar trebui să provoace venerarea zeilor, ci disprețul față de ei "Tot ceea ce oamenii au dezonorant și rușinos, Homer și Hesiod au atribuit zeilor: furtul, adulterul și înșelăciunea reciprocă" Sursele antice mărturisesc batjocura lui Xenofan asupra credinței în divinație și divinație Prin critica sa față de credințele religioase, Xenofan a întărit credința

omului în propria sa putere și îndemnat să nu se bazeze pe darurile zeilor, ci să se străduiască pentru auto-îmbunătățire Într-unul dintre fragmentele care au ajuns până la noi, el spune: "Zeii nu au dezvăluit totul muritorilor de la început, dar treptat, căutând, (oamenii) găsesc ce este mai bun" În centrul învățăturilor filozofice ale lui Xenofan se află ideea unității lumii Unul, etern, necreat și indestructibil început Xenofan îl numește Dumnezeu " Privindu-se la cer în întregime, el declară că acela, acesta este Dumnezeu" "Xenofan a numit Dumnezeul-Unul" Forma teologică în care Xenofan își îmbracă doctrina despre atot-unul nu ar trebui să ne ascundă nucleul materialist al vederilor sale, deși mărturisește inconsistența evidentă a materialismului și ateismului său "Vog-ul" lui Xenofan este substratul material abstract, înțeles metafizic al cosmosului Lumea pentru el nu este o creație a lui Dumnezeu Lumea însăși, considerată în întreaga ei unitate, el a numit-o pe Dumnezeu La Xenofan, în cuvintele lui Sextus Empirist, "Dumnezeu a crescut împreună cu toate", "După Xenofan", mărturisește Aetius, "lumea este nenăscută, veșnică și indestructibilă" "Și că (Dumnezeu) nu se naște, el a dovedit (acest lucru) pe baza (propoziției) că ceea ce se naște provine în mod necesar fie din asemănător, fie din diferit Dar ca, spune el, nu experimentează (asta) din ca Faptul este că asemănarea nu poate da naștere unui asemenea, așa cum nu se poate naște din el Iar dacă a apărut din deosebire, atunci existentul ar fi obținut din inexistent Deci, așa a dovedit că (Dumnezeu) este nenăscut și veșnic Într-o altă mărturie, același gând exprimat de Xenofan Clement, Stremata, V, " Sextus Empiricus, Adv matematică, IX, Stobaeus, Eclogae, I, , Aristotel, Metafizica, I, , b Simplicius, Phys , , • Aatsii II, , Simplices, Phys , , Biblioteca "Runivers" SCOALA ELEA soție astfel: "Xenofan nu recunoaște nici apariția, nici distrugerea, dar spune că universul este întotdeauna asemănător (cu el însuși) Și anume, spune el, dacă a apărut, atunci nu ar fi trebuit să existe înainte de a apărea Iar inexistentul nu poate nici să ia naștere, nici să producă nimic, iar din inexistent nu se poate naște nimic " Și astfel, într-o sursă se spune despre Dumnezeu exact la fel ca în alta despre univers Xenofan i se atribuie afirmația că "ființa lui Dumnezeu este sferică" Xenofan își exprimă astfel atitudinea față de problema infinitului universului: pentru el, mingea este o imagine a limitării în sine, o imagine a unității limitării și infinitului Următorul raționament al comentatorului antic asupra acestei definiții a lui Xenofan sună foarte convingător: "El însuși spune că Dumnezeu este un trup, spunând asta fie despre el în întregime, fie despre esența lui ^ La urma urmei, fiind încorporat, cum ar putea fi sferic " Astfel, "zeul" lui Xenofan este o formă teologică în spatele căreia se ascunde un conținut materialist Diferența fundamentală dintre întemeietorul școlii eleatice și filosofii naturii ionieni constă în faptul că Thales, Anaximandru și Anaximenes au încercat să extragă toată diversitatea lumii dintr-o singură sursă, eternă, care li se părea schimbătoare, în timp ce Xenofan, recunoscând și ființa veșnică, a considerat-o neschimbată și nemișcată Doctrina că în miezul ei, ființa este nu numai eternă și egală cu ea însăși, ci și neschimbătoare, nemișcată, impune filozofiei lui Xenofan pecetea metafizicii și a abstractității Dar, în același timp, această doctrină a pus în fața filozofilor următori în toată acuitatea ei problema unuia și a celor mai mulți, identitatea începutului și diversitatea lucrurilor, eternitatea materiei și variabilitatea manifestărilor ei Xenofan însuși nu are încă această problemă Recunoscând lumea atot-unită ca eternă, nemișcată și neschimbătoare, în același timp, fără alte explicații, acceptă

multiplicitatea, variabilitatea, apariția și distrugerea părților sale Dar deja pentru studenții săi, această problemă se ridică la maxim Formularea acestei probleme de către școala eleatică - opoziția unei singure ființe neschimbate față de diversitatea schimbătoare a lucrurilor - așa cum vom vedea mai târziu, a avut o mare importanță pentru dezvoltarea ulterioară a filosofiei grecești antice Din fragmentele și mărturiile anticilor care au ajuns până la noi, avem la jumătate de milă câteva informații despre vederile fizice ale lui Xenofan Soarele și alte lumini, potrivit lui Xenofan, se ridică din norii înflăcărați "Conform lui Xenophanes (luminarii apar) din norii inflamați Stingând în fiecare zi Pseudo-Plutarh, Strom , a Diogenes Laertius, IX, Pseudo-Aristotel, De Mellìsso, H Istoria filosofiei, vol I Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂŢII ANTICHE se ard din nou noaptea, ca cărbunii Faptul este că înălțarea și apusul (a luminarilor) este aprinderea și stingerea (a lor)" x Norii iau naștere din vapori umezi, apa este sursa lor "Marea", scrie Xenofan, "este o sursă de apă, o sursă de vânt Căci dacă nu ar fi mare mare, atunci nu s-ar ridica în nori suflarea vântului care suflă din ei, nici pâraiele râurilor, nici apa de ploaie a eterului; dar marea mare este tatăl norilor, al vânturilor și al râurilor" Xenofan a exprimat o serie de gânduri interesante și valoroase despre istoria pământului El credea că pământul se eliberează treptat de apă (marea), ca dovadă a căruia s-a referit la faptul că scoici se găsesc în țări îndepărtate de mare și pe munți: în carierele din Siracuza și pe Paros, peștii pe pietre s-au găsit amprente, pe Melita - amprente ale diverșilor reprezentanți ai animalelor și plantelor marine Din aceasta Xenofan a tras concluzia corectă că odată a existat o mare Potrivit unor surse, el a învățat că pământul se scufundă periodic în mare, toți oamenii mor, apoi este din nou eliberat din apă și dă naștere la noi creaturi Părerile sale despre cunoaștere sunt strâns legate de învățăturile lui Xenofan despre lume Indicațiile simțurilor nu dau cunoștințe adevărate, ci doar părere, aparență "Opinia domnește peste tot", spune Xenophanes Dacă avem încredere în opinia bazată pe sentimente, atunci nu vom putea înțelege adevărata esență: vom lua diversitatea și variabilitatea drept realitate adevărată Această judecată a lui Xenofan nu trebuie înțeleasă ca scepticism Xenofan credea doar că nu ar trebui să se limiteze la cele contemplate senzual, deoarece încă nu oferă cunoaștere a adevăratei esențe a lucrurilor, care devine accesibilă doar prin reflecție Figura centrală a școlii eleatice este Parmenide, prieten și elev al lui Xenofan Potrivit lui Apolodor, "acme" al lui Parmenide se referă la î Hr e Era din Elea și provenea dintr-o familie nobilă Parmenide își expune doctrina filozofică în poemul "Despre natură" Poemul este o descriere alegorică a călătoriei tânărului către zeiță, care îi dezvăluie adevărul În introducerea poemului său, Parmenide descrie în mod figurat calea cunoașterii: " "Mi-am alergat cu carul, iar fecioarele mi-au marcat calea Flautul a cântat îndelung întins - apoi axul s-a încălzit în butuci, Căci pe ambele părți două cercuri care se învârteau rapid L-au grăbit, iar la înălțimea fecioarei soarelui, Nopțile au părăsit camera, alergând iute Spre lumina, aruncând vălul de pe cap cu mâinile lor Ascius, II, , * Ibid , III, , Biblioteca "Runivers" scoala eleisya ? Aici, pe drum înaintea mea, stau porțile Zilei și Nopții Buiandrugul se ridică deasupra pragului puternic de piatră Ușile eterice își ridică ușile voluminoase, propriile lor chei sunt păzite de oboseală, un Adevăr străin Cu un discurs tandru al unui argument rezonabil, într-un cuvânt, Fecioarele i-au cerut să arunce imediat zăvorul care închidea poarta cu fier Se

deschideau ușile largi, În cuiburi una câte una, mișcându-se tijele de aramă, pe care tăria cuielor le apăsa tare cu plăcile Direct în intrarea deschisă pe acel drum liber al Fecioarei, au trimis alergarea iepelor carului meu Primirea a fost amabila cu mine Zeița de mâna dreaptă, Luându-mă cu mâna dreaptă, mi-a spus aceste cuvinte " Sextus Empiricus comentează această parte a introducerii astfel: "Parmenide înțelege aspirațiile și dorințele nerezonabile ale sufletului de către caii care îl poartă, în timp ce el numește speculație prin călătoria pe calea foarte cunoscută a zeității, potrivit minte iubitoare de înțelepciune, care, asemenea divinității călăuzitoare, arată calea către cunoașterea tuturor; de fecioarele care merg înaintea lui, (el cheamă) senzații, din care face aluzie la auzul în cuvintele: "căci de ambele părți două cercuri care se învârteau rapid i-au accelerat calea", referindu-se la cercurile urechilor, prin care ei percep sunet; a numit organele vederii fecioarele Soarelui, care au părăsit camera Nopții și au aspirat la lumină, pentru că fără lumină nu pot fi folosite Ajungând la "pedepsitorul strict", Adevărul, care are "chei", înseamnă reflecție, care deține o puternică înțelegere a lucrurilor" Astfel, deja în primele versuri ale poemului său filosofic, Parmenide proclamă rolul primar al rațiunii în cunoaștere și rolul subsidiar, subordonat, al simțurilor Parmenide distinge clar între adevăr (αλήθεια), bazat pe cunoașterea rațională, și opinia (θόζα), bazată pe percepții senzoriale Acestea din urmă, crede Parmenide, ne fac cunoștință numai cu aspectul lucrurilor, dar nu ne oferă cunoașterea adevăratei lor esențe Parmenide avertizează împotriva încrederii oarbe în percepțiile senzoriale: "Cu toate acestea, îmi rețin gândul (meu) din această cale de cercetare și nu las ca obișnuința (care este rezultatul) experienței prelungite să te forțeze pe această cale Nu vă dați ochii peste cap, nu ascultați cu urechile în care se aude (doar) zgomot și nu trăncăniți (lenos) cu limba, ci cercetați cu mintea dovada pe care am spus-o Parmenide contrastează opinia senzuală cu speculația "Priviți fără ezitare cu ochii minții la ceea ce nu este în fața lor, ca la ceea ce este " Sextus Empiricus, VII, ili Simplicius, De coelo, , , Clement, Stroma ta, V, * Biblioteca "Runivers" é Filosofia societăţii antice Totuși, după cum mărturisește pasajul de mai sus de la începutul poemului, Parmenide, deși a subestimat semnificația și rolul experienței senzoriale, nu a negat semnificația ei auxiliară Formularea problemei epistemologice de către școala eleatică a reprezentat un pas înainte în istoria filozofiei, deși eleienii au abordat această problemă metafizic și nu au putut să-i dea soluția corectă Subestimarea sentimentelor ca sursă de cunoaștere decurge direct de la Parmenide din doctrina sa despre ființă Dezvoltând în continuare învățătura lui Xenofan, Parmenide consideră că ființa existentă este lipsită de variabilitate și diversitate Este caracterizat de el ca fiind etern, neschimbător, omogen Materialismul abstract, metafizic, caracteristic tuturor reprezentanților școlii eleatice, este exprimat de Parmenide cu multă hotărâre Spre deosebire de Milesieni și Heraclit, principiul fundamental este înfățișat de Eleani ca ceva întotdeauna și pretutindeni egal și neschimbabil cu sine În discursul zeiței către tânăr, este enunțată problema centrală a filozofiei lui Parmenide și a întregii școli eleatice - problema ființei și a devenirii, unul și mai mulți entitati si fenomene Unul, neschimbător, identic este pentru Parmenide fiind, existent; multe, schimbătoare, diferite - inexistente, inexistență Parmenide se opune Milesienilor și lui Heraclit: "De aceea, tot ceea ce muritorii, conform convingerii lor, considerau a fi adevărat conform convingerii lor (și anume: apariția și moartea, fiind

împreună cu inexistența, o schimbare de loc și o schimbare, remarcabilă) culoare) va fi un sunet gol" Toate concepțiile filosofice, din punctul de vedere al lui Parmenide, se bazează pe una dintre cele trei premise de bază:) există doar ființa, nu există neființă,) nu numai ființa, ci și neființa există și) ființa și neființa sunt identice Aceste trei premise stau la baza a trei scoli filozofice: prima este punctul de plecare al scolii eleatice, a doua este baza invataturii scolii pitagoreice, iar a treia este invatatura lui Heraclit din Efes Parmenide atacă aspru "un trib cu capul gol, în care ființa și neființa sunt recunoscute ca identice și neidentice și pentru care există o cale de întoarcere în toate" Singura adevărată este poziția: "există existență, nu există inexistență", întrucât numai ea exprimă adevărata unitate a lumii "Căci neființa este imposibil de cunoscut (pentru că este de neînțeles) și nici de exprimat" Afirmația lui Parmenide este legată de aceasta, că numai existentul este de conceput "Căci este imposibil să găsești un gând fără o ființă în care (acest gând) este realizat" Simplicius, Phys , , Ibid , , Ibid , , Ibid , , Biblioteca "Runivers" SCOALA ELKY Ființa este eternă Inexistența ființei este imposibilă, "pentru că inexistența ființei este inexprimabilă (în cuvinte) și de neconceput în gândire" Apariția ființei este și ea imposibilă, pentru că nu există unde să apară: nimic nu poate apărea din nimic Ea nu poate apărea dintr-o altă ființă, pentru că înaintea ei nu putea exista alta, căci ființa este una Nici nu poate apărea din inexistență, deoarece nu există inexistență Dacă ființa există, nu se poate spune despre ea că nu a existat înainte, adică că se naște; dacă este, atunci nu se poate spune că va fi sau că devine ființă Prin urmare, ființa există, este veșnică, nu se naște și nu se distruge, rămânând identică și mereu egală cu sine Dezvoltând definiții ulterioare ale ființei, Parmenide ajunge la concluzia că nu poate fi "nici puțin mai mult, nici puțin mai puțin", este omogen și continuu Prin urmare, nu există spațiu gol "Totul este plin de ființă Deci totul este continuu La urma urmei, ființa se învecinează strâns cu ființa Fiind infinit în timp (întrucât nu a apărut și nu este distrus), ființa este limitată în spațiu, este sferică Acest lucru se datorează omogenității sale, faptului că este la fel peste tot, peste tot este egal distanțat de centru "Dar din moment ce există ultima limită , atunci (ființa) este limitată din toate părțile; este ca masa unei sfere perfect regulate, peste tot egal distanțată de centru La urma urmei, (centrul), egal distanțată de peste tot, este în aceeași relație cu (toate) limitele sale Parmenide consideră orice apariție, schimbare, diversitate ca inexistență "Astfel răsăritul s-a stins și distrugerea a fost pierdută " b Mișcarea și schimbarea pentru eleatici nu este adevăr, ci părere "Într-adevăr, ei spun că nimic din existență nu ia naștere, nu este distrus, ci (așa) doar ne apare" Conceptul metafizic de a fi în Parmenide este supus unei critici ascuțite și amănunțite din partea lui Aristotel Potrivit lui Sextus Empiristul, Aristotel i-a numit pe Parmenide și pe oamenii săi cu gânduri similare "imobili" și "nenaturali" "(El i-a numit) nemișcați din (cuvântul) imobilitate și nefiresc pentru că începutul mișcării este natura, pe care au respins-o prin afirmația lor că nimic nu se mișcă" Învățătura lui Parmenide este un partener abstract raționalist Ibid Ibid Căci ceea ce nu are sfârșit nu poate fi întreg sau desăvârșit, Aristotel explică această poziție (Fizica, III, , a) * Simplicius, Phys , , Ibid β Aristotel, De coelo, III, b Sextus Empiricus, Adv matematică, X, , Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE realism Parmenide nu permite nicio altă ființă, cu excepția ființei materiale, corporale, extinse În acest

sens, ar trebui să ne oprim asupra remarcii sale despre identitatea gândirii și a ființei Întrucât pentru Parmenide ființa este singurul lucru adevărat, iar ființa este materială, identitatea ființei și gândirii nu trebuie interpretată idealist Apropo de identitate, Parmenide exprimă prin aceasta ideea că numai gândirea dă cunoștințe adevărate, identice cu ființa "Unul și același lucru este un gând și acela asupra căruia se repezi un gând, căci este imposibil să găsești gânduri fără o ființă în care (acest gând) este realizat Până la urmă, nimic altceva nu există și nu va exista în afară de a fi " Prin urmare, gândirea trebuie explicată pe baza ființei, și nu invers Gândirea fără a fi nu este nimic Dovada clară că gândirea lui Parmenide a rămas în întregime în conformitate cu materialismul naiv este doctrina lui despre suflet Identificând sufletul și mintea, Parmenide credea că "sufletul este format din pământ și foc" * Potrivit lui Aristotel, Parmenide a spus: "Ca membri flexibili ai fiecăruia uniți, mintea va fi așa într-o persoană: la urma urmei, natura gândește același lucru în oameni - în toți și în fiecare dintre membrii naturii " Teofrast îi atribuie afirmaţia: "Modul de gândire devine diferit în funcţie de predominanţa caldului sau a frigului; mai bun și mai pur (devine) sub influența caldului Cu toate acestea, în acest din urmă caz, este necesară și o anumită simetrie După ce, în prima parte a poemului său, Parmenide și-a expus doctrina despre ființa adevărată, una și imobilă, el trece la a doua parte, unde stabilește structura universului, conform "opiniei", descrie "structura aparentă a lucruri " "Iată-ți termin un cuvânt și un gând de încredere Despre adevăr Cunoaște părerea morții de aici, Îmi voi înfrumuseța discursul înșelător cu auzul tău Astfel, a doua parte a poemului, care conține opiniile științelor naturale ale lui Parmenide, este în contradicție conștientă cu prima parte și expune doctrina structurii și originii "vizibile" a naturii Trebuie remarcat faptul că, cu toată ascuțimea, opunând esența fenomenului, fiind - neființă și negând realitatea diversității și a mișcării, Parmenide nu a pus întrebarea cum trece esența în fenomen, cum apare apariția pe baza adevăratei fiinţe A ridica această întrebare ar însemna depășirea cadrului metafizic, abordarea problemei dialecticii esenței și fenomenului, a celui unul și a celor mulți Parmenide, la fel ca întreaga școală eleatică, a condus filozofia greacă la această problemă, dar nu a pus-o el însuși Simplicius, Phys , , Macrobius, În "Somnium Scipionis", I, , Aristotel, Metafizica IV, , b - a , * Țeocppacm, De sensu, , Biblioteca "Runivers" SCOALA ELEA După ce prima parte a poemului lui Parmenide a dovedit natura iluzorie a naturii concrete, a doua parte a poemului oferă o doctrină natural-filosofică detaliată "În orice caz", își justifică Parmenide trecerea la a doua parte, "veți afla și sub ce formă ar trebui să apară fenomenele aparente atunci când o singură ipoteză este realizată cuprinzător" În partea a doua a poemului, în măsura în care se poate judeca din fragmentele care s-au păstrat din ea și din mărturiile autorilor antici, Parmenide dă doctrina fenomenelor naturii "El a spus multe despre pământ, cer, soare, lună și stele și vorbește și despre originea oamenilor Și nu a trecut în tăcere peste niciunul dintre (subiectele) principale; în această privință, el nu face excepție față de oamenii din vechime, care obișnuiau, din moment ce erau autorii unei lucrări speciale, să atingă totul în doctrina lor despre natura lucrurilor Începând cu partea a doua a poemului său, Parmenide proclamă: "Acum vei cunoaște eterul și toate semnele din eter, lumina strălucitoare a soarelui strălucitor și acțiunile soarelui Vei ști de unde vin, vei înțelege faptele și natura reginei rătăcitoare a

nopților, luna cu chip rotund Și vei cunoaște și cerul, care înconjoară totul Vei afla de unde vine și cum este legat de soartă Păstrează toate limitele stelelor Diversitatea lumii Parmenide se reduce la două principii Primul este focul eteric, lumina pură, căldura, al doilea este întunericul gros, noaptea, pământul, ca un început inert, rece Întreaga diversitate a lumii vizibile provine din amestecul acestor două principii Universul este reprezentat de Parmenide ca fiind format din cercuri concentrice sau coroane care se află în straturi în jurul pământului, situate în centrul universului Toate sunt înconjurate de firmamentul ceresc Cercurile intermediare sunt alcătuite dintr-un amestec de foc și pământ În chiar centrul tuturor sferelor, domnește marea zeiță a Adevărului și a necesității, care controlează toate fenomenele care au loc în lume În această parte, există o influență notabilă a învățăturilor pitagoreice În viitor, Parmenide explică diverse fenomene naturale printr-un amestec de două principii: focul (căldură) și pământul (rece) Deci, principalele trăsături caracteristice ale învățăturilor școlii eleatice, dezvoltate cel mai clar de Parmenide, au fost următoarele: ființa se opune neființei (înfățișarea); în același timp, ființa este interpretată abstract, mortal și este gândită ca imobilitate absolută, odihnă veșnică, în timp ce lumea fenomenelor schimbătoare este declarată neființă; adevărata ființă este cunoscută nu prin sentimente, ci prin rațiune Clement, Stromata, V, , Biblioteca "Runiverse" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Separarea gândirii abstracte de percepțiile senzoriale îl conduce pe Parmenide la afirmația despre imobilitatea substratului material al lumii și, în același timp, la separarea fenomenelor de esență și la negarea realității mișcării și diversității Separarea materiei de realitatea materială concretă conține pericolul unei degenerări idealiste a doctrinei - transformarea "esenței", "ființei" în concepte goale ("pure") Zenon din Elea a fost elevul și succesorul preferat al lui Parmenide Istoricii antici "Akme" Zeno se referă la î Hr e În timpul vieții sale, Zeno s-a bucurat de faimă ca profesor talentat și orator priceput Oameni din Atena și din alte locuri au venit la Zenon pentru a primi cunoștințe de la el "Și din restul atenienilor sau al străinilor, indicați un sclav sau un om liber care ar deveni mai înțelept prin comunicarea cu Pericle, așa cum eu (Socrate) vă pot numi Pathodorus, fiul lui Isolokh, și Kallias, fiul lui Kalliade , care amândoi au devenit înțelepți și gloriosi datorită comunicării cu Zenon, pentru care i-au plătit o sută de mine (fiecare) "\ Zeno a fost un politician activ și a acționat ca reprezentant al Eupatridelor "Orașul său natal, fostă colonie fociană, a numit la început Giela, iar mai târziu Elea, un oraș neînsemnat care nu știa decât să crească soți buni, "a preferat Atena arogantă Nu i-a vizitat niciodată pe atenieni, ci a trăit în patria sa" Potrivit legendei, Zenon s-a răzvrătit împotriva tiranului (după unele surse, Isarh, după alții - Demila), a fost torturat și executat Zenon și-a expus concepțiile filozofice în proză, sub formă de dialoguri Rămânând pe pozițiile lui Parmenide, el și-a propus să apere și să fundamenteze doctrina unei ființe unice, eterne și neschimbate Filosofia lui Zenon, ca și cea a profesorilor săi, este materialismul metafizic abstract Zeno înțelege ființa ca material, ca valoare extinsă Și anume, el spune că ceea ce nici nu crește, nici nu scade, fie că se adună, fie că se scade, nu aparține numărului de (lucruri) existente, întrucât este clar că ființa este mărime Și dacă este o magnitudine, atunci este corporală Recunoscând o singură ființă, Zenon neagă în mod consecvent un spațiu diferit de această ființă, în care se presupune că se află ființa Zenon respinge

existența spațiului gol cu următorul argument: "Dacă spațiul aparține numărului de (lucruri) existente, atunci unde ar putea fi? Evident, într-un alt spațiu, altul într-un al treilea și așa mai departe" la infinit Separarea gândirii de percepțiile senzoriale, care are loc Platon, Alcibiade, I, a Diogenes Laertius, IX, Aristotel, Metafizica, III, , b Evdem, Physica, ir Biblioteca "Runivers" EIVESKAYA SHEOLA în filosofia lui Parmenide, este și mai pronunțată la Zenon, precum și credința în natura iluzorie a diversității senzoriale a lumii Pentru a dovedi dovezile neadevărate ale sentimentelor, Zeno recurge la un astfel de argument, de exemplu: dacă aruncăm un bob pe pământ, nu percepem sunetul căderii lui, dar dacă aruncăm un sac de cereale, vom auzi un zgomot; dar raţiunea afirmă că fie un singur bob face zgomot, fie un sac de cereale nu îl face; altfel s-ar dovedi că suma zerourilor este egală cu unele pozitive '/ Zenon din Elea mărimea Zenon vrea să arate prin acest argument că în judecățile noastre despre ființă trebuie să ne bazăm nu pe sentimente, ci pe rațiune Zenon dovedește adevărul învățăturilor școlii eleatice printr-o metodă deosebită - din contră Luând un punct de vedere opus învățăturii eleatice, Zenon convinge că aceasta duce inevitabil la contradicții insolubile și, prin urmare, este falsă "Acesta este tocmai adevăratul scop al acestei îndoieli (și anume), este un fel de citare a învățăturii lui Parmenide împotriva celor care încearcă să-l ridiculizeze (și afirmă) că dacă (accepta poziția că) există una, atunci predarea va trebui să sufere din cauza admiterii multor ridicole (absurdități) și autocontradicții Deci, acest eseu se opune celor care recunosc (existența) Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE mult și îi răsplătește cu aceeași monedă și chiar mai mult, punându-și sarcina de a arăta că, dacă este investigată în detaliu, atunci declarația lor despre existența multora, poate, se va dovedi a fi mai ridicolă decât afirmația despre existența unuia În această metodă de probă se află semnificația istorică a lui Zenon, care, prin critica sa asupra experienței, a contribuit la descoperirea inconsecvenței fenomenelor naturale Din această cauză, în filosofia eleanilor, în ciuda metafizicii lor, s-au pus o serie de probleme dialectice Doctrina lui Zenon conține un fel de dialectică "negativă", care, evident, era ceea ce avea în vedere Aristotel, care l-a numit pe Zenon "inventatorul dialecticii" Într-un efort de a demonstra că cunoaşterea realităţii concrete duce inevitabil la contradicţii, Zenon dezvăluie adevăratele contradicţii obiective ale proceselor naturii El arată dialectica imanentă a obiectului însuși, dar îl raportează la aspectul subiectiv, la opinie Argumentele lui Zenon sunt îndreptate împotriva posibilității de mișcare și diversitate Dacă existentul este plural, a argumentat Zenon, atunci trebuie să fie simultan atât de mic încât să nu aibă deloc o valoare și atât de mare încât să aibă o valoare infinită Ea nu are mărime deoarece fiecare dintre multele lucruri este în sine o unitate, pentru că o multitudine este o colecție de unități; dar dacă este o unitate, atunci este indivizibil, prin urmare, este un punct, care, atunci când este aplicat, nu crește, iar când este luat, nu scade, adică nu are mărime și densitate, nu este nimic Dacă o unitate este nimic, atunci și suma unităților este nimic Pe de altă parte, argumentează Zenon, dacă presupunem că fiecare dintre multele lucruri are o valoare, atunci fiecare parte a acestuia are o valoare, o densitate și o anumită distanță față de cealaltă parte și așa mai departe la infinit; prin urmare, fiecare lucru este infinit de mare Greșeala lui Zenon constă în faptul că izolează și absolutizează unitatea și pluralitatea, opunându-le între ele și nevăzând corelarea

lor În această antinomie (contradicție insolubilă), Zenon pune problema finitului și infinitului, problema divizibilității infinite a lucrurilor finite Meritul său constă tocmai în formularea problemei, și nu în soluționarea acesteia, în care ambele contrarii - finite și infinite - pentru el se exclud reciproc și reprezintă ceva exterior unul celuilalt Zenon vede doar opusul finiturii și infinitului, dar nu vede unitatea lor El vede că sunt negația unul celuilalt, dar nu vede că fiecare dintre ele presupune în mod necesar opusul său Platon, Parmenide, V, Biblioteca "Runivers" SCOALA ELEA Același lucru este valabil și pentru problema relației dintre unitate și ansamblu Ambele concepte sunt opuse unul altuia în același mod abstract ca finitul și infinitul Zenon nu vede că unitatea nu este altceva decât latura interioară a mulțimii, că diferența lor presupune în mod necesar relația lor reciprocă El împarte conceptele în două opoziții ireconciliabile și se limitează la opoziția lor metafizică Zenon nu permite unitatea contrariilor În esență, Zenon reproduce aici învățătura lui Parmenide, care opune inexistența ființei, căci Zenon reduce unitatea la inexistență Din raționamentul său, el trage concluzia că ființa multiplă nu există De cel mai mare interes sunt argumentele lui Zenon despre mișcare Acestea includ aporii \ cunoscute sub denumirile: "dihotomie", "Achile și broasca țestoasă", "săgeată" și "stadion" În aporia "dihotomie" se încearcă să se demonstreze că mișcarea este imposibilă Corpul, potrivit lui Zenon, nu poate să se miște de la locul său, să înceapă să se miște și nu îl poate termina, adică nu poate exista tranziție de la repaus la mișcare și invers Această aporie este următoarea: un obiect care se deplasează spre țel trebuie mai întâi să meargă la jumătatea drumului către el și, pentru a trece prin această jumătate, trebuie să treacă mai întâi prin jumătate din el și așa mai departe la infinit Prin urmare, conchide Zenon, corpul nu poate atinge niciodată scopul, deoarece calea lui este nesfârșită, iar corpul trebuie să depășească întotdeauna aceste jumătăți nesfârșite Aristotel a subliniat deja că Zenon amestecă infinitul divizibil cu infinitul mare, actual și potențial Deși timpul și spațiul sunt potențial infinit divizibile, aceasta nu înseamnă, totuși, că ele sunt de fapt infinit separate Greșeala lui Zenon are rădăcinile în faptul că absolutizează continuitatea spațiului și se opune discontinuităților Aporia lui Zenon "Achile și broasca țestoasă" sub altă formă transmite aceeași idee despre imposibilitatea mișcării; diferența constă în faptul că în "dihotomie" punctul final al mișcării este neschimbat, în timp ce la "Achile" este mobil În această aporie, Zenon demonstrează și imposibilitatea mișcării prin faptul că este imposibil să parcurgeți un număr infinit de jumătăți de drum într-un timp finit Ahile se află în spatele țestoasei În timp ce el parcurge distanța care îi separă, țestoasa se va înainta oarecum În timp ce Ahile parcurge această nouă distanță, broasca țestoasă se mișcă din nou puțin înainte și așa mai departe la infinit Deși distanța va scădea din ce în ce mai mult, ea nu va dispărea niciodată, iar Ahile nu va ajunge niciodată din urmă cu țestoasa Zenon consideră spațiul de aici ca sumă de segmente finite, discontinue și îi opune un infinit neîntrerupt απορία - fără ieșire, impas, dificultate de netrecut, διχοτομία - împărțire în două Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE sacadat al timpului Ca și în aporia anterioară, Zenon ignoră unitatea discontinuității și continuității Zenon nu a negat că sentimentele noastre mărturisesc diversitatea lumii și existența mișcării, dar din inconsecvența acestor concepte, a concluzionat că mărturia simțurilor este falsă, iar adevărata ființă, înțeleasă doar de rațiune, neagă

mișcarea și diversitate "Zeno nici măcar nu s-a gândit să nege mișcarea ca fiind "certitudine senzorială", întrebarea era doar "despre adevărul (mișcării) ei Acest lucru poate și trebuie să fie inversat", remarcă Lenin cu această ocazie, "întrebarea nu este dacă există mișcare, ci cum să o exprimăm în logica conceptelor " Această remarcă a lui Lenin surprinde semnificația aporiei lui Zenon în dezvoltarea dialecticii În aceste aporii se pune problema reflectării în termeni de mobilitate, fluiditate, inconsecvență a lucrurilor "Nu putem să ne imaginăm, să exprimăm, să măsurăm, să înfățișăm mișcarea fără a întrerupe continuul, fără a simplifica, a aspru, fără a diviza, fără a amorti viul Reprezentarea mișcării prin gând este întotdeauna grosolan, mortificare și nu numai prin gândire, ci și prin senzație și nu numai prin mișcare, ci și prin orice concept Aporii lui Zenon, contrar concluziilor lor metafizice, au pus această problemă înaintea filosofiei Aceasta este semnificația lor istorică remarcabilă În "săgeata" aporia Zeno încearcă să demonstreze imposibilitatea mișcării pe motiv că săgeata zburătoare se află la un moment dat doar în locul în care se află; dar dacă la un moment dat este în repaus, atunci este nemișcat Zenon pornește aici de la înțelegerea timpului ca sumă a momentelor, din discontinuitatea timpului Aici, ca și în celelalte aporii ale sale, Zenon dezvăluie inconsecvența mișcării, a timpului și a spațiului, care este meritul său Dar Zenon nu a recunoscut realitatea acestor contradicții și a încercat să găsească o cale de ieșire în negarea mișcării În realitate însă, inconsecvența mișcării face posibilă Lenin scrie despre acest argument împotriva realității mișcării: "Această obiecție este greșită; ( ) descrie rezultatul mișcării, nu mișcarea în sine; ( ) nu arata, nu contine posibilitatea de miscare; ( ) înfățișează mișcarea ca o sumă, o conexiune de stări de odihnă, adică contradicția (dialectică) nu este eliminată de ea, ci doar acoperită, împinsă la o parte, ascunsă, acoperită" În realitate: "Mișcarea este esența timpului și Lenin, Caiete filosofice, p Ibid , p , Ibid Biblioteca "Runivers" III SKODA spaţiu Două concepte de bază exprimă această esență: continuitatea (infinită) și "punctualitatea" (= negația continuității, discontinuu sti) Mișcarea este unitatea continuității (timp și spațiu) și discontinuității (timp și spațiu) Mișcarea este o contradicție, acolo este o unitate de contradicții" Următorul argument al lui Zeno împotriva mișcării care a ajuns până la noi este "stadionul" aporia Această aporie este după cum urmează: din părți opuse, două corpuri se deplasează de-a lungul liniilor paralele cu viteză egală pe lângă treimea nemișcată Fiecare dintre punctele corpurilor în mișcare parcurge aceeași distanță în timp inegal: față de corpul care se deplasează spre el, această distanță va fi parcursă într-un interval de timp pe jumătate mai lung decât față de corpul nemișcat Întrucât distanța parcursă și viteza de deplasare sunt aceleași în ambele cazuri, Zeno susține că se obține o consecință absurdă: jumătate din timp este egal cu dublul timpului, adică jumătate este egal cu întregul Această aporie a lui Zenon, ignorând că atunci când două obiecte se mișcă unul spre celălalt, viteza mișcărilor lor este rezumată, se bazează pe aceleași principii ca și celelalte aporii Ultimul reprezentant major al școlii eleatice este filozoful Melissus din insula Samos ("apogeul" lui este c î Hr) Melissus a acceptat și a apărat punctele principale ale lui Parmenide și Zenon La fel ca predecesorii săi, Meliss a fost o figură politică Istoricii antici l-au considerat un oponent politic al lui Pericle Ca strateg samian, Melissus în î Hr e a condus lupta împotriva flotei ateniene, comandată de celebrul tragedian Sofocle Aristotel spune că în bătălia pe mare

anterioară, Melissus însuși a fost învins de Pericle Meliss își expune doctrina în eseul "Despre natură sau despre ființă" Simplicius observă pe bună dreptate că titlul însuși mărturisește faptul că "Melissus înțelege natura ca fiind" * Ca și alți Eleani, Melissus este un materialist abstract, metafizic El a recunoscut ca fiind una, eternă, neschimbată și infinită Melissus a apărat și a fundamentat prevederile lui Parmenide despre o singură ființă La fel ca Zenon, el nu face nicio concesiune "opiniei" și nu permite, spre deosebire de Parmenide, o doctrină ipotetică a diversității naturii Melisse nu este de acord cu Parmenide în înțelegerea infinitului El nu face nicio distincție între infinitul temporal al ființei și limitarea ei spațială, o formă sferică Meliss Ibid , p ^τάδιον - liste Simplicius, Phys , , Biblioteca "Runivers" FIL S FIYA SOCIETATEA ANTICĂ afirmă atât infinititatea temporală, cât și cea spațială a ființelor "Dar așa cum există pentru totdeauna, așa trebuie să fie întotdeauna infinită ca mărime" x Meliss dovedește imobilitatea ființei prin negarea spațiului gol "Nu există deloc gol", spune Meliss, "căci golul este nimic Deci, ceea ce este nimic nu poate exista La fel, nu există mișcare Căci (existent) nu are încotro, dar (totul) este plin Într-adevăr, dacă ar exista gol, atunci (existentul) s-ar retrage în spațiul gol Dar, din moment ce nu există gol, nu are încotro Melisse se opune teoriei condensării și rarefării propusă de Anaximenes El crede că mișcarea nu poate fi explicată prin acest proces, deoarece rarefiat este doar mai puțin dens, dar tot nu este gol Aderând cu strictețe la doctrina unității ființei, Meliss din această poziție se opune doctrinei amestecării elementelor ca sursă a diversității naturii Îndreptate împotriva lui Empedocle contemporan, aceste obiecții ale Melissei resping în același timp învățătura "ipotetică" a lui Parmenide despre amestecul de foc și pământ ca sursă a lucrurilor Apărând principalele prevederi ale școlii eleatice, Meliss le completează cu poziția: cel nu poate fi nici distrus, nici reconstruit, nu suferă și nu se întristează Aceasta rezultă direct din teza imuabilității ființei Aceștia sunt principalii reprezentanți ai școlii eleatice O nouă etapă în dezvoltarea gândirii grecești, atinsă de filosofia eleanilor, este aceea că această filozofie a formulat cu toată ascuțimea ei problema deosebirii dintre esența lucrurilor și aspectul lor În ciuda naturii sale metafizice, filosofia eleanilor a jucat un rol major în istoria dialecticii Eleienii au demonstrat în raționamentul lor inconsecvența categoriilor de mișcare, timp și spațiu La ionieni, ideea de mișcare și integritatea naturii este luată de la sine înțeles Ei considerau lumea ca pe ceva schimbător și în mișcare, reprezentând-o în cadrul cunoașterii senzoriale Etapa cea mai înaltă a unei astfel de înțelegeri dialectice spontane a naturii este prezentată în filosofia lui Heraclit, care consideră cosmosul ca pe ceva unificat, devenind în lupta contrariilor La baza acestei unităţi, ionienii reprezintă un substrat material dat senzual Eleienii își fixează atenția pe ideea de identitate, comun, unitate și neagă diversitatea Dacă școala lui Heraclit, punând accentul pe formare și diversitate, a lăsat în umbră unitatea și stabilitatea ființei, atunci eleanii, negând Simplicius, Phys , , Ibid , , Biblioteca "Runivers" ACEASTĂ ȘCOALĂ formarea și diversitatea, axată pe conceptul de unitate, interpretându-l, totuși, ca o identitate neschimbătoare Principalul viciu al eleanilor este că nu au putut combina principiul unității cu principiul dezvoltării universale, umfland unilateral unitatea și transformând-o într-o natură absolută, divorțată de concret Progresist în filosofia Eleanilor este că ei au încercat să exprime mișcarea în logica conceptelor Fără a nega mișcarea ca certitudine senzorială, ei au pus

problema adevărului mișcării ca o chestiune a expresiei ei logice Dacă foștii filozofi au vorbit despre dezvoltarea naturii lucrurilor, atunci eleanii și-au pus întrebarea cum se raportează această dezvoltare la concepte, la categorii de gândire Într-un efort de a justifica absolutitatea ființei, eleanii au ajuns la concluzia despre relativitatea conceptelor umane Eleienii au jucat un rol important în studiul conceptelor de spațiu și timp, discontinuitate și continuitate, mișcare și odihnă Materialismul eleanilor, lupta lor împotriva superstițiilor, a servit drept una dintre sursele materialismului și ateismului lui Democrit și Epicur "Dialectica lor negativă" a servit drept stimul pentru dezvoltarea gândirii dialectice Dar, în același timp, conceptul lor metafizic abstract, care slăbește de la semnificația cognitivă a unei realități concrete, vii, schimbătoare și diverse, a servit drept teren propice pentru învățăturile idealiste ulterioare Biblioteca "Runivers" Secțiunea a doua FILOZOFIA PERIOADEI SURGERE A DEMOCRAȚIEI GRECEI VECHE DE SCLAVI, Capitolul I Empedocle și Anaxagora Una dintre cele mai importante consecințe ale războaielor greco-persane a fost mutarea centrului vieții economice și culturale a Greciei de la Est la Vest Distruse și lipsite de piețele estice, orașele ionice și-au pierdut importanța de odinioară Atena, Sparta și Sicilia vin în prim-plan Agrigentum, unde s-a născut și a trăit remarcabilul materialist grec Empedocles (cca - î Hr), a fost, alături de Siracuza, cel mai mare oraș comercial din Sicilia Tinerețea lui Empedocles coincide cu anii celei mai înalte prosperități a orașului său natal "Dar, deși multe miracole apar ochiului uman În această țară, și este reputată a fi demnă de vizitat, Plin de bogății, întărit de puterea poporului, Nu era nimic în ea care să fie demn de acest soț Și s-ar fi dovedit a fi mai prețios, sfânt și glorios Și cântările lui din adâncul unei inimi inspirate Sună atât de tare, spun astfel de descoperiri, Este imposibil să crezi că s-a născut dintr-o rădăcină muritoare ", a scris filozoful materialist roman Lucretius x Empedocle este cunoscut ca un politician activ, un susținător al democrației deținătoare de sclavi În lumea antică, Empedocle era renumit ca filosof, poet, orator, medic și "făcător de minuni" Printre concetățenii săi, Empedocle s-a bucurat de onoare și faimă excepționale "Mă plimb printre toți, venerabil așa cum se cuvine, Încins cu baldrici și coroane verzi Și intrând în orașele înfloritoare, Primesc onoare de la bărbați și femei; mă urmăresc cu miile, cerând calea spre mântuire; Unii au nevoie de o predicție, alții au nevoie de un leac boli egale Multă vreme au fost chinuiți de suferințe grele Vor să audă cuvinte de mângâiere"* Ca medic, Empedocle a fost fondatorul școlii de medicină italiene, care se afla la același nivel cu școlile Cossian și Knidos El este creditat că l-a salvat pe Selinunte de la ciumă și și-a eliberat orașul natal de epidemii: Empedocles a străbătut • Lucretius, Despre natura lucrurilor, I, Diogenes Laertius, VIII, Biblioteca "Runivers" ZSHIEDOKL ȘI ANAXAGORAS o trecere în stâncă și astfel dând acces proaspăt în oraș vânturile de nord, și-au îmbunătățit clima Aristotel îl consideră pe Empedocle întemeietorul retoricii Într-adevăr, Empedocles era renumit ca un minunat orator și teoretician oratorie În general, Empedocle a fost un om de știință larg educat, care a lăsat o amprentă notabilă în multe domenii ale cunoașterii Empedocle Sfârșitul vieții lui Empedocle a fost tragic În legătură cu transferul temporar al puterii în mâinile aristocrației deținătoare de sclavi, Empedocle a fost expulzat din Agrigentum și a fugit în Peloponez, unde a murit curând la vârsta de de ani Despre anii exilului său, Empedocle spune: "Deci acum sunt alungat de zei și rătăcesc, supus urii furioase" "Am

plâns și plâns, văzând o țară neobișnuită" Două poezii filozofice sunt atribuite lui Empedocle: "Περί φύσεας" ("Despre natură") și "Καθαρμοί" ("Purificări"), care conțin până la cinci mii de versuri, dintre care nu au supraviețuit mai mult de , scrise în hexametru și pline de magnifice retorică * * Hippolytus, Refut , VIP, Clement, Stromata, II, Istoria filozofiei; vol I Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Continuând linia materialiştilor milesieni, Empedocle, spre deosebire de eleani, recunoaşte realitatea diversităţii realităţii materiale, dar reduce toată această diversitate la patru "rădăcini" El numește rădăcinile lucrurilor elemente, a căror amestecare formează întreaga diversitate a lumii Empedocle consideră că cele patru rădăcini ale tuturor lucrurilor sunt pământul, apa, aerul și focul El a fost astfel primul care a introdus teoria celor patru elemente în uz științific Rădăcinile lucrurilor sunt eterne și neschimbate "Nimic nu li se naște, și (nimic din ele) este distrus De-ar fi morți și nu ar mai fi Cum ar intra în existență universul? De unde ar veni ea? Și unde se pierd când nu un spațiu care nu este umplut cu ele? "Dintre toate lucrurile muritoare, nici unul nu are naștere (adevărată) sau sfârșit (adevărat) cu moarte distructivă, dar există doar amestecare și mișcare (părți ale acestui) amestec, iar nașterea este numele (pentru acest proces) printre oameni " Rădăcinile lucrurilor sunt indivizibile Din combinația lor mecanică se formează lucruri separate Rădăcinile sau elementele lui Empedocle au un alt sens decât focul lui Heraclit La Heraclit, materia primară se mișcă datorită contradicției sale inerente, datorită căreia conține posibilitatea apariției lucrurilor În Empedocles, elementele în sine sunt pasive, moarte în interior și este nevoie de o forță externă pentru a le pune în mișcare Elementele sunt puse în mișcare de vrăjmășie și prietenie: vrăjmășia separă, iar prietenia (dragostea) unește Acțiunea lor se datorează schimbării și formării nesfârșite în natură "Căci unirea tuturor lucrurilor creează și distruge, Și se destramă din nou când conexiunea (din toate părțile) este întreruptă Și această schimbare constantă nu se oprește niciodată: Că iubirea unește totul împreună, Dimpotrivă, totul este purtat de vrăjmășia urii în direcții diferite" Vrăjmășia și prietenia sunt elemente materiale precum cele patru de bază Ambele forțe sunt concepute de Empedocle ca fiind spațiale și corporale Forțele și cele patru elemente sunt numite de el "egale": " Focul și apa și pământul și înălțimea nemărginită a eterului; Dincolo de ura lor distructivă, egale ca putere pentru fiecare dintre ei, Și cu ei iubirea, egală în lungime și în lățime Simplicius, Phys , , Plutarh, Adv Colot , r lillil F Simplicius, Phys , , Ibid Biblioteca "Runivers" MPED KI SI ANAXAGORUS Acest lucru a stârnit nedumerire la Aristotel "Și Empedocles face același lucru cu stângăcie", a scris el - Locul binelui este luat de iubire, dar are caracterul începutului atât ca cauză mișcătoare (căci leagă), cât și ca materie, căci face parte din amestecul general " Este necesar să distingem prietenia și vrăjmășia lui Empedocle de atracție și repulsie Prietenia, după Empedocle, împarte omogenul și unește eterogenul - din multe face unul; dușmănia separă eterogenul și unește omogenul; din unul face multe lucruri Nu există nicio îndoială că Empedocle a recunoscut mișcarea ca fiind eternă, deși a explicat-o mecanic Apariția și dispariția lucrurilor se produc, potrivit lui Empedocle, printr-un proces, legătură și divizare O mărturie a lui Galen dezvăluie în mod clar natura mecanică a acestui proces: "Empedocles credea că natura corpurilor complexe este formată din patru elemente neschimbate În același timp, acestea din urmă sunt amestecate între ele în așa fel încât cineva, măcinând cu grijă minereul de cupru,

minereul de spyauter și vitriol și făcând (din el) o pulbere otrăvitoare, le-ar mătura astfel încât niciunul dintre ei să nu poată fi luat în rukp separat de celălalt" Întrucât, după Empedocle, nu există vid, atunci orice legătură și separare de elemente nu este altceva decât deplasarea lor, schimbarea locului de către elemente și trecerea unora la locul altora Aristotel explică bine acest mecanism de însumare a lucrurilor în pasajul următor: "Într-adevăr, ce fel de legătură va exista între cei care predau ca Empedocle? Legătura lor ar trebui să fie ca un zid (făcut) din cărămizi și pietre Și acest amestec va (constă) din elemente care nu sunt supuse distrugerii, în părți mici așezate unele lângă altele Astfel, odată cu recunoașterea mișcării universale, observăm la Empedocle o înțelegere mecanică a schimbării lucrurilor: atât în raport cu cauza mișcării, cât și în raport cu natura schimbării De mare interes este schema Empedoclesiană a dezvoltării universului Empedocle distinge patru perioade în cursul procesului mondial Mai întâi este Sphairosul fără calitate, punctul de plecare al dezvoltării cosmogonice, reprezentând adevărata unitate a elementelor, amestecul lor cel mai perfect, care a apărut prin activitatea prieteniei Aceasta este perioada de dominare completă a prieteniei Vrăjmășia la acea vreme era în afara acestei lumi a prieteniei, o înconjura Cea de-a doua perioadă începe când, în loc de prietenie, vrăjmășia își iese în sine În această perioadă, elementele există ca parte Aristotel, Metafizica, XII, , a - b Galen, In Hippocratis de natura humana, XV, k Aristotel, De generatione et corruptione, , a * Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE conectate, parțial separate Sunt lucruri separate În a treia perioadă are loc o separare completă a elementelor Acesta este un timp de dominare completă a ostilității și expulzarea din lumea prieteniei, care se află la periferia ei În cele din urmă, în a patra perioadă, prietenia a ajuns din nou la dominație unește elementele, iar dușmănia dispare Astfel, există o dominație alternativă a prieteniei și dușmăniei, care determină natura ciclică a schimbării universului "Fiind unul, născut în mod obișnuit din mulți, apoi încolțește din nou și completează multe Așa apar ei, iar eternitatea nu este o piedică pentru ei Dar, din moment ce schimbarea lor nu se oprește, ele există întotdeauna într-un cerc fix Procesul cosmogonic constă în repetarea veșnică, reînnoirea veșnică a patru perioade mondiale Odată cu apariția prieteniei, există o mișcare circulară între elementele anterior complet izolate Datorită acestui fapt, în primul rând, aerul a fost eliberat din Spyros, care este situat în întreaga lume sub forma unei bile goale, a cărei crustă exterioară, sub influența focului, se întărește și înconjoară universul sub forma unui firmament Următorul proces are loc în interiorul globului Sub influența prieteniei, vârtejul format aruncă în sus focul, care deplasează aerul, situat sub firmament, din emisfera superioară și îl conduce spre cea inferioară, în urma căreia se formează două emisfere interioare, înconjurând miezul al lumii constând din pământ și apă: unul dintre ele este format din foc pur, iar celălalt din aer cu un mic amestec de foc Aceste emisfere - lumină și întuneric - reprezintă cerul de zi și de noapte Motivul schimbării zilei și nopții este rotația cerului din cauza lipsei de echilibru între jumătatea luminoasă și întunecată a acestuia Și acest echilibru a fost perturbat din cauza acumulării de foc în partea de sus a lumii Soarele nu este o sursă de lumină Acesta (ca și pitagoreenii) este un corp cristalin, care este un focar care adună elementele focului din emisfera luminoasă și le împrăștie înapoi peste pământ Luna este și ea cristalină, dar își primește lumina de la soare Stelele sunt

compuse din elemente de foc împrăștiate în emisfera întunecată Stelele fixe sunt atașate de bolta cerului Planetele se mișcă liber sub el Are loc o eclipsă de soare, așa cum explică pe bună dreptate Empedocles, pentru că luna se află între soare și pământ În general, lui Empedocle lumea i se părea în felul următor Globul se odihnește nemișcat în mijlocul lumii Apa mărilor este "sudoarea pământului"; vaporii săi formează un strat de aer care acoperă pământul Soarele este la periferia lumii Stele și planete - între lună și soare Interiorul pământului, după Empedocle, Aristotel, Fizica, VIII, , a Biblioteca "Runivers" Empedocle și Anaxagora de foc Empedocles explică și cauzele fulgerelor, tunetelor, vântului, schimbarea anotimpurilor, formarea pietrelor, izvoarelor termale etc De mare interes este învățătura lui Empedocle despre evoluția lumii organice Rupând hotărât de ideile mitologice, învățăturile lui Empedocles conțin într-o formă naivă o conjectura genială despre evoluția lumii organice pe baza selecției naturale În apariția ființelor organice, precum și în dezvoltarea universului, Empedocle distinge patru perioade succesive În prima perioadă, părți separate de animale au apărut din pământ în diferite zone ale acestuia: "Astfel au crescut o mulțime de capete fără gât, brațele goale și lipsite de umeri rătăceau, Ochi lipsiți de frunți s-au mișcat" Aceasta este perioada organelor cu un singur membru În a doua perioadă, acești membri au fost combinați întâmplător, întâmplător, și de aici au apărut creaturi monstruoase "Au apărut multe făpturi cu fețe duble și sâni dubli, Născute dintr-un taur cu cap de om și invers, S-au născut oameni cu capete de taur, care descind alternativ din bărbați, Sau de la femei care au organe delicate Aceasta este perioada monștrilor Dar aceste specii monstruoase de animale nu erau viabile A treia etapă a regnului animal se referă la perioada în care unitatea Sfiros este distrusă de vrăjmășie Aceasta a fost, așadar, prima etapă în dezvoltarea lumii noastre Aceasta este perioada ființelor naturale "Ascultă acum, cum de la bărbații și femeile plângăcioase a fost produs tribul nocturn de focul dezlănțuit, Acesta nu va fi un discurs fără scop sau frivol La început, forme obscure s-au ridicat deasupra pământului, Având în sine o dublă necesitate: apa și pământul; Au fost doborâți de foc, care voiau să se unească cu felul lor, Dar nu aveau încă o unire frumoasă de mădulare, Nu aveau nici glas, nici mădular inerent oamenilor În a patra perioadă, plantele, animalele și oamenii nu mai iau naștere din elemente, ci unul din celălalt prin reproducere Există o diferențiere de gen În înțelegerea sa asupra procesului de dezvoltare a vieții organice, Empedocles anticipează ideea supraviețuirii celei mai bune specii Prin acest principiu explică în mod oportun Simplicius, De coelo, , a Elius, Natura animalium, XVI, Simplicius, Phys , , Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE aranjarea figurativă a organelor la animalele moderne În același timp, procesul de formare a diferitelor tipuri de animale, ca tot ce este în natură, are loc din necesitate Empedocle este un determinist Doctrina oportunității ca forță motrice a dezvoltării îi este străină Explicația științifică naturală cauzală este principiul călăuzitor al tuturor învățăturilor sale Teoria cunoașterii lui Empedocle este construită pe principiul: asemănător este cunoscut prin asemănător "La urma urmei, vedem pământul (spune el) ca pământ și apa ca apă, eterul lui Dumnezeu ca eter și vrăjmășia ca dușmănie tristă" \ Omul și lumea exterioară constau din aceleași elemente, subiectul și obiectul sunt omogene din punct de vedere calitativ, în urma cărora cunoașterea este posibilă Organele de simț sunt recunoscute ca fiind de mare importanță în teoria cunoașterii lui Empedocle În cuvintele lui Aristotel: "[gânditorii]

antici spun că gândirea și simțirea înseamnă același lucru, așa cum spunea Empedocle: "Înțelepciunea lor crește, numai lucrurile apar înaintea lor", iar în alt loc: "Și aici se naște gândul pentru cunoștințe au lumea" * Înțelepciunea oamenilor poate crește în prezența obiectelor deoarece aceste obiecte, fiind percepute de simțurile unei persoane, evocă în el idei și gânduri Senzația apare la o persoană din cauza faptului că particulele sau ieșirile, separate de lucruri, pătrund în porii organelor de simț În funcție de dimensiunea porilor, particulele de lucruri fie nu pătrund deloc în pori, fie zboară prin, fie intră înăuntru Senzația are loc doar în acest din urmă caz Empedocle a dezvoltat teoria vederii în detaliu deosebit Ochiul, potrivit lui Empedocle, este format din două părți: foc și apă Focul conținut în piele este înconjurat, ca o flacără într-un felinar, cu cochilii subțiri care prind substanțe distructive pentru foc din exterior și nu le permit să deranjeze ochiul, în timp ce cea mai fină substanță a focului este eliberată Prin aceste cochilii, focul din ochi pătrunde spre exterior Percepțiile vizuale nu provin din faptul că scurgerile care vin din exterior pătrund în interiorul ochiului, ci pentru că focul și apa părăsesc ochiul prin porii vălului și intră în contact cu scurgerile care vin din exterior Astfel, contemplarea lucrurilor este atribuită nu stării pasive a ochiului, ci activității active care emană din acesta Empedocle definește culorile ca "ieșiri din forme sau lucruri care pătrund prin pori și sunt percepute" În același timp, vedem culoarea albă cu foc și culoarea neagră cu apă Principalul mediu de percepție este sângele, în care cele patru elemente sunt amestecate în cel mai uniform mod, și mai ales sângele din apropierea inimii Aristotel, Despre suflet, I, , b Ibid , III, , a Vezi Aristotel, De sensu, p b Biblioteca "Runivers" Empedocles P Anaxagoras " Se hrănește cu valuri furtunoase de sânge, Și de aici vine gândul în mișcare Pentru că gândul în oameni este sângele care spală inima Alte părți ale corpului pot avea, de asemenea, percepție, iar sângele uman, datorită amestecului său cel mai fin, este capabil în special de percepție Recunoscând importanța primordială a senzațiilor pentru cunoaștere, Empedocle a ajuns la concluzia că ar trebui, dacă este posibil, Anaxagoras și să folosim cât mai bine simțurile noastre și să le supunem controlului reciproc de către minte "El dovedește că ceea ce este perceput prin fiecare senzație este adevărat dacă ele (senzațiile) sunt ghidate de minte a Empedocle este unul dintre reprezentanții materialismului mecanic în filosofia antică "Empedocles și toți cei care cred că lumea circulă ca urmare a combinării celor mai mici particule materiale, acceptă (numeroase) conexiuni și separări (de corpuri), dar nu permit apariția și moartea lor în sensul propriu Pentru acestea (presupun că Stobaeus, Ed,, I, , Sext-Empirius Adv matematică, VII, " Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE apariția și distrugerea continuă a lucrurilor) nu apar ca urmare a unei schimbări calitative, ci a unei combinații cantitative Aceasta este diferența caracteristică între filosofia lui Empedocle și predecesorii săi, în ciuda dialecticii elementare pe care o împărtășește cu ei, care se manifestă în învățătura sa despre mișcarea perpetuă, despre prietenie și dușmănie, în cosmogonia sa și în conceptul său de dezvoltare organică Trecând la filozofia lui Anaxagora (c - î Hr), suntem transportați la Atena în vremea lui Pericle Anaxagoras servește ca personificare a transferului centrului culturii grecești după războaiele greco-persane din Ionia la Atena Originar din Clazomene de pe coasta Asiei Mici, Anaxagoras s-a mutat la Atena, unde activitatea sa științifică a continuat timp de de ani Cu puțin timp înainte de

războiul din Peloponesia, Anaxagoras a fost acuzat de lipsă de Dumnezeu și condamnat la moarte pe motiv că considera soarele doar o masă incandescentă Numai datorită ajutorului lui Pericle, al cărui prieten și consilier era Anaxagoras, a reușit să evite pedeapsa cu moartea A părăsit Atena, s-a întors în Asia Mică și câțiva ani mai târziu a murit în Lampsacus Epoca lui Pericle a fost epoca triumfului democrației deținătoare de sclavi în Atena Creșterea comerțului, ascensiunea Atenei ca putere maritimă, intensificarea relațiilor cu popoarele străine, înflorirea democrației sclavagiste au contribuit la renașterea vieții culturale și la extinderea orizontului mental Gimnastica și muzica, care au epuizat cândva învățământul grecesc, de la mijlocul secolului VI se retrage în fundal; acum un participant activ în viața politică trebuia să stăpânească retorica și să fie familiarizat cu filozofia Primele învățături ateiste aparțin acestei epoci Diagoras din Milet neagă existența oricărei zeități în lume și, în consecință, nevoia oricărui fel de cult Hippo a fost recunoscut ca ateu deja în antichitate Alții iau o formă mai voalată de critică a religiei Un exemplu viu de critică a religiei este un fragment din tragedia lui Critias Sisyphus, care nu a ajuns până la noi Critias demonstrează că religia a fost inventată de oameni pentru a forța mulțimea la un mod de viață moral prin frică, că această invenție a fost creată "pentru a înfrâna omul, pentru a lupta împotriva crimei", pentru ca masele să se supună cu umilință autorităților Dar ascensiunea culturală a fost limitată doar de limitele relativ înguste ale clasei comercianților și industriașilor În arta de atunci, mai îndrăzneață și mai strălucitoare decât în alte domenii ale vieții mentale, a existat o ruptură cu tradițiile din trecut În limbajul imaginilor sale tragice care nu se estompează, Sofocle exprimă aceeași viziune asupra lumii a epocii, care s-a reflectat în filosofia contemporană Aetius" I, , Biblioteca "Runivers" EMPEDOCLE ŞI ANAXAGORAS "Există multe forțe minunate în natură, dar nu există un om mai puternic", spune Sofocle Omul a cucerit forțele naturii, a subjugat animalele, a insuflat spiritul societății, a inventat focul, a dezvoltat vorbirea și gândirea, a pătruns în secretul bolilor Euripide, unul dintre cei mai mari creatori ai dramei clasice, înfățișează în tragediile sale o persoană contemporană cu pasiunile, dorințele, ezitările, aspirațiile sale Toate greutățile și bucuriile vieții, personajele, jocul pasiunilor, lupta dorințelor conflictuale sunt descrise de Euripide cu o mare putere realistă În eroii tragediilor lui Euripide nu există nimic legendar, eroic în sensul vechi Sunt scrise în limba care se vorbea în piață, la ședințele publice, în instanță Toate lucrările lui respiră cu o atitudine critică față de tradițiile și tradițiile tatălui său: a filozofa despre nemurire nu este înțelepciune; arta ghicitorilor nu este decât înșelăciune; dacă zeii ar exista, ar fi implicați în diverse vicii, dar nu există, totul în lume este condus de "întâmplare" Este greu să numim măcar o tragedie a lui Euripide, care să nu fie un pamflet politic El a reacționat la fiecare eveniment politic, la fiecare întorsătură a vieții sociale, și-a denunțat fără milă dușmanii de clasă Istoricul Tucidide a fost și el un reprezentant al noilor tendințe Lucrarea sa remarcabilă despre istoria Războiului Peloponezian este unul dintre cele mai mari monumente ale antichității În "epoca lui Pericle" nu exista, se pare, nici un domeniu în care ideea de dezvoltare să nu se manifeste Punctul de vedere al dezvoltării în știința acestui timp este îndreptat împotriva ideilor despre originea divină a lumii, împotriva tradițiilor religioase, împotriva pretențiilor politice ale nobilimii tribale reacționare Dar cea mai frapantă expresie a noilor forme de

conștiință socială a fost găsită în învățăturile filozofice ale vremii și, mai ales, în filosofia lui Anaxagora Potrivit lui Diogenes Laertius, Anaxagoras a lăsat o singură lucrare, care a fost scrisă într-un limbaj "plăcut și sublim" și purta titlul obișnuit "Despre natură" ("Περί φύσεως") Fragmentele rămase din opera lui Anaxagoras, se pare, aparțin primei sale cărți, unde sunt tratate principiile generale Detaliile sistemului lui Anaxagoras, însă, nu ne-au rămas în întregime * clare Anaxagoras, ca și Empedocle, provine din substanța materială eternă și neschimbătoare Sarcina lui a fost să armonizeze învățătura eleanilor despre principiul fundamental neschimbat cu faptul apariției și morții lucrurilor Poziția lui Parmenide, că nimic nu poate deveni ceva și ceva nu se poate transforma în nimic, a fost acceptată și de Anaxagora "Ar trebui să știți", spune el, că totalitatea tuturor nu a scăzut deloc și nici nu a crescut Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE las, căci este imposibil să fii cel mai mult, dar totul este întotdeauna egal (cu sine)" x Propoziţia corectă conform căreia materia nu este nici distrusă, nici creată şi că nu poate exista apariţie din nimic, îl conduce pe Anaxagoras să nege nu numai apariţia din nimic, ci şi la concluzia că ceea ce numim venirea la fiinţă este numai unirea și separarea particulelor imuabile de materie primară "(Cuvintele) apariția și moartea", scrie el, "sunt folosite greșit de către eleni Căci (de fapt) nimic nu ia ființă, nu este distrus, ci este alcătuit dintr-un amestec de lucruri existente sau este separat de ele Astfel, ar fi corect să spunem în loc de "apari" - "amestecă" și în loc de "pieri" - "împarte" Baza lucrurilor, conform lui Anaxagoras, este un set nenumărat de particule materiale definite calitativ, pe care el însuși le-a numit "semințe ale lucrurilor", "σπέρματα χρημάτων", iar Aristotel le-a numit homeomerism Din combinarea acestor homeomerii provine toată diversitatea lucrurilor, iar originalitatea unui lucru este determinată de acele homeomerii care predomină în amestec și, datorită acestei predominări, devin accesibile percepției "Dintre toate celelalte", spune Anaxagoras, "nici un singur lucru nu este ca oricare altul, dar fiecare lucru individual mai ales pare și părea a fi ceea ce este cel mai mult în el " Potrivit lui Anaxagoras, calitățile nu apar, ele există din timpuri imemoriale Lucrurile sunt infinit divizibile și, oricât de mult sunt împărțite, ele nu încetează să existe Doar dimensiunea lor scade "Și în mic, nu există cel mai mic, dar există întotdeauna unul mai mic Căci ființa nu poate fi rezolvată în neființă Spre deosebire de Empedocle, care a redus diversitatea lucrurilor la alte patru elemente indecompuse, Anaxagoras consideră divizibilitatea ca fiind infinită Cea mai mică particulă este, în această privință, similară întregului lucru Deoarece toate calitățile, chiar și cele opuse, sunt conținute în fiecare lucru și fiecare lucru este implicat în toate substanțele, are loc tranziția lor reciprocă continuă una în alta, căci "lucrurile care se află într-un singur cosmos nu sunt separate unele de altele și sunt nu tăiat cu un topor cald de frig, nici frig de cald" , totul este în toate Dacă zăpada albă se topește și din aceasta se obține apă noroioasă, atunci acest lucru se poate întâmpla doar pentru că calitățile de noroi și lichid erau deja conținute în zăpadă, dar calitățile de solid și alb au prevalat cantitativ asupra lor Dacă orice lucru este folosit pentru nutriție, adică pentru crearea organelor corpului, atunci acest proces poate fi efectuat numai pentru că există Simplicius, Phys , , Ibid , , Ibid , , Ibid , , Biblioteca "Runivers" Empedocle și Anaxagora toate substantele care se pot combina cu substantele organismului "În acest fel", spune Anaxagoras, "din non-păr, părul ar fi putut să apară, iar din non-

carne, carne" Conceptele de dezvoltare ale lui Heraclit și Anaxagoras diferă semnificativ unul de celălalt Anaxagoras înțelege transformarea " în sensul prezenței particulelor mici, definite calitativ și al creșterii lor (reducerea respectivă) [conectarea și separarea] a acestora O altă înțelegere (Heraclit) este transformarea unuia în altul" Anaxagoras nu permite apariția unei noi calități, ci doar un adaos cantitativ de calitate la calitate Pentru el, sunt posibile doar atâtea lucruri calitativ diferite câte diferențe veșnic calitative există în materie Numărul acestor diferențe este etern și neschimbător Astfel, în învățăturile lui Anaxagoras, ca și în învățăturile lui Empedocle, principiul cantitativ joacă un rol decisiv în înțelegerea schimbării și dezvoltării Materialismul lui Anaxagoras reprezintă un pas semnificativ înainte în comparație cu materialismul filozofilor naturii din secolul al VI-lea Materia acestuia din urmă - elementele: apă, foc, aer - face loc materiei diferențiate a lui Anaxagoras Noua formă de materialism adâncește problema structurii materiei Anaxagoras a reprezentat starea inițială a materiei după cum urmează "Toate lucrurile erau împreună, infinit atât în mulțime, cât și în micime, pentru că până și cel mic era infinit Și când toate lucrurile erau împreună, nimic nu se putea distinge datorită dimensiunii (infinit) mici Căci aerul și eterul au prevalat asupra tuturor, ambele fiind nemărginite, deoarece dintre toate acestea sunt cele mai mari atât ca număr, cât și ca mărime Din această masă indiferentă, dar nu lipsită de calitate, a început să iasă cosmosul ("amestecă", în cuvintele lui Anaxagoras), grație stratificării elementelor corespunzătoare În virtutea a ce a pus această masă în mișcare și a început să capete o formă organizată? Problema sursei mișcării l-a confruntat pe Anaxagoras în toată acuitatea ei Anaxagoras, urmând doctrina elatică a ființei, înțelege materia primară ca o masă inertă Era necesar să existe o cauză activă specială care să pună în mișcare masa primară La fel ca Empedocle, Anaxagoras face apel la o forță exterioară L-a găsit în νοδς (nus - minte) Doctrina lui νοδς a exprimat inconsecvența sistemului materialist al lui Anaxagoras Dușmanii materialismului s-au repezit la această doctrină Deja Platon dorea să vadă în "mintea" lui Anaxagora "organizatorul și cauza tuturor lucrurilor" Cu toate acestea, "mintea" lui Anaxagoras nu este Ibid , , Lenin, Caiete filosofice, p Simplicius, Phys , , Platon, Phaedo, p Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE a justificat speranțele puse asupra lui de către idealiști: Anaxagoras i-a acordat prea puțin spațiu, reducându-și activitatea doar la rolul de imbold inițial și găsind o explicație mecanică pentru întregul proces mondial ulterior "Dar, prietene", recunoaște Platon, "această speranță trandafirie a început repede să-mi scape când, mergând mai departe în citirea cărților, am văzut că Anaxagoras nu folosește deloc rațiunea și nu indică niciun motiv pentru a explica structura universului , dar, în schimb, se referă ca cauze la aer, foc, apă și multe alte absurdități "Nus" lui Anaxagoras nu este o substanță spirituală primară în raport cu materia, căci materia a existat pentru totdeauna și nu a fost creată de nimeni; "nous" nu este, de asemenea, un principiu teleologic care construiește lumea ca un sistem rațional, planificat "Nus", după Apache xagora, "este cel mai ușor dintre toate lucrurile și cel mai pur" Scopul său în sistemul Anaxagoras este de a da primul imbold materiei, de a provoca o circulație generală Este o sursă de mișcare, smulsă din materie, acționând în raport cu aceasta ca o forță exterioară Prin intervenția sa, nous provoacă o mișcare circulară, care, pornind de la un punct, a îmbrățișat cercuri tot mai largi și a provocat separarea și izolarea calităților Densul era

separat de rar, caldul de rece, lumina de întuneric și uscatul de umed Rare, calde, ușoare și uscate s-au repezit în adâncurile eterului și s-au condensat în aer dens, umed, rece și întunecat, "unde este acum pământul" În doctrina originii norilor din aer, din nori - apă, din apă - pământ și din pământ - sub influența frigului - pietre, Anaxagoras se alătură lui Anaximenes Și la el, ca și la Anaximenes, pământul are forma unui disc Anaxagoras a îmbogățit astronomia greacă cu noi descoperiri La acea vreme, artistul atenian Agafarhs a mobilat scena pentru prima dată cu peisaje cu perspectivă Anaxagoras a folosit această inovație și, pe baza conceptului de perspectivă, a făcut o serie de descoperiri astronomice care mărturisesc înțelegerea sa corectă a poziției lunii, a soarelui și a stelelor fixe I se atribuie în special explicarea eclipsei de lună prin umbra aruncată de pământ În învățăturile lui Anaxagoras despre lumea vegetală și animală, se dezvăluie în mod clar o tendință hilozoistă Plantele și animalele (care, potrivit lui Anaxagoras, provin din semințe împrăștiate în aer și bătute în cuie pe pământ de ploaie) au aceeași inteligență ca și omul Rațiunea este înzestrată nu numai cu organisme superioare, ci și cu organisme inferioare Un grad mai mare sau mai mic de a avea o minte depinde de cât de favorabil Platon, Phaedo, b * Simplicius, Phys , , Biblioteca "Runivers" EMPEDOCS si ANAXAGOR $ proprietățile naturale ale organismului Omul este cea mai deșteaptă creatură pentru că are mâini La întrebarea "Este sufletul corporal și care este esența lui?" Anaxagoras și discipolii săi, conform lui Aetius, au răspuns că sufletul este "aerisit" Anaxagoras considera senzația ca fiind baza cunoașterii Apariția diferitelor percepții a fost făcută de el în funcție de mărimea unei ființe vii, de proprietățile organelor de simț și de îndepărtarea obiectului Percepțiile simțului apar din cauza opusului Anaxagoras nu este de acord aici cu Empedocles La pupilă, culoarea nu este aceeași cu cea a obiectului vizibil; corpul se simte cald pentru că este frig și invers "Potrivit lui, vedem datorită reflectării (a obiectelor) în pupilă, iar reflexia cade nu pe aceeași culoare, ci pe opusul culorii În același mod, atingerea și gustul disting obiectele lor, pentru că la fel de cald și rece, apropiindu-se, nu se încălzește și nu se răcește (unul pe altul); la fel, este imposibil să cunoaștem dulce și amar cu ajutorul lor înșiși, dar frigul este cunoscut drept cald, insipid - sărat, dulce - amar, în conformitate cu ceea ce lipsește celuilalt, căci toate acestea stă în noi Fiecare senzație este însoțită de suferință Mai mult, această suferință se manifestă prin durata și puterea senzațiilor Și, într-adevăr, culorile strălucitoare și prea mult zgomot produc suferință Animalele mari percep senzațiile mai puternic și, în general, puterea senzației este în concordanță cu dimensiunea (a unui organ) " Astfel, Anaxagoras, ca și alți materialiști ai secolului al V-lea, procedează în teoria cunoașterii din datele lumii senzoriale Percepțiile simțurilor conectează subiectul cu realitatea obiectivă "Pentru că vederea", spune el, "este manifestarea invizibilului" Totuși, indicațiile simțurilor exterioare în sine sunt încă insuficiente pentru înțelegerea adevărului, deoarece "din cauza slăbiciunii lor, nu suntem în stare să judecăm adevărul " Este necesară intervenția rațiunii, adevăratul criteriu al adevărului Caracterul ateist al sistemului filozofic al lui Anaxagoras este destul de evident " În fața lui Anaxagoras, oamenii înșiși se îndepărtează de zeul antic", scria tânărul Marx Anaxagoras pornește de la principiul eternității principiului material Lumea nu este rezultatul unui act de creație, ea există după legile ei inerente, iar pentru a o cunoaște este necesar să

apelăm la cercetare cu ajutorul sentimentelor și al rațiunii La aceasta trebuie adăugat că Anaxagoras hotărât și fără Aetius, IV, , Theophrastus, De sensu, - Sextus Empiricus, VII, Ibid , b Marx și Engels, Soch , vol I, p Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE rupt necondiţionat de credinţele care predominau în rândul poporului grec Corpurile cerești pentru el sunt mase materiale, nu zei Mitologia greacă a primit de la el o interpretare alegorică Dintre discipolii lui Anaxagoras, pe lângă Pericle și marele tragic realist Euripide, trebuie amintiți Archelaus și Meter o dopa din Lampsacus Archelaus a acceptat atât homeomeria, cât și nous-ul lui Anaxagoras, dar spre deosebire de acesta din urmă, el a considerat aerul ca fiind amestecul original de materie O altă diferență față de profesorul său este că a considerat "noos" ca fiind inerent amestecului original Astfel, pentru Archelaus, "mintea" nu este în afara lumii, ci este imanentă în lume Există anumite motive să credem că Archelaus a fost primul care a pus problema originii societății umane Legi, sistem politic, drept și nedrept - toate acestea, spunea el, există prin stabilirea (νόμη) a oamenilor și nu prin natură (φύσει) \ Metrodor este cunoscut ca succesorul interpretării filozofice a lui Homer întreprinsă de Anaxagoras și școala sa În urma lui Anaxagoras, el a considerat zeii și eroii lui Homer ca fiind o reprezentare alegorică a fenomenelor naturale și a organelor corpului uman Deci, pentru el, Agamemnon este eter, Elena este luna, Demetra este ficatul, Dionysos este splina, Apollo este bilă, Zeus este mintea, Atena este artă etc Capitolul II ATOMISM LUI LEUCIPPE - DEMOCRITI Fondatorul atomisticii în filozofiile antice a fost Leucip, ale cărui învățături* au fost continuate cu cea mai mare profunzime și strălucire de remarcabilul om de știință-enciclopedist și filozof-materialist Democrit Cât de mare a fost rolul lui Democrit în istoria materialismului este evident din faptul că V I Lenin a numit lagărul materialist al filosofiei antice "linia Democritului", opunându-l taberei idealiste - "linia Platon" Leucip și Democrit au ridicat gândirea filozofică materialistă la o înălțime care nu a fost depășită în Grecia antică " Lucrările filozofice și științifice ale lui Leucip și Democrit au pierit Nu numai atât: de la unul dintre acești filozofi, Leucip, timpul ne-a transmis, de fapt, un singur nume Potrivit lui Diogenes Laertius, Epicur a negat în general existența oricărui filozof numit Leucip Cu toate acestea, dovezile lui Aristotel și Teofrast resping cu fermitate această opinie Despre viața și opera lui Leucip, putem spune puțin de încredere Parmenide este numit profesorul său, Anaxagoras și Vezi, Diogenes Laertius, II, Vezi ibid , X, Biblioteca "Runivers" ATOMISMUL LUI JAEUKIPPUS - DEMOCRIT Empedocles de către contemporanii săi La Melissa găsim o polemică cu Leucip pe problema spațiului și a vidului \ Teofrast și Simplicius raportează împrumut de la el de către Diogene din Apollonia Nu se cunoaște locul exact al nașterii sale: îi cheamă pe Milet, Elea, Abdera La Elea l-ar fi ascultat pe Parmenide, la Abdera l-a predat pe Democrit Există o presupunere că a fost forțat să părăsească Milet ca urmare a unei revolte aristocratice care a izbucnit acolo (- î Hr) Potrivit lui Aristotel și a altor dovezi, Leucip a fost autorul cărții "Μέγας διάκοσμος" ("Marea Ordine Mondială"), atribuită mai târziu lui Democrit și numit μέγας (mare) în contrast cu "Μικρός διάκοσμος" ("Mica Ordine Mondială") a lui Democrit) Ambele lucrări au format așa-numita "echipă Corpus Democri" Leucip este, de asemenea, creditat cu lucrarea "Περί (Yui ume") Teofrast relatează următoarele despre învățăturile lui Leucip: "Leucip, eleatic sau milesian (ambele se spun despre el), s-a alăturat filozofiei lui Parmenide, a mers în doctrina de a nu fi pe

același drum cu Parmenide și Xenofan, ci , după cum cred ei, dimpotrivă Între timp, întrucât considerau universul ca fiind unul, nemișcat, neapărat și limitat și nici măcar nu permiteau să caute inexistența, el a presupus atomi (particule indivizibile) - un număr infinit de elemente mereu în mișcare și un număr infinit de formele lor - datorită faptului că acest număr nu are niciun motiv să fie mai mult așa decât așa și pentru că a văzut în ființe apariția și schimbarea continuă Mai mult, ființa nu există mai mult decât neființa și ambele sunt în egală măsură cauze ale apariției lucrurilor Presupunând că esența atomilor este absolut densă și completă, el i-a numit ființă și le-a învățat că se repezi în vid, pe care el l-a numit neființă, și a spus că aceasta din urmă există nu mai puțin decât ființa În același mod, prietenul său, Abderite Democrit, a recunoscut începuturile plinului și al golului, numind prima ființă, a doua - neființă " Învățăturile ambilor gânditori sunt greu de separat unul de celălalt Se poate presupune că gloria lui Democrit a umbrit numele profesorului său Leucip Dar foarte puține informații au ajuns la noi despre viața lui Democrit El provine din Abdera în Tracia, conform mărturiei vechilor Cu toate probabilitățile, putem presupune că nașterea filozofului cade pe - de ani î Hr e Democrit însuși spune că este cu de ani mai tânăr decât Anaxagoras Există diverse presupuneri cu privire la anul morții sale Un lucru este cert, că Democrit a ajuns la o vârstă foarte înaintată Mesajul lui Diogenes Laertius conform căruia Democrit a fost un elev al unor magicieni caldeeni, pe care regele Xerxes în timpul șederii sale la Abdera după Salamina, este greu de plauzibil Simplicius, Phys , , Ibid , , Vezi Diogenes Laertius, IX, Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE înfrângerea l-a lăsat pe tatăl său ca profesor Diogenes Laertius se referă la Herodot, dar Herodot nu spune un cuvânt despre asta Iată tot ce relatează Herodot: "Se știe că pe drumul de întoarcere Xerxes a ajuns în Abdera, a încheiat o alianță de ospitalitate cu ei și le-a dăruit o sabie de aur și o diademă brodată cu aur" H Nici tatăl lui Democrit, nici magicienii se spun aici Moștenirea bogată lăsată de tatăl său a făcut posibil ca Democrit să facă o călătorie lungă prin diferite țări El a scris despre sine: "Dintre toți contemporanii mei, am ocolit cea mai mare parte a pământului; Am făcut cercetări mai profunde decât oricine altcineva, am văzut multe clime și țări și am auzit destul de mulți oameni învățați În special, ei numesc Babilon, Persia, Egipt, unde a studiat cu magicieni și preoți A petrecut mulți ani la Atena, "folosind tot timpul pentru a-și dezvolta și aprofunda cunoștințele" "Am venit la Atena și nimeni nu m-a cunoscut acolo", spune Democrit, un soț pozitiv și serios, care se laudă că nu are faimă Aceste călătorii i-au dezvăluit lui Democrit toată bogăția de cunoștințe din acea vreme Cunoștea foarte bine filosofia epocii sale În activitatea sa științifică și filozofică, nu a ratat niciun domeniu de cunoaștere Diogep Laertius îl numește unul dintre cei mai prolifici scriitori filozofi, citând numeroase titluri ale lucrărilor sale despre etică, fizică, matematică, estetică, filologie, tehnologie, muzică Scrierile lui Democrit erau un fel de enciclopedie a lumii antice Aristotel avea dreptate când spunea că Democrit "s-a gândit la toate" Erudiția sa i-a uimit pe mulți gânditori din secolele următoare: Aristotel, Cicero, Plutarh și alții îi omagiază erudiția Dar lucrările lui Democrit au dispărut devreme Sextus Empiricus (secolul al II-lea î Hr) le avea încă în mâinile sale, dar Simplicius (secolul al VI-lea d Hr) nu le mai putea folosi Doctrina atomistă este o continuare și o dezvoltare a gândirii materialiste din vremea anterioară Spre deosebire de eleeni, care au negat pluralitatea

lucrurilor și mișcarea pe motiv că ambele sunt imposibile fără vid, și totuși golul nu există, Leucip și Democrit au recunoscut, alături de ființă, existența și inexistența, care, conform învățăturii lor , este gol Ființa nu este una, așa cum a învățat Parmenide, ci multe Este format din nenumărate particule minuscule invizibile care se mișcă în gol Toată varietatea nemărginită de schimbare și neîncetat Herodot, VIII, Clement, Stromata, I, , Valery Maxim, VS, , exeg Diogenes Laertius, IX, Ibid , Biblioteca "Runivers" ATOMISM LUI LEUCIPPE - DEMOCRITI interacțiunea constantă a lucrurilor, apariția și moartea lor se bazează pe legătura și separarea acestor particule indivizibile și neschimbabile Multiplicitatea lucrurilor există, contrar afirmației eleanilor, tocmai pentru că există neființă, sau ființă goală, separatoare, sau completă Astfel, conform învățăturilor lui Leucip-Democrit, totul în lume este format din spațiu și materia care îl umple, sau din atomi și Democrit goliciunea Atomii nu sunt nici creați, nici distruși Ele sunt eterne, neschimbabile și indivizibile Atomii nu sunt supuși niciunei influențe: nu se încălzesc și nu se răcesc, nu devin nici uscați, nici umezi, nici negri, nici albi și, în general, nu capătă nicio altă calitate Sunt simple și neschimbate calitativ Dar între ele există diferențe inițiale, care sunt cauza tuturor celorlalte proprietăți ale lucrurilor Există trei astfel de diferențe: formă, ordine și poziție "Fiind, potrivit acestora, diferă doar în "sistem", "contact" și "turn", inclusiv "sistem" este o formă, "contact" este ordine, "turn" este poziție Într-adevăr, A diferă de P ca formă, AP diferă de PA în ordine, b diferă de P ca poziție Pe lângă acestea, ar trebui adăugate încă două diferențe atomi: după mărime și gravitație Deoarece atomii sunt solide și nu puncte matematice, ei trebuie să aibă magnitudine "Fiecare dintre infinit Aristotel, Metafizica, I, , b Istoria filosofiei, vol I Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE picioarele pe o multitudine de corpuri trebuie să fie de o anumită mărime Dar, împreună cu magnitudinea, trebuie dată și gravitația "Democrit spune că fiecare dintre indivizibili (viței) este mai greu din cauza dimensiunii mai mari" Dar, după cum notează Marx, " Democrit nu consideră gravitația ca fiind o proprietate esențială a atomilor Pentru el se explică de la sine, pentru că totul corporal este greu La fel, în opinia sa, nici măcar mărimea nu reprezintă calitatea principală; este o definiție accidentală dată atomilor deja cu o cifră Aristotel expune conceptul materialist al ființei în filosofia lui Leucip-Democrit, după cum urmează Leucip și Democrit au predat cel mai metodic despre toate, pornind de la același principiu Au luat un început conform naturii așa cum este ea în sine Faptul este că unii dintre antici credeau că existența este neapărat una și imobilă Căci golul nu există, iar mișcarea este imposibilă dacă nu există un vid care există separat și, pe de altă parte, nu există mult dacă nu există ceva care separă Leucip, pe de altă parte, credea că are o doctrină care, fiind în acord cu percepția senzorială, nu neagă nici apariția, nici distrugerea, nici mișcarea, nici multiplicitatea lucrurilor Fiind de acord cu percepțiile (indicațiile senzoriale) și cu (filozofii) care au acceptat-o pe aceea că nu poate exista mișcare fără vid, el spune că golul este neființă și că neființa există nu mai puțin decât ființa Căci a fi în sensul propriu este ființă absolut completă Un astfel de "complet" nu este unul, dar (astfel de ființe) sunt infinit de multe ca număr și sunt invizibile datorită micii volumelor (lor) Ele se repezi în gol (căci vidul există) și, atunci când sunt combinați, produc apariția, în timp ce sunt dizolvați, produc moartea" Atomii sunt infiniti nu numai ca număr, ci și ca formă "Numărul formelor din atomi

este infinit, pentru că nu este în niciun caz mai mare decât oricare altul" Astfel, atomiştii, pornind de la categoriile şcolii eleatice, le fac schimbări fundamentale În doctrina ființei, urme ale influenței eleanilor sunt încă tangibile, dar în doctrina originii lucrurilor, atomiștii iau o poziție fundamental opusă elenilor Parmenide și școala sa nu explică originea lucrurilor, declarând-o a fi iluzorie O altă poziţie este ocupată de Leucip-Democrit Dar nu au urmat calea lui Empedocle și Anaxagora, care au introdus mișcarea în elementele materiale din exterior ato Diogenes Laertius, X, Aristotel, De gen et corr , I, , a Marx și Engels, Opere, vol I, p Aristotel, De gen et corr , I, , b - a I Simplicius, Phys , , Biblioteca "Runivers" Atomismul lui Leucip - Democrit USD misticii au înțeles că problema originii lucrurilor este insolubilă fără să-și asume eternitatea mișcării în natură Prin urmare, sarcina principală a științei pentru ei a fost aceea de a, recunoscând mișcarea ca fiind inerentă materiei, să reducă toate fenomenele naturale la mișcare Această formulare a problemei a fost cea mai mare realizare a gândirii materialiste Era o perspectivă profundă asupra naturii lucrurilor Principiul mișcării materiei stă la baza întregului sistem atomistic Atomii sunt în mișcare eternă, un atom este o materie în mișcare Ceea ce există din eternitate nu necesită explicații suplimentare "Mișcarea atomilor trebuie să gândească fără început, dar să existe pentru totdeauna" \ Sarcina a fost să găsească cauza schimbărilor temporare în lume, și nu mișcarea veșnică Mișcarea inerentă atomilor este mișcarea primară, pe care atomiștii o distingeau de formele derivate de mișcare "Spuneau că atomii "se agită în toate direcțiile" și nu atribuie doar mișcarea primară elementelor, ci numai această mișcare exclusiv, în timp ce celelalte (tipurile de mișcare sunt atribuite de ei) celor (corpuri complexe) care ei înșiși iau naștere din elemente" În ce direcție are loc mișcarea primară a atomilor? Sursele nu ne spun nimic despre asta: se pare că atomiștii nu s-au pronunțat în favoarea vreunei direcții specifice a mișcării inițiale a atomilor, presupunând că diferiți atomi se mișcă în direcții diferite și că, în consecință, existau toate direcțiile posibile a mișcării lor inițiale S-a remarcat deja mai sus că, conform învățăturilor atomiștilor, nici apariția, nici schimbarea lucrurilor nu ar fi posibile dacă nu ar exista mișcare veșnică și neîntreruptă Datorită mișcării atomilor în vid, care nu este cauza, ci condiția mișcării, se compun mase atomice, apar lucrurile Schimbările în lucruri se datorează unei modificări a poziției, formei sau ordinii atomilor care alcătuiesc masa atomică Descompunerea maselor atomice duce la moartea lucrurilor Într-un cuvânt, toate calitățile lucrurilor se reduc la cantitatea, dimensiunea, forma și poziția atomilor care alcătuiesc lucrurile, iar schimbările în lucruri se reduc la o schimbare a relației dintre atomi Apariția, schimbarea și dispariția lucrurilor, potrivit atomiștilor, sunt procese pur mecanice bazate pe mișcarea particulelor indivizibile ale unei substanțe neschimbabile - atomii Dintre varietatea de calități observate, Democrit a conturat două feluri de ele: unele calități, precum duritatea, densitatea, sunt explicate direct prin compoziția atomilor; altele sunt Cicero, De finibus, I, , Aristotel, Phys , I, , b * Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂŢII ANTICHE nu calitățile lucrurilor în sine, ci senzațiile senzoriale trezite în noi de lucruri; astfel sunt culoarea, căldura, frigul etc Această distincție, stabilită de Democrit, a servit ulterior drept bază pentru doctrina calităților "primare" și "secundare" ale lucrurilor Cu toate acestea, trebuie remarcat imediat că așa-numitele calități secundare nu sunt în niciun caz pur subiective

la Democrit "În general", scrie Teofrast, "cea mai mare contradicție din toate (explicațiile sale) constă în faptul că el realizează simultan (aceste calități) stări de percepție senzorială și, în același timp, le determină prin forme (de atomi)" x Calitățile "secundare" ale lui Democrit au o bază materială obiectivă Cele patru elemente Empedoclesiene - pământul, apa, aerul și focul - sunt numite de atomiști "marile unități ale spațiului și materiei", în afara cărora nu există alți compuși atomici Ele sunt "treptele de mijloc" din care sunt compuse toate celelalte formațiuni și în care aceste formațiuni se destramă din nou Compoziția pământului, apei și aerului include atomi de diferite forme, în timp ce focul este compus doar din atomi sferici Cum apare lumea din haosul atomic primar? În mărturiile autorilor antici există o prezentare destul de detaliată, deși nu în totalitate clară, a procesului de apariție a universului conform învățăturilor atomiștilor Universul este infinit, iar numărul de lumi din el este infinit Lumile apar în felul următor O multitudine de atomi de diferite forme, care ies în evidență din infinit, se repezi "în marele vid" Împreună, formează un singur vârtej În acest vârtej se învârte, se ciocnesc unul de altul, se unesc și se separă În același timp, du-te la like "Cei care au aceeași greutate, din cauza acumulării mari, nu mai sunt în stare să se rotească Corpurile subțiri se retrag în părțile exterioare ale vidului, ca și cum ar zbura spre periferie Alții "rămân împreună" și, împletindu-se, se mișcă împreună și formează, în primul rând, un fel de legătură sferică" Din această masă sferică se desparte ceva ca o "cochilie", care sub forma cerului se întinde peste întreaga lume Corpurile mai dense și mai grele se adună la mijloc și formează pământul, care ocupă centrul universului "Și chiar periferia, (formată) ca o cochilie, a continuat să crească datorită corpurilor separate de exterior Fiind purtată de un vârtej, ea și-a atașat tot ce atingea Dintre acestea, unele plexuri (corpi) formau o articulație, care la început era umedă și murdară; (atunci) aceste (corpuri) s-au uscat și au început să se învârtească odată cu vârtejul lumii, apoi, după ce s-au aprins, au format natura luminilor Theophrastus, De sensu, Diogenes Laertius, IX, Ibid , Biblioteca "Runivers" Atomismul lui Leucip - Democrit Soarele este cel mai îndepărtat de pământ, în timp ce luna este cel mai aproape de pământ Și soarele și luna aleargă în cercuri în jurul pământului Între aceste cercuri sunt cercuri ale altor planete Toate corpurile de iluminat se aprind și ard din cauza vitezei de mișcare "Și așa cum lumea are naștere, tot așa (are) creștere și moarte și distrugere din cauza unei anumite necesități" Pământul i s-a părut lui Democrit nu sferic, ci plat și nu se mișcă, ci doar se rotește în jurul axei sale Mai mult, se pare că nu era întotdeauna în această stare Democrit credea că "la început, pământul rătăcea datorită micii și ușurinței sale, dar în timp, devenind mai dens și mai greu, a trecut într-o stare nemișcată" La fel ca pământul, apar și alte lumi, care sunt incandescente datorită rotației rapide Întrucât numărul de atomi, precum și întinderea spațiului gol, sunt infinite, atomiștii au învățat despre un număr infinit de lumi existente simultan și în mod constant reapărând și murind Doctrina atomistă a pluralității lumilor este perfect explicată de unul dintre răposații studenți ai lui Democrit, Metrodor din Chios El spune că ar fi la fel de ciudat dacă doar o ureche ar crește pe un câmp mare și uniform și dacă s-ar forma o singură lume în spațiu infinit Și că există un număr infinit de lumi, reiese clar din faptul că motivele formării lor sunt infinite Într-adevăr, dacă o lume individuală este limitată, dar cauzele din care a apărut această lume sunt infinite, atunci trebuie să existe un număr

infinit de lumi Căci acolo unde cauzele sunt infinite, produsele lor sunt, de asemenea, infinite Cauzele sunt atomii sau elementele Nenumărate lumi există, după Democrit, nu numai în înlocuirea succesivă a unora cu altele, ci și simultan, aflându-se în același timp în diverse stadii ale dezvoltării lor "Lumile (după Democrit) sunt nenumărate și diferite ca mărime În unele dintre ele nu există nici soare, nici lună, în altele soarele și luna sunt mai mari decât ale noastre, iar în unele sunt mai multe Distanțele dintre lumi nu sunt egale, între unele sunt mari, între altele sunt mai mici, iar unele lumi încă cresc, altele sunt deja în floare, altele sunt distruse și în același timp în unele locuri apar lumile , în altele sunt distruse Mor unul de celălalt, ciocnindu-se unul de celălalt Unele lumi nu au animale și plante și sunt complet lipsite de umiditate Lumea noastră este în floarea ei, nemaifiind capabilă să primească nimic din exterior în sine "b Ibid , Vezi Pseudo-Plutarh, De plaçât , III, , Aetius, III, , Vezi Diogenes Laertius, X, Hippolyte, Ref haer , I, Biblioteca "Runivers" t FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Astfel, nu există nicio diferență fundamentală între lumea noastră și alte lumi Lumea noastră este una dintr-un număr infinit de lumi și are asupra tuturor celorlalte lumi (sau, poate, doar asupra unora dintre ele) doar avantajul că "este în floare" Teoria lumii dem o- Creta a făcut o breșă în punctul de vedere geocentric care a predominat în acea epocă și a fost împărtășită de însuși Democrit și a pregătit terenul pentru apariția sistemului heliocentric Lumile vin și pleacă Mai mult, după cum se vede din fragmentul de mai sus, " pier unul de altul, ciocnindu-se unul de altul", sau, conform unei alte dovezi: " lumea va muri când cel mai mare va prevala pe cel mai mic" * Moartea lumilor în spațiile lumii nemărginite este o întâmplare zilnică "Nenumărate lumi pentru Democrit apar și pier zilnic" Lumea ca întreg este supusă unei schimbări continue Nu există nimic permanent în ea: tot ce apare trebuie să piară Acest proces de schimbare eternă surprinde atât lumea noastră limitată, cât și spațiile lumii nemărginite, necunoscute nouă În problema vieții, Democrit conturează ideea de bază că viața nu este o chestiune de creativitate divină, ci rezultatul forțelor mecanice ale naturii însăși Viața nu este adusă din exterior, nu este adusă de "meteorii" din alte lumi, ci ia naștere pe baza unor procese mecanice "Viața a fost generată de corpurile umede datorită căldurii, parcă datorită sămânței sale" "După Democrit", spune Censorinus, "primii oameni au venit din apă și din mâl" , iar Lactantius este indignat pe Democrit pentru că, după părerea lui, oamenii "au crescut din pământ ca niște viermi, fără vreun creator și fără niciun creator temeiuri raționale" б Democrit a învățat că din umezeala și umezeala nămolului au apărut mai întâi animale amfibie, apoi apar animale care trăiesc numai pe pământ Tot felul de ființe animale se schimbau continuu S-au născut făpturi surde și oarbe, fără brațe și fără picioare, dar au fost forțate să părăsească lupta vieții pentru totdeauna pentru a lăsa loc celor care erau ferm stabiliți în viață Treptat, când natura a încercat multe forme și moduri de organizare a animalelor, au apărut acel gen de animale care se numesc oameni Democrit a înaintat o propunere generală: asemănător atrage asemenea Întreaga imagine a lumii se bazează pe această poziție Stobey, Essi , r Cicero, De fin , I, Diodor, , Censorin, b Dactantius, Institutiones divinae, VP, , Biblioteca "Runivers" Atomismul lui Leucip - Democrit mișcarea atomilor, luând forma unui vârtej Sub forma unei mișcări haotice vizibile a atomilor, conexiunea principiilor inițiale omogene se realizează pe baza atracției asemănătoare de către asemănător Iată un indiciu despre legea

atracției universale Aceeași lege operează în lumea organică ca și în cea anorganică "Democrit dă următoarea doctrină despre însuflețite (creaturi) și neînsuflețite (obiecte) "Animalele", spune el, "se combină cu animale din aceeași specie, cum ar fi, de exemplu, porumbei cu porumbei și macarale cu macarale și (toate) celelalte (animale) nerezonabile sunt exact la fel În mod similar (același lucru se poate spune) și relativ neînsuflețit (obiecte), așa cum se poate observa în exemplul cernerii semințelor și în exemplul pietricelelor de pe malul mării Când ventilatorul se rotește, linte cu linte, boabe de orz cu boabe de orz se culcă separat; sub acțiunea răsturnării valurilor, pietricelele alungite sunt aruncate într-un loc cu cele alungite, în timp ce cele rotunde (la un loc) cu altele rotunde, astfel încât parcă asemănarea în lucruri ar avea puterea de a le uni în unu Și pe ce se bazează această asemănare între lucruri? Ca si atomii Omogenitatea atomilor este condiția atracției lor reciproce Animalele diferă de alte obiecte prin capacitatea lor de a se mișca sau, ceea ce este același pentru atomiști, prin animație "Acești filozofi presupun că sufletul este cel care dă mișcarea animalelor" Sufletul, ca orice altceva, este format din atomi, dar atomii sufletului, spre deosebire de atomii corpului, au o formă rotundă, ca atomii de foc și se disting printr-o mare mobilitate "Atomii sferici, prin natura lor nerămanând niciodată într-o stare calmă, mișcă, antrenează și pun în mișcare întregul corp" Datorită mobilității lor, acești atomi dezvoltă căldură; căldura, pe de altă parte, infectează întregul corp cu entuziasm și, prin urmare, îl pune în mișcare Astfel, procesul vieții în înțelegerea atomiștilor se bazează pe mecanica atomilor de o formă specială Democrit nu permite niciun început nematerial și de stabilire a obiectivelor "Totuși, nu a spus nimic", spune Aristotel, "că natura a făcut-o tocmai în acest scop Sau, în general, ca alți fizicieni, și nu atinge deloc această cauză țintă Căci el spune că sufletul și căldura sunt una și aceeași, și anume, ele sunt formele primare ale unor corpuri specifice Toată diferența dintre viață și moarte este redusă de Democrit Sext-empiric , Aclv matematică, VII, HG Aristotel, Despre suflet, I, , a Ibid , , b ~ Aristotel, De respiratione, , b Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE la diferența dintre numărul de atomi rotunzi prezenți în organism Nemurirea sufletului Democrit respinge hotărât: "Sufletul este muritor, se distruge împreună cu trupul" x Democrit cere unei persoane să mențină corpul într-o astfel de stare încât nimic să nu interfereze cu circulația corectă a celor mai ușori atomi ai sufletului Proporționalitatea și moderația în manifestările esenței noastre corporale sunt date cu mare dificultate, dar sunt condiția principală pentru o bună dispoziție În caz contrar, manifestările excesive, creșterile sau opozițiile atomilor trupești vor tulbura și răsturna masele de atomi sufletești, iar aceștia din urmă nu vor putea sta ferm în porii corpului ca înainte și vor duce corpul la distrugere Recunoașterea necesității cauzale universale este principiul călăuzitor al întregului sistem atomist "Nici un singur lucru", a scris Leucip, "nu ia ființă fără o cauză, ci totul (apare) pe o anumită bază și din necesitate" Acesta este singurul gând care ne-a ajuns de la Leucip, în termenii lui Întregul sistem de atomişti este pătruns cu el Marele merit al lui Leucip este poziția sa conform căreia totul în lume apare, există și dispare conform legii cauzalității Nu mai era loc pentru zei în univers Au fost alungați, iar odată cu ei spirite, minuni, providență "Lumea nu este animată și nu este controlată de providență, dar, fiind formată din atomi, este controlată de o natură nerezonabilă" a, mărturisește părerile atomiștilor Aetius "La urma urmei, nimic nu ia

ființă întâmplător", spun ei, dar tot ceea ce spunem că ia ființă de la sine sau din întâmplare are o cauză certă Așa cum mișcarea atomilor, despre care Democrit credea că nu are început și există pentru totdeauna, tot așa și cauzele a tot ceea ce se întâmplă nu au, după părerea sa, un început în timp, "căci din timpuri imemoriale, din timp infinit, ele preced in mod necesar, anticipand fara exceptie tot ceea ce a fost, este prezent si viitorul b "Totul se face din necesitate, deoarece vârtejul este cauza apariției a tot ceea ce este pământesc, iar Democritul numește acest vârtej necesitate" Șansa, conform învățăturilor lui Democrit, nu există în natură Ea este o invenție umană "Oamenii au inventat idolul întâmplării pentru a-l folosi ca pretext pentru a-și acoperi pe al lor Aetius, IV, , Aetius, I, , Ibid , P, , Aristotel, Fizica, I, , b , Cicero, De fin , I, Diogenes Laertius, IX, Biblioteca "Runivers" Atomismul lui Leucip - Democrit imprudența" H "Îl îndepărtează (accidentul) din viața oamenilor și îi condamnă, ca pe proști, pe cei care o cinstesc" Oamenilor care recurg la întâmplare, Democrit îi pune în contrast oamenii cu perspicacitatea sudra El consideră șansa și mintea ca două forțe ostile: "Din natură, șansa și mintea se contrazic reciproc" Atomiștii "respind și elimină complet" șansa Ei, conform unei remarci pline de spirit citată de Dionisie și luată, după toate probabilitățile, de la atomiștii înșiși, "slăvește mintea care nu a apărut printr-un accident fericit, ci cea mai rezonabilă șansă" Astfel, teoria atomistă a cauzalității universale afirmă caracterul absolut al cauzalității și exclude hazardul Cu toate acestea, sursele conțin adesea declarații despre aceasta care sunt de natură direct opusă În comentariul lui Simplicius despre fizica lui Aristotel citim: "Cuvintele: "ca învățătura antică care respinge întâmplarea", se pare că au fost spuse despre Democrit Deși, în doctrina sa despre formarea lumii, se pare că a folosit șansa, totuși, pentru a explica mai precis (fapte), el afirmă că întâmplarea nu este cauza a nimic, ci (a tot) el se raportează la alte cauze, cum ar fi, de exemplu, motivul găsirii comorii (consideră el) este săparea (de pământ) sau plantarea unui măslin, dar motivul faptului că craniul unui vultur pleșuv a fost rupt, scăpând o broască țestoasă pentru a-i rupe coaja " O contradicție în afirmația lui Simplicius este izbitoare: pe de o parte, Democrit a respins hazardul, iar pe de altă parte, a folosit hazardul în doctrina sa despre formarea lumii O astfel de discrepanță se găsește în multe mărturii despre Democrit Citim în Lactantius: "În primul rând cu întrebarea, care pare a fi prima în natură, dacă există o providență care se ocupă de toate treburile, sau dacă totul se face întâmplător și (totul din întâmplare) se întâmplă Fondatorul acestei din urmă doctrine a fost Democrit Aceasta este poate cea mai categorică afirmație Dar Lactan-tion este prea departe în timp de Democrit (secolele III-IV d Hr) Să luăm mărturia lui Platon, un contemporan mai tânăr al lui Democrit "Unii învață", scrie el, "că toate lucrurile care se întâmplă, s-au întâmplat și sunt pe cale să se întâmple, își datorează originea parțial naturii, parțial întâmplării, parțial artei Focul, apa, pământul și aerul, toate despre care se spune că există din natură și din întâmplare Principiile fundamentale s-au repezit fiecare în funcție de forța lor aleatorie inerentă s-au adaptat cumva unele la altele Eusebiu, Praeparatio evangelica, XIV, , Ibid , , Ibid , , Simplicius, Phys , b Lactante, Inst, div , I, Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Într-un cuvânt, din moment ce totul era inevitabil amestecat împreună printr-o amestecare accidentală a principiilor fundamentale opuse, era ca și cum tot cerul și tot ce este pe cer, la fel ca toate animalele și toate plantele, s-ar fi

întâmplat astfel; de aici schimbarea anotimpurilor pare să se fi produs, și deloc prin rațiune - acești oameni (atomiști) învață acest lucru și nu prin vreo zeitate sau artă, de parcă, repetăm, originea tuturor acestor lucruri se datorează exclusiv naturii și sansa " ' Potrivit lui Platon, deci, se dovedește că, cu Democrit și școala sa, șansa este peste tot: în cer și pe pământ, și în regnurile animale și vegetale Afirmațiile de mai sus ale filozofilor că dezvoltarea naturii este întâmplătoare la Democrit nu zdruncina, ci confirmă natura deterministă a învățăturii sale, deoarece, întâmplător, acești filozofi înseamnă negarea oportunității, forța rațională care dirijează dezvoltarea naturii, negarea de providenta Potrivit atomiştilor, în natură nu există nicio oportunitate, nici un plan "rezonabil" predeterminat Lumea a apărut și există nu la porunca vreunei voințe superioare de altă lume, nu ca rezultat al creativității raționale și oportune, ci în virtutea legilor mișcării inerente materiei însăși Este destul de înțeles că această învățătură a stârnit indignarea oponenților materialismului, care au declarat învățătura lui Democrit bazată pe conceptul de hazard "Unii", relatează Aristotel, "expun hazardul ca fiind cauza apariției cerului nostru și a tuturor lumilor Și anume, ei spun că mișcarea vortex, care a produs separarea maselor de materie și a adus totul în această ordine, a luat naștere de la sine Democrit de o astfel de explicație și o respingere hotărâtă a teleologiei Negarea hazardului de către Democrit decurge din întreaga esență a teoriei atomiste Mișcarea mecanică este singura formă de mișcare cunoscută de ea Prin urmare, cauzalitatea este aici mecanicistă Aleatorietatea, ca formă specială de manifestare a cauzalității, nu era încă cunoscută de democrație Democrit, negând întâmplarea, estompează granița dintre necesitate și întâmplare și, prin urmare, reduce în mod inevitabil necesitatea însăși la întâmplare Acest lucru, totuși, nu scade semnificația istorică a doctrinei despre cauzalitate a lui Democrit Această doctrină a fost cea mai mare realizare științifică Importanța pe care i-o atribuie Democrit însuși poate fi judecată de Platon, Legile, E Aristotel, Fizica, II, Simplicius (Fiz , ,) raportează această judecată la Democrit Biblioteca "Runivers" Atomismul lui Leucip - Democrit afirmația că el "ar mai degrabă să găsească o explicație cauzală decât să dobândească tronul persan" În teoria cunoașterii, Democrit a apărat opiniile care erau în mod evident comune cu profesorul său, Leucip, făcând în același timp un pas semnificativ înainte În timp ce eleanii au respins complet senzațiile ca sursă de cunoaștere, Democrit a luat o poziție diferită în această problemă, mai corectă și mai potrivită cu interesele cunoașterii științifice Există numeroase mărturii despre modul în care Democrit a rezolvat problema teoriei cunoașterii, dar aceste mărturii sunt uneori foarte contradictorii, alteori date într-o prezentare neclară, în unele cazuri gândurile lui Democrit sunt clar distorsionate Este necesară o atitudine strict critică față de toate aceste dovezi "În Canoane", scrie Sextus-Empiricus, "Democrit spune că există două feluri de cunoaștere, despre care cunoașterea prin raționament logic le numește legitime și îi atribuie certitudinea în judecarea adevărului; cunoașterea prin intermediul senzațiilor pe care le numește obscure și neagă adecvarea acesteia pentru a recunoaște adevărul El spune literalmente următoarele: "Există două feluri de cunoștințe: una este adevărată, cealaltă este întunecată Toate următoarele (tipuri de cunoștințe) aparțin întunericului: văzul, auzul, mirosul, gustul, atingerea În ceea ce privește adevăratul (cunoașterea), nu are nimic de-a face cu nsho Apoi, dând prioritate adevăratului (cunoaștere) față

de întuneric, adaugă: "Când întunericul (un fel de cunoaștere) nu mai este în stare să vadă prea puțin, nici să audă, nici să miros, nici să guste, nici să pipăiți, ci studiul trebuie să pătrundă într-un mod mai subtil (deja inaccesibil percepției senzoriale), atunci adevăratul (un fel de cunoaștere) apare pe scenă, întrucât în gândire are un organ cognitiv mai subtil Potrivit lui Sextus, se dovedește că Democrit și-a aranjat felurile de cunoaștere în etape: în primul rând, operează o cunoaștere întunecată, care se descurcă cu materialul său doar până la un anumit moment, când se instalează slăbiciunea ei completă și în locul ei vine adevăratul un fel de cunoaștere, care nu mai are nevoie de mărturia simțurilor exterioare Potrivit lui Sextus, adevăratul tip de cunoaștere din Democrit nu are nimic de-a face cu întuneric Sextus dă tipului de cunoaștere a lui Democrit o astfel de interpretare, de parcă mintea operează complet independent de sentimentele exterioare, complet desprinsă de lumea obiectivă Să luăm un alt pasaj de la același autor: "Democrit respinge uneori fenomenele percepute senzual și spune că niciunul dintre ele nu este în adevăr, ci doar în opinie, în adevăr există (doar) atomi și gol El vorbeste Eusebiu, Rgaer ev , XIV, , Sextus Empiricus, Adv matematică, VP, Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE spune urmatorul: "(doar) in opinia generala exista dulce, dupa parere - amar, dupa parere - cald, dupa parere - rece, dupa parere - culoare, in realitate (sunt doar) atomi si gol" Aceasta înseamnă, explică Sextus: "Fenomenele (fenomenele) sensibile sunt recunoscute de opinia comună ca fiind existente, dar de fapt ele nu există, dar atomii și vidul există" Doctrina lui Democrit este comentată aici în așa fel încât materialistului Democrit i se atribuie o poziție subiectiv-idealistă: fenomenele lumii exterioare, percepute de simțurile noastre, se referă la stările interne ale subiectului și nu sunt recunoscute ca existente în mod obiectiv Lui Democrit i se atribuie ideea că simțurile externe nu reflectă proprietățile lumii obiective și nu sunt o sursă de cunoaștere obiectivă Adevărat, adaugă Sextus: uneori, dar nu explică în ce cazuri sunt respinse fenomenele percepute senzual și în ce cazuri nu sunt respinse La fel de distorsionată este și interpretarea învățăturilor lui Democrit de către Plutarh, care a trăit cu aproape jumătate de secol mai devreme decât Sextus Empiricul "La urma urmei, ce învață Democrit?" - Plutarh pune întrebarea și răspunde astfel: "Infinit multe entități la număr, indivizibile și nedistinse, în plus, neavând calități interne și nesupuse influenței externe, sunt împrăștiate în spațiul gol Când se apropie unul de celălalt, sau se ciocnesc, sau se împletesc, apoi din ciorchinii lor (formați în acest fel), unul pare să fie apă, altul - foc, al treilea - o plantă, al patrulea - un om (În realitate) toate (aceștia) sunt "atomi" sau "idei", așa cum le numește el, și (în afară de ei) nu există nimic altceva Căci din inexistență nu există apariție și nimic nu poate să existe din ființe, pentru că atomii, datorită solidității lor, nu sunt nici afectați, nici modificați Prin urmare, nici culoarea din incolor, nici natura sau sufletul din cel care nu are calități (interne) și nu este supus influenței (externe), este imposibil de derivat " Pentru a obține o elucidare corectă a problemei, să ne amintim un pasaj important din afirmațiile lui Aristotel despre Leucip, dovezi a căror autenticitate nu ridică îndoieli nimănui: "Leucip credea însă că are o doctrină care, fiind în concordanță cu percepția senzorială, nu neagă nici apariția, nici distrugerea, nici mișcarea, nici multiplicitatea lucrurilor De acord în aceasta cu (mărturia senzorială) percepțiilor" etc Aristotel mărturisește că Leucip a considerat învățătura lui ca fiind în concordanță cu percepția

senzorială, adică a recunoscut sentimentele exterioare ca sursă de cunoaștere, reflectând lumea obiectivă Sextus Empiricus, Adv matematică, VP, Plutarh, Adv Colot , , P F Aristotel, De gen et somn* , I, , b Biblioteca "Runivers" Atomismul lui Leucip - Democrit Cum să înțelegem atunci afirmația lui Democrit că numai în opinia generală există dulceață, în opinia amărăciune etc ? Să ne întoarcem la medicul Galen, care a trăit aproape în același timp cu Sextus Empiricul (- d Hr) și, fără îndoială, să citim lucrările lui Democrit Galen mai mărturisește că, după Democrit, "numai în opinia generală (există) culoarea, în opinia generală - dulce, în opinia generală - amar, în realitate (există doar) atomi și gol" x Dar la aceasta Galen adaugă: "Așa spune Democrit, crezând că toate calitățile perceptibile apar din combinarea atomilor" Mărturia lui Galen nu este singura Simplicius spune: "După cum spune Teofrast la Fizicieni, despre cei care, în special, au explicat fenomenele de căldură și frig și au raționat despre cauzele lor, Democrit (unu) se întoarce la atomi" În Aristotel citim: "Democrit spune că culoarea nu există (de la sine) Cert este că culoarea (a unui corp) depinde de rotația (a atomilor care îi alcătuiesc)" Potrivit lui Aetius: "(Alții) acceptă atomi, care toți nu au nicio culoare; din inteligibilii lipsiți de calitate (atomii) iau naștere, după învățătura lor, calități sensibile Astfel, culoarea și alte calități sensibile ale lucrurilor își au sursa în lumea materială exterioară, în atomi " Tot interesul lui (Democrit - Ed)", scria Marx, "este îndreptat spre prezentarea calităților în raport cu natura concretă, care ar trebui să se formeze din ele" b Corect, materialist, după ce au pus problema, atomiştii nu au putut totuşi să o rezolve corect Spre deosebire de filozofii care credeau că culoarea și alte calități senzoriale ca atare sunt inerente lumii exterioare însăși, atomiștii au prezentat o teorie conform căreia calitățile apar în procesul impactului unui obiect asupra unui subiect Cum a înțeles Democrit impactul obiectului asupra subiectului, formarea senzațiilor? Potrivit lui Teofrast, Democrit spune că același gust nu este același pentru toată lumea Nimic nu împiedică un gust dulce pentru noi să fie amar pentru alte ființe Și aceasta mărturisește faptul că calitățile percepute senzual nu există prin natură "În același timp", continuă Teofrast să expună învățăturile lui Democrit, "se schimbă de la râs Galen, De elem sec Hipocratem Simplicius, De coelo, p , Aristotel, De gen et coir , I, , a Aetius, I, , Marx și Engels, Opere, vol I, p Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE se schimba, in functie de starile (subiectului) si de varsta acestuia Astfel, este evident că aranjarea atomilor într-un corp dat este cauza reprezentării "Din gusturi", spune Teofrast, "el atribuie fiecăruia câte o formă, asemănând proprietatea (forma) cu proprietatea senzației gustative Acesta din urmă ar trebui să fie rezultatul nu numai al acestor forme, ci și al organelor de simț, mai ales dacă există diferite stări ale acestora Democrit a atribuit fiecărui gust câte o formă: el considera gustul dulce ca fiind rotund și mare ca formă a atomilor care îl formează, gustul acru - rezultatul unor atomi mari, poligonali etc Legătura lucrurilor existente în mod obiectiv cu organele de simț se stabilește, după Democrit, prin "imagini" speciale (είδωλα) "Είδωλα", explică Marx învățăturile lui Democrit, "reprezintă formele corpurilor naturale care se desprind de ele ca o înveliș exterioară și le transferă în fenomene Aceste forme de lucruri curg constant din ele și pătrund în simțuri și, prin urmare, determină aspectul obiectului Prin urmare, în auz, natura se aude pe ea însăși; în miros, se miroase; în vedere, se vede pe sine Sentimentele umane reprezintă astfel mediul în

care, ca într-un focar, procesele naturii sunt reflectate și aprinse în lumina fenomenelor Acești "idoli" sau "imagini" joacă un rol foarte important în teoria cunoașterii lui Democrit Fără ele, vederea și alte simțuri sunt de neconceput Vederea, potrivit lui Democrit, este o reflectare care apare inițial nu în pupilă, ci în aer Aerul dintre ochi și obiectul vizibil primește o amprentă, deoarece este comprimat de văzător și de vizibil În același timp, Democrit presupune că o anumită ieșire vine din lucruri, precum și din subiect Aerul, la rândul său, imprimă imaginea pe care a primit-o pe partea umedă a ochiului Dacă mediul intermediar ar fi golul, învață Democrit, atunci s-ar putea vedea clar chiar și o furnică pe cer Doctrina "imaginilor" sau "idolilor" se întemeiază la Democrit pe două principii: în primul rând, pe principiul expirării și, în al doilea rând, pe principiul: asemănarea este cunoscută prin asemănător, în urma căruia "fiecare lucru îi cunoaște cel mai bine pe cei lucruri care sunt cel mai identice cu ea " Pe baza unei imagini senzuale, apar idei și gânduri "Senzația și gândirea apar din faptul că vin Theophrastus, De sensu, Ibid , - a Marx și Engels, Soch , vol I, p Aristotel, De anima, II, , b • Theophrastus, De sensu, Biblioteca "Runivers" Atomismul lui Leucip - Democrit imagini din exterior Căci nicio senzație sau gând nu vine la nimeni fără o imagine să cadă în el Astfel, atomiştii "în studiul lor asupra universului au urmat cea mai bună metodă: să procedeze numai din ceea ce este prezent în natură însăşi, aşa cum este ea în realitate" * Empirismul atomiștilor nu i-a împiedicat să înțeleagă rolul important al rațiunii În același timp, ei nu consideră mintea ca fiind un fel de abilitate independentă, care trage noroi din sine Potrivit lui Democrit, percepția senzorială este o condiție prealabilă necesară pentru gândire, ea oferă materialul cu care mintea învață adevărul Atomiștii nu au recunoscut nicio idee care era înnăscută sau adusă în alt mod direct în minte "După ce și-a exprimat neîncrederea față de percepțiile senzoriale în următoarea poziție: "Numai conform opiniei general acceptate există o culoare, dulce, amară, în realitate există doar atomi și gol", Democrit a forțat simțurile să țină un astfel de discurs împotriva rațiunii : "Minte jalnică, ai de gând să ne învingi, pe noi, de la care doar împrumuți argumentele tale convingătoare În victoria ta se află înfrângerea ta" Senzaționalismul lui Democrit, recunoașterea lui a dependenței activității minții de percepția senzorială, este exprimat aici cu cea mai mare claritate Percepția senzorială stă la baza cunoașterii raționale La întrebarea dacă există un adevăr obiectiv, atomiştii au răspuns pozitiv, opunându-se cu tărie la estomparea relativistă a liniilor dintre "adevăr" şi "opinie" Atomii și vidul constituie adevărata ființă și adevărul absolut "Conform învățăturii lor, nu există nimic adevărat și înțeles științific, cu excepția primelor elemente - atomii și golul Căci numai ele există prin natură, dar toate celelalte sunt formate din ele " Atomii și vidul sunt înțeleși prin adevăratul tip de cunoaștere, adică prin rațiune Tipul întunecat de cunoaștere, adică sentimentele, nu este suficient pentru cunoașterea adevărului absolut Cu ajutorul sentimentelor nu se poate forma decât o opinie formată în subiect ca urmare a "imaginilor" care curg către el "Pentru fiecare dintre noi în mod individual, opinia sa este (rezultatul) imaginilor care curg (către el)" c Simțurile noastre trec doar la suprafața fenomenelor Pentru a înțelege adevărul, au nevoie de ajutorul minții Atâta timp cât o persoană se bazează doar pe sentimente, este departe de a cunoaște acțiunea adevărată Aetius, IV, , Aristotel, De gen et corr , I, , a Galen, De med emp , , Vezi Sextus Empiricus, Adv matematică, V, Aetius, IV, , • Sextus Empiricus, Adv

matematică, VII, Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE valabilitate; ea rămâne ascunsă de el Când Democrit spune că "de fapt, nu știm nimic, căci adevărul este ascuns în adâncuri (se află pe fundul mării)", nu suntem un sceptic care neagă posibilitatea de a cunoaște adevărul, ci un gânditor care este conştient de dificultăţile de a-l înţelege Acolo unde simțurile se dovedesc a fi neputincioase și "cercetarea trebuie să pătrundă într-un mod mai subtil, deja inaccesibil percepției senzoriale", "adevăratul tip de cunoaștere", adică rațiunea, vine în ajutor, pentru că "în gândire are un organ cognitiv mai fin" X Aceasta este teoria cunoașterii a lui Democrit Chiar și adversarii învățăturii sale nu puteau să nu recunoască profunzimea gândirii sale "În timp ce alții", spunea Cicero despre el, "deseori nu vedeau ce era la picioarele lor, el pătrundea în toată infinitatea universului, astfel încât gândul lui nu avea nicio limită" Aristotel și-a recunoscut marile realizări în domeniul gândirii științifice: "În general, cu excepția lui Democrit", scria Aristotel, "nimeni nu a fundamentat nimic și nimic în nimic, decât poate superficial Numai Democrit, se pare, a raționat despre toate și a înțeles totul Revenind la învățăturile lui Democrit despre societate și stat, suntem nevoiți să ne limităm în acest domeniu la fragmente de gânduri care s-au păstrat în fragmente împrăștiate Dar chiar și pe baza unui material atât de limitat, se poate forma o anumită idee despre ceea ce a făcut Democrit în studiul procesului istoric, al statului, al dreptului, al eticii și al politicii Dintr-o trecere în revistă a surselor de care dispunem, putem ajunge la concluzia că Democrit a dedicat multă atenție istoriei societății umane și, se pare, a studiat cu atenție tot ceea ce a avut timpul său pentru studiul problemelor istorice Dar în acest domeniu, Democrit nu mai este un materialist, ci un idealist S-a păstrat un extras interesant din opera lui Democrit, care tratează despre omul primitiv Acest extras ne introduce imediat în cercul de gânduri al philbeothului despre această problemă "Filozofii antici relatează despre primii oameni", scrie Diodorus Siculus, citând fragmentul indicat, "că au dus o viață grosolană și bestială; ieșind la pășune și rătăcind, se hrăneau cu cea mai abundentă hrană naturală a pământului și cu fructe aleatorii ale copacilor Și din moment ce animalele le deranjau și le făceau rău, ei, după ce au învățat prin experiență să se ajute unul pe altul și s-au adunat de frică, au recunoscut curând unitatea naturală din ei înșiși voce Sextus Empiricus, Adv matematică, VII, Cicero, V, * Aristotel, De gen et corr , I, , a Biblioteca "Runivers" ATOMISM LUI LEUCIPPE - DEMOCRITI DIN dar tot sălbatic și fără sens, încetul cu încetul au început să pronunțe cuvintele separat și să reprezinte fiecare lucru propriu prin semne, au învățat să exprime cunoașterea tuturor lucrurilor prin vorbire Dar din moment ce oamenii s-au adunat astfel în toată lumea, au făcut cuvinte diferite disonante în locuri diferite; de aceea ei nu vorbeau la fel, din care veneau feluri diferite și feluri diferite de limbi Din aceste prime adunări toate popoarele își urmăresc originea Într-adevăr, primii oameni, când încă nu se inventase nimic folositor omului, duceau o viață grea: încă nu aveau nici case, nici haine, nu cunoșteau folosirea focului, nu exista un mod de viață ordonat Deoarece nu știau încă că trebuie să ducă mâncare acasă, nu s-au aprovizionat cu fructele pământului pentru întreținerea lor Prin urmare, iarna au murit de frig extrem și mulți de foame Învățând treptat prin experiență, au început să intre în peșteri iarna, să stocheze fructe pentru viitor și, după ce au învățat proprietățile focului și alte beneficii din utilizarea acestuia, au început să inventeze arte și să beneficieze de

viața socială Într-un cuvânt, nevoia i-a învățat pe oameni totul Aceste câteva rânduri conturează întregul concept al procesului istoric de la viața primitivă, de turmă a oamenilor, până la formarea unei organizații sociale Nevoia, potrivit lui Democrit, stă la baza dezvoltării societății și culturii În dezvoltarea culturii, Democrit acordă o mare importanță imitării a ceea ce o persoană observă în natura din jurul său: de la un păianjen, el învață țesutul și croitul, de la o rândunică - construirea de locuințe, de la păsările cântătoare - cântând; vița învață cum să o crească etc Democrit a acordat multă atenție eticii și politicii Etica lui Democrit este de natură individualistă Viața, comportamentul, soarta unei persoane individuale sunt subiectul îngrijorării sale Cum să te tratezi? "Este mai bine să-ți expui propriile greșeli decât ale altcuiva" Cum să-ți construiești activitatea? "O persoană ar trebui să fie o persoană bună sau să o imite pe una bună" "Este mai bine să te gândești înainte de a acționa decât după " Cine este o persoană bună, cine nu? "O persoană cinstită și necinstită este cunoscută nu numai din ceea ce face, ci și din ceea ce își dorește " "Noblețea șeptelului constă în buna calitate a trupurilor lor, noblețea oamenilor - în direcția bună a caracterului lor" "A fi o persoană bună înseamnă nu numai să nu faci nedreptate, ci și să nu vrei asta " "A fi credincios datoriei în adversitate este un lucru grozav" Numeroase instrucțiuni ale lui Democrit au fost păstrate sub formă de aforisme, proverbe scurte și norme morale: "Este mai bine ca proștii să asculte decât să poruncească" Diodor, , , Plutarh, De Sollert anim , , r A Istoria filosofiei, vol I Biblioteca "Runivers" i FILOZOFIA SOCIETĂŢII ANTICHE "O persoană rea trebuie urmărită, astfel încât să nu profite de o ocazie pentru a ne face rău " "A trăi prost, prost, necumpătat și impivă înseamnă a nu trăi rău, ci a muri încet " "Fericirea și nefericirea sunt în suflet", etc Ceea ce atrage atenția în aceste aforisme este că Democrit vede nobilimea unei persoane nu în origine, ci într-o direcție bună a caracterului Viața unei persoane la care Democrit ține, bunăstarea, fericirea sau nenorocirea, succesul sau eșecul, se bazează pe pescuit, comerț sau meșteșuguri Ar vrea să-și vadă omul ca pe un comerciant sau industriaș cinstit El își vede virtutea în moderație și prudență "Fericit este cel care are bogăție și inteligență Căci el folosește perfect (starea lui, folosind-o) pentru ceea ce este necesar "Excelent este măsura potrivită în orice Nu-mi place prea mult și prea puțin " Democrit nu este împotriva bogăției, ci împotriva bogăției "nemoderate", nu împotriva profitului, ci împotriva profitului "necinstit" "Lăcomia de bani, dacă este nesățioasă, este mult mai dureroasă decât nevoia extremă" "Profitul necinstit dăunează virtuții" "Avuția dobândită în moduri rele poartă o pată prea vizibilă asupra ei însăși" El este împotriva hoților, a metodelor de câștig ale tâlharilor Principalul lucru este că o persoană ar trebui să aibă o "bună dispoziție" Acesta ar trebui să fie scopul vieții lui Fericit este cel care o folosește în stare limitată, iar "nefericit este cel care, cu mijloace mari, nu are bucurie spirituală" Fragmentele etice ale lui Democrit sunt înguste și limitate, incomensurabile cu profunzimea gândirii sale filozofice Numai ocazional există aici scăpări de gândire dialectică "În fiecare zi, oamenii au gânduri noi și oamenii (în fiecare zi), ca și cum ar fi atrași unul de celălalt de un fel de greutate mare, merg unul dintr-un loc, altul dintr-un alt loc pentru a face afaceri " "Din ceea ce primim binele, de la același lucru putem primi răul și, de asemenea, un mijloc de a evita răul " În multe fragmente, Democrit laudă rațiunea, înțelepciunea "Pentru un om înțelept, întregul pământ este deschis Căci pentru un suflet bun,

patria este lumea întreagă "Mai bună este speranța celor educați decât bogăția ignoranților " "Proștii caută beneficiile unui accident fericit, dar cei care cunosc (valoarea) astfel de beneficii caută beneficiile înțelepciunii" "Din înțelepciune se obțin următoarele trei (fructe): (darul) a gândi bine, a vorbi bine și a face bine " Biblioteca "Runivers" ATOMISM LUI LEUCIPPE - DEMOCRITI C Astfel, potrivit lui Democrit, sunt condițiile pentru o viață fericită pentru un cetățean al democrației sclavagiste, al cărei susținător înfocat "Sărăcia într-o democrație este la fel de preferabilă așa-zisei bunăstare (a cetățenilor) sub regi, precum libertatea este mai bună decât sclavia"* Ar vrea să vadă statul bine guvernat, "căci un oraș bine guvernat este cea mai mare fortăreață, totul este cuprins în el și, atâta timp cât se păstrează, totul este intact, dar va pieri (o dată cu el) și totul va pieri" Democrit consideră statul un bastion împotriva "discordiei" între oameni "Cei care comit (o infracțiune) pentru care se datorează exilul, închisoarea sau amendă, ar trebui să fie condamnați și nu eliberați de pedeapsa meritată " "Așa cum sunt scrise legi împotriva animalelor și reptilelor ostile omului, așa cred că ar trebui făcut cu oamenii " Democrit mizează pe statul sclavagist și pe legile lui ca pe un căpăstru pentru oamenii muncitori, păturile sărace ale societății și, mai ales, desigur, pentru sclavi Despre ei spune: "Folosește-i pe slujitori ca mădulare ale trupului (tău), (folosind) pe unul pentru un lucru, pe celălalt pentru altul" "Arta de a guverna statul" o consideră "cea mai înaltă dintre arte" și "recomandă să o studiezi" Semnificația istorică a atomismului lui Leucip și Democrit este enormă Filosofia materialistă a lui Democrit a lăsat o amprentă profundă asupra întregii dezvoltări ulterioare a filosofiei Explicația atomistă a naturii a avut o mare influență asupra dezvoltării științei naturii, îmbogățindu-o cu cea mai valoroasă ipoteză, care a împins cercetările experimentale mai departe și a făcut posibilă combinarea diferitelor observații într-un sistem integral Legea universală a cauzalității, formulată de Leucip și Democrit, a intrat în inventarul de fier al științei Doctrina infinitității spațiului mondial și teoria mecanică a originii corpurilor cerești pun bazele cosmogoniei științifice Atomismul antic a avut o importanță remarcabilă în istoria ateismului Sistemul filozofic al lui Leucip-Democrit este ateu Baza lumii, conform învățăturii lor, este o materie în mișcare - atomii Lumea există din eternitate și nu este creația vreunei ființe Nici pentru apariția sa, nici pentru existență, nici pentru moartea sa, universul are nevoie de intervenția unei forțe exterioare, de altă lume, străină de el Atomiștii resping toate ficțiunile despre creația divină Filosofia atomistă a lovit nu numai cele religioase Stobaeus, IV, , Plutarh , Adv Colot , p A * Biblioteca "Runivers" I FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE mințile maselor și superstițiile mitologice subminate Democrit s-a răzvrătit hotărât împotriva oricărei credințe în Dumnezeu "Când, pe baza faptului că nimic nu rămâne permanent în poziția sa, el neagă complet existența a ceva veșnic, atunci această afirmație nu-l răstoarnă complet pe Dumnezeu, făcând imposibil să avem nicio idee despre el?" • Ateismul lui Democrit l-a înfuriat pe idealistul Platon "Despre zei, draga mea, oamenii de acest fel (democrații) susțin în primul rând următoarele: zeii nu există prin natură, ci ca urmare a artei și în virtutea unor legi, iar zeii sunt diferiți în diferite locuri în conformitate cu ceea ce fiecare națiune a convenit să-i considere sub apariția propriei legislații Prin urmare, necredința prinde rădăcini în tineri, de parcă nu ar exista acei zei pe care legea prescrie să-i recunoască Din

această cauză , apar și necazuri " În declarațiile lui Democrit, există dispreț și ironie față de oamenii de știință care se roagă zeilor Democrit spune că "unii dintre oamenii învățați, întinzându-și mâinile acolo unde este, așa cum spunem noi elenii acum, aerul, proclamă: "Zeus însuși hotărăște totul și știe totul și (totul) dă și ia, și el este rege peste toate " Filosoful a criticat "fabulele false despre ceea ce se va întâmpla după moarte" Aceste fabule au fost inventate, în opinia sa, de oameni care nu știau nimic "despre distrugerea naturii muritoare" a omului și, ca urmare, erau în "necazuri și temeri" În ceea ce privește opinia lui Democrit despre originea credinței în zei, aflăm despre aceasta din următoarea mărturie a lui Sextus "Potrivit unora, am ajuns la ideea zeilor, reflectând asupra fenomenelor miraculoase din lume: se pare că și Democrit a avut această opinie El spune că vechii, observând fenomene cerești, precum tunetele, fulgerele, fulgerele, apropierea stelelor, eclipsele de soare și de lună, erau îngroziți și credeau că zeii sunt responsabili pentru asta De la Democrit provine, așadar, o teorie care justifică credința în zei prin frica de fenomene naturale formidabile, forțând omul primitiv să tremure în fața lor și să le atribuie putere miraculoasă Democrit a fost unul dintre creatorii științei matematice și cel mai mare teoretician din cele mai diverse domenii ale cunoașterii Listele lucrărilor matematice ale lui Democrit includ: Cicero, De natura deorum, I, , Platon, Legile, p e Clement, Stromata, V, Stobaeus, IV, , Sextus Empiricus, IX, Biblioteca "Runivers" SOFISTI "Despre atingerea unui cerc și a unei mingi", "Despre geometrie", "Numere", "Despre linii și corpuri iraționale", etc Diogenes Laertius enumeră zeci de lucrări ale lui Democrit despre fizică, astronomie, botanică, zoologie și medicină Din păcate, aceste scrieri nu au supraviețuit Gândirea lui Democrit păstrează caracterul elemental-dialectic comun cu toată filozofia greacă antică Mișcarea perpetuă a atomilor se bazează pe o contradicție necesară: atomii și vidul se cer reciproc și se neagă reciproc "Materia, așa cum cred cei care acceptă golul și plinul, conține opusul" Unitatea și continuitatea sunt unitatea contrariilor Atomul este o întrerupere în continuitatea spațiului gol " O întrerupere a continuului - un atom, o unitate" - notează Lenin Golul, negativul, este începutul mișcării atomilor Golul este o condiție a mișcării, nu doar în sensul că locul nu este ocupat, ci "conține un gând mai profund care în negativ în general stă la baza devenirii, neliniștea mișcării de sine" Democrit, înțelegând mișcarea, nu depășește forma ei cea mai de jos, cea mai simplă În consecință, atomismul lui Democrit nu poate explica originea calităților din combinația mecanică a atomilor Dar faptul că Democrit a înțeles unilateral mișcarea în general ca mișcare nu slăbește de la cea mai mare semnificație a acesteia în dezvoltarea cunoașterii El a fost primul din istoria filozofiei care a studiat una dintre formele de mișcare a materiei - cea mai simplă formă a acesteia Capitolul SOFISTI "Sofiști" nu este numele unei anumite tendințe filozofice sau al unei anumite școli filozofice Cuvântul "sofist" (σοφιστής), însemnând inițial "înțelept", "artist", "inventator", din a doua jumătate a secolului al V-lea î Hr e devine o poreclă însemnând un tip special de filosof, filozof profesionist, profesor de filozofie Un nou tip de filosof a apărut în perioada de glorie a democrației sclavagiste din cauza necesității de educație generală și politică, nevoie generată de dezvoltarea instituțiilor politice și judiciare, a culturii științifice, filozofice și artistice În condiţiile relaţiilor sociale şi formelor politice ale secolului al V-lea î Hr e în toate orașele grecești în care democrația deținătoare de sclavi a reușit să câștige

avantajul, educația politică, experiența și abilitățile de a vorbi în public, în instanțe, în politică Aristotel, De coelo, , b * Lenin, Caiete filosofice, p Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE întâlnirile încep să fie foarte apreciate În conformitate cu necesitatea, apar și profesori ai acestei arte Așa apare sofisma Să înveți "să gândești, să vorbești și să faci" - aceasta a fost sarcina sofiștilor ca primii profesori plătiți de "virtute" Apariția lor în orașele Greciei și coloniile sale a fost nașterea unei noi profesii "Înainte de războaiele persane, elocvența naturală a înflorit Nu existau vorbitori care să-și compună discursurile pe baza oricăror reguli care stau la baza teoriei În a doua jumătate a secolului al V-lea retorica atrage atenția tuturor Ea este considerată "regina tuturor artelor" "Cuvântul", exclamă unul dintre marii oratori atenieni, Isocrate, "nu numai că ne-a eliberat de cătușele vieții animale; datorită lui am construit orașe, am stabilit legi, am inventat arte Puterea lui este de așa natură încât nimic din rațional nu se întâmplă fără ajutorul cuvântului Cuvântul este conducătorul tuturor faptelor și tuturor planurilor După Gorgias, zidurile Atenei au fost create de puterea discursurilor lui Temistocle Nu fără motiv în Atena a recunoscut "credința" unei zeități, i-a ridicat un altar și a adus sacrificii în fiecare an Sofistica este legată de oratorie Potrivit lui Platon, "sofistul și retorul sunt unul și același sau aproape unul de celălalt" Philostratus definește sofistica antică drept "retorică filosofică" În dialogul lui Gorgias, Platon compară sofisma cu legislația, iar retorica cu dreptatea Dacă urmărim această analogie, atunci sofisma indică principiile după care retorica ar trebui să fie ghidată, este o justificare teoretică pentru practica retorică Sofistica își desfășoară toată strălucirea în "agon" - un concurs verbal Cicero, urmându-l pe Aristotel, scrie că motivul apariţiei retoricii a fost starea de fapt cauzată de războiul civil: "s-a născut din discordie" b Desi sofistii, in persoana celor mai mari reprezentanti ai lor, proveneau din colonii grecesti (Gorgias din Leontina in Sicilia, Protagoras din Traciul Abderas), sofistii au putut gasi in oras cea mai profitabila si mai vie folosire a talentului lor pentru cuvinte si ganduri în care s-a cristalizat apoi toată cultura materială şi spirituală Hellas, la Atena "Cea mai mare înflorire internă a Greciei coincide cu epoca lui Pericle" (r) După războaiele persane, statul atenian a devenit Blass, Die attische Beredsamkeit, B I, Lpz , S Isocrate, Panegirices, - Platon, Gorgias, , Philostratus, Vitae sophistarum, pr Cicero, Brutus, β Marx și Engels, Soch , vol ï, p Biblioteca "Runivers" SOFISTI vânturi hegemonul unei uriașe alianțe maritime Aliații săi se transformă treptat în supuși, "sclavi ai statului atenian* Atena atinge o putere fără precedent În , cifra de afaceri comercială a uniunii a ajuns la de mii de talanți (aproximativ de milioane de ruble), într-un port din Pireu - până la mii de talanți (aproximativ milioane de ruble) Pe baza dominației economice și politice, Atena se transformă în "școala" Eladei, în "Pritaneum of Intelepciune", în centrul festivităților naționale Până la șaizeci de sărbători au avut loc anual Mii de atenieni s-au înghesuit la teatru pentru a contempla tragediile lui Eschil, Sofocle, Euripide, comediile lui Aristofan Pe vremea lui Pericle, au fost create marile lucrări de sculptură ale lui Fidias și au fost ridicate minunatele clădiri ale Partenonului și Propileilor În Atena, democrația deținătoare de sclavi atinge cea mai înaltă formă Principiul "egalității" politice a proprietarilor de sclavi a stat la baza sistemului politic din Atena Egalitatea a fost înțeleasă ca egalitatea tuturor cetățenilor liberi în

fața legii Participarea la putere a unor secțiuni relativ largi ale populației libere, inclusiv a celor sărace, a fost parțial asigurată prin introducerea plății pentru participarea la tribunale și la ședințele publice Helieya - tribunalul popular - era în mâinile săracilor un instrument formidabil îndreptat împotriva celor bogați: plata salariilor judiciare depindea de exproprierea proprietății unuia sau altuia condamnat Principala sursă a luptei dintre aristocrați și democrați - inegalitatea crescândă a proprietății - și-a păstrat puterea "În multe privințe, cei nevoiași depind de cei care au nevoie", spune Aristotel "Sărăcia pentru cei săraci este sursa sclaviei" Viața din Hellas a fost caracterizată de o luptă acerbă a petrecerilor "Toată lumea este în război cu toată lumea, atât în viața publică, cât și în cea privată" "Ceea ce majoritatea oamenilor numesc lumea este doar un nume" Lupta de clasă în secolul al V-lea a procedat adesea, în lupte de stradă, terminând uneori cu distrugerea totală a inamicului Atât democrații, cât și aristocrații au organizat societăți secrete speciale, așa-numitele geteria Membrii lor și-au făcut datoria să se susțină reciproc în instanțe, în luptele politice și în adunările oamenilor; Acolo s-au făcut conspirații, s-au făcut jurăminte ca și jurământul oligarhului, care s-a păstrat în "Politica" lui Aristotel: "Voi fi dușman al poporului și voi încerca să-i fac cât pot de mult rău" Lupta de clasă a devenit și mai acută de la Războiul Peloponezian (-) Ea era expresia unui ireconciliabil Aristotel, Retorică, I, CXVI, ia * Plutarh, Dion , C Platon, Legile, D * Aristotel, Politică, V, VII, Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE contradicții între două forme economice și politice: statul litoral comercial democratic Atena și Sparta agrară oligarhică Războiul, aprins cu insistență de Pericle pentru a preveni conflictele civile, nu a făcut decât să alimenteze focul Știm de la istoricul Tucidide că, de îndată ce inamicul a apărut sub zidurile unui oraș inamic, acolo a izbucnit ceartă: grupuri nemulțumite ale populației au ridicat capul și au încercat să trădeze statul în mâinile inamicului Războiul Peloponezian și Războiul Civil au zguduit temelia pe care s-a clădit întreaga existență a societății sclavagiste Războiul a adus sclavi în arena vieții politice, determinând adesea cursul și rezultatul luptei În ce, de exemplu, o amenințare continuă i-a ținut pe spartani de iloții lor iobagi! Marea dificultate în studierea învățăturilor sofiștilor greci constă în starea surselor primare Aproape nimic nu a supraviețuit de la sofiști înșiși - câteva fragmente, două sau trei lucrări de paternitate îndoielnică Materialul principal sunt scrierile lui Platon și Aristotel, dar ambilor gânditori ai antichității nu le-a păsat cu adevărat reproducerea exactă a opiniilor oamenilor față de care erau ostili În plus, lui Platon îi plăcea să-și scoată la iveală adversarii contemporani sub masca sofiștilor Antipatia lui Platon față de sofiști se datora antipatiei sale politice față de liderii "mulțimii", precum și disprețului aristocratului deținător de sclavi față de profesioniștii în gândire și cuvânt care primesc bani pentru munca lor Sofistica, așa cum spune Platon în dialogul Sofistul, se ocupă de "inexistență"; se joacă cu umbrele lucrurilor și introduce înșelăciunea, mai mult, urmărind scopuri egoiste Aristotel, la rândul său, subliniază că discursurile sofiştilor au ca subiect nu esenţa lucrurilor, ci doar definiţiile lor accidentale, aleatorii \ că sofisma nu este decât "înţelepciune imaginară" O altă dificultate în definirea sofismului provine din faptul că primii profesori din Hellas nu au constituit niciodată o singură școală Dimpotrivă, diversitatea punctelor de vedere ale reprezentanților individuali ai sofismului este

izbitoare Ei sunt mai degrabă uniți printr-o trăsătură "profesională" externă (profesori plătiți) și o metodă retorică de predare Ei nu au transmis studenților lor cantitatea de informații specifice, ci au căutat să-i învețe să stăpânească arta mânuirii sabiei verbale Totuşi, "inutilitatea" sofismului, despre care vorbeşte Platon , este clar exagerată Sofiştii le-au oferit ascultătorilor lor un corp de cunoştinţe incomparabil mai larg decât era obişnuit Sofiștii, de regulă, erau "enciclopediști" Deci, Gittpiy a predat "toate artele și științele" - aritmetică, geometrie, Vezi Aristotel, Metafizica, VI, , b Ibid , IV, , b Vezi Olaton, Gorgias, , , Biblioteca "Runivers" SOFISTI muzică, astronomie, mnemonică, arheologie, a explicat Homer; Antifon a studiat fizica, problema pătrarii cercului; Prodik - fizică și etică Este de remarcat meritele enorme ale sofiştilor în domeniul filologiei, asociate cu practica lor retorică Aceasta include, mai presus de toate, realizările sofiştilor în domeniul gramaticii Sofistul Protagoras a devenit faimos pentru arta sa de "folosire corectă a cuvintelor" Așadar, i-a reproșat lui Homer faptul că el, presupunând că face apel cu o pledoarie, de fapt dă un ordin ("mânie, zeiță, cântă" x) Protagoras a împărțit numele în masculin, feminin și ustensile , iar discursul în sine în patru tipuri: cerere, întrebare, răspuns și mărturie și le-a numit ramificații ale vorbirii Prodin din Kess a fost renumit pentru "diferența de nume" El a fost primul care a acordat atenție sinonimelor, încercând să stabilească o diferență în nuanțele semnificației lor (de exemplu, a face și a munci, a dori și a dori, a aproba și a lauda etc) Aceste încercări ale sofiştilor au fost de mare importanţă pentru dezvoltarea terminologiei ştiinţifice În istoria filozofiei, este acceptată împărțirea sofiștilor în "senior" și "junior" Cu toate acestea, nu este în niciun caz posibil să fim de acord cu afirmația, larg răspândită în istoria burgheză a filosofiei, că sofistii mai în vârstă sunt conservatori moderati, în timp ce cei mai tineri sunt radicali extremi; bătrânii sunt oameni respectabili, iar cei mai tineri sunt înșelători nerușinați Linia clară dintre sofiști este de fapt determinată nu de vârstă, ci de natura opiniilor politice, de dacă aceștia apără interesele aristocrației deținătoare de sclavi sau ale democrației Grupul de sofişti seniori include Protagoras (- î Hr), Gorgias (c - î Hr), Hippias, Prodicus, Antifon Elevii lui Gorgias aparțin celor mai tineri - Alcides, Lycophron, Pol ·, Phrasimachus din Calcedon și-au câștigat faima; sofiştii mai tineri îi includ şi pe Critias, unul dintre "treizeci de tirani", şi pe Calicles (adus de Platon în dialogul "Gorgias"; este posibil, totuşi, ca Calicles să fie doar un personaj literar) Sofiștii seniori acționează prin excelență înainte și în timpul războiului din Peloponesia Ei sunt purtătorii de cuvânt ai intereselor democrației deținătoare de sclavi La sfârşitul războiului ies în faţă sofiştii-aristocraţii cu care se luptă sofiştii-democraţii (vechi şi noi) Prima jumătate a secolului al IV-lea este perioada de descompunere a sofismului antic Nu mai are gânditori strălucitori și originali Sofiștii se transformă treptat în prestiduri, amuzând mulțimea inactivă de ascultători cu paradoxuri spectaculoase Aristotel în "Refutări sofistice" dezvăluie în detaliu tehnicile folosite de sofiştii contemporani Aristotel, Poetica, Vezi Aristotel, Retorică, III, Vezi Diogenes Laertius, IX, - , Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE El subliniază că sofismele își iau sursa din echivocul (echivalența) cuvintelor Lucrurile par adesea diferite de ceea ce sunt cu adevărat, deoarece au anumite trăsături care sunt identice cu trăsăturile altor obiecte Există aur și argint autentic și articole aurite și placate cu argint O persoană fără

experiență, contemplând lucrurile superficial și de la distanță, cade adesea în greșeli, neputând distinge falsitatea de adevăr Același lucru, după Aristotel, este valabil și pentru cuvinte Până la urmă, nu obiectele în sine apar în dispute, ci doar cuvintele care le denotă Se poate întâmpla ca rezultatele obţinute din anumite operaţii mentale asupra cuvintelor să fie înţelese ca o adevărată expresie a realităţii Făcând acest lucru, ajungem uneori la miezul lucrurilor, alteori nu La urma urmei, chiar și numărul de cuvinte și obiecte nu este același Obiectele sunt nelimitate Conceptele și cuvintele sunt limitate ca număr Prin urmare, același cuvânt, care desemnează mai multe lucruri, poate și devine ambiguu și polisemantic Sofismele sunt create pe baza acestei ambiguități a cuvintelor Cu toate acestea, uneori sofistii recurgeau la alte metode Întrucât sarcina lor nu era să găsească adevărul, ci doar să convingă sau să vorbească asupra inamicului, au recurs la diverse trucuri Aristotel enumeră în detaliu trucurile sofiștilor: un sofist, de exemplu, își poate prelungi prea mult discursul, pentru că este greu să cercetezi imediat mult Poate vorbi excesiv de repede Dacă viclenia sofistului începe să iasă la iveală sau eșuează, atunci se va scuza din lipsă de timp pentru a continua discuția Îl tachinează pe inamicul: la urma urmei, în furie și iritare, se acordă puțină atenție corectitudinii logice a raționamentului De toate aceste trucuri ale dezbaterilor perioadei de degenerare a sofismului, sofiştii seniori, de regulă, erau departe Ei, potrivit lui Hegel, au fost primii iluminatori greci, profesori enciclopedici Interesele filozofice se deplasează de la domeniul filosofiei naturale în cel al antropologiei Omul, și nu natura, devine subiectul central de studiu pentru sofiști Ceea ce este nou în formularea întrebărilor natural-filosofice de către sofişti este stabilirea unei legături strânse între om şi natură Problema principală a studiului lor teoretic a fost întrebarea "cum se leagă gândurile noastre despre aceasta cu lumea din jurul nostru? Este gândirea noastră capabilă să cunoască lumea reală? mier Vezi, de asemenea, îndemnul lui Gorgias, recomandat de Aristotel în Retorică, G , b : "să distrugem seriozitatea adversarilor cu râs, iar râsul lor cu seriozitate" Marx și Engels, Soch , vol XIV, p Biblioteca "Runivers" SOFISTI Sofiștii pun și rezolvă problema epistemologică mult mai clar și distinct decât predecesorii lor Dar, în același timp, așa cum filosofii din secolul al VI-lea și începutul secolului al V-lea nu au fost doar fizicieni, tot așa și sofiștii din domeniul studiului naturii sunt succesori direcți ai filozofilor naturii Sofiștii își popularizează sau își dezvoltă în continuare realizările Oratori celebri din acea vreme, precum Prodik, Fra- rotagora Zimach și Protagoras au argumentat și au scris despre natura lucrurilor Antifon s-a ocupat de problema pătrarii cercului, iar Giishi a găsit prima definiție geometrică (cu excepția cercului) a unei curbe, așa-numita cuadratrice Strânsa afinitate a sofiştilor cu "fizicienii" poate fi deja stabilită în concepţiile natural-filosofice ale lui Antifon Sofistul Antifon a înaintat o doctrină a naturii, foarte apropiată de doctrina Empedocleisană a "celor patru rădăcini ale tuturor lucrurilor" Elementele naturii sunt în mișcare Corpurile primare opuse în calitatea lor se amestecă și formează universul "din necesitate": planete, plante, animale Prietenia și vrăjmășia, care au jucat un asemenea rol în cosmogonia lui Empedocle, sunt înlocuite de principiul "accidentului" din Antifon mai diverse Cicero, De oratore, III, , Platon, Legile, X, A, Biblioteca "Runiverse" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Combinațiile mai mari care decurg din ciocnirea elementelor apar datorită forței "aleatorie" (adică, mecanică și nu

intenționată) inerente fiecăruia dintre principiile fundamentale Sofistul Protagora din Abder în doctrina sa despre ființă se alătură și "fizicienilor ionieni" Teza lui Heraclit despre fluiditatea universală a lucrurilor prinde viață în afirmația protagoreică a "materiei curgătoare" Totul este condiționat de natura materiei care curge Conține "logosul" (fundamentele tuturor fenomenelor) "Acest om", relatează Sextus Empiricus despre Protagoras, "spune că materia este fluidă și, pe măsură ce curge, adăugările apar la locul pierderii, iar percepțiile se amestecă și se schimbă, în funcție de vârstă și de restul structurii corpurilor El mai spune că bazele tuturor fenomenelor se află în materie, astfel încât materia, în măsura în care depinde de ea, poate fi tot ceea ce este totul, în timp ce oamenii percep lucruri diferite în momente diferite, după diferența dintre dispozițiile lor; cel care trăiește prin natură percepe din materie ceea ce poate apărea celui care trăiește prin natură; a trăi nefiresc este ceea ce poate fi trăit nefiresc" Materialismul lui Protagoras (dacă doar mesajele lui Sextus-Empiricus sunt adevărate) este exprimat aici cu suficientă claritate Teoria cunoașterii lui Protagoras este senzaționalistă Gândul lui - "cum pare, așa este" - echivalează cu afirmația: "cum se simte, așa este" O dovadă interesantă a senzaționalismului lui Protagoras găsim în Metafizica lui Aristotel Sofistul a argumentat cu geometrii, arătând cu degetul că liniile cuprinse în experiența senzorială nu coincid cu construcțiile lor: nu există o astfel de linie dreaptă care ar putea atinge cercul într-un singur punct Nu numai Protagoras a apărat senzaționalismul Antifonul sofist credea că numai senzația este capabilă să dea cunoaștere a lucrurilor, deoarece gândul nostru este mai îndepărtat de natură Tocmai pentru că senzațiile noastre conțin un element de gândire, un element de inferență, ele ne înșală Lenin (se referă probabil la studentul lui Heraclit Cratylus) scrie: pe Protagora un discipol al lui Democrit Cât de adevărat este acest mesaj, pe baza surselor supraviețuitoare, nu poate fi aflat O anecdotă curioasă a ajuns până la noi, că în tinerețe Protagoras a fost hamal și i-a atras atenția lui Democrit cu un dispozitiv duhovnic menit să faciliteze transportul greutății (Atenaeus, VIII, p) * Democrit l-a învățat pe Protagora, iar de atunci acesta din urmă a devenit sofist Protagoras a predat în Sicilia și în Atena, unde a câștigat mai mulți bani decât sculptorul Fidias Condamnat de atenieni pentru ateism, Protagoras a fugit și a murit în timpul unui naufragiu Sextus Empiricus, Pyrrhoniarum hypoteses, I, Platon, Theaetetus, A Vezi Aristotel, Metafizica, III, , b , Biblioteca "Runivers" SOFISTI a filozofiei filozofice ca punte către sofism" CH Protagora Heraclit dialectica, pe baza senzaționalismului unilateral, excesiv, duce la relativism Protagoras proclamă principiul: "Omul este măsura tuturor lucrurilor care există, că ele există, și a celor care nu există, că nu există" În dialogul "Theaetetus" Platon expune învățăturile lui Protagoras despre cunoaștere Există două tipuri de mișcare - activă și pasivă Din comunicarea și contactul lor iau naștere "duble", obiecte de senzație și senzații în sine, corelate între ele Astfel, culorile corespund diverselor acte de vedere, sunetele corespund proceselor auzului etc Când ochiul și ceva ce îi corespunde, se apropie, dau naștere albului și a unei senzații fuzionate cu acesta, atunci vederea care a apărut "la mijloc " se mișcă la ochi; albul este îndreptat spre obiect Ochiul este plin de vedere și vede Nu mai există vedere, ci ochi văzător; albul referitor la obiect, ca să spunem așa, îl colorează: obiectul devine alb (lemn alb, piatră albă) În ciuda faptului că Protagoras pune aici întâietatea obiectului asupra subiectului și recunoaște că în

procesul de percepere a obiectului, obiectul are o mișcare activă, iar persoana este pasivă, Protagoras trage din teoria sa concluzii relativiste, chiar sceptice "Tot ceea ce pare cuiva este așa cum este " Prin urmare, potrivit lui Protagoras, rezultă că toate judecățile sunt adevărate Mai exact, adevărul sau falsitatea nu sunt aplicabile judecăților despre obiecte, deoarece este dificil sau complet imposibil să evidențiem în percepția concretă ceea ce în definiția unui obiect aparține organizării psiho-fizice a unei persoane Mai mult, obiectul devine el însuși numai prin intrarea în anumite relații cu subiectul Dacă fiecare părere, declară Protagoras, este adevărată (ca descriere a experienței subiectului), atunci prin ce diferă învățarea de ignoranță? Protagoras încearcă să stabilească o oarecare diferență în valoarea anumitor opinii Dacă vreuna dintre ele este benefică, spune el, atunci este adevărat; dacă este dăunător, este fals Sarcina sofistului, așadar, potrivit lui Protagoras, este analogă cu sarcina fermierului, care, îngrijind plantele, contribuie la prosperitatea lor, și a medicului, care vindecă bolnavii cu medicamente Profesorul, folosind sofisme, poate și ar trebui să-l ajute pe elev să înlocuiască o opinie dăunătoare cu o opinie utilă Scepticismul sofismului este și mai pronunțat la Gorgias Sofistul Gorgias a fost un elev al lui Empedocles Gorgias a vizitat Atena de mai multe ori, dar cea mai mare parte a vieții a trăit în Larissa, în Fessa Lenin, Soch , vol XIX, p Platon, Theaetetus, É Vezi ibid , D Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE lii A murit la bătrânețe Titlul tratatului său este cunoscut: "Despre natură sau despre inexistent" S-au păstrat dovezi că Gorgias, ca urmare a dezamăgirii față de filozofie, a trecut la activitate pur retorică Argumentele lui Gorgias, păstrate în lucrarea pseudo-aristoteliană "Despre Xenofan, Zenon și Gorgias" și în Sextus-Empiric, sunt aranjate în următoarea ordine:) nimic nu există,) dacă există ceva care există, atunci este necognoscibil,) chiar dacă este cognoscibil, atunci este inexprimabil și inexplicabil În scopul argumentării, Gorgias a folosit aporia Eleanilor - Zeno și Melissa Gorgias își dovedește prima poziție ("nimic nu există") dezvăluind nepotrivirea fiecăruia dintre membrii trilemei: ceva nu poate fi) inexistent,) existent,) existent și inexistent în același timp Dacă admitem existența inexistentului, atunci cădem într-o dublă contradicție La urma urmei, inexistentul în conceptul său trebuie gândit ca inexistent Îi acceptăm existența Dar, în primul rând, ceva nu poate exista și nu există în același timp și, în al doilea rând, dacă inexistentul există, atunci conceptul opus al existentului va primi un predicat invers Suntem obligați în acest caz să spunem că existentul nu există r Astfel, nu există purtător Dar nici nu poate exista Gorgias aduce două argumente aici: A) Dacă ar exista, ar fi fie etern, fie ar fi apărut, fie ambele Dar a) nu poate fi etern, căci, fiind etern, ar fi infinit Dar infinitul nu poate exista nici în sine, nici în altul "A fi în celălalt" ar însemna limitarea acestui altul și, în consecință, infinitul ar înceta să mai fie infinit "A fi în sine" ar însemna o dublare a infinitului: ar rezulta două infinitate Prin urmare, infinitul nu poate fi nicăieri; el nu are ; b) dar existentul nu apare Ar apărea din a fi sau a nu fi Totuși, sub prima presupunere, am admite deja existența ființelor Dar dacă este deja acolo, nu este nevoie să apară Sub a doua ipoteză, am admite existența unui inexistent, dar nimic nu poate veni din nimic; c) în sfârșit, existentul nu poate fi etern și a apărut în același timp: ambii membri ai poziției se anihilează reciproc B) Ființa nu poate fi pentru că ar trebui să fie una sau mai multe Dar a) nu poate fi una, pentru că este o mărime și

fiecare mărime este divizibilă; dar cel unul, devenit mult, încetează să mai fie unul; b) ființa nu poate fi multe, Vezi Sextus Empiricus, Adv matematică, VII, Vezi ibid , VII, Biblioteca "Runivers" SOFISTI căci dacă nu există nimeni (și tocmai s-a dovedit că nu există), atunci nu există nici mulți: căci mulți sunt combinația unuia În plus, multe sugerează mișcare; mișcarea implică divizibilitatea spațiului la infinit (după Zenon), dar o astfel de împărțire distruge existentul Ceva nu poate fi existent și inexistent în același timp La urma urmei, sub această presupunere, atât existentul, cât și inexistentul există și, în această măsură, sunt identici De aici rezultă inexistența a ceva Căci dacă existentul este identic cu inexistentul, el nu există Dar chiar dacă presupunem că nu este identic cu inexistentul, atunci ceva, fiind atât existent, cât și inexistent, s-ar caracteriza prin două semne care se exclud reciproc ("obiectele nu ar fi mai mult decât nu au fost"), ceea ce este contradictoriu Gorgias dă dovadă de o mare originalitate în a-și demonstra a doua și a treia propoziție (despre incognoscibilitate și inexprimabilitate) El stabilește mai întâi că obiectele gândirii trebuie să aibă ființă; altfel a fi de lângă noi nu ar fi conceput și nu ar putea fi cunoscut Și totuși ceea ce este gândit nu este ceea ce este Dimpotrivă, ipoteza, dacă ar fi să ne gândim doar la ceva, ar începe imediat să existe Mai mult, dacă gândirea este identică cu ființa, neființa (inexistentă) nu ar putea fi concepută Și totuși ne imaginăm diverse obiecte sau relații fantastice; de exemplu, ne putem imagina un car care trece cu viteză peste mare Din această dificultate de a stabili o distincție între ființă și gândire, după Gorgias, rezultă că "existând nu este gândit și nu este înțeles" Dar dacă obiectele ar fi cunoscute, prin ce mijloace, se întreabă Gorgias, am putea să ne comunicăm cunoștințele altora? Căci vorbirea este diferită de gândire (la fel cum aceasta din urmă, la rândul ei, este diferită de ființă) Vorbim despre culoare, dar sunetul este "culoarea" pe care o auzim, iar culoarea pe care o vedem este, fără îndoială, lucruri diferite Vorbitorul pronunță cuvintele, nu obiectele în sine Dar să presupunem că una sau alta cunoaștere poate fi comunicată Cum să asigure, totuși, în acest caz, unitatea înțelegerii sale a diferiților oameni în situații diferite? Exprimat într-un singur cuvânt, un singur obiect ca un conținut al gândirii, fiind perceput de mulți, se rupe în multe conținuturi ale gândirii și își pierde unitatea Dar chiar dacă cuvântul inspiră pe mulți ascultători aceeași idee, atunci acest lucru nu schimbă problema Și pentru aceeași persoană nu va fi la fel; în momente diferite, abilitățile sale de percepție se schimbă și, în același timp, percepe lucruri similare cu diferite organe de simț (de exemplu, auzul și vederea) Gorgias subliniază puternic și decalajul dintre ființă și aparență, care era deja conturat în distincția dintre "adevăr" Vezi ibid , VII, - Pseudo-Aristotel, De Melisso, a , Sext-Empiric^ Adv matematică, VII, Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE iar "opinie" la Parmenide "Ființa", spune el, "este implicită pentru că nu reușește să apară, iar aparența este neputincioasă pentru că nu reușește să fie " S-au exprimat o mare varietate de opinii cu privire la scopul tratatului lui Gorgias Pentru unii, opera lui Gorgias pare a fi doar un paradox retoric Cu toate acestea, este mai probabil ca sofistul să fi vrut să aducă până la absurd premisele învățăturii elenilor: să distrugă ființa inteligibilă și, prin aceasta, să se întoarcă în lumea simțurilor Deși argumentul lui Gorgias se bazează în întregime pe aplicarea legii formal-logice a identității ("el pune "ori-sau" întrebărilor fundamentale" d), Hegel subliniază dialectica a ființei și a neființei în Gorgias El, spune

Hegel, "își dă seama că acestea sunt momente de dispariție" Dialectica lui Gorgias dezvăluie în mod clar tendințele logice ale gândirii eleatice și el se dezvoltă doar până la capăt și uneori repetă direct argumentele eleanilor, dar îndreaptă critica lui Zeno și Melissa împotriva lui însuși Gorgias are dreptate când afirmă că nu orice judecată reflectă natura obiectivă a lucrurilor și nu fiecare propoziție corespunde conținutului conștiinței, pe care o exprimă în sunet Dar din aceasta nu se poate concluziona că judecata este imposibilă în general Gorgias subliniază unilateral diferența dintre ființă și conștiință și reprezentarea din cuvânt El nu vede deloc un alt punct - unitatea lor De aici scepticismul lui Gorgias Cum, se întreabă el, se poate evada din "inexistența" reprezentărilor la obiectele în sine, la ființă? Dacă simțul culorii și culoarea în sine sunt diferite, prin ce mijloace este cunoscută culoarea însăși? La urma urmei, ceea ce este conținut în conștiință nu este încă lumea reală Și cum poate fi exprimat un gând într-un cuvânt dacă este diferit de acesta? Gândul își pierde curajul aici Totul se transformă în probleme insolubile pentru ea Contururile ființei se estompează în inexistență Purtătorul arată ca ființa "Este foarte plauzibil că se întâmplă multe lucruri improbabile", spune discipolul lui Gorgias, poetul Agaton Acest lucru dă naștere unei abordări speciale a fenomenelor vieții Sofistul se înclină înaintea înșelăciunii Cel ce înșală i se pare mai adevărat decât cel care nu a înșelat, iar cel care a fost înșelat este mai înțelept decât cel care nu a fost înșelat Gorgias explică: autorul piesei și-a îndeplinit promisiunea înșelând spectatorul - acesta este adevărul lui Artistul m-a făcut să cred în fantomele de pe scenă, ca și în oameni adevărați, cu toată entuziasmul pasiunilor lor Înțelepciunea spectatorului înșelat s-a dezvăluit în impresionabilitatea sa sensibilă: "numai o persoană sensibilă este ușor captivată de plăcerea cuvintelor" Lenin, Caiete filosofice, p Aristotel, Retorică, II, , a Vezi Plutarh, De gloria Athenorum, T, p C Biblioteca "Runivers" SOFISTI Când iau în considerare problemele socio-politice, sofiştii acţionează ca raţionalişti şi utilitarişti Ei au recunoscut rațiunea ca lider în viață și în cunoaștere Potrivit lui Protagoras, "În toate treburile umane, înțelepciunea și cunoașterea sunt primele" Nu instinctul orb, nici obiceiul ar trebui să ghideze o persoană, ci motive raționale clar realizate Unul dintre motivele care au subminat rolul și semnificația tradiției în viața orașelor grecești avansate a fost cunoașterea largă a grecilor de atunci cu alte popoare Normele etice, stabilite ca legi nescrise și care reglementează comportamentul, au fost puse la îndoială și ridiculizate Relativitatea conceptelor de bine și rău a fost subliniată decisiv Astfel, în "Raționamentele în două cuvinte", un sofist necunoscut, folosind o serie de exemple luate din viața diferitelor triburi, dovedește o discrepanță izbitoare în aprecierile morale "Tesalianului", scrie autorul, "i se pare frumos, îmblânzind caii și catârii luați din turmă, să măcelеze și să frigă el însuși taurul; printre sicilieni, aceasta este considerată lucrarea sclavilor Macedonenii consideră că este lăudabil faptul că fetele înainte de căsătorie comunică cu mulți bărbați, după căsătorie - o rușine La perşi, bărbaţii şi femeile se îmbracă la fel; pot avea relații sexuale cu fiica, mama și sora lor Printre lidieni, fetele se angajează în prostituție și, după ce au câștigat bani, se căsătoresc etc " Gorgias (care a refuzat titlul de "profesor de virtute" și a promis doar că va face oamenii puternici în cuvântul x) neagă posibilitatea unei definiții generale a virtuții El enumeră tipurile sale individuale (de exemplu, virtutea unui bărbat, a unei femei, a unui copil, a unui

bărbat liber, a unui sclav) Fiecare persoană, în funcție de vârsta sa, statutul social etc , are propria sa "valori" Principiul utilitatii este pus la baza evaluarii comportamentului uman ca singura regula care il determina Neocrate, un student al sofistilor, indica doar trei motive care ghideaza actiunile oamenilor: placerea, profitul si onoarea Tendinţa de iluminare a sofiştilor este deosebit de clară în lupta lor împotriva religiei Deja Protagoras propune, dacă nu ateu, atunci, în orice caz, o teză sceptică: și, după ce și-au alocat o zonă Separată>, ei sunt angajați în acest domeniu " Toate științele, după Aristotel, sunt împărțite în teoretice, în care cunoașterea se realizează numai de dragul ei, practice, care oferă idei călăuzitoare pentru comportamentul uman și creative, în care cunoașterea este realizată cu scopul de a obține un beneficiu sau de a realiza ceva frumoasa În științele "creative", "sursa creativității se află în cel care creează, și nu în ceea ce este creat, iar aceasta este fie artă, fie vreo altă abilitate Și la fel, în știința activității, mișcarea "apare" nu în munca care se face, ci mai degrabă în cei care "o fac" Regula generală a cercetării științifice, indiferent de tipul activității științifice, proclamă poziția: în primul rând ar trebui să fie adevărul obiectiv al lucrurilor înseși, al naturii însăși, și niciun scop subiectiv nu ar trebui să denatureze acest "adevăr al lucrurilor" Aristotel împarte "științele teoretice" în "filozofie întâi", matematică și fizică Fizica studiază starea corpurilor în natură și anumite "materie" Matematica studiază proprietăți luate în abstract care sunt inseparabile de un corp și nu sunt în același timp o stare a anumitor corpuri Întrucât proprietățile corpurilor sunt "disociate [de tot ceea ce este trupesc, ele fac obiectul de studiu] al filosofului-metafizicianului" "Filozofia întâi" dezvăluie "începuturile" neschimbate ale ființei Lenin a apreciat foarte mult înțelegerea lui Aristotel a studiului ființei de către diverse științe El a remarcat abordarea materialistă a marelui om de știință în clasificarea științelor Potrivit lui Lenin, Aristotel rezolvă dificultățile care au apărut aici " superb, distinct, clar, materialist (matematica și alte științe abstrag unul dintre aspectele corpului, fenomenului, vieții) Dar autorul nu menține în mod constant acest punct de vedere Inconsecvența clasificării aristotelice a științelor se exprimă în primul rând în opoziția excesivă a "filozofiei întâi" ca știință de esență față de toate celelalte științe care studiază ființa, în separarea "filozofiei întâi" de alte științe În plus, științele individuale nu sunt considerate de Aristotel ca fiind într-o legătură profundă necesară între ele; această legătură la Aristotel primeşte adesea o justificare subiectivă prin introducerea criteriului "valorii" obiectului cunoaşterii În ciuda inconsecvenței clasificării științelor date de Aristotel, sinteza cunoștințelor realizată de el este cu adevărat Aristotel, Metafizica, VI, , b - Ibid , XI, , a Aristotel, Despre suflet, I, , b Lenin, Caiete filosofice, p Biblioteca "Runivers" ARISTOTIL grandios În știința greacă, se găsește pentru prima dată o încercare atât de cuprinzătoare și fructuoasă de a crea un singur sistem de păianjeni În notele sale despre Metafizica lui Aristotel, Lenin notează: "Fermecător! Nu există nicio îndoială cu privire la realitatea lumii exterioare " Obiectivitatea naturii este pentru Aristotel prima condiție prealabilă, evidentă, necondiționată pentru cunoaștere "A încerca să demonstrezi că natura există este ridicol, pentru că este evident că există multe obiecte cu astfel de proprietăți " Toate acestea sunt "cunoscute în sine" Detaliind conceptul de natură, Aristotel a subliniat că acesta include:) "apariția lucrurilor care se nasc";) "acesta este

principalul lucru în alcătuirea unui lucru care se naște, din care se naște acest lucru";) "aceasta este sursa din care se obține prima mișcare în fiecare dintre lucrurile naturale - în sine, ca atare";) "Natura este acel material de bază din care oricare dintre lucruri fie constă sau ia naștere";) "mai departe, într-un alt sens, natura este esența lucrurilor care există din natură";) "natura este formă și esență" Totuși, de îndată ce filosoful trece de la o recunoaștere generală a existenței naturii în afara noastră la o caracterizare a conținutului ei, întrebarea devine mai complicată pentru el Prima dificultate pe care Aristotel nu a reușit să o depășească a fost relația dintre conceptele generale și lucrurile individuale, individuale "Omul se confundă tocmai în dialectica generalului și particularului, a conceptului și a senzației etc entități și fenomene etc " , spune Lenin Cât de dificilă a fost această întrebare pentru Aristotel și cât de neînțeles era pentru el modul de rezolvare a acestei probleme, vor arăta câteva extrase din Metafizică: cunoașterea a ceea ce este infinit? * "Dacă, în afară de lucrurile singulare, nimic nu există, atunci, se poate spune, nu există nimic care să fie înțeles de minte, ci totul este supus percepției prin simțuri și nu există știință despre nimic, cu excepția cazului senzorial percepția se numește știință" δ " Nu putem, până la urmă, să acceptăm că există o anumită casă "în general" alături de case individuale" "Și cum va fi posibilă cunoașterea dacă nu există ceva unic, care se referă la toate?" În fiecare capitol al Metafizicii se poate simți această confuzie a lui Aristotel în încercarea de a găsi o soluție la problema unuia și a multor, a părții și a întregului, a individului și a universalului Tot ceea ce există există doar ca singular, individ Ibid , p Aristotel, Metafizica, V, , b Lenin, Caiete filosofice, p Aristotel, Metafizica, III, , a b Ibid , b β Ibid Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE dual, perceput de sentimentele umane Dar păianjenul nu se poate mulțumi cu o simplă afirmație a existenței unui obiect individual, el trebuie să răspundă nu numai la întrebarea "există obiectul sau se află direct în fața noastră, ci trebuie să dezvăluie atât relațiile dintre obiecte, cât și conținutul obiectului însuși, descoperă cum este" Nu ne putem limita la studiul ființei doar din partea trăsăturilor sale individuale, lumea trebuie considerată și în unitatea și necesitatea ei Dar pentru îndeplinirea acestei sarcini este absolut insuficient să se concentreze atenția doar asupra existenței corpurilor individuale Pentru cunoașterea ființei, "nu este suficient să spunem din ce elemente constă, întrucât nu este important în ce constă esența oricărui obiect, ci cum este compus din aceste elemente constitutive" În primul rând, legătura dintre obiecte se exprimă în coincidența calităților lor, ceea ce vă permite să combinați obiectele după tip și fel, pentru a le dezvălui unitatea Deci, de exemplu, înnegrirea sau albirea se referă la diferite tipuri de materie Dar tocmai de aceea "orice albire cu orice altă albire aparține aceleiași specii și, de asemenea, fiecare înnegrire în raport cu înnegrirea Nu există nicio diferență de alb în aspect, prin urmare albirea în aspect este una cu toate albirea Obiectele individuale își arată unitatea pe deplin atunci când coincid în cel puțin trei sensuri: "ce", "în ce" și "când" se realizează "Ce" - este legat de descoperirea unității calităților, "în ce" - dezvăluie locul și starea de a fi a obiectelor individuale, "când" - sesizează unitatea ființei în timp Altfel, în locul unității ființei, va exista o grămadă nedefinită, o "grămadă incoerentă", o "masă brută" Dacă ființa obiectivă este una și necesară în existența ei, atunci în ce forme logice poate fi exprimată

legătura interioară a ființei? Dacă lumea reală se pretează la cunoașterea sistematică, ordonată, atunci care este ordinea analizei științifice și în ce relație este aceasta cu legătura obiectivă a ființei? Aristotel face ca subiectul de studiu tipurile de bază de ființă și conceptele logice de bază, cele mai generale, asociate cu tipurile de ființă În această analiză a lui Aristotel "totul, toate categoriile sunt afectate" Doctrina categoriilor a lui Aristotel se bazează pe inseparabilitatea formelor gândirii de formele ființei obiective însăși Fiind diferite feluri de afirmații despre ființe, categoriile intră în mod necesar în componența oricărei judecăți și constituie elementele în care judecățile se destramă Dar categoriile exprimă legătura profundă a ființei, reflectă relațiile obiective ale lucrurilor înseși Aristotel, Analitica posteriora, II, Aristotel, Topeka, VI, , b Aristotel, Fizica, V, , b Lenin, Caiete filosofice, p Biblioteca "Runivers" ARISTOTIL Când obiectele diferă ca gen, ele sunt judecate în categorii diferite, dar când aparțin aceluiași gen, ele sunt volumul de lăută printr-o "denumire categorică" V Bogăția posibilelor afirmații logice despre aceasta depinde de diversitatea obiectivă a ființei Astfel, Aristotel a înțeles categoriile ca definiții logice generale ale ființei, concepte științifice ale unor tipuri de ființă superioare, separate obiectiv Categoriile sunt cele mai înalte abstractizări și, în plus, idei călăuzitoare, în afara cărora nu se poate face o judecată științifică despre ființă Viziunea lui Aristotel asupra categoriilor se bazează pe ideea fructuoasă că conceptele filozofice își trag conținutul și vitalitatea din diversitatea lumii obiective Aristotel credea că numărul tuturor categoriilor de ființe este limitat la zece "Din cuvintele exprimate fără nicio legătură, fiecare înseamnă fie esență, fie calitate, fie cantitate, sau relație, sau loc, sau timp, sau poziție, sau posesie, sau acțiune sau suferință" În aceste zece "tipuri superioare de afirmațiile" pot, după Aristotel, să includă toate fenomenele posibile ale ființei, ca toate conceptele științifice imaginabile În al doilea capitol al cărții XIV de Metafizică, filosoful reduce toate categoriile la trei: "La urma urmei, în unele cazuri sunt esențe, în altele sunt stări, în altele sunt relații" În același timp, ultimele șapte din zece categorii se încadrează în categoria relațiilor În altă parte, Aristotel combină ultimele patru dintre cele zece categorii sub conceptul general de "mișcare" Aristotel a recunoscut semnificațiile diferite ale categoriilor individuale Esența este baza reală a tuturor celorlalte categorii " Dacă nu ar exista entități primare, atunci nimic altceva nu ar putea exista " Aristotel pune cantitatea pe locul doi Fără o schimbare a cantității, trecerea ființei de la o stare la alta este imposibilă, diferențele de obiecte îi sunt asociate, ea precede calitatea Cantitatea și calitatea sunt urmate de o relație, al cărei loc este și el strict definit: relația face posibilă compararea cantității și calității fenomenelor, a pătrunde în dependența și legătura obiectelor Cu mai puţină raţiune, Aristotel stabileşte ordinea următoarelor categorii, modificând-o frecvent În centrul atenției unui număr de lucrări ale lui Aristotel se află categoria esenței Luând în considerare toate aspectele posibile ale ființei, Aristotel a ajuns la concluzia că baza tuturor este prima esență - imma Aristotel, Metafizica, X, , a Aristotel, Categorii, b Aristotel, Metafizica, X, , a * Aristotel, Categorii, , b Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE înnăscutul unui lucru concret este ființa individuală imediată, unică și indivizibilă Din prima esență, Aristotel distinge "a doua esență", care exprimă nu ființa individuală, ci genurile și

speciile Prima esență este singura categorie care "nu vorbește despre niciun subiect și nu se află în niciun subiect" \ ea însăși este subiectul, subiectul judecății, nefiind niciodată predicatul acestuia Toate celelalte categorii "fie vorbesc despre entitățile primare ca subiecte, fie sunt în ele ca subiecte" Ele caracterizează doar în plus ființa independentă - esență, servesc ca o afirmație despre aceasta și "nu există separat" Esența este "aceasta care nu afectează substratul, dar pe care îl afectează orice altceva" Este baza căreia îi aparțin toate celelalte proprietăți " Esența este prima din toate punctele de vedere - atât din punct de vedere al conceptului, cât și din punct de vedere al cunoașterii, și din punct de vedere al timpului Dintre celelalte definiții, niciuna nu poate exista separat; doar unul Și dacă priviți din punctul de vedere al conceptului, această este prima: căci conceptul de orice trebuie să includă conceptul de esență "b O gândire foarte fructuoasă a lui Aristotel în doctrina sa despre esență este recunoașterea realității vii, obiective, concrete, percepute senzual ca "prima esență" Poziția materialistă conform căreia fiecare lucru concret este o esență este indisolubil legată de critica ideilor platonice idealiste despre lucrurile reale ca umbre ale lumii spirituale Aristotel nu s-a mulțumit să justifice obiectivitatea primei esențe El dovedește că cunoașterea unei esențe decurge din concretețe, specificitate și individualitate Dacă esenţa este cunoscută numai prin ea însăşi, atunci este evident că trebuie să conţină numeroase definiţii în sine Esența este concretul "asta este" " Aplicăm numele de entități animalelor, plantelor și părților lor", a scris Aristotel, precum și corpurilor naturale, de exemplu, focului, apei și pământului și tuturor varietăților lor; mai mult, la părțile constitutive ale acestor corpuri sau la ceea ce constă din aceste corpuri, - din părțile lor sau din totalitatea lor - cum ar fi, de exemplu, universul nostru și părțile sale, stelele, luna și soarele Părerile declarate ale filosofului exprimă tendința sa principală Aristotel, Categorii, V, a Ibid Aristotel, Fizica, I, , a Aristotel, Metafizica, VII, , b : Ibid, VII, , a Aristotel, Categorii, V, a ' Aristotel, Metafizica, VII, , b Biblioteca "Runiverse" ARISTOTIL ţie în explicarea esenţei Această tendință este în mod clar de natură materialistă Cu toate acestea, în dezvoltarea ulterioară a doctrinei esenței, există fluctuații în direcția idealismului Influenţa neîndoielnică a tradiţiei idealiste este doctrina lui Aristotel despre esenţe eterne, neschimbate, afirmaţia "că o esenţă eternă imobilă trebuie să existe într-un mod necesar" \ Dar odată cu schimbarea esenţelor y *, dispare şi obiectivitatea lor Dintr-o categorie care semnifică un lucru real concret, perceput senzual, esența se transformă astfel într-o abstracție goală A doua esență nu poate apărea fără prima esență, adică fără o ființă reală separată, dar nu este identică cu ea Aristotel a definit acest tip de entitate astfel: " Entitățile secundare sunt acelea în care, ca specii, sunt entități care sunt numite [așa] în primul rând, atât aceste specii, cât și genurile îmbrățișându-le" În explicație , Aristotel a dat următorul exemplu: o persoană ca singură și dată "această" ființă este prima esență Specia pentru aceeași persoană va fi o persoană în general, iar genul acestei specii este o ființă vie Atât speciile, cât și genul nu sunt cu adevărat corpuri existente, ci semne abstrase din ele, imaginabile de om Ei (atât o persoană în general, cât și o ființă vie) "vorbesc despre multe [obiecte unice]" Astfel, Callius, un om luat de sine, constituie esența ființei pentru Callius Dar această "esență a ființei" include și faptul că Callius este o ființă vie, iar aceasta din urmă este deja "inclusă

în conceptul de " Sarcina celor doua entități este de a desemna definițiile generale ale ființei Definițiile generale ale ființei sunt secundare, nu duc o existență independentă și depind de entități specifice, unice În acest caz, genul oferă o definiție mai generală decât specia; prin aceasta se realizează o "acoperire mai mare" a subiectelor În descrierea celei de-a doua esențe se vede și dorința lui Aristotel de a păstra terenul obiectiv, de a nu se lăsa purtat de misterele platoniciene Toate celelalte categorii fixează doar părți diferite ale esenței Ele dezvăluie fie "stări de esență", fie "pași intermediari", atunci când vine vorba de apariția și creșterea lucrurilor, sau "generarea esenței", fie "distrugerea și absența acesteia", sau, în cele din urmă, "negarea acesteia" a oricărei asemenea proprietăți esență sau ea însăși " Ibid , XII, , b - Aristotel, Categorii, V, a Ibid , V, b Aristotel, Metafizica, V, , a Ibid , IV, , , b Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Deși o persoană face primul pas spre cunoașterea esenței vorbind despre latura ei calitativă, pe care Aristotel a înțeles-o clar, totuși, pentru o înțelegere mai cuprinzătoare a schimbărilor calitative, le-a prefațat cu o analiză a cantității Cantitatea este ceea ce se numește ceea ce poate fi împărțit în părți componente, fiecare dintre ele, fie că sunt două sau mai multe, este un singur lucru, dat acolo Aceasta sau acea cantitate este o multitudine dacă poate fi numărată; este o cantitate dacă poate fi măsurată Aristotel împarte cantitățile în discontinue și continue În primul plan în studiile lui Aristotel sunt cantități discontinue Un exemplu dintre ele este "numărul", definit ca un "set" limitat de o limită, și "vorbirea" Mărimile discontinue se caracterizează prin absența unei limite comune în ele, unde părțile lor s-ar atinge, devin continue " Dacă cinci face parte din zece, atunci cinci și cinci nu se ating și la ce graniță comună, ci stau deoparte " Această caracteristică se aplică oricărui număr Toate numerele "se deosebesc întotdeauna", "un număr nu poate avea o limită comună a părților sale" Același lucru este valabil și pentru vorbire Ca mărime, se măsoară, după Aristotel, prin silabe scurte și lungi, care, ca și numerele, nu au o limită comună în care ar putea intra în contact Fiecare silabă "se deosebește - de la sine" O imagine diferită este, după filozof, liniile, suprafețele, corpurile Linia este definită de Aristotel ca "lungime limitată", planul - "lățime limitată", corpul - "adâncime limitată" În toate aceste cazuri, cantitatea este continuă Diferența lor constă în numărul diferit de direcții de extindere: " o cantitate are extensie, continuă într-o , există o lungime, continuă în două - lățime, continuă în trei - adâncime " * Continuitatea unei linii este ușor de stabilit: granița comună în care părțile sale vin în contact este un punct Pentru o suprafață, granița comună a părților sale este o linie, pentru un corp, un plan Mărimile continue pot fi clasificate în funcție de amploarea și succesiunea lor Cea mai simplă manifestare a extensiei este spațiul, în care corpurile se ating la o limită comună Manifestarea secvenței este timpul ca mărime continuă, pentru că "timpul prezent este în contact atât cu timpul trecut, cât și cu viitorul" Aristotel credea că înțelegerea caracteristicilor cantitative ale esenței este o condiție prealabilă pentru o înțelegere corectă a categoriei de calitate Aristotel a fost clar cu privire la dependența de calitativ Aristotel, Metafizica, V, , a Aristotel, Categorii, vi, b Ibid Aristotel, Metafizica, V, , a , b Aristotel, Categorii, vi, a Biblioteca "Runivers" ARISTOTIL modificări din transformări cantitative Aristotel definește calitatea ca fiind aceea "mulțumită căreia obiectele sunt recunoscute ca definite calitativ

într-un fel sau altul" \ Calitățile nu numai că exprimă diferențele de specii ale corpurilor, ci prin calitate "substratul de bază, pe care îl numim materie" , este, de asemenea, determinată, datorită cărora esențe după definire calități dobândesc certitudine și stabilitate Calitățile, după Aristotel, sunt proprietățile și stările lucrurilor O proprietate este o calitate care este de lungă durată și stabilă, care poate fi schimbată "cu mare dificultate" Stabilitatea calității face posibilă cunoașterea diferenței specifice în esență Stare - calitatea este mai puțin stabilă, se schimbă și dispare mai rapid Acestea sunt "acele tipuri de calități care sunt ușor susceptibile de mișcare și se schimbă rapid, cum ar fi, de exemplu, căldura și frigul, boala și sănătatea și toate condițiile similare" Starea, datorită capacității sale de a se schimba rapid, conține posibilitatea transformării în opusul său, "devenirea de la cald la frig sau trecerea de la sănătate la boală" Dialectica categoriei calității se manifestă și în gândirea filosofului că stările, dezvoltându-se, au posibilitatea, în timp, de a dobândesc "caracterul naturii (obiectului) în sine", să fie stabil și "aproape inaccesibil la schimbare" , adică să se dezvolte în proprietăți În acest sens, proprietățile sunt calități care sunt întotdeauna stări în același timp Calitatea, acționând ca o stare a corpurilor în mișcare, deosebește lucrurile unele de altele nu numai prin siguranța ei stabilă, ci arată "diferențele care există între mișcări" Dialectianul antic a observat inadecvarea împărțirii calităților doar pe baza certitudine și stabilitate, precum și diferențe reale între tipurile de mișcare După definirea și clarificarea categoriilor de cantitate și calitate, sarcina științei este de a clarifica relațiile cantitative și calitative dintre fenomene "Legat de ceva", scrie Aristotel, "este ceea ce, în ceea ce este el însuși, este semnificat ca depinzând de altul sau pus într-un alt mod în relație cu altul " Subliniind că fiecare cym,ecTBOBànHe este asociat cu o relație, că relația nu ia naștere în momentul în care subiectul stabilește o legătură mentală între lucruri, ci este inerentă ființei însăși, filosoful relevă în această categorie legătura și dependența reciprocă a toate tipurile de ființă Aristotel, Categorii, VIII, b Aristotel, Metafizica, V, , b Aristotel, Categorii, VIII, b Ibid Ibid , VIII, a (r) Aristotel, Metafizica, V, , b Aristotel, Categorii, VII, a Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Categoriile de relație sunt direct adiacente categoriilor de loc, timp, poziție, stare, acțiune și suferință Dintre acestea, Aristotel a acordat o atenție deosebită categoriei de loc În primul rând, Aristotel stabilește poziția generală că dacă lucrurile există, atunci ele există undeva, adică ocupă un anumit loc Numai despre obiectele inexistente putem spune că nu ocupă spațiu: "inexistentul nu se găsește nicăieri: unde este, de fapt, capra-cerbul sau sfinxul?" V Locul există obiectiv, indiferent de cunoștințele umane Spațiul este transformat de Aristotel într-o realitate aparte, deși se manifestă în mișcarea corpurilor, dar există fără legătură cu corpurile reale Locul este definit ca străin de "tot ce pătrunde în el și se schimbă" În același timp, locul își pierde trăsăturile materialiste la Aristotel Ea "nu dispare când pier lucrurile din ea este imposibil să fie un trup" , este separabil de el Dar în concluzia sa generală despre categoria locului ca "limită a corpului care înconjoară", Aristotel a conectat granițele spațiului cu granițele lumii, căci "locul există împreună cu obiectul, deoarece granițele există împreună cu ceea ce ele limitează" Toate locurile anumitor corpuri sunt incluse într-o singură legătură obiectivă a universului, care în ansamblu este numit "primul loc" Dacă locul servește drept "limită imobilă" a corpului, atunci mișcarea

corpului, apariția unor noi relații în procesul acestei mișcări și schimbarea însеși granița corpului se regăsesc în categoria timpului, iar o parte din care nu se menține O caracteristică comună a categoriilor de loc și timp este aceea că ambele categorii sunt cantități continue Dar locul exprimă extinderea ființei, în timp ce timpul exprimă succesiunea mișcării corpurilor Filosoful nu a considerat posibil să identifice mișcarea și timpul Schimbările oricărui corp "sunt doar în sine sau acolo unde se întâmplă să fie cel mai schimbător și mai mișcat, în timp ce timpul este uniform peste tot și cu toate" Schimbarea poate fi diferită ca viteză, dar timpul nu are această capacitate, deoarece determină el însuși încetineala sau viteza de mișcare Acest lucru, desigur, nu înseamnă că timpul și mișcarea nu sunt legate între ele "Timpul nu este mișcare, dar nu există fără mișcare " Cunoașterea timpului se bazează pe cunoașterea variabilității naturii Tendința materialistă din doctrina aristotelică a timpului apare mai ales clar în definiția dată în capitolul al cărții a IV-a a Fizicii: "recunoaștem timpul când distingem între mișcare, definind precedentul și următorul, Aristotel, Fizica, IV, , a a Ibid , b Ibid , a * Ibid , a "Ibid , IV, , b Biblioteca "Runivers" ARISTOTIL și atunci spunem că timpul a trecut când obținem percepția senzorială a precedentului și a următorului în mișcare Timpul "nu este altceva decât numărul de mișcare în raport cu precedentul și următorul" \\ Timpul este o măsură a mișcării și a repausului ființei, o măsură a corpului aflat în mișcare sau în repaus Unitatea de timp este "acum" Prin "acum" timpul se arată a fi continuu, pentru că există o legătură obiectivă a tuturor "acumului" trecut, prezent și viitor Părțile de timp se disting și prin "acum": "delimitează mișcarea anterioară și ulterioară" În acest sens, "acum" seamănă cu un punct care conectează și separă simultan lungimea "Acum", totuși, este diferit de punct, deoarece după punct poate exista o oprire, sfârșitul sau începutul liniei, "acum" nu poate servi drept sfârșit sau început de timp Este limita timpului Deși Aristotel a arătat fluiditatea, mobilitatea și inconsecvența categoriei timpului, conceptul său a suferit de o anumită limitare metafizică Aristotel a descoperit legătura inseparabilă a timpului cu mișcarea, dar nu a putut ajunge la înțelegerea timpului ca unitate dialectică a discontinuității și continuității, la înțelegerea că "mișcarea este unitatea continuității (timp și spațiu) și discontinuității (timp și spațiu)) Mișcarea este o contradicție, există o unitate de contradicții Numai în unele cazuri Aristotel vine cu presupunerea că "timpul, ca și lungimea, este divizibil și indivizibil" Motivul principal care străbate întregul studiu aristotelic al timpului este dovada obiectivității și fluidității acestuia, extrasă din mișcarea obiectivă a ființei "La urma urmei, în timp", scria Aristotel, "totul apare, piere, crește, se schimbă calitativ, se mișcă" Gândirea filosofului este deosebit de interesantă că "nu măsuram doar mișcarea în timp, ci și timpul în mișcare, datorită definiția lor reciprocă, căci timpul determină mișcarea, fiind numărul ei, iar mișcarea determină timpul " Dar Aristotel a susținut această concepție în mod inconsecvent După ce a stabilit că timpul există pentru toată ființa, "atât pentru pământ, cât și pentru mare, și pentru cer", el își încheie analiza cu concluzia că timpul, ca mărime numărabilă, depinde de proprietățile sufletului uman, ca cantitate de numărare Se îndoia dacă, în absența unui suflet, timpul va exista sau nu? La urma urmei, dacă nu se poate număra, nu este posibil Aristotel, Fizica, IV, , b Ibid , a Lenin, Caiete filosofice, p Aristotel, Despre suflet, III, , b Aristotel, Fizica, IV, , a β Ibid'; IV, , b Biblioteca "Runivers"

FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE poate exista un numărabil, este clar, deci, un număr, deoarece un număr fie se numără, fie se numără Dacă, prin natură, nimic nu este capabil să numere, cu excepția sufletului și a minții sufletului, atunci timpul nu poate exista fără suflet " ceva complet obiectiv Alte categorii de ființe sunt considerate de Aristotel mai puțin detaliat Ele clasifică diferite tipuri de relații Categoria de poziție arată relația dintre obiectele din spațiu În categoria stării, ființa este considerată ca ceva în curs, atunci când o astfel de stare este de natură temporară, tranzitorie Celelalte două categorii sunt acțiunea și suferința, adesea identificate cu categoria de stat Acțiunea este definită în contrast cu suferința ca un fel de activitate sub formă de mișcare Când "fai un lucru și faci altul, acțiunea este la mijloc" Întrucât o activitate nu există fără spre care este îndreptată, la fel cum singura pasivitate nu există fără acțiune îndreptată către ea, ambele categorii formează o unitate de contrarii " Acțiunea forței active se desfășoară în ceea ce se află în stare pasivă și are o dispoziție de activitate" Experimentând acțiunea, latura pasivă a ființei își pierde limitările și capătă trăsăturile partea activă, devine asemănătoare cu aceasta Starea de suferință a ființei este diferită de cea activă, "atâta timp cât experimentează suferința și, după ce a experimentat-o, a devenit deja asemănătoare" Astfel, categoriile de ființă ale lui Aristotel au fost expuse mai întâi sub forma unui sistem de categorii care se află într-o legătură necesară între ele În centrul acestui sistem se află categoria obiectivă a esenței cu caracteristicile ei cantitative și calitative Manifestându-și toate relațiile în timp și spațiu, esența se dezvăluie activă și pasivă, trecând de la o stare la alta Fiecare categorie presupune o legătură cu ceilalți și își trage conținutul și semnificația dintr-o ființă obiectivă, în mișcare Conceptul dialectic al dezvoltării și-a găsit expresia vie în învățătura lui Aristotel despre categoriile de ființă "Două tendințe filozofice: metafizica cu categorii neschimbate, dialectică (Aristotel și mai ales Hegel) cu cele fluide " , așa a evaluat Engels învățătura lui Aristotel despre categorii Doctrina mișcării Aristotel a înțeles că fără studiul mișcării nu poate exista cunoaștere a proceselor naturale, nu poate fi înțeles Aristotel, Fizica, IV, , a Aristotel, Categorii, VP, a Aristotel, Despre suflet, II, , a Marx și Engels, Opere, vol XIV, p * Biblioteca "Runivers" ARISTOTIL $ natura în viața și aspirația ei "Deoarece natura este începutul mișcării și al schimbării", a scris el, "și subiectul studiului nostru este natura, nu poate fi lăsat neexplicat ce este mișcarea: la urma urmei, ignoranța mișcării implică în mod necesar ignorarea naturii " Filosoful a luat mișcarea în natură ca pe un fapt imediat, ca pe ceva de la sine înțeles și de necontestat Mișcarea nu există ca substanță specială Mișcarea nu este o forță sau o lege care stă deasupra naturii, ci o stare specială a corpurilor naturale - capacitatea de a se mișca și de a se schimba, care este inseparabilă de structura lor internă Aristotel afirma direct că "nu există mișcare în afară de lucruri" * Aristotel a considerat eternitatea mișcării ca fiind incontestabilă și a respins fără nicio ezitare punctele de vedere opuse, subliniind că mișcarea "a fost și va fi întotdeauna"* Dacă mișcarea este veșnică, atunci nu are sens să ridici întrebarea când a început și când va dispărea În loc de o afirmație religioasă a problemei originii lumii, Aristotel a ridicat problema tranziției haosului în spațiu Aristotel nu a redus problema sursei mișcării doar la ciocnirea exterioară a corpurilor sau la influența unui obiect asupra altuia Era aproape de a recunoaște mișcarea spontană, spontană,

interioară: "Spontaneitatea", scria el, "este caracteristică tuturor celorlalte ființe vii și multor obiecte neînsuflețite " Cu toate acestea, bănuind că mișcarea poate fi o mișcare de sine, filosoful nu a păstrat această poziție, făcând apel la "motorul imobil", adică la Dumnezeu, ca sursă a mișcării În această chestiune, Aristotel a adus, fără îndoială, un omagiu idealismului Doctrina mișcării a lui Aristotel este strâns legată de distincția sa între ființa potențială și actuală În doctrina formei și materiei, această distincție este revelată destul de clar "Eu numesc materie", scrie Aristotel, "primul subiect al fiecărui lucru, din care se naște ceva " Aristotel a recunoscut materia ca fiind eternă și indestructibilă Materia "nu se anihilează în sine, dar nu trebuie să dispară, nici să apară " Dacă ar apărea materia, atunci ar trebui să presupunem existența unui substrat special care a existat chiar înainte de apariția materiei, din care aceasta din urmă a apărut Dar asta ar însemna că materia ar trebui să existe înainte să apară, ceea ce este clar absurd Aristotel, Fizica, III, , b Ibid Ibid , VIII, , a * Ibid , I, , b Ibid , I, , a • Ibid , I, , a Istoria filosofiei, vol I Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Materia, pentru Aristotel, nu este ceva concret, individual Este doar un substrat (οποχείμενον) Fără materie nu există ființă, dar materia însăși nu există separat, independent Înainte de adoptarea unei anumite forme, materia se află într-o stare de inexistență, negație, așa-numita privare (στέρησις) ¡Această primă chestiune este lipsită de orice proprietăți, orice certitudine Are doar definiții negative: inconformitate, incognoscibilitate etc Stă la baza oricărui proces de devenire, schimbare, dar devenirea nu poate fi derivată din el însuși Materia fără formă este lipsită de viață, energie, integritate Materia nu este încă realitate, ci doar o posibilitate, devine realitate numai în legătură cu forma În lucrurile reale, materia nu se găsește niciodată în forma sa pură, ci întotdeauna ca materie formată Oriunde nu vorbim despre un concept pur, ci despre o realitate percepută senzual, materia este inseparabilă de formă și formează cu ea un întreg Nu o dată, Aristotel numește separarea materiei de formă "muncă irosită", pentru că și cu gândul "material este greu de luat ", ca să nu mai vorbim despre lucrurile sensibile date ca realitate, în care "nu suntem capabili să producem o separare" a formei de materie Mai mult, Aristotel ajunge la concluzia că "materia și forma sunt una și aceeași, prima este în posibilitate, a doua este în realitate " Pentru a trece de la caracterizarea materiei ca "ceva" nedefinit și amorf la materie, despre care se spune - "aceasta", este necesar să relevăm influența formei ca principiu activ asupra materiei Caracterul activ al formei dă certitudine materiei Motivul existenței materiei într-o formă specifică, "aceasta este forma în virtutea căreia materia este ceva definit" În acest sens, forma este înțeleasă și ca "prima esență", pe care "fiecare lucru are a lui" Ea este esența, starea interioară, principiul fiecărui lucru și nu doar aparența " Așa cum cuprul se raportează la o statuie, lemnul la un pat, sau materia și materia neformată, înainte de a lua formă, la tot ceea ce are o formă, tot așa natura subiacentă se raportează la esență, un obiect anume și existent Deci, un început este opa celălalt început este acela căruia îi corespunde conceptul (forma) " Numai prin formă un obiect devine ceea ce este și, prin determinarea sa individuală, diferă de alte obiecte Își datorează ființa ca obiect definit formei Însuși mișcarea, dezvoltarea acționează ca activitate a formei Materia, dacă ia parte în mișcare, atunci fie ca pasiv Aristotel, Metafizica VII, , b Ibid , VIII, , b Ibid , VII, , b Aristotel, Fizica, I, , a Biblioteca

"Runivers" ARISTOTIL orice material pentru întruchiparea formelor sau chiar ca un obstacol în calea implementării lor Prima mamă nu conține încă un obstacol în calea încarnării ei în nicio formă, dar, deoarece procesul de formare a început, deoarece forma a apărut deja, materia începe să "reziste" formei Deci, de exemplu, marmura, necedând în fața dalții sculptorului, "rezistă" formei - statuii Materia, acţionând ca o posibilitate pasivă, conţine doar dezvoltare potenţială Forma ca sursă activă a schimbării materiei este începutul real Dar numai combinația dintre materie și formă dă un anumit rezultat Mișcarea, după Aristotel, este realizarea ființei potențiale, procesul de transformare a potențialului în actual, descoperirea activității formei în momentul legăturii acesteia cu materia Transformarea potențialului în real coincide cu mișcarea Odată cu sfârșitul mișcării și ființa potențială se termină, începe realizarea realității Astfel, mișcarea nu poate fi redusă nici la o formă pură, nici la orice materie, nu este nici doar potențială, nici doar actuală - este trecerea unuia în altul Nici cuprul, nici statuia turnată numai din el nu reprezintă mișcare Procesul de transformare a cuprului într-o statuie, procesul de realizare a destinului cuprului poate fi numit mișcare \ " Mișcarea este o anumită activitate, dar neterminată" Punctul dialectic al doctrinei formei și materiei este analiza relației dintre materie și formă ca posibilitate și realitate Deși în această relație primatul este dat să formeze, totuși, ideea formării ființei, a posibilității ființei de a deveni diferit: cereale - o spică, arama - o statuie, un copac - un pat etc , ideea capacității ființei de a trece de la o stare la alta - este genială Fără a se limita la aceasta, Aristotel a învățat despre tranziția inversă a formei în materie Dacă pământul ca materie este posibilitatea de apariție a unui copac ca formă, atunci forma nou realizată (arborele), la rândul său, este o formă de materie pentru apariția unei noi forme - o casă, un pat, un masa Toate tranzițiile reciproce ale categoriilor de ființă sunt explicate de Aristotel cu ajutorul conceptelor de posibilitate și realitate Deși Aristotel nu a clasificat aceste concepte drept categorii, numai datorită lor se poate manifesta fluiditatea și inconsecvența tuturor categoriilor de ființă Trăsăturile metafizicii și idealismului din învățătura lui Aristotel despre formă și materie au fost exprimate în primul rând prin faptul că forma pentru el este singura forță activă, în timp ce materia este pasivă, inertă și nu independentă Aristotel, Metafizica, XI, , b Aristotel, Despre suflet, a * Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICHE Mergând și mai departe pe linia separării idealiste și metafizice a formei de materie, Aristotel a recunoscut forma ca precedând întreaga materie Sufletul ca formă a corpului, mintea nemuritoare, forma eternă în comparație cu lucrurile trecătoare și zeul ca formă finală a tuturor formelor reprezintă diferite versiuni ale definiției idealiste a formei Indiferent în ce zonă a ființei se desfășoară mișcarea, există astfel de semne generale de mișcare, fără de care transformarea potențialului în real este de neconceput Trebuie să existe cel puțin trei astfel de semne generale, sau "circumstanțe", pentru implementarea mișcării "Vreau să spun", scria Aristotel, "că trebuie să existe neapărat ceva care se mișcă, de exemplu, o persoană sau aurul, mai departe, în raport cu ceea ce mișcă, de exemplu, locuri sau stări și când exact, deoarece totul se mișcă în timp " x Aristotel a asociat întotdeauna mișcarea cu energia corespunzătoare, fără de care transformarea potențialului în real nu poate avea loc Conceptul de energie a fost formulat pentru prima dată în istoria științei de Aristotel Finalizarea dezvoltării, întruchiparea energiei în Aristotel

se numește entelehie Prin entelehie, Aristotel a înțeles rezultatul atins, scopul mișcării, finalizarea procesului Introducând conceptul de entelehie, Aristotel încearcă să stabilească o legătură între calea mișcării și rezultatul la care a ajuns această mișcare, legătura energiei cu implementarea ei În fiecare act individual, Aristotel a încercat să vadă nu numai începutul și punctul de plecare, ci și rezultatul final, care la începutul mișcării nu poate fi imaginat decât în mod ideal Această formulare a întrebării îl conduce pe Aristotel la afirmația că fiecare ființă conține un scop intern Datorită scopului cuprins în obiect, rezultatul este acela de a fi înainte de implementarea lui, parcă, într-o stare latentă Se manifestă deschis când procesul s-a încheiat și mișcarea a ajuns la desăvârșire, scopul dezvoltării Astfel, conceptul de entelehie introduce în mișcare un moment teleologic Datorită naturii entelehiale a ființei, aceasta include străduința pentru un scop Doctrina materiei, formei, energiei și entelehiei stă la baza doctrinei aristotelice a cauzalității Aristotel distinge patru tipuri de cauze: o cauză materială înrădăcinată în materie, substratul din care sunt formate toate corpurile; raţiunea formală în care forma se manifestă activ, formând "esenţa"; acționând, sau producând, rațiunea, dezvăluind sursa mișcării și transformarea posibilității în realitate; ținta, sau cauza finală, ca scop al mișcării Aristotel, Fizica, V, , b Biblioteca "Runivers" ARISTOTIL Cunoașterea naturii necesită o cunoaștere completă a tuturor cauzelor Cu toate acestea, nu toate aceste cauze sunt inerente fiecărui fenomen și relație individuală Aristotel a cerut identificarea predominanței diferitelor tipuri de cauze în diverse științe Considerarea sistematică a problemei cauzalității, a clasificării cauzelor și a repartizării cauzelor materiale și motrice este meritul științific al filosofului Cu toate acestea, doctrina cauzelor în ansamblu a rămas o construcție artificială, în timp ce în doctrina cauzelor finale și formale ea a căpătat un caracter clar idealist De un interes excepțional este doctrina lui Aristotel despre formele mișcării Înainte de Aristotel, filozofii materialişti au investigat, în principal, orice fel de mişcare a mamelor, Aristotel a încercat să clasifice şi să studieze toate tipurile de mişcare existente în natură Prima poziție, stabilită de Aristotel, este că tipurile de mișcare nu pot fi clarificate fără a studia tipurile de ființă în sine Trebuie să existe tot atâtea tipuri de schimbare câte tipuri de ființă există Gânditorul era convins că există un număr limitat de tipuri de mișcare El a justificat această limitare făcând referire la numărul de categorii de bază de ființă În "Categorii" a numărat șase tipuri de mișcare: "Există șase tipuri de mișcare - apariția, distrugerea, creșterea, reducerea, schimbarea calitativă și schimbarea în spațiu În ceea ce privește toate mișcările, cu excepția unei schimbări calitative, acestea sunt evident diferite una de cealaltă Apariția nu este - distrugere, creșterea nu este - reducerea și schimbarea locului - de asemenea, dar în mod egal în toate celelalte cazuri " În cea de-a treia carte a Fizicii, Aristotel a enumerat patru tipuri principale de schimbare: schimbări legate de esență, cantitate, calitate și loc În altă parte în această lucrare, el a susținut că întreaga bogăție a mișcării poate fi redusă la trei forme principale Mișcarea relativă la esență nu poate fi recunoscută ca autentică, deoarece în esență, potrivit lui Aristotel, contrariile nu pot fi dezvăluite și numai în prezența contrariilor se poate realiza mișcarea Deoarece mișcarea esenței dispare, rămân trei tipuri de mișcare: în ceea ce privește cantitatea, calitatea și locul Studiul formelor de mișcare Aristotel

începe cu apariția și distrugerea Apariția este definită de gânditor ca o schimbare de la inexistent la existent Exprimă schimbarea substanţială a corpurilor Apariția este formarea de noi corpuri în Vezi Aristotel, Fizica, III, , a Aristotel, Categorii, XIV, a Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE amabil, cum ar fi, de exemplu, nașterea unei persoane Deoarece nimic nu poate veni din nimic, definiția apariției ca schimbare de la inexistent la existent nu trebuie înțeleasă ca apariția ființei din "nimic", ci ca apariția unei ființe din alta Această altă ființă, în raport cu ceea ce generează, apare ca o posibilitate Dacă ar acționa ca o realitate, adică dacă ar coincide cu ceea ce generează, atunci nu ar exista nicio schimbare, nicio apariție Studiind cu atenție exemplele legate de acest tip de mișcare, Aristotel nu a putut ocoli problema graniței la care apare un nou obiect și se termină cel vechi Prin însuși cursul cercetării obiective, prin însuși materialul științific pe care a operat filozoful, i s-a dat sarcina de a elucida problema naturii trecerii de la o existență la alta, pentru a arăta dacă aceasta are loc treptat sau prin mijloace a unui salt Aristotel a încercat în toate modurile posibile să abordeze răspunsul corect la întrebarea cât de mult se păstrează vechiul și noul apare în momentul tranziției și când ar trebui să spunem că vechiul a încetat să mai existe și noul a intrat în propria Filosoful era înclinat spre concluzia că cel mai adesea vechiul își pierde caracterul treptat, iar noul își dobândește și treptat certitudinea; chiar trecerea de la unul la altul se realizează ca un salt brusc Dacă venirea în existență înseamnă schimbare, când din inexistent ia naștere existentul, atunci anihilarea este procesul opus Poate fi definită ca o astfel de schimbare în care existentul devine inexistent În continuare, Aristotel trece la analiza schimbării cantitative, definind-o ca o creștere sau o scădere Schimbarea cantitativă apare în primul rând ca o schimbare a mărimii Dar aceasta include și o schimbare specială de loc: deplasare, rotație, expansiune etc În mai multe locuri, filosoful a remarcat că creșterea nu trebuie identificată cu apariția Cu o simplă creștere, un lucru nu se poate transforma în altceva și își pune capăt existenței, ci trebuie să-și păstreze stabilitatea, certitudinea, natura sa specială, inerentă Creșterea este tipul de mișcare cel mai caracteristic ființelor vii Principalul motiv al creșterii la Aristotel este așa-numitul suflet nutritiv sau vegetal Creșterea are loc numai atâta timp cât sufletul vegetal absoarbe cantitatea de material necesară nu numai pentru a reface țesutul pe moarte, ci și pentru a promova adăugarea acestuia Când o astfel de asimilare a materialului este suspendată, creșterea trebuie să înceteze și poate începe un proces opus procesului ascendent, numit de filozof diminuare sau diminuare Biblioteca "Runivers" ARISTOTIL Aristotel a ghicit că procesele cantitative din natură nu pot avea loc izolat de schimbările calitative Totuși, legătura dintre schimbările cantitative și calitative în lucruri a rămas pentru Aristotel doar o presupunere Schimbarea calitativă este înțeleasă ca fiind complet specială Când a prezentat schimbări calitative, Aristotel nu a făcut aproape nicăieri referire la legătura lor cu procesele cantitative Și chiar și acolo unde există o legătură directă între schimbările cantitative și calitative, filosoful nu a tras concluzii dialectice de mare anvergură, stăruind doar pe descrierea externă a schimbării Aristotel nu s-a concentrat încă pe relația dintre schimbările calitative și cantitative, care sunt condițiile pentru schimbarea calităților și modul în care această schimbare se manifestă într-un salt Aristotel a recunoscut mișcarea

corpurilor în spațiu ca fiind cel mai general tip de mișcare Aristotel a studiat această formă de mișcare a ființei în detaliu Mișcarea este inerentă întregii naturi și "fiecare mișcare este o deplasare de la locul mișcării" \ Astfel, schimbarea locului se extinde la toate tipurile de ființă În acest sens, schimbarea locului este definită ca prima dintre mișcări Această mișcare este o condiție indispensabilă pentru ca orice schimbare să aibă loc, fie că este vorba de creștere, scădere, schimbare calitativă, apariție sau distrugere Astfel, Aristotel nu reduce mișcarea la deplasare, ci înțelege mișcarea ca schimbare în general; mișcarea spațială este doar o condiție, o condiție prealabilă pentru toate celelalte forme de mișcare Mișcarea în sine are și mai multe tipuri, a căror descriere exactă face posibilă înțelegerea mai profundă a altor tipuri de mișcare Principalele tipuri de mișcări sunt definite de filosof ca atracție, împingere, purtare, rotație • Faptul că Aristotel a asociat tipurile de mișcare cu conceptul de contrarii, cu studiul tranziției contrariilor unul în celălalt, conferă o strălucire și profunzime deosebite întregii doctrine a tipurilor de mișcare "Într-adevăr", a scris el, "tot ceea ce este fie opuse, fie provine din opuse " Aristotel nu se mulțumește să sublinieze existența contrariilor și inevitabilitatea trecerii de la un opus la altul El încearcă să contureze diferite tipuri de contrarii Dacă vorbim despre mișcare în raport cu esența, atunci eforturile opuse trebuie definite ca apariție și anihilare Dacă investigăm schimbările cantitative, atunci contrariile apar ca mai mult și mai puțin Aristotel, Despre suflet, b Aristotel, Metafizica, IV, , a Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE gât, ca creștere și scădere În ceea ce privește schimbările calitative, aici contrariile apar sub formă de elemente: uscat și umed, cald și rece Dacă luăm în considerare mișcarea corpurilor în spațiu, atunci contrariile apar sub formă de mișcare în sus și în jos, înainte și înapoi, dreapta și stânga În ciuda interesului excepțional al doctrinei lui Aristotel despre contrarii în procesul mișcării, ea conține un element de exterioritate și alienare a contrariilor care trec unul în celălalt Această alienare a contrariilor este deja relevată în faptul că într-un obiect în schimbare, după Aristotel, două procese opuse simultane nu pot fi remarcate Astfel, un lucru nu poate fi distrus în momentul în care apare Opusele sunt separate unul de celălalt în spațiu sau timp Prudența extremă cu care Aristotel a considerat trecerile la opus se explică prin teama de a ajunge la concluzii sofistice, relativiste, precum cele făcute de Cratylus din dialectica lui Heraclit Aristotel, luptând împotriva relativiștilor, a subliniat că, într-o dispută cu aceștia, este în general imposibil să se clarifice o singură întrebare științifică, deoarece ei subliniază fluiditatea și caracterul contradictoriu al ființei atât de unilaterale încât nu se poate spune nimic cert despre aceasta Relatistul nu spune nici că este așa, nici că nu este așa, ci că este și așa și nu așa Dar, după ce a declarat că nu este nici așa, nici așa, el neagă din nou această afirmație, căci altfel ar exista deja ceva stabil și definit "Și noi", a scris Aristotel, " la un astfel de raționament, vom spune că ceea ce se schimbă, în momentul în care se schimbă, le oferă acestor oameni un motiv să-l considere inexistent, totuși, acesta este în toate cazurile este un punct discutabil: de fapt, ceea ce pierde reține din ceea ce pierde și, de asemenea, o parte din ceea ce apare trebuie să existe Și, în general, , dacă ceva este distrus, va fi disponibil ca un anumit lucru " Aristotel avea dreptate pentru că a luptat împotriva relativismului kratilian pentru anumite cunoștințe științifice Dar, îndreptând o lovitură împotriva lui

Cratylus, Aristotel a respins în același timp ideile dialectice ale lui Heraclit " Aristotel în Metafizica sa se luptă constant cu aceasta și se luptă cu Heraclit, resp cu ideile lui Heraclit" despre bifurcarea celui În studiul mișcării corpurilor, Aristotel clarifică conceptul de odihnă El distinge între odihnă, care este veșnic apoasă și în aceeași stare, și odihnă, trecătoare, temporară, relativă Odihna relativă poate apărea în orice formă de mișcare ca moment al acesteia Dar, în același timp, Aristotel Aristotel, Metafizica, IV, , a Lenin, Soch , vol KhPI, p Biblioteca "Runivers" ARISTOTIL admite și odihna ca stare complet stabilă a unui obiect: recunoaște "unele lucruri eterne și imobile, în ele nu există nimic violent și contrar naturii" \ Acest tip de odihnă își găsește expresia în doctrina lui Aristotel despre "mașina cu mișcare perpetuă" Această învățătură a lui Aristotel este cea mai mistică și moartă latură a vederilor sale De el s-au agățat diverși ideologi reacționari Aristotel a definit "perpetuum mobile" ca ceva care este în cea mai bună stare, care nu are nevoie de acțiunea altor corpuri, pentru că el însuși este scopul Doctrina "primului motor" acţionează ca completare a ideilor teleologice ale lui Aristotel Acționând inițial ca o condiție prealabilă (cauza finală) și rezultat al dezvoltării (entelehie), conceptul de scop la Aristotel își găsește desăvârșirea în "mașina cu mișcare perpetuă" ca sursă imobilă a oricărei mișcări Subliniind că mișcarea este eternă, că a fost și va fi întotdeauna, Aristotel sugerează că trebuie să existe ceva care să pună toate corpurile în mișcare Acesta este "primul motor" Este etern, la fel cum mișcarea este eternă El însuși nu poate fi în mișcare, pentru că atunci ar trebui să-și asume prezența unui alt motor "Primul mișcător" nu are nevoie de existența altor corpuri și are energie doar datorită lui însuși Deținând energie, "primul motor" nu posedă totuși materie, nu există nimic inert în ea, este o formă pură - un scop În doctrina sursei finale a oricărei mișcări, inconsecvența opiniilor lui Aristotel a fost cel mai clar afectată Fluctuațiile sale constante între materialism și idealism au condus aici la o ruptură a formei și materiei și la o viziune teleologică asupra lumii Asumarea lui Aristotel despre Dumnezeu nu este de acord cu o serie de convingeri ale sale materialiste, cu tendința materialistă a doctrinei sale despre ființă și mișcare Esența viziunii asupra lumii a lui Aristotel nu poate fi în niciun caz redusă la teleologismul său În ciuda faptului că doctrina Stagiritului despre mișcarea materiei suferă de neajunsuri profunde, defecțiuni, dislocări idealiste, Aristotel, ridicând problema diferitelor forme de mișcare și legându-le cu tipurile de ființă însăși, a oferit un serviciu neprețuit dezvoltarea ulterioară a cunoștințelor Învățătură despre suflet A doua piatră de poticnire pentru tendința materialistă din filosofia lui Aristotel, în urma trecerii de la materie la mișcare, este trecerea de la materie la conștiință Aristotel, Metafizica, V, , b Vezi Aristotel* Vecoio, II, Vezi Aristotel, Fizica, VS, Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE În eseul său Despre suflet, care este dedicat în mod special elucidării relației dintre suflet și corp, Aristotel definește activitatea sufletului ca o "prima entelehie" specială a existenței reale - corpul fizic Poate că, în niciun alt număr al viziunii sale despre lume, Aristotel nu a fost atât de inconsecvent ca în doctrina sufletului Aici el a unit convingeri absolut opuse într-o singură decizie, recunoscând drept corect fie punctul de vedere idealist, fie cel materialist În scrierile lui Aristotel, se pot găsi numeroase afirmații despre dependența "schimbărilor sufletului" de "starea corporală", excitația mentală - de procesele asociate cu schimbarea

corpului În "Metafizică" el vorbește despre suflet, "care nu există fără materie" În cel de-al doilea capitol al cărții "Despre suflet", părerile celor "care cred că sufletul nu poate [poate] exista fără corp La urma urmei, sufletul nu este un corp, ci este ceva ce aparține trupul, sunt recunoscuți drept drept, de aceea locuiește în trup " , și anume într-un anumit trup " În lucrările de științe naturale ale lui Aristotel, acest principiu este concretizat Orice organism viu poate fi înțeles doar din latura sa spirituală, senzuală, dacă se studiază "carnea", care a înlocuit ideea de sistem nervos pentru medicii de atunci Această "carne" dă naștere la senzații; structura și proprietățile ei explică viața și, în cele din urmă, "sufletul" Criticându-i pe predecesorii săi pentru definirea sufletului ca ceva necorporal, Aristotel a ajuns la concluzia despre spațialitatea sufletului Mai mult, filosoful a încercat chiar să descopere locația sufletului în corpul uman, găsindu-l în inimă, din care provine căldura sângelui, răcit de creier, și care generează și hrănește "spiritul" vital (πνεύμα) a corpului Dacă o ființă vie moare, atunci sufletul este distrus, pentru că nu poate fi despărțit de trup Aristotel s-a opus aspru doctrinei platonice a nemuririi sufletului, deși în lucrările sale timpurii, în special în dialogul "Eudem", el însuși a adus un omagiu părerilor lui Platon În lucrările sale cele mai mature, Aristotel nu numai că a vorbit împotriva eternității, a nemuririi sufletului, ci și a obiectat cu ardoare la animația universală a materiei, hilozoism "Unii mai spun", a scris el, "că sufletul este turnat în tot [existent], poate în legătură cu aceasta, Thales credea că totul era plin de zei Un asemenea punct de vedere conţine unele dificultăţi Aceste dificultăţi constau, în primul rând, în faptul că nimeni Aristotel, Despre suflet, II, , a Vezi Aristotel, Etica Nicomahea, X, ; "Fizica", III, ; Anal, post , I, ; eu, Aristotel, Metafizica, VI, , a Aristotel, Despre suflet, II, , a Ibid , I, , a Biblioteca "Runivers" ARISTOTIL Nu am observat că sufletul, fiind, să zicem, în foc sau în aer, a produs o ființă vie Dar una dintre trăsăturile sufletului este viața În al doilea rând, dacă există un suflet în aer, care nu este distrus, atunci el, ca și aerul însuși, trebuie să fie nemuritor Dar de ce sufletul aerului este mai bun și mai nemuritor decât sufletul ființelor vii? Răspunsul la această întrebare nu poate fi urmărit, deoarece "absurditatea și contradicția" sunt inevitabile aici A treia dificultate este legată de faptul că, după ce a recunoscut sufletul, "vărsat în toate", ar trebui fie să fie de acord că focul și aerul sunt ființe vii, ceea ce este absurd, fie, după ce ai înzestrat focul și aerul cu un suflet, ar trebui să fie nu le recunoaște ca ființe vii, ceea ce nu mai puțin absurd Și, în sfârșit, o neînțelegere este cauzată de faptul că sufletul focului sau al aerului trebuie să aibă capacitatea de a trăi în părți, la fel cum aerul și focul pot trăi în părți Toate acestea îl fac pe gânditor să nu fie de acord cu recunoașterea întregului univers ca animat Sufletul este inerent doar unei ființe vii, este posedat doar de plante, animale și oameni Dar în fiecare dintre aceste manifestări sufletul are un caracter aparte Prima, cea mai generală potență a sufletului este capacitatea sa de a folosi hrana și de a "produce urmași" Acesta este sufletul plantei Este activitatea naturală a tuturor ființelor vii "pentru că sunt pe deplin formate" Dacă ființele vii nu sunt deformate, nu sunt mutilate artificial și nu ascund capacitatea de reproducere automată, ele dau naștere unui fel propriu Cu această manifestare a "sufletului vegetativ" toate viețuitoarele se străduiesc să se perpetueze sau, așa cum spune filozoful, se străduiesc să "fie parte

din eternul și divinul" Aceasta este diferența dintre animale și plante, care nu simt, deși, după Aristotel, au și o oarecare "latură psihică", pentru că experimentează și ceva din "obiecte tactile", de exemplu, căldură și frig La sfârșitul Fizicii și în a doua carte a Despre suflet, Aristotel explică viața prin activitatea sufletului Aristotel recunoaște aici sufletul ca o formă a unui corp natural, potențial înzestrat cu viață: "Sufletul este realizarea primară [terminată] a corpului organic natural" Sufletul este începutul și sfârșitul ființelor vii La momentul în care sufletul dispare, "corpul se risipește și putrezește" Tendința materialistă în problema sufletului și trupului face loc uneia idealiste Această tendință idealistă se exprimă în definiția sufletului ca formă și entelehie a corpului și în distincția dintre sufletul vegetal și animal și "sufletul rezonabil" inerent omului Aristotel, Despre suflet, II, , a Ibid , II, , b Vezi ibid , I, , a , Ibid , I, , b Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Aristotel a definit "sufletul rațional" ca fiind acea parte a sufletului care "știe și gândește" Dacă filosoful a vorbit despre restul manifestărilor sufletului ca fiind legate de starea corpului, atunci în ceea ce privește "sufletul rezonabil", a considerat o astfel de presupunere imposibilă Dacă senzațiile sunt de neconceput fără corp, atunci mintea este complet separată de el, este "mai bine să nu fii asociat cu corpul" Dar și aici Aristotel arată ezitare Procesul de deplasare de la corp la gândire este următorul: corp - iritație externă (împingere din exterior) - senzație - imaginație - gândire Nici un pas următor nu este posibil fără cel anterior Dar "dacă gândirea este un fel de imaginație sau nu poate apărea fără imaginație, atunci gândirea nu poate exista fără corp" În prima carte de Politică, Aristotel scria: "O ființă animată" "constă în primul rând din suflet și trup; sufletul, prin natura sa, este principiul dominant, corpul este principiul subordonat Sufletul este pentru trup ceea ce forma este pentru materie Dă sens și direcție vieții Sufletul acționează și se mișcă, corpul este afectat și pus în mișcare Filosoful a formulat teza generală despre primatul sufletului în următoarele cuvinte: "Sufletul este cauza și începutul trupului viu În fond, sufletul este cauza, ca izvor de mișcare, [în al doilea rând] , ca scop, și [în al treilea rând], ca esență a animate tel" Este curios că lauda activității sufletului în comparație cu trupul se bazează și la Aristotel pe motive politice directe El a spus sincer că, dacă sufletul unei persoane este recunoscut ca o parte mai esențială decât corpul, atunci în "organismul de stat" "sufletul" statului va trebui să fie recunoscut ca un element mai important decât tot ceea ce este legat de satisfacerea directă a nevoilor El consideră un astfel de fel de "suflet" al statului: moșia militară, oameni care exercită funcțiile de "dreptate în proces", și "moșia cu funcții legislative" Ei "își găsesc expresia înțelepciunii politice" b Doctrina cunoașterii Aristotel a recunoscut lumea obiectivă, ființa reală, ca obiect al cunoașterii " Dacă ar exista doar ființa percepută senzual, atunci, în absența ființelor însuflețite, nimic nu ar exista " "Dar astfel încât cei care zac înăuntru Aristotel, Despre suflet, I, , b Ibid , I, , a - Aristotel, Politica, I, , Aristotel, Despre suflet, I, , b - Aristotel, Politică, IV, , β Aristotel, Metafizica, IV, , b individuali, care s-au alăturat doctrinei ideilor, au intrat în conflict cu principiile de bază ale esența" Recunoscând că numai din această "comuniuni" lucrurile devin entități, platonicienii au recunoscut că există doar o singură lume a entităților Și dacă da, atunci nu există o lume specială a ideilor, diferită de lumea materială: " Esența are același sens - în

această lume, și în acolo" Dar dacă ideile nu sunt la fel cu lucrurile, atunci de ce se numesc ambele esențe? Este "asemănător cu cineva care îi numește pe Kallia și o bucată de lemn bărbat, fără a vedea nicio legătură între ei" A patra obiecție A recunoaște că lucrurile sunt copii ale ideilor înseamnă "a rosti cuvinte goale și a se exprima în metafore poetice" În primul rând, nu este clar aici ce fel de ființe sunt lucrurile care acționează "privind idei" În al doilea rând, proba nu trebuie să fie un obiect real Se poate imita și ceea ce este doar gândit, dar nu există de fapt În plus, fiecare lucru are multe proprietăți, ceea ce ar trebui să însemne că fiecare obiect are mai multe idei care îi servesc drept model De exemplu, omul este atât o ființă vie, cât și o creatură cu două picioare și un "om în sine", ceea ce înseamnă că mai multe idei îi servesc drept prototipuri Dar, în plus, ideile sunt modele nu numai pentru lucruri Ele însele sunt copii ale altor idei: idei despre specii, gen Așadar, se dovedește că atât modelul (ideea de specie), cât și copia (ideea de, să zicem, a unei persoane) sunt ambele în domeniul ideilor, adică ambele sunt una și aceeași A cincea obiecție Este imposibil ca "esența și cea din care ea este esența să se despartă Cum pot ideile, fiind esențe ale lucrurilor, să existe separat ?" * Dacă ideile sunt într-adevăr esența lucrurilor, atunci ele nu pot exista în afara acestor lucruri Dacă ele există în afara lucrurilor, atunci nu pot fi esențe ale lor Dar "dacă nu există nici un unită " Aristotel deține prima clasificare a judecăților din istoria științei Judecățile pe care le distinge:) după "calitate - în funcție de faptul că sunt afirmative sau negative;) în ceea ce privește volumul conceptelor (sau obiectelor) vizate în hotărâre;) după modalitate Luarea în considerare a judecăților în conformitate cu adevărul lor merită mai ales luată în considerare Aristotel definește o judecată ca "vorbire care afirmă sau neagă ceva despre ceva" Cuvintele scoase din conexiune, separat, nu înseamnă nici afirmare, nici negație, "dar afirmația (sau negația) se obține datorită conexiunii dintre aceste cuvinte între ele" Întrucât judecata este afirmativă sau negativă, ea poate fi adevărată sau falsă, pentru că "la urma urmei, fiecare aserțiune (sau negație), aparent, este fie adevărată, fie falsă" Adevărul va fi acolo unde afirmația sau negația în ființă vor fi exact corespund afirmaţiei sau negaţiei dintr-o hotărâre Încălcarea adevărului este inevitabilă dacă judecata afirmă ceea ce este negat în ființă și neagă ceea ce este afirmat în ființă O simplă indicare a calității unei judecăți (fie că este afirmativă sau negativă) nu conține încă o caracteristică a adevărului acesteia, căci atât judecățile afirmative, cât și cele negative pot fi adevărate și false Și totuși Aristotel a apreciat mai mult judecățile afirmative, pentru că ele dau cunoștințe pozitive O judecată afirmativă, chiar dacă nu este de natură generală, este mai sigură decât una negativă În cel din urmă, nu se oferă atât cunoștințe pozitive despre subiect, cât un indiciu că subiectul ar trebui exclus dintr-un anumit grup de obiecte De aceea, principiul "dovezilor pozitive" este în general mai bun decât negativ Acest lucru nu privează judecățile negative de valoare științifică Semnificația deosebită a acestui grup de judecăți constă în faptul că, fiind opuse judecăților afirmative, ele contribuie la descoperirea unei contradicții obiective în lucruri Avem aici, în cuvintele lui Aristotel, "opoziţia unuia faţă de celălalt" " Afirmația este opusă negației la fel este opusul Vezi Aristotel, Despre interpretare, I, a Aristotel, Metafizica, VI, , b Aristotel, First Analytics, I, Aristotel, Categorii, IV, a Ibid Biblioteca "Runiverse" ARISTOTIL [unul față de altul] și materia în sine, exprimată prin

ambele judecăți " Cu ajutorul judecăților afirmative și negative, atât adevărul, cât și falsitatea pot fi exprimate Ce numește gânditorul adevăr și ce este fals? " A spune că existentul nu există sau inexistentul există este o minciună, dar a spune că existentul există și inexistentul nu există este adevărul" Judecata de mijloc, care este undeva între adevăr și minciună, de regulă, nu poate fi Într-o judecată, "unul dezvăluie întotdeauna în mod necesar adevărul, celălalt o minciună" Singurul caz în care o propoziție afirmativă sau negativă nu conduce neapărat la concluzii adevărate sau false este permis de Aristotel să se refere la evenimente viitoare Această presupunere a lui Aristotel se bazează pe trenul dialectic al gândirii Discursul și opinia "sunt capabile să adopte definiții opuse Într-adevăr, același discurs pare să fie adevărat și fals: de exemplu, dacă afirmația că cineva stă este adevărată, atunci când se ridică, aceeași afirmație va fi falsă "În esențe, proprietățile lor, schimbându-se, capătă definiții opuse Devenind rece de la cald, ea (o astfel de proprietate) s-a schimbat (pentru că a primit o expresie calitativă diferită) vorbirea și opinia, fiind nemișcate în sine în toate privințele, rămân complet neschimbate, dar datorită mișcării în obiect , evaluarea inversă devine valabilă pentru ei : într-adevăr, vorbirea (enunțul) rămâne aceeași dar ca urmare a mișcării care a avut loc în obiect, se dovedește uneori adevărată, alteori falsă Această recunoaștere a posibilității de tranziție la opus a fost o expresie a căutărilor și cerințelor dialectice ale gândirii vii, creatoare, a lui Aristotel Despre diferența dintre judecăți în funcție de volum, Aristotel a scris: vorbirea "este fie generală, fie privată, fie nedefinită O numesc universal atunci când [un A] este inerent sau nu este inerent oricărui [B], - particular, când [A] este inerent sau nu în unele sau nu tuturor [B], dar nedefinit, când [A] este caracteristic sau nu caracteristic [B], dar fără a preciza dacă tot sau parțial; astfel sunt, de exemplu, judecățile: "opusele sunt studiate de aceeași știință", sau: "plăcerea nu este bună" * O judecată singulară se referă doar la un obiect dat, unul anume se referă la o specie, acoperind o serie întreagă de fenomene din cadrul unei specii, în timp ce o judecată generală nu poate permite o singură excepție: trebuie să se aplice tuturor obiectelor de un anumit tip, așa cum , de exemplu, în judecată: "toți oamenii sunt muritori" Aristotel, Categorii, X, b Aristotel, Metafizica, IV, , b Aristotel, Categorii, X, b * Ibid , V, a Aristotel, First Analytics, I, Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Ceea ce Aristotel a numit o propoziție nedefinită coincide în esență cu o propoziție generală, iar în dezvoltarea ulterioară a logicii, propozițiile nedefinite nu au fost recunoscute ca un fel special Aristotel a acordat o importanță deosebită diferenței de judecăți în funcție de modalități, adică în funcție de faptul că vorbesc despre ființa actuală, necesară sau posibilă În judecățile despre ființa reală, este dată doar o declarație a ceea ce este Așa sunt judecățile: "un pește este o creatură fără sânge" sau "un om este un animal animat" Pentru cercetarea științifică, potrivit lui Aristotel, judecățile care vorbesc despre posibil și necesar sunt mult mai importante "Imposibil" Aristotel definește ca "acela, al cărui opus este în mod necesar adevărat Și opusul imposibilului, posibilul, în cazul în care nu este necesar ca opusul să fie o minciună" Meritul lui Aristotel în această chestiune constă în faptul că nu este mulțumit de conceptul formal-logic al posibilității, ci pune problema posibilității reale " acceptabil", scrie Aristotel, "că acest lucru sau acela este capabil să existe, dar nu există și este capabil să nu existe, dar există Și

capabil avem atunci, dacă prezența efectivă în el a aceluia, capacitatea pentru care este afirmat, nu este nimic imposibil" Conceptul de posibilitate este inseparabil legat la Aristotel de capacitatea de a se schimba, de a deveni Totuși, motivul dialectic inerent acestui concept de Aristotel este denaturat din cauza faptului că trecerea posibilității în realitate este interpretată de el din punctul de vedere al relației dintre "formă" și "materie" Aristotel nu se limitează la o simplă clasificare a judecăților El încearcă să prezinte toate formele de afirmații despre a fi cunoscut de el ca fiind în legătură unul cu celălalt, dependent unul de celălalt Aflând legăturile tuturor tipurilor de judecăți, Aristotel a conturat regulile de circulație a acestora Ideea principală a filosofului a fost că unele tipuri de judecăți au capacitatea de a ilumina ființa dintr-o nouă perspectivă atunci când locurile subiectului și predicatului se schimbă în judecată Învățătura lui Aristotel despre conversia judecăților poate fi redusă la patru reguli:) judecățile generale negative pot fi inversate fără a încălca volumul judecăților Judecata "niciun om nu este o ființă fără sânge" își va păstra întregul domeniu de aplicare Vezi Aristotel, First Analytics, I, Aristotel, Metafizica, V, , b Ibid , IX, , a Biblioteca "Runivers" ARISTOTIL iar când este exprimată invers, "nicio ființă fără sânge nu este om";) hotărârile generale afirmative, atunci când sunt adresate, își schimbă volumul O parte din ceea ce a fost predicatul devine subiectul judecății și întregul subiect trece în predicat Un exemplu este propoziția: "toți oamenii sunt animale" La adresare, sensul predicatului este restrâns: "unele animale sunt oameni";) hotărârile cu o anumită natură afirmativă sunt convertite fără a-și schimba volumul: "unii meteki locuiesc în Atena", după recurs - "unii meteki atenieni";) anumite judecăți negative nu pot circula deloc Exemplu: "Unele animale nu sunt oameni" După convertire, judecata încetează să mai fie dreaptă: "unii oameni nu sunt animale" Aristotel a înțeles că simpla combinare a conceptelor în judecăți nu dezvăluie adevărul În studii speciale (de exemplu, "Despre dovezile sofistice"), el ridiculizează metodele pseudoștiințifice sofistice, susținând legătura dintre judecățile științifice cu experiența Cu doctrina sa despre judecăți și tranzițiile lor de la o formă la alta, Aristotel a adus experiența logică a științei antice într-o formă coerentă A studiat cu atenție relația dintre individ și general, ca principal conținut al judecăților, dar nu a reușit să dezvăluie mișcarea dialectică reflectată în judecățile de la individ la particular și universal Semnificația deplină a doctrinei lui Aristotel despre judecăți este dezvăluită numai atunci când el trece la concluzii "Litere", spune el, "pentru silabe, material pentru produse artificiale, foc, pământ și toate aceleași elemente pentru corpuri, părți pentru un întreg, premise pentru o concluzie " Aristotel însuși recunoaște doctrina sa despre inferențe ca pe o descoperire Filosoful consideră că principala trăsătură a inferenței este o astfel de conexiune în gândirea unei persoane, datorită căreia, bazându-se pe anumite presupuneri [judecăți] cunoscute de acesta, învață ceva nou , diferită de hotărârile admise Legătura de concepte stabilite într-o concluzie ("silogism") nu poate fi de natură arbitrară, subiectivă Aristotel recunoaște corespondența lor cu conexiunile materiale ca fiind criteriul adevărului inferențelor În Despre originea animalelor, el face afirmația categorică că "trebuie să se bazeze mai mult pe fapte decât doar pe concluzii; acesta din urmă trebuie neapărat să fie de acord cu primul Cu toate acestea, Aristotel nu realizează în mod constant această propoziție materialistă Se rupe de el când pretinde

Ibid , V, , b Vezi Aristotel, Dovezi sofistice, b ; b (r) Vezi "Aristotel, Topeka I, ÚL, , a , Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE că înţelegerea aparţine cunoaşterii primelor principii neschimbate Pentru formarea unui silogism trebuie să existe două premise, sau judecăți, care nu pot fi complet străine și exterioare una de cealaltă, deoarece în acest caz nu pot fi conectate De aici și cerința că în două judecăți incluse în silogism nu pot exista patru termeni diferiți, ci doar trei, întrucât termenul mijlociu într-o inferență corect construită se repetă în ambele judecăți și le leagă între ele O concluzie poate fi corectă numai dacă este derivată dintr-o premisă mai generală Numai legătura dintre conceptul cel mai general cu cel mai particular prin termenul mediu face posibilă ajungerea la o concluzie sau la încheierea unui silogism " Inferență", scrie Aristotel, retragerea din general Prin urmare, concluzia presupune [premise] principiile pe care se întemeiază, și care nu pot fi ele însele dovedite prin silogism " În total, fiecare silogism are trei judecăți, fiecare dintre ele având două concepte de bază În același timp, așa cum s-a subliniat, în prima și a doua premisă se repetă termenul de mijloc, în timp ce concluzia constă din concepte care au figurat deja în premise În doctrina silogismului, termenul de mijloc este de mare importanță Datorită lui, legătura judecăților este posibilă El însuși nu este inclus în concluzie Semnificația termenului mijlociu crește și pentru că însăși metoda de conectare a conceptelor, adică figura definită a silogismului, depinde de poziția sa în silogism Într-o doctrină atent dezvoltată a figurilor silogismului, Aristotel află trăsăturile caracteristice ale fiecăreia dintre figuri, valoarea lor cognitivă și interdependența Cât de atent și-a dezvoltat Aristotel teoria silogismului poate fi judecat după dezvoltarea sa detaliată a diferitelor opțiuni, moduri ale fiecărei figuri a silogismului În total, Aristotel a descoperit paisprezece moduri Dacă figurile silogismului diferă în poziția termenului mijlociu, atunci modurile fiecărei figuri, păstrând locul termenului mijlociu, depind de caracteristicile cantitative și calitative ale premiselor (afirmativ general, negativ general, afirmativ particular) și în special negative) Datorită faptului că în doctrina silogismului, Aristotel s-a concentrat pe problemele cele mai generale ale construirii dovezilor științifice, întreaga sa prezentare pare artificială și formală De fapt, se bazează pe o presupunere strălucită că, în formă generalizată, inferențele ar trebui să repete conexiunile reale ale ființei Aristotel își construiește concluziile logice pe un uriaș material faptic Teoria aristotelică a inferenței Vezi Aristotel, Etica VI, § Aristotel, Etica, VI, § Biblioteca "Runivers" ARISTOTIL Are o semnificație obiectivă profundă, care a fost distorsionată în dezvoltarea ulterioară a logicii formale "Cunoașterea și determinarea formelor pe care gândirea le ia în noi este meritul nemuritor al lui Aristotel", scria Hegel "Dacă se consideră demn să ne străduim să cunoaștem nenumăratele animale, să cunoaștem o sută șaizeci și șapte specii de cuci, dintre care unul este diferit de celălalt, pe cap se formează o creastă; dacă se consideră importantă cunoașterea unei noi specii mizerabile din familia tipului mizerabil de lichen, care nu este mai bună decât o crusta, sau dacă se recunoaște descoperirea unei noi specii de insecte, reptile, ploșnițe etc la fel de important în lucrările științifice de entomologie, atunci trebuie spus care este mai important să te familiarizezi cu diferitele tipuri de mișcare a gândirii " Descoperind pentru prima dată forma mișcării gândirii în raționament, Aristotel nu a putut evita complet o cantitate semnificativă de apriorism și metafizică Formele sale de

silogism nu sunt derivate istoric unele de altele, nu prezintă istoria mișcării gândirii și suferă în mare măsură de prezentare prea generală, fără o analiză specifică a diverselor domenii ale cunoașterii Ele sunt construite pe principiul inițial antidialectic al "interzicerii contradicției" Cu toate acestea, ca primă încercare de a generaliza experiența judecății și concluziile științifice, acestea sunt de mare interes Acest interes este cu atât mai semnificativ cu cât în procesul analizei sale, Aristotel ridică la fiecare pas întrebări despre dialectica cunoașterii Materialul adunat și rezumat în scrierile marelui enciclopedi grec și concluziile filozofice construite pe baza lui, au avut un impact uriaș asupra învățăturilor logice din secolele următoare În esență, toată logica ulterioară până la Hegel a variat doar clasificarea aristotelică a judecăților și inferențelor în moduri diferite Logica lui Aristotel se termină cu doctrina dovezii Ideea principală care stă la baza doctrinei dovezii este următoarea: o persoană are o varietate de informații, cunoștințe și experiență Dar numai acea zonă de cunoaștere poate fi numită științifică, care se bazează pe dovezi obiective, adică pe cunoașterea dependenței cauzale a fenomenelor ființei și gândirii Doctrina probei este evidențiată de Aristotel ca o parte specială a cunoașterii logice, pe care a numit-o apodictică Sarcina lui este de a conduce la o concluzie, la o generalizare, la o sinteză Aristotel împarte toate tipurile de dovezi științifice în apodictice, strict științifice și "dialectice", bazate pe probabilitate Ridicând întrebări cu privire la dialectica reală a lumii obiective la fiecare pas, filozoful, totuși, încă nu a putut dezlega și fundamenta corect metoda cu adevărat dialectică, identificând Hegel, Opere, vol X, pp - Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE el cu teorii imperfecte bazate pe opinie și probabilitate Consacrând o parte semnificativă din "A doua analiză" prezentării teoriei dovezii științifice și legând-o cu doctrina silogismului, Aristotel afirmă că, deși fiecare probă poate fi numită concluzie, departe de orice concluzie are caracter de probă Poate fi numit doar silogism științific Particularitatea acestuia din urmă constă în caracterul necesar nu numai al concluziilor sale, ci și al premiselor din care pornește Tot ceea ce întâmplător nu poate constitui conținutul unui silogism științific, așa cum nu poate fi cunoscut în general Dar un obiect, eliberat de semne accidentale, poate fi echivalat cu esența Esența ființei primește o expresie teoretică în dovezi științifice Analizând diverse moduri de descoperire a necesarului și generalului în ființă, Aristotel ajunge din nou la concluzia că numai calea concluziilor care merge de la propozițiile generale la cele particulare poate fi cu adevărat științifică Dar Aristotel cere pentru fiecare fel de ființă proprie, doar dovezi inerente, bazate pe temeiuri care sunt la fel de diferite de altele, pe cât ființa dată este diferită de altele Specificul studiului nu este pur și simplu proclamat, ci justificat prin faptul că lucrul în sine trebuie să arate modul în care ar trebui să fie dezvăluit conținutul său esențial În caz contrar, dacă se folosește o metodă de studiu străină acestei ființe, concluzii false și cunoștințele aleatorii sunt inevitabile Bazându-se pe principii generale diferite pentru fiecare fel de ființă, dovada științifică nu poate fi nesfârșită în dorința ei de a găsi premise din ce în ce mai generale Absența unei înțelegeri dialectice a mișcării de la adevărurile relative la cunoașterea obiectivă, absolută, l-a forțat pe Aristotel în acest moment să ajungă la o serie de principii metafizice nefondate Dacă descoperirea premiselor generale nu se poate face la infinit, atunci, evident, ele

trebuie să se bazeze pe cunoștințe stabile, de neclintit, care nu necesită dovezi și sunt prezente direct în sufletul uman "Începuturile dovezii", spune Aristotel, "mă refer la propoziții general acceptate, din care toată lumea pleacă în dovezi " * Aceste "propoziții general acceptate" ar trebui să aibă cea mai mare fiabilitate în comparație cu alte conceptele şi toate concluziile Astfel, Aristotel ajunge la recunoaşterea celui Vezi Aristotel, Anal, post , II, b Vezi ibid , I, , a Vezi ibid , I, Aristotel, Metafizica, III, , b Vezi Aristotel Anal, post , IV, , b şi urm Biblioteca "Runivers" ARISTOTIL principii generale aparente, date direct pe care le posedă "sufletul rezonabil" Care sunt aceste "principii generale" nedemonstrabile care joacă un rol atât de mare în sistemul logic al filosofului? " Totul trebuie fie afirmat, fie negat și este imposibil să fii și să nu fii în același timp " și în același sens " Filosoful recunoaște acest gând al său ca atare un început în domeniul ființelor, în raport cu care nu se poate greși Ar trebui acceptat fără a necesita dovezi, deoarece în raport cu astfel de principii nu există o dovadă directă Proclamând principiul metafizic care exclude contrariul, Aristotel încearcă să se bazeze pe baze obiective El indică stabilitatea și certitudinea de a fi drept bază pentru recunoașterea "începutului" indicat Dacă, în raport cu același subiect, afirmațiile contradictorii sunt adevărate, susține Aristotel, atunci "totul va fi la fel", totul își pierde certitudinea O parte semnificativă a metafizicii este dedicată problemei contradicției Cu toate acestea, nu poate exista nicio îndoială că lupta lui Aristotel împotriva ideilor dialectice se datorează în mare măsură expunerii exagerate a doctrinei lui Heraclit despre contrarii și fluidității lucrurilor, care era caracteristică lui Cratylus și altor relativiști Relativismul a respins cunoasterea naturii din cauza schimbarii necontenite a lucrurilor si a absentei unor anumite calitati, cel putin relativ stabile Aristotel nu tolerează incertitudinea, inexactitatea, sofismul, relativismul în știință Toate cunoștințele reale necesită descoperirea certitudinii calitative Lupta împotriva relativismului și sublinierea imposibilității definițiilor contradictorii în știință a condus la faptul că "Aristotel în metafizica sa" se luptă constant cu aceasta și se luptă cu Heraclit resp cu ideile lui Heraclit" Aristotel nu respinge inducția în gândirea științifică Deși nu a recunoscut posibilitatea de a descoperi ultimele premise sau "primele principii" prin mijloace inductive, a considerat că inducția completează în esență deducția concluziilor silogistice "Inducția completă", dezvoltată de Aristotel, constă în enumerarea fenomenelor particulare care formează un gen și în descoperirea proprietăților inerente tuturor fenomenelor care formează un gen Astfel de Aristotel, Metafizica, III, , b Ibid , IV, , b Lenin, Soch , vol XIII, p Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE raționamentul inductiv are următoarea formă: obiecte i, , constituie un anumit gen; fiecare dintre obiecte are o proprietate comună altor obiecte; deci şi genul are această proprietate Dar cu inducția nu este întotdeauna posibil să implicăm toate fenomenele de un anumit fel care au o anumită proprietate În acest caz, Aristotel își propune să se folosească concluzia dintr-unul sau mai multe fapte și să aplice aceste concluzii la alte fenomene ale ființei, stabilind prevederi generale Dar această inducție nu va mai avea o asemenea valoare demonstrativă ca primul x Deoarece este rar să enumerăm toate faptele și să ajungem la o concluzie generală prin inducție, inducția nu poate constitui cunoaștere perfectă și complet sigură Aristotel încearcă să depășească parțial această limitare a inducției în doctrina dovezilor probabile sau "dialectică" "Dialectica" Aristotel o definește

ca un fel de mijloc auxiliar al cunoașterii științifice "Dialectica", generalizând experiența artei disputelor și dând un criteriu de evaluare a diferitelor puncte de vedere apărute în procesul disputei, contribuie foarte mult la descoperirea dovezilor științifice și a conceptelor generale Datorită "dialecticii", judecățile probabile capătă forță de probă " Dialectica", scrie Aristotel, "certează despre toate", dialectica se ocupă de "același domeniu ca și filosofia", "dialectica nu face decât încercări în legătură cu acele obiecte pe care înțelepciunea le cunoaște" Dar oricât de priceput este o persoană în dovezi, raționamentul inductiv, chiar susținut de regulile "dialecticii", nu poate duce, după Aristotel, la concluzii general valabile Ele se obțin numai prin deducție, ale cărei ultime fundamente sunt date în contemplarea directă a "sufletului rațional" Și aici inconsecvența opiniilor l-a condus în mod necesar pe filosof la concluzii idealiste Deși în logica sa Aristotel ajunge la concluzii metafizice, totuși, datorită legăturii profunde cu materialul științific al epocii, logica sa nu este formală Aristotel nu opune formele logice conținutului lor real Dimpotrivă, el caută să derive forme logice și conexiuni din trăsăturile ființei Așa se explică vivacitatea și profunzimea analizei sale, formularea dialectică a unui număr de întrebări, cererile, căutările sale "Profunzimea lui Aristotel dezvăluie în mod cel mai surprinzător cele mai subtile probleme speculative El este al lui Vezi Aristotel, First Analytics, II, Vezi Aristotel, Topeka, I, Aristotel, Metafizica, IV, , b Biblioteca "Runivers" ARISTOTIL un fel de vânător de comori Indiferent de locul unde un izvor viu își face drum sub tufișurile din defileu, bagheta magică a lui Aristotel este îndreptată în mod inconfundabil către el Logica lui Aristotel în timpul său nu a împiedicat, ci a promovat descoperirile științifice și cunoașterea creativă a ființei Predarea despre natură Comparând filosofia lui Aristotel cu învățăturile lui Platon, Lenin a scris: "Desigur, acesta este idealism, dar este mai obiectiv și mai îndepărtat, mai general decât idealismul lui Platon și, prin urmare, în filosofia naturală mai des = materialism" Evaluarea lui Lenin este cea mai bună modalitate de a caracteriza filosofia naturală a lui Aristotel și relația ei cu latura idealistă a metafizicii aristotelice și teoria cunoașterii Aristotel și-a creat filosofia naturală nu de la zero La dispoziția sa a fost materialul a peste trei sute de ani de dezvoltare a filosofiei și științelor naturale în Grecia Filosoful a rezumat vastul material acumulat de știința anterioară Este suficient să subliniem versatilitatea lucrărilor sale științifice pentru a înțelege natura enciclopedică a lui Aristotel Pe lângă "Fizică", Aristotel a scris mai mult de o duzină de lucrări majore în diverse domenii ale cunoașterii, dintre care cele mai importante sunt: "Pe cer", "Despre origine și distrugere", "Meteorologie", "Istoria animalelor" ", "Despre părți ale animalelor" Cu toate acestea, Aristotel nu a fost doar un istoric al păianjenilor greci Pornind de la premisele sale filozofice generale și bazându-se în mare parte pe noi observații, el a încercat să construiască un sistem unificat de științe, o doctrină integrală, armonioasă a naturii La baza tuturor stărilor de ființă se află "prima materie" "Materia prima" în sine "nu este desemnată nici ca determinată în esență, nici ca determinată în cantitate, nici ca posedând oricare dintre celelalte proprietăți prin care sunt determinate ființele" Ea nu poate exista separat ca atare, ci doar ca anumită materie Determinarea celei mai simple materie poate fi de patru feluri, corespunzând celor patru elemente Elementele sunt cele mai simple manifestări ale materiei sensibile, ele sunt adevăratul

început al tuturor lucrurilor După ce a stabilit că subiectul fizicii ar trebui să fie corpuri naturale percepute senzual, Aristotel vede în ele două perechi de contrarii: raportul dintre căldură și frig, umiditate Marx, Gesamtausgabe, Abt eu, bd I, P Halbband, S , Lenin, Caiete filosofice, p Aristotel, Metafizica, VII, , a Istoria filosofiei, vol I Biblioteca "Runivers" ¿ FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE uscăciune și uscăciune Calitățile se îmbină în două: cald cu uscat, cald cu umed, rece cu umed și rece cu uscat Cald cu frig și uscat cu umed nu pot coexista, deoarece aceste calități se anulează reciproc Aceste patru combinații de calități duc la apariția a patru elemente: pământ (combinație de rece și uscat), apă (rece și umed), aer (cald și umed) și foc (cald și uscat) Mai târziu, în studiul sferelor cerești, Aristotel a introdus un alt al cincilea element - eterul Elementele pot trece una în alta, dar o astfel de transformare nu este la fel de ușoară Cel mai dificil lucru este transformarea acelor elemente care sunt mai departe unele de altele, precum focul și apa Este mai rapid și mai ușor pentru acele elemente care au o calitate comună Ciclul: din foc - aer, din aer - apă, din apă - pământ și din pământ - din nou foc, cel mai ușor Tranziția reciprocă a elementelor rezultă din faptul că toate sunt manifestări ale aceleiași materii primare Toate corpurile sunt produsul interacțiunii și combinării elementelor între ele Aristotel a aranjat științele naturii într-o anumită ordine și a considerat că dezvoltarea istorică a naturii însăși este sursa acestei ordini După Aristotel, natura, fără nicio rupere bruscă, trece treptat de la corpuri neînsuflețite la animale, prin corpuri, deși vii, dar neputând fi numite animale (plante) Prin urmare, legăturile din apropiere diferă foarte puțin unele de altele Numai când comparăm ultimele etape de dezvoltare cu punctul de plecare, diferența iese în evidență puternic Avem aici presupunerea că treapta inferioară este o condiție necesară pentru pregătirea celei superioare Stadiile inferioare de dezvoltare în natură sunt caracterizate ca posibilitatea apariției unor forme superioare de viață Odată cu tendința progresivă de a descoperi un singur lanț de dezvoltare a tuturor formelor de ființă la Aristotel, există dorința de a explica teleologic toată această dezvoltare Trecerea de la o formă la alta, în special înlocuirea formelor inferioare de viață cu altele superioare, se realizează, după Aristotel, datorită dorinței unui scop " Non-aleatorie, dar oportunitatea este prezentă în toate lucrările naturii " , scrie el Recunoscând mișcarea spațială ca fiind cel mai general tip de mișcare, Aristotel și-a conectat teoria mecanică cu aceasta, dedicându-i o lucrare specială "Probleme mecanice" În această lucrare, Aristotel a descris numeroase mașini simple și mijloace tehnice folosite în Grecia El a studiat în detaliu pârghia, cântarele, cleștele, caracteristicile și proprietățile Aristotel, Despre părțile animalelor, I, , a Biblioteca "Runivers" ARISTOTIL pe, acțiunea toporului, legile de rotație a roții căruciorului, a descris praștia, acțiunea blocului, a volanului etc Adesea, în procesul de studiu a problemelor mecanicii, Aristotel a pus întrebări pline de conținut profund S-a întrebat cum forțe mici pot deplasa greutăți foarte mari cu ajutorul unei pârghii, când, pe lângă gravitație, trebuie să miște și pârghia în sine? Cum se poate explica faptul că o pană relativ mică este capabilă să spargă mase mari de materie? De ce o persoană este capabilă să arunce o piatră mai departe cu o praștie decât cu o mână etc ? Cu toate acestea, în ciuda dorinței de a studia cu atenție datele experienței, Aristotel de foarte multe ori, din cauza lipsei de material empiric, a fost nevoit să rezolve probleme pur speculativ De

aici și învățătura peripateticilor că natura "se teme de vid"; sau afirmația lui Aristotel că corpurile aruncate de la aceeași înălțime se vor mișca cu o viteză proporțională cu greutatea fiecăruia dintre corpurile aruncate În scrieri speciale, Aristotel a studiat trăsăturile sunetului și culorii Formularea lui Aristotel a problemei subiectului matematicii este de mare valoare Potrivit lui Aristotel, matematicianul examinează obiectele obținute prin abstracție "El face această considerație, după ce a eliminat complet toate proprietățile senzoriale, de exemplu, greutatea și ușurința, rigiditatea și opusul ei, apoi căldura și frigul și toate celelalte opuse senzoriale, dar păstrează doar definiția și continuitatea cantitativă, pentru unii - într-o singură direcție, pentru alții, în doi, pentru alții, în trei, precum și proprietățile acestor obiecte, în măsura în care acestea din urmă sunt determinate cantitativ și continue, dar nu din altă parte; iar în unele obiecte el analizează pozițiile în care ele stau unul față de celălalt, și ceea ce este legat de aceste poziții, în altele - comosurabilitatea și incomensurabilitatea lor, în al treilea - corelația lor " Marele gânditor grec s-a apropiat aici de înțelegerea materialistă a matematicii ca știință În "Fizica" Aristotel a remarcat în mod repetat că nici o linie, nici o figură, nici un număr, nici vreun alt obiect matematic nu poate exista în natură în afara corpurilor naturale De un interes deosebit este abordarea lui Aristotel de a elucida legile naturii organice Aristotel a considerat animația sa ca o trăsătură distinctivă a naturii organice În natura organică, Aristotel a distins trei grade de animație Cel mai scăzut grad de animație este asociat cu "sufletul vegetativ", al doilea - cu "sufletul simțitor" și al treilea - cu "sufletul rațional" Aristotel, Metafizica, XI, , a * Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Aristotel a dedicat o lucrare specială fiecăruia dintre acești pași ai naturii organice Cu privire la problema originii vieții, Aristotel a aderat la teoria generației spontane Nu numai insectele, ci și animalele precum peștii, moluștele, viermii pot să apară, potrivit lui mienito, din nămol de mare și din materia în descompunere Aristotel a pus mai întâi problemele embriologiei El credea că părțile animalelor sunt create ca bucle într-o rețea, una după alta, iar dacă o persoană nu poate observa apariția lor, atunci acest lucru se poate explica prin dimensiunea mică a părților care apar Toate animalele sunt împărțite de Aristotel în două clase mari, dintre care una se numește clasa de animale circulatorii, care coincide practic cu ceea ce se înțelege acum în știință prin animale vertebrate; celălalt se numește clasa animalelor fără sânge, adică animale nevertebrate Fiecare dintre aceste două secțiuni este la rândul său subdivizată în genuri superioare și inferioare Astfel, animalele circulatorii sunt împărțite în cinci genuri superioare: i) patrupede vivipare cu păr;) patrupede ovipare (uneori fără picioare) cu scute pe piele;) bipede ovipare cu pene;) vivipari fără picioare care trăiesc în apă și respiră cu plămâni; b) ovipare, iar uneori vivipare, care nu au picioare, sunt acoperite cu solzi sau piele netedă, trăiesc în apă și respiră cu branhii Filosoful a atribuit clasei animalelor fără sânge:) cefalopode cu corp moale;) cu coajă moale cu un număr mare de picioare;) scobici;) insecte cu corp solid Filosoful s-a referit și la animalele fără sânge și la unele organisme de tranziție de la plante la animale (meduze, anemone de mare, stele de mare, bureți) În total, Aristotel a menționat peste de specii de animale în lucrările sale, ceea ce, conform stării cunoștințelor de atunci, era o cifră uriașă Pentru a-și justifica clasificarea animalelor, Aristotel a adunat materiale faptice, uriașe

pentru acea vreme, despre anatomia comparată, zoologia și fiziologia animalelor Făcând acest lucru, el a făcut o serie de descoperiri valoroase Abundența materialului faptic nu l-a suprimat pe cercetător, dar i-a permis să creeze o clasificare coerentă a numeroaselor organisme animale bazate pe un singur principiu Aristotel a aranjat tot materialul empiric sub forma unor trepte ascendente ale scării regnului animal În chestiunea structurii organismului animal, Aristotel a aderat la vederile teleologice În ciuda erorii unui număr de principii conform cărora Aristotel a generalizat materialul empiric, munca pe care a făcut-o este extrem de fructuoasă Diverse domenii de cunoaștere, datorită lucrărilor lui Aristotel, au început să prindă contur în științe speciale independente Ceea ce înainte era material factual disparat a dobândit acum unitate și sistematic ARISTOTIL ness Lucrările științifice naturale ale lui Aristotel și ale studenților săi au avut un impact uriaș asupra dezvoltării ulterioare a științei Doar într-o secțiune a concepțiilor sale filozofice naturale Aristotel nu s-a aflat în vârful cunoștințelor științifice ale timpului său - în doctrina universului, a legile și mișcarea acestuia Aici a reprodus adesea teorii cosmologice care fuseseră deja infirmate la vremea lui Aristotel a recunoscut pământul ca centru de odihnă al universului, în jurul căruia stelele și soarele sunt aranjate într-o anumită ordine El a considerat pământul ca fiind sferic În comparație cu alte corpuri de iluminat, pământul este mic Nefiind niciodată creat și existent din timpuri imemoriale, pământul, spre deosebire de alte corpuri cerești, suferă modificări periodice semnificative Aceleași locuri de pe pământ nu erau întotdeauna uscate sau umede Acolo unde era pământ, în cele din urmă apare marea și invers Atât în recunoașterea sfericității pământului, cât și în doctrina schimbării periodice a pământului și a mării, Aristotel nu a fost original: a fost descoperit cu mult înaintea lui Pur speculativă și contrară faptelor este învățătura lui Aristotel despre imuabilitatea sferelor cerești Deși Aristotel nu a aderat la concepțiile lui Platon conform cărora corpurile cerești sunt ființe divine speciale, el, totuși, le-a făcut dependente de "primul motor" etern și divin, înzestrând fiecare sferă cerească cu un principiu spiritual special Împreună cu pământul, universul, conform lui Aristotel, trebuie să aibă o formă "perfectă" de minge, constând dintr-un număr de "sfere" cerești concentrice care interacționează în care sunt situate corpurile cerești Cel mai îndepărtat oț al pământului și sfera cea mai apropiată de "primul motor" este regiunea stelelor fixe, apoi sunt situate sferele celor cinci planete, dincolo de aceasta regiunea soarelui și, în final, luna Toate corpurile cerești sunt compuse din al cincilea element - eter, liber de creație, schimbare și distrugere Urmând linia creării de sfere de mișcare speciale pentru fiecare corp ceresc, Aristotel a fost nevoit să creeze de sfere cerești, fără să socotească așa-numitele sfere "ideale" Corpurile cerești, fiind perfecte, trebuie să lupte pentru o mișcare perfectă, așa cum Aristotel considera mișcarea în cerc Spre deosebire de pământul nemișcat, dar schimbător, sferele cerești sunt mobile, dar neschimbate Posibilitatea schimbării începe doar în sfera sublunară Pe această bază, Aristotel a contrastat puternic cele pământești cu cele cerești Inconsecvența opiniilor lui Aristotel a fost mai ales pronunțată în învățăturile sale cosmologice Oscilația dintre materialism și idealism a crescut aici într-un mod deschis teleologic, iar în doctrina "primului motor" chiar într-o viziune teologică asupra lumii Această învățătură a lui Aristotel se situează sub vechile teorii cosmologice materialiste ale grecilor

FILOZOFIE ANTICĂ Doctrina statului Doctrina lui Aristotel despre stat este o generalizare grandioasă a experienței politice a elenilor Pentru a-și fundamenta doctrina despre stat, Aristotel a întreprins o mare muncă de descriere și sistematizare a materialului istoric Un fapt al creării istoriei a de state grecești vorbește despre sfera lucrării Liceului aristotelic O încercare de abordare istorică a problemei studiate, caracteristică întregii viziuni asupra lumii a lui Aristotel, se observă și în doctrina sa despre stat Deja chiar la începutul "politicii" (opera lui Aristotel, conform căreia noi, alături de "Etica Nicomaheană" și "Politia ateniană", judecăm părerile socio-politice ale marelui enciclopedist grec), se duc la îndeplinire ideea că când se urmărește viața politică, "ca și peste tot, cea mai bună metodă de construcție teoretică ar fi să se ia în considerare formarea primară a obiectelor O condiție prealabilă necesară pentru acest tip de "formații primare" în dezvoltarea vieții publice, Aristotel a recunoscut dorința firească a oamenilor de a trăi împreună și de a comunica politic Potrivit lui Aristotel, o persoană se naște ființă politică și poartă în sine o dorință instinctivă de "coabitare" Omul este un animal politic (ζώον πολιτιζόν) "Conștiința binelui comun" și "dorința de a-și aranja viața perfect" sunt doar o expresie a caracteristicilor omului ca ființă, de natură politică Aristotel nu a separat încă societatea de stat "Definiția aristotelică afirmă, strict vorbind, că omul, prin însăși natura sa, este cetățean al unei republici urbane", a scris Marx "Aceasta este la fel de caracteristică antichității clasice ca și definiția lui Franklin a epocii yankee, potrivit căreia omul este un producător de unelte" Principala diferență dintre om ca animal politic și alte animale se bazează, potrivit lui Aristotel, pe capacitatea omului de a trăi intelectual " Numai omul este capabil să perceapă astfel de concepte ca bine și rău, dreptate și nedreptate Natura i-a dat omului, spre deosebire de animale, "o mare armă - putere intelectuală și morală " Aristotel, așadar, nu a scăpat de soarta tuturor teoreticienilor claselor exploatatoare: viziunea sa despre om și despre stat Aristotel, Politica, I, Marx și Engels, Soch , vol XVII, p Aristotel, Politica, I, , - , Biblioteca "Runiverse" ARISTOTIL era idealist După ce a dedus caracterul politic al unei persoane din natura sa și nu invers - natura unei persoane din activitatea sa în societate - Aristotel a făcut o greșeală fundamentală Aristotel considera formarea unei familii ca fiind primul rezultat al manifestării "esenței unei persoane" politice " " În familia originară, totul era comun" Din motive naturale, "familia originară era împărțite în multe familii separate" *, fiecare dintre acestea conținând deja relații de trei genuri: soț și soție, părinți și copii, stăpân și sclav Astfel, Aristotel a recunoscut ca sclavia a apărut din punct de vedere istoric, precum și proprietatea privată Dar Aristotel nu s-a gândit la existența "normală" a familiei fără relația de stăpân și sclav, pe care o considera și ca o relație firească Dezvoltarea familiei a dus la creșterea nevoilor: membrii familiei "au început să aibă nevoie de mult din ceea ce le lipsea și, în conformitate cu nevoile lor, au trebuit apoi să recurgă la schimburi reciproce" s Odată cu dezvoltarea schimbului și diviziunii muncii, familiile numeroase se dezintegrează, formând sate Aristotel numește satul o colonie de familie, iar membrii satului sunt "frați de lapte", "fii", "nepoți" Efortul în continuare pentru perfecțiune a dus mai întâi la comuniunea satelor și în cele din urmă la formarea statului Întrucât statul este o comunicare dezvoltată a satelor, "și satul este o familie dezvoltată și fragmentată, în măsura în care, credea Aristotel, inițial formele de organizare a

familiei au fost transferate statului Cel mai mare din familie era" învestit cu puterile a regelui "După ce a identificat societatea cu statul, filozoful a fost nevoit să se ocupe de căutarea elementelor de organizare a statului în familie și nu a observat diferența fundamentală dintre societatea tribală și cea sclavagească, că "confruntarea noului format social clasele explodează vechea societate bazată pe uniuni tribale; locul ei este înlocuit de o nouă societate organizată într-un stat, ale cărui diviziuni nu mai sunt tribale, și asociații teritoriale " Aceasta este o societate în care relațiile de familie nu sunt pur și simplu se extind, transformându-se într-un stat, așa cum credea Aristotel, dar supus raportului de proprietate Lupta de clasă devine principalul conținut al istoriei Statul, apărut ca urmare a ireconciliabilității contradicțiilor claselor aflate în luptă, acționează ca organ de violenţă şi suprimare a unei clase de către alta Ca ideolog al unei societăți de sclavi, care a încercat să idealizeze statul deținător de sclavi, Aristotel a fost incapabil să ofere o imagine corectă din punct de vedere istoric a originii statului Ibid , I, , Ibid Ibid * Marx și Engels, Opere, vol XVI, partea I, p Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂŢII ANTICHE Aristotel a fost ideologul celor mai numeroase pături medii de proprietari de sclavi El a căutat să le protejeze interesele și să găsească forțe capabile, dacă nu să oprească, atunci măcar să întârzie dezintegrarea economiei sclavagiste și a statului El era bine conștient de faptul că motivele luptei îndelungate, neîncetate și ascuțite dintre sclavi și proprietari de sclavi, artizani și plutocrație, iloți și aristocrați nu pot consta doar în diferența dintre interesele morale și intelectuale ale diferitelor secțiuni ale populației Aristotel a înțeles dependența scopurilor și naturii activităților oamenilor de statutul lor de proprietate Aplicarea "bogăției" îi servește drept criteriu în caracterizarea diferitelor grupuri ale societății Dacă, spune Aristotel, îi considerăm pe cei săraci și pe cei bogați, atunci aceștia "se dovedesc a fi elemente în stat diametral opuse între ele, astfel încât în funcție de preponderența unuia sau altuia dintre aceste elemente, forma corespunzătoare de se instituie sistemul de stat" x Aristotel a numărat trei "clase principale de cetățeni": "foarte prosperi", "extrem de săraci" și "de mijloc", "stă la mijloc între aceștia și alții" Aristotel este ostil primelor două grupuri sociale În centrul vieții oamenilor cu bogăție excesivă se află, după Aristotel, "tipul de câștigare a proprietății" "nefiresc" Nu efortul pentru o "viață bună" se manifestă aici, ci străduința pentru viață în general Dar din moment ce setea de viață este nemărginită, atunci și dorința de mijloace de a satisface această sete este nemărginită Punând totul în slujba câștigului personal excesiv, "oamenii de prima categorie" calcă în picioare tradițiile și legile sociale, devenind "insolenți și mari ticăloși" Luptă pentru putere, ei nu știu să se supună ei înșiși, aducând astfel un rău incomensurabil unei vieți de stat liniștite Aproape toți sunt aroganți și aroganți, predispuși la lux și lăudăroși În centrul bogăției "nenaturale", după Aristotel, se află o modalitate artificială, sau comercială, de a dobândi bogăție, contrar minții omului și sistemului de stat Aici a atribuit cămătă și speculație " Pe bună dreptate, cămătăria stârnește ură, deoarece face ca bancnotele în sine obiectul proprietății, care, astfel, își pierd scopul pentru care au fost create Tipul de câștig de avere descris se dovedește a fi nefiresc pentru cea mai mare parte" Activități care vizează achiziționarea Aristotel, Politică, IV, , Ibid , IV, , Ibid , I, , Biblioteca "Runiverse" ARISTOTEL Aristotel aprobă bogăția doar în

măsura în care îi ajută pe cetățeni să realizeze "viața bună" și să se exprime în viața politică Dar ar trebui să fie întotdeauna reglementată de stat și să nu devină un scop în sine "Economia" ca acumulare de proprietate perfect acceptabilă pentru viața "normală" casnică și de stat, Aristotel s-a opus "crematisticii", adică dobândirii artificiale și imorale de avere Dar Aristotel vorbește și mai ascuțit despre "mulțimea navelor", "mercenari", artizani și alți "cetățeni liberi" din "categoria a doua" x Ura și disprețul față de săraci l-au blocat pe Aristotel de la o cale cu adevărat științifică la analiza relației diferitelor grupuri sociale din orașele grecești În calitate de reprezentant al celor care au avut, el a dedus din "umilirea" celor care au avut-nu doar lipsa lor de a putea guverna și guverna Aristotel a căutat să echivaleze meșterul cu un sclav și să demonstreze că o persoană angajată în muncă fizică nu se poate îmbunătăți din punct de vedere moral, nu are timp liber pentru activitate mentală, este dependentă financiar, incapabil să aibă grijă de interesele prietenilor și ale statului Aristotel a fost serios îngrijorat de faptul creșterii rapide a numărului de oameni nesiguri din punct de vedere financiar din Atena A înțeles perfect că "menționții oamenii nici nu vor să meargă pe același drum cu adversarii lor" Aristotel a oferit o teorie detaliată și atent dezvoltată a justificării și apărării sclaviei El a văzut mișcarea în masă a sclavilor în curs de maturizare împotriva stăpânilor lor și concediul din ce în ce mai mare al sclavilor pentru libertate și muncă de renunțare, deoarece munca unui sclav a devenit adesea puțin profitabilă pentru proprietarul de sclavi În scrierile sale, Aristotel a remarcat pericolul care, odată cu aceste fenomene, se apropia de fundamentele economiei sclavagiste Așa se explică pasiunea cu care Aristotel a vorbit în apărarea sclaviei Aristotel a considerat necesară crearea unei științe speciale a sclaviei și a "dobândirii sclavilor", considerând-o ca parte a științei generale de creare și organizare a puterii, de subordonare a cetățenilor acestei puteri, și a sclavilor stăpânului Această "știință" ar trebui să aibă o sarcină foarte practică: "să-l învețe pe stăpân cum ar trebui să folosească sclavii Știința puterii stăpânului nu conține nimic nici măreț, nici sublim; sarcina ei este să arate că sclavul trebuie să poată executa, iar stăpânul trebuie să poată ordona Cât privește știința dobândirii sclavilor, aceasta, în măsura în care poate fi justificată din punct de vedere al dreptului , diferă de ambele științe de mai sus [i e e ştiinţa puterii stăpânului şi ştiinţa muncitorului Ibid , IV, , Ibid , IV, , Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE stvo], fiind ceva ca o știință a războiului sau o știință a vânătorii" \ Deja în această formulare a întrebării "achiziției de sclavi" ca varietate de "vânătoare", apologetul sclaviei este suficient de evident Nu e de mirare că Aristotel, enumerand în "poliția ateniană" cazurile tratate în instanță, a evidențiat sub titlul general cazurile "despre sclavi și fiare de povară" Chiar la începutul "politicii" Aristotel și-a pus întrebarea: poate un sclav uman să existe datorită legilor naturii? Pentru a se baza pe legile naturii și a transforma sclavia într-un fenomen natural necesar și etern, el a impus naturii "stăpânirea și supunerea" ca lege generală El și-a redus esența la faptul că, parcă de la naștere, unele creaturi sunt destinate supunerii, altele dominației Toate ființele animate sunt supuse acestei "legi" Acest "destin" diferit se manifestă în organizarea fizică și spirituală diferită a oamenilor, creată de natură Potrivit lui Aristotel, "natura însăși a fost aranjată astfel încât organizarea fizică a oamenilor liberi să fie diferită de organizarea fizică a sclavilor; aceștia din urmă au un corp

puternic, potrivit pentru a îndeplini lucrările fizice necesare, în timp ce oamenii liberi se țin drept și nu sunt capabili să efectueze acest gen de muncă; pe de altă parte, sunt potrivite vieţii politice " După Aristotel, sclavul are trupul în primul rând, în timp ce omul liber are sufletul Dar sufletul trebuie să stăpânească asupra trupului, căci "sufletul, prin natura sa, este principiul dominant, trupul este subordonat" * Pe această bază, el a căutat să dovedească ceea ce nu poate fi demonstrat: că "puterea stăpânului asupra sclavilor din familie este puterea asupra sclavilor prin natură" s De aceea credea că oamenii "chemaţi" la supunere "fii sclavi şi folositori şi drepţi" Pentru Aristotel, sclavul este un instrument vorbitor şi perfect, proprietatea unui gospodar Aristotel recunoaște sistemul de deținere a sclavilor ca fiind etern, dat de natură, " a considerat economia sclavilor ca fiind netrecătoare" Toate forțele - pentru a întări statul deținător de sclavi! - așa este chemarea lui Aristotel, care se ridică din fiecare pagină a lui "Politică" și "Etică" La proprietarii de sclavi de "venit mediu", situându-se "între două extreme", Aristotel a găsit clasa care constituia coloana vertebrală a societății sclavagiste, deoarece cetățenii "medii" conform Aristotel, Politica, I, , Aristotel, Politeia Atenei, II, , Aristotel, Politica, I, , Ibid , I, , B Ibid , I, , "Ibid , I, , Vezi ibid , I, , Marx și Engels, Opere, vol XV, p , Biblioteca "Runivers" ARISTOTIL avantaj și să rămână în siguranță în state "El a sfătuit să crească acest grup de proprietari de sclavi, astfel încât să fie, dacă nu egal cu puterea ambelor" elemente extreme", atunci cel puțin mai puternic decât fiecare dintre ei luate separat El a subliniat condițiile în care "elementul de mijloc" ar putea intra într-o alianță cu grupurile extreme de cetățeni liberi pentru a dobândi puterea În Grecia din epoca Aristotelului era iminentă o "revoluție a sclavilor", care " a lichidat proprietarii de sclavi și a desființat forma sclavagistică de exiloatizare a poporului muncitor" În ajunul declinului dictaturii proprietarilor de sclavi, a apărut teoria lui Aristotel a statului, chemată în cele din urmă să justifice întărirea aparatului de violență al sclavilor împotriva sclavilor, pentru a găsi mijloace de prevenire a revoltelor și fermentației sclavilor Aristotel a pus bazele unei dezvoltări detaliate a teoriei statului, bazată pe o cantitate imensă de material despre istoria civilă a Greciei Filosoful a folosit pe scară largă materialul documentar, monumentele materiale, sursele literare contemporane etc Drept urmare, scrierile politice ale lui Aristotel nu sunt doar de o mare importanță teoretică, ci servesc și ca sursă pentru studiul formelor istorice ale statului sclavagist Aristotel a văzut esența statului în comunicarea politică a oamenilor uniți pentru a realiza un bine "Oamenii se unesc într-unul de dragul beneficiului, oferindu-și unul altuia ceea ce este necesar pentru viață Se pare că comunicarea de stat s-a format și există de dragul beneficiului Legiuitorii au în vedere și beneficiul, spunând că ceea ce este bine pentru toată lumea este drept" Statul este creat nu de dragul de a trăi în general, ci "în principal pentru a trăi fericit"δ Condiționalitatea completă a unei persoane de către stat a fost considerată de Aristotel ca o chestiune firească Pornind de la presupunerea că oamenii sunt dependenți de stat și că interesele private, în mare parte egoiste, ar trebui să depindă de sarcinile sale generale, Aristotel a propus cerința de a subordona domeniul intereselor materiale acestor sarcini În acest domeniu, este sursa pierderii de către cetățenii individuali a "măsurii fericirii" și a bogăției, măsură necesară pentru funcționarea "normală" a organismului statului Dacă individualismul economic preia și pune în

pericol interesele întregului, statul trebuie să se grăbească în acest domeniu O astfel de ingerință este benefică nu numai statului, ci și cetățeanului, Aristotel, Politica, IV, , Stalin, Questions of Leninism, ed , p Vezi Aristotel, Politica, I, , Aristotel, Etica, VIII, § Aristotel, Politica, IIÌ, , , Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE întrucât relația cetățenilor în domeniul economic se exprimă printr-un schimb, unde activitățile acestora sunt egalizate Statul, permițând schimbul și încurajându-l într-o anumită măsură, permite cetățenilor care sunt angajați în diverse domenii ale economiei și dețin obiecte care pot satisface diferitele nevoi ale oamenilor, să echivaleze între ele diverse obiecte și muncă Aceasta este baza reală a raționamentului lui Aristotel despre dreptate și tipurile ei Aristotel a atras atenția asupra faptului că "orice bine" poate fi folosit în două moduri: o utilizare a unui lucru decurge din natura sa, cealaltă nu este caracteristică acestuia Astfel, sandalele pot servi drept încălțăminte și în același timp sunt schimbate cu succes cu un alt obiect, pentru că toate lucrurile "pot fi obiecte de schimb"* Cea mai simplă analiză a particularităților și naturii contradictorii a schimbului este meritul nemuritor al lui Aristotel Prin schimb se realizează o anumită proporționalitate în plata activităților, datorită căreia însăși existența societății este posibilă Oamenii angajați într-o activitate nu pot crea o societate, ci "un medic și un fermier și, în general, oameni angajați în diverse și inegale, o pot crea, dar munca lor trebuie echivalată Marx îl numește pe Aristotel marele cercetător care a analizat mai întâi formele valorii "În primul rând, Aristotel subliniază clar că forma monetară a unei mărfuri este doar o dezvoltare ulterioară a formei simple a valorii, adică expresia valorii unei mărfuri în valoarea oricărei alte mărfuri; de fapt, el spune: " minciuni = casă" ("Κλίναι πέντε αντί οικίας") "nu diferă" de: " minciuni = atâția bani" ("Κλίναι πέντε αντί οσου αί πέντε κλίναι") El înțelege, în continuare, că relația de valoare în care se află această expresie a valorii mărturisește, la rândul său, identificarea calitativă a casei și a patului și că aceste lucruri senzual diferite, fără o astfel de identitate a esenței lor, nu ar putea fi legate unul față de celălalt ca mărimi comensurabile, "Schimbul", spune el, "nu poate avea loc fără egalitate, iar egalitatea fără comensurabilitate" Dar aici se oprește în dificultate și oprește analiza ulterioară a formei valorii Marx dezvăluie adevăratul motiv al dificultății care l-a forțat pe Aristotel să oprească studiul ulterioar al formelor valorii Pentru a înțelege pe deplin valoarea, sunt necesare condiții în care Aristotel, Politica, I, , Vezi Aristotel, Etica, V, § Ibid Marx și Engels, Soch , vol XIV, p - Biblioteca "Runivers" ARISTOT ? ryh "muncă umană echivalentă" devine un fapt istoric Dar o societate bazată pe munca sclavă, o societate care avea ca bază naturală inegalitatea oamenilor, nu putea oferi condițiile dezvăluirii secretului valorii "Geniul lui Aristotel se dezvăluie tocmai în faptul că, în expresia valorii mărfurilor, el descoperă relația de egalitate Puțin limitele istorice ale societății în care a trăit l-au împiedicat să dezvăluie în ce constă exact această relație de egalitate "în realitate" Cu atât mai ingenioasă este înțelegerea filozofului asupra rolului banilor în schimb Aristotel, după cum au subliniat Marx și Engels, descoperise deja ambele forme diferite de circulație a banilor, atât cea în care acestea sunt un simplu mijloc de circulație, cât și cea în care sunt capital monetar Aristotel, după Marx, a pus și el profund problema principală a doctrinei banilor - rolul banilor ca măsură a valorii Scopul întregii analize economice a lui Aristotel este de a direcționa

activitățile statului pe calea limitării schimbului în acea parte în care se face de dragul "creșterii banilor" Statul este obligat să se pronunțe împotriva folosirii "imorale" a banilor, împotriva "crematisticii" Statul trebuie să stabilească "măsura și limita" aspirațiilor egoiste ale cetățenilor În prelegerea sa "Despre stat", Lenin a dezvăluit perfect prezența în Grecia antică a mai multor forme de stat ale dictaturii proprietarilor de sclavi Lenin a arătat că în acele vremuri în care statul nu avea o istorie atât de lungă ca în secolul al XX-lea, atât societatea, cât și statul " erau mult mai mici decât acum, aveau un aparat de comunicare incomparabil mai slab Munții, râurile și mările erau obstacole incredibil de mai mari decât sunt acum, iar formarea statului a avut loc în limitele geografice mult mai înguste Apare " o diferență între o monarhie și o republică, între o aristocrație și o democrație", scrie Lenin Totuși, toate aceste diferențe erau diferențe în formele de dictatură ale unei singure clase - proprietarii de sclavi; toate aceste forme de stat erau soiuri ale statului sclavagist Aristotel a studiat cu atenție experiența politică vie a formării și schimbării statelor sclavagiste Două idei stau la baza clasificării aristotelice a formelor de stat Prima leagă natura statului de problema predominării și dominației în societate a diferitelor pături de cetățeni liberi în ceea ce privește proprietatea Al doilea derivă formele statului din metodele și mijloacele de luptă folosite de oameni pentru a obține "bunăstarea" Ibid , p Lenin, Soch , vol XXIV, p Ibid Biblioteca "Runivers" ¡ FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICHE * Deoarece fiecare stat constă din "mai multe elemente", dintre care unele "sărace, altele sunt sărace, iar altele au un venit mediu", atunci ar trebui să recunoaștem inevitabilitatea existenței mai multor forme de stat sistem, deoarece "părțile constitutive ale statelor indicate de noi sunt prin natura lor diferite între ele" Filosoful a mers și mai departe: a considerat posibil să reducă toată bogăția formelor statului la doar două forme decisive - democratic și oligarhic - datorită contrastului puternic dintre interesele "săracilor și bogaților" Sunt elemente ale societății "diametral opuse" și "în funcție de preponderența unuia sau altuia dintre aceste elemente se stabilește forma corespunzătoare a sistemului statal" Cu toate acestea, Aristotel nu aderă în mod constant la acest principiu de clasificare Legând formele statului cu diverse "metode și mijloace" ale luptei oamenilor pentru "realizarea scopurilor", el rupe de acest principiu, recunoscând posibilitatea clasificării etice a formelor statului în corecte (òpílai) și incorect (παρέχβασις) În prima grupă, el include forme de guvernare care au în vedere "beneficiul comun" Aceste forme de stat includ monarhia, aristocrația și politica A doua grupă include acele forme ale statului în care "bunăstarea personală a conducătorilor" este pe primul loc El numește aceste forme o abatere de la cele corecte sau denaturarea lor Abaterea de la monarhie dă tiranie, de la aristocrație - oligarhie, de la politică - democrație, iar "beneficiul general nu este una dintre aceste forme deviante de organizare a statului pe care le are în vedere" În această diviziune a statelor, poziţia de clasă, de partid a lui Aristotel este clar vizibilă Aristotel a fost înclinat să exagereze natura diferențelor dintre diferitele grupuri de proprietari de sclavi, fără să-și dea seama că toți erau straturi diferite ale aceleiași clase și că abundența formelor de stat din istoria Greciei nu elimină faptul că esența tuturor ei era dictatura proprietarilor de sclavi Potrivit lui Aristotel, inegalitatea bogăției stă la baza tuturor marilor răsturnări sociale Datorită diferenței puternice de bunăstare materială, unii în

societate sunt fericiți, alții nu, unii au "mai mult decât ceea ce este cauzat de necesitatea urgentă", trăiesc "în bucurie, printre plăceri, fără tristețe", alții recurg la jaf din sărăcie Aristotel a înțeles că "când un stat are multe persoane private de drepturi politice, când sunt mulți oameni săraci în el, atunci un astfel de stat este inevitabil Aristotel, Politica, IV, , Ibid , V, , Ibid , IV, , Ibid , III, , Ibid , III, , β Ibid , II, , Biblioteca "Runivers" ARISTOTEL W ■ I ■ ' '- - - ■ ■■ ■ ' - - ■ ■ -, I · ■ - ,, ! ■■" "" ■ , uneori revărsat de elemente ostile În aceasta a văzut motivul hotărâtor al răscoalelor care vizează răsturnarea guvernului El a înțeles că, deși motivele indignării săracilor pot fi nesemnificative, o mare mișcare socială conține întotdeauna motive profunde ascunse Una dintre ele este dorința de egalitate Dar Aristotel nu a aderat întotdeauna la această înțelegere profundă pentru acea vreme El a atașat concepției sale de bază despre cauzele tulburărilor și schimbărilor în formele statului motive precum indignarea și invidia, ura și insulta, intriga și ambiția Deși motivele căderii diferitelor sisteme de organizare politică diferă în fiecare caz în parte, Stagirite a considerat că este posibilă dezvoltarea unui întreg sistem de măsuri îndreptate împotriva indignărilor, revoltelor și revoluțiilor sclavilor El a cerut ca statul să păzească cu strictețe legea, să mențină tradițiile și să ducă o luptă hotărâtă împotriva tot felul de inovații în domeniul vieții de zi cu zi și al moralității Oligarhiile trebuie să se îmbrace cu toga democrației și să-și folosească metodele Democrațiile trebuie să își dea seama că nu au dreptul să pătrundă asupra bogăției claselor superioare Istoria monarhiei arată că moderația de aici a scos nu o dată statul din cele mai dificile situații și întreprinderi riscante "Și în democrații, și în oligarhii, și în monarhii și în orice fel de alt sistem de stat, următoarele ar trebui să servească drept regulă generală: nici unui singur cetățean nu trebuie să i se ofere posibilitatea de a-și crește puterea politică în mod excesiv, împotriva dreptului propriu măsura" Dacă diferența dintre bogați și săraci, atunci "ar trebui să încercăm fie să-i apropii cumva pe cei care nu au de cei care au avut, fie să întărească clasa de mijloc în stat: ultima soluție duce la încetarea conflicte, pe baza inegalității apărute" Ar trebui luate toate măsurile pentru a se asigura că "acea parte a populației care dorește să păstreze sistemul existent a fost mai puternică decât partea care nu-l dorește" În plus, Aristotel a sfătuit să urmărească funcţionarilor astfel încât să nu transforme funcţia publică într-o sursă de îmbogăţire personală Marea atenție cu care Aristotel a tratat problema răsturnărilor sociale este ușor de explicat: pe baza istoriei celor mai mari revolte din statele grecești, el căuta în trecut mijloace care să poată fi aplicate cu succes realității contemporane împotriva elementelor nemulțumite ale societate, în special împotriva sclavilor și a cetățenilor liberi săraci, Ibid , Sh, , Ibid , V, , Ibid , V, , Ibid , V, ,, Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE ale căror discursuri au zguduit temeliile societății sclavagiste Respingând "starea ideală" a lui Platon, Aristotel a dezvoltat din nou teoria unei stări mai bune Constituția "statului ideal" ar trebui să asigure fericirea maximă pentru majoritatea proprietarilor de sclavi În lupta pentru o "viață bună" (ευ ζην), esența unui stat ideal este cel mai bine exprimată \ Fericirea statului coincide cu "viața bună" a unui cetățean Dar Aristotel nu a înzestrat în mod egal diferitele pături ale societății antice cu condițiile unei "vieți bune" Meșteșugarii, fermierii și sclavii ar trebui să facă parte din societate fără drepturi politice

Părțile rămase ale populației (mari proprietari, războinici, preoți, judecători, politicieni) nu numai că pot, dar sunt obligate să participe la guvernare și la instanță Împărțind toți cetățenii cu drepturi depline în funcție de vârstă în grupuri adecvate, gânditorul a presupus că în tinerețe, cetățenii participă la viața politică ca războinici În viitor, când vârsta însăși va fi un martor suficient al maturității politice și al înțelepciunii lumești a unui cetățean, acesta din urmă participă la guvernarea statului Oamenii care și-au pierdut capacitatea de a beneficia societatea prin guvernarea statului pot, dacă se dorește, să îndeplinească funcțiile de preoți Aristotel nu a avut niciun respect pentru acești oameni și pentru funcția lor socială El a recunoscut activitățile lor ca fiind nesemnificative pentru stat și a atribuit îndeplinirea îndatoririlor preoțești unor oameni "învechiți și inutile" pentru societate "Statul ideal" al lui Aristotel se bazează pe proprietatea privată a pământului, a uneltelor și a sclavilor Filosoful păstrează în ea inegalitatea proprietăților și sclavia În alegerea "statului ideal", Aristotel s-a îndreptat spre trecut, spre perioada de glorie internă a statelor grecești, spre epoca lui Pericle / Doctrina moralei Principiile "statului ideal" al lui Aristotel au păstrat mai degrabă unele trăsături ale practicii politice a Greciei decât au aspirat la o nouă ordine socială Și totuși, etica cetățeanului statului sclavagist, așa cum este prezentată de filosof, este de un interes considerabil "Etica nicomahea" a lui Aristotel este o adevărată luptă cu misticismul platonic, cu subordonarea omului față de viața suprasensibilă, de altă lume, eternă După ce a mobilizat numeroase fapte istorice, Aristotel infirmă în ea miturile platonice despre reunirea omului cu Dumnezeu și demonstrează că nu din suprimare, ci din dezvoltarea nevoilor pământești, Vezi Aristotel, Politica, VII, , Biblioteca "Runivers" ARISTOTIL din dezvoltarea intereselor politice și științifice crește un cetățean perfect moral Șeful Liceului a văzut numirea unei persoane în viața reală, "constând din energie și activitate spirituală rațională" există o legătură inextricabilă între etică și politică Statul cere de la un cetățean anumite virtuți, fără de care o persoană nu își poate exercita drepturile politice și nu poate fi utilă societății Doar ceea ce este virtuos care servește statul, care întărește ordinea existentă Aristotel a împărțit virtuțile în două tipuri principale: dianoetice și etice "- Unele virtuți", explică Aristotel această împărțire, "le vom numi virtuți dianoetice (intelectuale), altele etice (voliționale) de caracter Vorbind despre caracterul cuiva, nu îl vom numi înțelept sau rezonabil, ci blând sau moderat, și lăudăm și pe înțelept pentru calitatea pe care a dobândit-o" Virtuțile dianoetice apar mai ales prin antrenament, virtuțile etice se formează prin obișnuință Virtuțile dianoetice au o importanță decisivă pentru Aristotel Omul se manifestă în ele ca o ființă înzestrată cu rațiune Acestea includ înțelepciunea, activitatea rațională, prudența Toate virtuțile dianoetice sunt dobândite de o persoană prin asimilarea cunoștințelor și experienței generațiilor anterioare și se manifestă în activitate rațională "Așa cum un muzician sau sculptor și fiecare artist, sau chiar orice persoană în general, angajată într-o afacere, vede binele în această afacere și (găsește) satisfacție, exact același lucru se poate gândi despre o persoană în general, dacă numai are un anumit scop Dar tâmplarul și cizmarul au un anumit fel de scop și de muncă, în timp ce omul prin fire nu are niciun scop? Nu este mai probabil ca, la fel cum un ochi, sau o mână, sau un picior, sau în general fiecare membru are propriul său scop, la fel și o persoană, pe lângă toate acestea, are propriul său scop, propriul său

scop special În ce constă? Viața este și ea caracteristică plantelor și "căutăm ceva care să aparțină în mod special [omului]; deci, trebuie să facem distincția între viața hrănitoare și cea vegetală Următorul tip de viață este simțitor; dar este și caracteristică atât calului, cât și taurului și, în general, tuturor animalelor Ceea ce rămâne este viața activă a unei ființe raționale Deci, scopul omului este în activitatea rațională " Fericirea umană este definită de filosof ca fiind energia unei vieți desăvârșite, în conformitate cu vitejia desăvârșită Virtutea nu este totul Aristotel, Etica, I, § Ibid , I, § Ibid , I, § Isyuriya Philosophy, vol I Biblioteca "Runivers" Filosofia societății antice persoană cue, ci doar cea care a reușit să o detecteze activ La urma urmei, "la Jocurile Olimpice, nu cei mai frumoși și mai puternici li se acordă coroana, ci cei care au participat la concursuri (căci printre ei sunt câștigători), la fel, în viață doar aceia ajung la καλοχαγαθίων cine acționează" \ Toate acestea arată cât de adevărată este indicația lui Marx asupra naturii realiste a eticii lui Aristotel " Oamenii formează conceptele de bine și de fericire în concordanță cu viața pe care o duc" Pentru unii, plăcerea primită de la bogăție este în primul rând, pentru alții, onorurile publice, asociate de obicei cu puterea și activitățile sociale , sunt importante, pentru alții - activitatea mentală, contemplativă ca atingere a celui mai înalt scop al omului Aristotel a avut o atitudine negativă față de exaltarea plăcerilor senzuale și față de căutarea bogăției de dragul plăcerii Doar "mulțimea needucată și nepolitică" găsește, în cuvintele sale, cel mai înalt bine în plăcere și îi place să-și petreacă viața în plăcere El a numit o astfel de viață "animal", crezând că este dovada unui "mod de gândire sclav" "Oamenii educați și activi consideră onorurile drept cel mai înalt bine, pentru că ele cuprind aproape exclusiv scopul vieții politice" Însă atât activitățile politice, cât și cele militare au ca scop obținerea de beneficii și beneficii care se află dincolo de această activitate Numai activitatea teoretică se desfășoară de dragul ei O persoană primește cea mai mare plăcere în chiar procesul de cunoaștere De aici rezultă că activitatea teoretică, contemplarea, este cea mai perfectă virtute dianoetică Nici virtutea etică nu este dată oamenilor prin natură, deși nu este capabilă să apară independent de ea Natura face posibil să devii virtuos, dar această posibilitate se realizează numai în activitatea umană Făcând fapte drepte, o persoană devine dreaptă; acționând moderat, devine moderat; acționând cu curaj - curajos Esența virtuții etice este combinația dintre generozitate și moderație Un motiv comun, care răsună în toate prescripțiile etice ale lui Aristotel, este dorința de a găsi o linie de mijloc de comportament " Mijlocul este proprietatea virtuții" Acest lucru nu înseamnă că poate exista o linie de mijloc de conduită care să fie aceeași pentru toți cetățenii Aristotel era departe de o asemenea viziune El a cerut să fie "atenție liderului: cine este el și care sunt mijloacele lui Săracii nu pot fi magnifici, deoarece nu are mijloacele de a cheltui decent o mulțime de bani; ce daca incearca Aristotel, Etica, I, § Ibid , I, § " Acolo Ibid , P, § Biblioteca "Runivers" ARISTOTIL a fi unul, atunci este un prost, căci aceasta nu corespunde deloc cu demnitatea lui și nu-i este deloc necesar: numai că, potrivit virtuții, este drept Ca și Platon, Aristotel a cerut fiecărui grup social măsura sa de virtute și fericire Întrucât Aristotel a studiat în primul rând virtutea aplicată și implementată în viața publică, conceptul de dreptate ocupă un loc exclusiv în Etica sa "Conceptul de justiție este legat de ideea de stat, întrucât legea, care servește drept criteriu al justiției, este norma de reglementare a comunicării politice" Nu poți decât să fii

corect cu o altă persoană Preocuparea pentru celălalt, la rândul său, este doar o manifestare a preocupării pentru societate În justiție, omul se dezvăluie în primul rând ca ființă socială politică În acest sens, Aristotel a comparat adesea dreptatea cu prietenia și a afirmat că "sarcina principală a politicii este, aparent, crearea prieteniei", deoarece "cei care se jignesc reciproc nu pot fi prieteni" Aristotel a distins justiția privată sau specială de justiția universală "Justiția specială" se manifestă, pe de o parte, în repartizarea onorurilor sau a banilor, sau în general tot ceea ce poate fi împărțit între oameni, pe de altă parte, în ecuația a ceea ce constituie subiectul schimbului Gânditorul cere coincidența dreptului cu uniforma și media Fără o anumită uniformitate, proporționalitate sau, în cuvintele lui Aristotel, fără "justiție egală", comunicarea între oameni exprimată în schimb este imposibilă Întrebările etice s-au dezvoltat aici direct în cele politice și economice "Justiția" este considerată de Aristotel în legătură cu conceptul de "egalitate" Filosoful a făcut o distincție strictă între manifestarea dreptății între egali și între inegali Dreptatea, dupa parerea lui, consta in egalitate, dar nu pentru toti, ci pentru egali, iar inegalitatea i se pare si dreptate, iarasi nu pentru toti, ci doar pentru inegali Astfel, Aristotel a recunoscut ca fiind destul de firească și normală proprietatea, inegalitatea politică și morală a oamenilor În Etica sa, ca și în Politica sa, el a căutat să perpetueze relațiile de clasă ale societății sclavagiste Predarea despre artă Cu același drept cu care Aristotel este considerat întemeietorul științei logicii și al teoriei statului, trebuie să fie recunoscut și ca fondatorul esteticii Ibid , IV, § Aristotel, Politica, I, , * Aristotel, Etica eudemică, VII, * Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA DEFINIȚIEI ANTICE k Întrebările despre filosofia artei au apărut de mai multe ori înaintea lui Aristotel: în studiile pitagoreenilor dedicate teoriei muzicii și teoriei educației, în studiile conceptelor de frumos și utilitate la Socrate, în studiile pierdute ale lui Democrit , și mai ales în dialogurile lui Platon Dar numai la Aristotel aceste probleme ies în evidență ca o ramură specială a cercetării științifice și filozofice, sunt considerate pe baza unui studiu sistematic amănunțit al istoriei artelor individuale, precum și a faptelor artei contemporane lui Aristotel Din lucrările lui Aristotel care au ajuns până la noi, cartea a opta de Politică, Poetică (nu s-a păstrat complet) și o parte semnificativă a Retoricii (în special secțiunea Despre stil) sunt consacrate esteticii Concepțiile estetice ale lui Aristotel joacă un rol uriaș în sistemul general al învățăturilor sale filozofice Material pentru formularea și dezvoltarea unor întrebări precum problema formei și materiei, problema oportunității, Aristotel a extras în mare măsură din studiul faptelor creativității artistice În centrul tuturor studiilor sale estetice, Aristotel a pus problema funcției sociale a artei Potrivit lui Aristotel, o operă de artă dă naștere unui număr de afecte etice și, prin urmare, direcția în care se dezvoltă arta nu poate fi indiferentă Nu doar tipurile de instrumente acceptabile în educația muzicală, ci toate modurile, sistemele armonice și melodice existente în muzică trebuie să treacă prin cenzură pentru a elimina elementele de artă care se pot abate de la idealul moderației și prudenței În timp ce posesiunea practică a artei nu ar trebui, după Aristotel, să depășească un fel de diletantism în rândul "născuților liberi", Aristotel a acordat o importanță extrem de mare cunoașterii teoretice a naturii artei Doctrina lui Aristotel despre artă s-a bazat pe conceptul de imitație dezvoltat de predecesorii lui Aristotel Iar pictura,

sculptura, poezia, drama și muzica, după Aristotel, sunt arte imitative Cu toate acestea, pictura înfățișează mai degrabă învelișul exterior al oamenilor, iar sarcina reproducerii imitative a personajelor este rezolvată cel mai pe deplin și profund prin poezie și muzică În centrul plăcerii oferite de imitația artistică se află bucuria recunoașterii: chiar și reprezentarea obiectelor care par dezgustătoare atunci când sunt întâlnite direct în viață dă plăcere atunci când sunt întâlnite în imagini de artă Teoria artei, așa cum o înțelege Aristotel, are sarcina, după ce a clarificat originea artei și locul ei printre alte activități umane, să indice regulile sau condițiile de respectarea cărora depinde valoarea unei opere de artă - expresia ei sau putere impresionantă Deci Ari Biblioteca "Runivers" ARISTOTIL Stotel este fondatorul esteticii normative Cu toate acestea, regulile sau normele estetice pe care le propune nu sunt comunicate în ordinea unei rețete, ci sunt derivate dintr-un studiu al naturii concrete a lui Aristotel contemporan și a artei anterioare Fiind o activitate de imitație, arta, după Aristotel, nu este o simplă reproducere naturalistă a realității Artistul descrie nu un fapt unic, ci ceva care s-ar putea întâmpla Așadar, probabilul, chiar dacă pare imposibil din punctul de vedere al cursului real al evenimentelor, Aristotel a preferat posibilul, adică de fapt întâmplat, dar improbabil, adică lipsit de logica internă Din aceleași motive, Aristotel a pus poezia mai presus de istorie, deoarece istoria, în opinia sa, înfățișează doar fapte și evenimente unice, adesea fără legătură între ele, în timp ce poezia descrie o succesiune de probabilități conectate într-o unitate, chiar dacă niciodată nu se întâmplă de fapt Din această definiție a esenței artei, Aristotel deduce o serie de norme sau reguli estetice pe care un artist ar trebui să fie ghidat în practica operei sale Pentru toate artele imitative, norma generală este, după Aristotel, plauzibilitatea imaginii Pe cât posibil, artistul ar trebui să evite tot ceea ce contrazice plauzibilitatea celui reprezentat Cu toate acestea, regula probabilității este, după Aristotel, o normă specific artistică Nu orice încălcare a plauzibilității naturaliste va fi o încălcare simultană a cerinței estetice a probabilității Atunci când se analizează erorile estetice, este necesar, potrivit lui Aristotel, să se facă distincția strictă între erorile constând într-o simplă încălcare a semnelor efectiv observate ale unui fenomen și erorile în exprimarea artistică în sine Pentru a obține expresivitatea necesară, artistul are dreptul de a sacrifica acuratețea unei imagini naturaliste Dacă abaterea permisă, conștient sau inconștient, de la acuratețea naturalistă crește expresivitatea operei, atunci inexactitatea artistului trebuie justificată estetic Cu toate acestea, abaterea de la natură ar trebui să fie cauzată doar de o necesitate reală Impresiile estetice de la obiecte și opere de artă se bazează pe relații obiective regulate Exista! anumite condiții obiective ale mărimii unui obiect, a conexiunii și succesiunii părților sale, care fac percepția acestui obiect estetică Analiza acestor condiții obiective ale percepției artistice l-a condus pe Aristotel la o serie de concluzii estetice importante Pentru fiecare operă de artă există limite spațiale și temporale în care percepția acestei opere poate fi doar estetică Secvența și conexiunea tuturor părților lucrării trebuie să fie atât de organice încât orice încălcare sau modificare Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE s-ar sparge și o serie de părți întreg Succesiunea evenimentelor și personajelor trebuie să fie determinată de necesitate sau probabilitate, iar deznodamentul intrigii trebuie să decurgă din intriga în sine, din necesitatea interioară a dezvoltării

sale În "Poetică" Aristotel analizează esența specifică a epicului și a dramei în ambele ramuri ale sale - tragedie și comedie El prezintă acțiunea și complotul ca elemente principale ale poeziei Opera nu poate fi numită poetică în virtutea unei trăsături pur formale - construcția metrică a vorbirii Vorbirea metrică formează și operele filosofilor, de exemplu, Empedocles, care nu devin poetice din această cauză Ceea ce face o operă poetică este desfășurarea corespunzătoare a acțiunii și construcția intrigii Pe conceptele de imitație, ficțiune și limitele ei, se construiește doctrina lui Aristotel despre tipurile de artă imitativă Potrivit lui Aristotel, arta imitativă ar trebui considerată din punctul de vedere al materialului în care are loc imitația, din punctul de vedere al subiectului sau al obiectului imitației și din punctul de vedere al metodei în sine a imitației Substratul material al imitației poate fi marmură, vopsea, poezie, vorbire; obiectul imitației poate fi oamenii - "cel mai bun" sau "cel mai rău" (tragedie și comedie), modul de imitație poate fi reproducerea evenimentelor fie într-o narațiune obiectivă (epos), fie în expresia subiectivă a unui poet (liric), sau într-o acțiune dramatizată a personajelor operelor (dramă)) Aristotel, evident, nu fără influența controverselor care se desfășoară în critica de artă contemporană, ridică problema valorii estetice comparative a epopeei și dramei El respinge punctul de vedere al detractorilor dramei și consideră că drama are toate mijloacele de influență artistică pe care le are epopeea, dar are în același timp și avantajul unei revizuiri mai ușoare și mai convenabile a operei în ansamblu Epopeea, cedând dramei în raport cu vizibilitatea uşoară a întregului, face posibilă introducerea în lucrare a unor evenimente paralele Cea mai înaltă dintre arte, după Aristotel, este tragedia Acțiunea etică a tragediei este de a purifica sufletul spectatorului, prin frică și compasiune generate de acțiunea tragică Efectul estetic al tragediei este maxim, deoarece tragedia adaugă muzică, întruchipare scenică și design scenic la mijloacele de impresie artistică Aristotel a reușit să surprindă și să rezuma vastul material cognitiv acumulat în dezvoltarea științei și filozofiei antice Curajul și profunzimea punerii întrebărilor, amploarea acoperirii, gândirea plină de viață, creativă, cercetătoare l-au făcut pe Aristotel unul dintre cei mai importanți gânditori cunoscuți în istoria filozofiei Toate domeniile cunoașterii cu care Aristotel a intrat în contact - politică, etică, estetică, filozofie naturală, logică, teoria cunoașterii, meta Biblioteca "Runivers" ARISTOTIL fizică - a primit o nouă înfățișare datorită lucrării lui Aristotel În efortul de a găsi unitate și sistem în diversitatea ființei, el a încercat în același timp să descopere modalitățile de transformare a ființei de la un tip la altul, a încercat să descopere conexiuni și relații contradictorii ale ființei Pentru aceasta, clasicii marxismului îl apreciau foarte mult pe Aristotel ca fiind cel mai cuprinzător cap dintre filozofii greci Vezi Marx și Engels, Soch , vol XIV, p Biblioteca "Runivers" Secțiunea a treia FILOZOFIA PERIOADEI DE DECLIN A SOCIETĂȚII DE SCLAVI A GRECEI VECHE Intrăm în a treia și ultima perioadă a dezvoltării gândirii filosofice grecești antice, așa-numita era elenistică Elenismul este epoca declinului societății grecești antice de sclavi, epoca dezintegrarii naționale a Greciei Acest proces acoperă aproximativ secolele IV-I î Hr e Înfrângerea de la Cheronea (î Hr) a fost o lovitură zdrobitoare adusă independenței socio-politice și economice a Greciei Războiul Lamian, care s-a încheiat și el fără succes (î Hr), a dus la răsturnarea democrației din Atena În urma Atenei, Sparta a părăsit scena, pentru care victoria în războinicul peloponezian s-a

dovedit a fi o victorie pirică Sub greutatea interferențelor externe și a contradicțiilor interne care deveniseră extrem de agravate, statele grecești au devenit prada străinilor și arena luptei lor Când puterea macedoneană a fost spartă de armele romane și provincia Aheea a fost anexată Romei (î Hr), ultima umbră a independenței grecești a dispărut Dar cucerirea macedoneană, după ce a distrus granițele înguste ale Greciei care o despărțeau de barbari, a adus-o în contact cu numeroase popoare răsăritene, a legat-o prin multe legături economice, sociale și culturale cu țările străine Îngustimea națională a fost înlocuită de cosmopolitism Alături de aventurier, omul de afaceri, speculatorul avid de profit și doar un tâlhar, a intrat în scenă și un cercetător științific Dacă s-a deschis un domeniu larg înaintea activităților industriale și comerciale, atunci curiozitatea științifică a primit un impuls inspirator pentru cercetarea diversificată Se poate considera istoric stabilit că Alexandru cel Mare în campania sa grandioasă către Est a fost însoțit nu numai de mulțimi de oameni de afaceri și negustori, ci și de reprezentanți ai lumii științifice: istorici, geologi, naturaliști De la sediul lui Alexandru a venit inițiativa de a explora coasta Mării Caspice pentru a stabili dacă este o mare deschisă sau interioară Intre savantii alexandrini si printre peripatetici exista o inflorire a stiintelor istorice si exacte Dar, în același timp, moartea independenței politice a Greciei a fracturat iremediabil cultura greacă Incertitudinea în puterea poziției lor, amenințarea de sărăcire și larg răspândită Biblioteca "Runivers" ACADEMICI sărăcirea continuă a populației a concentrat atenția oamenilor asupra vieții private și a intereselor personale mărunte Nu cunoașterea teoretică, ci predicarea moralității, nu căutarea legilor lumii, ci scepticismul și, în cele din urmă, eclectismul superficial și misticismul întunecat distructiv pentru orice gând - așa a fost soarta gândirii antice, răsturnată în sferă a înțelepciunii lumești cotidiene De la începutul secolului al III-lea î Hr e în Grecia existau în paralel patru mari școli filosofice: Academia platoniciană, școala peripatetică, cea stoică și cea epicureană Căile dezvoltării lor sunt diferite, dar soarta este aceeași: toți au părăsit scena și au făcut loc eclectismului Atunci spiritualismul mistic a domnit în filozofie Neoplatonismul a fost puntea către religia revelației, către creștinism Capitolul ACADEMICI Școala lui Platon din Atena, după moartea fondatorului ei, a existat de multe secole și a trecut prin mai multe etape în dezvoltarea sa Încă din antichitate s-au distins două academii - cea veche și cea nouă (începând cu Arcesilaus); uneori s-a considerat oportun să se evidențieze școala lui Arcesilaus, așa-numita Academie secundară, în timp ce Carneades a fost recunoscut drept fondatorul celei noi Vechea Academie de după Platon a avut un sholarh (șef de școală) nepotul lui Platon - Speusippus (c - î Hr) După opt ani de conducere a școlii de către Speusippus, a fost succedat de Xenocrate din Calcedon (- î Hr), care a fost șef al Academiei timp de de ani Printre ceilalți prieteni și studenți direcți ai lui Platon (cu excepția strălucitului Aristotel, care și-a fondat propria școală), cei mai proeminenți au fost Heraclid din Pont (un egal al lui Xenocrate) și Eudoxus din Cnidus După Xenocrate, școala a fost preluată de atenianul Polemok (erudiția - î Hr); după el, sholarhul a fost elevul și prietenul său, Crates atenieni (sholarhate - î Hr) Din scrierile numeroșilor reprezentanți ai Academiei antice au rămas doar fragmente slabe Practic, vechea Academie se alătură lui Platon din ultima perioadă a activității sale Eforturile primilor adepți ai lui Platon au vizat sistematizarea și comentarea în continuare a învățăturilor sale

Neglijând elementele dialectice ale filozofiei lui Platon, vechii academicieni s-au concentrat pe studiul numerelor, interpretându-le într-un spirit pitagorico-mistic Dar în domeniul științelor individuale, în special al matematicii și al astronomiei, academicienii antici au un anumit merit Etica primei Academii coincide în esență cu cea a lui Platon, așa cum este stabilită în Legi Biblioteca "Runivers" FI S FIYA SOCIETATEA ANTICĂ Speusippus a căutat să sistematizeze cunoștințele: "a fost primul care și-a aruncat ochii asupra generalului în științe și asupra conexiunii lor" Speusippus a încercat să elimine decalajul care s-a format la Platon între gândire și simțire Criteriul obiectelor inteligibile, susținea el, este "gândirea științifică" (επιστημονικός λόγος), măsura lucrurilor sensibile este "percepția științifică" (επιστημονική αισΘησις); acesta din urmă "participă la adevăr conform minții" Cu ajutorul unui exercițiu, "artă", se poate realiza ca simțurile să capteze în mod inconfundabil diferențele dintre obiecte Deci, de exemplu, percepția unui muzician este caracterizată de o claritate și o claritate deosebită în raport cu armonia și dizarmonia, o claritate care a apărut nu din natură, ci pe baza teoriei (r) Speusippus face unele modificări în partea ontologică a învățăturilor lui Platon În timp ce la Platon unitatea a fost identificată cu binele, Speusippus a făcut o distincție între aceste concepte Binele nu poate fi punctul de plecare; astfel, de exemplu, animalele și plantele ajung la desăvârșire la sfârșit, și nu la început Dezvoltând în continuare aceeași tendință de a distinge între începuturi, Speusippus s-a separat de bine și de o singură minte, identificându-l cu sufletul lumii și cu focul central al pitagoreenilor Astfel, Speusippus are o aluzie la doctrina aristotelică a cauzelor formale (singure), scop (bune) și motrice (rațiune) Alături de începutul formal (singur), Speusippus a prezentat și principiul material (mult) Din combinarea dintre unul și mai mulți, Speusippus a derivat numerele El a pus aceste numere în locul ideilor lui Platon Speusippus a izolat numerele de lucruri, transformându-le în entități transcendente speciale Speusippus a permis un număr mai mare de entități decât Platon ("întinde un număr de entități") El a predat despre seria ascendentă de ființe, considerând abstractul ca mai timpuriu și elementar, iar pe cel mai concret ca mai târziu și mai înalt În această scară a ființei, în fiecare grupă de obiecte, Speusippus distingea principii speciale ("diferite pentru numere, alta pentru mărimi, apoi pentru suflet") , asemănătoare, dar nu identice Diogenes Laertius, IV * Sextus Empiricus, Adv matematică, VH, Vezi ibid , VII, Vezi Aristotel, Metafizica, XII, b Vezi ibid , XIV, , b Vezi Cicero, De nat deor , I, , Vezi Aristotel, Metafizica, XIII, , b Ibid , VII, , b Biblioteca "Runivers" ACADEMICI Sufletul, după acest academician, este o extensie, armonios modelată de un număr, parcă cea mai înaltă unitate a aritmeticii și geometrice Speusippus a fost urmat de vsholarhate Xenocrates, cel mai tipic reprezentant al Academiei antice El a făcut o împărțire clară a celor trei părți ale filosofiei, doar conturate de Platon: dialectica (care includea logica și teoria cunoașterii), fizica (filosofia naturală) și etica Corespunzător celor trei tipuri de entități distinse de el - inteligibile, senzuale și reprezentate (δοΞαστή) - Xenocrate a stabilit trei tipuri de cunoaștere: gândire, percepție și reprezentare În același timp, în contrast cu Platon (în "Stat") , el nu a făcut distincția între cunoașterea rațională între cea mai înaltă - dialectică - și cea mai inferioară - matematică Gândirea, spunea Xenocrate, se extinde la ceea ce este în afara sferei cerești, percepția se ocupă de lucrurile din

interiorul sferei cerești, reprezentarea ocupă o poziție intermediară - se ocupă de cerul însuși, care este contemplat de ochii senzuali, dar în astronomie devine subiectul gândire O legătură intermediară între ideile fixe - numere ("prototipuri" de lucruri) și o lume senzuală schimbătoare este, după Xenocrate, sufletul lumii, pe care l-a definit ca un "număr care se mișcă singur" ; Sufletele individuale se încadrează și ele în această definiție Lumea pământească, conform lui Xenocrate, este pătrunsă de forțe divine În cosmologia sa, Xenocrates caută să schițeze pașii din viața sufletului lumii, mergând de la perfect la cel mai puțin perfect În același timp, el divinifică nu numai cerul și stelele (opt zei olimpici vizibili), ci și elementele În urma lui Pitagora Filolau, el admite cinci elemente: eter, foc, aer, apă și pământ, aranjandu-le în ordinea descrescătoare a perfecțiunii Pe urmele lui Platon, el a dezvoltat o doctrină fantastică a demonilor ca creaturi care ocupă un loc de mijloc între zei și oameni și le facilitează comunicarea între ei * Xenocrates explică răul în lume prin intervenția demonilor răi Sarcina vieții umane, potrivit lui Xenocrates, este să elibereze spiritul de cătușele senzualității: principiul "divin" trebuie să triumfe asupra titanului Toate lucrurile, după Xenocrate, sunt împărțite în trei grupe:) bune,) rele și) nici una, nici alta Prima categorie cuprinde: a) bunurile sufletului, b) bunurile trupului și c) bunurile externe (avuție, onoare etc) Pentru binecuvântările sufletului - virtuți, vitejie (αρετή) - Xenocrates Vezi Stobaeus, Essi , I, Plutarh, De anim, procreatione, Vezi Sextus Empiricus, Adv matematică, VII, Plutarh, De anim, rgos , p d Vezi Plutarh, De Isid et Osiris, d Sextus Empiricus, Adv matematică, XI, Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂŢII ANTICHE i-a atribuit un loc decisiv în atingerea beatitudinii, apreciind cu modestie beneficiile corporale și externe El nu a negat, însă, o oarecare semnificație a acesteia din urmă pentru fericirea completă și perfectă, dacă nu ca cauze, atunci cel puțin "co-cauze" ale acesteia din urmă Spre deosebire de Aristotel, Xenocrates a susținut că numai înțelepciunea teoretică nu este suficientă pentru beatitudine; ea trebuie completată cu înțelepciune practică În timp ce Speusippus și Xenocrates au aderat practic la opiniile profesorului lor, Heraclides din Pont și Eudoxus din Cnidus sunt greu de clasificat drept platoniciști Sub influența teoriei lui Pitagora, dintre care Ekphant era cel mai proeminent reprezentant, Hercule credea că la baza tuturor lucrurilor se află cele mai mici corpuri indivizibile (δγχοι) Heraclid și-a susținut teoria cu considerații luate din acustică Fiecare ton, a spus el, este format dintr-o serie de șocuri separate; din cauza slăbiciunii auzului nostru, multe șocuri se contopesc într-un singur ton În mod similar, un corp care pare a fi continuu, constă de fapt din elemente discontinue a Rezolvând celebra problemă pusă de Platon ("ce ipoteze de mișcări uniforme și ordonate ar trebui formulate pentru ca consecințele lor să nu contrazică fenomenele"), Heraclid a realizat realizări semnificative în domeniul astronomiei El a învățat că pământul se rotește pe axa sa, în timp ce cerul stelelor fixe este în repaus Neajuns nici măcar în sistemul heliocentric, Heraclid se apropie de el, crezând că Mercur și Venus se învârt în jurul soarelui Stelele sunt corpuri cosmice, precum pământul, pe care el îl consideră o sferă Aceste elemente ale gândirii științifice sunt împletite în Heraclides cu fantezia și misticismul Deci, el susține că atomii s-au format în univers sub influența minții divine Doctrina lui Heraclid despre suflete este, de asemenea, mistică: se presupune că ele constau dintr-o substanță ușoară eterică și, înainte de încorporarea lor în corpurile pământești, au locuit pe Calea

Lactee Într-o măsură și mai mare, Eudoxus din Cnidus se îndepărtează de platonism ("acme" - î Hr) Crezând pe bună dreptate că ideile transcendentale sunt incapabile să explice apariția calităților lucrurilor sensibile, Eudoxus reia doctrina lui Anaxagora despre homeomerism * Spre deosebire de Platon, Eudoxus a prezentat plăcerea drept bunul cel mai înalt Toate ființele evită suferința și caută plăcerea De pe vremea sholarhatei lui IIolemon, Academia a abandonat din ce în ce mai mult domeniul speculației mistice și s-a ocupat aproape exclusiv de chestiuni etice Polemon credea că practica Vezi Clement, Stremata, P, Vezi Simplicius, In Aristotelis De coelo, s Porfir, In Armonica Ptolemaei Vezi Aristotel, Metafizica, I, , a Biblioteca "Runivers" AYADÖMYYY mai important decât teoriile dialectice \ Cel mai înalt bine, după Polemont, este viaţa după p natura, adică folosirea darurilor naturii sub îndrumarea virtuții Discipolul său Krantor din Sarea din Cilicia (care a murit înaintea profesorului său) a fost autorul cărții "Περί πένθους" ("Despre suferință"), care a servit drept model pentru multe imitații pentru compilatorii "consolations" - "consolationes" Crantor a învățat că primul loc revine virtuții, al doilea sănătății, al treilea plăcerii, al patrulea bogăției El a argumentat aspru împotriva predicării cinice a apatiei și a apărat moderarea patimilor (metriopatia) Natura însăși, potrivit lui Crantor, a pus pasiuni în noi; nu trebuie uciși, ci doar frânați Din vremea lui Arcesilau, Academia a luat o cale sceptică Arcesilau (- î Hr) a purtat o luptă încăpățânată și acerbă împotriva stoicilor El a căutat să submineze doctrina stoică a criteriului adevărului Stoicii au găsit măsura adevărului în așa-numita "reprezentare cataleptică (comprehensivă)" În virtutea clarității lor, aceste idei evocă "aprobare", "recunoaștere" din minte Potrivit lui Arcesilaus, nu există idei cataleptice Nu există nicio diferență între credințele adevărate și cele false Ideile false pot fi la fel de clare și convingătoare ca și cele adevărate Dacă simțurile ne înșală, atunci nici mintea nu ajunge la adevăr În urma stoicilor, Arcesilau considera mintea capacitatea de a trage concluzii din aceste sentimente Îndoiala în mărturia simțurilor a condus inevitabil, așadar, la îndoiala în mărturia rațiunii Din aceasta, după Arcesilau, rezultă că înțeleptul ar trebui să "se abțină de la judecată" (εποχή) Dacă nu există judecăți cataleptice, dacă diferența dintre adevăr și fals este ștearsă, dacă sentimentul subiectiv al certitudinii sau al dovezilor nu ne garantează încă adevărul, atunci înțeleptul se confruntă cu o dilemă: fie, în urma mulțimii ignoranților, să exprime doar "opinii" sau să se abțină de la "aprobare" Înțeleptul, potrivit lui Arcesilaus, trebuie să aleagă a doua cale Făcând o concesie adversarilor săi, Arcesilaus a recunoscut criteriul pranic al conduitei Orice acțiune, potrivit lui Arcesilaus, trebuie să se bazeze pe "probabilitatea rațională" (εύλογον), și este suficient să faci o alegere între bine și rău și să atingi fericirea Urmașii lui Arcesilau au fost Pacidus, apoi Telecles, Evander și Hegesinus, profesorul lui Carneade din Cirene (c - î Hr) Carneades a prezentat propunerea generală că nu există un criteriu al adevărului: Vezi Diogenes Laertius, IV, Vezi Cicero, De fin , II, A se vedea capitolul IV de mai jos Vezi Cicero, De oi'at , III, XVIII, Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE mintea, sentimentul, imaginația ne înșală x Ca și Arcesilaus, Carneades și-a îndreptat întreaga forță a argumentului său împotriva doctrinei stoice a "prezentării cataleptice" Nu există o asemenea idee adevărată, căreia să nu i se poată opune o altă idee - una falsă - și totuși cu nimic diferită de prima; în această afirmaţie se află "nerbul de probă" al lui Carneades

Sentimentele ne induc în eroare în general (o vâslă în apă pare a fi ruptă, un turn pătrangular de la distanță este rotund, soarele pare mic, deși este de multe ori mai mare decât pământul) În cel mai bun caz, putem descoperi motivele erorilor simțurilor, dar să nu dovedim adevărul dovezilor lor a Dacă ei spun că arta vine în ajutorul simțurilor (artista vede nuanțele de culoare care ne eludează), atunci nevoia de a exercita organele de simț indică doar slăbiciunea și insuficiența lor pentru cunoaștere * Carneades consideră exemplele luate din sfera viselor, halucinațiilor și iluziilor ca fiind o ilustrare deosebit de vie a tezei despre indistinguirea ideilor adevărate și false Carneades admite că după încetarea somnului sau a delirului, o persoană devine convinsă că se află în puterea fantomelor Dar punctul aici nu este în memoria trecutului, ci în ce atitudine au oamenii față de ideile lor atunci când sunt îmbrățișați de vise de vise sau de halucinații Nu-l chinuiesc pe nebun fantomele unei imaginații bolnave? Suntem înșelați nu numai de sentimente, ci și de minte "Dialectica", potrivit lui Carneades, nu poate servi drept arbitru în probleme de adevăr sau minciună Este de natură pur formală și nu rezolvă în esență problemele de geometrie, fizică sau etică Dar chiar și în propria sa sferă (conexiunea și împărțirea termenilor, construcția silogismelor) "dialectica" întâmpină dificultăți și aporii de netrecut pentru ea Toate aceste dificultăți îl fac pe Carneades să "se abțină de la judecată" Carneades a recomandat doar să se abțină de la declarații necondiționate de adevăr, dar un înțelept poate vorbi despre lucruri pentru că cutare sau cutare idee i se pare mai probabilă Dar chiar și printre posibilele reprezentări, Carneades a stabilit diferențe Unele reprezentări sunt pur și simplu probabile, altele sunt probabile și verificate, încă altele sunt probabile, verificate cuprinzător și indubitabile din circumstanțe nu contrazice probabilitatea acesteia, a treia - Vezi Sextus Empiricus, Adv math , VII, * Vezi Cicero, II, XXI Vezi ibid , II, XXVII Vezi ibid , II, XXPP Vezi Sextus Empiricus, Pyrrh hip , I, Biblioteca "Runiverse" ACADEMICI când toate împrejurările sunt supuse aceluiaşi control ca prima prezentare Pe baza acestui raționament, Sextus-Empiric face o distincție între sceptici puri și academicieni El subliniază că academicienii au urmat probabilitatea în viața lor, în timp ce scepticii au urmat obiceiurile stabilite Argumentele scepticilor au putere deplină împotriva filosofiei dogmatice, metafizice, sunt "o armă excelentă împotriva filozofiei raționale" care își imaginează că a găsit adevăruri "absolute" "ultime și finale" Dar Carneades a greșit când a negat adevărul obiectiv și a contrastat relativitatea adevărului cu obiectivitatea acestuia; a greșit când a negat că " gândirea umană este prin natura sa capabilă să dea și ne oferă adevărul absolut, care este alcătuit din suma a adevărurilor relative" Căci " limitele abordării cunoștințelor noastre față de adevărul obiectiv, absolut sunt condiționate din punct de vedere istoric, dar existența acestui adevăr este necondiționată, este necondiționat să ne apropiem de el" De un interes deosebit pentru noi sunt obiecțiile lui Carneade împotriva religiei Argumentele sale nu numai că resping antropomorfismul brut, ci și dezvăluie cu o claritate deplină contradicțiile asociate cu orice idee despre un zeu sau zei Ele subminează fundamentele oricărei religii și sunt unul dintre cele mai perfecte exemple ale criticii sale logice Carneade însuși (după poziția sa sceptică) nu a negat direct existența zeilor și chiar a insistat asupra venerării lor El a obiectat "doar" la "nechibzuința dogmaticilor" în afirmațiile lor teologice și teleologice Dogmatiștii susțin că existența zeilor este destul de evidentă Dar

atunci, se întreabă Carneades, de ce dau atâtea argumente pentru a confirma existența zeilor? Evidentul nu are nevoie de dovezi: vorbește de la sine Principalul argument al dogmaticilor în favoarea existenței zeilor este "consimțământul tuturor" Dogmatiștii susțin că conceptul de zei a fost imprimat în mintea oamenilor prin natura însăși Însăși "naturalitatea" și "răspândirea" acestui concept se presupune că îi garantează adevărul Dar există multe popoare, obiectează Carneades, care nici măcar nu bănuiesc existența zeilor Nu existau atei pe lume? Dar chiar dacă toți oamenii ar crede în zei, nu ar urma deloc că zeii există De ce cred oamenii în zei? Stoic Cleanthes a invocat patru motive, în virtutea cărora conceptele de Vezi ibid , I, Le'in, Caiete filosofice, p Lenin, Soya , vol XIII, p • Ibid , p Biblioteca "Runivers" filozofia Societății antice zei:) credința în prezicerea viitorului,) teama de fenomene naturale formidabile,) abundența de obiecte care servesc existenței noastre,) observarea unei ordini neschimbate în mișcarea stelelor și a cerului Carneades dovedește deplina inconsecvență a tuturor acestor temeiuri Împotriva oricărui fel de mantic (profeție, astrologie, divinație, credință în vise), Carneades iese cu critici puternice și ascuțite În toate previziunile în care arta și știința joacă un rol, un specialist în acest domeniu va face o treabă mai bună decât un ghicitor Eclipsele de soare și de lună de mulți ani sunt prezise de oamenii care urmăresc cursul stelelor și calculează mișcarea acestora; dar aici totul este predeterminat de "necesitatea naturii", de legile ei Totuși, din moment ce cel care judecă pe baza unor presupuneri probabile și rezonabile se înșeală și el, atunci cum se poate avea încredere în cineva care "prevestește" viitorul pe "baza" zborului sau cântării păsărilor, prevestiri, vise? Trecând la al doilea argument al lui Cleanthes, Carneades spune: "Este adevărat că multor oameni se tem de fenomenele teribile ale naturii pe mare, pe uscat, în aer și cred că "zeii nemuritori" sunt vinovați Dar întrebarea nu este dacă există oameni care cred în zei, ci dacă zeii există sau nu Este adevărat că numărul infinit de stele și mișcarea lor regulată încântă ochii și mințile muritorilor Dar de ce această alergare corectă și constantă este atribuită lui Dumnezeu și nu naturii? Dacă toate mișcările care se repetă la un anumit moment sunt considerate ceva divin, atunci, întreabă caustic Carneades, nu ar trebui să fie numite divine diferitele forme de malarie, ale căror atacuri se repetă periodic Carneades distruge și restul prevederilor teodicei stoice, dar, din păcate, majoritatea obiecțiilor sale s-au pierdut Poate "creștinii au "încercat" aici Arnobius citează mai multe citate din aceste locuri, care fac destul de de înțeles zelul creștinilor are propria sa putere și propria sa natură Dacă materia nu este creată de Dumnezeu, atunci nici pământul, nici apa, nici aerul, nici focul este produs de el" Dar o parte din obiecțiile la oportunitatea ne-au ajuns Se spune că mintea este un dar special al zeilor pentru oameni Dar mintea este uneori sursa unor crime monstruoase Ar fi mai bine dacă zeii ne-ar refuza acest dar, dacă se dovedește a fi atât de distructiv pentru majoritatea Dar poate că oamenii înșiși, și nu zeii, sunt de vină pentru folosirea rațiunii? De ce nu dau zeii oamenilor Cicero, De nat deor , Ili, VII Arnobius, Div inst , Il, și Biblioteca "Runivers" ACADEMICI un zoom care să nu-i ducă la iluzii și crime? Dacă zeii sunt dispuși față de noi, atunci de ce nu ne-au făcut pe toți buni, sau cel puțin nu au contribuit la fericirea oamenilor buni? Dar vedem că bărbații curajoși sunt nefericiți, în timp ce răufăcătorii sunt fericiți Se spune că zeilor, ca și regii, nu le pasă de lucrurile mărunte Dar regii mai pot fi scuzați pentru lipsa de

cunoștințe și forță, dar ce zici de zei? Dar zeilor nu le pasă doar de oamenii individuali: vedem cum pierd orașele, triburile, statele În consecință, conchide Carneades, Providența fie nu își cunoaște propriile forțe, fie neglijează treburile omenești, fie nu este în stare să judece ce este mai bine pentru noi și ce este mai rău Și mai importante sunt argumentele lui Carneade împotriva identificării stoice a lumii cu Dumnezeu pe baza perfecțiunii lumii Dar ce conținut să investești în conceptul de perfecțiune? Punctul de plecare pentru definirea perfecțiunii printre filozofi este conceptul de om ca ființă cea mai perfectă Pe această bază, cei care recunosc că Dumnezeu este perfect, îi atribuie lui toate calitățile umane pozitive, antropomorfizează QTQ În acest caz, notează Carneades, zeul se transformă în om Însuși conceptul de perfecțiune, subliniază Carneades, este relativ Ceea ce se potrivește unei ființe poate să nu se potrivească alteia Ceea ce este perfecțiunea pentru om nu înseamnă perfecțiune pentru lume (Dumnezeu) Dumnezeu, pe care stoicii îl identifică cu lumea, este și un corp Din această afirmație, Carneades a dedus o serie de consecințe care au fost dăunătoare pentru teologia stoică Nu există trup, a susținut el, care să nu fie supus morții Slăbiciunea corpului decurge din simplul fapt că fiecare corp este divizibil și părțile sale pot fi separate unele de altele Dacă ceea ce s-a spus este aplicabil fiecărui corp, atunci este cu atât mai aplicabil unui corp animat Conceptul de Dumnezeu este creat prin analogii cu conceptul de om; mintea este atribuită lui Dumnezeu Într-un astfel de caz, nu-i putem nega ceea ce este condiția prealabilă pentru gândire - în viață Dar dacă este o ființă vie, atunci este necesar să-i oferim toate proprietățile care sunt inerente unui animal Pe ce bază i se atribuie lui Dumnezeu numai calitățile pozitive, dacă ele sunt indisolubil legate de cele negative? Dacă un zeu experimentează beatitudine, atunci el este supus întristării; dacă trăiește, trebuie să moară Totuși, dacă luăm de la Dumnezeu eternitatea atribuită lui, atunci conceptul de Dumnezeu se prăbușește Dumnezeu nu poate fi, spune Carneades, nici infinit, nici finit, nici corporal, nici incorporal Dumnezeu nu este infinit, căci infinitul este nemișcat, nu are loc, nu este animat Nici Dumnezeu nu este finit, pentru că în acest caz ar fi limitat El nu poate fi Vezi Cicero, De nat deor , III, VIII Vezi ibid , III, XII Istoria filosofiei, vol I Biblioteca "Runiverse" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE necorporal, pentru că atunci nu i se poate da un suflet, o minte Dar nici Dumnezeu nu este un trup, căci în această presupunere ar fi trecător Aducându-le lovituri religiei, Carneades critică sever și morala tradițională Justiția, spune el, este o instituție pur umană Nu există un drept natural Dreptul este condiționat și este stabilit de oameni care își urmăresc propriile interese Legea variază de la țară la țară, din când în când Carneades a subliniat contradicția flagrantă dintre frazele zgomotoase despre dreptate și starea reală a lucrurilor: "Toate popoarele puternice, inclusiv romanii înșiși, care au luat puterea asupra întregii lumi, dacă voiau să fie corecti, adică să returneze altcuiva , ar fi necesar să se întoarcă la colibe și să trăiască în nevoi și sărăcie În ceea ce privește opiniile etice pozitive ale lui Carpeades, el pare să fi considerat combinația dintre plăcere și vitejie ca fiind mai "probabilă" ca fiind cel mai înalt bine El a fost înclinat să creadă că, pentru a atinge fericirea, este necesar, sub îndrumarea rațiunii, să se folosească beneficiile "în primul rând prin natură" (sănătate, putere, frumusețe etc) Cel mai mare elev al lui Carneade a fost Clytomachus cartaginez (c - î Hr) În numeroase lucrări, el a conturat

și dezvoltat filosofia profesorului său Capitolul II PERIPATETICILE Liceul a fost centrul unei lucrări științifice foarte vie care a continuat tradiția lui Aristotel Una dintre sarcinile imediate ale peripateticilor a fost să comenteze lucrările fondatorului școlii Pe lângă comentarii, peripateticii au continuat cu succes munca istorico-critică a lui Aristotel în domeniul evaluării predecesorilor lor În domeniul istoriei științelor individuale, merite importante au și peripateticii (lucrările lui Eudemus despre istoria matematicii și astronomiei, Aristoxenus despre istoria muzicii etc) În continuarea studiului naturii, "părintele botanicii" Theophrastus a câștigat faima nestingherită Peripateticii (în special Teofrast și Dicaearchus) au contribuit și ei la dezvoltarea în continuare a doctrinei politice a lui Otagirite Dintre numeroșii studenți ai lui Aristotel, se remarcă îndeosebi Teofrast (c - î Hr), fiul unui meșter din Eres, pe insula Lesbos El l-a ascultat împreună cu Aristotel pe Platon, alăturându-se la Stagirit după moartea acestuia din urmă Înainte de moartea sa, Aristotel i-a încredințat prietenului său Teofrast conducerea școlii Lactanție, Div Inst , V, * Vezi Cicero, De fin , V, VIII, Biblioteca "Runivers" PERIPATETICILE Teofrast a condus Liceu timp de peste de ani Liceul a înflorit sub el (până la mii de studenți) Acuzația de lipsă de Dumnezeu adusă lui Teofrast l-a forțat să părăsească Atena împreună cu alți filozofi, dar a fost în curând înapoiat cu onoare Numeroase scrieri ale lui Teofrast au acoperit toate domeniile cunoașterii Din păcate, doar două lucrări ale lui Teofrast despre botanică au ajuns până la noi ("Istoria plantelor", cărți și "Despre cauze" Teofrast plante", cărți), câteva mici tratate de științe naturale, fragmente din "Aporii metafizice", o foarte importantă "Istoria fizicii" (cărți) și alte câteva lucrări În domeniul logicii, Teofrast și un alt elev remarcabil al lui Aristotel, Eudemus, au făcut o serie de completări și amendamente la Organonul profesorului lor O completare esențială la logica lui Aristotel este doctrina lor asupra diferitelor forme de silogism ipotetic de tipul: dacă există A, atunci există și B "Aporii metafizice" de Teofrast seamănă cu cea de-a doua carte a "Metafizicii" a lui Aristotel În ele, Teofrast a formulat dificultățile referitoare la conceptele de bază ale "filozofiei întâi" aristotelice La fel ca Metafizica lui Aristotel, în această lucrare a lui Teofrast (care a ajuns până la noi într-o formă extrem de distorsionată), căutările, metodele de a pune întrebări sunt interesante * Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Teofrast, urmându-l pe Aristotel, pleacă de la presupunerea că cauza mișcării în natură este "motorul fix" care pune în mișcare sferele cerești Dar dacă admitem această teorie, atunci apar o serie de aporii Deoarece există un singur motor, de ce nu toate sferele au aceeași mișcare? Dacă există multe motoare, atunci cum se explică acordul în mișcarea sferelor? De ce sunt multe sfere? Pe ce temei "tendința naturală" a sferelor este îndreptată spre mișcare, și nu spre odihnă? În plus, dacă este imposibil să acceptăm numai principiile materiale (în sensul aristotelic), atunci cum rămâne cu principiile "imateriale", de exemplu, cu începutul scopului? Nu este întotdeauna posibil să spunem dacă ceva s-a întâmplat din cauza unui anumit scop, sau din cauza unei coincidențe accidentale sau a unei necesități naturale Cum se stabilește relația dintre formă și materie? Este materia ceva inexistent, a cărui ființă este dată doar în posibilitate, sau este deja ceva care există, căruia, totuși, îi lipsește încă definiția formei? De ce întreaga lume este împărțită în contrarii, mai mult rău decât bine? Toate aceste îndoieli foarte grele dezvăluie marele dar critic al lui Teofrast În domeniul "fizicii"

Teofrast a înaintat poziția că există atâtea tipuri de mișcare câte categorii sunt Foarte interesante sunt indicațiile lui Teofrast că procesul de schimbare calitativă are loc uneori discontinuu, "imediat" Deci, de exemplu, albul, potrivit lui Teofrast, nu trebuie să treacă printr-o serie de pași intermediari pentru a deveni negru Obiecțiile lui Teofrast la definiția aristotelică a "locului" ca graniță a unui corp înconjurător sunt foarte potrivite În acest caz, spune Teofrast, corpul va fi într-un plan și nu vor fi prezente toate corpurile (de exemplu, cerul stelelor fixe, căci niciun alt corp nu-l limitează); în plus, se va constata că locul se află în mișcare odată cu corpul de închidere Teofrast credea că un loc nu există de la sine; înseamnă doar ordinea și poziția corpurilor Micile tratate ale lui Teofrast despre natură (despre direcția vântului și cauzele lor, despre diverse arome, pregătirea, acțiunea și utilizarea lor, despre pietre, despre fenomene fiziologice precum oboseala, amețelile, transpirația, paralizia) sunt pline de bine orientate și observații subtile Teofrast nu s-a limitat la o simplă descriere a faptelor, ci a căutat să le explice pe baza "motivelor" stabilite de Aristotel Punând o serie de probleme, Teofrast dezvăluie o independență semnificativă de gândire Așadar, în eseul "On Fire" a subliniat Vezi Simplicius, Phys , * Vezi Temysphy, Schol , b Vezi Simplicius, Phys , Vezi ibid Biblioteca "Runivers" PERIPATETICILE dă din cap către natura particulară a acestui element: focul caută întotdeauna hrana și se manifestă (spre deosebire de alte elemente) doar într-un anumit substrat \ Dar, deoarece nu poate exista separat de substanța corespunzătoare și este complex în compoziția sa, atunci cum poate să fie recunoscut ca un element independent? Dacă, totuși, se disting două tipuri de foc - focul primar, pur și neamestecat (care rezidă în "prima" sferă), și focul în sfera sublunară, amestecat și mereu în proces de devenire, atunci și aici sunt multe dificultati Focul pământesc ia naștere din focul primar sau este generat ca urmare a mișcării și interacțiunii obiectelor? Cu toate acestea, această mișcare și schimbare calitativă sunt reduse la natura căldurii Dar poate că soarele este sursa primară de foc pe pământ și din el provine atât lumina, cât și căldura care dă naștere animalelor și plantelor? Deși Teofrast nu ajunge la soluția finală a problemei pe care a schițat-o în tratatul "Despre foc" și nu exprimă decât îndoieli, însăși critica sa este foarte curioasă: ea pune problema legitimității științifice a doctrinei despre " patru rădăcini ale tuturor lucrurilor" - elementele Empedoclean La Teofrast găsim o apărare viguroasă a existenței obiective, numită mai târziu "secundare", calități sensibile Dacă, a spus el, asemenea calități precum rece și cald, dulce și amar, depind de forma atomilor, atunci se recunoaște că sunt ceva obiectiv; iluziile care apar despre aceste calități, în primul rând, se aplică tuturor celorlalte proprietăți ale lucrurilor și, în al doilea rând, erorile de aici privesc doar cazuri speciale și nu natura calităților Calități esențiale precum rece și cald trebuie să aparțină lucrurilor în sine Faima nemuritoare a lui Theophrastus se datorează scrierilor sale despre botanică Teofrastul este considerat pe bună dreptate părintele acestei științe Teofrastul propune experiența ca bază pentru cunoașterea plantelor Teoriile trebuie să fie în concordanță cu observațiile Adesea se referă la colecționari și vânzători de plante medicinale, ascultă poveștile oamenilor cu experiență, grădinarilor, tăietorilor de lemne, fiind convins că practica deschide calea către cunoașterea lucrurilor Lucrurile unice trebuie luate ca punct de plecare al studiului ; inducția este cea mai sigură cale Percepția, spune Teofrast, explorează diferențele, caută cauze Determină reflexia,

parțial oferindu-i material, parțial creând dificultăți, din cauza cărora, dacă este imposibil să mergi mai departe, o anumită lumină începe să răsară în întuneric pentru cei care continuă să caute Vezi Teofrast, De igne, I, Vezi ibid , I, Vezi Teofrast, Historia plantarum, I, , Vezi Theophrastus, De causis plantarum, , δ Vezi Teofrast, pr (Metaph), Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Theophrastus a descris de specii de plante Cercul observațiilor proprii și ale altor oameni pe care le-a luat în considerare se extinde la întreaga lume cunoscută atunci: în vest - către țările situate de cealaltă parte a Stâlpilor lui Hercule (Gibraltar), în est - până la măruntaiele lui India, în nord - până la gurile Tanais (Dopa) Pentru Teofrast, ca și pentru Aristotel, plantele sunt ființe vii Baza vieții este umiditatea și căldura înnăscute în ele natura plantei sau semințelor Teofrastul face aici o distincție între forța activă și receptivitatea la impresiile exterioare În Thika, Teofrast, aderând în mare parte la Aristotel, subliniază cu mai multă energie decât profesorul său importanța bunurilor trupești și exterioare pentru fericirea omului * Deși numai virtutea este vrednică de dorință și este o binecuvântare prin excelență, dar, potrivit lui Teofrast, nu este suficientă pentru fericire Cine este torturat, exilat, suferă de boli grave, nu poate fi fericit Propunând idealul vieții teoretice, Teofrast consideră ca fiind rău tot ceea ce poate interfera cu calmul, neîntrerupt de orice griji și nelinişti, cursul activității științifice Dintre numeroasele lucrări speciale ale lui Teofrast despre etică ("Despre prietenie", "Despre iubire", "Despre căsătorie"), la noi au ajuns doar mici fragmente; așa este și cu scrierile sale despre retorică și estetică Teofrastul a completat politicile aristotelice cu o colecție de legi (de cărți) Cel de-al doilea elev remarcabil al lui Aristotel - Eudemus din Rodos - a devenit celebru pentru munca sa de popularizare și comentare a lucrărilor lui Stagirite, precum și pentru lucrările de istoria științelor ("Istoria geometriei", "Istoria aritmeticii", "Istoria" de Astronomie"); este cunoscută şi "Istoria învăţăturilor teologice" a acestuia Lucrările lui Eudemus despre istoria științelor (din care doar fragmente au supraviețuit) sunt principala și aproape singura sursă de informații despre matematicienii și astronomii antici În ceea ce privește lucrările natural-filosofice ale lui Eudemus, ele mărturisesc o înțelegere subtilă și corectă a învățăturilor lui Aristotel, dar nu se disting prin originalitate Aceasta, potrivit lui Simplicius, este "o parafrază a fizicii lui Aristotel" Evdem dezvăluie o mare independență în dezvoltarea problemelor etice Dar, în același timp, el teologizează doctrina aristotelică a moralității și, prin urmare, o perversează Aristotel Vezi Teofrast, Hist plantaram, I, , Vezi Teofrast, De caus pi , IV, i, Vezi Cicero, Tusculan disputatîones, V, , Simplicius, Phys , b Biblioteca "Runivers" PERIPATETICILE considerat comportamentul uman în sfera intereselor pur "pământene", fără să-i pese de lumea cealaltă Eudemus "interpretează" propoziția aristotelică: cea mai înaltă beatitudine constă în contemplare, în sensul că contemplarea trebuie să fie cunoașterea lui Dumnezeu Totul este bun în măsura în care duce la contemplarea divinității Spre deosebire de direcția teologizantă a gândirii lui Eudemus, alți doi studenți direcți ai lui Aristotel - Aristoxenus și Dikearchos - au continuat să-și dezvolte învățătura în spiritul empirismului și al materialismului Aristoxenus din Tarentum, înainte de a deveni peripatetic, a trecut prin influența pitagorismului A devenit celebru în antichitate ca unul dintre cei mai mari teoreticieni ai muzicii, dar s-a ocupat și de probleme natural-

filozofice, psihologice, morale și politice, aritmetică și cercetări istorice Definind sunetul ca o mișcare fizică și insistând asupra necesității de a confirma dovezile cu fapte, Aristoxenus a luptat cu putere împotriva pitagoreenilor și platonicienilor pitagoreeni, care au respins sentimentul pentru lipsa lui de acuratețe, "declarând cauze speciale inteligibile" și reducând diferența dintre înalt și scăzut tonuri la rapoarte numerice și viteze Pe de altă parte, Aristoxenus este indignat și de cei care vorbesc despre muzică nesistematic și nemetodic, nu caută motive, nu caută dovezi, nu enumerează reflecții de fapte precis investigate Sentimentul stabilește dimensiunea intervalelor, gândirea determină sensul acestora Sentimentul surprinde fenomenele muzicale, în timp ce mintea caută temeiuri pentru aceste fenomene În același timp, după Aristoxenus, diferența de tonuri se datorează calității lor, nu cantității (cum credeau pitagoreicii) Aristoxenus a recunoscut locul decisiv în cunoaştere pentru sentiment În timp ce pitagoreicii credeau că simțurile dau, parcă, "embrionii cunoașterii", iar mintea completează cunoașterea, Aristoxenus recunoștea mintea doar ca "însoțitor al simțurilor", ca ceva secundar lor · Ca și alți teoreticieni ai muzicii antice, Aristoxenus a insistat cu o forță deosebită asupra valorii educaționale a muzicii: îmblânzește pasiunile, "purifică" sufletul S-a opus muzicii răsfățate, la modă, care domina apoi teatrele Muzica feminină strică, după Aristoxenus, obiceiurile, duce la barbarie și pierderea libertății Melodia trebuie să fie masculină Vezi Eudemus, Ethìca, VII, , a i Aristoxenus, Harmoníae elementa, li, p s Vezi Porfirie, În Ptol Harm , p * Vezi Boethius, De musica, p Vezi Themistius, Orat , XXXIII, p Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Aristoxenus a încercat să aplice concluziile din teoria sa muzicală la gramatică, doctrina literelor, metricii și dansului Dar opiniile psihologice ale lui Aristoxenus sunt determinate de educația sa muzicală Urmând unii pitagoreeni, Aristoxenus a susținut că sufletul este armonie, și tocmai armonia corpului "Structura" corpului, organele sale determină procesele mentale "Aristoxenus spunea că nu există deloc spirit, dar ca și armonia în instrumentele cu coarde, puterea de a simți există datorită structurii corpului și a conexiunii organelor sale interne"\ Așa cum corzile bine întinse generează consonanță, la fel și un combinația puternică de organe produce o mișcare a sentimentelor Și la fel ca într-un instrument cu coarde, ruperea coardei rupe armonia și elimină posibilitatea de a cânta, la fel deteriorarea organelor atrage stingerea conștiinței - moartea Materialismul și mai strălucitor și mai consecvent a fost apărat de un coleg și prieten al lui Aristoxen, Dicearh din Messina în Sicilia În trei dialoguri corintice, Dicearh a criticat sever ideile care au predominat înaintea lui în școlile filozofice despre suflet ca entitate specială În trei dialoguri lesbiene, Dp-kearchus a argumentat strălucit împotriva susținătorilor doctrinei nemuririi sufletului, în special împotriva lui Platon Dicearh a învățat că "nu există suflet" , că este doar un trup într-o anumită stare "Spiritul", spune Dikearchus, "nu există deloc; acesta este un cuvânt complet lipsit de sens Nu există suflet și spirit nici în om, nici în animal, toată acea forță, datorită căreia ne mișcăm și simțim, se revarsă în mod egal în toate corpurile vii; este inseparabilă de trup, căci (în sine) nu este nimic; nu există decât trupul, astfel aranjat încât, pe baza amestecului natural, să aibă forță și să simtă " Ca și Aristoxen, Dicearh numește sufletul "armonie" , care, însă, nu este compus din sunete, ci este un amestec armonios și o consonanță a celor patru elemente din corp, sau mai degrabă, calități opuse care

stau la baza lor - cald și rece, umed și uscat Pe baza acestei doctrine a naturii materiale a tuturor funcțiilor mentale, Dicearh a respins nemurirea "sufletului" Poate legată de doctrina materialistă a sufletului este afirmația lui Dicearh îndreptată împotriva lui Teofrast că viața practică este incomparabil mai înaltă decât cea teoretică Dicaearchus a fost un om de știință versatil și profund Au supraviețuit doar câteva fragmente din diferitele sale lucrări: Lactantius, Opificio Dei, Sextus Empiricus, Pyrrh , hyp , II, Vezi Sextus Empiricus, Adv matematică, VII, Cicero, Tuscul , I, , Vezi Nemesius, De natura hominis, , p cm Cicero, Ad Atticum, II, Biblioteca Runiverse PERIPATETICELE despre măsurarea înălțimii munților, despre geografie, despre poezia lui Alcaeus și Homer, despre spectacole dramatice și concursuri de "muzică", despre istoria Eladei și pe teme politice Se știe că Dikearchus a încercat să ofere o imagine amplă a dezvoltării Hellasului în legătură cu viața culturală a Orientului El credea că oamenii din starea originală, "naturală" s-au mutat la viața unui cioban (abia atunci au început să mănânce carne și să ducă războaie) și apoi au început să facă agricultură În eseul său "Trppolitpk" Dikearchus a recunoscut ca ideal al statului un amestec de trei forme de guvernare: democrație, aristocrație și monarhie Apără materialismul și cel mai proeminent elev al lui Teofrast, Straton din Lampsacus (eruditar din î Hr , ani la conducerea școlii, a murit c î Hr) Strato a fost numit "fizician" în antichitate, deși a scris și lucrări despre logică, etică și politică Strato respinge cu hotărâre toate începuturile metafizice nemateriale și caută să explice natura, pornind de la natura însăși Strato, spune Cicero, eliberează zeul de o sarcină dificilă Dacă preoții zeilor sunt scutiți de muncă, cu atât mai mult că acest privilegiu se extinde asupra zeilor înșiși Strato crede că pentru a "crea lumea" nu trebuie să apeleze la ajutorul zeilor "Tot ceea ce există este produs de natură " "Tot ceea ce există și se face a devenit sau se face datorită greutăților și mișcărilor naturale" Natura, după Strato, este o forță spontană (το αυτόματον), care nu posedă sentimente, reflecție și previziune, acționând cu necesitate interioară Ea construiește cosmosul, care (contrar lui Platon și stoicilor) nu este o ființă vie Această forță, difuză în natură, este impersonală și inconștientă, sursa tuturor schimbărilor (apariția, creșterea și scăderea) lucrurilor Eliminând, urmând pe Democrit, zeii de orice interferență în univers, Strato a obiectat însă teoriei atomiste: lumea nu este deloc compusă din cele mai mici corpuri, netede sau aspre, dotate cu cârlige, care se mișcă în gol Toate aceste presupuneri sunt doar "vise" ale lui Democrit Strato s-a străduit pentru o explicație calitativă a universului El considera că principiile lumii sunt forțele care stau la baza calităților lucrurilor Astfel de forțe, potrivit lui Strato, sunt în primul rând calde și reci, și cald este o forță activă, creatoare, energia care formează viața Ea este adevărata "cauza a tuturor" Cicero, Acad , P, , Vezi Plutarh, Adv Colot , , p Vezi Cicero, De nat deor , I, , Vezi Cicero, Acad , Π, , Vezi Sextus Empiricus, Pyrrh hip , III, • Epiphanius, Explicatio fidei, Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Calitățile (înțelese ca puteri) se găsesc în anumite substraturi; Astfel, "prima frig" este asociată cu apa orașului Toate fenomenele lumii sunt rezultatul luptei contrariilor: cald și rece Se deplasează alternativ unul pe celălalt și nu pot fi împreună Alături de căldură și frig, Strato pare să fi propus mișcarea și gravitația drept principii de funcționare Spre deosebire de Aristotel, Strato a recunoscut gravitația ca o proprietate necesară a oricărui element Toate corpurile tind deci spre centru; ridicarea lor

în sus este rezultatul presiunii celor mai grele asupra celor mai uşoare, sau împingerii înapoi a celui de-al doilea de către primul Este greu de spus cum Strato a legat mișcarea, pe care o considera eternă, cu alte calități primare eterne ale corpului - căldura, frigul și greutatea: dacă le considera surse de mișcare sau, dimpotrivă, credea că mișcarea realizează aceste primare calități, permițându-le să treacă de la posibilitate la realitate În orice caz, mișcarea, după Strato, are o putere creatoare, constructivă și distructivă * Plecând de la Aristotel și negând vidul din afara universului (pe care l-a recunoscut ca fiind limitat), Strato și-a permis existența în interiorul cosmosului Potrivit lui Strato, doar în prezența porilor în corpuri pot fi explicate fenomene precum pătrunderea luminii solare în apă De asemenea, se știe că Strato nu a fost de acord cu definiția aristotelică a "locului" ca limită a unui corp înglobat și a fost înclinat spre opinia platonicienilor că spațiul este o "distanță" care conține întotdeauna corpul și poate accepta orice corp in sinea lui Deosebit de interesante sunt obiecțiile lui Strato la înțelegerea aristoteliană a timpului ca număr de mișcare Un număr nu poate fi timp pentru că denotă întotdeauna o anumită cantitate discretă, în timp ce timpul și mișcarea sunt continue Un număr conține toate părțile sale în sine, dar acest lucru nu se poate spune despre timp; altfel, "mai devreme" și "mai târziu" ar fi la fel De ce, se întreabă el, timpul, ca număr, se referă doar la mai devreme și mai târziu în mișcare, și nu la odihnă? Plutarh, De primo frigido, , p Vezi Seneca, Questiones naturales, VI, , El ilustrează ideea lui Strato cu următorul exemplu: hotărând mai sus" Aceasta arată clar că Strato era departe de a înțelege legea dialectică a unității contrariilor CM Cicero, Acad , II, , Vezi Simplicius, Phys , Vezi ibid , Vezi Simplicius, Phys , Biblioteca "Runivers" PERIPATETICILE Stratoj însuși definește timpul ca "cantitate (sau mărime) în raport cu acțiunile"; prin această expresie op înțelege amploarea ambelor stări de mișcare și de repaus Astfel, timpul, potrivit lui Strato, se extinde nu numai la mișcare, ci și la odihnă, iar conceptul de număr este înlocuit cu o definiție mai largă a cantității sau mărimii Strato a distins cu grijă de timp ceea ce se întâmplă în timp Potrivit lui, noaptea, ziua, anii nu sunt părți ale timpului, ci procese reale (apariția luminii, dispariția ei, perioadele de rotație a planetelor); timpul denota doar amploarea (durata) acestor procese "DUysh" este, după Strato, "între sprâncene", adică în partea corespunzătoare a creierului; de aici iradiază (aparent de-a lungul nervilor descoperiți de doctorii Herophilus și Erasistratus) către organele de simț Spre deosebire de Aristotel, Strato nu a recunoscut sufletul ca "motor imobil" al corpului: nu numai procesele de percepție, ci și gândirea sunt mișcări Strato a luptat împotriva decalajului aristotelic dintre sufletele senzuale și cele raționale Sentimentele separate sunt manifestări ale unei singure forțe psihice Sentimentele sunt baza oricărei gândiri Gândirea intră în actul percepției: dacă mintea noastră este distrasă de o altă chestiune, atunci impresiile (scrisorile citite, discursurile audibile) nu ajung în conștiința noastră Strato nu a făcut o diferență fundamentală între sufletul unui animal și sufletul omului Sufletul moare, după părerea lui, odată cu trupul Într-o polemică energică împotriva doctrinei lui Platon despre nemurirea sufletului, el a susținut că sufletul ca ființă are o putere finită și limitată, "la sfârșitul vieții trebuie să slăbească și mai mult și, în cele din urmă, să piară" Printre cei mai apropiați studenți ai lui Strato, merită atenție Aristarh din insula Samos (c - î Hr), un astronom celebru care și-a făcut observațiile în

Alexandria El a încercat să măsoare geometric distanța de la Pământ la Soare și Lună și, de asemenea, să stabilească dimensiunile acestor corpuri și a ajuns la concluzia că raza Lunii este de trei ori mai mică decât cea a Pământului, iar raza a soarelui este de ^ ori mai mare decât cea a pământului și că Luna este îndepărtată de pământ cu de raze pământului, iar soarele cu de raze pământești Rezultatele pe care le-a primit l-au condus la ideea eșecului sistemului geocentric al lui Aristotel, precum și la o teorie ușor îmbunătățită a sferelor lui Calyppus Aristarh a ajuns la concluzia că toate dificultățile asociate cu mișcarea planetelor sunt eliminate dacă presupunem că pământul și alte planete se învârt în jurul soarelui ca centru Deci a fost stabilit de Aristarh Vezi ibid , Vezi Sextus Empiricus, Adv matematică, VII, Vezi Plutarh, Solert anim , , , p Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE sistemul liocentric, care însă nu și-a găsit recunoaștere în antichitate și a rămas în uitare până pe vremea lui Copernic După Strato până la sfârşitul secolului al II-lea şcoala peripatetică este în criză Judecând după fragmentele și dovezile puține, în centrul atenției peripatetikilor din această perioadă este o problemă etică Școala peripatetică a cunoscut o ascensiune semnificativă abia din momentul publicării lucrărilor lui Aristotel de către Andronic de Rodos (un sholarh în a doua treime a secolului I î Hr), pregătite de lucrările celebrului gramatician al Tiraniei După Andronic, lucrarea de comentariu a Peripateticilor a reînviat, în special asupra Organonului Dintre numeroșii comentatori ai lui Aristotel, cel mai strălucit a fost Alexandru de Afrodisia (din secolul II și începutul secolului III d Hr), care a fost numit "exegetul" ("interpretul") În comentariile și scrierile sale originale, Alexandru de Afrodisia a fost de partea lui Aristotel și și-a apărat învățăturile de atacurile altor școli Urmându-l pe Strato, deși nu atât de strălucitor, Alexandru a căutat să elimine orice misticism din explicația lumii Spre deosebire de Aristotel, Alexandru a susținut că lucrurile individuale sunt primare nu numai "pentru noi" (așa cum a învățat Stagiritul), ci și în sine Conceptele generale sunt rezultatul abstractizării: generalul ca atare nu există decât în gândire; dacă activitatea minții ar înceta, atunci generalul ar dispărea și ar rămâne doar lucrurile individuale Încercarea lui Alexandru de a reinterpreta conceptul de rațiune propus de Aristotel a jucat un rol foarte important în dezvoltarea ulterioară a istoriei filozofiei Recunoscând, în urma Stagiritului, diferența dintre funcțiile superioare și inferioare ale cunoașterii, Alexandru a subliniat cu o forță deosebită că percepția este o condiție prealabilă necesară pentru gândire; pe acest fundament se sprijină unitatea sufletului "Rațiunea este inerentă omului ca o simplă posibilitate; este așa-numita minte "fizică", naturală Mintea naturală se dezvoltă ulterior, transformându-se în minte reală, mintea ca energie; este mintea "dobândită" Ceea ce transformă o minte potențială într-o minte activă, așa cum lumina face să strălucească culorile care erau anterior în întuneric, aceasta este mintea creatoare; acesta din urmă, după Alexandru, nu face parte din sufletul nostru; este mintea divină, separată de noi și care acționează asupra noastră din exterior În viitor, școala peripatetică înclină din ce în ce mai mult spre eclectism și părăsește treptat scena, contopindu-se cu neoplatonismul fi Vezi Simplicius, In Aristotelis Categor , Í b Biblioteca "Runivers" EPICUR Capitolul III EPICUR Succesorul liniei materialiste în filosofia epocii elenistice este unul dintre cei mai mari gânditori ai lumii antice - Epicur După ce a acceptat principalele prevederi ale explicației atomiste ale lumii a

lui Leucip și Democrit, Epicur și-a dat propriul concept, care în multe puncte diferă semnificativ de filosofia predecesorilor săi Învățăturile acestui materialist remarcabil, ateu și educator al antichității s-au răspândit în lumea antică și au jucat un rol major în istoria științei și filosofiei Învățătura milesienilor pe bază materială, dialectica lui Heraclit, învățătura pitagoreenilor asupra cantității, baza neschimbătoare a eleienilor existenți, senzaționalismul lui Aristotel, atomismul lui Democrit, învățătura cirenaică despre plăcere - toate acestea au servit ca surse ale conceptului lui Epicur și, într-o formă revizuită, au intrat ca elemente constitutive ale sistemului său În același timp, teoria atomistă a lui Democrit a primit o semnificație dominantă și și-a găsit dezvoltarea ulterioară în filosofia lui Epicur Epicur s-a născut în / î Hr e pe insula Samos în familia unui profesor rural De la vârsta de paisprezece ani, Epicur a început să studieze științele și filosofia La vârsta de optsprezece ani a venit la Atena, dar nu a stat mult acolo și a trăit aproximativ zece ani în diferite orașe din Asia Mică Aici, în Theos, Nafsifan, un susținător al filozofiei lui Democrit, l-a introdus în filosofia atomistă De la studentul lui Platon, Pamphilus, Epicur a luat lecții de filozofie a lui Platon La treizeci de ani, Epicur s-a stabilit mai întâi la Mitilen, apoi la Lampsak și a început să predea filozofie Printre discipolii săi din această perioadă îi întâlnim pe Metrodor și Kolotos, ulterior cei mai cunoscuți adepți ai săi În î Hr e Epicur s-a întors la Atena și și-a fondat școala comunală, cunoscută în istorie drept "Grădinile lui Epicur" Pe poarta ei se scria inscripția: "Rătăcitor, aici o să-ți fie bine; aici cel mai înalt bine este plăcerea Epicur a murit în al șaptezecilea an de viață (/ î Hr) Scrierile lui Epicur nu au ajuns până la noi Doar trei dintre scrisorile sale au supraviețuit, în care fundamentele învățăturilor sale sunt expuse succint și o serie de fragmente Între timp, Epicur a fost unul dintre cei mai prolifici scriitori ai antichității A scris aproximativ de lucrări științifice, iar lucrarea sa principală - "Despre natură" - a fost de aproximativ de cărți Ne-au ajuns numeroase titluri ale operelor sale: "Despre atomi și vid", "Despre scop", "Canon", "Despre zei", "Despre predestinare", etc Cea mai importantă sursă pentru studierea filosofiei lui Epicur este, pe lângă scrisorile și fragmentele sale, noema filozofică a lui Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE succesor talentat pe pământ roman - Titus Lucretius Cara "Despre natura lucrurilor" Anii de viață și activitate ai lui Epicur aparțin unei perioade foarte tulburi și dificile din istoria Greciei Acela a fost timpul prăbușirii statului macedonean și a luptei diadelor Ohs pentru moștenirea lui Alexandru Grecia a devenit scena unor războaie ruinoase necontenite și revolte politice Conducătorii s-au succedat, cucerirea străină a fost împletită cu o luptă acerbă a partidelor politice din țară Devastarea țării a exacerbat contradicțiile de clasă Revoltele sclavilor izbucneau din când în când Vechea societate de sclavi era în criză În această perioadă tulbure, Epicur a evitat orice participare la viața publică Îi pasă de bunăstarea individului, nu de întreaga societate și s-a ferit de la activitatea politică activă Epicur i se atribuie maxima: "Trăiește neobservat" (λάϋε βιώσαζ) Potrivit lui Epicur, scopul filosofiei este fericirea omului "Nimeni", spune Epicur, "să amâne filozofia în tinerețe și nimeni să nu se obosească de ea la bătrânețe La urma urmei, nimeni nu poate fi imatur sau supracoapt pentru sănătatea sufletului Iar cine spune că ora filosofiei încă nu a sosit, sau a zburat deja, este asemănat cu cel care spune că ceasul fericirii ori nu a venit încă, ori nu mai există De aceea, filozofia este

necesară atât bătrânului, cât și tineretului: primul, pentru ca în anii săi declin să fie reînnoit cu binecuvântări, bucurându-se de trecut; al doilea, să fie un tânăr și în același timp un bătrân pentru neînfricat înaintea viitorului Pentru a deveni fericit, o persoană trebuie să cunoască legile naturii "Fără știința naturii nu se poate dobândi plăceri neînnorate" Epicur a împărțit filosofia în trei părți: doctrina naturii (fizica), doctrina modalităților de cunoaștere a naturii și a omului (logica sau, așa cum o numea el, canonica) și doctrina unei persoane care atinge fericirea (etica) Epicur a respins categoric idealismul lui Platon, "primul motor" al lui Aristotel și tot felul de forțe supranaturale, opunând idealismului, misticismului și viziunii religioase asupra lumii cu învățătura sa materialistă Achizițiile gândirii materialiste anterioare, incluse în inventarul de fier al filozofiei științifice, servesc drept puncte de plecare pentru Epicur ' Epicur recunoaște în filosofia sa "existența lucrurilor în afara conștiinței omului și independent de el" Epicur spune că toate obiectele percepției sunt adevărate Epicur, Scrisoare către Menokeyus Introducere Epicur, Ziceri majore, XII Lenin, Caiete filosofice, p Biblioteca "Runiverse" îmbibat ele și cele reale: căci este același lucru să spui că un lucru este adevărat și că există Epicur recunoaște lumea materială ca fiind singura și primară realitate El explică toate fenomenele naturii prin regularitatea internă a naturii însăși, respingând suprasensibilul, Epicur se presupune că stă deasupra lumii / forțelor Învățătura materialistă a lui Epicur se bazează pe recunoașterea eternității materiei și pe afirmarea unității materiale a lumii "În primul rând, nimic nu vine din neant Altfel, totul ar fi luat naștere din toate, fără a avea nevoie de niciun germen Iar dacă ceva, anihilat în neființă, ar pieri, toate lucrurile ar dispărea: până la urmă nu ar exista nimic în care să se descompună Și universul a fost întotdeauna așa cum este și va fi întotdeauna Căci nu există nimic care să poată interveni în ea și să efectueze o schimbare " Sextus Empiricus, Adv math , VIII, I Epicur, Scrisori către Herodot, II, , - Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Cosmosul ca întreg și întreaga varietate de fenomene mondiale este pentru Epicur produsul mișcării mecanice a particulelor de material primar-atomi în spațiul gol "Universul este corpuri și vid Și pe lângă aceste două principii, nici în experiență, nici în funcție de experiență, este imposibil să concepe ceva care ar fi acceptat ca o entitate integrală, dar nu ca așa-numitele stări și proprietăți a acestor principii" Sentimentele mărturisesc existența corpurilor, iar mișcarea mărturisește existența vidului Atomii sunt eterni, indestructibili, neschimbabili și indivizibili Materialismul lui Epicur nu este o simplă reproducere a atomismului lui Democrit Semnificativ diferit de acesta din urmă, reprezintă un pas înainte în dezvoltarea materialismului La Epicur, atomii diferă unul de altul nu numai prin mărime și formă, ca la Democrit, ci și prin gravitație " Epicur atribuia atomilor nu numai dimensiuni diferite, ci și greutăți diferite, adică știa deja greutatea atomică și volumul atomic în felul său" Atomii sunt nenumărați ca număr, golul este infinit "Și universul este infinit atât ca număr de atomi, cât și ca mărime a vidului" Spre deosebire de numărul infinit de atomi, Epicur recunoaște că numărul varietăților lor nu este infinit, ci doar nemăsurat de mare "Și în fiecare varietate de contur, atomii identici sunt cu siguranță nenumărați, dar în ceea ce privește tipul de diferențe, ei nu sunt absolut nenumărați, ci doar nemărginiți" Toți atomii sunt în perpetuă mișcare "Atomii", spune Epicur, "se mișcă continuu de-a lungul eternității Și nu există un început pentru aceste

mișcări " Ciocnindu-se între ei și respingându-se unul de celălalt, atomii efectuează diverse mișcări în vid "Unii sunt departe unul de celălalt Alții primesc un adevărat salt atunci când intră în coliziune: fie se abat singuri, fie sunt acoperiți, împletite, de alții Acest lucru este creat de însăși natura golului, separând fiecare atom: la urma urmei, este incapabil să le ofere sprijin De asemenea, densitatea lor inerentă provoacă un rebound în timpul unei coliziuni, deoarece coliziunea permite încă o ieșire din plex" Spațiul gol este pentru Epicur o condiție necesară pentru posibilitatea de mișcare a atomilor Lucretius rezumă argumentul lui Epicur cu privire la acest punct după cum urmează: "Fără gol, ar fi imposibil ca lucrurile să se miște oriunde; căci ceea ce este semnul trupului: A te împotrivi și a nu lăsa înăuntru este un obstacol etern Ar fi lucruri, și atunci nimic nu ar putea avansa, Căci nimic, retrăgându-se, n-ar da naștere mișcării Epicur, Scrisoare către Herodot, P, , Marx și Engels, Soch , vol XIV, p Epicur, Scrisoare către Herodot, II, , Ibid , II, , s Ibid , II, , Ibid Lucretius, Despre natura lucrurilor, I, Biblioteca "Runivers" EPICUR Anticipând experiența științei viitoare, Epicur a învățat că "atomii trebuie să aibă neapărat viteză egală atunci când se repezi prin gol fără interferențe La urma urmei, este imposibil să credem că cele grele sunt mai rapide decât cele mici și ușoare, când nimic nu le contracarează pe acestea din urmă Astfel, Epicur deține presupunerea că "atomii, oricât de diferiți ca masă și formă ar fi, se mișcă cu aceeași viteză în spațiul gol" Datorită acestei împrejurări, potrivit lui Epicur, cu o cădere directă a atomilor, o coliziune între ei ar fi imposibilă Deoarece atomii se mișcă cu aceeași viteză, ei ar fi întotdeauna la aceeași distanță unul de celălalt, iar ciocnirile între atomi nu ar putea avea loc Din aceasta, Epicur a concluzionat că atunci când atomii cad, ei se îndepărtează de o linie dreaptă, datorită căreia au loc ciocnirea lor, aderența și formarea lucrurilor pe baza ei "Dacă, ca picăturile de ploaie, ar continua să cadă, Fără să devii câtuși de puțin pe calea în golul vast, Nicio întâlnire, nici șocuri nu s-ar naște la începuturi, Și natura nu ar putea niciodată să nască nimic "Abaterile au fost extrem de glumete în legătură cu această mișcare", scrie Marx în disertația sa de tineret - Cicero este mai ales inepuizabil când atinge acest subiect Deci, printre altele, spune: "Epicur spune că atomii, în virtutea gravitației lor, tind în jos în linie dreaptă; aceasta, după părerea lui, este mișcarea naturală a corpurilor Dar s-a dovedit că, dacă toți atomii s-ar muta de sus în jos, atunci nici un atom nu s-ar ciocni vreodată de altul Prin urmare, Epicur a recurs la o minciună salvatoare: a declarat că atomul este ușor deviat, ceea ce, totuși, este complet imposibil De aici apar combinații, conexiuni, cuplari de atomi între ei, și din aceasta lumea și toate părțile ei și tot ce este în ea Ca să nu mai vorbim de faptul că aceasta este concepută copilăresc, nici nu realizează ceea ce își dorește Marx respinge această critică la adresa lui Cicero și demonstrează că deviația atomului este unul dintre principiile esențiale ale întregii doctrine a lui Epicur Abaterea unui atom de la o linie dreaptă nu este o definiție specială întâlnită întâmplător în fizica epicureană Dimpotrivă, legea pe care o exprimă străbate întreaga filozofie epicureană " Doctrina lui Epicur despre devierea atomului conținea un gând profund și schimba semnificativ " întreaga structură internă a lumii atomilor "(r) Epicur, Scrisoare către Herodot, III, , Marx și Engels, Opere, vol I, p Lucretius, Despre natura lucrurilor, II, Marx și Engels, Opere, vol I, p Ibid , p Ibid , p Istoria fadosofiei, vol I Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE

Abaterea atomului de la calea lui fără nici un impuls dintr-o cauză externă pune problema necesității și contingenței într-un mod nou Epicur a vorbit împotriva fatalismului inerent filozofiei lui Democrit cu doctrina sa privind necesitatea neschimbată și negarea hazardului Epicur credea că conceptul Democrit de necesitate, excluzând hazardul, este același fatalism ca și credința în predestinarea divină "La urma urmei, este mai bine", spune el, "să urmezi mitul zeilor decât să te prăbușești în fața soartei naturaliștilor: cel dintâi lasă cel puțin speranța de a cere zeii cu onoruri, iar cel din urmă are o inexorabilă necesitate" Aleatorietatea în Epicur nu este o negație a cauzalității; dar acest motiv nu este extern, ci intern "Și de aceea în semințe, pe lângă lovituri și greutate, Trebuie să recunoașteți și un alt motiv pentru mișcări, care determină această capacitate înnăscută în noi: Din nimic, până la urmă, după cum vedem, nimic nu poate apărea Recunoașterea întâmplării în învățătura lui Epicur despre abaterea unui atom de la o linie dreaptă la cădere este îndreptată împotriva destinului, predestinației și urmărește eliberarea oamenilor de sentimentul pieirii, fatalismului, duce la formularea problemei necesității și libertății " dar pentru ca mintea să nu fie doar interioară Necesitatea a făcut totul și ca să nu fie silit Doar să îndure și să îndure și să se închine în fața ei învinsă, - Lumina slujește celei principiilor primare ale abaterii, Dar nu la timp și deloc într-un loc cunoscut Semnificația deviației atomului depășește așadar limitele fizicii la Epicur; ea leagă doctrina sa despre natură cu conceptul central al eticii sale - cu conceptul libertăţii individuale După cum am menționat, prin introducerea categoriei hazardului în sistemul său natural-filosofic, Epicur încearcă să nu încalce determinismul La fel, introducerea categoriei de libertate nu presupune teleologie la Epicur Regularitatea naturii este străină de orice stabilire de obiective În chestiunea calității, Epicur face un pas înainte în comparație cu Democrit Reducând toate schimbările în lucruri la deplasările atomilor, Epicur a afirmat încă categoric obiectivitatea calității Potrivit lui Epicur, un lucru nu este o simplă colecție de atomi, ci o anumită unitate a acestora, o integritate care are o anumită "armonie a mișcării" În procesul de combinare a atomilor, apare un anumit lucru, care capătă un complex stabil de proprietăți esențiale, o anumită calitate Epicur, Scrisoare către Menokeyus, V, Lucretius, Despre natura lucrurilor, II, Ibid , II, Biblioteca "Runivers" EPICUR Iată ce scrie Epicur despre această problemă: "Să trecem la contururi, culori, dimensiuni, gravitație și toate celelalte lucruri care sunt definite ca tot felul de proprietăți ale corpurilor De asemenea, nu ar trebui considerate entități independente, deoarece este imposibil de gândit Dar este inacceptabil că ele nu există deloc De asemenea, este inacceptabil să le considerăm ceva ce vine în corp, necorporal Nu le puteți lua în considerare și părțile sale Dimpotrivă, întregul corp în ansamblu își trage natura permanentă din toate aceste proprietăți în general Dar nu ca o combinație externă a acestora: aceasta din urmă se întâmplă atunci când corpurile însele formează o combinație mare - fie că sunt corpuri primare, fie în general părți ale unui anumit întreg, mai mici decât el însuși Nu, după cum spun, numai din toate aceste proprietăți împreună își primește corpul natura permanentă Din calitățile (σομβεβτρώτα) lucrurilor legate de "conceptul holistic al corpului", Epicur le distinge stările (σομπτώματ^) Despre diferența dintre acestea din urmă (care posedă și realitatea obiectivă) și calități, Epicur scrie: "În primul rând, stările nu au natura întregului, îmbrățișând despre care vorbim despre corpul integral În al

doilea rând, ele nu sunt implicate în natura proprietăților permanente, fără de care corpul nu poate fi conceput" În această definiție, integritatea și constanța sunt clar evidențiate ca semne ale unei calități care o deosebește de stările trecătoare și incidentale ale lucrurilor Materialistul Epicur pictează o imagine îndrăzneață și amplă a universului Universul este infinit Există nenumărate lumi - ambele asemănătoare cu ale noastre și diferite Toate corpurile lumii au apărut din vârtejurile atomice, formate din mișcările și combinațiile atomilor "La începutul formării lumii, în ea iau naștere ciclurile vortexurilor menționate" Procesele cosmogonice și, într-adevăr, toate fenomenele naturii în general, au loc pe baza legilor naturale "Nu trebuie înțelese ca și cum ar surveni după voința cuiva, care slujește, aranjează sau aranjat și împreună posedă toată fericirea, împreună cu nemurirea" * "Luminările cerești nu sunt ființe divine, ci doar condensări de foc" b Nu ne vom opri asupra învățăturilor astronomice și meteorologice ale lui Epicur, expuse în scrisoarea sa către Pitocle, care a ajuns până la noi Să ne întoarcem la învățătura lui materialistă despre suflet "Sufletul", a învățat Epicur, "nu este ceva necorporal, dacă prin acest nume înțelegem un lucru independent: ca atare, nu se poate gândi la nimic necorporal, cu excepția golului Aceia Epicur, Scrisoare către Herodot, VI, Ibid , VI, • Ibid , VII, Ibid Ibid * Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE cei care declară că sufletul este necorporal delirează " Respingând categoric existența unei substanțe intangibile, Epicur credea că "sufletul este cel mai fin trup împrăștiat în tot corpul Se aseamănă cel mai mult cu o suflare care are un amestec de căldură și seamănă parțial cu prima, parțial cu a doua " De la negarea unei substanțe spirituale speciale a urmat inevitabil negarea nemuririi sufletului "Odată cu decăderea întregului trup, se risipește și sufletul" Învățătura lui Epicur este ostilă clericalismului și orientează gândirea, dar calea cunoașterii științifice "Foarte naiv și bun!" Lenin remarcă despre învățătura lui Epicur despre suflet , " acestea sunt conjecturi și indicii strălucitoare ale drumului către știință, și nu către cler" * Canonica, sau teoria cunoașterii, Epicur și-a stabilit ca sarcină principală clarificarea chestiunii adevărului și a criteriilor sale "Este necesar să înțelegem sarcina stabilită și orice dovadă", a scris Epicur, "la care ne construim presupunerile În caz contrar, totul va fi plin de confuzie și confuzie Epicur este un materialist-senzualist Poziția principală a teoriei sale a cunoașterii este că percepțiile și senzațiile noastre sunt adevărate, ele provin din realitatea obiectivă și formează baza cunoașterii Adevărul se bazează pe încrederea în mărturia simțurilor, căci simțurile dau imaginea lucrurilor "Dacă te lupți cu toate senzațiile", a scris Epicur, "nu vei avea nici măcar criteriul necesar pentru a-i judeca pe cei pe care îi declari falși " Erorile apar din judecăți pripite și incorecte despre lucruri, din ceea ce gândim despre noi atunci când judecăm, bazate nu pe mărturia simțurilor Recunoașterea înșelăciunii simțurilor ne-ar priva de criteriul de a judeca adevărul și falsitatea și ar face imposibilă nu numai cunoașterea, ci și acțiunile corecte, care ne-ar duce inevitabil la moarte Sursa senzațiilor noastre este realitatea obiectivă "Vedem și gândim contururile lucrurilor pentru că ceva curge către noi din lumea exterioară" Prin senzații, ceea ce este în afara noastră intră în noi Înțelegând percepțiile senzoriale ca imagini ale lumii obiective, Epicur a aderat la teoria naiv materialistă a reflecției, "împrumutată de el în principal de la Democrit Din suprafața corpurilor, în opinia sa, curg cele mai mici imagini Epicur, Scrisoare către Herodot, V, Ibid

, V, a Ibid , V, Lenin, Caiete filosofice, p ' Ibid , p Diogenes Laertius, X, Ibid "Epicur, Scrisoare către Herodot, III, Biblioteca "Runivers" EPICUR (είδωλα), care pătrund prin aer în organele noastre de simț și provoacă în noi o reflectare a lucrurilor reale, "Din lucrurile exterioare", scrie Epicur, "imaginile curg în viziune și gândesc la dimensiunea potrivită, de aceeași culoare și același aspect cu lucrurile și având o mișcare rapidă" Expirarea imaginilor are loc constant Apariția imaginilor are loc cu viteza gândirii "Auzul apare și pentru că o anumită ieșire provine dintr-un obiect care sună, face zgomot, bate și în alte moduri creează o senzație auditivă" * * "La fel trebuie luat și pentru miros" Eroarea, așa cum s-a subliniat deja, nu se datorează înșelăciunii senzațiilor, ci din cauza netemeiniciei judecăților noastre Eroarea nu ar exista dacă nu am permite o mișcare laterală în interiorul nostru, care este legată de activitatea de reprezentare, dar include judecata În legătură cu acesta din urmă - dacă nu este confirmat sau infirmat - apare o amăgire Există mai multe tipuri de judecată greșită care sunt sursa iluziilor noastre Un tip de iluzie se obține atunci când imaginile care s-au îndepărtat de obiecte, mergând spre organele noastre de simț, se schimbă pe drum, drept urmare imaginea primită de la ele nu va fi adecvată obiectului original care a trimis-o Un alt tip de judecată eronată rezultă din faptul că ciocnirile aleatorii sau combinațiile de atomi pot deveni o sursă de imagini tranzitorii rapide care nu corespund unui obiect stabil Epicur a cerut ca gândirea să evite generalizările și judecățile pripite și să se străduiască pentru o înțelegere adevărată a mărturiei simțurilor Cunoașterea este un proces complex care implică memorie, atenție, comparație și, în final, formarea conceptelor generale Conceptele, conform lui Epicur, sunt percepție senzorială "acumulată" Procesul de cunoaștere decurge după cum urmează Separându-se de obiecte, imaginile pătrund în organele noastre de simț și, în contact cu acestea, provoacă senzații Deoarece sufletul pătrunde în toți porii corpului, senzațiile provoacă mișcarea particulelor sufletului care se află în apropiere; acestea din urmă, la rândul lor, comunică mișcarea altor particule ale sufletului Imaginea unui obiect care a apărut în suflet nu dispare imediat, ci rămâne în gând Memoria este păstrarea acestei imagini, iar cunoașterea este comparația sa mentală cu imaginile din apropiere Imaginile acumulate în minte par să se acopere unele pe altele Caracteristicile individuale ale acestora Ibid Ibid , Sh, Ibid , III, * Ibid , III, * Ibid, III, Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE imaginile captive sunt șterse și rămân doar acele trăsături pe care le au în comun Acesta este conceptul general (πρόληψις) Epicur a înțeles întregul proces al cunoașterii în mod materialist: punctul de plecare al cunoașterii este realitatea obiectivă; adevărul constă în coincidența gândirii cu această realitate dată prin simțurile noastre Astfel, teoria cunoașterii a lui Epicur, recunoscând senzațiile individuale ca singura sursă de cunoaștere, nu diminuează câtuși de puțin importanța conceptelor generale pentru cunoaștere, întrucât adversarii materialismului încearcă să prezinte problema, distorsionând învățăturile marilor materialist antic Lenin acordă o atenție deosebită acestei laturi a teoriei cunoașterii a lui Epicur "Calomieri de materialism!! "Necesitatea conceptului" nu este deloc "distrusă" de doctrina sursei cunoașterii și a conceptului!!" obiectează el lui Hegel "Prostii! Minciună! Calomnie!" Lenin este indignat de observația lui Hegel că " Epicur neagă toate conceptele și universalul ca esență " De fapt, Epicur a înțeles perfect semnificația deplină a conceptelor generale "La urma urmei," ne-a învățat Epicur, "avem constant nevoie de

o înțelegere colectivă, dar nu atât de des în unele separate Așadar, trebuie să revenim constant la sulurile menționate și să punem în memorie ceva, pe baza căruia este posibilă înțelegerea de bază a lucrurilor - și orice studiu al detaliilor va deveni accesibil Acest lucru este posibil dacă cineva înțelege și își amintește corect prototipurile universale Doctrina lui Epicur despre πρόληψις este doctrina materialistă a ridicării individului la universal De remarcat, de asemenea, marele rol pe care canonul lui Epicur îl acordă stabilirii sensului cuvintelor ca condiție pentru o demonstrație corectă "Este necesar", spune el, "să stabilim sensul cuvintelor noastre" , pentru că "fiecare obiect primește, grație numelui care i-a fost dat pentru prima dată, evidența, energia, distincția" Acest lucru lovește actul de echilibrare verbală sofistic Cea mai importantă latură a filozofiei lui Epicur, care o aduce în prim-plan printre alte viziuni antice despre lume, este ascuțimea sa antireligioasă, ateismul militant, bazat pe realizările științifice ale vremii "Epicur", a scris Marx despre el, "este, prin urmare, cel mai mare iluminator grec, iar lauda lui Lucretius este potrivită pentru el: "Viața unui om pătrundea rușinos în fața ochilor tuturor Aici pe pământ, zdrobit de povara unui crez, Care dintre stăpânirile cerești și-a întins capul și de sus privirea ei amenințătoare era aruncată neîncetat asupra muritorilor Lenin, Caiete filosofice, p Ibid , p Epicur, Scrisoare către Herodot introducere, Ibid , I, • Diogenes Laertius, X, Biblioteca "Runivers" EPICUR Primul dintre muritori, care a îndrăznit direct să ridice ochii spre el, Era din Grecia; a fost primul care i s-a opus Și nici altarul nemuritorilor, nici fulgerele, nici tunetele nu bate Nu l-au putut ține de cer Deci religiile sunt toate superstiții sub picioarele noastre Ne-am regăsit iar prin acea victorie am fost ridicați la cer "A, Doctrina atomistă este ostilă noțiunii de creare și conservare a lumii prin puterea unei ființe supranaturale Natura își are fundația în sine și totul în ea se realizează în virtutea legilor naturale Negarea sufletului ca substanță nematerială specială și respingerea nemuririi sufletului sunt, de asemenea, indisolubil legate de credințele ateiste ale lui Epicur Cunoașterea legilor naturii și o înțelegere materialistă a sufletului, potrivit lui Epicur, îi vor elibera pe oameni de oroarea veșnică inspirată de mituri și de țara morții și a pedepselor postume Epicur considera frica de zei drept cel mai mare rău pentru oameni Epicur a încercat să alunge frica de moarte din inima omului ca principală sursă, în opinia sa, a credinței în zei Dacă nu există nimic dincolo de mormânt, atunci nu este nimic de care să-ți fie frică de moarte Întregul argument al lui Epicur împotriva fricii de moarte este în esență propagandă antireligioasă O altă sursă de religie, pe lângă frică, potrivit lui Epicur, este ignoranța și neînțelegerea de către oameni a legilor naturii: "Moritorii au văzut o anumită ordine a fenomenelor dar nu au putut explica de ce se întâmplă totul Ei și-au imaginat un singur rezultat: să lase totul în seama zeilor și să admită că prin voința zeilor totul se face în lume Epicur a cerut studiul legilor naturii, necesare pentru a risipi "ororile și întunecațiile spiritului" generate de religie Găsind inconsecvență, Epicur a recunoscut existența zeilor Ei trăiesc, conform învățăturilor sale, în spații inter-lumi (intermuncLia) și nu se amestecă deloc în dezvoltarea naturii și în treburile oamenilor, " fiind într-o pace fericită, nu aud nicio rugăciune, ei nu-ți pasă de noi sau de lume " " Plutarh spune că această doctrină a zeilor distruge frica și superstiția, că nu dă bucurie sau favoare zeilor, ci ne pune în o asemenea relație cu ei, în care ne aflăm cu peștii mărilor Hyrcanian, de la care nu așteptăm nici

rău, nici beneficii Etica lui Epicur este construită pe o bază naturalistă și individualistă Omul este văzut ca fiind senzual Citat după Marx și Engels, Soch , vol I, p Marx și Engels, Opere, vol I, p și acolo Biblioteca "Runivers" - FILOZOFIA SOCIETĂŢII ANTICHE ființa, iar sentimentele sunt criteriul moralității "La urma urmei, fiecare bine și rău se află în simțuri " Epicur considera fericirea, plăcerea ca fiind cel mai înalt bine O persoană trebuie să se elibereze de tot ceea ce aduce plăcere Virtutea este necesară nu în sine, ci doar pentru că contribuie la atingerea beatitudinii "Este suficient să ai sentimente și să fii o ființă vie", spune Epicur, "pentru a ști că plăcerea este bună" "O recunoaștem (plăcerea) ca un bun original, înnăscut; servește ca punct de plecare pentru noi în fiecare dorință și evitare și ajungem întotdeauna la el (în final) ca scop, întrucât evaluăm fiecare lucru bun printr-un sentiment de plăcere, ca măsură Plăcerea este scopul natural al tuturor ființelor Fiecare ființă caută plăcerea și evită suferința "De aceea, declarăm că plăcerea este începutul și sfârșitul unei vieți binecuvântate", spune Epicur Dar Epicur subliniază că trebuie să distingem între plăcerile adevărate și cele imaginare, naturale și zadarnice " Noi alegem nu orice bine; se întâmplă să ocolim multe plăceri când sunt urmate de și mai multe greutăți Și considerăm multe suferințe mai importante decât plăcerile, atunci când îndurăm suferința mult timp, dar ele sunt urmate de o plăcere mai mare Până la urmă, fiecare plăcere, prin natura ei, este bună, dar nu totul este acceptabil Până la urmă, în anumite condiții, binele devine rău pentru noi, iar răul devine bun Este tocmai sarcina filosofiei să o sublinieze "Fără valoare sunt cuvintele unui filozof care nu vindecă nicio suferință umană Căci, așa cum medicina este inutilă dacă nu este capabilă să alunge boala din corp, tot așa este inutilă filosofia dacă nu este capabilă să alunge suferința din suflet Epicur credea că fericirea constă în obținerea celei mai durabile și de durată plăcere În același timp, el a acordat o mare importanță plăcerilor corporale, care sunt asociate cu percepțiile și senzațiile "Nu știu cum pot avea o idee despre bine dacă exclud plăcerea gustului, a auzului și a plăcerii derivate din vederea unei forme frumoase " Epicur nu înțelegea deloc plăcerea într-un sens vulgar, grosolan senzual, cum îl defăimează bigoții clerical-idealisti Epicur, Scrisoare către Menoik, II, Ibid , III, Ibid Ibid , III, Porfir, Ad Marcellam, Biblioteca "Runivers" EPICUR "Când spunem", îi scrie Epicur către Menoiceu, "că plăcerea este scopul, nu vorbim despre plăcerile libertinilor și nu despre plăcerile gustative, așa cum cred unii ignoranți, disidenți sau prost dispusi față de noi Scopul nostru este să nu suferim în trup și să nu fim stânjeniți în suflet Și nu sunt sărbători și dansuri neîntrerupte, nu bucuria tinerilor sau femeilor, sau peștii și tot ceea ce dă o masă luxoasă - nu dau naștere unei vieți dulce Rațiunea o dă naștere " Plăcerea, după Epicur, nu poate fi privită ca o plăcere de moment; trebuie luată în legătură cu suferința, ținând cont de întreaga viață a unei persoane, căci viața este un întreg Epicur împarte dorințele umane în naturale și necesare, în naturale, dar nu necesare și, în final, în nefirești și nenecesare Astfel, de exemplu, dorința de mâncare este necesară și naturală; dorința pentru o viață de lux nu este nici firească, nici necesară Dorințele naturale și necesare trebuie satisfăcute Trebuie să scăpăm de dorințele deșarte, deoarece acestea pot provoca confuzie și anxietate Dorințele naturale, dar nu necesare, trebuie satisfăcute moderat, pentru că plăcerile își au limitele lor Numai plăcerile și binecuvântările spirituale pot fi cu adevărat de durată și de durată: prietenia, cunoașterea "Umiditatea este cel care

se îndepărtează de lume fără ură, își strânge prietenul la piept și se bucură alături de el" Înțeleptul, "mâncând pâine și apă, concurează în fericire cu Zeus" Cea mai înaltă formă de beatitudine este o stare de liniște sufletească, ecuanimitate Înțelepciunea și fericirea constau în faptul că o persoană atinge independența și liniștea sufletească, evită tot ceea ce îi aduce neplăcere și se bucură de ceea ce dă plăcere O condiție necesară pentru atingerea beatitudinii este equanimitatea spiritului (ataraxia), realizată prin independență atât față de influențele lumii exterioare, cât și față de propriile pasiuni și înclinații Fericirea, potrivit lui Epicur, nu este în căutarea plăcerii, ci în libertatea de suferință Numai prin studiu și practică îndelungată poate un om să devină înțelept și să-și creeze o viață fericită și virtuoasă Numeroși adepți ai "epicureismului", în principal din păturile superioare ale societății sclavagiste, au vulgarizat învățăturile lui Epicur, respingându-i cerința de a studia legile naturii și chemarea de a limita plăcerile senzuale Doctrina lui Epicur despre ataraxie s-a transformat într-o predicare a egoismului Din tot epicureismul au luat, și chiar și atunci într-o formă pervertită, doar doctrina plăcerii ca bine cel mai înalt Biserica creștină, căutând să denigreze materialismul lui Epicur, a identificat epicureismul cu urmărirea plăcerilor senzuale și depravarea Epicur, Scrisoare către Menokeyus, IV, Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE De fapt, avansate și progresiste pentru vremea ei, învățăturile lui Epicur nu aveau nimic în comun cu aceste născociri calomnioase ridicate împotriva lui Din etica construită pe baze individualiste, Epicur derivă doctrina sa despre societate Societatea, potrivit lui Epicur, o colecție de indivizi Fiecare individ, acţionând în conformitate cu aceleaşi aspiraţii - dorinţa de plăcere - trebuie să realizeze acţiuni care nu contravin interesului public, căci virtuţile sunt indisolubil legate de o viaţă plăcută Principiul plăcerii îi dictează dreptatea omului, căci omului îi este frică nu numai de zei și de moarte, ci și de alți oameni care îi provoacă anxietate Pentru a o elimina, oamenii convin între ei să nu se facă rău unii altora Respectarea acestui acord este dreptate, nerespectarea este nedreptate Dreptatea este stabilită, după Epicur, de oameni și nu există de la sine din natură "Legea naturală este un acord privind beneficiul: să nu se provoace sau să sufere un prejudiciu reciproc" "Legea a fost un pact de nerespectare a prejudiciului reciproc, în legătură cu ciocnirile reciproce și condițiile locale, mereu diverse" Marx subliniază că epicurienii au fost creatorii teoriei "contractului social", care a devenit răspândită printre ideologii burgheziei revoluţionare multe secole mai târziu În opiniile lor politice, epicurienii erau susținători ai democrației moderate, în forma în care aceasta era inerentă societății antice de sclavi Dintre discipolii lui Epicur, este cunoscut Metrodor din Lampsacus, un favorit al lui Epicur, care a murit în î Hr e , în timpul vieții profesorului său; Hermarchus din Mitilene, care a condus școala după moartea lui Epicur și a luptat împotriva idealiștilor greci care atacau epicureismul; un predicator energic al învățăturilor lui Epicur - Kolot din Lampsacus După Hermarchus, conducerea școlii a trecut la Polystratus, apoi la Dionisie (c î Hr), Basilide și Apolodor (a doua jumătate a secolului al II-lea î Hr) Sub acesta din urmă, școala epicurienilor a înflorit și a avut mulți elevi Discipolul lui Apolodor, Zenon din Sidon, a condus o școală în Atena la începutul secolului I î Hr î Hr e Filodem, care a studiat cu Zenon, a transferat învățăturile lui Epicur la Roma, unde s-au răspândit rapid În condițiile epocii elenistice, epicureismul a fost o tendință ideologică avansată strâns

asociată cu dezvoltarea științei și a luptat împotriva religiei Epicur, Ziceri majore, XXXL Ibid , XXXXIII Biblioteca "Runivers" stoicism Capitolul IV STOICISM Stoicismul este o școală filozofică care s-a dezvoltat la sfârșitul secolului al IV-lea î Hr e concomitent cu epicureismul și a existat până la închiderea tuturor școlilor filozofice de către împăratul Iustinian în anul d Hr e Istoria lui Stoya este împărțită în trei perioade: Stoya veche, mijlocie și nouă Cel antic (din scrieri au supraviețuit doar fragmente) își avea sediul la Atena Aproximativ la mijlocul secolului al II-lea Ideile stoice pătrund în Roma Stoicismul stoicului mijlociu, împrumutând o serie de prevederi de la Peripatetică și Academie, este eclectic Noua Stoa datează din vremea Romei Imperiale și dezvoltă în primul rând etica în același spirit eclectic - În acest capitol, ne vom limita la o analiză a ideilor opririi antice, în timp ce opririle mijlocii și noii vor fi luate în considerare în secțiunea despre filosofia romană Fondatorul lui Stoy Zenon (c - î Hr) s-a născut pe insula Cipru, în orașul Kitia, o colonie semigreacă, semifipiciană; era fiul unui negustor Pe la , cu scop comercial, a ajuns la Atena; corăbiile lui au fost naufragiate și a rămas în acel oraș Dus de filozofie, Zeno s-a alăturat mai întâi Cratesului cinic, el însuși a scris cartea "Despre stat" în spirit cinic, apoi l-a ascultat pe Stilpon, care a îmbinat etica cinicilor cu "dialectica megariană", megaricul Diogene , academicienii Xenocrate și Polemon; Am făcut cunoștință cu învățăturile lui Heraclit În jurul anului , și-a fondat propria școală și a predat în porticul "Στοά-ποΓζίλη" ("sala pestriță"), decorat cu picturi de Polignot Din acest portic a venit numele stoicilor Zeno s-a sinucis Succesorul său Cleanthes din Assos la Troas (- î Hr) a fost anterior boxer Cleanthes nu se distingea printr-o minte filozofică originală, dar a asimilat ferm cuvintele profesorului său și a aderat cu strictețe la opiniile sale Ajuns la o vârstă înaintată, Cleanthes a murit abținându-se de la mâncare Dintre ceilalți studenți ai lui Zenon, este cunoscut Ariston din Chios, care a încercat să limiteze stoicismul la o singură etică, Gerill din Cartagina, care a înclinat spre peripatetism, Perseu din Kitia etc Stoicismul a primit forma sa finală de către Hrisip de Sol în Cilicia (c - î Hr) Pe lângă Cleanthes, i-a ascultat și pe filozofii Academiei, Arcesilaus și Nakid Chrysippus a dezvoltat cuprinzător sistemul Stop, scriind cărți, dintre care despre logică Urmașii lui Chrysippus în secolul al II-lea î Hr e au fost Diogene din Seleucia (Babilonia) și Antipater din Tars Stoicismul, în forma în care a fost dezvoltat de Zenon și Chrysishum, se alătură direct școlii cinice; Conform teoriei Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Justificarea teoretică a moralității se bazează printre stoici pe o bază mult mai largă de cercetare logică și fizică decât a fost cazul cu Antisthenes Megarienii au avut și o mare influență asupra logicii stoicilor În multe privințe, dar mai ales în domeniul filosofiei naturale, stoicii revin la învățăturile lui Heraclit: focul veșnic viu, logosul Efesului, viziunea sa dinamică asupra cosmosului a avut un impact uriaș asupra sistemului stoic Dar, Zeno-stoic pe de altă parte, doctrina stoică cuprinde multe motive ale aristotelismului şi chiar* platonismului Deși Zenon și Chrysippus au folosit pe scară largă munca mentală a filozofilor care au precedat Stoa, ei au supus ideile predecesorilor lor unei procesări creative și au creat o nouă viziune filozofică asupra lumii Stoicismul nu este un agregat de opinii alese aleatoriu, ci un sistem de vederi impregnat de o singură idee Ideea sa centrală este lumea ca întreg viu, rațional și în același timp material Stoicismul este una dintre cele mai răspândite tendințe filozofice din

epoca elenistică și din Roma Capturând diferite clase ale Greciei și Romei cu influența ei, Stoya s-a străduit pentru recunoașterea universală a convingerilor sale de către toate popoarele și toate clasele Stoicii sunt cosmopoliți Fără a nega dragostea unui cetățean față de patria sa, ei, dezvoltând constant gândurile cinicului Diogene, Biblioteca "Runivers" stoicism ' visul unui stat mondial Unii stoici propovăduiesc egalitatea universală a cetățenilor, distrugerea proprietății private, interzicerea banilor Monarhia mondială a lui Alexandru cel Mare, formarea după un război lung și sângeros asupra ruinelor sale a regatelor Diadohilor; deplasarea centrelor economice din Grecia spre Est - spre insulele Rodos, Delos, spre Egipt (Alexandria), spre Siria (Antiohia); eliminarea liniilor dintre elen și barbar; căderea democrației deținătoare de sclavi; creșterea gigantică a bogăției la o extremă și a sărăciei la cealaltă; disperarea marii majorități a "liberilor" care deveniseră săraci și căutarea amețitoare a plăcerii de către cei bogați, toate au dus la o transformare în domeniul ideologiei Au apărut noi centre de știință și artă în Alexandria, Antiohia, Seleucia, Pergamon, unde conducătorii concurează între ei în patronaj Tehnologia îmbunătățită, inclusiv militară (mașini Demetrius Poliorket) Matematica și mecanica ating punctul lor culminant pentru acea vreme în lucrările lui Arhimede și Apollonius Aristarh din Samos propune sistemul heliocentric Datorită lui Eratostene, geografia și cartografia fac un mare pas înainte; el pune şi bazele cronologiei ştiinţifice Filologia este în creștere datorită savanților alexandrini - Zenodot, Aristofan și Aristarh Știința istorică este dezvoltată de Polybius Schimbări enorme se observă și în domeniul literaturii: drama este înlocuită cu mimă, epopeea cu idilă, elegia cu epigramă În sculptură, școala Scopas triumfă, aducând imaginea patosului pasiunilor la limitele extreme ("Lupta uriașilor" la Pergam, "Laocoon") Subiectivismul, lirismul, retragerea în intimitate, motivele erotice, fascinația pentru exotic, miraculos, extraordinar, senzațional, neîncrederea amestecată cu superstiție, dezintegrarea tuturor genurilor și amestecul lor pestriț - acestea sunt trăsăturile caracteristice artei contemporane Unele culori crepusculare se află în epoca în care a apărut și s-a dezvoltat vechiul Stoya Dar aceasta, după cum a remarcat pe bună dreptate Marx, este moartea eroilor, precum apusul soarelui Distrugerea Atenei nu este încă sfârșitul întregii vechi culturi de sclavi Starea în picioare, care reflecta perfect "spiritul" vremii sale, este una dintre formele de tranziție de la Grecia la Roma , plină de forță, mergând la putere asupra lumii antice Primii trei conducători ai școlii stoice nu erau atenieni, iar Zenon poate să nu fi fost grec Ei nu au participat direct la lupta politică și au condus o "școală (școlară) Vezi Marx și Engels, Soch , vol I, p Vezi ibid , p Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Mod de viata" Cu toate acestea, ei erau foarte departe de a predica abstinența de la treburile publice Această discrepanță între viața stoicilor și apelurile lor la dragoste pentru patrie, pentru activitate politică, a provocat reproșuri din partea oponenților stoicismului Dar nu a fost cazul tuturor stoicilor Stoicul Sferelor din Bosfor, elev al lui Zenon și al lui Cleanthes, a fost unul dintre inspiratorii reformelor agrare ale regelui spartan Cleomenes, având ca scop eliminarea datoriilor și împărțirea moșiilor; datorită acestor transformări, care trebuiau să reînvie Sparta, numărul cetățenilor a crescut de la la mii de oameni Stoic Cheeremonides (discipolul lui Zenon) a fost un lider faimos al patrioților atici în războiul care i-a purtat numele Nu vorbim despre Stoa de mai târziu, care a devenit steagul aristocraților romani care au luptat pentru

republică Important pentru caracterizarea ideologiei de clasă a stoicilor timpurii este faptul că cei mai mulți dintre ei provin din mase: Zenon este un negustor ruinat, Cleanthes este un pumnist, Chrysippus este un atlet, Perseus este un slujitor (și, aparent, un sclav)) din Zenon Caracteristic este și faptul că, continuând tradiția sofiștilor, stoicii, care luau plăți pentru predare, au trăit extrem de moderat, dacă nu sărac Dar, în același timp, filosofia stoicilor era lipsită de un caracter militant și nu oferea o ieșire revoluționară din situația existentă Idealul lor de înțelept lasă viața neatinsă Fizica și teoria cunoașterii lor, în principal materialiste, poartă pecetea contemplației, pasivității Acest lucru a făcut posibilă adaptarea stoicismului (cu anumite schimbări, subliniind una sau alta dintre trăsăturile sale) pentru a servi interesele diferitelor clase Stoicii au împărțit filosofia în trei părți: logică, fizică și etică Ei au definit filozofia ca "un exercițiu de înțelepciune", iar înțelepciunea ca "cunoaștere a treburilor divine și umane " Relația dintre aceste trei părți a fost explicată prin diferite imagini Deci, de exemplu, stoicii comparau filosofia cu un ou, unde gălbenușul însemna etică, proteina însemna fizică, coaja însemna logica După Diogenes Laertius, filosofia era asemănată de către stoici cu un animal; oasele și tendoanele sunt logice, părțile cărnoase sunt etice, iar sufletul este fizică Subliniind inseparabilitatea și fuziunea organică a tuturor părților filozofiei, stoicii au diferit, totuși, în aprecierea semnificației lor relative Dezacordul a vizat și chestiunea amenajării didactice a părților Potrivit lui Chrysippus, ar trebui să se predea mai întâi logica, apoi etica și fizica ; Zeno a pus logica la început, apoi fizica și etica \ Dar oricare ar fi diferențele, Diogenes Laertius, VII, i Vezi Sextus-Empiricus, Adv matematică, VII, Vezi Diogenes Laertius, VII, Vezi Plutarh, De Stoic repugn , a, Vezi Diogenes Laertius, VII, Biblioteca "Runivers" stoicism nia, filozofii lui Stoy, acordând o mare importanță eticii, nu au neglijat fizica și logica Dimpotrivă, întrucât etica stoicilor se baza pe principiul "traiului în conformitate cu natura", numai fizica, în opinia lor, putea oferi o bază solidă pentru normele etice Fizica, spuneau unii dintre ei, "este mai divină și are nevoie de un studiu mai profund" \ Logica, eliminarea erorilor, învățarea gândirii, este necesară și pentru filosof: "pregătește mintea pentru perceperea inscripțiilor fizice și etice" În lumina acestor afirmații ale martorilor antichității corectitudinea lui Marx devine incontestabilă, subliniind că etica nu a fost singura știință a stoicilor, că pentru ei "fizica este una dintre cele mai importante științe pentru filozof ei chiar a făcut eforturi pentru a dezvolta în continuare fizica lui Heraclit" Pentru stoici, punctul de plecare al cunoașterii este percepția senzorială; ei recunosc corpurile ca ființe Existența reală este recunoscută de stoici doar în spatele corpurilor - lucruri unice Generalul nu există în sine, ci numai în individ* Doar ceea ce poate acţiona şi suferi are existenţă, imaterialul nu are asemenea proprietăţi , prin urmare, nu există Deci, numai corpurile există și singure formează cosmosul Al doilea lucru care, alături de afirmarea hotărâtă a singurei realități a corporalității, este izbitor în rândul stoicilor este dinamismul viziunii lor asupra lumii "Singura lor esență sensibilă" se află în eternă "transformare, schimbare, schimbare și fluiditate " "Înțeleptul stoic", spune Marx, natura - heracliteană, dinamică, în curs de dezvoltare și vie " * Totuși, ionienii căutau deja în curgerea lucrurilor ceva stabil, care trebuia să rămână, îmbrăcat în forme mobile și fluide La fel, stoicii, "presupunând că corpurile sunt

ceea ce este și apoi, referindu-se la schimbarea lor unul în altul, au considerat că ceea ce este sub ele este" Baza multor corpuri este o singură chestiune Toate lucrurile din spațiu sunt legate prin unitatea originii lor din pântecele său comun Materia, adică aceea din care apar lucrurile, numesc stoicii Sextus Empiricus, Adv matematică, VII, "Vezi Philodemus, De agricultura, § , vol П, , Marx și Engels, Soch , vol IV, p Vezi Plotin, Enneadae, VI, I, Vezi Scrian, In Aristotelis Metaphysica Vezi Simplicius, In Aristotelis Categoriae, f a Vezi Sextus Empiricus, Adv math , vili, Asclepius, În Aristotelis Metaphysica, , Afcii, Placita, I, , Marx și Engels, Opere, vol IV, p Á Plotin, Enead , VI, , Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂŢII ANTICHE esenta (ovaia) În recunoașterea materiei ca esență, există o linie fundamentală care îi desparte pe stoici de Aristotel, care punea prioritate formei asupra materiei Totuși, alături de materie, stoicii l-au prezentat pe Dumnezeu ca al doilea principiu "Potrivit lor", scrie Diogenes Laertius, "există două principii ale tuturor: activ și pasiv Pasivul este esența fără calitate - materia, iar activul, logosul din ea - este Dumnezeu Acesta din urmă, fiind etern, pătrunzând totul, creează pe fiecare separat Asemenea vederi ar fi trebuit să-l conducă pe Stoya nu numai la dualism - pentru că ei proclamă deschis: există două "principii nenăscute și incoruptibile" - ci și la idealism sincer (deoarece materia este lipsită de calitate și pasivă, în contrast cu un Dumnezeu activ) Totuși, Stoya, împrumutând de la Aristotel învățătura sa despre prima materie, pasivă, lipsită de calitate și deci nedefinită, și despre principiul obiectiv creativ, se străduiește să depășească materialist dualismul Chestia este că o altă serie de gânduri, venite de la Heraclit, este țesut în teoria stoică despre fundamentele universului Vog-ul stoicilor "este în materia însăși", "amestecat cu materia" El nu este o minte transcendentă peste lume, ci partea activă, creatoare a materiei însăși: forța creatoare a naturii Dar acest lucru nu este suficient: zeul Otoi nu este altceva decât un trup Zeul stoic este "focul creator" (πбρ τεχνικόν), "eter" Seamănă cu căldura vitală turnată în corpul animalelor Toate celelalte elemente au provenit din el și se întorc la el Tot ceea ce există vine în cele din urmă din foc, toate corpurile sunt modificările lui Teologia lui Stop este profund controversată Întrucât lucrurile sunt formate din materie ca "un singur corp fără calitate", elementele (inclusiv focul) sunt "forme ale schimbării sale" Dificultatea crește și mai mult atunci când luăm definiția lui Dumnezeu, care este foarte comună la stoici, ca "pneuma", "spirit" Pneuma este o combinație de două elemente - foc și aer Aceste două elemente sunt considerate ca un principiu activ, spre deosebire de elementele pasive - pământ și apă Dar în acest caz, Dumnezeu, ca ceva complex - "foc de aer rezonabil" - încetează să mai fie primul principiu; el însuși a apărut din materia lipsită de calitate, el este una dintre formele ei Prin urmare, există un singur principiu primar - materia și doar în mod abstract se poate distinge în cosmos laturile sale active și pasive I Vezi Diogenes Laertius, VII, Vezi ibid , VP, Ibid , VII, Alexandru de Afrodisia, De mixtione, p Sextus Empiricus, Adv matematică, X, Vezi Plutarh, De comm nu , r b Biblioteca "Runiverse" stoicism Nu degeaba idealistul Plotin îi mustră pentru faptul că "Dumnezeu le-a fost prezentat de dragul decenței, avându-și ființa din materie, fiind complex și mai târziu, fiind mai degrabă o materie calificată într-un anume fel"\ Materia fără sânge, decolorată, transformată în inexistență de Platon și în posibilitate pură de Aristotel, este îmbogățită din nou în filozofia stoică cu definiții îndepărtate; prinde contur în corp, începe să trăiască, să gândească

Lumea transcendentală a entităților inteligibile este eliminată, rămâne doar natura Dar această distrugere a "dincolo" nu a fost efectuată în mod consecvent Însuși cosmosul acestei lumești primește o colorare fantastică de la stoici, fiind îndumnezeit în spiritul mitologiei raționalizate "Această viziune spirituală a stoicilor", spune Marx, "decurge, pe de o parte, din imposibilitatea de a conduce o viziune dinamică asupra naturii naturii lipsite de material oferită de știința naturală empirică și, pe de altă parte, din dorinţa lor de a interpreta în mod speculativ şi a asemăna lumea antică greacă cu spiritul gânditor şi religia însăşi" Relația dintre latura activă și pasivă a materiei este clară din sistemul stoic de categorii Ca la Aristotel, categoriile lui Sto caracterizează ființa Dar categoriile stoicilor diferă de categoriile stagiritului, în primul rând, prin aceea că stoicii urmează linia unei simplificări semnificative a doctrinei aristotelice a categoriilor: în loc de zece categorii, au doar patru Și, în al doilea rând, categoriile de Stand sunt aranjate după principiul gradației: cea mai înaltă presupune ca bază pe cea mai mică, iar cea mai mică este determinată prin cea mai înaltă Stoicii au recunoscut "ceva" (το τί) drept cel mai înalt concept generic, acoperind atât obiectele necorporale (dintre care stoicii numărau patru tipuri: "enunț", vid, loc și timp), cât și pe cele corporale; "existând" ca genul cel mai înalt era inacceptabil pentru ei; "există" numai corpuri Pe tărâmul existenței, stoicii au stabilit următoarele categorii: subiect, sau substanță (υποκείμενον), calitate (ποιόν), calitate determinată (πώς έχων), relație după calitatea sa definită (πρός τι πώς έχων) Toate aceste patru categorii sunt definiții ale corpului Lumea corpurilor are ca substanță prima materie "în general", corpuri separate - materia "parțială"(r) Ceea ce acționează logic ca subiect, purtător de predicate, ontologic acționează ca o materie care își primește definiția Plotin, Enead , VI, lib p, • Marx și Engels, Soch , vol IV, p Vezi Sextus Empiricus, Adv matematică, X, Cm* Alexandru de Aphrodia, In Aristotelis Topica, IVf p , Vezi Simplicius, În Aristot Categ " , • Vezi Diogenes Laertius, VP, Istoria filosofiei, vol I Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE prin calitate Astfel ajungem la corpuri calificate, separate, diferite între ele și în interiorul lor Calitatea în rândul stoicilor (și aceasta a provocat o explozie unanimă de indignare în rândul adversarilor idealiști ai stoicilor) nu este un fel de "logos imaterial și necorporal", ci un "corp", tocmai o parte a pneumei care inspiră lumea Calitățile sunt caracteristicile originale ale obiectelor, ele le fac ceea ce sunt Nici durata, nici intensitatea nu permit ca una sau alta definiție a unui lucru să fie numită calitate Nu poate fi scos de pe substrat fără a-l schimba în esență; în acest sens, calitatea este numită și "proprietate" (εζις) a unui obiect, în contrast cu "stările" (σχέσις) care se schimbă rapid și nu atât de esențiale ale unui lucru care se poate schimba rapid prin natura lor Un organism calificat nu se limitează doar la calități; poate fi în repaus sau în mișcare etc Apoi devine un "corp cu siguranță calificat" - a treia categorie Acest corp este într-o anumită relație cu alte corpuri, adică este "un corp calificat într-un anumit fel, în relație" - a patra categorie În inima cosmosului se află însă direct nu prima materie fără calitate, ci patru elemente - focul, aerul, apa și pământul (și cele patru calități fundamentale asociate acestora și care le caracterizează: cald, rece, uscat și umed) Stoicii au subliniat deja ezitarea stoicilor: focul joacă rolul nu numai al unuia dintre elemente împreună cu toate celelalte, ci al elementului prin excelență, "căci din el, ca de la început, orice altceva se naște prin virtutea

schimbării și totul, revarsându-se în ea, se descompune " "Focul creator", spun ei, "călătorește pe o cale definită pentru generarea lumii" * Vog, fiind foc, este în același timp logosul spermatic (mintea seminală) El este "sămânța" cosmosului în ansamblu, dar este și sursa "semințelor" din care provin toate lucrurile În conceptul de "logos spermatic" există motive atât ale logosului heraclitean (focul etern viu), cât și ale doctrinei aristotelice despre "cei patru cauze": "mintea sămânță" este unitatea cauzelor materiale, formale, motrice și țintă În același timp, stoicii disting două stări ale cosmosului Lumea implicite (pliată) este focul care încă nu s-a transformat în lucruri, sau (de când stoicii au învățat despre focul lumii) focul în care s-au întors, ca în pântecele lor Lumea explicitului (în formă deschisă) este focul, "eterul", desfășurându-se într-un flux de metamorfoze Galen, De qualitatibus, voi XIX, p k Vezi Simplicius, În Aristot Qateg , Stobaeus, Eclog , I, Aetius, Plac , I, , * Vezi Stobaeus, Eclog, I, Biblioteca "Runiverse" stoicism Cum, atunci, conform învățăturilor stoicilor, focul (sau pneuma) se transformă în toate lucrurile? Dumnezeu (focul) este "sufletul lumii"; nu "motorul imobil" al lui Aristotel, ci "o forță care se autopropulsează în sine " Întrucât Dumnezeu este substanța primară, transformările sale se datorează condensării și rarefării , întrucât el este o forță motrice, el joacă rolul a unui principiu de legătură și legătură Stoicii considerau esența pneumatică ca fiind liant, esența materială ca fiind liant Aerul și focul, spuneau ei, leagă, pământul și apa se leagă Aceasta este "mișcarea tonică" stabilită de stoici împreună cu mișcarea și schimbarea calitativă "Tonul pneumatic" (tensiune) pătrunde în întreaga lume și, acționând asupra elementelor inferioare (apa și pământ), formează lucruri Ele provin în cele din urmă din foc, ca din substanța primară și, în plus, sunt, parcă, formate secundar "pneumatice" "Tonul" poate fi mai mult sau mai puțin intens Gradația intensității sale corespunde gradației lucrurilor În primul rând, "tonul" se manifestă în lucruri ca o proprietate (ε&ς) Mai jos sunt obiecte neînsuflețite; în ele "pneuma" se manifestă ca o forţă care emană şi "se întoarce în sine" Începând din centru, merge spre margini, iar atingând limitele, revine din nou în centru Mișcarea spre exterior se subțiază, mișcarea spre interior îngroașă lucrul Urmând "proprietatea" și pe baza acesteia, forma de manifestare a "tonului pneumatic" este "natura" (φύσ' ς) Este caracteristic plantelor și constă din diverse forțe: nutriție, transformare și creștere "Natura" la rândul ei stă la baza sufletului animalelor cu cele trei funcții ale sale: senzație, reprezentare și aspirație Sufletul animal este fundamentul pentru apariția abilității logice la oameni Toată această expansiune și contracție a cosmosului, trecerea și lupta elementelor, toate evenimentele care au loc în natură și societate, sunt supuse, după învățăturile stoicilor, celor mai stricte legi Natura (în sensul larg al cuvântului), spun stoicii, este "ordinea celor dezordonați, armonia celor nestabiliți, consonanța disonantei " Toate legile lumii sunt, după părerea lor , expresia unei singure legi Dumnezeu este, de asemenea, supus necesității, sau mai bine zis, aceasta este însăși necesitatea Soarta, după Stop, nu este altceva decât "o ordine și o serie de cauze, când o cauză, legată de o cauză, dă naștere unui lucru" Este vorba despre această poziție stoică Nemesius, De nat corn , p , p Vezi Sextus Empiricus, Adv matematică, IX, Vezi Galen, περί πλήβοος, , p k Vezi Philo, Quod deus sit immutabllis, Philo, De aetern mundi, p , Seneca, Epist , , Ibid Biblioteca "Runiverse" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Lenin scrie: "Au trecut mii de ani de când s-a născut ideea

"legăturii tuturor", "lanțul de cauze" Totul este determinat Evenimentele sunt doar verigi necesare într-un lanț de fier "Tot ceea ce se întâmplă este urmat de altceva, neapărat legat de el, ca de o cauză Nimic nu se întâmplă în lume fără motiv, din moment ce nu există nimic în ea desprins și separat de tot ce s-a întâmplat înainte" Un singur corp provoacă altul, care la rândul său provoacă următoarele Mai mult, același corp este o sursă de efecte opuse De exemplu, aceeași coardă poate produce un sunet înalt și scăzut; uneori, inversul acțiunii depinde de proprietățile organismului afectat: soarele topește ceara și usucă noroiul Impresia făcută de determinism, susținută de "școala severă a stoicilor" (recunoscând soarta "pentru necesitatea tuturor lucrurilor și evenimentelor pe care nicio forță nu le poate încălca"), este evidențiată foarte clar de Seneca El consideră jurămintele ca fiind "mângâierea minții bolnave" "Legea sorții își împlinește dreptul altfel, rugăciunea nimănui nu o atinge; nici compasiunea nu-l poate zdrobi, nici mila El merge pe propriul său drum irevocabil, destinul urmează de la soartă Așa cum apa pâraielor rapide nu se întoarce înapoi și nu ezită, căci apele următoare tind spre cele anterioare, tot așa șirul evenimentelor se supune rotației eterne a sorții, iar prima sa lege este să păstreze ceea ce s-a hotărât " Fatalismul stoicilor, pătrunzând viziunea lor asupra lumii, duce la pasivitate, la refuzul de a lupta "Nu putem schimba felul în care sunt lucrurile" "Lăsați (o persoană) să creadă că tot ce s-a întâmplat ar fi trebuit să se întâmple", "suportând cu curaj loviturile destinului" B Dar, interpretând lumea prin analogie cu un spirit gânditor, au ajuns la concluzia că cosmosul este aranjat oportun Soarta este în același timp πρόνοια, providența unui zeu sau a zeilor Stoicii au permis teleologia, atât imanentă, cât și transcendentă Scopul intern se datorează faptului că focul, "respirația caldă", produce totul pe baza "logoi spermatic" , al cărui concept include și "cauza țintă" Stoicii erau, în plus, convinși că "tot ce se naște pe pământ Lenin, Caiete filosofice, p Alexandru al Afroditei, De fato, p , r Í Vezi Clement, Stromata, VSh, I* * Seneca, Questiones naturales, X, XXXV b Seneca, Epist , p VII • Zeii sunt interpretați de stoici ca personificarea fenomenelor morale și fizice Miturile, potrivit stoicilor, sunt în cea mai mare parte o reprezentare alegorică a forțelor naturii Stoicii batjocoresc superstițiile mulțimii, care se închină idolilor zeilor și disprețuiesc artiștii care mănâncă acești idoli Dar, reducând zeii la forțele naturii, Stoya divinifică cosmosul și părțile sale ? Galen, Definitiones medicae, voi XIX; p k Biblioteca "Runivers" stoicism create pentru uzul omului"\ adică, ei erau susținători și ai oportunității externe Teleologia lui Stop a dus la teodicee, la problema "justificării lui Dumnezeu" De unde a venit răul în lume? Cum să-și armonizeze existența cu industria? În scopul teodicei, Stoya a dezvoltat o serie de argumente Argumentul etic (sau pedagogic) spune că răul din lume este mijlocul pentru exercitarea înțeleptului în virtute Argumentul fizico-mecanic explică neajunsurile cosmosului printr-o coincidență incompletă între providență și soartă "De asemenea, multe", spune Hrisip, "se amestecă cu providența prin necesitate oarbă" Argumentul cosmologic propune considerația: "o parte nu trebuie să fie nemulțumită de ceea ce se întâmplă de dragul întregului" De cel mai mare interes este însă argumentul logic, subliniind, după Heraclit, necesitatea contrariilor în lume Dacă nu ar exista răul, atunci n-ar fi bine; "virtutea nu se naște fără viciu" * Aceasta este doctrina stoică a principiilor universului Cum anume și-au imaginat stoicii cosmosul? Imaginea lor asupra lumii nu este în esență foarte diferită de

cosmologia lui Aristotel Stoicii au distins universul (το πάν) de lume (κόσμος) Cosmos Chrysippus definit ca "un sistem de cer, pământ și ființe din ele"* Stoicii au subliniat cu mare forță unitatea lumii Toate părțile lumii sunt conectate "în mod simpatic" între ele "Totul este împletit unul cu celălalt, peste tot există o legătură divină și aproape că nu există nimic străin de orice altceva" b În centrul spațiului se află pământul, apoi urcă apă și aer (r) În jurul acestui nucleu în repaus, eterul se mișcă într-o mișcare circulară (diferând astfel de focul pământesc, care se mișcă în linie dreaptă) Stelele sunt atașate de el; ele constau în foc de diferite grade de puritate și "se hrănesc" cu expirațiile pământului și apei Spațiul, locul (τόπος) a fost definit de stoici ca fiind ceea ce este plin de corp Spațiul ocupă un spațiu limitat Nu are spații goale Stoicii, spre deosebire de epicurieni, au învățat că corpul, spațiul și timpul sunt infinit divizibile Pneuma intră în compoziția corpurilor nu pentru că au pori, ci din cauza "amestecării integrale" Cel mai mic corp este capabil să se amestece cu cel mai mare, păstrându-și natura "O picătură se poate amesteca cu marea" "Corpul trece prin corp" Dincolo de cosmos se află vidul: este ca un vas gol; spațiul, pe de altă parte, este umplut cu el Vidul este necorporal Cicero, De oîciis, I, , Plutarh, De stoic, repugn , , p b Ibid , , p Aetius, Plac , П, , Marcus Aurelius, Singur cu sine, VII, Vezi Stobaeus, Eclog , I, Vezi Sextus Empiricus, Adv matematică, X, Themistius, În Aristot Fiz , IV, , p sp, Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂŢII ANTICHE şi, în consecinţă (căci numai corporalul este cert), este infinit \ Împreună cu cosmosul, vidul formează universul Cosmosul apare și se anihilează în anumite perioade de timp Zenon a definit timpul ca "distanța de mișcare", iar Crisip - ca "distanța de mișcare cosmică" "Focul global" (έκπύρωσις), aprinderea, întoarcerea tuturor elementelor în eter, cuprinde cosmosul prin "anul mare" = = X de ani solari, când planetele revin exact la locul pe care l-au ocupat la începutul universului Apoi va începe o nouă formare a cosmosului, care va fi o copie exactă a celei dintâi Va exista o "palingenezie" - renașterea tuturor lucrurilor Doctrina "eternei întoarceri" a lumilor mărturisește absența ideii de progres în rândul stoicilor "Cine a văzut prezentul a văzut deja tot ce a fost în veșnicie și tot ce va fi în timp infinit Căci totul este omogen și uniform " Așa este "fizica" stoicilor Stoicii au împărțit partea logică a filosofiei în retorică și dialectică Ei au definit dialectica ca "știința lucrurilor adevărate și false și a lucrurilor care nu sunt nici una, nici alta" Materialul său sunt conceptele (^óyot), iar scopul este cunoașterea metodelor de demonstrare O înțelegere extrem de superficială a dialecticii de către stoici este evidențiată prin apropierea acesteia de retorica: pentru ei amândoi sunt "arta vorbirii bune"; singura diferență este că unul se referă la regulile unei prezentări coerente și detaliate, în timp ce celălalt predă conversația corectă în întrebări și răspunsuri ea, a spus: "prin aceasta " Dialectica în ceea ce privește concizia vorbirii este asemănătoare la un pumn, iar "prevalența" retoricii seamănă cu o palmă O astfel de convergență a retoricii și a dialecticii s-a datorat strânsei legături care există, potrivit lui Stoi, între cuvânt și gândire Cuvântul și gândul sunt unul și același, privite doar din părți diferite (ambele sunt desemnate în greacă prin același termen "logos") Stoicii au distins însă două tipuri de "logos": vorbirea interioară (gândul unei persoane, conversația cu sine) și vorbirea exprimată în exterior, în sunet, în literele alfabetului În același timp, conform învățăturilor lui Stop, sunetele imită esența lucrurilor Vezi Stobaeus, Eclog , I,

p , , IV Simplicius, În Aristot categorie, f Marcus Aurelius, Singur, VI, Diogenes Laertius, VII, Vezi Ammonius, În Aristotelis Analit priora, p , Vezi Diogenes Laertius, VII, Sextus Empiricus, Adv matematică, II, Cicero, Orat , , Vezi Sextus Empiricus, Adv matematică, VIII, Biblioteca "Runivers" stoicism "Dialectica" stoicilor se încadrează în două secțiuni principale: asupra semnificatului și semnificantului Stoicii numiți semnificau sensul cuvântului, gândire, denotând - cuvântul ca expresie sonoră (sau grafică) a gândirii Stoicii deosebeau obiectul real de cuvânt și gândire ca sursă de senzație Dialectica, ca știință a semnificatului, interpretată despre obiectele percepției, despre conținutul gândirii și, în consecință, despre categorii, concepte, judecată, silogism, și dezlegarea sofismelor Dialectica, ca știință a semnificantului, considera mijloacele de exprimare verbală, părți de vorbire Include teoria artei poetice și chiar doctrina tonurilor muzicale Acoperea fiziologia sunetului, gramatica, doctrina limbajului etc Teoria cunoașterii a fost studiată fie ca parte separată, împreună cu retorica și dialectica, fie inclusă în dialectică În teoria cunoașterii, stoicii erau senzualiști pe o bază materialistă Interesele lor teoretico-cognitive s-au concentrat în jurul chestiunii criteriului adevărului Criteriul pentru ei este așa-numita "fantezie cataleptică" - reprezentare de captare, de înțelegere Zenon a definit performanța ca "o amprentă în suflet", "formând o adâncime și o înălțime, ca o amprentă făcută în ceară de un inel" Crisip, găsind această analogie nefericită, a considerat reprezentarea o "modificare a sufletului" provocată de un obiect "Reprezentatul este ceea ce creează reprezentarea De exemplu, alb, rece și tot ceea ce poate pune sufletul în mișcare, acesta este ceea ce este reprezentat Din "fantezie", adică reprezentări cauzate de obiecte exterioare, stoicii au distins fantezia, o imagine care nu se bazează pe un obiect (de exemplu, un vis) Teoria naiv-materialistă a reflexiei a lui Otoya se exprimă clar în poziţia: "percepţiile, livrând fenomene din exterior spre interior, le fac cunoscute şi le arată, imprimând fiecare (din obiecte) şi producând o experienţă similară (cu obiectele)" Deci, conform învățăturilor lui Stop, ideile despre lucruri sunt cauzate de lucruri și sunt asemănătoare cu acestea Conform doctrinei stoice, obiectele care provoacă reprezentări nu sunt entități inteligibile, ci lucruri materiale Stoicii au pornit de la faptul că existentul este doar ceea ce este capabil să acționeze și să fie afectat Astfel de Vezi ibid , VIP, * Stoicii au dezvoltat cu mare grijă o terminologie filozofică, care diferă puternic de terminologia altor școli Pentru introducerea de cuvinte noi, Stoya a fost reproșată în mod repetat de adversarii ei Vezi Sextus Empiricus, Adv matematică, VII, 'Aetius, Plac , IV, , Philo, De mundi opificio, § , vol eu, p , la ♦ Vezi Sextus Empiricus, Adv matematică, VIII, Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE proprietăţile, spuneau stoicii, sunt posedate numai de corpuri; deci sunt singurele reale Cuvântul "fantezie" deriva de stoici din "dbos" (lumină) Așa cum lumina se dezvăluie pe sine și obiectele care o înconjoară, tot așa "fantezia" se dezvăluie în conștiință și obiectul care a cauzat-o x Dacă sunt îndeplinite toate condițiile pentru percepția normală atât din partea obiectului, cât și a subiectului, atunci astfel de reprezentări ar trebui numite cataleptice O reprezentare cataleptică apare în două condiții: trebuie) să provină dintr-un obiect prezent și) să imprime și să exprime acest obiect prezent ca atare Originalitatea înțelegerii stoice a criteriului cunoașterii constă nu atât în doctrina reflectării lucrurilor în conștiință, cât în accentuarea rolului activ al

subiectului în procesul percepţiei Totuşi, subiectul cunoaşterii este înţeles de stoici doar ca o persoană izolată, separată În fiecare percepţie, spun stoicii, subiectul aduce ceva din el însuşi El poate să aprobe sau să dezaprobe, să recunoască sau să nu recunoască acest sau acel conţinut al conştiinţei Otoya a numit acest act "sincatatesis" (consimţământ) Actul de judecată, obţinut ca urmare a "consimţământului", a fost desemnat de stoici prin termenul de "catalepsie, înţelegere" Percepţia cataleptică provoacă în mod necesar acordul şi, prin urmare, devine în mod necesar înţelegere Reprezentările sunt independente de noi, dar judecăţile şi atitudinea noastră generală faţă de reprezentări (aprobarea lor, urmată de dorinţă şi, mai departe, de acţiune) sunt condiţionate de voinţa noastră Percepţia nu este doar un proces cognitiv, ci şi volitiv; dacă recunosc un lucru drept adevărat sau fals depinde de constituţia morală a individului Înţeleptul nu va da niciodată "consimţământul" pentru ceva care este încă neclar, necesitând analize suplimentare "Consimţământul" lui va fi "firm şi durabil" în funcţie de natura lucrurilor El este departe de "opinie" - de "consimţământ, slab şi eronat" * Substratul fiziologic al tuturor proceselor cognitive este, potrivit lui Ston, sufletul Acesta din urmă este considerat "ca un tip special de corp - "pneuma", respiraţie caldă b Sufletul are opt părţi: hegemonikon (partea dominantă), cinci simţuri, capacitatea de vorbire π capacitatea sexuală c Stoicii, în principiu, au eliminat doctrina divizării psihicului în trei părţi separate ale sufletului, care a fost introdusă de Platon şi nu Vezi Sextus Empiricus, Adv matematică, VII, Vezi ibid , Cicero, Acad , I, Sexch'Empiric, Adv matematică, VII, * Vezi Tsioene Laertius, VII, Vezi Nemeai, Da nat corn , p Biblioteca "Runivers" stoicism depăşit complet de Aristotel Mult mai clar decât a fost cazul cu Aristotel, stoicii concentrează toate activităţile mentale în "partea dominantă" Procesul de percepţie este condiţionat, în opinia lor, de faptul că "hegemoniconul" îşi trimite pneuma către simţurile x "Amprente" sunt acceptate de partea dominantă a sufletului însuşi Deşi stoicii au învăţat că toate cunoştinţele provin din optică, epistemologia lor nu s-a oprit la un singur proces de percepţie Impresiile senzoriale sunt doar temelia pe care se ridică complexul edificiu al psihicului "Când se naşte o persoană, are partea dominantă a sufletului, asemănătoare unei tăbliţe Fiecare dintre gânduri este scris pe ea Primul mod de a scrie este prin senzaţii Dacă oamenii au perceput ceva, de exemplu, alb, atunci chiar şi în absenţa lui îşi păstrează amintirea Când apar o multitudine de imagini omogene de memorie, atunci spunem că avem experienţă; deoarece experienţa este o multitudine de reprezentări omogene " Materialul furnizat de simţuri este supus unor prelucrări foarte diverse Apar diverse activităţi mentale: asocieri prin asemănare (de exemplu, amintirea lui Socrate după imaginea sa); analogii "prin creştere" (imaginea unui ciclop), "prin scădere" (pigmeu), "prin mişcare" (reprezentarea unei persoane cu ochii pe piept), "prin combinaţie" (hipocentaur), prin contrast (moarte - în contrast cu viaţa) * În urma tuturor acestor operaţii complexe, ia naştere conceptul (έννοια) Este şi o reprezentare, dar o reprezentare formată pe baza judecăţii unei fiinţe vii raţionale* Conceptele - reprezentările universale - sunt un fel de copie a lucrurilor: "nu existentul, nu calitatea, ci asemănarea existentului şi calitatea " * Unele dintre concepte apar de la sine, pe baza unei proces natural; altele sunt produsul creativităţii conştiente Primul dintre acestea stoicii i-au numit "prolepsis", anticipări şi le-au acordat o mare importanţă* Prolepsis, care este creat spontan la toţi oamenii, îşi

garantează adevărul prin apariția sa pe scară largă În legătură cu faptul că o persoană este înzestrată cu o minte (comună lui cu logosul lumii), stoicii au conturat două tipuri de cunoștințe Un fel de "înțelegere" ne introduce în obiectul percepției, celălalt fel - "buștenii Vezi Diocles, Magnes apud Diog Laertius, VII, Aetius, Plac , IV, Diocles, Magnus apud Diogen L , VII, * Vezi Aetius, Plac IV, Diogenes Laertius, VII, • Vezi Ascius, Plac , IV, il Din doctrina prolphsis a apărut, care a jucat un rol atât de negativ, teoria stoică a "consensus gentium" (consimțământul triburilor), pe baza căreia s-a dovedit, de exemplu, că ideile religioase sunt adevărate deoarece toate popoarele cred în zei "Consensus gentium" de mai multe ori în secolele următoare a servit idealismului și preoției Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE înțelegere" - ne permite să dezvăluim lucruri încă necunoscute prin dovezi "Rațiunea", spuneau stoicii, "ne conduce de la lucrurile percepute la cele care vor fi percepute" Distingând trei momente în procesul cunoașterii: denotarea (sunetul * cuvânt), semnificat (sensul acestui cuvânt, înțeles doar de cei care înțeleg acest limbaj) și obiectul însuși *, stoicii au recunoscut sunetul și obiectul ca fiind corpuri, și ceea ce "denotă obiect", așa-numitul "lectok", pentru necorporal "Lekton" (literal "exprimat", "expresie") nu este nici un sunet ca atare, nici un obiect (pentru că rămâne în afara gândirii) "Lekton" - "apărând pe baza unei reprezentări logice" conținut al gândirii "Lekton" este, parcă, între gând și lucrul însuși Dificultățile acestei teorii a stoicilor au provenit din incapacitatea lor de a rezolva corect problema relației dintre general și particular în gândire, problema unui concept specific care reflectă tranzițiile reciproce ale individului și generalului Dar din cel puțin un aspect, Stoya era pe drumul cel bun: nu recunoștea ideile nemateriale, formele speciilor care creează lucruri În logica stoică se intersectează două tendințe: prima dintre ele, determinată de dorința stoicilor de a construi un sistem "dogmatic", dorința de a dobândi cunoștințe adevărate ca sursă de norme ferme de comportament, determină școala să elaboreze reguli tehnice de argumentare Visând să ajungă într-o poziție fermă, de neclintit, stoicii devin metafizicieni Legea centrală a gândirii pentru ei este principiul interzicerii contradicției Convergența "dialecticii" cu retorica și gramatica, la rândul ei, îl determină pe Stoya să amestece formele logice cu cele gramaticale, atrăgându-le pe calea logicii formale Dar aceasta este doar una dintre tendințele logicii stoice, cu care convingerea lor materialistă că gândirea este imaginea unui obiect este în contradicție ireconciliabilă Acolo unde stoicii aderă la materialism, ei sunt pe drumul cel bun Regula de bază a stoicilor în ceea ce privește inferența a fost: un silogism este adevărat dacă concluzia este formal dedusă corect din premise care sunt corecte în conținut; este fals, atât dacă premisele sunt incorecte în conținut, cât și dacă concluzia este incorectă formal Sublinierea necesității unor premise care să fie adevărate în conținut arată că stoicii erau departe de a fi o interpretare pur formalistă a problemei inferenței Nu ne putem opri aici asupra dezvoltării foarte atente de către stoici a clasificării judecăților Origine incontestabilă Cicero, Acad , II, * Vezi Sextus Empiricus, Adv matematică, VIP, Id Ibid Vezi Ammonius, Ad Aristotelis de interpretatione, b Biblioteca "Runivers" stoicism Stoya a descoperit realitatea în teoria judecății ipotetice și a inferenței Dar nu fizica și logica stoicilor au avut cea mai mare influență istorică, ci etica lor A trăi în conformitate cu natura și, deoarece natura, conform stoicilor, este identică cu mintea, acționează întotdeauna în mod

rezonabil - acesta este primul și principalul principiu etic al Stopului Dar nu el singur determină " etica foarte confuză și contradictorie a stoicilor" Cele două motive se împletesc în morala stoicismului Una dintre ele - formalistă și retorice - îl îndepărtează de viață pe Stoya, fermecat de idealul abstract al "înțeleptului" Un alt motiv, înalta apreciere a omului ca ființă rațională, acționând conform legii cosmosului, îl atrage irezistibil pe stoic către o viață activă Stoicii erau departe de a visa la viața de apoi, la viața de apoi cu bucuriile și suferințele ei imaginare Deși sufletul este o "pneumă durabilă" și poate exista după desprinderea lui de corp, tot nu este nemuritor Sufletul "se împrăștie din cauza timpului îndelungat" Atât oamenii, cât și zeii pierd în flăcările focului lumii universale "Cel mai important este că el (o persoană) așteaptă cu blândețe moartea, ca o simplă descompunere a acelor elemente din care constă La urma urmei, aceasta din urmă este în conformitate cu natura, iar ceea ce este în conformitate cu natura nu poate fii rău" Etica stoică, spre deosebire de epicureană, care a adus în prim-plan principiul plăcerii, este etica datoriei; exprimată în termeni antici, este morala "virtuții" În definiția sa a "scopului vieții umane", Zenon a subliniat "coerența vieții" O persoană trebuie să plece de la un principiu în comportamentul său, să fie consecventă în gândirea și acțiunile sale - "să trăiască după o singură minte și în ton" Crisip, aprofundând gândirea lui Zenon, a subliniat că a trăi în conformitate cu natura înseamnă a trăi în armonie nu numai cu mintea individuală, ci și universală Totuși, în final, ambele naturi (individual și cosmos) și ambele minți coincid O astfel de "consecvență" este virtutea, vitejia (αρετή), care este cel mai înalt bine În controversa lor cu epicurienii, stoicii au învățat că dorința principală a tuturor ființelor nu este plăcerea, ci autoconservarea Plăcerea este ceva secundar, care decurge din acțiuni care asigură autoconservarea În raport cu omul, întrucât esența sa este rațiunea, "conservarea de sine" este, în primul rând, afirmarea integrală a rațiunii sale Dacă Epicur Marx și Engels, Soch , vol IV, p Epsranius, Adv haeres , III, , Marcus Aurelius, Singur cu mine, II, Stobey, Ed , II, p , Vezi Diogenes Laertius, VII, Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE şi nu a negat virtuţile, spuneau stoicii, apoi le-a făcut slujitori ai plăcerii: un om trebuie să fie virtuos pentru că virtuţile îi sunt de folos Din punctul de vedere al lui Stoya, virtutea în sine este suficientă pentru o viață fericită Răsplata pentru virtute este virtutea însăși Dacă virtutea, după stoici, este singurul bine, atunci viciul este singurul rău Tot ceea ce Stoya a inclus în categoria "adiaforă", lucruri "indiferente" Binele sunt cele patru virtuți de bază: prudență, moderație, dreptate, curaj; răul - prostia, nestăpânirea, nedreptatea, lașitatea; "adiafora" - viață și moarte, glorie și infamie, muncă grea și plăcere, bogăție și sărăcie, boală și sănătate d Toate lucrurile care intră în categoria "indiferențelor" nu sunt în puterea noastră, "străine" omului În sensul propriu al cuvântului, numai experiențele sale îi aparțin: opinii, aspirație, atracție, aversiune etc Din numărul de bunuri (și rele), fenomene asociate cu organizarea biologică a omului, precum și așa- au fost excluse numite "bunuri externe" Stoicii au negat orice gradare între virtute și viciu "Nu există nimic între virtute și viciu" * * În consecință, stoicii au împărțit toți oamenii în două grupuri - înțelepți și proști a Chiar și cel care a atins perfecțiunea relativă și incompletă este patetic și neinteligent; căci un om care se află la un picior sub suprafața mării se va sufoca la fel ca și cel care este

cufundat în adâncurile ei Numai înțeleptul este liber, toți ceilalți sunt sclavi Este fericit, este bogat (pentru că nu are nevoie de nimic), este un adevărat conducător, comandant, cârmaci, orator, poet (deoarece are dreptate cunoaștere a tuturor lucrurilor) *, îl depășește pe Zeus: Dumnezeu este dincolo suferința, iar înțeleptul mai presus de suferință Deși o persoană nu este capabilă să împiedice lucrurile și evenimentele externe să determine conținutul conștiinței, el poate dezvolta o atitudine adecvată față de acestea: evaluarea lucrurilor este în puterea noastră "Nu lucrurile îi încurcă pe oameni, ci opiniile lor despre lucruri În moarte, de exemplu, nu există nimic îngrozitor părerea este îngrozitoare, pentru că reprezintă moartea ca îngrozitoare" "Totul se bazează pe convingere; depinde si de tine Eliminați, așadar, când doriți, persuasiunea și, ca un marinar care a navigat în jurul stâncilor, veți găsi liniște, netezime și un port liniștit Vezi Cicero, Tuscul , I, * Diogenes Laertius, VII, Vezi Stobaeus, Eoi , Vezi Plutarh, De comm nat , , Vezi Cicero, Acad , II, , • Vezi Seneca, De providentia, I, Epictet, Encheiridion, Mark Aerelius, Singur cu sine, HP, Biblioteca "Runiverse" stoicism p Trebuie să se reeduca, să-și tempereze voința în așa fel încât să opună tensiunea sufletească curgerii evenimentelor Motivul heraclitean "totul curge" impune sigiliul pieirii tuturor obiectelor; de aici pesimismul profund Dar luarea în considerare din "punctul de vedere al eternității" permite "înțeleptului" să devină "deasupra" curentului: în confuzia și vârtejul lucrurilor să găsească un punct stabil - o minte triumfătoare Resemnată și, în același timp, nu lipsită de curaj, supunerea față de soartă se împletește cu încrederea mândră că o persoană este un interlocutor demn la "sărbătoarea zeilor" Cu toate acestea, înțeleptul trebuie să se ridice deasupra nu numai a "externului" Chiar dacă totul "străin" este îndepărtat, atunci în interiorul unei persoane, ca sediment "psihic" al impresiilor percepute de acesta, rămân afectele (πάθη) - pasiuni, neliniște care se opun rațiunii De dragul libertății complete, o persoană, conform învățăturilor stoicilor, trebuie să elimine și afectele Nu moderarea pasiunilor (metriopatia), ci eradicarea lor, apatia, este propovăduită de Stoya Definiția stoică a afectului în sine conține această cerință "Afectul (după Zenon) este o mișcare nefirească a sufletului sau efort excesiv" \ Deși este posibil să depășiți un afect cu un afect (de exemplu, opunând mâniei cu frică sau lăcomie), o astfel de îmblânzire a pasiunilor nu este "un dar al minții și, prin urmare, calmul se va obține doar instabil" Motivul trebuie să se ridice deasupra fluxului și refluxului pasiunilor El le poate elimina ca judecăți eronate, aruncând asupra lor lumina adevărului Puterea de voință a "părții dominante a sufletului" este capabilă să le pună o limită Stoya a dezvoltat o clasificare detaliată a afectelor care, datorită obiceiurilor înrădăcinate, se transformă în "boli ale sufletului" - în vicii Zenon a numărat patru pasiuni principale: tristețea, frica, pofta, plăcerea Tristețea și plăcerea se referă la prezent, frica și pofta la viitor Înțeleptul este liber de afecte, doar "umbre" de pasiuni se întâlnesc în el b El nu este lipsit de emoții, dar acestea au un alt caracter decât cel de prost Fiind binecuvântat, el experimentează bucuria (χαρά), în contrast cu plăcerea (ηδονή); are prevedere * * * corporalitate, are o voinţă fermă, condusă raţional Nu există doar "afect nobil" care să corespundă tristeții, definită de Cleanthes drept "paralizie a sufletului" După ce s-a ridicat deasupra lucrurilor și pasiunilor, înțeleptul va fi fericit în toate împrejurările vieții "Să fie cineva orb, schilod, grav bolnav, exilat, fără copii, sărac, să fie Diogenes Laertius, VII, Seneca, De

ira, VIII Vezi Diogenes Laertius, VII, * Lactanția, Inst, div , III, * Seneca, De ira, I, , * Stobaeus, Flor , , Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE torturat pe raft, cum îi vei numi, Zenon? "Fericit", răspunde el, "Chiar și cel mai fericit?" "Bineînțeles", va răspunde el, pentru că am învățat că aici nu există pași, la fel ca în virtute, iar fericirea însăși este conținută în ea Nu este de mirare că un portret al unui înțelept pictat cu astfel de culori își pierde trăsăturile reale Socrate, Antisthenes, Diogene, mai târziu Cato - acestea sunt exemple de oameni perfecți Un înțelept se naște o dată la o sută de ani * Restul oamenilor, în afară de înțelept, sunt declarați nebuni; sunt "o grămadă de fiare" "Trebuie să ne judecăm pe noi înșine: suntem răi, am fost răi și vom fi răi " Nu există nimic între un înțelept și alți oameni - răufăcători Persoana ideală Stop - această minte întruchipată - este reprezentată în esență de trăsături pur negative: "rezistă și abține-te" El este o negare concentrată a beneficiilor recunoscute de "mulțime" "Fericirea ta este să nu ai nevoie de fericire", spune stoicul despre înțelepți Totuși, Stoya, care în apoteoza înțeleptului a căzut într-o contradicție strigătoare cu realitatea, trebuie să facă o serie de compromisuri Împreună cu conceptul de bine și rău, ea propune o nouă categorie de conformabil și inconsecvent cu natura Din acest punct de vedere, "lucrurile indiferente", "adiafora", au "valori" diferite Acele obiecte care au o valoare considerabilă (deși nu sunt bunuri în sine) sunt așa-numitele "lucruri preferate" Elementele care provoacă o evaluare negativă sunt considerate "nepreferate" Între ele se află obiecte pozitive sau negative, a căror valoare este neglijabilă Aceasta este "adiafora" în sensul restrâns al cuvântului O concesie și mai mare față de "bunul simț" o fac stoicii în doctrina comportamentului uman Strict vorbind, între acțiunile în consonanță cu datoria, adică virtuoase ("katortbma-ta") și păcate ("hamartemata"), nu există nimic între ele Dar, alături de aceste două categorii de acțiuni diametral opuse, stoicii au propus încă una nouă: așa-numitele "acțiuni proprii" ("kate-koshpa"), îndatoriri Potrivit lui Zenon, "cuvenit" este "consecvent cu viața, ceea ce, atunci când este făcut, are o justificare suficientă" c Actele "proprii" ocupă un loc de mijloc între actele virtuoase și cele vicioase "Katekonta" este interpretată atât de înțelept, cât și de persoana obișnuită Acesta din urmă, în cel mai bun caz, este capabil doar să le facă De Cicero, De fin , V, Vezi Seneca, Epist , ; De tranquillitate animi, , Ibid Seneca, De prov , Vi Vezi Stobaeus, Bel , П, p , W Ibid , II, , , p , Biblioteca "Runivers" stoicism în măsura în care înțeleptul efectuează "katyokonta", ei se transformă astfel într-o "katortomata", deși din exterior nu pot diferi în niciun fel de "acțiunile corecte" ale unui neînțelept Ceea ce contează este intenția cu care a fost întreprinsă acțiunea Dacă un act moral, din cauza unor circumstanțe externe, nu s-a materializat, dar intenția a fost bună, atunci este totuși o "katortoma" "Cel important nu este ceea ce se face și se spune, ci cu ce stare de spirit " A treia concesie a stoicilor constă în alocarea în cadrul grupurilor de "proști" a unei categorii speciale de "progresi" (προζόπτοντες) Oamenii care au atins cel mai înalt stadiu al progresului moral diferă foarte puțin de un înțelept Sunt liberi, dacă nu de afecte, atunci de boli morale Dar totuși nu sunt încă înțelepți, căci linia calitativă separă mulțimea de înțelepți Stoicii, recurgând la aceste concesii, au vrut să-și aducă idealul mai aproape de practică, să-l facă mai accesibil și mai fezabil "Înțeleptul ideal", în care, parcă într-un focus, erau concentrate toate aspirațiile lui Stop, nu este, însă, o ficțiune nefondată El este

personificarea unui protest uriaș, dar în același timp impotent al claselor inferioare ale societății de sclavi Cel care a atins culmile moralității stoice - și oricine poate și trebuie să se apropie de ele - are cea mai înaltă libertate în conștiință Dacă toate dezastrele i-au căzut peste cap, dacă se confruntă cu greutăți monstruoase care depășesc puterea naturii umane, atunci nimic nu poate zdruncina calmul înțeleptului Ulterior, în anii declinului Romei republicane, când "lipsa generală a drepturilor și pierderea speranței pentru posibilitatea unei ordini mai bune corespundeau apatiei și demoralizării generale" , idealul stoic a fost preluat și de clasele superioare Societatea, după stoici, a apărut prin natură, și nu pe baza unui contract (ca la Epicur) "Natura i-a dat omului două lucruri L-au făcut dintr-o ființă slabă în cea mai puternică Aceasta este mintea și societatea Și acum cel care, luat separat, cedează tuturor, devine conducătorul lumii De aici a urmat necesitatea activității politice pentru înțelept Stoicii l-au opus pe Zenon lui Epicur "Epicur spune: "Înțeleptul nu va lua parte la treburile publice, decât dacă cineva îl obligă să facă acest lucru" Zenon spune: "Înțeleptul va lua parte la treburile publice, cu excepția cazului în care ceva îl interferează" "Cel demn nu va trăi singur, pentru că este social prin fire și practic activ" Crisip a pus "viața de agrement" la același nivel cu "viața de plăcere" pe care a negat-o Zeno a visat la o stare de înțelepți, unde Marx și Engels, Soch , vol XV, p * Seneca, De benef , IV, , Seneca, De otio, xx Diogenes Laertius, VII, I Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE nu vor fi căsătorie, familie, temple, curți, gimnazii, bani; despre o stare în care toate popoarele se vor contopi în fraternitate universală Din tezele despre existența unui singur cosmos s-a desprins afirmația lui Stoy despre egalitatea tuturor oamenilor prin natură, indiferent de naționalitate, gen, statut social Stoicii au proclamat sloganul: sclavii sunt aceiași oameni ca și oamenii liberi Peste alea și altele "soarta cântărește la fel" Nu toți stoicii în comportamentul lor au stat la nivelul teoriei etice Dar motivul eroic al disprețului pentru suferință, pericol și moarte răsună viu în filosofia Stop "Ei", spune Marx, "au reușit să spună" că ώρα, frumusețea masculină, este cea mai înaltă care trebuie reprezentată de individ " Capitolul V SCEPTICISM La sfârşitul secolului al IV-lea î Hr e , aproape concomitent cu stoicismul și epicureismul, a apărut o direcție în filosofia greacă, care a primit numele de scepticism Numele curentului provine de la verbul σκέπτομαι, care în sensul original înseamnă "a privi în jur", sau "privi în jur", în derivat înseamnă "a cântări", "a fi nehotărât" Caracteristica scepticismului antic nu este o negare directă a posibilității cunoașterii, ci doar abținerea de la judecățile finale Motivele istorice care au dat naștere scepticismului antic sunt determinate de declinul socio-politic al Greciei, caracteristic secolelor al IV-lea și al III-lea î Hr e Odată cu căderea puterii politice și a independenței Atenei și cu criza democrației deținătoare de sclavi, energia gândirii teoretice slăbește și ea, interesul teoretic este atenuat și încrederea în puterea cognitivă a minții umane scade În locul sarcinilor universale ale viziunii științifice asupra lumii, există tendința de a reduce întrebările științifice la fundamentarea unui comportament personal corect, adică capabil de a oferi fericire, în acest caz, "fericirea" însăși este înțeleasă ca "ecuanimitate", ca inviolabilitatea păcii Durata crizei - economică, socială, politică, care a intrat în societatea sclavagească grecească până în secolul al III-lea î Hr e , - și răspândirea ei în toate părțile lumii grecești a contribuit la dezvoltarea la fel de

lungă și larg răspândită a curentelor ideologice care au reprezentat o reflectare a acestei crize Unul dintre aceste curente ale gândirii antice a fost scepticismul, care s-a dezvoltat pe baza ideilor dezvoltate de dezvoltarea filozofiei care l-a precedat Dialectica deja naiva a primului grec Marx și Engels, Soch , vol IV, p Biblioteca "Runivers" SCEPTICISM materialiştii au stabilit fluiditatea constantă a tuturor lucrurilor, existenţa contradicţiilor între impresiile senzoriale şi conceptele minţii, relativitatea fenomenelor percepute prin simţuri Eleienii au stabilit o contradicție între schimbarea și mișcarea înțeleasă de simțuri și imuabilitatea și imobilitatea ființei, care este inteligibilă Și mai dezvoltată a fost doctrina relativității și fluidității tuturor lucrurilor printre sofiști Dar niciuna dintre aceste învățături nu era sceptică Întemeietorul scepticismului antic a fost Pyrrho din Elis în Peloponez (c - î Hr) Dezvoltarea filosofică a lui Pyrrho a fost influențată de "dialectica" elidiană și megariană și, în special, de învățăturile lui Democrit S-au păstrat informații despre participarea lui Pyrrho la campania asiatică a lui Alexandru cel Mare, precum și despre cunoștințele sale cu asceții și sectanții indieni, al căror stil de viață, probabil, a contribuit într-o oarecare măsură la formarea idealului etic de liniște neperturbată caracteristic Pyrrho Activitățile didactice ale lui Pyrrho au avut loc la Elis Pyrrho s-a limitat la prezentarea orală a învățăturilor sale și nu a lăsat în urmă nicio scriere Un filozof, a susținut Pyrrho, este cel care se străduiește spre fericire Fericirea nu poate consta decât în ecuanimitate (αταραξία) și în absența suferinței (απάθεια) Cine vrea să dobândească fericirea, înțeleasă astfel, trebuie, după discipolul lui Pyrrho, Timon, să răspundă la trei întrebări:) în ce constau lucrurile;) cum ar trebui să ne raportăm la aceste lucruri;) ce beneficii vom obține din această atitudine a noastră față de ei La prima întrebare, noi, potrivit lui Pyrrho, nu putem da niciun răspuns: fiecare lucru "nu este mai mult asta decât atât" Prin urmare, nimic în sine nu trebuie numit nici frumos, nici urât, nici drept, nici nedrept Nimic nu poate fi spus că există cu adevărat și nici un mod de a cunoaște nu poate fi recunoscut ca fiind adevărat sau fals Orice afirmație despre orice subiect poate fi contracarată cu drepturi egale de o afirmație care o contrazice Din aceasta Pyrrho trage o concluzie care dă un răspuns la a doua întrebare: singura atitudine demnă de un filozof față de lucruri nu poate consta decât în a se abține (εποχή) de la judecăți Această abstinență nu înseamnă că nu există nimic de încredere: conform lui Pyrrho, percepțiile noastre senzoriale sunt cu siguranță sigure, deoarece le considerăm doar ca fenomene Dacă ceva mi se pare amar sau dulce, atunci judecata - "mi se pare amar sau dulce" - va fi adevărată Eroarea apare atunci când se concluzionează din ceea ce pare a fi ceea ce există cu adevărat, de la apariție până la bază Acest raționament al lui Pyrrho dezvăluie destul de clar tendința subiectiv idealistă a scepticismului, limitarea la fenomenele date senzual Istoria filosofiei, vol I Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Aceste propoziții epistemologice determină răspunsul lui Pyrrho la a treia întrebare: beneficiul care rezultă din abținerea de la orice judecăți despre adevărata esență va fi equanimitatea sau seninătatea, în care scepticismul vede cel mai înalt grad de beatitudine posibilă Abținerea de la judecată nu înseamnă inactivitate practică completă a filosofului: cine trăiește trebuie să acționeze Dar filosoful sceptic se deosebește de ceilalți oameni prin aceea că, ducând la conducerea sa un mod de viață care este în concordanță cu obiceiurile și obiceiurile țării în care trăiește, scepticul nu atribuie modului său de gândire și

acțiunilor sale semnificația adevărului necondiționat Dintre discipolii și adepții lui Pyrrho, care formau un mic cerc în jurul lui, sau o comunitate, s-a remarcat Timon, mai tânărul său contemporan (c - î Hr), primul scriitor al școlii sceptice Timon este autorul a trei cărți de poezii parodie satirice de o formă specială, așa-numitele "praguri", precum și a numeroase tragedii și comedii În "silele" sale, Timon ridiculiza disputele școlilor filozofice, cu excepția lui Pyrrho, pe care l-a prezentat drept cel mai autoritar judecător în disputa dintre Xenofanul eleatic, materialistul Democrit și sofistul Protagoras Se poate presupune că Timon a fost asociat cu cercurile de oameni de știință-jneàwcoe din timpul său Asemenea lui Pyrrho, pentru Timon întrebarea supremă a filozofiei era problema practică a comportamentului uman și a fericirii de care dispunea În teoria cunoașterii, Timon a dezvoltat prevederile lui Pyrrho: făcând o distincție între un lucru așa cum există în sine și modul în care este revelat sentimentelor umane, Timon a văzut baza de încredere a cunoașterii și activității numai în mod direct continutul perceptiei senzoriale La fel ca Pyrrho, el a recunoscut echivalența tuturor judecăților posibile despre lucruri în sine și adevărata lor natură Această echivalență a judecăților Timon a justificat abținerea de la judecăți despre natura lucrurilor și idealul equanimității perfecte Timon a criticat validitatea ipotezelor După moartea lui Timon și încetarea activităților elevilor săi, dezvoltarea școlii de scepticism este întreruptă - cel puțin în dovezi istorice - timp de două secole întregi Capitolul VI ECLECTISM Eclectismul este o combinație lipsită de principii și inconsecventă de doctrine care nu pot fi unite într-un singur punct de vedere fără contradicție În eclectism, de obicei se poate evidenția cu ușurință principala învățătură pe care se bazează și de care sunt atașate mecanic opiniile altor școli Fiind o combinație mecanică de idei și concepte ale diferitelor școli, eclectismul nu este un fenomen creativ al vieții filozofice Biblioteca "Runivers" ECLECTISM Eclectismul antic a apărut ca produs și simptom al declinului filozofiei grecești în secolul al II-lea î Hr e Aproape simultan, eclectismul a apărut ca o formă a filozofiei romane În acest capitol ne vom ocupa doar de eclectismul grecesc Totuși, pentru a trasa o linie clară care separă filosofia greacă din ultimul secol și jumătate î Hr e din gândirea romană, imposibil Pierderea independenței politice de către Grecia și Macedonia și aderarea lor la statul roman au contribuit la apropierea cercurilor educate ale societății grecești și romane Cucerirea Greciei de către Roma a fost însoțită de fenomenul opus: la Roma apar oamenii de știință și filozofii greci subordonarea culturii cuceritorilor față de cultura cuceritorilor; Tinerii romani din familiile claselor conducătoare încep să studieze filosofia greacă; mulți dintre ei își termină studiile în Grecia, în școlile ateniene și în alte școli filozofice Pe de altă parte, filosofia greacă, la rândul ei, nu a putut să nu fie influențată de acele interese care i-au determinat pe cuceritorii romani să se orienteze către filozofie Nivelând, netezind diferențele, eclectismul a pătruns în școlile stoicilor, a scepticilor academicieni și apoi a peripateticilor Reprezentanți ai eclectismului, care au apărut pe baza teoretică a învățăturilor stoicilor, au fost Boet, Panetius, Posidonius Boethus din Sidon (d î Hr) se îndepărtează de învățăturile materialiste ale vechiului Stoya în mai multe puncte și aderă la principiile învățăturilor lui Aristotel Spre deosebire de vechii stoici, Boeth susține că Dumnezeu, prin însăși natura sa, trebuie considerat separat de lume Boeth a respins, de asemenea, doctrina stoică a incendiului În

teoria cunoașterii, pe lângă percepția senzorială, el prezintă drept criteriu rațiunea, știința și dorința Mai semnificativă a fost influența lui Panetius (c - î Hr) Originar din Rodos, Panetius a fost activ la Atena și Roma și a avut o mare influență asupra apariției școlii romane de stoicism Această influență a fost facilitată de prieteniile personale pe care Panetius le-a făcut în timpul șederii sale la Roma cu un număr de studenți ai săi Doctrina lui Panetius reprezintă o combinație a filozofiei stoicismului cu filosofia lui Platon și Aristotel Panetius se alătură lui Aristotel în doctrina eternității lumii, în delimitarea părților sufletului și în împărțirea virtuților în teoretice și practice În etica practică, Panetius pare să fi urmat vechiul Stoa Normele de etică practică au fost expuse de Panetius în eseul "Despre ce trebuie" Toți studenții lui Panetius au fost eclipsați de Posidonius din Apamea (- î Hr) Posidonius l-a ascultat pe Panatius la Atena până la moartea acestuia din urmă După ce a călătorit prin Italia și Spania, Posidonius a condus școala stoică din Rodos, unde a fost ascultat, printre altele, de celebrul orator și scriitor roman Cicero Cu excepția filosofului- * Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE lucrări de skikh, Posidonius a lăsat numeroase lucrări de geografie și istorie, în care a continuat opera lui Polibiu În opinia lui Posidonius, se păstrează o serie de doctrine de bază ale stoicismului Spre deosebire de Voetus, Posidonius rămâne fidel învățăturilor vechiului Stoya despre focul lumii Eclectismul lui Posidonius a fost evident mai ales în doctrina sa despre suflet, care se bazează pe psihologia lui Platon Posidonius nu numai că reduce rațiunea și pasiunile la curaj și poftă, dar învață în termeni platonici despre nemurirea rațiunii și preexistența puterii raționale a sufletului Al doilea focar al eclectismului în secolul I î Hr e era academia O trăsătură caracteristică a scepticismului care predomina la acea vreme în școala academică - în tradiția lui Carneades - a fost că academicienii eclectici au început să recunoască cunoștințele adevărurilor etice și capacitatea acestor adevăruri de a deveni baza acțiunii în efortul omului pentru fericire Cei mai proeminenți dintre acești academicieni au fost Filon și Antioh Filon, originar din Larisa în Tesalia (- î Hr), a studiat sub Cleitomachus În timpul Războiului Mitridatic (î Hr), s-a mutat la Roma, unde a predat, printre alții, filozofie și Cicero În învățătura sa, Philon a căutat să demonstreze că contradicția dintre învățăturile vechii și ale noii Academii putea fi eliminată și reconciliată De la Carneades, Philon a împrumutat o atitudine critică față de învățăturile stoicilor despre criteriul adevărului și despre ideile de încredere - cataleptice În același timp, Philon credea că negarea absolută a cognoscibilității lucrurilor este contrazisă de existența dovezilor, care, fără a ajunge la o certitudine strictă și necondiționată, oferă totuși o convingere de încredere și suficient de puternică Scepticismul academic ia datorat lui Antioh din Ascalon (d î Hr) o întorsătură decisivă către eclectism Antioh și-a primit educația filozofică nu numai de la Philon, ci și de la stoicul Mnesarh Antioh contestă deja cu putere incognoscibilitatea lucrurilor El derivă posibilitatea adevărului din argumentele filozofiei practice și teoretice Scepticismul practic absolut este infirmat de îndată ce se poate afla că fără o convingere puternică și indestructibilă, este imposibil să aranjezi viața în conformitate cu rațiunea Teoretic, scepticismul absolut este infirmat de îndată ce se poate stabili că existența adevărului este o condiție necesară nu numai pentru dovezi, ci chiar și pentru probabilitate Scepticismul absolut, a susținut Antioh, se confruntă cu o contradicție: afirmă că nimic nu poate fi

afirmat și demonstrează că nimic nu poate fi dovedit Contradicțiile care există între învățăturile celor trei școli - academică, peripatetică și stoică - le-a declarat Antioh imaginare și nu privesc prevederile principale, ci doar detaliile și detaliile Învățăturile eclectismului academic în dezvoltarea lor ulterioară au fost complicate de un amestec de pitagorism în Vedele opa, la sfârșit Biblioteca "Runivers" ECLECTISM IC î Hr e , iar în Thrazilla Eclectiștii au fost și Arius Didymus , cu care a studiat împăratul Augustus, și contemporanul lui Augustus Po-tamon din Alexandria, care el însuși și-a numit școala eclectică A treia școală în care s-a manifestat eclectismul a fost școala lui Aristotel Cu toate acestea, în rândul peripateticilor, combinația dintre aristotelism cu vederi străine nu a asumat niciodată aceleași proporții ca și la stoicii și academicienii eclectici Această fidelitate față de învățăturile de bază ale lui Aristotel a fost mult facilitată de faptul că printre peripateticii eclectici se aflau filologi destul de proeminenți - cercetători, colecționari, editori și editori ai operelor lui Aristotel Așa a fost Andranik din Rhodos, care a condus în - de ani î Hr e şcoală peripatetică din Atena Andronic și urmașii săi, Boetus din Sidon (care nu trebuie confundat cu stoicul cu același nume) și Xenarh, au fost nu atât eclectici, cât epigoni ai aristotelismului, care și-au permis să se abată de la ortodoxia peripatetică în anumite probleme particulare Deci, Xenarh a criticat învățăturile lui Aristotel despre cel de-al cincilea element, sau eter Un alt autor al tratatului pseudo-aristotelic Despre lume, necunoscut nouă, a căutat să apropie doctrina aristotelică a transcendenței lui Dumnezeu față de lume de doctrina stoică a identității lui Dumnezeu și a lumii În învățăturile eclectiștilor, filozofia greacă dispare imperceptibil "Dezvoltarea filozofiei grecești pare să se fi încheiat în felul în care o tragedie bună nu ar trebui să se termine, și anume, un deznodământ incolor" Marx și Engels, Opere, vol I, p Biblioteca "Runivers" Secțiunea a patra FILOZOFIA ROMÂNĂ Capitolul I CONTEXTUL ISTORIC AL FILOZOFIEI ROMÂNE Natura și semnificația filozofiei romane sunt determinate de rolul istoric al Romei în dezvoltarea socio-economică și culturală a Europei Cultura romană a fost o legătură de transmisie între cultura Orientului și a Greciei și cultura Europei de Vest Cultura orientală și greacă au fost acceptate de Europa de Vest în același mod în care au fost prelucrate în Imperiul Roman Roma, care s-a unit sub stăpânirea ei până în secolul al II-lea î Hr e aproape întreaga lume antică - Italia, Grecia, Egipt, Siria, Galia, Marea Britanie, Spania etc - a devenit o arenă pentru împletirea strânsă a culturilor diverselor popoare Cultura romană a fost creată și dezvoltată în strâns contact cu cultura grecilor, etruscilor, egiptenilor, sirienilor, perșilor, evreilor, fenicienilor și altora, asimilând-o și prelucând-o Cultura romană, ca și cultura greacă, era cultura unei societăți de sclavi "Fără sclavie, nu ar exista stat grec, artă și știință greacă; fără sclavie nu ar exista Roma Și fără temelia pusă de Grecia și Roma, nu ar exista nici Europa modernă Istoria Romei se bazează pe lupta acerbă continuă a claselor antagonice ale societății sclavagiste - proprietari de sclavi și sclavi, patricieni și plebei, mari proprietari de pământ sclavi și țărani ruinați și aserviți, precum și lupta dintre diferite grupuri în cadrul clasei de sclavi - vechea aristocraţie tribală şi noile straturi de negustor şi cămătar - "călăreţi" După căderea puterii țariste, care s-a bazat pe vechile relații tribale, și instaurarea sistemului republican, lupta de clasă a căpătat un caracter deosebit de tensionat " Nu se cere o cunoaștere deosebit de profundă, de exemplu, a istoriei

Republicii Romane, pentru a ști că izvorul ei ascuns este istoria proprietății pământului" Creșterea sclaviei latifundia s-a produs ca urmare a sechestrării pământurilor comunale și de stat de către patricieni și a deposedării țărănimii libere care s-au transformat parțial în sclavi, parțial în proletari Ple Marx și Engels, Soch , vol XIV, p Ibid , vol XVII, p Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA ROMÂNĂ Masele de bei au cerut cu insistență furnizarea de terenuri pentru cei fără pământ și restricționarea proprietății mari asupra pământului Căutarea de noi pământuri, precum și nevoia de a produce din ce în ce mai multe mase de sclavi pentru moșiile de sclavi în continuă creștere, au sporit expansiunea Romei Roma cucerește mai întâi teritoriul Latium, apoi Italia și, în final, întregul bazin mediteranean La baza economiei romane a fost agricultura, care în general avea un caracter natural Cato, Varro și alte figuri romane au lăudat agricultura ca bază a bogăției proprietarilor de sclavi romani Exploatarea sclavilor în agricultură a avut loc în cea mai crudă formă Majoritatea sclavilor de pe moșii lucrau înlănțuiți tot timpul și locuiau în așa-numita "ergasteria" - barăci-închisori subterane În domeniul industriei, Roma nu a mers mai departe decât munca meșteșugărească Cămătăria și clasa negustorului erau reprezentate de clasa "călăreților", care, în numărul modului în care a fost ruinată aristocrația patriciană, concentra în mâinile sale și cele mai mari proprietăți funciare "În lumea antică, influența comerțului și dezvoltarea capitalului comercial au avut ca rezultat constant o economie de sclavi" Cea mai mare parte a cetățenilor romani a devenit din ce în ce mai sărăcită și ruinată Până la începutul secolului al II-lea î Hr e procesul de deposedare a țărănimii libere a fost practic încheiat și a dispărut aproape complet în Italia Pământul a fost preluat de mari proprietari de sclavi; țăranii fie s-au transformat în proletari care trăiau din ajutoarele claselor conducătoare, fie au fost vânduți ca sclavi pentru datorii La Roma, adesea "liberi", forțați de foame, s-au vândut pe ei înșiși și pe copiii lor ca sclavi Poetul Martial a vorbit despre săracii din Roma, că ei nu aveau nimic, nici măcar ploșnițe și că cea mai bună mâncare a lor era sfecla fără gust, fasolea și kom-urile care se coaceau timpuriu Jaful și violența au fost una dintre principalele surse de îmbogățire pentru proprietarii de sclavi romani Deosebit de crud și neîngrădit a fost jaful popoarelor cucerite Proconsulii priveau provinciile romane ca pe o sursă de îmbogățire personală Cicero spunea: "Este greu de spus, quiriți, în ce ură avem între popoarele străine pentru arbitrariul și nedreptatea celor pe care i-am trimis în acești ani cu putere militară Ce templu din aceste țări era suficient de sfânt și fortificat pentru funcționarii noștri? "Călăreți" bogați, care au scos impozite, au plătit o anumită sumă la vistierie, au compensat-o cu o răzbunare, epuizând complet provinciile În acest sens, ei nu erau mai prejos decât cămătarii, care percepeau dobânzi nemaiauzite de la orașe Marx și Engels, Opere, vol XIX partea I, p Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE și zonele nevoite să împrumute bani pentru a plăti impozite și contribuții militare statului roman In secolul I î Hr e cămătari au vândut ca sclavi pentru datorii întreaga populație a uneia dintre insulele din Arhipelag Imperiul Roman nu era un singur stat-națiune În ciuda faptului că romanizarea triburilor și popoarelor care făceau parte din statul roman a obținut un mare succes, Imperiul Roman era încă un conglomerat multinațional Diferența dintre popoarele din interiorul imperiului (romani, greci, gali, iberici, britanici, egipteni, numidi etc) a rămas până la sfârșitul existenței Imperiului Roman, iar odată cu această diferență, inegalitatea și asuprirea

popoarelor au fost conservat În secolele II și I î Hr e lupta de clasă a început să capete proporții care amenințau însăși existența societății sclavagiste romane În - de ani î Hr e a avut loc o răscoală de sclavi condusă de Evnus în Sicilia, care până atunci era ocupată în întregime de latifundii Rebelii și-au format propriul stat, iar romanii au putut să-i suprime abia zece ani mai târziu În , sclavii din Iliria s-au răsculat sub conducerea lui Aristonides În - de ani î Hr e în Sicilia, a apărut o nouă răscoală a sclavilor, care a găsit răspuns în diferite țări ale Mediteranei În fine, la începutul secolului I a avut loc o revoltă grandioasă a lui Spartacus, care a luptat împotriva Romei deținătoare de sclavi timp de aproape zece ani Revoltele sclavilor la cumpăna dintre secolele II și I î Hr e legată de mișcarea de masă a țărănimii fără pământ și a plebeilor urbani din Roma Această mișcare a atins cea mai mare creștere în - î Hr e și este asociat cu numele tribunilor poporului - frații Tiberius și Caius Gracchi Ei au înaintat cereri pentru confiscarea pământurilor de stat și comunale confiscate de optimați și împărțirea acestora între cetățenii Romei, limitând dreptul de a deține pământ la de morgeni, organizând colonii pentru cetățenii fără pământ în Italia și în provincii Bazându-se pe masele democrației romane, mai întâi Tiberius și apoi Caius și-au dat legile, dar ambii au fost uciși de optimați Începutul secolului I caracterizat printr-o luptă acerbă între elita conducătoare, aristocratică a optimaților și democrație - o luptă care s-a transformat într-un adevărat război civil În - de ani î Hr e un partid democratic condus de Maria și Cinna a preluat puterea, dar a fost în curând răsturnat de aristocrații conduși de Sulla Sulla și-a stabilit dictatura la Roma și a reprimat brutal oponenții În viitor, mișcarea democratică de la Roma cade în decădere Ultima încercare majoră de revoltă democratică revoluționară a fost răscoala sclavilor și artizanilor condusă de Cătălina în anul î Hr e Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA ROMÂNĂ Acești ani sunt caracterizați de nenumărate răscoale în țările cucerite de Roma Cele mai mari dintre ele au fost: răscoala lui Viriatus în Lusitania (- î Hr), Sertorius în Spania (- î Hr), Mithridates în Grecia și Asia Mică (- ani î Hr), răscoala popoarelor italice , convertit cu forța în aliați ai Romei (- î Hr) Astfel, lupta cetățenilor "liberi" ai Republicii Romane și lupta popoarelor din Marea Mediterană, care au servit ca obiect al expansiunii agresive a Romei, s-au legat de lupta de clasă dintre sclavi și proprietari de sclavi Istoria luptei de clasă din Roma cunoaște multe exemple de acțiuni comune ale sclavilor, țăranilor și popoarelor înrobite Mithridate, cucerind cetăţile pontice, i-a eliberat pe sclavi; ca urmare, în mai multe orașe, sclavii înșiși i-au deschis porțile, ucigându-și stăpânii Răscoala sclavilor sicilieni a fost susținută de țărănimea liberă a Siciliei și chiar a Italiei Ascensiunea mișcării agrare sub Tiberius Gracchus a fost legată, fără îndoială, de răspunsurile la revoluția sclavilor din Sicilia Clasele conducătoare ale Romei au făcut toate eforturile pentru a preveni acțiunile comune ale maselor asuprite În timpul răscoalei lui Spartacus, ei au reușit să conducă țăranii și proletarii, care formau nucleul principal al legiunilor romane, împotriva sclavilor Împotriva democrației romane, optimații și-au propus aliați italieni, care purtau toate sarcinile serviciului militar, dar nu aveau drepturi politice În lupta împotriva democraților mariani, Sulla a declarat liberi peste de sclavi aparținând marianilor Folosind dezbinarea și dezorganizarea claselor și popoarelor asuprite, clasele conducătoare ale Romei au reușit să suprime primul val al revoluției sclavilor și a altor clase asuprite din secolele II-I î Hr e

Dar această victorie a fost obținută prin încordarea tuturor forțelor statului sclavagist și trecerea de la sistemul republican la un imperiu care reprezenta cruda dictatură militară a claselor conducătoare Lupta de clasă în epoca imperiului atinge uneori tensiune ridicată Cele mai izbitoare etape ale acestei lupte sunt răscoalele din Iudeea din - și - n e Aceste răscoale s-au transformat în adevărate războaie civile, care au fost înăbușite doar de forțele a aproape jumătate din legiunile romane Până la de mii de evrei captivi au fost vânduți ca sclavi după înfrângerea Ierusalimului în Revoltele sclavilor au continuat, de exemplu, în Brundisium (Sudul Italiei) în , gladiatori în Praeneste în , Edui în Galia în , Bucals (țărani fugiți)) în Egipt în d Hr e etc La aceasta ar trebui adăugate şi răscoalele continue ale legiunilor, în special ale celor de graniţă, care deseori îşi pun pe tron protejaţii Dar chiar și în rândurile claselor conducătoare înseși în epoca imperiului Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂŢII ANTICHE luptele aprige au continuat Practic, a fost o luptă între vechea aristocrație senatorială și "oamenii noi" - mari negustori, cămătari, bancheri, funcționari guvernamentali, proprietari de sclavi înstăriți care ieșiseră din moșia "călăreților", dintre liberi, provinciali etc În epoca imperiului, odată cu Roma, au apărut o serie de noi mari centre urbane în provincii: în Galia - Narboni, Lungu-num (Lyon), Trier; în Africa - Cartagina, restaurată în secolul I î Hr e ; rolul fostelor centre elenistice din Orient crește din nou - Bizanț, Antiohia, Alexandria Multe dintre aceste orașe, în special cele estice, rivalizează cu Roma în ceea ce privește populația, bogăția, comerțul și semnificația culturală Împăratul Dioclețian la sfârșitul secolului al III-lea și-a mutat capitala în Bizanț În primele secole ale imperiului, rolul principal politic și parțial economic al Italiei și Romei rămâne încă, dar pierd deja poziția exclusivă, de monopol, pe care o aveau în epoca republicii Schimbarea relației dintre rolul Italiei și provinciile a fost oficializată prin decretul de la Caracalla (d Hr), prin care se recunoștea cetățenia romană pentru întreaga populație liberă a imperiului Vechea aristocrație romană, care a avut la început o predominanță în Senat, s-a străduit să păstreze complet pentru proprietarii de sclavi romani fostul lor monopol politic și economic, dreptul lor exclusiv de a exploata vasta populație a imperiului Cezarii erau deja obligați să ia în considerare situația schimbată, cu faptul că în provincii se formaseră strate puternice de proprietari de sclavi și negustori Interesele grupurilor provinciale ale claselor conducătoare nu puteau fi neglijate, mai ales că printre acestea se aflau o mulțime de romani emigrați Sarcina de a uni toate forțele proprietarilor de sclavi pentru a păstra unitatea statului vast și a subjuga milioane de sclavi și țărani a cerut ca puterea imperială să fie condusă de toate clasele de sclavi ale imperiului și nu numai de aristocrația romană, care își pierduse deja poziția exclusivă până atunci Primele două secole ale imperiului sunt caracterizate de o anumită stabilizare a economiei sclavagiste După ce au înăbușit răscoala sclavilor, proprietarii de sclavi au lansat cea mai severă exploatare pe întreg teritoriul vast al Imperiului Roman Pe această bază, relațiile comerciale ale bazinului mediteranean cu nordul și estul au fost extinse și consolidate Dar aceasta a fost ultima ascensiune a sistemului sclavagist Deja epoca antoninilor (- d Hr), în ciuda strălucirii sale exterioare și a înfloririi culturii deținătoare de sclavi, a fost caracterizată de o decădere internă profundă și de declin al societății romane Productivitatea scăzută a muncii sclavilor a reprezentat un obstacol de netrecut în calea

dezvoltării forțelor productive Nevoia de a umple masa de sclavi a dus la sânge Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA ROMÂNĂ războaie torențiale, slăbind economia și puterea militară a Romei În secolul III a luat naștere un nou val de revoluție a sclavilor și a altor clase eco-plotabile ale lumii antice, fuzionandu-se cu naptestele triburilor barbare Această revoluție și-a găsit expresie în nenumărate războaie civile din secolele III și IV, revolte de sclavi și invazii ale popoarelor germanice Puterea statului sclavagist roman a fost în cele din urmă subminată, iar în secolul al V-lea Imperiul Roman a căzut "Revoluția sclavilor a lichidat proprietarii de sclavi și a desființat forma de exploatare a sclavilor a oamenilor muncii Dar în locul lor, ea a pus stăpânii iobagilor și forma de exploatare a iobagilor a oamenilor muncii Sclavii nu erau purtători ai unui mod progresiv de producție și, prin urmare, nu puteau crea o nouă societate Lupta din vechea societate de sclavi a dus la moartea comună a ambelor clase care se luptau "Acolo unde sclavia este forma dominantă de producție, munca devine o activitate de sclavie, adică ceva care dezonorează oamenii liberi Aceasta închide calea de ieșire dintr-un astfel de mod de producție, în timp ce, pe de altă parte, este necesară eliminarea lui, întrucât sclavia este un obstacol în calea dezvoltării producției Fiecare producție bazată pe sclavie și fiecare societate bazată pe ea piere din această contradicție Rezoluția sa este dată în cele mai multe cazuri de cucerirea forțată a unei societăți muribunde de către alții, mai puternice (Grecia a fost cucerită de Macedonia, iar mai târziu de Roma) Atâta timp cât aceștia din urmă, la rândul lor, se bazează pe munca sclavă, există doar o schimbare a centrului, iar întregul proces se repetă la un nivel superior, până când în final (Roma) a fost cucerită de popor, care a introdus un nou mod de producție în loc de sclavie Lupta politică ascuțită de la Roma a determinat și natura dezvoltării suprastructurilor ideologice Jurisprudența și retorica au înflorit mai ales aici Protecția intereselor proprietății sclavagiste și nevoia de a servi comerțul dezvoltat au condus la dezvoltarea și dezvoltarea jurisprudenței Retorica era necesară pentru îndoctrinarea demagogică a maselor și pentru acoperirea intereselor de clasă ale stăpânilor de sclavi "Romanii, de fapt, au dezvoltat mai întâi dreptul de proprietate privată, dreptul abstract, dreptul privat, dreptul unei persoane abstracte Dreptul privat roman este drept privat în completarea sa clasică Dreptul roman a fost produsul luptei acerbe de clasă care a avut loc la Roma și expresia aservirii inumane Stalin, Questions of Leninism, ed , p Marx și Engels, Soch , vol XIV, p d Ibid , vol I, p Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂŢII ANTICHE eiy popoare și triburi de către proprietarii de sclavi romani Se bazează în întregime pe inegalitatea care a predominat în societatea sclavagească romană Proprietarii de sclavi romani considerau penal și inacceptabil recunoașterea egalității între "liberi" și sclavi, cetățenii romani și supușii Romei din popoarele cucerite Ideologii proprietarilor de sclavi au fundamentat teoretic împărțirea societății în clase și au justificat sclavia ca fiind un fenomen etern și necesar al naturii La Roma, ca și în Grecia, munca fizică era considerată o rușine și lotul sclavilor și artizanilor Numai clasele "superioare" erau recunoscute ca capabile să guverneze statul Proprietarii de sclavi considerau munca mentală rușinoasă în măsura în care era muncă profesională asociată cu plata Știința naturii a fost foarte dezvoltată de romani, iar în tehnologie și inginerie au atins un nivel mult mai înalt decât grecii Lucrarea lui Mark Vitruvius Polion "Despre arhitectură" care a ajuns până la noi este, parcă, o enciclopedie a artei inginerești romane Afacerea de

construcții, crearea de poduri și alte structuri, precum și vehicule militare, a atins un grad ridicat de perfecțiune în rândul romanilor Engels, vorbind despre invențiile romane, notează: "Un intestin de foc, un ceas cu apă în jurul anului î Hr Pavaj (Roma), pergament în jurul anului " Renumitul mecanic și inginer alexandrin Heroes a anticipat în secolul I n e principiul turbinei cu abur La Vitruvius, găsim o descriere a unei mașini de ridicare a apei și a unei mori de cereale, puse în mișcare prin turnarea roților de apă Astronomii romani celebri Sextus Pompeius și Sulpicius Gallus au prezis o eclipsă de lună din î Hr e și a calculat distanța dintre pământ și lună Enciclopediile de cunoștințe agricole și industriile conexe, precum botanica, meteorologia, hidrologia, sunt lucrările lui Mark Porcius Cato și Mark Terentius Varro (sec I î Hr) S-au înregistrat progrese semnificative în topografie și cartografie Perspectiva geografică s-a extins: relațiile dintre Roma și India și chiar China sunt cunoscute (ambasada împăratului chinez la Antoninus Pius în secolul al II-lea d Hr) Cea mai completă și cuprinzătoare descriere a stării științelor naturale în epoca stăpânirii romane este dată de monumentala (în de cărți) "Istoria naturală" de Caius Pliniu cel Bătrân (- d Hr), care conține o prezentare detaliată a vederi astronomice și cunoștințe mineralogice, botanice și zoologice ale epocii Medicina a ajuns la o mare dezvoltare în statul roman Sunt cunoscute lucrările medicale ale lui Cornelius Celsus, fondatorul școlii de medicină din Roma, Asclepiade de Prusa (separarea bolilor) Marx și Engels, Soch , vol XIV, p Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA ROMÂNĂ pentru acută și cronică, eventual traheotomie), Anthony Mouzon (hidroterapie), Dioscurida (farmacologie) Cel mai faimos a fost medicul Galen din Pergamon (- d Hr), care a prezentat primul teoria circulației sângelui Timp de multe secole, Galen a rămas o autoritate de nezdruncinat în medicină Cultura greacă a pătruns în Roma la cumpăna dintre secolele III și II Don e în legătură cu răspândirea influenței romane în țările mediteraneene și cucerirea sudului Italiei - "Grecia Mare" Cultura elenă a avut o influență decisivă asupra dezvoltării culturii romane La mijlocul secolului al III-lea î Hr e Grecul Livius Andronicus a tradus în latină Odiseea lui Homer La sfârşitul secolului al III-lea au apărut primii poeţi romani; cei mai mari dintre aceștia au fost Gnaeus Nevius și Quintus Ennius Marcius Plautus și Terence Africanus au creat comedia romană, Pacuvius și Actius au pus bazele tragediei, Lucilius satira Literatura romană timpurie a imitat modelele grecești Influența culturii grecești la Roma a devenit atât de puternică încât Marcus Porcius Cato cel Bătrân, primul istoriograf roman și eminent prozator, a fost nevoit să apere identitatea romană și să ceară dezvoltarea unei literaturi care să nu fie o repetiție stereotipă a greacii Literatura romană, care s-a dezvoltat sub influența greacă, a dat ulterior exemple vii de creativitate independentă și a atins o înflorire strălucitoare, mai ales sub Augustus (așa-numita "epocă de aur" a literaturii romane) și în secolul al II-lea ("Epoca de argint") Poeții Catullus, Horațiu, Vergiliu, Ovidiu, Tibulus, Properțiu, satiriștii Marțial, Juvenal, Petronius, satiricul alexandrin Lucian, pe care Engels l-a numit Romanul Voltaire, Apuleius, autorul Măgarului de aur, sunt cei mai importanți reprezentanți ai Romanului literatură Filosofia romană s-a dezvoltat și sub influența filozofiei grecești, în special a filozofiei perioadei elenistice Filosofia elenistică a fost neobișnuit de răspândită în Imperiul Roman În fiecare oraș existau școli filozofice și profesori de filozofie Studiul filozofiei a fost considerat cel mai important element în educația unui tânăr bogat Celebrele școli

filozofice grecești - Academia din Atena, "Grădina lui Epicur", școlile peripateticilor, ale stoicilor - au fost celebre în întreaga lume și au atras elevi din tot bazinul mediteranean Scipio Africanus, Cicero și mulți alți oameni de stat marcanți ai Romei, chiar și Cato, care s-au opus dominației culturii grecești, au călătorit pentru a studia în școlile grecești sau au trimis profesori de filozofie din Grecia Deși filosofia romană nu a produs astfel de giganți ai gândirii precum Heraclit, Democrit și Aristotel, ea conține totuși o serie de Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE filozofi de seamă care au dezvoltat și aprofundat sistemele filosofiei grecești Filosofia romană, ca și filosofia perioadei elenistice, a fost predominant de natură etică și a jucat un rol important în viața politică a Romei Sarcina principală a filosofiei romane nu este studiul esenței lucrurilor, ci problema realizării celui mai înalt bine, a fericirii, a dezvoltării regulilor vieții Filosofia era cea mai răspândită la Roma printre secțiunile progresiste ale societății romane, care erau în opoziție cu aristocrația patriciană care domina Senatul Nu întâmplător împăratul Domițian în jurul anului d Hr e a alungat din Roma pe toți filozofii ca oameni periculoși pentru stat și a închis toate școlile filozofice Filosofia stă în lupta împotriva religiei romane și a superstițiilor Poetul și filozoful Quintus Ennius a tradus în latină lucrările antireligioase ale gânditorilor greci Epiharmus și Euhemerus din Mesenia, care au dat o explicație naturalistă a miturilor religioase Justificându-se în fața autorităților romane, Ennius a afirmat că Euhemerus și Epiharmus nu i-au criticat pe romani, ci doar pe zeii greci, dar aceasta era doar o scuză care nu a înșelat pe nimeni Ennius ridiculiza cu cruzime ghicitul augurilor, ghicitorilor: "Acești preoți superstițioși și ghicitori aroganți, care, rătăcindu-și mințile, unii din lene, alții sub jugul nevoii, vor să arate altora calea pe care se află ei înșiși pierduți și promit comori celor de la care ei înșiși cerșesc un ban" Următoarele rânduri ale lui Ennius sunt deosebit de demne de remarcat: "Întotdeauna am afirmat și afirm din nou că zeii cerești există cu adevărat; dar cred că nu le pasă deloc de ceea ce priveşte soarta oamenilor; la urma urmei, dacă le-ar păsa de asta, atunci oamenii buni ar trăi bine, oamenii răi ar trăi rău, dar în realitate acest lucru nu este vizibil Filosofia romană a primit o dezvoltare deosebită după sosirea la Roma în î Hr e ambasada ateniei, la care au participat stoicul Diogene, șeful Academiei ateniene, scepticul Carneade și peripateticul Critolaus De atunci, trei direcții principale ale gândirii filosofice elenistice au fost larg răspândite în societatea romană: stoicismul, epicureismul și scepticismul Tânărul Marx scria despre asta: "În sfârșit, dacă ne uităm la istorie, epicureismul, stoicismul și scepticismul reprezintă fenomene particulare? Nu reprezintă ele principalele tipuri de dezvoltare ale spiritului roman, forma în care Grecia trece la Roma? Caracteristic epocii declinului Imperiului Roman este răspândirea pe scară largă a învățăturilor mistice în acesta Tulburările politice și economice, răsturnările sociale, însoțite de cele mai severe represiuni, au dat naștere în rândul claselor conducătoare la un sentiment de fragilitate a lor Marx și Engels, Opere, vol I, p Biblioteca "Runivers" Filosofia romană situație, incertitudine cu privire la viitor și printre masele asuprite - conștiința deznădejdii și a neputinței Acest lucru a contribuit la creșterea sentimentelor religioase, la răspândirea misticismului și a superstiției în rândul tuturor segmentelor populației Vechea religie romană a fost puternic elenizată; zeii romani au fost identificați cu zeii Olimpului grecesc (Jupiter cu Zeus, Venus

cu Afrodita, Marte cu Ares, Mercur cu Hermes etc) și toată mitologia greacă a fost transferată pe pământul roman Dar deja în primii ani ai imperiului, religia romană a fost de fapt înlocuită de cultele mistice orientale și și-a păstrat doar semnificația religie oficială de stat "Vechii zei au căzut în decădere; nici zeii romani, croiti dupa standardele inguste ale orasului Roma, nu au scapat de aceasta soarta Necesitatea de a suplimenta imperiul mondial cu o religie mondială este relevată în mod clar în faptul că Roma a încercat să introducă venerarea tuturor zeilor străini care erau cumva respectabili La Roma, religiile tuturor țărilor cucerite, în special cele din Orient, au primit cea mai largă răspândire: cultul zeului soarelui persan Mithra, Heliogabal sirian, Isis și Serapis egiptean, Astarte fenician, iudaismul, druidismul galic și altele Cultele mistice ale lui Mithra și Isis s-au bucurat de un succes deosebit Au fost construite temple luxoase pentru acești zei Roma a fost literalmente inundată de diverși profeți, magicieni și ghicitori sirieni și egipteni "Țara noastră", spunea satiricul roman Petronius, "este atât de aglomerată de zei, încât este mai ușor să găsești un zeu în țara noastră decât un om" "Având în vedere faptul că mulți străini, nu numai eleni, ci și barbari, care nu sunt deloc nedemni să ne împărtășească drepturile de cetățenie, au intrat cumva pe listele noastre, au luat forma de zei și astfel au umplut cerul că sărbătoarea noastră arăta acum ca o adunare a unei mulțimi dezordonate, multilingve și nebunești, căreia a început să-i lipsească ambrozia și nectarul și paharul a început să coste o mină întreagă din cauza multor băutori; având în vedere faptul că i-au împins în mod arbitrar pe zeii străvechi și adevărați, cerând primele locuri, contrar obiceiurilor părintești și dorind o evlavie mai mare pe pământ " , consiliul zeilor decide să creeze un juriu al zeilor din vechea școală, în fața căreia fiecare zeu trebuie să-și dovedească dreptul de a trăi pe Olimp Cei care nu dovedesc acest lucru urmează să fie expulzați, iar templele lor să fie confiscate Înflorirea cultelor mistice a fost însoțită de o creștere a idealismului și a misticismului deschis în filozofie Stabilit în Gre Ibid , vol XIV, p Petronius, Satirycon, * Lucian, Adunarea Zeilor, Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Neoplatonismul, neo-pitagorismul și misticismul iudeo-alexandrian au fost cele mai răspândite în Roma imperială în timpul declinului La sfârşitul secolului I Creștinismul a început să prindă contur din acest amestec pestriț, luând contur mai mult sau mai puțin la mijlocul secolului al II-lea Capitolul IV EPICOREISM ROMÂN Școala filozofică a epicureismului, cea mai consistentă tendință materialistă și atee din filosofia antică, a câștigat o valoare considerabilă la Roma Primul adept al epicureismului cunoscut de noi, care a trăit la Roma și a scris în latină, a fost Caius Amathingius (sec II î Hr) În prima jumătate a secolului I î Hr e Epicureismul a câștigat o influență considerabilă în Italia Se știe că în vecinătatea Neapolei exista la acea vreme o influentă școală-grădină epicureană, în frunte cu Siron și Philodemus Filodem de Herculaneum a fost un elev direct al lui Zenon din Sidon, care a condus școala epicureană din Atena după Apolodor la începutul secolului I î Hr e De la alți epicurieni romani ai acestei epoci, au ajuns până la noi numele lui Mark Pompilius Andronicus din Siria și Caius Catias, un gal insumbrian, autor a patru cărți care expun învățăturile naturale filozofice și etice ale lui Epicur În anii ai secolului I î Hr e la Roma, cel mai mare reprezentant al epicureismului, unul dintre cei mai mari atei si materialisti ai lumii antice, Titus Lucretius Carus, a vorbit cu celebrul sau poem "Despre natura lucrurilor" Cam în aceeași perioadă cu

Lucrețiu, epicureenilor din Roma aparțineau următorii: celebrul oponent al lui Caesar Caius Cassius Crassus, C Memius Gemellus, căruia Lucretius i-a dedicat poemul său, R Wellius din Lanuvium și alții Epicurienii erau prietenul lui Cicero, Lucius Manlius Torquatus și Titus Pomponius Attic Epicureismul și-a păstrat influența în Roma imperială Se știe că printre școlile filozofice închise de Domițian a existat și o școală epicureană De asemenea, se știe că una dintre cele patru școli filozofice majore restaurate de Marcus Aurelius a fost școala epicurienilor, care a existat până în secolul al IV-lea î Hr n e Epicureismului s-a alăturat și cel mai mare satiric al antichității, Lucian Trebuie remarcat, totuși, că răspândirea largă a epicureismului în straturile superioare ale societății romane a fost asociată cu denaturarea de către susținătorii săi a învățăturilor materialiste autentice ale lui Epicur În aceste straturi, etica epicureană a fost interpretată greșit în spiritul învățăturilor cirenaicilor ca o chemare la bucurie nelimitată a vieții Biblioteca "Runiverse" EPICOREISM ROMÂN Numeroși adepți ai pseudo-epicureismului, în principal din păturile superioare ale societății de sclavi, au vulgarizat învățăturile marelui materialist antic Doctrina lui Etti-kur despre ataraxie a fost transformată de ei într-o predicare a egoismului Din tot epicureismul au luat, și chiar și atunci într-o formă pervertită, doar doctrina hedonistă a plăcerii ca bun cel mai înalt Biserica creștină a purtat o luptă acerbă împotriva materialismului epicurean Faptele istorice ale arderii publice a operelor lui Epicur de către creștinii romani sunt binecunoscute În efortul de a denigra filosofia atee a lui Epicur, creștinii i-au identificat pe epicurieni cu arzătoare de viață și oameni depravați Această noțiune calomnioasă a epicureismului a fost propagată asiduu timp de secole de preoți și idealiști și a supraviețuit până în zilele noastre Epicureismul autentic și-a păstrat întotdeauna tradițiile materialiste și ateiste, rămânând cel mai consistent luptător împotriva religiei, misticismului și teleologiei în condițiile lumii antice Informațiile care au ajuns până la noi despre marele filozof materialist roman și remarcabil poet Lucretius Kara sunt extrem de rare Oponenții materialismului i-au înconjurat memoria cu o "conspirație a tăcerii" Știm că Lucretius a trăit în - î Hr e , dar nici locul nașterii sale, nici locul în care se află, nici poziția sa socială nu ne sunt cunoscute Ce a făcut, care au fost celelalte cărți ale lui, al căror mesaj a fulgerat într-una dintre izvoarele antice - toate acestea ne-au fost ascunse de istorie Lucretius a trăit într-o epocă plină de evenimente politice majore El a fost martor ocular al luptei acerbe dintre democrație și optimați de la Roma, regimul lui Marius, reacția lui Sulla, a fost martor la ciocnirile ascuțite dintre sclavi și proprietarii de sclavi, în special la răscoala lui Spartacus, la conspirația Catilinei și la instaurare a dictaturii militare a lui Cezar Dar cum s-a raportat Lucrețiu la evenimentele politice contemporane și dacă a fost implicat direct în lupta politică - nu avem date istorice despre asta Presupunerea că Lucretius nu a arătat niciun interes pentru viața socială și politică este neîntemeiată Lucretius atacă viciile sociale ale timpului său, condamnă declinul moralei, cruzimea și crimele monstruoase ale claselor superioare ale societății romane "Lăcomia de bani, în sfârșit, și setea oarbă de onoruri Obligă pe cei nefericiți să treacă dincolo de lege Și să-i transforme în complici și în slujitori ai crimelor, Nopți și zile la nesfârșit, forțându-i să caute marea Putere cu muncă neobosită Cu sângele concetățenilor își acumulează averile și își înmulțesc cu lăcomie averea, strângând crimă pentru crimă Istoria filosofiei, vol I

Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE G bucurie aprigă merge pentru trupul fratelui decedat Și urăsc să se ospăteze cu rudele lor și le este frică Lucretius este unul dintre cei mai mari poeți ai Romei antice, un artist important, un strălucit maestru al metaforei, unul dintre creatorii limbii literare latine Chiar și dușmanii săi sunt forțați să recunoască acest lucru Opera poetică a lui Lucretius a avut un impact uriaș asupra poeților "epocii de aur" a literaturii romane În poemul său Despre natura lucrurilor, Lucretius a prezentat o expunere a viziunii materialiste antice asupra lumii de neîntrecut în putere, lățime și strălucire Învățătura lui Lucretius este cea mai mare ascensiune a materialismului antic pe pământul roman "Așa cum natura este expusă primăvara și, ca să spunem așa, conștientă de biruința ei, își etalează toate farmecele, în timp ce iarna își acoperă umilința și nenorocirea cu zăpadă și gheață, tot așa Lucretius, proaspăt, îndrăzneț, poetic conducător al lumea, diferă de Plutarh, acoperindu-și "eu" mărunt cu zăpada și gheața moralității", scria Marx* Despre natura lucrurilor este o mare lucrare a ateismului militant Întreaga poezie a lui Lucretius este saturată de lupta împotriva religiei În Lucreţiu, scria Marx, vedem " natura, lipsită de caracter divin, şi pe Dumnezeu, înstrăinat de lume" Lucretius este ferm pe poziția de a recunoaște existența unei lumi materiale obiective, independente de conștiință Natura, potrivit lui Lucretius, "este puternică prin propria ei putere și nu depinde deloc de noi" Premisa materialismului lui Lucretius este teza: "Din nimic, într-un cuvânt, trebuie să se admită, nimic nu se va naște" Toată existența presupune în mod necesar apariția din materie " Din materie, totul crește de la sine și trăiește prin ea" Presupunerea opusă, învață Lucretius, ar fi absurdă și ar contrazice tot ceea ce vedem în natură și viață Această teză a lui Lucretius este rațiunea eternității, a necreării materiei și a unității materiale a lumii Lucretius crede că, în ciuda variabilității, diversității și fluidității lucrurilor pe care le observăm și există de fapt, ele se bazează încă pe ceva imuabil, etern, indestructibil, care nu se poate transforma în nimic Materia primordială constituie baza substanţială a lucrurilor, substratul lor material, din care se formează tot ceea ce există şi ia naştere Reversul tezei despre increatul materiei este doctrina conservării materiei, a indestructibilității acesteia Lucretius, Despre natura lucrurilor, III, , Marx și Engels, Opere, vol I, p Ibid , p Lucretius, la natura lucrurilor, I, Biblioteca "Runivers" EPICOREISM ROMÂN "Dacă în tot secolul trecut au existat trupuri din care constă această lume, fiind reînnoite, atunci, fără îndoială, au o natură nemuritoare, Și de aceea este imposibil ca ceva să se transforme în nimic" \ Lucretius s-a opus cu fermitate asumării unei substanțe spirituale, nemateriale speciale El a apărat cu ardoare materialismul împotriva idealismului și a încercat să dea o explicație materialistă a fenomenelor vieții mentale Aderând la învățăturile lui Democrit și Epicur despre atom ca principiu material principal și fundamentând în detaliu existența atomilor, Lucrețiu respinge opiniile celor care susțin că nu există atomi, pe motiv că nu îi vedem Nici vântul nu vedem, obiectează Lucretius, dar între timp el există Lucretius acordă multă atenție problemei naturii atomilor În același timp, a supus unei critici temeinice a învățăturilor filosofilor naturii ionieni despre materie: învățăturile lui Thales despre apă ca substanță primară, învățăturile lui Anaximandru despre "apeiron", Anaximene despre aer, Anaxagoras despre " homeomeria", Heraclit despre foc Lucretius își bazează obiecțiile pe faptul că, în primul rând, filozofii naturii ionieni nu țin cont de gol; în al doilea rând, "nu permit limite finite

în divizibilitatea corpului și nu stabilesc limite prin fragmentare; nici ei nu vor să recunoască trupurile celor mai mici în lucruri "; în al treilea rând, corpurile primare ale lucrurilor, conform vederilor lor, sunt moi și, prin urmare, filozofii ionieni nu pot explica "de unde ar putea proveni atât silexul tare, cât și fierul" și "natura își va pierde complet toate temeliile originale"; în al patrulea rând, cu două sau mai multe principii de bază ale lucrurilor, ar exista vrăjmășie între aceste principii și ar servi drept "otrăvire unul pentru celălalt, dacă s-ar aduna, ar muri din cauza frecării sau ar fi împrăștiați din nou" Conform învățăturilor lui Lucretius, corpurile primare, atomii, sunt eterne, indivizibile și indestructibile, au densitate, sunt omogene în interior și diferă doar ca mărime și formă Lucretius, ca și Epicur, recunoaște diferitele forme și greutăți ale atomilor Atomii sunt inițial diferiți și diverși Fiecare lucru este, conform învățăturilor lui Lucretius, o combinație de atomi legați între ei Numărul, proprietățile și aranjamentul atomilor care alcătuiesc un lucru determină caracteristicile acestuia Varietatea lucrurilor depinde de ordinea diferită a coeziunii atomice "Schimbându-și poziția, își schimbă și natura " Lucretius, ca și Epicur, distinge clar proprietățile (conjuncta) și fenomenele (eventa) ale lucrurilor Proprietățile îi apar ca structura imanentă a unui lucru Ibid , I, * Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE "Proprietatea este ceea ce nu poate fi separat sau luat în niciun fel Fără a distruge ceea ce va fi inerent: Pietrele au greutate, focul are căldură, apa are umiditatea ei, Corpurile sunt sensibilitatea tuturor și imperceptibilitatea golului Fenomenul este înțeles de Lucrețiu ca trecător, fără legătură cu esența unui lucru "Sclavia, dimpotrivă, este fie sărăcie, fie bogăție, La fel ca libertatea, războiul și armonia și tot ceea ce nu schimbă natura Când apare sau pleacă, Numim toate acestea, așa cum trebuie, aici fenomen" Materialistul roman recunoaște obiectivitatea spațiului Spre deosebire de spațiu, care, potrivit lui Lucretius, poate exista în afara corpurilor, ca un vid, timpul nu poate exista "de la sine, în afara mișcării corpurilor și a odihnei" Recunoscând ciclul etern al tuturor lucrurilor și proceselor datorită conexiunii și separării elementelor materiale primare, Lucretius abordează problema legilor după care au loc formarea lumilor și mișcarea lucrurilor Lucretius subliniază constant că necesitatea fierului domină natura Totul în lume este determinat Toate schimbările și transformările din natură, toate tranzițiile de la o stare la alta au loc pe baza unui model cauzal După Democrit și Epicur, Lucretius consideră că baza tuturor proceselor care au loc în natură este mișcarea mecanică a atomilor Această mișcare, crede Lucretius, ar fi imposibilă dacă nu ar exista gol "Dacă spațiul sau locul, pe care îl numim gol, nu ar exista deloc, corpurile nu ar putea fi localizate nicăieri Și nu s-ar putea mișca nicăieri și nu s-ar putea mișca în același mod"* Astfel, o condiție necesară pentru toate procesele naturii este existența a două principii - materia și vidul, care sunt indisolubil legate Totul în sine constă în două lucruri: Acestea sunt, în primul rând, corpuri și, în al doilea rând, spațiul gol În plus, nu puteai să aduci așa ceva, τό și nu trupul, și în același timp nu implicat în vid, Și s-ar putea dovedi a fi o a treia natură" Corpurile și golul, conform lui Lucretius, formează infinitul "Corpurile prin gol sunt întotdeauna forțate să fie protejate, vidul prin trupuri Prin această influență reciprocă lumea a devenit infinită "Nu există granițe", scrie Lucretius, "pe o parte a tuturor Lucretius, Despre natura lucrurilor, I, Ibid , I, Ibid , I, Ibid , I, * Ibid , I, ,

Biblioteca "Runivers" EPICOREISM ROMÂN leneş" Universul nu are "sfarsit, nici dimensiuni" Se extinde la infinit în toate direcțiile Atomii sunt în perpetuă mișcare În învățăturile lui Lucretius, mișcarea nu este separată de materia însăși Nu provine din "impulsul nervos" și nu este dobândit prin "prima împingere", "mișcare, Lucretius Kar în care corpurile primare sunt veșnic prezente, a rămas la fel de la începutul timpurilor; în același mod și ulterior se vor mișca micile trupuri Astfel, mișcarea nu este primită de materia din exterior, de la o forță străină, ci este veșnic inerentă materiei însăși Mișcarea nu a apărut și nu este distrusă În doctrina sa despre conservarea materiei și a mișcării, Lucretius exprimă o presupunere strălucitoare care anticipează teoriile științifice de mai târziu El scrie: "Nici o forță nu poate distruge totalitatea lucrurilor, Căci nu există nimic în care o parte a materiei s-ar putea ascunde de univers și de unde o nouă forță ar putea pătrunde brusc în univers, să schimbe întreaga natură a lucrurilor și să deranjeze ordinea mișcărilor " "Ceea ce s-a născut întotdeauna până acum se va naște în aceleași condiții și va trăi, și va crește constant și va deveni mai puternic, atât cât oricine este destinat conform legilor naturii " *Ibid , P, , Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Dar materialismul atomist, recunoscând doar mișcarea mecanică, nu poate explica în mod adecvat forțele motrice ale procesului de dezvoltare Deoarece nu înțelege contradicțiile interne ca forță motrice a dezvoltării, el este incapabil să înțeleagă sursa mișcării În imagini poetice vii, Lucretius pictează o imagine a mișcării materiei Cu o conștientizare mândră a puterii și tăriei gândirii umane, care este capabilă să pătrundă în secretele naturii, el descrie formarea lumilor, mișcările maselor atomice colosale, moartea și distrugerea corpurilor cosmice, restaurarea lor și noua formare Omul, potrivit lui Lucretius, nu ar trebui să se simtă înstrăinat și ostil naturii Cunoașterea adevăratelor legi ale naturii distruge sursa pesimismului și eliberează de frica superstițioasă Lucretius vede cauza mișcării în gravitație, ca una dintre principalele proprietăți esențiale ale materiei "Ele (corpurile) rătăcesc mereu în spațiu și cu siguranță trebuie fie să se îndepărteze de acțiunea propriei gravitații, fie prin forța unei împingeri, când, întâlnindu-se într-o mișcare rapidă, se resping brusc unul pe altul în direcții diferite " Lucretius aderă la conjectura lui Epicur că, în spațiul fără aer, corpurile ar trebui să cadă cu aceeași viteză Mișcarea începe în cele mai mici particule de materie ascunse simțurilor noastre Datorită lor, corpurile mai mari intră în mișcare Lucretius compară viteza mișcărilor ascunse cu viteza razelor soarelui, considerând-o pe prima de multe ori mai rapidă Lucretius aderă la poziția lui Epicur, că atunci când cad în linie dreaptă, atomii se abat de la calea lor originală și, datorită acestei abateri, are loc o coliziune între ei și se formează lucrurile După cum sa menționat deja, punând întrebarea deviației atomului, Epicur conectează pentru prima dată conceptul de întâmplare cu necesitate Dezvoltând punctele de vedere ale lui Epicur, Lucretius crede pe bună dreptate că negarea hazardului duce la fatalism Fiind un adept al determinismului și dovedind că totul se întâmplă după legi imuabile, Lucretius se opune ideii stoice de destin, necesitate fatală care predomina în vremea lui Lucretius crede că fatalismul încarcă, înrobește voința umană, face o persoană pasivă în fața forțelor naturii Legea naturii pentru Lucretius nu este o minte divină, nici o soartă inexorabilă, nici soartă Lucretius înțelege regularitatea în mod materialist Conceptul de regularitate în Lucretius include recunoașterea mișcării naturale de sine a lucrurilor și negarea

hotărâtă a oricărei interferențe în cursul lucrurilor de către forțele divine și supranaturale în general, aflate în afara materiei Lucretius este un oponent hotărât al teleologiei Biblioteca "Runivers" EPICOREISM ROMÂN "Aici există o altă concepție greșită fundamentală, după cum sunt sigur; si ne vom stradui din toata puterea, Ca sa-l ocoliti si sa va feriti de o greseala grosolana, Ca sa nu socotiti ca s-au dat ochii limpezi, Ca sa putem privi; sau că pentru mers și deplasare cu pas larg înainte, este dispus astfel încât șoldurile și picioarele inferioare să se poată îndoi la articulațiile terminale; Sau că brațele noastre sunt puternice pe umerii noștri; Sau se dau perii, ca slujnicele, si la dreapta si la stanga, Ca cu ajutorul lor sa putem indeplini ceea ce este necesar vietii La fel, orice altceva care este interpretat în același mod, perversează toate relațiile lucrurilor printr-o judecată perversă Nimic nu se naște în trup pentru ca noi să-l folosim, Ceea ce se naște dă naștere utilizării proprii" x Găsim la Lucretius începuturile doctrinei evoluționiste - afirmația că tot ce este organic provine din materie anorganică, iar speciile organice mai complexe - din cele mai simple "Acum voi spune că ființele înzestrate cu sentimente trebuie să fie toate formate din corpuri rudimentare, complet lipsite de orice sentiment că ființele vii au apărut din corpuri insensibile " Lucretius dezvoltă, în continuare, ipoteza fructuoasă a lui Empedocle, îndreptată împotriva teleologiei și anticipând teoria selecției naturale Inițial, cred filozofii, natura a creat mulți monștri și ciudați neviabile "Au fost incapabili să obțină o viață înfloritoare, Nici să obțină hrană, nici să se contopească în brațele iubirii Multe animale, atunci generații trebuiau să piară, Dacă prin reproducere nu puteau să facă un nou urmaș Cei care, vezi tu, acum respiră aer dătător de viață, Din tinerețea lor timpurie își protejează și veghează întotdeauna tribul Sau păstrând curajul, sau viclenia sau agilitatea Lucretius nu a permis existența unui suflet imaterial Sufletul (anima) și spiritul sau mintea (animus) sunt materiale și constituie doar forțele inerente corpului uman c Atât spiritul, cât şi sufletul au o natură corporală" În urma lui Democrit, Lucretius este convins că sufletul este extrem de mobil și elastic Este un fel de combinație de aer și căldură " Aerul, căldura și vânturile sunt putere invizibilă, Amestecându-se, ele dau naștere unei singure ființe, și odată cu ele Forța mobilă care le dă începutul mișcării, Prin care mișcările simțirii se nasc în noi pentru prima dată timp" Lucretius fundamentează dependența actelor mentale de organism cu numeroase date experimentale El se referă la faptul că Lucretius, Despre natura lucrurilor, IV, Ibid , V, Ibid , III, * Ibid , Sh, Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE crește și se ofilește odată cu trupul, ca și trupul, este supus bolii, se întunecă la beție etc ; Din aceste premise materialiste, Lucretius concluzionează în mod constant că doctrina nemuririi sufletului este falsă " Este imposibil de considerat că nașterile Sufletului nu cunosc deloc legile și sunt libere de moarte" * "Ei bine? Te mai îndoiești că odată cu izgonirea din trup, Fără coaja lui și fără forță, în spațiul deschis, sufletul nu este în stare nu numai să trăiască veșnic, Ci nici măcar o clipă, doar unul, nu este în stare să se țină in orice fel? Lucretius își îndreaptă loviturile direct împotriva învățăturilor idealiste ale lui Platon când scrie: "De altfel, de vreme ce sufletul are o fire nemuritoare Și se așează în noi, pătrunzând în trup la naștere, Atunci de ce nu ne amintim de viața trecută, Nu păstrăm urme ale evenimentelor trecute? Căci dacă puterea spiritului s-ar putea schimba atât de mult, Încât și-a pierdut cu totul amintirea a tot ce trecuse, Aceasta, după cum cred,

se deosebește puțin de moarte Și așa trebuie să ne asigurăm că sufletele de odinioară au pierit și că cel care există acum se naște acum" Urmând sufletul uman ca substanță nematerială specială, Lucretius respinge și existența unui "suflet mondial" revărsat în natură "Dacă în corpul nostru, evident, este desemnat exact un loc special, unde Duhul și sufletul există și se pot dezvolta, cu atât mai mult trebuie să respingem cu totul, Că ele pot singure, în afara corpului și în forma unui animal, Fie în bulgări de pământ liber sau unde fie în flăcările soarelui, fie în apă pentru a rămâne, fie în eterul înalt Aceasta înseamnă că toate acestea nu posedă deloc un sentiment divin, De vreme ce nu are în sine nici un suflu de viață Din aceste cuvinte ale filozofului reiese clar că el renunță la conceptul hilozoistic și se apropie de doctrina psihicului ca proprietate a materiei organizată într-un anumit fel În teoria cunoașterii, Lucretius este un materialist-senzualist Îl adâncește și pe acesta latura filozofiei lui Democrit şi Epicur Doctrina lui Lucretius despre semnificația obiectivă a senzațiilor este mai profundă decât teoria cunoașterii a lui Democrit Senzualitatea și ființa obiectivă nu sunt divorțate una de cealaltă în el Senzualitatea reflectă ființa așa cum există, natura sa reală Dacă sunetul nu este perceput atât de puternic de la distanță ca în apropiere, dacă un turn înalt de la distanță pare mic și rotund, dar în apropiere este mare și patruunghiular, acest lucru încă nu dă motiv Lucretius, Despre natura lucrurilor, III, Ibid , Sh, Ibid, III, * Ibid , V, Biblioteca "Runivers" EPICOREISM ROMÂN a spune că sentimentele ne înșală Lucretius crede că amăgirea nu are rădăcini în sentimente, ci în judecățile noastre, care ne pot înșela Înțelegerea trece apoi dincolo de simțuri și le adaugă ceva Deoarece judecățile noastre corespund percepțiilor simțurilor, ele sunt adevărate Lucretius acceptă poziția lui Democrit conform căreia atomii și golul sunt singura realitate și că ei constituie imuabilul și indestructibilul în lucruri Calitățile lucrurilor sunt generate de o schimbare în combinația și ordinea atomilor Dar calitățile există nu numai în mintea noastră, ci subiectiv, ele există obiectiv, iar sentimentele noastre reflectă diferențele reale în combinațiile de atomi În învățătura sa despre percepții, Lucretius dezvoltă în detaliu teoria "condimentelor" împrumutată de la predecesorii săi - fluxul de imagini în miniatură care pătrund din lucruri în simțuri Lucretius nu era un empiric vulgar; el nu s-a limitat la datele senzoriale care stau la baza cunoștințelor, ci și la gândirea teoretică foarte apreciată În filosofia lui Lucretius există elemente strălucitoare separate ale dialecticii Acestea includ, de exemplu, doctrina "pragului de senzație" absolut exprimată destul de clar de Lucretius Această învățătură, după cum știți, este că un anumit nivel minim de iritare este necesar pentru ca noi să obținem o senzație Această iritare minimă, care provoacă apariția unei noi calități, senzație, se numește "pragul de senzație" Lucretius ilustrează în mod adecvat această învățătură: " Uneori nu simțim nici particulele de praf aderând la corp, nici creta care uneori ne împroșcă membrii; De asemenea, dacă noaptea este ceață sau o pânză subțire de pânze de păianjen, După ce se întâlnesc, se înfășoară în jurul nostru, atunci nu le vom observa din mers; Da, iar învelișul păianjenului, uzat, căzând de sus Direct pe capul nostru, și pufurile, și sămânța liliecilor, Datorită ușurinței lor, zburând încet în jos, Nu se simt pentru noi, ca târâtul de fiecare creatură, Și este imposibil să distingem în vreun fel atingerea corpului fiecărui picior al unui țânțar și urmărește restul insectelor In felul acesta, multe lucruri trebuie trezite aici la noi, Inaintea semintelor care se amesteca in madularele din trupul

sufletului, Mai intai pot simti socul trupului Si, in ciuda distantelor lor, se ciocnesc reciproc, Convergand impreuna cu unul pe celălalt și din nou au timp să se despartă "x Astfel, Lucretius a observat prezența unui "prag de senzație" absolut Pe baza materialismului său, Lucretius explică fenomenele specifice ale psihicului uman În special, teoria sa despre visuri este de interes Lucretius, pe baza situației Ibid , Sh, Biblioteca "Runiverse" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Epicur, că visele se formează dintr-un amestec de imagini, dezvoltă mai departe această învățătură, expunând un concept psihofiziologic armonios Potrivit lui Lucretius, somnul este o consecință a stării corpului, slăbit sub influența unor cauze materiale, când membrele devin flăcătoare, pleoapele se lad, genunchii se îndoaie neputincioși, sentimentul se slăbește Somnul este o consecință a faptului că organismul are nevoie de odihnă Aceasta este o stare a corpului când o persoană nu percepe impresiile exterioare Dar somnul, potrivit lui Lucretius, nu este o stare de stupoare, ci o astfel de stare a corpului când senzualitatea, ferită de iritațiile exterioare, "sufletul" persoanei adormite continuă să fie treaz, ceea ce se exprimă într-o serie de imagini trezit în ea în timpul restului corpului Potrivit lui Lucretius, imaginile de vis sunt cauzate de starea corpului, care continuă să experimenteze impresii primite în realitate, sau să experimenteze dorințe care nu au putut fi realizate " Oamenii din vis continuă să facă în mod constant aceleași fapte pe care le-au făcut în realitate: orașele sunt captivate de regi, ei înșiși sunt sclavi, sunt în război, scot un strigăt de parcă ar fi fost tăiați pe loc Mulți trădează și secrete ascunse într-un vis, Și și-au trădat celelalte crime de mai multe ori Spre deosebire de interpretarea mistică a viselor, care întărește credința în prejudecăți, cultivă ignoranța și superstiția, Lucretius, dând o interpretare materialistă a viselor, acționează ca un ateu, iluminator și propagandist al gândirii științifice naturale De mare interes sunt opiniile publice ale lui Lucretius, opiniile sale despre drept și stat Lucretius concretizează și aprofundează ideea unui contract social propus de Epicur Tabloul dezvoltării omenirii de la starea ei primitivă până la apariția limbii, societății, artei și religiei, înfățișat extrem de colorat în poemul lui Lucretius, este un concept bogat în informații istorice, antropologice și etnografice Ceea ce este nou în învățăturile lui Lucretius nu este ideea dezvoltării omenirii (pe care au avut-o și grecii antici), ci o încercare de a găsi forțele motrice care stau la baza procesului istoric Lucretius prezintă societatea primitivă ca fiind nepoliticos și la un nivel extrem de scăzut de dezvoltare Schița antropologică din cartea a cincea a poeziei este schițată în culori strălucitoare și vii și, pe lângă științifice, prezintă un mare interes artistic Omul, conform lui Lucretius, nu este o creație a lui Dumnezeu sau alte supra- Lucretius, Despre natura lucrurilor, IV, n Biblioteca "Runivers" EPICOREISM ROMÂN forțe naturale; a apărut sub influența forțelor naturii, ca urmare a "căldurii solare dătătoare de viață" Primii oameni nu erau ca cei actuali Ca o turmă de animale sălbatice, trăiau în păduri, peșteri de munte și crânguri și se acopereau cu piei luate de la animale sălbatice Neștiind cum să manevreze focul, oamenii primitivi se hrăneau cu ceea ce le dădea natura însăși și vânătoarea de animale "Cu mâna fermă, nimeni nu lucra cu plugul curbat, Și atunci nu știau nici să cultive câmpul cu fier, nici să nu planteze muguri tineri, nici să taie ramuri bătrâne cu secera ascuțită din copacii înalți" În această etapă de dezvoltare, oamenii nu aveau reguli morale, nici legi, nici căsătorie de pereche Lucretius consideră că dezvoltarea culturii materiale a

oamenilor este motivul care a ajutat omenirea să iasă din starea sa primitivă: o persoană a învățat să folosească pielea animalelor moarte, apoi a început să construiască o locuință și s-a familiarizat cu producția și utilizarea de foc Lucretius recunoaște capacitatea de a trata focul ca fiind unul dintre acele mijloace mari și puternice care au schimbat radical viața primitivă El crede că focul nu este un dar din cer, așa cum pretinde religia, ci rezultatul aprinderii copacilor de la fulgere sau din frecarea ramurilor Uneltele originale, conform lui Lucretius, erau un băț, piatră și foc Mai târziu, omul s-a familiarizat cu proprietățile și utilizarea metalelor Unul dintre primele metale pe care oamenii au început să le prelucreze a fost, potrivit lui Lucretius, bronzul, deoarece este mai accesibil pentru prelucrare Pe baza dezvoltării culturii materiale, se formează o celulă elementară a societății umane - familia, care devine punctul de plecare pentru dezvoltarea ulterioară a omenirii În plus, oamenii sunt uniți în clanuri și triburi pe bază de contract "Acolo, vecinii au început să se împrietenească, dorindu-și reciproc vecinii să nu facă rău și să nu sufere de violență Adevărat, era imposibil să ajungi la un acord peste tot; dar totuși o bună parte din oameni au păstrat acordurile în mod inviolabil" La început, cei mai puternici și mai talentați s-au remarcat în familie, dar pe măsură ce bogăția s-a acumulat și a apărut proprietatea, situația s-a schimbat: "Mai târziu, a venit bogăția și s-a descoperit aurul, Care fără muncă și frumos și puternic lipsit de cinste, Căci cei care sunt mai bogați sunt de obicei urmați de o suită de Cei care îi depășesc pe cei bogați în putere și frumusețe " Ibid , V, Ibid , V, Ibid , V, Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Invidia, ambiția, violența și o luptă violentă pentru putere apar în acest stadiu Statul, dar Lucretius, nu a existat întotdeauna "Unii oameni au învățat apoi alegerea autorităților și au instituit drepturi, pentru ca oamenii să respecte legile Dar neamul omenesc a fost atât de epuizat de violența veșnică Și atât de epuizat de luptă, încât el însuși s-a supus de bună voie jugului legilor și normelor restrictive În această problemă, epicurienii nu erau de acord cu stoicii, care au derivat statul și legea din legile naturale universale ale naturii Pentru epicurieni, legea și legile există doar în stat, ca un produs al acordului reciproc al oamenilor În plus, Lucretius dezvoltă o imagine a dezvoltării industriei și a artelor "Construcții navale, prelucrarea câmpului, drumuri și ziduri, Îmbrăcăminte, arme, drepturi, precum și toate celelalte Vieți de comoditate și tot ceea ce poate aduce plăcere: Pictură, cântece, poezii, sculptură iscusită de statui - Toate acestea au indicat oamenilor că nevoie, și mintea curios Acest lucru au fost învățați să avanseze treptat Deci, invențiile sunt scoase treptat de Timp, iar mintea umană este adusă la deplin strălucire Căci fiecare ramură a fiecărei arte a fost clarificată una de alta, ajungând în cele din urmă la culmile perfecțiunii Astfel, potrivit lui Lucretius, baza progresului este, în primul rând, nevoia, în al doilea rând, experiența acumulată pe o perioadă lungă de timp și, în sfârșit, rațiunea De remarcată este învățătura lui Lucretius despre originea limbajului În ciuda naturii idealiste a rezolvării problemei, aceasta a fost progresivă pentru vremea ei și avea un caracter antireligios Potrivit lui Lucretius, limba nu este un dar supranatural, ci are o origine naturală " A crede că cineva a oferit numele Lucrurilor și oamenii au învățat cuvinte de la el pentru prima dată, - Aceasta este o nebunie, pentru că, din moment ce el putea să însemne totul cu cuvinte și să scoată diverse sunete cu limba lui, atunci de ce să te gândești că toate acestea la momentul acela nu se puteau face? În

plus, dacă alții nu au folosit cuvinte în relațiile reciproce, unde s-a scufundat în el ideea Beneficiului de pe urma acestui lucru sau a apărut o astfel de abilitate, astfel încât să apară conștiința a ceea ce este de dorit să facă ? De asemenea, el singur nu i-a putut smeri cu forță și forța pe Mulți să memoreze numele lucrurilor Lucretius, Despre natura lucrurilor, V, Ibid , V, Ibid , V, Biblioteca "Runivers" EPICOREISM ROMÂN Limbajul a apărut din sunete care exprimau diferite sentimente umane Odată cu formarea societății, desemnarea sunetului este îmbunătățită și oamenii intră într-un acord privind utilizarea sunetelor și cuvintelor, dându-le un sens uniform și definit Cuvintele care exprimau inițial emoțiile unei persoane individuale se transformă ulterior într-un întreg sistem care alcătuiește limbajul întregului popor Cuvintele și termenii abstracti au fost introduși de oameni mai târziu, într-un stadiu superior de dezvoltare Epicureismul a fost o tendință ideologică progresistă strâns asociată cu știința, arătându-i calea dezvoltării și a luptei împotriva intoxicării religioase Părerile lui Lucretius despre originea religiei sunt prezentate de el cu imagini artistice deosebit de vii El explică apariția credinței în zei prin frica de moarte și timiditate în fața fenomenelor teribile și de neînțeles ale naturii pentru oamenii primitivi "Primii zei de pe pământ au fost creați de frică" " Cine nu micșorează membrii de frică, Cum va tremura pământul, pârjolit de o lovitură groaznică a Fulgerului, iar cerul va fi tunat de jur împrejur? lăsat în întregime zeilor Puteri minunate și puterea de a guverna întregul univers?" În plus, în apariția conceptului de zei, potrivit lui Lucretius, visele au jucat un rol important Pe baza viselor s-au cristalizat treptat conceptele sufletului și nemurirea lui, care au devenit ulterior elemente necesare ale religiei Lucretius a înțeles clar că religia a fost întotdeauna dușmanul jurat al științei și i-a împiedicat progresul Fiecare pas progresiv al științei a fost însoțit de persecuție religioasă Lucretius dezvăluie perfect răul adus de religie Poemul său exprimă un dezgust profund pentru religie și riturile ei "Aici mi-e frică de un lucru: că cumva nu ai crede că mi te alături în învățături nelegiuite, pornind pe calea crimelor Dar, dimpotrivă, religia însăși a dat naștere la fapte mai nelegiuite și mai criminale" Lucretius nu numai că acceptă, în urma lui Epicur, eliminarea zeilor din lume, ca o consecință a doctrinei atomiste, ci este un campion activ al distrugerii definitive a credinței în zei Întregul său poem este pătruns de ateism militant Lucretius subliniază constant răul pe care religia le aduce oamenilor Ibid , V, Ibid , I, Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE "O, nenorocită neam uman! Ce fenomene Ar putea el să atribuie zeilor și să le atribuie mânia nemiloasă! Câte gemete la el, câte ulcere ne-a făcut asta, Câte lacrimi ne-au adus atât copiilor, cât și nepoților! Lucretius neagă orice creație a lumii" " Aș îndrăzni să consider de încredere, Ceea ce nu este creat pentru noi și nicidecum prin voința divină Întreaga lume existentă " Se ceartă cu acei epicurieni care, deși au negat intervenția zeilor în viața omului, au recunoscut totuși că undeva, în spațiile dintre lumi, există zei "Chiar și aceia", a scris Lucretius, "care cred că zeii își petrec viața fără griji, revin din nou la superstițiile religiilor antice, iar autoritățile permit tiranii cruzi" Lucretius credea că fericirea omenirii necesită distrugerea religiei și înrobirea și oprimarea pe care religia le aduce cu ea Și-a stabilit ca sarcină "din lanțurile strânse să salveze oamenii de superstiție" Ideea iadului și a chinului vieții de apoi, potrivit lui Lucretius, nu este altceva decât o reflectare a vieții pământești "Tot ceea ce, după zvonuri, este ascuns în adâncurile lui

Acheron, Totul, evident, în viața noastră însăși se află aici Cât despre Cerber, furiile și, de asemenea, cei lipsiți de lumină Tartarus, care aruncă o flacără teribilă din gură - Acest lucru nu este de găsit nicăieri și cu siguranță nu poate fi Frica de pedeapsă, însă, există în timpul vieții pentru noi Fapte rele pe merit și pedeapsă pentru crima noastră: Închisori, răsturnare cruntă de pe stâncă, bici, torțe, torturi, gudron, călăi, vergele înroșite Chiar dacă nu sunt acolo, atunci conștiința nelegiuirilor Încă îi chinuiește pe oameni și usturâ de frică ca niște imbold; Ei nu au nicio speranță că va veni sfârșitul acestor necazuri, Sau măcar se va stabili o anumită limită a pedepselor: Așteaptă și se tem de deteriorarea lor după moarte Așa devine viața proștilor, în sfârșit, Acheron Credința în viața de apoi și frica de iad, Lucretius a considerat cele mai mari obstacole în calea unei vieți fericite și senine "În același mod, în plină zi, ne temem adesea de acele obiecte de care nu mai trebuie să ne temem, decât de ceea ce se așteaptă și se tem copiii în întuneric" Semnificația criticii nemiloase a lui Lucretius la adresa superstițiilor religioase ale lumii antice se extinde cu mult dincolo de epoca sa și oferă argumente puternice împotriva oricărei religii Lucretius, Despre natura lucrurilor, V, Ibid II, și Ibid , III, * Ibid, II, Biblioteca "Runivers" STOICISMUL ROMAN În etică, Lucretius a continuat tradiția epicureană Etica lui este străină și ostilă tuturor misticismului Eliminarea cauzelor suferinței, moderația, liniștea sufletească, "ataraxia" - acesta este idealul individualist al unei vieți fericite în etica lui Lucretius "Vedem astfel de ce are nevoie natura corporală Doar puțin: acea suferință îndepărtează totul Să-i fie făcute plăceri, și multe pot fi, Dar uneori este mai plăcut și nu împotriva voinței naturii, Dacă în conacele noastre nu sunt statui de aur ale Tinerilor, ținând cu mâna dreaptă lămpi aprinse, Pentru a luminează din belșug sărbătorile nocturne cu lumină; Și casele nu scânteie de argint și nu strălucesc de aur, Și citarele nu bâzâie sub un tavan aurit sculptat; Oamenii, în loc să se prosterneze pe gazonul moale Lângă malurile pârâului, sub crengile copacilor înalți, Prin mijloace modeste dau trupului o odihnă dulce, Dacă, de altfel, vremea le zâmbește, iar vremea Anului va acoperi iarba verde peste tot cu flori Căldura febrilă a corpului nu pleacă mai devreme, Kohl pe covoare cu model și pe un pat purpuriu strălucitor Te grăbești și nu ar trebui să te întinzi pe un așternut plebeian Și, prin urmare, din moment ce nu există Proku din comorile pentru trupul nostru, precum și din lenevie sau din putere, Rămâne să considerăm toate acestea inutile pentru suflet Biserica creștină, devenită religie oficială de stat, a declarat o luptă fără milă împotriva materialismului epicurean Timp de multe secole, biserica a cultivat convingerea că filosofia epicureană era cea mai imorală doctrină, iar Lucretius, continuatorul remarcabil al liniei materialiste pe pământul roman, a fost declarat nebun Acest lucru este destul de de înțeles, deoarece în persoana lui Lucretius avem cel mai talentat filozof materialist și ateu militant pe care Roma antică l-a propus Capitolul III STOICISMUL ROMAN Dintre toate școlile filozofice, filosofia stoică a primit cea mai mare răspândire și influență la Roma Stoicismul a fost adus la Roma de adepții lui Hrisip - Diogene din Seleucia și Antipater din Tars (care a venit la Roma împreună cu alți filozofi în î Hr) - și a devenit cea mai populară învățătură de aici La Roma au concertat cei mai mari reprezentanți ai așa-numitei "Oprire de mijloc" - Panetius din Rodos și Posidonius Panetius a trăit multă vreme la Roma, unde a fost prieten și profesor al patricienilor romani - Scipio Africanus cel Tânăr și Dellius În școala din Rhodos a lui

Posidonius, Pompei și Qi au studiat Lucretius, Despre natura lucrurilor, I, Biblioteca "Runivers" filozofia societăţii antice ceron Panetius și Posidonius, prin activitățile lor, au jucat cel mai mare rol în răspândirea stoicismului în societatea romană În perioada romană se înregistrează o intensificare a tendințelor idealiste ale stoicismului și introducerea eclectică a momentelor platonice și peripatetice în acesta Cei mai importanți susținători ai stoicismului în Roma republicană au fost: câștigătorul lui Annibal, Publius Cornelius Scipio Africanus și fratele său Lucius Cornelius Scipio Asiatic, care au făcut cunoștință cu învățăturile stoicilor chiar înainte de sosirea lui Diogene la Roma; celebrul republican Cato din Utica (care s-a sinucis după înfrângerea armatei republicane de către triumvirii lui Marc Antoniu, Augustus și Lepidus), pe care Cicero l-a numit modelul terminat al stoicului; asasinul lui Cezar, Marcus Decimus Brutus Eclecticii cu predominanța stoicismului au fost binecunoscutul orator și figur politic republican Cicero și savantul enciclopedic Terence Varro În Roma imperială, cei mai mari reprezentanți ai filozofiei stoice au fost profesorul și prietenul împăratului Augustus Arius Didim din Alexandria, Seneca, Musonius Rufus, care a fost alungat din Roma de Nero în anul pentru legătura sa cu republicanii, susținători ai Senatului, Lucius Annaeus Kornut, alungat și de Nero, elev al poetului Kornut Persius Flaccus, Epictet și elevul său Arrian din Nicomedia, care a notat și a publicat zicerile profesorului Ultimul reprezentant proeminent al stoicismului roman este împăratul Marcus Aurelius Majoritatea avocaților romani, inclusiv fondatorii dreptului roman Gaius, Ulpian, Paul, Modest, s-au alăturat stoicismului Dreptul roman era legea întregii societăți de sclavi, unită de Imperiul Roman mondial Acest drept cosmopolit a fost justificat de învățătura stoicilor despre egalitatea tuturor oamenilor în fața legii morale Cosmopolitismul lor a fost o reflectare a unității țărilor din bazinul mediteranean care fuseseră de fapt stabilite în Imperiul Roman În dezvoltarea și conceperea dreptului scris, avocații romani au pornit de la conceptul de "drept natural" împrumutat de la eticieni, pe care l-au definit ca "un set de norme stabilite de rațiunea naturală între oameni" Potrivit lui Ulpian, relațiile contractuale apar din atașamentul reciproc al oamenilor, din dorința lor de a-și oferi un serviciu reciproc Avocații stoici credeau că legea ar trebui să protejeze libertatea personală și demnitatea oamenilor Dar protecția demnității umane, din punctul lor de vedere, își găsește cea mai deplină expresie în protecția proprietății private Dreptul la proprietate privată este un drept absolut "Este contrar naturii ca oricine altcineva să dețină același lucru pe care îl dețin eu", a argumentat Paul Astfel, dreptul roman exprima egalitatea proprietarilor privați în fața legii Alături de stoicii romani, stoicismul a continuat să existe în Grecia și Orient Biblioteca "Runivers" STOICISMUL ROMAN Școala stoică a existat până în , când toate școlile filozofice au fost închise prin decret al împăratului Iustinian Răspândirea largă a stoicismului la Roma se explică prin revendicările prezentate de situația social-politică a epocii romane Dezvoltarea relațiilor de sclavie a dus la ruinarea maselor populației "libere" - mici producători, artizani și țărani Ruina a acoperit și o parte semnificativă a vechii nobilimi, care nu s-a putut adapta la noua situație Instabilitatea și nesiguranța vieții economice, tulburările politice constante, însoțite de confiscări și jafurile deschise, arbitrariul marilor magnați, proprietari de sclavi și agricultori de taxe, care au pus mâna pe bunurile altora și au vândut debitorii în

sclavie, s-au reflectat în toate grupurile de populația, în special pe straturile sale mai puțin înstărite Problema individului, a libertății sale, a drepturilor, a independenței, a proprietății, a standardelor legale și morale etc , a căpătat o urgență și o semnificație deosebită Stoicii s-au concentrat pe problemele moralității și perfecțiunii personale În locul sarcinilor unei lupte reale, democrații stoici au adus în prim-plan sarcinile de autoperfecţionare morală a individului, protest moral împotriva opresiunii sociale O persoană trebuie, conform învățăturilor stoicilor, să-și dezvolte și să-și tempereze voința, să învețe să îndure cu răbdare și cu fermitate toate greutățile și accidentele "Nesemnificativ și patetic este el", scria Seneca, "care vorbește mereu și, considerând ordinea mondială nesatisfăcătoare, vrea să-i îndrepte pe zei, în loc să se îndrepte singur " Stoicismul propovăduia independența față de bunurile materiale Bunurile materiale sunt "complet străine omului", independent de el Fericirea unei persoane ar trebui să depindă de el însuși, astfel încât nicio vicisitudine exterioară să nu poată interfera cu ea Iar sclavul, al cărui trup, potrivit lui Epictet, "nu depinde de el", poate fi în interior liber și fericit Fericirea și virtutea coincid Cine este virtuos, este fericit Cu toate acestea, stoicismul a suferit schimbări majore în timpul existenței sale de cinci secole În dezvoltarea sa, filosofia stoicilor, care a reflectat la început protestul pasiv al păturilor democratice, a fost folosită de clasele conducătoare și a devenit de ceva vreme viziunea dominantă asupra lumii în societatea romană În sistemul etic al stoicilor, ideologii claselor conducătoare ale Imperiului Roman au încercat să găsească sprijin în lupta împotriva decăderii moravurilor, a declinului "spiritului roman" militant și a pierderii tradițiilor Severitatea mândră a moralității stoice, cerințele ei de autoperfecționare și corectare a moravurilor umane, cultivarea masculinității și fermității în el ar fi trebuit să contribuie la renașterea calităților cuceritorului roman, cetățean disciplinat și păstrător al fundațiilor antice Istoria filosofiei, vol I Biblioteca "Runivers" USD FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Predica stoică a egalității spirituale a oamenilor a fost folosită de clasele conducătoare ale statului roman pentru a trece peste contradicțiile antagonice ale societății sclavagiste, cu scopul de a deturna protestul social al maselor în curentul principal al luptei pentru "interne" libertate" O trăsătură comună, caracteristică tuturor stoicilor romani în comparație cu stoicii timpurii, este slăbirea interesului pentru studiul naturii și teoria cunoașterii, întărirea idealismului și apropierea de religie Implementarea inconsecventă a tendinței materialiste în rândul stoicilor greci, admiterea lor a rațiunii mondiale și a providenței și recunoașterea naturii oportune a procesului mondial a servit ca o lacună pentru întărirea idealismului și teleologiei în stoicismul ulterior Cei mai mari reprezentanți ai stoicismului roman au fost Seneca, Epictet și Marcus Aurelius Lucius Annaeus Seneca s-a născut între anii și d Hr î Hr e în orașul Corduba (Cordoba de astăzi), cel mai mare centru al a ceea ce era atunci Spania, care era o provincie romană Seneca aparținea clasei "călăreților" romani Tatăl său a fost un retor celebru în vremea lui Când Lucius Seneca era încă copil, tatăl său s-a mutat la Roma, unde a deschis o școală de retorică Seneca a primit o educație versatilă A studiat filosofia cu cei mai importanți filozofi romani ai timpului său Conducătorii săi au fost stoicul Attalus, Pitagora Socion, eclecticul Fabian Papirius și cinicul Dimitrie Dintre toți profesorii săi, Seneca îl ținea în mod deosebit pe Stoic Attalus Când Attalus "a propovăduit

sărăcia și a arătat cât de superfluă și inutilă este povara tot ceea ce depășește primele nevoi, am vrut să părăsesc școala ca un cerșetor Când ne-a denunțat patimile și a propovăduit castitatea, sobrietatea, puritatea imaginației și ne-a sfătuit să nu mă complacă nu numai plăcerilor rele, ci chiar și în exces, am vrut să mă renunț complet la mâncare și băutură", a scris Seneca într-una dintre scrisorile sale La insistențele tatălui său, Seneca a ales o carieră în drept În domeniul juridic, Seneca și-a câștigat o mare faimă, discursurile sale au fost răsunător de celebre datorită amplelor sale cunoștințe științifice și talentului oratoric Seneca urcă rapid pe scara socială În ultimii ani ai domniei lui Caligula se află la curte La începutul domniei lui Claudius, Seneca părăsește baroul și, limitându-se la gestionarea vastei sale averi, se concentrează pe filozofie Prima lucrare filosofică a lui Seneca "Despre mânie" aparține acestei perioade, în care învață despre înăbușirea mâniei și propovăduiește iubirea față de aproapele, îngăduința și iertarea Seneca susține că furia trebuie să fie supusă rațiunii și eliminată ca sursă de rău și de anxietate Biblioteca "Runivers" STOICISMUL ROMAN "Nu este mai bine", scrie el, "să uiți insultele decât să le răzbuni? Nu este mai bine să ierți jignirile decât să agravezi un rău altora? Cât bine ai putea aduce rudelor tale, și cei dragi, și patrie, dacă ar fi să ai de-a face cu ei, în loc să găsești mijloace, cum să-ți faci rău dușmanilor Pentru simpatia sa, deși foarte timid exprimată, față de ideile republicane, Seneca a fost alungat în din Roma în Corsica După un exil de opt ani, Seneca se întoarce la Roma, primește funcția de pretor și devine tutorele lui Nero, în vârstă de doisprezece ani Când, cinci ani mai târziu, Nero, în vârstă de șaptesprezece ani, a devenit împărat al Romei, tutorele său Seneca s-a transformat într-un demnitar atotputernic și conducător de facto al țării În cel de-al doilea an al domniei lui Nero, Seneca i-a dedicat eseul "Despre mila", în care exaltă virtutea lui Nero și îi recomandă să adere la moderație și la spiritul republican în guvernare În , Seneca a primit cea mai înaltă funcție din imperiu - consul Averea lui în acest moment ajunge la o sumă uriașă de de milioane de sesterți (aproximativ milioane de ruble de aur) Curtenii i-au adus lui Seneca o acuzație de lăcomie, de confiscare a proprietăților cetățenilor romani, că viața lui luxoasă era fundamental contrară învățăturilor stoice pe care le propovăduia Seneca a scris tratate întregi în apărarea sa În tratatul său Despre o viață fericită, el a scris: "Mi se spune că viața mea nu este de acord cu învățătura mea Platon, Epicur și Zenon au fost reproșați pentru acest lucru la vremea lor Toți filozofii nu vorbesc despre cum trăiesc ei înșiși, ci despre cum să trăiască Vorbesc despre virtute, nu despre mine, și mă lupt cu vicii, inclusiv cu ale mele: când voi putea, voi trăi așa cum ar trebui La urma urmei, dacă aș trăi complet conform învățăturii mele, cine ar fi mai fericit decât mine, dar nici acum nu există niciun motiv să mă disprețuiască pentru vorbirea mea bună și pentru inima mea plină de gânduri curate Ei spun despre mine: " de ce el, iubitor de filozofie, rămâne bogat, De ce învață că bogăția trebuie disprețuită, în timp ce el însuși o acumulează? disprețuiește viața - și vieți? disprețuiește boala și, între timp, este foarte preocupat de menținerea sănătății? numește exilul un fleac, însă, dacă reușește, va îmbătrâni și va muri în patria sa? Dar eu zic că toate acestea trebuie disprețuite, nu pentru a renunța la toate acestea, ci pentru a nu-ți face griji Înțeleptul nu iubește bogăția, ci o preferă sărăciei; o strânge nu în sufletul lui, ci în casa lui " După incendiul Romei din , indignarea împotriva lui Seneca a început să se intensifice brusc

Seneca s-a retras din activitatea politică A cerut permisiunea să meargă în domeniile lui îndepărtate și Seneca, De vita beata, XVIII, I; XXI, * Biblioteca "Runiverse" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Nero i-a refuzat acest lucru, iar Seneca s-a mutat în moșia lui suburbană, unde a dus un stil de viață retras Decăderea societății de sclavi, intrigile și arbitrariul curții și soarta personală îl conduc pe Seneca la pierderea credinței în om "De ce ești îngrijorat", a scris el, "de teamă de astfel de lucruri care se pot întâmpla sau nu, precum incendiul, prăbușirea și alte dezastre, care, deși ni se întâmplă uneori, nu ne amenință în mod constant? Mai bine gândește-te și ferește-te de ceea ce este întotdeauna gata să ne lovească Așteaptă-te la unele necazuri de la oameni în fiecare zi Tunetele bubuie înainte să se ridice furtuna Clădirile prefigurează distrugerea lor cu o bubuitură Fumul anunță un incendiu Pericolul oamenilor se strecoară pe neașteptate și, cu cât este mai mare, cu atât este mai atent ascuns Te înșeli dacă crezi expresia de pe fețele oamenilor care se apropie de tine Au doar înfățișarea oamenilor: în sufletul lor sunt fiare În anul d Hr e Seneca a fost acuzat de conspirație de către fostul său elev, condamnat la moarte și s-a sinucis Cea mai mare lucrare a lui Seneca este "Scrisorile lui Lucilius" etice (de scrisori) În aceste scrisori sunt elaborate principalele probleme ale moralei stoice Seneca apare în ei ca un mare gânditor, un om de știință versatil și un stilist genial Concepțiile științifice naturale ale lui Seneca sunt expuse în lucrarea sa "Quaestiones naturales" ("Întrebări de istorie naturală") Idealul politic al lui Seneca este un imperiu limitat de puterea Senatului, aproape în esență de o republică oligarhică El se opune arbitrarului Cezarilor "Dar cine se teme de regi", scrie el, "să lase deoparte cinstea și dreptatea Virtutea este un slujitor rău în slujba regilor Seneca consideră că atingerea virtuții este sarcina principală a unei persoane Studiul filosofiei înseamnă nu numai studii teoretice, ci și punerea în practică a virtuții "Filosofia învață să faci, nu să raționezi Ea cere ca toată lumea să trăiască după legea ei, pentru ca viața să nu se abate de la vorbire; ea nu tolerează variațiile, discrepanțe în comportament "Filosofia nu este un truc pentru mulțime, făcut pentru spectacol; nu este în cuvinte, ci în fapte Sensul său nu este de a ajuta la distracția zilei sau de a ucide plictiseala în timpul liber Formează și formează spiritul, organizează viața, controlează acțiunile, indică ce trebuie făcut și ce nu trebuie făcut; ea stă la cârmă și călăuzește corabia prin pericolul valurilor Nimeni nu poate fi calm fără ea Nenumărate lucruri se întâmplă în fiecare oră Seneca, Fedra, I, Seneca, Scrisori către Lucilius, Ibid , , Biblioteca "Runivers" STOICISMUL ROMAN decor, evenimente; cer sfaturi, care trebuie cerute de la ea Studiul științelor naturii capătă de la Seneca o importanță subordonată eticii În cunoașterea proceselor reale, el vede un remediu împotriva bolilor și a forțelor naturii În același timp, înțelegerea puterii elementelor contribuie la înțelegerea de către o persoană a modestiei și limitărilor propriilor forțe După Seneca, în lume domnește o ființă materială, dar în același timp animată, rațională, care se manifestă în legile ei "Ai vrea să-i spui soartă? Nu vei gresi El este cel de care depinde totul; este cauza tuturor cauzelor Ai vrea să-i spui providență? Și atunci vei avea dreptate El este cel a cărui decizie asigură această lume, astfel încât nimic să nu împiedice cursul ei și toate acțiunile ei să fie îndeplinite Ai vrea să-i spui natură? Și aceasta nu este o greșeală, căci totul se naște din pântecele lui, trăim prin respirația lui Ai vrea să-i spui lumea? Și nici aceasta nu este o greșeală El este tot ce

vezi; el este totul contopit cu părțile sale, sprijinindu-se cu puterea lui Raportul dintre principiile active și pasive din lume este reprezentat de Seneca după cum urmează: "După cum știți, conform învățăturilor stoicilor, două elemente participă la crearea lucrurilor: materia și cauza Materia este inertă, capabilă să ia orice parte și moartă până când nimic nu o pune în mișcare Rațiunea, sau rațiunea, dă materiei o formă, îi dă, la discreția sa, cutare sau cutare scop și produce diverse lucruri din ea Deci, trebuie să existe ceva din care este făcut obiectul și apoi ceva care l-a creat Prima este materia, a doua este cauza El recunoaște eternitatea și natura necreată a materiei Cosmosul se bazează pe patru elemente - foc, aer, apă și pământ Cu ele sunt asociate patru calități - cald, rece, umed și uscat La fel ca stoicii timpurii, Seneca înțelege mintea ca pe un tip special de materie, pneuma Pneuma este o combinație de aer și foc, mai precis, "respirație caldă" Raționalitatea materiei este un fel de căldură, turnată în toate lucrurile Conceptul de natură reține în Seneca materialismul elementar care se întoarce la filozofii greci antici "Apa", spune Thales, "este cel mai puternic element: a fost primul și totul a venit din el De asemenea, aderăm la această opinie, cel puțin în ultimul paragraf Spunem: focul pune stăpânire pe lume și transformă totul în sine Apoi va începe să dispară, iar când se stinge, nimic nu va rămâne în natura lucrurilor, în afară de umezeală: în ea Ibid , , Seneca, Quaestiones naturales, II, Seneca, Scrisori către Lucilius, Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE stă speranța lumii Deci focul este sfârșitul lumii, iar umezeala este începutul ei Seneca crede că natura reprezintă ciclul materiei animate În întregime în spiritul dialecticii elementare grecești antice, Seneca subliniază natura mobilă, dinamică a naturii: "Totul vine din toate De la apă la aer; apa din aer; foc din aer; aer din foc Prin urmare, de ce nu ar trebui să existe pământul din apă și din pământ în apă? Dacă pământul se poate transforma în alte elemente, atunci se poate transforma în apă; cel mai probabil pentru ea Ambele elemente sunt legate între ele: ambele sunt grele, ambele sunt dense, ambele sunt retrogradate în regiunea inferioară a lumii De ce nu ești uimit la vederea unui val care se apropie după atâtea valuri încât s-au prăbușit pe mal? Nu lipsește ceea ce se întoarce în sine Toate articolele fac obiectul retururilor reciproce Ceea ce moare dintr-unul trece în altul Iar natura menține părțile care o formează în echilibru, parcă s-ar fi teamă că dacă relația dintre părți se rupe, lumea nu s-ar prăbuși Totul este în toate Nu numai aerul trece în foc, dar nu există niciodată fără foc Scoateți căldura din ea: îngheață, devine imobil și se întărește Aerul se transformă în umiditate, însă nu există umiditate Pământul se transformă în aer, în apă, dar nu este niciodată lipsit nici de apă, nici de aer Iar tranziția reciprocă este cu atât mai ușoară cu cât al doilea element, în care este necesar să treacă, este deja amestecat cu primul În ciclul general al naturii, totul este supus unei stricte necesități și totul se repetă după un anumit timp "Natura corpurilor cerești este mereu în mișcare: rulează și se rotește cel mai rapid Privește stelele care luminează lumea Niciunul nu zăbovește, curge continuu și se schimbă dintr-un loc în altul Toate se rotesc veșnic, toate sunt în tranziție veșnică, mișcându-se conform legii puternice a naturii Când au alergat prin sferele lor într-un anumit număr de ani, ei sunt din nou îndreptați către calea pe care au parcurs-o deja" În teoria cunoașterii, Seneca, în conformitate cu tradiția stoică, este un senzaționalist Cunoașterea se datorează acțiunii lucrurilor externe asupra simțurilor noastre; raţiunea se bazează pe indicaţiile

simţurilor "Din sentiment, rațiunea își are originea, căci ea nu are altceva pe care să se bazeze și de unde să pătrundă la adevărat și se întoarce la sine" Pasiunile - mânie, iubire, tristețe - înțelege și Seneca materialist "Dacă te îndoiești, uită-te cum își schimbă expresia, fă-i să se încruntă, să zâmbească, Seneca, Quaestiones naturales, III, * Ibid , III, Seneca, Consolarea Helviei, b, b Seneca, De vita beata, VIII, Biblioteca "Runivers" roman stoidis" se înroșește sau se estompează Și chiar crezi că astfel de schimbări clare în organism pot apărea nu din cauze materiale? Dacă pasiunile sunt materiale, atunci bolile psihice sunt și materiale: zgârcenia, cruzimea Numai lucrurile materiale se pot atinge, spune Lucretius Între timp, toate lucrurile pe care le-am enumerat nu ar produce nicio modificare în organism dacă nu ar intra în contact cu acesta; deci toate sunt materiale Totuși, tendința opusă, idealistă, este nu mai puțin clar indicată în relatarea psihologică a lui Seneca Introducând elemente ale platonismului în învățătura stoică, el vorbește despre trup ca fiind cătușele sufletului și admite nemurirea sufletului "Scheletul pe care îl vedeți la noi, mușchii și pielea care li se potrivește, fața și mâinile ascultătoare, precum și toate celelalte membre cu care suntem înconjurați, sunt cătușele spiritului și ale întunericului Ele suprimă, întunecă, infectează spiritul, îl abate de la adevăr și îi impun minciuna; cu acest corp agravant, sufletul trebuie să ducă o adevărată luptă " Filosofia lui Seneca, pornind de la recunoașterea dominației în natură a strictei necesități și care necesită viață în conformitate cu legile naturii, este de natură fatalistă Totul în lume se întâmplă cu inevitabilitatea de fier, este dominat de legea inexorabilă a naturii - soarta, necesitatea, la care totul este supus și care nu poate fi evitat "Legea sorții își face dreptul rugăciunea nimănui nu-l atinge, nici suferința nu-l va frânge, nici mila El merge pe propriul său drum irevocabil, destinul urmează de la soartă Așa cum apa pârâiilor rapide nu se întoarce înapoi și nu ezită, căci apele următoare tind spre cele anterioare, tot așa șirul evenimentelor se supune rotației eterne a sorții, iar prima sa lege este respectarea deciziei "Soarta îl conduc pe cel ce vrea și mântuiește pe cel care nu vrea" (fata vo-lentem dncunt, nolentem trahant) Pe baza înțelegerii sale asupra naturii, Seneca respinge politeismul religiei populare, interpretând zeitățile venerate de aceasta ca simboluri, personificări ale diferitelor aspecte ale unei singure naturi active Dar fatalismul său gravitează inevitabil spre idealism: spre îndumnezeirea naturii și spre înțelegerea teologică a necesității Lumea materială a lui Seneca gândește ca trup al minții-Dumnezeu, iar Dumnezeu ca sursă a vieții lumii În acest sens panteist, el înțelege natura și Dumnezeu ca una "Nu poate exista natură fără Dumnezeu și nici Dumnezeu fără natură" Dumnezeu, potrivit lui Seneca, este o forță imanentă care direcționează totul de-a lungul canalului oportunității Soarta nu este o forță cosmică oarbă, ea are o minte Seneca, Scrisori către Lucilius, Seneca, Consolarea Marciei, Seneca, Quaestiones naturales, Π, · Seneca, De beneficns, IV, Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE si constiinta Seneca o caracterizează ca fiind atotbună, înțeleaptă, omniprezentă, dintre care particule sunt prezente în fiecare persoană El învață că mintea își obține realizarea în frumusețea și armonia întregii lumi, în aranjarea oportună a universului și în ordinea naturii Soarta pentru Seneca este o zeitate care guvernează toate lucrurile și evenimentele Nimic nu o poate schimba Prin urmare - smerenie, rezistență și transfer persistent al greutăților vieții Seneca cere o supunere completă și voluntară față de natură Fericirea omului, în opinia sa, constă în a trăi în

conformitate cu natura și necesitatea ei rațională inerentă "Natura ar trebui să ne fie ghidul: rațiunea o urmează și ne sfătuiește Prin urmare, a trăi fericit este unul și același lucru cu a trăi conform naturii Seneca consideră că o persoană morală este cea care se supune destinului "Care este virtutea omului? Să se supună destinului" Seneca se opune jertfelor religiei populare, spunând că nu este nevoie de rugăciuni, deoarece fericirea depinde de persoana însuși, care, pe baza unei înțelegeri corecte a naturii, se perfecționează, supunând nevoii divine * Orice nenorocire Seneca consideră doar un motiv pentru ca o persoană să se îmbunătățească în virtute Potrivit lui Seneca, omul este veriga cea mai înaltă într-un număr de fenomene naturale, o ființă care stă aproape de Dumnezeu și care conține o părticică a lui Dumnezeu - logos Fericirea, potrivit lui Seneca, este în interiorul unei persoane, și nu în afara ei Plăcerile simțurilor sunt înșelătoare și nu oferă un beneficiu adevărat Dar spre deosebire de stoicii timpurii, Seneca nu respinge plăcerile senzuale și nu cere renunțarea la bogăție; necesită doar o utilizare rezonabilă și pricepută a acestora Dacă scopul unui om este o viață virtuoasă, atunci viața se măsoară nu după timp și durată, ci prin fapte bune, căci, spune el, viața nu este bună în sine, ci doar o viață bună De aici și maxima morală propusă de el: "cu cât este mai rău să trăiești, mai bine să mori" Seneca vede scopul principal al vieții în dezvoltarea equanimității absolute a spiritului Una dintre condițiile pentru aceasta este, în opinia sa, o victorie asupra sentimentului de frică de moarte Seneca dovedește în detaliu că moartea nu este teribilă, că nu este rea; viceversa, Vezi Seneca, De Prov , I, - " Seneca, De vita beata, VIII, Seneca, De prov , v, Vezi Seneca, Scrisori către Lucilius, *Cm Seneca, De Prov , IV, eu? Vezi Seneca, Scrisori către Lucilius, , Biblioteca "Runivers" STOICISMUL ROMAN moartea este odihnă și pace, pentru că eliberează de suferință Moartea nu este o pedeapsă, este soarta tuturor oamenilor și este corectă în fața legii naturii Seneca nu predică sinuciderea: "a recurge la moarte este la fel de rușinos ca și a o evita" El permite sinuciderea numai atunci când o persoană și-a pierdut echilibrul mental și moartea a devenit necesară pentru eliberarea sa Etica lui Seneca este individualistă: în centrul ei se află personalitatea morală Dar el încearcă să conecteze acest individualism cu sarcinile societății și ale statului "Sociabilitatea i-a asigurat dominația (umană) asupra animalelor Sociabilitatea i-a dat lui, fiul pământului, posibilitatea de a intra într-o împărăție a naturii străină de el și de a deveni și stăpânul mărilor Ea nu lasă șansa să-l învingă, căci poate fi chemată să contra șansa Eliminați sociabilitatea și veți rupe unitatea rasei umane, pe care se sprijină viața omului Societatea, potrivit lui Seneca, este o instituție naturală înființată de natură Pe baza faptului că oamenii sunt frați, deoarece provin dintr-o singură natură rațională, Seneca privește societatea umană ca pe un mare întreg; oamenii individuali sunt doar membri ai acestui mare întreg "Universul pe care îl vezi, îmbrățișând întreaga lume divină și umană, formează o unitate: suntem membrii unui singur corp Natura ne-a creat pentru a fi înrudiți unul cu celălalt, deoarece ea ne-a creat din aceeași materie și în aceleași scopuri De aici, Seneca ajunge la concluzia că patria oamenilor este întreaga lume , granițele societății coincid cu granițele lumii Seneca consideră că prima datorie a unui individ este să nu facă rău membrilor societății Este nevoie de grija pentru ceilalți, compasiune, dragoste pentru aproapele Pe baza filozofiei sale, Seneca exprimă ideea că și sclavii ar trebui tratați uman; întrucât sunt ființe umane, au dreptul de a cere recunoașterea

drepturilor lor umane "Sunt sclavi? Seneca îi scrie lui Lucilius Nu, sunt oameni Sunt sclavi? Nu, tovarăși Sunt sclavi? Nu, prieteni din clasa de jos Amintiți-vă că cel pe care îl numiți sclav a venit din aceeași materie ca și voi, admiră același cer, respiră același aer, are aceeași viață și așteaptă aceeași moarte Condamnarea viciilor timpului său, ideea educației morale a unei persoane și întărirea voinței sale, îndreptate împotriva ispitelor senzuale și a vicisitudinilor destinului - acestea sunt principalele concluzii ale eticii lui Seneca Ibid , , ; , Seneca, De beneficiìs, IV, , Seneca, Scrisori către Lucilius, , Vezi Seneca, De vita beata, Seneca, Scrisori către Lucilius, , Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE "Noi", scrie filozoful, "nu putem schimba relațiile mondiale Nu putem face decât un singur lucru: să dobândim un curaj înalt, demn de o persoană virtuoasă și, cu ajutorul ei, să îndurăm tot ceea ce ne aduce soarta și să ne predăm voinței legilor naturii Etica lui Seneca este o încercare de a salva de la distrugere societatea de sclavi în descompunere, limitând desfășurarea și contracarând degradarea morală a proprietarilor de sclavi Seneca vede salvarea societății în reținere și moderație Etica lui este complet subiectivă și idealistă "Rădăcina era rea pentru el "nu în lucruri, ci în suflet" Caracterul pasiv, subiectiv-idealist al concluziilor sale etice este clar dezvăluit în modul în care "rezolvă" problema sclaviei: "Cel care crede", scrie Seneca, "că sclavia se extinde asupra întregii personalități, se înșală: cea mai bună parte a ei este eliberată de sclavie Numai trupul este subordonat și aparține stăpânului, în timp ce spiritul este propriul său stăpân Doar soarta trupului este în mâinile stăpânului *, el îl cumpără, îl vinde: ceea ce este în interiorul unei persoane, el nu se poate apropia cu ajutorul unui acord comercial Acestea sunt principalele prevederi ale concepțiilor filozofice ale lui Seneca Epictet, un contemporan mai tânăr al lui Seneca, este unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai stoicismului roman, care a avut o influență semnificativă asupra multor gânditori din epocile ulterioare Se cunosc puține lucruri sigure despre viața și opera lui Epictet Era originar din orașul Hieropolis din Frigia și s-a născut în jurul anului d Hr e Epictet a fost adus ca sclav la Roma, unde a aparținut unuia dintre bodyguarzii lui Nero În timpul liber, Epictet a ascultat conversațiile stoicului roman Musonius Rufus, sub influența căruia s-a interesat de filosofia stoică Ulterior, Epictet a fost eliberat și s-a dedicat activității filozofice Împreună cu alți filozofi, Epictet a fost alungat din Roma de Domițian După ce a părăsit Italia, s-a mutat la Nikopol în Epir (Albania modernă), unde și-a continuat studiile de filozofie, întemeind o școală filosofică care a atras un număr semnificativ de studenți Potrivit unor relatări, împăratul Hadrian l-a invitat pe Epictet să se întoarcă la Roma, dar Epictet a refuzat această ofertă, nedorind să meargă în "orașul păcatului" Epictet a murit, probabil în d Hr e Epictet nu a lăsat scrieri; se spune că i-a ridiculizat pe scriitorii de cărți, spunând că, dacă o carte valorează denari, atunci ceea ce este menționat în ea nu valorează mai mult El a cerut nu înțelepciune livrescă, ci fapte morale, așa că el Seneca, Scrisori către Lucilius, , Seneca ^ De benefice, III, , Biblioteca "Runivers" STOICISMUL ROMAN venerat comunicarea directă în direct cu studenții și exemplul personal ca cea mai bună formă de activitate filozofică De la studenții săi, Epictet a cerut nu simpla curiozitate, ci punerea în practică a filosofiei El a spus: "Ce vreau? Cunoaște natura și urmează-o Și întreb, cine îmi va explica? Iar când îmi răspund: Crisip, mă duc la el Dar nu înțeleg scrierile lui Și deci caut

un interpret, dar încă nu este nimic grozav în asta Când am găsit un interpret, îmi rămâne să aplic învățăturile în viață Acesta din urmă este ceva grozav Dacă mă înclin în fața unei interpretări, atunci sunt doar un gramatician, în loc să fiu un filozof Principala sursă de informații despre filosofia lui Epictet sunt scrierile prietenului și urmașul său Flavius Arrian Arrian a notat mai întâi conversațiile orale și instrucțiunile lui Epictet pentru el însuși El arată că le-a notat în aceleași cuvinte pe care le-a spus Epictet La noi au ajuns doar primele patru cărți (din opt) din Discursurile lui Arrian despre Epictet În plus, s-au păstrat fragmente din lucrarea sa "Convorbiri prietenoase ale lui Epictet" în cărți Din aceste două lucrări, Arrian a compilat un extras sub titlul "Manualul lui Epictet", care a supraviețuit până în vremea noastră Pe lângă lucrările lui Arrian, niște materiale doxografice despre Epictet au ajuns la noi Filosofia lui Epictet reflectă ideologia claselor exploatate ale societății sclavagiste romane în secolul I î Hr n e Această învățătură exprimă starea de spirit a acelei părți a claselor asuprite, care, după numeroase revolte fără succes, a trecut la rezistență pasivă, îndurând cruzimea maeștrilor și căutând consolare în superioritatea lor morală Epictet protestează împotriva sistemului sclavagist, dar protestul său este pasiv Nu vrea să schimbe realitatea, ci să i se supună, să se adapteze ei Omul se străduiește să devină liber; dar numai libertatea spirituală depinde de el Restul nu este în puterea lui și nici în puterea lui Un sclav asuprit, dacă îndură neclintit și curajos greutățile, le tratează indiferent și indiferent, poate deveni spiritual mai liber decât stăpânul său, care este sclav al vieții și al propriilor patimi Epictet crede că adevărata libertate stă doar în independența interioară, spirituală a omului Astfel, de fapt, filosofia lui Epictet a legitimat exploatarea și oprimarea stăpânilor romani de sclavi, chemând sclavii și alte secțiuni asuprite ale societății la supunere și ascultare și cerând îndurarea neclintită a greutăților vieții ca lege necesară și de netrecut a naturii Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Epictet condamnă sclavia: "Situația pe care nu o poți suporta, nu o creați pentru alții Dacă nu vrei să fii sclav, nu îndura sclavia în jurul tău Așa cum viciul și virtutea nu au nimic în comun unul cu celălalt, la fel și libertatea și sclavia Dar aceste afirmații ale lui Epictet înseamnă doar o condamnare morală a sclaviei În învățătura sa, Epictet se bazează pe filosofia anticului Ston și, mai presus de toate, pe filosofia lui Hrysippus Trebuie remarcată influența asupra lui a filozofiei cinicilor, pe care Epictet a pus-o foarte bine, deși s-a abținut de la extremele ei Cunoașterea naturii și autocunoașterea omului sunt, potrivit lui Epictet, condițiile necesare pentru o viață fericită Adevărul nu este dat imediat unei persoane În prima etapă a filozofiei, o persoană trebuie să devină conștientă de ignoranța sa După aceea, urmează o perioadă de asimilare a diferenței dintre bine și rău, o perioadă de studii teoretice serioase, asociate cu munca grea pentru auto-îmbunătățirea internă Epictet ne-a învățat că trebuie să începem cu o auto-examinare zilnică ușoară, ținându-și în mod constant gândurile și faptele la vedere Ca urmare a exercițiilor pe termen lung, o persoană progresează în auto-îmbunătățirea și se apropie de înțelepciune Înțeleptul urmează întotdeauna necesitatea rațională, care este adevărata libertate; nici în somn nu crede nimic nerezonabil Înțeleptul-filosoful trebuie să devină educatorul întregii omeniri Filosofia lui Epictet, ca și cea a majorității filosofilor antici, este împărțită în trei părți: în logică, fizică și etică Dar ordinea și justificarea lor în Epictet este diferită de cea a altor filozofi Toate

cele trei părți, sau "topos", au ca sarcină fericirea omului Cunoașterea naturii servește aceluiași scop Potrivit lui Epictet, trebuie să studiem natura nu pentru a o schimba (căci aceasta nu este în puterea noastră), ci pentru a ne armoniza dorințele cu cursul natural al lucrurilor Primul "topos" al lui Epictet clarifică natura omului, limitele, legitimitatea și legitimitatea dorințelor sale, locul omului în natură și, în același timp, esența naturii însăși Rezultatul final al acestei ramuri a filosofiei este cunoașterea binelui Cu clarificarea acesteia, o persoană atinge pacea interioară și liniștea Al doilea "topos" învață despre comportamentul corect al omului și despre îndatoririle sale pe baza locului deja clarificat al omului în natură Al treilea "topos" este dedicat modului în care o persoană poate fi eliberată de iluzii: el învață judecata corectă, le oferă oamenilor încredere în cunoștințele lor și întărește atât de mult mintea unei persoane încât "chiar și atunci când este beat nu gândește nimic rău" Filosofia este astfel împărțită de Epictet în filosofia acțiunii, sau etica propriu-zisă, în filosofia dorințelor, sau fizica, și filozofia judecăților sau logica Biblioteca "Runivers" STOICISMUL ROMAN Û "Prima și cea mai importantă parte a filozofiei este aplicarea ei în viață, de exemplu, pentru a trăi fără minciuni în cuvinte și acțiuni A doua parte conține dovezi, de exemplu, de ce o persoană nu ar trebui să mintă A treia parte le servește pe primele două și constă în fundamentarea și examinarea acestor dovezi, de exemplu, din care reiese clar că aceasta este o dovadă; ce este dovada în general; care este o consecință; ce este o contradicție; ce este adevărat și ce este fals Astfel, a treia parte este necesară din cauza celei de-a doua, a doua din cauza primei Cu toate acestea, primul rămâne cel mai necesar și trebuie îngrijit în mod constant Dar de obicei facem invers Ne pasă de a treia parte, îi dăm toată ardoarea și pierdem complet din vedere prima parte Și se întâmplă să continuăm să mințim, dar între timp putem dovedi întotdeauna că o persoană nu trebuie să mintă În teoria sa a cunoașterii, Epictet, la fel ca foștii stoici, acționează practic ca un senzualist pe o bază materialistă Potrivit lui Epictet, pulsiunile și dorințele sunt expresii ale voinței noastre; pe baza înțelegerii noastre despre lume Aceste reprezentări nu sunt stări pur subiective ale omului, ci sunt independente de voința sa Epictet recunoaște că conținutul percepțiilor senzoriale este o amprentă adevărată a lucrurilor reale și încearcă să respingă punctul de vedere sceptic conform căruia simțurile ne înșală "Ideile corecte", spune Epictet, "sunt corecte pentru toți oamenii" Spre deosebire de cinici, Epictet subliniază nevoia de a studia natura pentru a atinge fericirea cunoscându-i legile și urmându-le "Ce este natura și cum guvernează ea universul și dacă este rezonabilă sau nu, nu este potrivit să ne gândim la toate acestea?" întreabă Epictet În fizica sa, Epictet susține practic aceleași opinii ca și Seneca Deși în el se păstrează încă elemente de materialism, curentul teleologic, colorarea religioasă a viziunii asupra lumii și dualismul sufletului și trupului sunt și mai pronunțate la Epictet decât la Seneca "Lumea", spune el, "este o singură stare și este creată dintr-o singură substanță Are un ciclu necesar, iar unul cedează loc altuia în el Unul piere, altul se naște, unul se mișcă, altul îi ia locul" Moartea pentru el este "dezintegrarea în elemente constitutive originare" Dar Epictet admite providența divină, soarta și o aranjare rezonabilă armonioasă a universului El recunoaște direct existența zeilor, organizând rațional mișcarea lumii Epictet, Encheiridion, Epictet, Dissertationes, PI, , Ibid , IV, , Biblioteca "Runivers" ásò FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Totuși, Epictet a

acordat relativ puțină atenție fizicii și logicii: ele joacă un rol auxiliar pentru el în raport cu etica, care este centrul intereselor filosofului Deși Epictet condamnă ordinea contemporană, este conștient de răul social din jur, dar nu consideră posibilă schimbarea lui, cere împăcarea cu ea "Principalul este să ai idei solide despre existența zeilor și controlul înțelept al acestora asupra universului Ascultă-le, suportă tot ce se întâmplă fără să mormăi, urmează voința providenței Potrivit lui Epictet, virtutea și comportamentul moral constau în capacitatea de a trăi conform naturii În împlinirea acestei maxime stă fericirea omului O neînțelegere a scopului omului duce la o viață nefericită Subiectul nu ar trebui să-și dorească ceea ce nu este în puterea lui, adică să nu ceară o schimbare în lumea exterioară "Nu cere ca ceea ce se face să se facă după voia ta, ci dorește ca ceea ce se face să se facă așa cum se face și vei trăi fericit " Omul nu poate schimba cursul lucrurilor; pentru a fi fericit, trebuie doar să-și schimbe atitudinea față de ei, să devină independent spiritual de bunurile exterioare - acesta este laitmotivul idealist și fatalist al eticii lui Epictet "Unele dintre lucrurile care există", a spus el, "sunt în puterea noastră, altele nu sunt în puterea noastră În puterea noastră stau opiniile noastre, voința noastră, atracția și evaziunea noastră, într-un cuvânt, toate acțiunile noastre Nu este în puterea noastră corpul nostru, proprietatea, onoarea, rangurile, într-un cuvânt - tot ceea ce nu este acțiunile noastre Tot ceea ce este în puterea noastră este liber prin natură, nu cunoaște obstacole și constrângeri; ceea ce nu este în puterea noastră este slab, subordonat, supus obstacolelor și influențelor străine Acum luați în considerare acest lucru: dacă ceea ce este prin natură subordonat și supus influențelor străine, îl veți considera pe al vostru, atunci veți întâlni obstacole, veți cădea în griji și anxietăți și veți fi nemulțumit de zei și oameni Dacă, dimpotrivă, consideri ca fiind al tău doar ceea ce îți aparține cu adevărat și consideri ca fiind străin pentru tine ceea ce este supus influențelor străine, atunci nimeni nu te va forța să faci nimic, nimeni nu va putea te împiedica în orice; veți fi mulțumit de toată lumea căci nimeni nu vă poate face rău deloc" Adevărata esență a omului este mintea: "Cine sunt eu? Este un corp? Este proprietate? Este glorie? Nimic din toate astea Ce sunt eu? animal inteligent " Prin urmare, unei persoane ar trebui să-i pese doar de suflet și să nu se agațe de corp, faimă, proprietate Epictet, Encheiridion, Ibid, Biblioteca "Runivers" Stoicismul roman Î Epictet i-a atacat brusc pe epicurieni Prin doctrina lor despre plăcerea ca bază a eticii, ei, conform lui Epictet, nu educă și înalță oamenii, ci îi reduc la poziția de animale Epicur l-a criticat și pe Epicur pentru că a prezentat șansa oarbă în loc de providență Ateismul epicurienilor, conform lui Epictet, corupe generațiile tinere, devastându-le sufletele din tot ceea ce este sublim Epictet s-a opus scepticilor și pentru critica lor față de rațiune, pentru doctrina lor despre relativitatea adevărului Părerile scepticilor, potrivit lui Epictet, privează orice fundație de etică, educația morală a unei persoane și nu fac posibilă realizarea întăririi morale și autoperfecționării Cel mai înalt bine, conform lui Epictet, este virtutea, armonia gândurilor și aspirațiilor noastre cu natura, cu ordinea universului, cu legile divine Scopul cel mai înalt al omului este să urmeze legea divină, rațiunea; raţiunea uneşte omul cu Dumnezeu Pornind de la faptul că oamenii sunt copiii lui Dumnezeu, Epictet a derivat ideea de cosmopolitism, doctrina că omul este cetățean al lumii, ideea de egalitate și fraternitate a tuturor oamenilor Dar de aici a dedus și datoria oamenilor de a da dovadă de smerenie, smerenie,

răbdare, statornicie și curaj, căci toate evenimentele sunt predeterminate de Dumnezeu, călăuzite de providența divină Dacă ne abate nenorocirea, sărăcia, boala, trebuie să facem un efort pentru a ne elibera de ele Dar dacă nu putem realiza acest lucru, atunci trebuie să ne supunem cu blândețe și să considerăm nenorocirea ca pe o binecuvântare Trebuie să ne privim pe noi înșine ca parte a unei singure naturi "Ce sunt eu? întreabă Epictet - Uman Dacă mă privesc ca pe un obiect separat și independent de alte obiecte, atunci rezultă că trăiesc mult, că sunt bogat, fericit, sănătos; dar dacă mă privesc ca pe o persoană, ca pe o parte a unui întreg, atunci se poate întâmpla uneori ca în raport cu acest întreg să mă supun bolii, să fiu nevoit sau chiar să pieri o moarte prematură Ce drept am să mă plâng într-un astfel de caz? Nu știu că plângându-mă încetez să mai fiu bărbat, așa cum piciorul încetează să mai fie un organ al corpului când refuză să meargă? Combinația ideii de egalitate etică a oamenilor cu fatalism îl face pe Epictet să justifice inegalitatea socială reală "Gândește-te bine", a spus el, "că ești actor într-o dramă și ar trebui să joci rolul care ți-a fost atribuit de poet, fie că este mare sau mic Dacă vrea să joci un cerșetor, încearcă să joci bine acest rol; același lucru este valabil și pentru orice alt rol - un infirm, un suveran sau un cetățean obișnuit Afacerea ta este să îndeplinești bine rolul care ți-a fost atribuit; alegerea rolului este problema altuia Epictet, Encheiridion, Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Libertatea și independența, servind, după Epictet, drept condiție a fericirii, s-au redus în întregime la libertatea de gândire și voință Celor care nu pot câștiga independența socială, le-a adresat predicarea libertății interioare "Ia-mi trupul, proprietatea, cinstea mea, familia mea", potrivit lui Epictet, cel asuprit trebuie să-i spună asupritorului său, "dar nimeni nu-mi poate lua gândurile și voința mea, nimic nu le poate înăbuși" Statul, a învățat Epictet, ar trebui să se bazeze pe educația morală a omului, trebuie să aibă grijă ca oamenii să nu se facă rău unii altora Din această poziție, el a condamnat cruzimea și arbitrariul Cezarilor Cu toate acestea, învinovățindu-i, Epictet a cerut să îndure răul Etica lui Epictet a căutat să tempereze voința de a nu lupta împotriva răului, ci de a nu rezista la rău "Cynicus", a învățat Epictet, "ar trebui să se lase bătut ca un măgar; dar chiar și în timpul bătăilor, el trebuie să iubească pe cei care îl bat, căci el este în același timp și tatăl și fratele tuturor oamenilor ■ Protestul împotriva răului social și inegalității din societatea romană ia astfel forma lui Epictet nu o luptă activă împotriva sistemului existent, ci o dorință de auto-îmbunătățire morală a individului Filosofia lui Epictet a reprezentat una dintre cele mai importante verigi din istoria stoicismului roman Deși subiectivismul și momentele religios-teleologice au avut loc în învățătura sa, totuși, în contrast cu scepticismul și a primit deja în secolul I misticism larg răspândit, Epictet a apărat hotărât și ferm drepturile și puterea minții umane Toată etica lui era raționalistă Epictet, în urma lui Seneca, a avut o mare influență asupra dezvoltării ideologiei creștine timpurii Prescripțiile sale etice coincid în mare măsură cu normele morale ale creștinismului timpuriu Filosofia lui Epictet, ca și creștinismul timpuriu, a fost o expresie a protestului pasiv și impotent împotriva societății de sclavi din partea claselor sociale Ultimul reprezentant major al filozofiei stoice a fost împăratul roman Marcus Aurelius, care a domnit între anii - n e Marcus Aurelius Antoninus (-) deja în tinerețe s-a încăpățânat angajat în științe și filozofie La vârsta de doisprezece ani, Marcus Aurelius a început să poarte haine care erau de

obicei purtate de cinici și stoici Profesorii săi au fost celebrul retor Cornelius Fronton și stoicul Julius Rusticus, care l-au introdus pe Marcus Aurelius în învățăturile lui Epictet În anii lui Marcus Aurelius se constată schimbări drastice Epictet, Dissertationes, I, , Ibid , Sh, , Biblioteca "Runivers" STOICISMUL ROMAN în viața statului roman Stabilizarea temporară a sistemului de sclavi se apropia de sfârșit și deja în timpul vieții lui Marcus Aurelius au început să apară semne ale unei noi crize, care s-a desfășurat cu toată forța în secolul al III-lea n e Există un declin economic al Imperiului Roman - căderea comerțului, refluxul și dispariția monedei de aur, tendința spre naturalizarea economiei, o lipsă acută de sclavi O nouă ascensiune a revoluției sclavilor și a revoltelor țăranilor ruinați în interiorul imperiului se așteaptă, combinată cu invaziile barbarilor din afară Pentru a salva imperiul, proprietarii de sclavi au trebuit să mobilizeze toate forțele statului: sclavi și gladiatori recrutați în armată, să vândă o parte semnificativă a proprietății statului și, în cele din urmă, să apeleze la ajutorul barbarilor înșiși, cărora li s-a încredinţat protecţia frontierelor de stat Foametea și epidemiile, una dintre victimele cărora a căzut însuși Marcus Aurelius, mărturisesc clar epuizarea economiei romane În această perioadă, clasa de sclavi a Imperiului Roman nu se mai gândește la expansiune, ci este preocupată de cum să-și mențină cuceririle Declinul societății romane s-a reflectat clar în filosofia lui Marcus Aurelius, provocând caracterul ei pesimist și contemplativ Decăderea imperiului a căpătat asemenea proporții, încât chiar și împăratul a ajuns la concluzia despre fragilitatea, corupția și deșertăciunea acestei lumi "Tot ce este uman este fum, nimic", oamenii sunt "muște de o zi" Cap "Timpul unei vieți omenești este un moment; esența sa este un flux etern; senzația este vagă; structura întregului corp este perisabilă; sufletul este instabil; soarta este misterioasă; faima nu este de încredere Într-un cuvânt, tot ceea ce ține de trup este ca un pârâu, ținând de suflet este vis și fum Viața este o luptă și o călătorie printr-un pământ străin; glorie postumă - uitare Deznădejdea poziției societății romane își găsește expresia în fatalismul filozofiei lui Marcus Aurelius, în apelul său la supunerea soartei "Orice ți se întâmplă, este hotărât pentru tine din timpuri imemoriale", ne învață el "Fie domnește soarta inevitabilă și regularitatea irezistibilă, fie providența plină de grație, fie șansa oarbă impersonală Dacă o soartă inevitabil domnește, de ce te străduiești să-i rezisti? Dacă domnește providența, a cărei favoare poate fi câștigată, fiți demni de ajutorul divin Dacă domnește șansa dezordonată, atunci bucură-te că în mijlocul haosului general ai un ghid în tine - spiritul tău Marcus Aurelius subliniază că totul se întâmplă nu numai după o anumită ordine, ci și după cea mai înaltă justiție Marcus Aurelius, Singur cu mine, , Ibid , , Ibid , , Istoria filosofiei, vol I Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Singura lucrare a lui Marcus Aurelius "Singur cu o bufniță * este scrisă sub formă de aforisme și este, parcă, jurnalul său În această lucrare, principalele trăsături ale filozofiei sale sunt exprimate exhaustiv: supunerea față de soartă și un apel la perfecțiunea morală și purificare El predică filantropia, bunătatea, înălțimea morală, îndurarea stoică a vicisitudinilor destinului, autoconsolarea și autoaprofundarea Declinul progresiv al Imperiului Roman a determinat trăsăturile specifice ale stoicismului lui Marcus Aurelius în comparație cu reprezentanții anteriori ai școlii La Marcus Aurelius, chiar mai mult decât la predecesorii săi, aspectele religios-idealiste ale stoicismului ies în prim plan: renunţarea la lume, opoziţia

sufletului şi trupului, sentimentul religios, teleologia Spre deosebire de doctrina materialistă stoică a sufletului ca pneuma, Marcus Aurelius distinge între corp, suflet și spirit, care nu este implicat în elemente materiale și provine de la Dumnezeu Spiritul, conform învățăturilor lui Marcus Aurelius, îl face pe om înrudit cu Dumnezeu Moartea pentru el este eliberare Dumnezeu pentru Marcus Aurelius este principiul fundamental al tuturor lucrurilor; totul vine din ea și totul se întoarce la el pentru a se repeta din nou Aceasta este esența procesului mondial Dumnezeu este mintea universală; el este destinul, ale cărui legi inexorabile determină mersul lucrurilor, o providență care dirijează totul în lume în mod rațional și oportun Totul în natură este supus ordinii și armoniei divine Lumea este perfectă Răul din lume face parte din planul mondial al lui Dumnezeu Încetează să mai fie rău atunci când îl considerăm ca parte a ordinii mondiale a lucrurilor, ca un fenomen natural "Gândește-te mai des la conexiunea dintre toate lucrurile din lume și la relația lor Căci toți sunt, parcă, împletite între ei și, prin urmare, în comun, unii cu alții, urmându-se într-o anumită ordine Acest lucru se datorează continuității mișcării, consistenței generale și unității de esență Omul trebuie să acționeze în conformitate cu legile rezonabile ale naturii O persoană care încalcă ordinea și planul întregului, învață Marcus Aurelius, comite nedreptate: este un rebel în fața naturii și a societății Astfel, cererea ca oamenii să se supună legilor naturii îi determină să se supună sistemului sclavagist Din caracterul rezonabil a tot ceea ce există, Marcus Aurelius ajunge la concluzia că este ascultător fără îndoială de legile existente "Scopul ființelor raționale este să urmeze legea rațională a statului lor și a vechii sale constituții" Marcus Aurelius, Singur cu mine, , (r) Ibid , , Biblioteca "Runivers" SCEPTISMUL ROMAN Binele este armonie, coordonat cu voința și rațiunea divină, cu ordinea naturii Întrucât omul este unul dintre membrii organismului rațional al naturii, binele este și acordul omului cu sine însuși, cu propria sa natură, armonie spirituală interioară Lumea este un proces etern trecător, o schimbare neîncetată "Totul se poate schimba Și tu însuți ești în proces de tranziție constantă într-o altă moarte parțială Da, și toată lumea "**· Marcus Aurelius expune doctrina ciclului lucrurilor după cum urmează "Sunt compus din forță activă și materie corporală Niciuna dintre ele nu se transformă în nimic, deoarece nu iau naștere din nimic Fiecare parte a ființei mele, prin transformare, intră într-o parte a lumii, iar aceasta, la rândul ei, din nou într-o altă parte a ei, și astfel transformările ei sunt efectuate la nesfârșit În virtutea unor astfel de transformări, am apărut, ca și părinții mei, și așa am revenit la infinit Viața umană este un moment care trece rapid "Așadar", învață Marcus Aurelius, "petreceți acest moment de timp în armonie cu natura și apoi despărțiți-vă de viață la fel de ușor cum cade un prun copt: slăvind natura care a născut-o și cu recunoștință copacului care a produs-o " În urma lui Epictet, Marcus Aurelius credea că numai gândurile și dorințele sale sunt în puterea unei persoane: indiferența față de bunurile exterioare este o condiție a libertății și equanimității, asigurând fericirea unei persoane; fericirea și virtutea sunt identice Filosofia lui Marcus Aurelius închide dezvoltarea stoicismului Poartă deja urme evidente ale influenței învățăturilor mistice, care au înflorit atât de abundent la Roma în timpul decadenței Etica lui Marcus Aurelius reflectă neputința și neputința claselor conducătoare, incapacitatea lor de a rezista începutului prăbușirii imperiului și căderii modului de producție deținând sclavi În mijlocul confuziei

generale, deznădejdii și decăderii, stoicismul a îndemnat să nu piardă prezența spiritului, să meargă calm și curajos spre moartea inevitabilă Învățăturile lui Marcus Aurelius au avut o mare influență asupra formării creștinismului Capitolul IV SCEPTISMUL ROMAN Pe lângă principalele școli considerate, scepticismul și eclectismul au avut influență în filosofia romană Ibid , , Ibid , , Ibid , , * Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Scepticismul perioadei de dominație a Romei se caracterizează prin tendințe idealiste mai puternice în comparație cu formele anterioare de scepticism Scepticismul a căutat să demonstreze lipsa de încredere a tuturor științelor cunoscute atunci, chiar și a matematicii A atacat toate celelalte școli filozofice, criticându-le pentru "dogmatismul" lor Dar acest scepticism nu a fost o tendință idealistă constant, păstrând o strânsă legătură cu știința naturii, în special cu medicina Scepticismul se reînnoiește în Alexandria, unde tradiția elenistică, secolele î Hr , s-a păstrat cel mai bine, cu activitățile discipolilor lui Ptolemeu - Sarpedon și Heraclid Un teoretician major al scepticismului antic, Aenesidemus, a fost studentul lui Heraclid Problema timpului vieții și activității Enesydem rămâne nerezolvată Unii autori atribuie timpul activității sale la sfârșitul secolului I î Hr î Hr e , altele - până la începutul erei noastre Aenesidemus era din Knossos, pe insula Creta Activitățile sale au avut loc la Alexandria Pe lângă lucrarea principală "Opt cărți de discursuri pironice", cunoscută nouă dintr-un rezumat al lui Fotie, sursele denumesc lucrările lui Enesidemus "Despre înțelepciune" și "Despre cercetare", precum și "Eseuri pironice" Aenesidemus și adepții săi, așa cum subliniază Sextus, au văzut în scepticism calea care duce la fizica lui Heraclit: poziția lui Heraclit, care a afirmat că există opusul, trebuie precedată de afirmația scepticilor că contrariul în raport cu același lucru pare a fi x Enesidemus, potrivit lui Sextus, i s-a alăturat lui Heraclit nu numai în această premisă generală, ci și în doctrina naturii sufletului, în înțelegerea adevărului ca ceea ce este același pentru toți, în doctrina identității și diferenței dintre întregul și partea, a tipurilor de mișcare, a esenței corpurilor, divizibilitatea timpului și aerul ca element primar al sufletului Cu toată ambiguitatea întrebării, din cauza datelor insuficiente, încă se poate presupune că învățătura lui Heraclit despre curgerea și transformările focului, despre relativitatea tuturor lucrurilor și calităților, asupra trecerii fiecărui lucru în propriul său opus, a servit pentru Aenesidemus ca pas care duce la doctrina echivalenței afirmațiilor contradictorii Între activitățile primilor sceptici și renașterea pironismului, scepticismul a dominat așa-numita Noua Academie în persoana lui Arcesilau și Carneade Așadar, în prima carte a Orațiilor pironiene, Aenesidemus clarifică diferența dintre forma pe care a luat-o scepticismul în Academie și pirronismul în sensul propriu al termenului Diferența este Aenesidem usmat- Sextus Empiricus, Pyrrh hip , I, Sextus Empiricus, Adv matematică, VII, ; VIII, ; IX, ; X, , , Biblioteca "Runivers" SCEPTISMUL ROMAN Susține că atunci când scepticii academicieni discută despre evaluări contradictorii ale subiectelor, ei exprimă aceste evaluări cu certitudinea că una sau alta dintre ele este mai plauzibilă decât opusul Dimpotrivă, scepticii, vorbind despre un lucru, consideră oricare dintre evaluările opuse mai probabile, dar, fără a-și exprima opinia, "urmează viața" "fără o înclinație decisivă" și fără o "atitudine fierbinte" A doua carte a lui Enesidemus este dedicată clarificării contradicțiilor deja cunoscute de Eleans, care se află în conceptele de mișcare, schimbare, naștere și moarte A treia carte

analizează gândirea și percepția senzorială A patra dovedește "imposibilitatea cunoașterii zeilor și a naturii Cartea a cincea conține o critică a conceptului de cauzalitate Analizând conceptul de cauză sub toate formele sale, Enesidemus ajunge la o concluzie sceptică, conform căreia este la fel de probabil că o cauză există și că nu există Există un motiv, pentru că dacă nu ar fi acolo, totul ar veni din orice și, în plus, la întâmplare: caii s-ar putea naște din șoareci, elefanți din furnici, în Fpwah egiptean ar putea fi ninsoare și ploaie abundentă, iar regiunile sudice ar fi lipsiți de ploaie etc Dacă cauza nu ar exista, ar fi imposibil de înțeles cum iau creșterea, scăderea, originea și moartea, mișcarea în general, precum și acțiunile fizice și mentale și gestionarea întregii lumi loc Dar nu este mai puțin probabil ca cauza să nu existe Cunoașterea cauzei conține o contradicție evidentă, care face imposibilă însăși încercarea de a gândi cauza Pentru a gândi o cauză, trebuie mai întâi să-i percepem efectul, iar pentru a percepe o acțiune, trebuie mai întâi să-i cunoști cauza, căci una este cunoscută prin cealaltă Din imposibilitatea de a gândi o cauză ca o cauză și un efect ca efect, decurge impensabilitatea acestor concepte Dar dacă cauza ar putea exista, atunci ar trebui fie să coexiste cu efectul, fie să existe înaintea efectului, fie să existe după el Dar niciunul dintre aceste cazuri imaginabile nu este posibil, deoarece fiecare implică o contradicție în raport cu conceptul de cauză Deci, dacă sunt probabile argumentele care fac necesară admiterea existenței unei cauze, atunci sunt la fel de probabile cele din care rezultă că cauza este imposibilă Prin urmare, filozoful sceptic trebuie să se abțină de la orice judecată despre existența unei cauze Ultimele trei cărți ale Orațiilor Pyrrhoniene analizează contradicțiile din conceptele de bază ale eticii Aenesidemus, aparent, deține formularea "tropelor", adică argumente îndreptate împotriva judecăților despre realitate, care se bazează pe impresii directe Sextus Empiricus, Pyrrh hip , I, Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Primul "trop" constă în indicarea diversității ființelor vii, a diferențelor de origine și de structura lor corporală, datorită cărora aceleași lucruri evocă în ele imagini inegale Ceea ce este plăcut pentru unele animale pare neplăcut și distructiv pentru altele Dar dacă aceleași obiecte par diferite pentru diferite ființe vii, atunci putem vorbi doar despre cum ni se pare obiectul și trebuie să ne abținem de la a judeca ce este el prin natură Al doilea "trop" se bazează pe diferențele dintre oameni Chiar dacă judecățile oamenilor sunt mai demne de încredere decât cele ale altor animale, trebuie să admitem că diferențele corporale și morale care există între oameni necesită și aici abținerea de la judecățile despre natura lucrurilor Al treilea "trop" se bazează pe aranjarea diferită a organelor de simț, chiar și la aceeași persoană Chiar și propriile impresii, venite din simțuri diferite, spun lucruri diferite despre același lucru Astfel, un tablou al unui pictor dă impresia de profunzime și relief ochiului, dar nu și simțului tactil, căruia îi apare plat și neted Prin urmare, chiar și propriile noastre impresii ne dau dreptul să vorbim nu despre ceea ce este un lucru prin natura sa, ci doar despre cum ni se pare în fiecare caz individual Al patrulea "trop" provine din "diferențele statelor" Aceleași obiecte sunt percepute diferit în funcție de veghe și somn, de vârstă, de mișcare sau odihnă, de ură sau iubire, de malnutriție sau de sațietate, de beție sau sobrietate, de curaj sau lașitate, de starea anterioară etc Cine preferă una idee sau impresie altuia trebuie să prezinte dovezi care să justifice preferinţa arătată acestuia Însă o astfel de probă este imposibilă, întrucât presupune un criteriu corect

prin care poate fi justificată, iar criteriul, la rândul său, are nevoie de dovadă pentru a fi considerat un criteriu corect Ulterior, în clasificarea "tropurilor" primilor sceptici, Sextus-Empiric a combinat primele patru "tropuri" ca judecăți argumentative ale subiectului* A cincea "cale" provine din dependența de judecată de poziția, distanța și locul reprezentatorului : Al șaselea "trop" indică dependența judecăților de "impurități": dacă niciunul dintre obiectele supuse judecății nu este perceput izolat, singur, dar întotdeauna în combinație cu katsimi alții, atunci chiar dacă judecătorul poate spune ce va fie amestecul compus din aceste obiecte, el nu va avea dreptul de a judeca care este obiectul inclus in acest amestec in forma sa pura Vezi Sextus Empiricus, Pyrrh hip , I, Biblioteca "Runivers" SCEPTISMUL ROMAN Al șaptelea "trop" ia în considerare dependența judecăților de rapoartele mărimilor și de aranjarea obiectelor; deci, de exemplu, boabele de nisip, considerate individual, par dure, dar adunate intr-o gramada de nisip dau impresia de moliciune Al optulea "trop" se bazează pe relativitatea tuturor fenomenelor Imposibilitatea judecății este derivată în ea din faptul că fiecare lucru există întotdeauna în raport cu ceva Al nouălea "trop" indică dependența judecăților de faptul dacă fenomenul luat în considerare are loc constant sau rar Unul și același lucru este recunoscut ca fiind valoros sau lipsit de valoare, nu pe baza luării în considerare a naturii sale reale, ci în funcție de gradul de raritate sau prevalență Al zecelea "trop" stabilește dependența judecății de comportament, obiceiuri, legi, credințe și prejudecăți În clasificarea ulterioară a lui Sextus-Empiricus, al șaptelea și al zecelea "trop" ale lui Aenesidemus au fost combinați într-o rubrică specială ca argumentând din subiectul "supus judecății", iar a cincea, a șasea, a opta și a noua - în a treia rubrică ca argumentând "din amândoi" Unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai scepticismului antic după Aenesidemus a fost Agrippa Nu se cunosc nici datele vieții sale, nici circumstanțele activității sale Se știe doar că Agrippa a adăugat cinci noi celor zece "cărări" Enesidem Primul dintre "tropurile" adăugate de Agrippa derivă necesitatea abstinenței (εποχή) din conceptul de contradicție, din existența unor contradicții de nerezolvat în judecățile despre fiecare lucru Al doilea dintre "tropurile" lui Agrippa demonstrează că încercarea de a judeca natura lucrurilor duce în mod necesar la un regres infinit Tot ceea ce este dat în dovada lucrului în discuție necesită o altă dovadă; acest al doilea, la rândul său, este altul și așa mai departe la infinit Al treilea "trop" al lui Agrippa reamerge relativitatea tuturor reprezentărilor În virtutea acestei relativități, lucrul supus judecății ne apare întotdeauna ca aceasta sau aceea, parțial în funcție de raportul său cu subiectul, parțial de raportul său cu alte lucruri Al patrulea "trop" al lui Agrippa este dedicat criticii "asumării" Prin "presupoziție" Agrippa înseamnă o presupoziție acceptată fără nicio dovadă, pe credință, în cazurile în care încercările de a dovedi o judecată duc la o regresie infinită Dar o astfel de "ipoteză" nu poate fi baza pentru o concluzie de încredere Chiar dacă ceva ar trebui să fie adevărat, propunătorul face ca acest lucru să fie suspect, deoarece el afirmă doar sub forma unei ipoteze În cele din urmă, a cincea "cale" a lui Agrippa pornește din demonstrabilitatea reciprocă, adică din acele cazuri în care poziția care ar trebui să fie Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE pentru a confirma lucrul investigat, are nevoie de întărire reciprocă din partea acestuia Având în vedere această reciprocitate a probelor, rămâne doar să admitem că niciuna dintre ele nu poate fi considerată ca să-l justifice pe

cealaltă, iar în acest caz, ca și în toate celelalte, judecata trebuie reținută Tropii sceptici, într-adevăr, lovesc filozofia dogmatică, metafizică, dar nu pot zgudui gândirea dialectică, care include relativitatea ca moment al cunoașterii obiective În persoana reprezentanților de mai târziu ai scepticismului - Menodot, Theod, Sextus și elevul său Saturninus - școala scepticismului filozofic se contopește cu școala empiricilor Așa cum scepticii au refuzat să investigheze natura lucrurilor înșiși și și-au limitat afirmațiile la sfera simplelor fenomene, tot așa empiriștii s-au ferit să stabilească cauzele ascunse ale bolilor care erau inaccesibile percepției și erau angajați doar în studiul lor senzual semne dezvăluite Aparent, Menodot a fost primul gânditor care a combinat ambele aceste curente Cel mai proeminent dintre tinerii sceptici a fost Sextus, numit Empiricus Sextus deține, pe lângă Propozițiile Pyrrhoniene, cinci cărți Împotriva filosofilor dogmatici și șase cărți Împotriva matematicienilor Ultima lucrare conținea critica la conceptele de bază nu numai ale matematicii, ci și ale altor științe ale acelei vremuri: gramatică, retorică, astronomie și muzică Trei trăsături sunt caracteristice lucrărilor lui Sextus:) legătura strânsă a argumentelor sale sceptice cu datele științei medicale contemporane;) dorința de a prezenta scepticismul ca pe o doctrină filosofică originală, care nu permite nu numai confuzia, ci și convergența cu alte doctrine filozofice, și) minuțiozitatea prezentării, reprezentând un fel de enciclopedie a scepticismului antic Doctrina lui Sextus se bazează pe prelucrarea unui mare material empiric Nu numai în antichitate, ci și în vremurile moderne, filozofii care au căutat să demonstreze inconsecvența, relativitatea și lipsa de încredere a percepțiilor și ideilor senzoriale și-au extras constant argumentele din cărțile lui Sextus În multitudinea de observații și fapte din care a derivat "abstinența" sceptică, majoritatea aparțin observațiilor și faptelor științei medicale, fiziologiei, zoologiei, fizicii etc Cu mare perseverență, Sextus încearcă să stabilească trăsăturile specifice ale scepticismului care îl deosebesc de alte învățături Spre deosebire de Heraclit, scepticii, potrivit lui Sextus, afirmă că contrariile nu sunt legate dogmatic de același lucru, ci ca o afirmație care constituie premisa experienței senzoriale a tuturor oamenilor Nimic mai puțin decât scepticism Biblioteca "Runivers" SCEPTISMUL ROMAN și învățătura lui Democrit: Democrit neagă dogmatic realitatea obiectivă a calităților senzoriale, în timp ce scepticul refuză să răspundă la întrebarea dacă aceasta sau acea calitate există sau nu de fapt Scepticismul diferă de cirenaici prin scopul său: în timp ce pentru cirenaici scopul este plăcerea, pentru sceptici constă în ecuanimitate (άταραςία) Scepticismul diferă și de învățăturile lui Protagoras: scepticismul se abține de la informația dogmatică a variabilității și fluidității tuturor fenomenelor pe care le are Protagoras față de natura schimbătoare a materiei În fine, scepticismul diferă și de învățăturile Noii Academii Academicienii se caracterizează prin determinarea dogmatică, cu care afirmă că "totul este imperceptibil", în timp ce scepticul se abține de la astfel de afirmații, neexcluzând posibilitatea ca ceva să poată fi perceput Sextus se oprește în detaliu asupra opiniilor lui Arcesilaus, a cărui metodă de gândire a fost, potrivit lui Sextus, nu o convingere reală a unui sceptic, ci doar o tehnică de testare, menită să testeze adecvarea studenților pentru stăpânirea prevederilor dogmatice ale filozofiei lui Platon Expunerea lui Sextus a acoperit întreaga gamă de probleme practice și teoretice ale scepticismului În scrierile sale, Sextus a folosit pe scară largă

opera predecesorilor săi, în special Timon și Enesidemus Ultimul conducător al școlii de sceptici a fost Saturninus * care se pare că a trăit la începutul secolului al III-lea n e Marx îi numește pe vechii sceptici "oameni de știință printre filozofi"; " munca lor este de a compara și, prin urmare, de a asimila diferitele afirmații enunțate anterior" Scepticii " au aruncat o privire uniformă, egalizantă a oamenilor de știință asupra sistemelor anterioare și au descoperit astfel contradicția și opoziția" În același timp, spre deosebire de Hegel, care, în pasiunea sa pentru lupta împotriva senzaționalismului, supraestimează puterea creatoare a scepticismului antic, Marx în învățăturile scepticilor subliniază trăsăturile declinului, degenerarii vechii energie și forței filosofiei antice gând "Pironiștii consideră neputința spiritului de a înțelege lucrurile ca un aspect esențial, energia sa reală" " Scepticul", spune Marx, "acceptă toate definițiile, dar în certitudinea care apare în aparență; prin urmare, metodele lui sunt la fel de arbitrare și pretutindeni dezvăluie sărăcia Deși este astfel înecat în toată bogăția lumii, el rămâne la fel de sărac, iar el însuși este întruchiparea neputinței pe care o vede în lucruri Marx și Engels, Soch , vol , p Acolo Mie Ibid , p Ibid , p - Biblioteca "Runivers" ' FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Deși atitudinea teoretică a oamenilor față de lucruri " scepticii s-au redus la aparențe", \ în practică ei " au lăsat totul ca pe vremuri, conformându-se acestei înfățișări în același mod în care alții se conformează realității; tocmai și-au schimbat numele" Capitolul K ECLECTISMUL ROMAN Eclectismul s-a răspândit pe pământul roman Combinând diverse învățături filozofice, eclectiștii, totuși, în cele mai multe cazuri au fost ghidați de una sau alta dintre școlile dominante Cel mai influent lucru la Roma a fost eclectismul pe baza stoicismului Reprezentanții săi au fost: Mark Tullius Cicero (- î Hr), prietenul lui Cicero Marcus Terentius Varrop (- î Hr), școala sexțiană, fondată în î Hr e Quintus Sextius, căruia îi aparțineau: fiul său, tot Quintus Sextius, Sotion din Alexandria (învățătorul lui Seneca), Lucius Krasicius din Tarentum, Fabian Papirius Școala sextiană a combinat stoicismul cu elemente de platonism, aristotelism și pitagorism Nobilul patrician, om de știință-enciclopedic Aulus Cornelius Celsus s-a apropiat și de această școală Arius Didymus, care a fost un profesor al lui Augustus și un prieten al lui Mecenas, a încercat să îmbine stoicismul cu platonismul academic Eclectismul pe baze academice a fost, de asemenea, răspândit pe scară largă (Philo din Larissa, elevul său Antiochus din Ascalon în Siria) Printre eclectiştii academici se numără şi egipteanul Ammonius, care a combinat platonismul cu învăţăturile peripateticilor, şi studentul său, celebrul biograf, Plutarh Filosofii eclectici individuali au jucat un rol semnificativ în dezvoltarea științei și a filozofiei în lumea antică Nefiind gânditori originali, ei au fost adesea educați enciclopedic pentru vremea lor Varro bsh a fost poreclit de contemporanii săi un "polihistor", adică un om de știință enciclopedic A scris câteva sute de cărți, cuprinzând un rezumat al aproape tuturor ramurilor de cunoaștere ale epocii sale: agronomie, arhitectură, matematică, mecanică, filozofie, istorie, literatură, gramatică, drept civil, artă militară, medicină Cornelius Tsely a fost, de asemenea, autorul unor lucrări enciclopedice despre agricultură, afaceri militare, medicină, filozofie și retorică Aceste lucrări reprezintă cele mai valoroase surse din istoria științei și filozofiei antice Învățăm despre mulți filosofi și oameni de știință proeminenți din perioadele elenistică și romană numai din caracteristicile și separarea Marx și Engels, Soch , vol IV, p Ibid Biblioteca "Runivers" ECLECTISMUL

ROMAN kov din lucrările lor, citat în lucrările lui Cicero, cel mai proeminent reprezentant al eclectiştilor Romei, Cel mai mare om politic al Romei republicane, un strălucit orator și scriitor care a ridicat limba literară latină la o mare înălțime artistică, savantul cu educație universală Mark Tullius Cicero este, în același timp, cel mai proeminent filozof roman Cicero a studiat limba greacă, poeții greci și latini, gramatica, retorica, dreptul, istoria și filosofia I-a ascultat pe Fedru epicurean, șeful Noii Academii a lui Philo, și pe Stoic Diodor ' Pentru prima dată în arena politică, Cicero a vorbit timp de de ani, sub Sulla, care de fapt a distrus democrația romană, a restrâns drepturile comitelor populare și a lipsit tribunilor de dreptul de a protesta Inițial, Cicero a acționat ca avocat în cauze penale și civile Cu mai multe procese reușite, îndreptate indirect împotriva dictaturii lui Sulla, Cicero câștigă imediat faimă În - de ani î Hr e el întreprinde o călătorie la Atena, apoi în Asia Mică Această călătorie a fost folosită de Cicero pentru a-și îmbunătăți în continuare educația retorică și filozofică In don e Cicero se întoarce la Roma și un an mai târziu, după moartea lui Sulla, ia postul de chestor În , a fost numit domnitor al Siciliei, apoi a devenit membru al senatului și a fost ales consul În anul î Hr e , după asasinarea lui Cezar, Cicero își felicită asociații pentru eliberarea de sub tiran El face discursuri usturatoare împotriva lui Antony După ce Antonie, Octavian și Lepidus au format al doilea triumvirat și au distrus regimul senatorial, Cicero decide să fugă în Macedonia la Brutus, dar solii lui Antonie îl depășesc, îl ucid și îi trimit capul la Roma Antony a pironit capul lui Cicero în locul în care Cicero și-a ținut discursurile înfocate Alături de o activitate socială viguroasă, Cicero a lucrat neobosit în domeniul științific A lăsat o imensă moștenire literară Pe lângă corespondența sa, care conține cel mai bogat material despre caracteristicile epocii, a lăsat aproximativ o sută de discursuri și o serie de lucrări cu conținut filozofic și politic Dintre scrierile sale, cele mai interesante sunt: "Republica", "Legi", "Orator", "Despre binele și răul suprem", "Întrebări academice", "Convorbiri tusculane", "Despre îndatoriri", "Despre natura zeii" Majoritatea lucrărilor sale sunt sub formă de dialoguri, scrise într-un limbaj elegant și ușor și aparțin celor mai bune exemple de proză latină Cicero și-a conturat idealurile politice în lucrarea "Republica", care a ajuns până la noi doar pe fragmente și într-o formă mutilată Cicero nu construiește un ideal abstract al statului, crezând că este nevoie de o teorie practic fezabilă El nu acordă preferință niciuna dintre cele trei forme ale statului - monarhic Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE aristocrați și democratici, crezând că fiecare dintre ele are aspectele sale pozitive și neajunsurile sale și nu poate fi acceptat în forma sa pură Cicero este un susținător al unei combinații a tuturor acestor trei forme de stat "Mi-aș dori", a scris el, "ca în stat puterea regală supremă să fie în primul rând, apoi ca o anumită cotă de putere să fie prezentată primilor cetățeni și, în final, unele lucruri să fie prezentate democrația și decizia poporului" \\ În tratatul său Despre legile, Cicero încearcă să demonstreze că un stat ideal este de neconceput fără puterea aristocrației: "Statul nu se poate lipsi niciodată de conducerea autoritară și luminată a nobilimii" În același timp, recunoaște nevoia religiei ca element al puterii de stat, crezând că purtătorul de cuvânt al puterii, pe lângă sabia seculară, trebuie să aibă și una spirituală Cicero sfințește proprietatea privată, considerând-o baza existenței societății "Scopul adevărat al statului și al orașelor este ca oamenii să-și dețină în mod liber proprietățile

și să nu fie puse în pericol" Sarcina puterii statului, potrivit lui Cicero, este de a menține echilibrul de clasă, menținând în același timp dominația optimaților Cicero este un ideolog și apărător al oligarhiei republicane deținătoare de sclavi Totuși, spre deosebire de Cato, care s-a încăpățânat împotriva tuturor noilor influențe, Cicero recunoaște nevoia de a se adapta la noile condiții socio-economice: reconcilierea nobilimii cu "călăreții" și permiterea acestora din urmă să participe la putere Baza economică a statului Cicero considerată agricultură "Nu există nimic mai bun decât agricultura, nimic mai abundent, nimic mai plăcut, nimic mai demn de un om liber" Cicero a căutat să păstreze și să susțină economia mic-țărănească ca principală fortăreață a Romei republicane El considera munca unui artizan ca fiind umilitoare pentru o persoană liberă, pentru că, în opinia sa, munca fizică transformă o persoană într-un sclav "Acești oameni sunt slujitori și artizani, care primesc remunerație pentru munca lor fizică, prin urmare, parcă, înstrăinându-și personalitatea sau, cu alte cuvinte, vânzându-se ca sclavi " Opera lui Cicero este mai mult o căutare filozofică decât o apărare a unui anumit concept Acesta este un fel de eclectism "critic": el respinge o doctrină filozofică de către altele, comparându-le între ele Concluzia la care ajunge este aproape de un scepticism academic ușor "Nu vezi", scrie Cicero, "cât de modesti erau academicienii în afirmațiile lor? Vorbesc direct Cicero, De republica, I, Cicero, De legibus, I, Cicero, De oficiis, A, Biblioteca "Runivers" ECLECTISMUL ROMAN ryat ceea ce este relevant Stoicii răspund peripateticilor Lasă-i să schimbe lovituri de săbii, asta nu mă preocupă, caut doar ceea ce pare probabil Ce se poate găsi, așadar, în această întrebare care poate atinge un anumit grad de probabilitate? Și mai departe de asta, mintea umană nu poate merge Cicero își justifică eclectismul după cum urmează: "Întotdeauna mi-a plăcut obiceiul peripateticilor de a vorbi despre toate lucrurile din părți opuse, pentru că altfel este imposibil să-mi fac o părere plauzibilă despre un subiect sau altul și, de asemenea, pentru că este un exercițiu oratoric excelent" Cicero acordă o semnificație etică studiului filozofiei, considerându-le ca pregătire pentru o viață fericită El consideră că filosofia este arta vindecării, un mângâietor și un dar divin spumant care îi învață pe oameni cum să se comporte în viață pentru a atinge fericirea deplină Potrivit lui Cicero, căutarea fericirii este naturală pentru toate ființele vii și provine dintr-un simț înnăscut de autoconservare Odată cu dezvoltarea conștiinței de sine și a rațiunii, acest sentiment vag de viață îi împinge să caute căi adevărate de a obține o autoconservare perfectă, ceea ce echivalează cu obținerea beatitudinii și a unei vieți fericite Aceste căi sunt indicate de filozofie Prima condiție pentru rezolvarea corectă a chestiunii fericirii și a modului de a o atinge, după Cicero, este cunoașterea naturii, esenței omului și a scopului său "Mai întâi trebuie să răspundem care este esența naturii și cine suntem, înainte de a spune cum putem deveni fericiți " Astfel, etica îl conduce la fizică Cicero consideră natura ca pe o unitate materială, dar crede că există un principiu rezonabil în natură, care este turnat în ea în diferite proporții Principiul rațional își găsește expresia cea mai vie în creația cea mai înaltă a naturii - în om, care constă dintr-un trup și un suflet Cicero consideră trupul ca un fel de vas pentru suflet, iar sufletul ca principiu care animă trupul Teleologia și teologia lui Cicero îl apropie de stoicii târzii După Cicero, universul este un întreg expedient și armonios, creat de principiul rațional suprem, o ființă eternă, vie și rațională O privire asupra unei statui sau a unei

alte opere de artă, susține Cicero, sugerează că creatorul ei, în special o privire asupra lumii cu bogăția ei, este oportună Cicero, Tuscul , IV, Ibid , II, Vezi ibid , V, , Cicero, De fin, IV, , ; V, , Vezi Cicero, Tuscul , I, , Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE vorbește cu frumusețe și frumusețe despre creatorul său și că acest creator este etern, unul și rezonabil Recunoscând credința în Dumnezeu, Cicero se opune în același timp ideilor tradiționale despre zei și soarta sufletului după moartea unei persoane, considerându-le invenții disprețuitoare Un om, conform învățăturilor lui Cicero, se deosebește de un animal prin aceea că are cea mai înaltă activitate de expediție datorită prezenței în el a unui suflet rațional, a cărui esență constă în activitatea intelectuală; animalul, în schimb, are doar un suflet nerațional ca început al activității vegetative și senzoriale Omul este singura ființă rațională, el întruchipează divinul și ocupă un loc central în natură * Pe baza implicării omului în mintea divină, Cicero s-a opus învățăturii etice epicureene "Ne-am născut, crede-mă, Torquat", a obiectat Cicero unuia dintre adepții lui Epicur, "pentru un scop din ce în ce mai mare Acest lucru poate fi judecat nu numai după acele părți ale spiritului în care există o amintire a nenumărate lucruri În tine există o abilitate uimitoare de a prezice consecințe, nu foarte diferită de previziunea divină, există rușine care moderează pofta, există o adevărată, în folosul societății umane, ocrotirea dreptății, există un dispreț puternic și statornic pentru durere și moartea în exploatații continue și pericole iminente Toate acestea sunt beneficii spirituale Dar uită-te și la organele de simț în sine: ți se vor părea, ca și restul corpului, nu numai însoțitori, ci și slujitori ai virtuților: cum să evaluezi abilitățile sufletului? În ei cei mai învățați străvechi au văzut prezența a ceva ceresc și divin În definiția sa a virtuții, Cicero se află în esență pe pozițiile stoicilor El scrie: "Vìrtus" (virtute, vitejie) vine de la vig (soț) Proprietatea principală a unui soț este o fortăreață, iar rolul ei este dublu: să poată disprețui moartea și disprețui durerea Definind virtutea ca o îndurare persistentă a tuturor greutăților vieții prin exercitarea voinței, care servește drept sursă de liniște sufletească și liniște, Cicero, spre deosebire de stoici, cere, pe lângă îngrijirea sufletului, și îngrijirea corpului Binecuvântarea constă în posibila îmbunătățire a sufletului și a trupului Factorii perfecțiunii sunt, de asemenea, onoarea, prietenii, bunăstarea Dar diferitele trăsături constitutive ale binelui suprem nu au aceeași valoare Dacă filosofia naturii învață că organismul uman are mai puțină sănătate Vezi Cicero, Tuscul , I, , Vezi Cicero, De natura deoruni, II, , s Cicero, Tuscul-, V, * Vezi Cicero, De fin , V, , Biblioteca "Runivers" misticism decât sufletul, acest lucru este valabil și pentru bunurile corespunzătoare Bunurile trupești sunt mai mici decât cele spirituale, dar binele deplin este posibil numai cu o combinație a ambelor Întrucât nu numai gândirea, ci și voința aparțin sufletului, perfecțiunea sufletului trebuie să fie teoretică și practică Perfecțiunea teoretică include înțelepciunea și prudența, cunoașterea lucrurilor umane și divine și a cauzelor acestora; la practic - cumpătare, curaj, dreptate Conturând punctele de vedere ale diferitelor școli cu privire la problema cum să lupți împotriva răului și să învingi suferința, Cicero ajunge la concluzia că adevărata cale constă în recunoașterea tuturor căilor propuse, exprimând diferitele momente de atingere a fericirii "Unii cred că rolul mângâietorului este unul singur: să arate că în acest caz nu există rău", aceasta a fost opinia lui Cleanthes; alții - că răul de aici este mic - la fel sunt și Peripateticii Există filozofi care

propun să mute atenția celor suferinzi de la rău la bine, precum Epicur Unii cred că este suficient pentru a arăta că nu s-a întâmplat nimic neașteptat - deci kirenai-ki Crisip crede că cel mai important lucru în mângâiere este să îndepărtezi de la îndoliat ideea că, în doliu, el face o datorie dreaptă și cuvenită În cele din urmă, unii filozofi leagă între ele toate aceste tipuri de confort: o persoană este pusă în mișcare într-un fel, cealaltă în altul Deci, aproximativ, și în "consolarea" noastră am combinat toate tipurile sale într-o singură consolare: sufletul era atât de agitat și a fost necesar să încercăm să-i aplicăm tot felul de tratament " În ciuda eclectismului său, Cicero, cu propaganda sa neobosită, a contribuit la răspândirea cunoștințelor filozofice Capitolul VI MISTICISM Filosofia neo-pitagoreică, filosofia lui Philo din Alexandria și neoplatonismul - trei tendințe caracteristice ultimelor secole ale Imperiului Roman - sunt strâns legate de dezvoltarea sentimentelor religioase și mistice în societatea sclavagească antică în declin Filosofia neo-pitagorică a adâncit și dezvoltat trăsăturile idealiste ale pitagoreismului în secolul al V-lea î Hr e Diferența caracteristică a neopitagorismului a constat în transformarea finală a acestei tendințe filosofice într-o învățătură teologică și mistică Neopitagorismul, ca și alte învățături mistice ale perioadei analizate, a reflectat declinul culturii societății de sclavi Vezi ibid , IV, , " Cicero, Tuscul , III, Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Filosofia neopitatoreană s-a dezvoltat pe o perioadă de aproximativ trei secole (secolul I î Hr - secolul II d Hr), acoperind astfel sfârșitul epocii elenistice și începutul epocii romane Cei mai importanți reprezentanți ai misticii neopitagorice sunt Pigidius Figulus (d î Hr), Apollonius din Tyana (a doua jumătate a secolului I d Hr), Moderații din Hades (secolul I d Hr), Nicomachus din Gherase în Arabia (secolul II d Hr),) Apollonius din Tyana este principalul reprezentant al neopitagorismului, care a concentrat în învățătura sa toate trăsăturile sale cele mai caracteristice Idealismul lui Apollonius din Tyana nu mai este doar o cale către religie, ci o viziune asupra lumii care se dezvoltă în cele din urmă în misticism Dacă Pitagora pentru adepții săi era o ființă divină, atunci Apollonius însuși a atribuit o esență divină, iar susținătorii săi l-au venerat ca pe un zeu, considerându-l un Proteus întrupat Vechea doctrină pitagoreo-orfică a transmigrării sufletelor a luat aici cele mai fantastice forme Apollonius din Tyana pretindea abilități supraumane și supranaturale: prezice viitorul, comite Iudeea, învie morți El a considerat închinarea lui Dumnezeu ca fiind sarcina principală a activității sale și scopul principal al filosofiei Recomandând respectul pentru toate religiile, el a recunoscut-o pe cea mai corectă care învață despre un singur zeu O singură zeitate, conform lui Apollonius, a creat lumea și omul Sufletul uman este închis în trup, ca într-o temniță, și înlănțuit cu un lanț de senzualitate Filosofia trebuie să o elibereze din această temniță Apollonius a propovăduit eliberarea de patimile pământești, de trupul păcătos și înălțarea la divinitate prin auto-îmbunătățire religioasă și morală Mediatorii dintre zeitate și oameni sunt ființele drepte, semi-divine, printre care Apollonius din Tyana s-a inclus Toată atenția neo-pitagoreenilor a fost acordată doctrinei zeității, transmigrării sufletelor, opoziției sufletului și trupului, spiritului și materiei, principiilor bune și rele Nu mai puțin caracteristică acestui timp a fost învățătura lui Filon din Alexandria ("evreu") (c -) Filosofia lui Philo este o combinație eclectică a filozofiei grecești vulgarizate (în special stoicismul, dar și platonismul și pitagorismul) cu religia

evreiască Filon din Alexandria este unul dintre precursorii creștinismului timpuriu "Influența enormă a școlii filoniene alexandrine și a filozofiei vulgare greco-romane - platonice și mai ales stoică - asupra creștinismului, devenit religie de stat sub Constantin, nu a fost încă stabilită în toate detaliile, dar prezența acestei influențe a fost dovedită " De mare importanță a fost alegorica lui Philo Marx și Engels, Opere, vol XVI, partea a II-a, p Biblioteca "Runiverse" misticism interpretarea Bibliei și a miturilor grecești Fără a abandona în multe cazuri o înțelegere literală, Filon a propus în același timp o interpretare alegorică într-un Spirit idealist Aceasta este diferența fundamentală dintre poziția sa și acele încercări de a interpreta mituri care au avut loc în filosofia materialistă a Greciei clasice, de exemplu, în școala lui Anaxagora În timp ce materialiștii greci antici au încercat să găsească un adevărat nucleu pământesc în mitologia antică, Philon, dimpotrivă, a interpretat miturile ca alegorii idealiste În articolul "Bruno Bauer și creștinismul timpuriu", Engels se oprește în detaliu asupra rolului lui Philo în formarea creștinismului - "Bauer s-a ocupat de această problemă până la sfârșitul vieții sale Cercetările sale au condus la concluzia că evreul alexandrin Philo, care era deja un bătrân profund în al -lea an al cronologiei noastre, a fost adevăratul părinte al creștinismului, iar stoicul roman Seneca era, ca să spunem așa, unchiul său Numeroase scrieri care au ajuns până la noi, atribuite lui Filon, au apărut de fapt din fuziunea tradițiilor iudaice înțelese alegoric și raționalist cu filosofia greacă, în special stoică Această reconciliere a vederilor occidentale și orientale conține deja în esență toate ideile creștine: păcătoșenia înnăscută a omului; logosul, cuvântul, pe care Dumnezeu îl are și este însuși Dumnezeu, care devine mijlocitor între Dumnezeu și om; pocăință, nu prin jertfa de animale, ci prin oferirea propriei inimi lui Dumnezeu; în cele din urmă, și acea trăsătură esențială că noua filozofie a religiei răstoarnă întreaga ordine veche a lucrurilor, recrutându-și discipolii printre săraci, suferinzi, sclavi și proscriși și disprețuiește pe cei bogați, puternici, privilegiați și prescrie astfel disprețul pentru toate plăcerile lumești și mortificarea cărnii Philo decide chestiunea principală a filosofiei - despre relația dintre gândire și ființă - în favoarea priorității principiului spiritual Acest principiu spiritual este Iehova, Ființa existentă, o ființă suprasensibilă, inaccesibilă cunoașterii, supranaturală, lipsită de orice calități cunoscute omului Totuși, alături de afirmația că principiul divin este inaccesibil oricărei definiții și depășește capacitatea cunoașterii umane, Filon din Alexandria i-a atribuit lui Dumnezeu înțelepciunea, atotputernicia etc Plinătatea perfectă a tuturor calităților caracterizează principiul spiritual spre deosebire de lume senzuală; acesta din urmă există tocmai pentru că este plin de o ființă divină care pătrunde peste tot și nu lasă nimic gol Misticismul învățăturilor filoniene a primit o expresie deosebit de vie în doctrina extazului ca stare mistică deosebită, care permite câtorva aleși să se apropie de contemplarea lui Dumnezeu Tam Yase, vol XV, p - Istoria filosofiei, vol I Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE stva Deși cunoașterea deplină a lui Dumnezeu este imposibilă chiar și în extaz, totuși, extazul, opus cunoașterii senzoriale și gândirii teoretice, este singurul mod de a aborda cel puțin contemplarea unei zeități Doctrina mistică a lui Philo despre extaz este legată organic de caracterizarea ei contradictorie a divinității Întrucât nici senzualitatea, nici gândirea teoretică (rațiunea) nu pot oferi unei persoane cunoașterea divinității, acest

lucru dă naștere caracterizării filoniene a zeității ca lipsită de toate calitățile - un fel de agnosticism-Philo Dar, pe de altă parte, extazul mistic, opus oricărei cunoștințe, permite, după Filon, să se apropie de înțelegerea lui Dumnezeu ca plinătate a tuturor perfecțiunilor Alături de latura mistică a învățăturilor lui Philon, se remarcă clar eclectismul său, o încercare de a combina învățăturile stoice cu învățăturile lui Platon "Existantul" lui Philo este o dezvoltare ulterioară a "ideei" platonice, în cele din urmă mistificată și transformată într-o zeitate Pentru Philon, logosul servește ca un fel de punte de la principiul divin spiritual la lumea sensibilă Doctrina logosului este de o importanță capitală în filosofia lui Philo Zeitatea umple lumea, spune Philo, cu ajutorul forțelor sale spirituale, necorporale, imateriale sau logoi inerente Cel mai înalt dintre acești logoi este cuvântul divin, logosul este fiul lui Dumnezeu; restul logoilor sunt forțele pe care Philon, conform tradiției religioase străvechi, le-a numit îngeri "Logoii" sau "forțele" lui Philon sunt o combinație eclectică a "ideilor" lui Platon cu "logosul spermatic" al stoicilor Totalitatea logoilor formează o lume invizibilă, neperceptibilă din punct de vedere senzual, inteligibilă Sub principiul suprem și lumea inteligibilă a logosului, Philo plasează lumea materială creată de zeitate din materie, dar nu direct, ci cu ajutorul lumii ideilor ca mostre Aici iese în prim-plan doctrina materiei, care este o combinație de învățături platonice cu elemente ale învățăturilor lui Aristotel Materia, conform învățăturilor lui Filon, este ceva fără formă, haotic, gol, inactiv, negativ Din acest început fără formă, zeitatea, cu ajutorul ideilor - tipare - creează întreaga lume sensibilă Caracterul eclectic al învățăturii lui Philon iese în evidență destul de distinct aici Doctrina logosului divin este de mare importanță pentru studiul izvoarelor filozofice ale creștinismului timpuriu Natura idealist-preoțească a acestei filozofii se reflectă în însăși înțelegerea logosului Dacă pentru Heraclit logosul este o regularitate dialectică înțeleasă naiv în dezvoltarea cosmosului, naturii, realității obiective, atunci pentru Philon din Alexandria logosul este cuvântul divin, singurul fiu născut al lui Dumnezeu, o putere divină personificată care face trecerea de la zeul celalalt la lumea aceasta Logos pentru Philo este un intermediar între Biblioteca "Runivers" misticism G Dumnezeu și natură, explicând crearea naturii din materie, și în același timp mijlocitor între Dumnezeu și om, baza vieții morale Aderând la învățătura pitagoreo-orfică, Filon contrastează puternic sufletul cu trupul Purtătorul principiului divin în om este sufletul nemuritor închis în trup; spiritul este activ, materia este inactivă și inertă; în suflet - toate cele bune, tot ceea ce ajută o persoană să se ridice; în corp - tot ce e mai rău care trage o persoană în jos Dualismul sufletului și trupului lui Philon a servit, de asemenea, drept una dintre sursele creștinismului timpuriu Etica religioasă a lui Philon este strâns legată de această învățătură În centrul tuturor se află "păcătoșenia înnăscută a omului" Fanatismul religios al lui Philon ajunge până la a afirma că o persoană care a trăit cel puțin o zi este deja necurată Filon consideră că sarcina vieții morale este imitarea lui Dumnezeu Aceasta este legată de propovăduirea pocăinței, asceza, renunțarea la lume, purificarea spirituală de patimi Această latură este remarcată și de Engels ca una dintre trăsăturile filozofiei lui Philo, care a pregătit creștinismul Pe baza doctrinei sale despre ființă, Filon a vorbit despre egalitatea tuturor oamenilor în fața lui Dumnezeu; a adresat predica sa religioasă săracilor, săracilor Și aici există o afinitate pentru stoicism și

pregătire pentru creștinismul timpuriu Toate trăsăturile caracteristice ale filozofiei decadente a sfârșitului societății sclavagiste și-au găsit expresia cea mai vizibilă în neoplatonism Neoplatonismul este produsul final al descompunerii și vulgarizării filosofiei antice și, în același timp, una dintre cele mai importante izvoare filozofice ale teologiei Evului Mediu Eclectismul, misticismul, sofistica sunt cel mai concentrate în neoplatonism Filosofia neoplatonismului a fost creată în aceeași atmosferă ideologică ca și creștinismul timpuriu "A fost o perioadă în care chiar și în Roma și Grecia, și cu atât mai mult în Asia Mică, Siria și Egipt, un amestec absolut necritic al celor mai grosolane superstiții ale diferitelor popoare era acceptat fără nicio ocolire și era completat de înșelăciune pioasă și șarlatanism de-a dreptul; un timp în care miracolele, extazele, viziunile, fantomele, divinația despre viitor, fabricarea aurului, Cabala și alte prostii mistice au jucat cel mai important rol Astrologia, demonologia, diferitele învățături religioase orientale, religia persană a lui Ormuzd și Ahriman, doctrina caldeeană a conducerii divine bune și a unui spirit rău, doctrina egipteană a zeităților rele, doctrina evreiască a lui Satana, Belzebul se răspândesc pe teritoriul statul roman Predictorii viitorului, compilatorii de horoscoape se bucură de un mare succes Marx și Engels, Soch , vol XVI, partea a II-a, pp - * Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Sunt răspândite pe scară largă diverse învățături magice: vrăjitorie, exorcism, vrăjitorie Religia, misticismul și filosofia idealistă care merge mână în mână cu ele duc o luptă acerbă împotriva materialismului și științei · Crescând și luând contur paralel cu creștinismul, neoplatonismul se opune în același timp religiei creștine, dar aceasta este o luptă în cadrul unui singur lagăr religios Dacă creștinismul, la începuturile sale, a fost o ideologie răspândită în principal printre sclavii și grupurile ruinate ale societății de sclavi, atunci neoplatonismul este ideologia vârfului clasei conducătoare La un anumit stadiu, neoplatonismul a servit drept suport ideologic pentru cei care au încercat să lupte împotriva răspândirii creștinismului Împăratul Iulian a opus oficial filozofia neoplatonismului creștinismului Dar, în cele din urmă, creștinismul, devenind religia de stat, a inclus cele mai importante trăsături ale acestei tendințe filozofice Filosofia neoplatonică a fost în special răspândită la Roma Alexandria, Siria și Atena Principala sursă filozofică a neoplatonismului este idealismul obiectiv al lui Platon, care se dizolvă în cele din urmă în religie și misticism Latura idealistă a învățăturilor lui Aristotel este, de asemenea, una dintre sursele neoplatonismului În sfârșit, așa cum a subliniat Marx, neoplatonismul vulgarizează cele mai importante tendințe filosofice care l-au precedat imediat în epoca elenistică, și anume stoicismul, scepticismul și epicureismul " Stoicii, epicurienii și scepticii se dizolvă în neoplatoniști, pentru că filosofia acestor din urmă nu seamănă cu nimic ca o combinație fantastică de învățături stoice, epicureene și sceptice cu conținutul filosofiei lui Platon și Aristotel"\ Dezvoltându-se în secolele III-V n e , neoplatonismul a cunoscut o anumită evoluție Poate fi împărțit în trei școli principale, succesive din punct de vedere istoric Prima școală este alexandrino-romană: Ammonius Sakkas, elevii săi Longinus, Origen și cel mai proeminent reprezentant al neoplatonismului, Plotin, cu școala sa la Roma (sec III) A doua școală este siriană, reprezentată de Iamblichus și elevii săi (secolul al IV-lea) Iar a treia școală este cea ateniană, reprezentată de Proclus (sec V) Strămoșul neoplatonismului ar trebui recunoscut ca Ammonius, Sakkas ("bagsman") din Alexandria (c - d Hr)

Se știe că a fost crescut într-o familie creștină, dar apoi a acționat ca fondator al neoplatonismului și un oponent al creștinismului Deoarece și-a răspândit învățătura pe cale orală și nu a lăsat în urmă lucrări filozofice, restabilirea vederilor sale este o sarcină extrem de dificilă Pe baza asta Marx și Engels Soch , vol IV, p Biblioteca "Runivers" misticism ceea ce se știe despre el din surse indirecte, se poate reconstrui doctrina sa dualistă despre trup și suflet Răspunzând tendinței generale a filozofiei religioase a timpului său, el a pus în contrast corpul cu un suflet necorporal, imaterial, care dă trupului unitate Sakkas a recunoscut că este posibil ca sufletul să se separe de corp în timpul somnului sau prin gândire Aparent, el a conturat în cea mai generală formă trăsăturile filozofiei neoplatonice, cel mai proeminent reprezentant al căruia a fost studentul său Plotin Activitatea filozofică a lui Plotin (a doua jumătate a secolului al III-lea d Hr) coincide cu epoca de agravare a războiului civil din Imperiul Roman Poziției dominante a clasei romane deținătoare de sclavi i se opune mișcarea formidabilă a sclavilor, coloanelor și săracilor urbani Revoltele soldaților și invaziile barbare zguduie imperiul Revoluția sclavilor a atins punctul culminant chiar în momentul morții lui Plotin și începând cu anii este în scădere Plotin a aparținut curții împăratului Galliep, care a condus statul roman în așa-zisa epocă a romanilor cu treizeci de tirani Plotin (-) - originar din orașul Nikopol din Egipt La de ani, a început să studieze filosofia Timp de unsprezece ani a studiat filosofia cu Ammonius Saccas Activitatea filozofică independentă începe după mutarea sa (la vârsta de de ani) la Roma, unde a organizat o nouă școală filozofică și timp de de ani a stat în fruntea acesteia Elevii școlii lui Plotin erau în principal oameni de stat și politicieni ai Romei În plus, printre studenții lui Plotin se numărau medici, retori, profesori de filozofie Nu numai predarea, ci întregul mod de viață al lui Plotin îl înfățișează ca pe un mistic tipic Propovăduind asceza, a declarat că îi era rușine de trupul său, nu recunoaște arta medicală Descrierea sa despre extaz reflectă trăsăturile caracteristice ale unei crize epileptice După ce a transformat în cele din urmă doctrina platoniciană a două lumi (lumea ideilor și lumea lucrurilor sensibile) în filozofie religioasă, Plotin a combinat eclectic cu platonismul latura idealistă a doctrinei aristotelice În doctrina sa despre extaz, Plotin a combinat doctrina platoniciană a "eros" și "dialectica" idealistă (transformată de Plotin în sofism) cu "contemplarea" lui Aristotel În lucrările pregătitoare despre istoria filozofiei epicuree, stoice și sceptice, Marx oferă o caracterizare strălucitoare a conținutului filosofic și a semnificației istorice a învățăturii lui Plotin: "Moartea și iubirea sunt mituri ale dialecticii de atunci, pentru că dialectica este o lumină interioară simplă, o privire pătrunzătoare a iubirii, un suflet interior nesuprimat de fragmentarea materială trupească, locașul cel mai lăuntric al spiritului Asa de, Biblioteca "Runivers" H FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE mitul despre ea este dragostea; dar dialectica se dovedește a fi un torent furtunos, zdrobind pe mulți și granițele lor, răsturnând formele individuale, cufundând totul într-o mare a eternității Deci, mitul despre ea este moartea Deci, ea este moartea, dar în același timp, este purtătoarea de vitalitate, înfloritoare în grădini spirituale, spumă în cupa scânteietoare a acelor sori punctați, din care înflorește floarea unei singure flăcări spirituale Prin urmare, Plotin îl numește un mijloc care duce la άπλωσες a sufletului, adică la unirea lui directă cu Dumnezeu, expresie în care moartea și iubirea și în același timp θεωρία a lui Aristotel sunt combinate cu

dialectica lui Platon Dar întrucât aceste definiții sunt, ca să spunem așa, predeterminate de Platon și Aristotel și nu dezvoltate în virtutea necesității imanente, scufundarea lor în conștiința individuală empiric la Platon este o stare, și anume o stare de extaz Plotin a luat principiul divin, suprasensibil, suprarațional, supranatural, ca bază a tot ceea ce există Nici o definiție nu poate fi aplicată acestui principiu divin, nicio calitate nu este inerentă acestuia; esența sa nu poate fi judecată decât indirect, după ceea ce este generat de ea Acest prim principiu este unul și este cauza tuturor, puterea supremă, binele cel mai înalt și frumusețea cea mai înaltă Nu este greu să vedem aici o vulgarizare a doctrinei platoniciene definitiv teologizate a ideii de bine suprem Ființa depinde în întregime de principiul divin Plotin stabilește o întreagă scară de coborâre treptată a originalului Această scară: principiul divin, mintea divină, sufletul divin și, în sfârșit, natura Natura este creată din materie prin pătrunderea principiului divin în ea Comparând acest prim principiu cu lumina, Plotin aseamănă materia cu întuneric În vârful scărilor se află începutul - cea mai strălucitoare lumină, în interior - materie, întuneric Lumea se formează din materie datorită pătrunderii luminii în ea prin emanația (radiația, scurgerea) divinității Trecerea de la divinitate la lume este în același timp o coborâre de la perfecțiune la imperfecțiune, de la unitate la multiplicitate Principiul unit din mintea divină este fragmentat, își pierde unitatea, se transformă într-o pluralitate de minți Plotin înțelege aceste minți ca idei, forme Următoarea etapă a emanării luminii divine este sufletul lumii, care la rândul său este subdivizat în suflete separate Și, în sfârșit, ultima etapă a fragmentării luminii este natura, care ia naștere din cauza reflectării divinității în materie, ca într-o oglindă Materia este lipsită de calitate, necorporală și servește drept condiție negativă pentru apariția naturii Deși multiplicitatea, conform învățăturilor lui Plotin, trebuie să fie Marx și Engels, Opere, vol I, p Biblioteca "Runivers" misticism chit explicaţia ei în unitatea începutului, ea este în acelaşi timp opusă acestei unităţi Neoplatonismul reproduce aici într-o formă nouă opoziția platoniciană dintre lumea ideilor și lumea lucrurilor Urmând învățăturile orfico-pitagorice și platonice despre suflet ca entitate spirituală, Plotin a creat o teorie mistică a formării lumii ca proces al căderii sufletelor Întregul proces cosmic de dezvoltare a naturii, după Plotin, este coborârea și ascensiunea sufletelor Omul este format din sufletul inteligibil, cel mai apropiat de zeitate, sufletul senzual si, in final, din trup Plotin considera extazul, în care o persoană se ridică deasupra lumii trupești, ca fiind singura modalitate de a aborda principiul divin; într-o stare extatică, o persoană se apropie de zeitate cu partea divină a sufletului său Elevul direct al lui Plotin a fost Porfiry din oraș Tire (născut în) Porfiry este cunoscut în istoria neoplatonismului ca un filozof care a acordat o importanță deosebită cercetării logice Acesta este unul dintre primii reprezentanți ai perversiunii teologico-dogmatice a învățăturilor logice ale lui Aristotel Școlile ulterioare ale neoplatonismului - cel sirian și cel atenian - continuă și complică învățătura mistică a lui Plotin, făcând-o și mai vulgară Fondatorul școlii siriene Lmelil (d c) se caracterizează prin fragmentarea în continuare a treptelor scării plotiniene prin introducerea de verigi intermediare El a împărțit mintea supremă în mintea gândibilă și mintea gânditoare și a atașat două suflete inferioare sufletului lumii Alături de principiul divin, el a recunoscut un număr mare de zeități inferioare, împărțindu-le în oști speciale, sau categorii Deci, el a

distins zei cerești, care, la rândul lor, se împart în , apoi în de zei, de zei cerești și de zei ai naturii Sub ei a așezat îngeri, demoni și eroi și, în cele din urmă, sufletele oamenilor Misticismul neoplatonic continuă mai departe în cadrul școlii ateniene (secolul al V-lea) Cel mai important reprezentant al școlii ateniene, Proclus (-), s-a născut la Constantinopol, și-a petrecut copilăria în Line (de unde și porecla lui - "Lician"), a primit o educație filozofică în Alexandria și Atena Învățătura mistică a lui Plotin, revizuită de Iamblichus, a primit o nouă formă în filosofia lui Proclu Proclus a dezvoltat sistematic un fel de "dialectică" mistico-idealistă a dezvoltării triadice Ca și alți neoplatoniști, considerând lumea ca o emanație a unei zeități, Proclu a distins trei puncte de dezvoltare:) prezența produsului în producător (μονή),) ieșirea produsului din producător (πρόοδος) și) întoarcerea produsului către producător (επιστροφή) Ceea ce produce și ceea ce este produs au ceva în comun și în același timp diferă unul de celălalt: asemănarea lor Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE iar diferența, conform învățăturilor lui Proclu, apar în trei momente de dezvoltare triadică, care stau la baza emanării lumii din zeitate Pe baza principiului triadic, Proclu a creat un întreg sistem teologic În vârful a tot ceea ce există, el a pus ființa primordială divină, depășind orice existență; această zeitate este prima cauză universală, dar nu într-un mod cauzal, cel mai înalt bine, dar mai presus de orice bine Este incognoscibil și inexprimabil în cuvinte Proclus considera gennadele (unitățile) ca fiind prima emanație a principiului divin Gennadele realizează trecerea de la o singură ființă primordială la o mulțime: fiind multe, sunt în același timp legate între ele și cu originalul În același timp, gennadele lui Proclus acționează ca zeități În spatele gennadelor, Proclus a plasat zona "nus" (mintea lumii), care se desparte într-o triadă:) entități inteligibile (νοητοί) care formează ființa,) esențe inteligibile-intelectuale care formează viața și h) esențe intelectuale (νοεροί) care formează gândirea La rândul lor, primul și al doilea membru al acestei triade sunt împărțiți în triade subordonate, iar al treilea membru în hebdoms (șapte) Toate aceste entități spirituale sunt din nou zei, dar de ordin inferior ființei primordiale divine și gennadelor divine subordonate lui Zona nous este urmată de zona sufletului lumii, care constituie trecerea de la lumea suprasensibilă la lumea senzuală În această zonă, Proclu a plasat o nouă triadă:) suflete divine,) suflete demonice (îngeri, demoni și eroi) și) suflete umane În cele din urmă, în partea de jos se află lumea senzuală, controlată de sufletele divine și îndreptată de acestea spre bine Conform învățăturilor lui Proclu, răul provine din imperfecțiunea treptelor inferioare ale scării lumii și trebuie să se supună binelui Această imperfecțiune însăși apare ca urmare a faptului că unitatea este înlocuită de pluralitate, odihnă de mișcare Spre deosebire de Platon, Proclus nu considera materia drept principiul răului, pentru că a fost creată de o divinitate ca o condiție necesară pentru apariția lumii Totuși, acest lucru nu l-a împiedicat pe Proclu să trateze lumea sensibilă cu disprețul unui mistic care vede cel mai înalt bine în lumea suprasensibilă Negând cognoscibilitatea ființei primordiale divine, afirmând incomprehensibilitatea ei pentru simțuri și minte, Proclus a dezvoltat doctrina fuziunii mistice a omului cu divinitatea (un proces opus emanației divine) Aici Proclu a prezentat o nouă triadă: eros, adevăr, credință Erosul pregătește o persoană pentru o stare de extaz, adevărul îl apropie de ființa primordială divină, credința se contopește cu divinitatea în extaz mistic Cu toate acestea,

extazul, a învățat Proclu, este foarte rar, iar contopirea completă a unei persoane cu o divinitate, conform acestei teologii străvechi, este posibilă numai după moarte În "dialectica" formală mistico-idealistă Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA CREŞTINĂ ÎN SECOLELE I Primele triade și-au găsit desăvârșirea istorică linia lui Platon în filosofia antică Cele mai importante dintre lucrările supraviețuitoare ale lui Proclu: comentarii la dialogurile platonice ("Timaeus", "Statul", "Parmenide", "Alcibiade I", "Cratylus"), "Declarația teologică", "Despre teologia lui Platon", " Pe zece îndoieli despre providență", "Despre providență, soartă și ceea ce este în noi", "Despre esența răului" Dintre urmașii lui Proclu, Simplicius trebuie remarcat, în comentariile sale despre Aristotel, el a păstrat pentru noi un număr semnificativ de fragmente din scrierile pierdute ale celor mai vechi filosofi greci În , din ordinul împăratului Iustinian, școlile filozofice din Atena au fost închise și astfel școala neoplatoniștilor a fost oprită Cu toate acestea, influența ideologică a neoplatoniștilor a afectat întreaga istorie a filosofiei medievale Cei mai mari teologi ai Evului Mediu au reflectat în învățăturile lor principalele trăsături ale filosofiei neoplatonice Capitolul VII FILOZOFIA CREŞTINĂ ÎN SECOLELE I Când împăratul Iustinian a închis toate școlile filozofice din imperiu și a alungat din el reprezentanții înțelepciunii păgâne, filosofia creștină trecuse deja cea mai mare parte a primei epoci a dezvoltării sale, perioada așa-numitei patristici, filozofia " părinţi ai bisericii", în care s-au pus bazele teologiei creştine Creştinismul a intrat în arena istorică în a doua jumătate a secolului I Devenind ulterior religia oficială în toate statele europene, ea a înlăturat pentru multă vreme libera gândire și a subjugat învățăturile filozofice Religia creștină a fost expresia și produsul "prăbușirii ordinii mondiale antice" (Marx) Coloana vertebrală a puterii militare a Romei republicane, țărănimea liberă a fost forțată să plece de marile latifundii deținătoare de sclavi Țăranii liberi rămași, care purtau poverile serviciului militar și tot felul de taxe și extorcări, au fost nevoiți să concureze cu forța de muncă ieftină a sclavilor, reducându-le nevoile vitale la nivelul stabilit pentru sclavi Pe de altă parte, sclavii nu puteau egala productivitatea țăranilor Prin urmare, sclavii au devenit o povară pentru proprietarii de sclavi Dezvoltarea în continuare a forțelor productive pe baza sclaviei a devenit imposibilă În căutarea unei ieșiri, proprietarii de sclavi au închiriat pământul coloniilor, i-au pus pe sclavi în retragere și și-au intensificat exploatarea Apuleius îi descrie colorat pe sclavii care lucrează la moară: "Pielea tuturor Biblioteca "Runivers" ■ FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE "era presărată cu pete albastre, spatele cu dungi erau mai degrabă umbrite decât acoperite cu zdrențe zdrențuite frunțile marcate, jumătate de cap ras, inele pe picioare, fețele pământești, ochii mâncați de fum și abur fierbinte, toate nevăzători" X Între timp, sclavii morii nu se aflau deloc într-o poziție mai proastă decât sclavii latifundiilor care lucrau în cătușe Ca urmare a nerentabilității muncii sclavilor în agricultura pe scară largă a cerealelor, pământul arabil a început să fie transformat în pășuni, unde munca unui sclav încă se putea justifica Pompând cereale din provincii (în principal din Sicilia, Egipt și Africa), autoritățile romane au încercat în același timp să lupte cu pustiirea pământului, odată cu creșterea "dezerției" O serie de legi s-au oferit insistent să populeze și să cultive terenuri virane în condiții preferențiale În aceeași direcție a mers și legislația pe coloane; a dus la atașarea de teren a chiriașilor liberi Dar toate aceste măsuri nu au putut opri criza economiei sclavagiste Filosoful și

retorul Dio Chrysostomos (născut c d Hr) afirmă că "aproape două treimi din pământ este gol din cauza devastării și a puținilor oameni Da, am și o mulțime de terenuri și dacă cineva ar vrea să-l lucreze, nu numai că l-aș da gratuit, dar aș plăti de bunăvoie bani în plus Prin urmare, Dion a propus distribuirea pământului în condiții favorabile și chiar plantarea forțată a populației sărace din oraș pe pământ "Industriile orășenești nu pot decât să fie rare, necesitând investiții din exterior, când trebuie să plătești localul și trebuie să cumperi totul, nu doar haine, unelte și pâine, ci chiar și lemn de foc Așa că putem fi obligați să evacuam efectiv cerșetori încăpățânați din orașe" Săracii din orașe au dus o existență mizerabilă La Roma, săracii erau hrăniţi de stat, în provincii existau în detrimentul unor firimituri mizerabile care le cădeau de la masa bogaţilor şi cămătarilor, cerşeau, luau orice muncă considerată ruşinoasă pentru o liberă persoană, bătând pâinea de la sclavi Situația din provincii era deosebit de dificilă "Deja din ultimele zile ale Republicii, stăpânirea romană se baza pe exploatarea nemiloasă a provinciilor cucerite; departe de a elimina această exploatare, imperiul, dimpotrivă, a transformat-o într- un sistem " Provinciile cucerite se aflau în diferite stadii de dezvoltare socială; în unele, sistemul tribal încă domina, altele, ca Ahaia, reprezentau cea mai înaltă formă a politicii antice Dar Roma a căutat să-i egaleze Dreptul la cetățenia romană, din cauza căruia s-au purtat cândva războaie sângeroase în Italia, și-a pierdut acum semnificația reală Apuleius, Metamorphoseos, IX, a Dien Chrysostomos, Orationes, VP Marx și Engels, Opere, vol XVI partea I, p Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA CREŞTINĂ ÎN SECOLELE I Împărații au împărțit așadar cu generozitate drepturile cetățeniei romane, până când în cele din urmă edictul de la Caracalla l-a extins asupra întregii populații libere De fapt, aceasta a însemnat transformarea întregii populații în supuși la fel de lipsiți de drepturi ale imperiului Toate instituțiile politice locale au fost efectiv desființate Adevărat, vechile instituții s-au păstrat nominal în unele locuri - adunări populare, consilii (βουλή), gerousia (senate), dar și-au pierdut funcțiile politice, s-au transformat într-un fel de cluburi Accesul la funcțiile guvernamentale era deschis persoanelor care au primit cetățenia romană, pentru a se turna ca reprezentanți și reprezentanți ai puterii imperiale Oficiile, păstrate din vechiul ordin local, dădeau titularilor lor titluri magnifice, dar nu le-au fost atribuite funcții administrative, politice sau judiciare Funcțiile acestor funcționari constau aproape exclusiv în slujirea cultului, în finanțarea (din fonduri personale) a competițiilor și a jocurilor sportive, în îngrijirea clădirilor publice, în trimiterea de delegații la împărați pentru a exprima "sentimentele loiale" ale populației și mai ales în organizarea cultului împăraţilor Dacă provincialii bogați și-au satisfăcut ambiția cu aceste iluzorii "posturi publice", atunci oamenii muncitori au primit din aceasta doar o povară suplimentară jugului care le zăcea la gât La urma urmei, generozitatea tuturor gimnasiarhilor, asiarhilor, episcopilor și altor demnitari a fost plătită în cele din urmă de oamenii muncitori Pentru Roma, populația provinciilor era în primul rând o populație impozabilă Pe lângă impozitele permanente, existau taxe și indemnizații speciale, pentru a căror colectare erau numiți curatori speciali La plățile "legitime" s-au adăugat estorcări de la taxatori și alți funcționari romani Populația i-a întâmpinat pe tâlhari cu mai puțină teamă decât vameșii: era mai ieftin să-i plătească pe cei dintâi Lagărele militare reprezentau un flagel special pentru populație; Numeroase documente mărturisesc indignările și violența lor

Roma și-a aplicat legea peste tot, abolind legea locală existentă Adevărat, proconsulilor provinciilor li s-au dat instrucțiuni cu privire la modul de aplicare a obiceiurilor locale, dar în practică aceste obiceiuri au fost puțin luate în considerare Distrugerea vechii structuri sociale din provinciile cucerite, "înăsprirea tot mai strânsă a impozitului în favoarea vistieriei statului", introducerea pe scară largă a dreptului roman - acestea au fost, după spusele lui Engels, "trei pârghii" care " a trebuit să acționeze cu o forță extraordinară, reducând toate la același nivel" Marx și Engels, Soch , vol XV, p Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE În acest imperiu unificat, în care totul a fost egalat în lipsă de drepturi și neputință, starea "deprimaților și împovărați" era disperată "Pentru ei toți, paradisul pe care îl pierduseră era în spatele lor; pentru oamenii liberi degenerați, era fosta "polis", atât oraș, cât și stat, în care strămoșii lor au fost cândva cetățeni liberi; pentru prizonierii sclavilor de război - o viață liberă, până la înrobire și captivitate; pentru micii țărani, sistemul tribal abolit și proprietatea comunității asupra pământului Încercările de a rezista puterii opresive a imperiului s-au încheiat cu eșec Domnia lui Nero a fost marcată de o serie de revolte în diferite părți ale imperiului Răscoala din Iudeea a fost deosebit de încăpățânată: Roma a costat eforturi enorme pentru a înăbuși această răscoală; dar a fost înăbușită, la fel ca și revoltele evreiești ulterioare, sub Traian și Hadrian Revoltele aproape neîncetate ale sclavilor au zguduit sistemul sclavagist și s-au pregătit pentru lichidarea lui Dar aceste revolte la acea vreme s-au încheiat invariabil cu înfrângere și au dus doar la intensificarea terorii proprietarilor de sclavi Decăderea economică și politică a corespuns decăderii mentale și morale Arbitrarul împăraților, în fața cărora chiar și persoanele din clasele superioare erau complet neputincioși, a hrănit servilismul și falsitatea Vârful în declin al clasei conducătoare s-a dedat la desfrânare și la extravaganță nestăpânită Literatura și arta romană erau în declin După Tacit se poate numi cu greu unul sau doi scriitori romani mai mult sau mai puțin importanți Filozofii s-au transformat în sopari din bazar care și-au vândut înțelepciunea la vânzare cu amănuntul (au fost ridiculizați în mod usturător în dialogurile sale strălucitoare de către Lucian), rafinându-și abilitățile în rezolvarea problemelor de teologie și morală Tot felul de superstiții, vrăjitorie, misticism erau răspândite în toate păturile societății Potrivit lui Juvenal, nu exista o asemenea superstiție barbară absurdă care să nu găsească adepți la Roma Oamenii căutau o cale de ieșire din situație și, negăsind-o în viața reală, încercau să găsească alinare în lumea fanteziei Dar vechile religii nu erau potrivite pentru această consolare La urma urmei, au fost o reflectare fantastică a relațiilor sociale distruse de puterea de nivelare a Romei Era nevoie de o nouă religie mondială, care să poată "complementa imperiul mondial" Ceea ce era nevoie era o religie care să atragă toată lumea fără deosebire de statut sau naționalitate și, în același timp, capabilă să ofere exploataților, în primul rând sclavilor, "consolarea ideală" Elementele unei astfel de religii erau evidente Deja în religia iudaică, printre masele exploatate ale diasporei (țări de dispersie, de exil), s-au dezvoltat imagini ale unui mesia-mântuitor care avea să mântuiască întreaga omenire și să stabilească împărăția lui Dumnezeu pe pământ Într-un număr de Marx și Engels, Opere, vol XVI, partea a II-a, p Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA CREŞTINĂ ÎN SECOLELE I În cultele estice, fostele zeități agricole s-au transformat în zei salvatori Ideile vulgarizate

ale lui Philon din Alexandria despre logos și metoda sa alegorică de interpretare a Bibliei au contribuit la apariția doctrinei unui singur zeu și a fiului său salvator Doctrina vieții de apoi a început să câștige adepți în diferite școli teologice și filozofice Dar din moment ce toate aceste noi învățături religioase au apărut în cadrul vechilor religii, limitate de granițele naționale, ele nu au putut fi răspândite pe scară largă și stabilite ferm Necesitatea de a completa imperiul mondial cu o religie mondială a fost simțită chiar de puterea imperială, încercând să transforme una dintre religiile locale, naționale sau o combinație a religiei locale cu religia romană într-o religie mondială Reformele religioase ale lui Heliogabal, Aurelian și Dioclețian nu au avut succes, iar încercarea lui Iulian de a restabili păgânismul a fost sortită eșecului Încercările de a introduce cultul Cezarilor ca religie mondială nu au avut succes în rândul maselor Creștinismul era religia universală care oferea sclavilor romani asupriți și săracilor o consolare ideală iluzorie A consolat cu speranța unei răsplăți dincolo de mormânt, iar moartea ispășitoare a lui Hristos trebuia să servească drept garanție și garanție a mântuirii din altă lume Respingând la început orice ritualism, creștinismul și-a îndreptat predicarea către toată indiferența, "spre evreu și grec", spre sclav și stăpânul său, către bărbat și femeie A recunoscut egalitatea oamenilor în păcat, egalitatea în fața lui Dumnezeu, ceea ce a fost o reflectare fantastică a lipsei generale de drepturi " Creștinismul la începutul său a fost o mișcare a asupriților: a acționat mai întâi ca o religie a sclavilor și a liberților, a celor săraci și lipsiți de drepturi, cuceriți sau împrăștiați de popoarele Romei" , La început, judecând după cel mai vechi document creștin, Apocalipsa lui Ioan, creștinismul în curs de dezvoltare nu acceptă lumea "Apocalipsa", scrisă de un evreu din Asia Mică tocmai în vremea când rudele sale din Iudeea duceau un război disperat împotriva Romei, este pătrunsă de ură pentru "Cârfa Babilonului" - Roma - și prezice moartea ei din cauza mâniei a puterilor cerului "Slăbiciunea, ca întotdeauna, s-a salvat prin credința în miracole, socotea dușmanul învins dacă reușea să-l învingă în imaginația sa " Dar această respingere religioasă a lumii, în care se exprima protestul maselor asuprite, a fost un fenomen trecator Deja în secolul al II-lea spiritul democratic al creștinismului timpuriu începe să fie privit drept erezie Ieșindu-se treptat din nenumăratele curente creștine, biserica oficială începe să caute căi de împăcare cu "lumea păgână" Primul Marx și Engels, Opere, vol XVI, partea a II-a, p Ibid , vol VIII, p Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Monumentele literaturii deschise creștine - epistole și evanghelii - propovăduiesc împăcarea cu realitatea, ascultarea față de cei de la putere nu numai de frică, ci și de conștiință În această predică a iertării, smereniei și smereniei, reconcilierii cu dezastrele vieții pământești în numele binecuvântărilor viitoare din lumea cealaltă, se află funcția socială a creștinismului La mijlocul secolului al II-lea biserica se constituie in cele din urma cu o episcopie monarhica in frunte Această organizație a servit drept punct de plecare pentru transformarea creștinismului în religie de stat La trei sute de ani de la înființare, creștinismul a devenit religia de stat recunoscută a Imperiului Roman Deja în secolul al II-lea (mai ales în scrisorile lui Ignatie) se proclamă sloganul că purtătorul de har este clerul, în special episcopul Această teorie apare timid la început, dar în curând devine principala tendință în dezvoltarea bisericii Decalajul dintre ordo (clar) și plebs (laici) se lărgește În secolul III Ciprian declară deja în mod explicit că

episcopul este vicarul lui Hristos Episcopii au devenit nu numai stăpâni suverani ai bisericii și proprietăților acesteia, ci au avut o mare influență asupra întregii vieți economice și politice a turmei lor Menținând legături vii unii cu ceilalți, episcopii au creat treptat o puternică organizație ramificată, care s-a remarcat pe fundalul perturbării în aparatul imperiului Oameni bogați și nobili au început să caute funcția de episcop Moartea moșiei patriciene, transferul centrului economic de la Roma în provincii (expresia externă a acesteia a fost transferul capitalei la Trier, Milano, Nicomedia, Bizanț), creșterea importanței proprietății provinciale a pământului și nobilimea de serviciu, transformarea finală a întregii populații într-o moșie impozabilă neputincioasă - toate acestea trebuiau să ridice semnificația bisericii, care se baza pe episcopiile ei provinciale, fără legătură cu vechile grupări economice și politice și care și-a atras putere tocmai din prăbușirea sistemului antic Puterea imperială în secolul III a încercat să se agațe de trecut, să reînvie fosta măreție a Romei, să restabilească vechea ordine; ea a cochetat uneori cu senatul și a deschis persecuția împotriva creștinilor Dar acestea au fost ultimele încercări convulsive de a întoarce istoria În cele din urmă, realizând importanța bisericii creștine pentru consolidarea imperiului și pentru întărirea puterii împăratului, Constantin a recunoscut oficial creștinismul și l-a convertit la religia de stat Creștinismul a fost o religie nouă, corespunzând unei noi etape din istoria societății sclavagiste și, prin urmare, a înlocuit alte religii Dar pentru teologia, dogmatica și ritualismul ei, a extras material din multe surse, procesându-le în felul său Biblioteca "Runivers" FIIOSOFIA CREŞTINĂ ÎN SECOLELE I Stoicismul în forma sa vulgarizată a influențat puternic părerile morale ale organizatorilor primelor biserici creștine; în special, o mare influență a fost stabilită de lucrarea lui Seneca asupra mesajelor atribuite de biserică apostolului Pavel, iar mai târziu asupra lui Tertulian Creștinismul este și mai strâns legat de neoplatonismul Dogmatica creștină are multe trăsături esențiale în comun cu neoplatonismul Trinitatea divină a creștinilor corespunde trinității lui Plotin: una - mintea - sufletul Creștinismul a folosit pe scară largă "emanarea" neoplatonică, spiritismul neoplatonic, doctrina extazului și "răpirea" ca stare prin care sufletul se apropie de zeitate, apoi se contopește complet cu el pentru o vreme în beatitudinea contemplării directe a lui, etc "Vechiul Testament" evreiesc a fost pe deplin încorporat în creștinism, deși a fost adesea supus interpretării "alegorice" În creștinism, imaginea biblică a mesia a evoluat în legătură cu condițiile sociale ale epocii În secolul I, când o criză socială distructivă năvăli, a fost creată ideologia "a doua venire": Iisus trebuia să efectueze o ruină sângeroasă a bogaților și a violatorilor și să transfere împărăția creștinilor În secolele I-III, când trecuse acuitatea crizei, Iisus Hristos a început să apară ca un salvator mistic al oamenilor într-un viitor vag, când va veni învierea din morți Creștinismul larg răspândit în secolul I n e așteptarea "mântuitorului", a celui uns - Hristos, și a introdus în schema religiei iudaice o nouă figură centrală - Dumnezeu-omul, Iisus "Hristos", fiul lui Dumnezeu, născut pe pământ din Maria evreiască din duhul sfânt Acest Isus este acea putere divină prin care Dumnezeu a creat lumea; el este "logosul" divin, al doilea "ipostas" al divinității, a doua persoană a "sfintei treimi" Conceptul de logos a făcut o punte între iudaism și filozofia greacă Este deosebit de remarcabil faptul că în cursul secolului I, n e aproape că nu există informații despre creștinism în surse Abia în secolul al II-lea, mai

ales după înăbușirea crudă a celei de-a doua răscoale a evreilor de către romani (în anii), apare literatura creștină Teologia creștină și filosofia creștină s-au dezvoltat treptat; au cristalizat din haosul diferitelor învățături, presupuneri, narațiuni care au apărut în comunitățile creștine individuale Biserica, organizandu-se, a selectat un număr mic de lucrări din această uriașă literatură, din care și-a întocmit "canonul", distrugând restul masei lor Pe de o parte, aceasta a făcut extrem de dificilă restabilirea adevăratei istorii a creștinismului primitiv și, pe de altă parte, a evidențiat "noul testament" canonic din imaginea de ansamblu Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE dezvoltarea ideilor: cărțile "noului testament" sunt tăiate de predecesorii lor și de legături cu situația locală care înconjura bisericile creștine Primele începuturi ale filozofiei creștine (sau mai bine zis, Teozofia) se găsesc în scrisoarea lui Pavel către romani, în scrisoarea către evrei (de un autor necunoscut), și mai ales în a patra evanghelie Cele două epistole menționate tratează atitudinea sectei nou formate, pe atunci încă nedespărțită complet de iudaism, față de evrei și neamuri, și despre relația dintre "legea" iudaică și credință Ei poartă ideea că în noua religie nu există nicio diferență între elen și evreu, că ea se adresează tuturor oamenilor, indiferent de religia și apartenența lor tribală Odată cu aceasta, este refuzată și obligația creștinilor din păgâni de a respecta prescripțiile rituale ale legii mozaice A patra evanghelie, scrisă mai târziu decât celelalte, începe cu logosul Mai departe, Evanghelia îl numește pe Isus mesia, completând astfel confluența ideilor filozofiei elenistico-romane și ale mesianismului evreiesc Dintre puținele monumente ale epocii "apostolilor" care au ajuns până la noi, unele stau din punctul de vedere al creștinilor din păgâni, altele reflectă părerile creștinilor evrei Isus în ei nu este încă un zeu, ci doar o ființă cerească asemănătoare cu Dumnezeu Lucrările așa-numiților gnostici sunt primele experimente sistematice legate de creștinism, dar nu încă filozofia creștină Gnosticii erau aceia care nu doreau să se mulțumească cu o credință simplă, nesofisticată, ci căutau să "cunoască" (γνώσις = cunoaștere), să înțeleagă și să "aprofundeze" credința lor Gnosticismul ca nume colectiv se referă la toate acele învățături ale membrilor bisericilor creștine (în principal secolul al II-lea), care au fost respinse de biserică ca erezii (αφεσις - de fapt, "retragere", apoi - "despărțire", "schismă") Toate aceste învățături purtau o amprentă ascuțită a anti-iudaismului și reflectau influența unei părți din filozofia antică, a unei părți a religiilor orientale Gnosticii au personificat (în spiritul școlilor ulterioare de filozofie elenistico-romană) concepte abstracte, polidemonismul a fost recunoscut; divinitatea supremă (în spiritul neoplatonismului) a fost separată de zeul care a creat lumea Învățăturile gnosticilor lui Valentin și Basilides sunt originale în fantezia lor Valentine este din Egipt La mijlocul secolului al II-lea a venit la Roma și a avut succes în rândul membrilor comunității creștine romane Din scrierile sale, doar mici fragmente au ajuns până la noi Învățăturile lui și ale adepților săi sunt detaliate de Irineu din Lyon Cea mai înaltă ființă, după Valentin, este "singura", "unitatea", unele atemporale și extraspațiale, care nu a apărut Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA CREŞTINĂ ÎN SECOLELE I și o entitate indestructibilă Ea este "tatăl", "strămoșul", "adâncimea", "inefabila", "eonul perfect" "Unul" corespunde principiului "feminin" - "tăcere", sau "gând" Aceste două principii superioare, masculin și feminin, dau naștere "mintei" și "adevărului" "Tată", "tăcerea", "mintea" și "adevărul" formează un

cvadruplu, care este "rădăcina tuturor lucrurilor" În plus, "mintea" și "adevărul" dau naștere "logos" și "viață", apoi "om" și "biserică" Așa se obține principalul "opt" principii divine Din "minte" și "adevăr" ei smalțesc "Hristos" și "duh sfânt", etc Cele de mai sus sunt suficiente pentru a da o idee despre natura fantastică a acestei învățături Rasa umană, conform învățăturilor lui Valentin, este împărțită în oameni trupești (υλικοί), spirituali (ψυχικοί) și spirituali (πνευματικοί) Majoritatea neamurilor sunt trupești, majoritatea evreilor sunt sufletești și doar câțiva dintre evrei și neamuri sunt oameni spirituali, "pneumatici" Pneumatica nu este supusă vreunei legi externe, sunt propria lor lege Din simpla credință se ridică la cunoaștere - "gnoză", care este suficientă pentru mântuire; de aceea nu au nevoie de fapte bune Valentin a avut mulți adepți, dar printre masa creștinilor, fantezia confuză a conceptelor abstracte de succes nu putea avea Schema exterioară a dogmei bisericești era mult mai simplă și mai clară Basilides era din Siria Aproximativ - de ani s-a mutat la Alexandria Nici scrierile lui nu au ajuns la noi, iar învățătura lui este cunoscută din expunerea aceluiași Irineu din Lyon și a discipolului lui Irineu, presbiterul roman Hippolytus Potrivit lui Basilide, Dumnezeu este inexprimabil, nu are nume De la Dumnezeu vine mintea, din minte logosul, din gândul logos, din gând înțelepciunea și puterea, din înțelepciunea și puterea dreptatea și pacea Toate aceste începuturi împreună cu "primul tată" sunt cele mai înalte puteri cerești și formează "primul cer" Aceste forțe ale "primului cer" creează după chipul lor forțele "al doilea cer"; forțele "al doilea cer" creează forțele "al treilea cer", etc Numărul total al unor astfel de ceruri care se ridică succesiv și, în același timp, descărcările de forțe cerești, sau îngeri, este de (dependență de numărul de zile dintr-un an este evident) În fruntea tuturor puterilor cerești se află Abraxas, al cărui nume, scris cu litere grecești și tradus în valorile numerice ale literelor, dă numărul Cerul pe care îl vedem este cel mai jos, al -lea Capul îngerilor acestui cer este zeul căruia i se închină evreii Unele raze de lumină din acest cer pătrund în "rădăcina răului" care i se opune, iar din amestecul acestor raze cu haosul, zeul celui de-al -lea cer ne creează lumea pământească Aeon - înseamnă inițial "vârsta", apoi "vârstă", "generație", "viață" Toată existența, conform lui Valentin, constă din de eoni, Istoria filosofiei, vol I Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Așa expune Irineu învățăturile lui Basilide Hippolit transmite această învățătură în mod diferit Potrivit lui Hippolytus, Basilides a avut "nimic" la început Din aceasta nimic nu a ieșit o singură potență universală a tuturor, conținând în sine germenii tuturor formelor de ființă - "panspermia" (Pau - totul, σπέρμα - sământă) Această potență s-a manifestat de fapt ca o generație triplă: formarea de a fi subtil (ideal), grosier (material) și "care necesită purificare" (spiritual) Iluminate de Evanghelie, ființele spirituale sunt purificate prin cunoașterea adevărului și urcă după Hristos în sfera ființei ideale și absolute, iar lumea materială intră într-o stare de echilibru complet Ceea ce explică diferența în prezentarea învățăturilor lui Basilide de către Irineu și Hippolit, nu a fost pe deplin clarificat Este posibil ca acestea să fie diferite etape ale învăţăturii acestui gnostic În orice caz, în ciuda naturii fantastice a învățăturilor lui Basilides, conform lui Irineu, a fost, aparent, destul de comună la vremea sa Acest lucru este dovedit de un număr semnificativ de amulete conservate cu cuvântul "Abraxas" Avem informații despre gnostici de la detractorii lor, dintre care principalii sunt Irineu din Lyon (c -) și discipolul său

Hippolitus (d c) Irineevo "Refutarea și respingerea cunoștințelor false" este îndreptată în principal împotriva lui Valentin și a susținătorilor săi Irineu considera că principala greșeală a gnosticilor este separarea divinității supreme de zeul care a creat lumea, precum și fragmentarea lui Dumnezeu în multe entități inventate arbitrar Adevărata gnoză, după Irineu, este învățătura apostolică așa cum este transmisă de biserică Creatorul lumii este inaccesibil pentru înțelegerea minții umane și toate ideile noastre despre el nu sunt adecvate Este mai bine să nu "știi" nimic, să crezi și să rămâi în iubirea divină, decât să cazi în lipsă de Dumnezeu din cauza complexităților speculative Filosofia a pătruns în creștinism nu numai prin gnostici Unele elemente ale filozofiei au fost introduse și de literatura apologetică "Apologeții" ("justificatorii") au încercat să protejeze creștinismul de păgânism, iudaism și mai ales de reprezentanții puterii de stat Aceștia nu erau, de fapt, filozofi, ci publiciști ai creștinismului; gândurile filozofice din lucrările lor sunt relativ puține și destul de generale Cel mai mare dintre apologeți a fost Iustin ("Justin Martirul"), un grec din Sichem în Palestina (executat la Roma c) Justin a susținut că aproape întregul conținut al învățăturii creștine este deja prezent în filosofia și mitologia păgână Și asta pentru că creștinismul și filozofia au aceeași sursă - logosul divin, revărsat în întreaga lume În Hristos, acest logos sa manifestat doar în întregime Iustin atribuit creștinilor Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA CREŞTINĂ ÎN SECOLELE I toți cei care și-au trăit viața "cu logos" Așa sunt grecii - Heraclit și Socrate Teoretic, stoicii au recunoscut și logosul Iustin a avut o mare influență asupra "părinților bisericii" de mai târziu și asupra dezvoltării ulterioare a ideologiei creștine Elevul lui Justin a fost Tatian, originar din Asiria A venit la Roma, unde a ascultat prelegerile lui Iustin, apoi a învățat singur După execuția lui Iustin, Tațian s-a mutat în Siria și s-a retras din biserică, adoptând opiniile gnostice condamnate de aceasta Apologia lui Tatian, "Predica către greci" scrisă la întâmplare, este o lucrare de un tip complet diferit de scrierile lui Iustin Iustin justifică creștinismul, Tațian atacă grosolan păgânismul, citând diverse fabule pentru a-i face de rușine pe filosofi Potrivit lui Tatian, toți filozofii se distingeau prin deficiențe morale: Diogene Kipicul, care se lăuda cu abstinența sa, a mâncat un polip nefiert și a murit victimă a necumpătării; Aristipus a dus o viață disolută; Heraclit, îmbolnăvit de hidropizie, s-a înconjurat de excremente de tauri, iar când bălegarul s-a întărit și i-a strâns trupul, a murit cu inima zdrobită, arătând prin aceasta aceeași neștiință în medicină, de care se deosebea prin filozofie etc "Voi, grecii, scria Tatian, "vorbăreț în cuvinte, dar prost la minte: ați recunoscut stăpânirea multora, și nu a unuia și ați decis să urmați demonii" Filosofia noastră, a declarat el, este mai veche nu numai decât învățăturile grecești și toată educația elenilor, ci și însăși invenția scrisului Iar Tatian se angajează într-o cronologie complet fabuloasă Așa este acest apologe fanatic al creștinismului în ura lui față de cultura antică Prin scuzele sale se pot deja prevedea acte ulterioare de fanatism creștin și de ură față de filozofie și știință Quintus Septimius Florence Tertullian se referă la apologetică ca pe o parte a activității sale literare extinse Tertulian s-a născut la Cartagina pe la ; provenea dintr-o familie păgână; mai întâi angajat în jurisprudență, a fost un avocat proeminent la Roma; pe la s-a convertit la creștinism și s-a întors la Cartagina Tertulian a murit în jurul anului Părerile sale au avut o mare influență asupra întregii teologii occidentale în secolul al III-lea Bărbat cu un

temperament furtunos și o elocvență de foc, Tertulian și-a folosit pregătirea oratorică în scrierile sale: stilul său se remarcă prin expresivitate și forță retorică În filozofie, Tertulian a fost puternic influențat de stoicism, dar a considerat părerile sale ca o parte integrantă a creștinismului și, cu toată asprimea sa, s-a opus întregii filozofii antice în ansamblu Tertulian opune moralitatea senzualității, revelația divină rațiunii umane, religia filozofiei, creștinismul păgânismului * Biblioteca "Runivers" S FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE "Ce are un filozof în comun cu un creștin", întreabă Tertulian, "un student al Greciei cu un student al cerului? cu cel ce caută slava, cu cel ce caută viața veșnică? cu cel care urmărește cuvintele cu cel care face fapte? de la cel care distruge lucrurile până la cel care le creează? cu cel care favorizează erorile cu cel care le este ostil? pervertitorul adevărului cu restauratorul lui? răpitorul ei cu garda ei?" "Ce este în comun între Atena și Ierusalim, între Academie și Biserică, între eretici și creștini? După Hristos, nu avem nevoie de nicio curiozitate; după Evanghelie nu este nevoie de cercetare " "Filozofii sunt patriarhii ereticilor" , proclamă apologetul creștinismului, atacând gânditorii antici: Tales, Heraclit, Socrate, Aristotel "Nefericitul Aristotel", exclamă Tertulian, "tu care ai inventat dialectica pentru eretici, arta de a construi și a distruge, o artă care preia totul pentru a nu completa nimic " Creștinismul respinge înțelepciunea și educația umană - aceasta este poziția de bază a acestui "părinte al bisericii" "Omoară Dumnezeu a fost răstignit; nu ne este rușine de asta, pentru că este rușinos; fiul lui Dumnezeu a murit - credem pe deplin asta, pentru că este absurd Și cel îngropat a înviat; acest lucru este adevărat pentru că este imposibil Sub această formă, Tertulian a proclamat principiul credo, quia absurdum ("Cred pentru că este absurd"), exprimând cu cea mai mare claritate antagonismul creștinismului și cunoașterii științifice În doctrina cunoașterii și a psihologiei, Tertulian a aderat la materialismul stoic vulgarizat și la senzaționalism Sentimentele nu ne înșală Tot ceea ce există cu adevărat este corporal; inclusiv zeu și suflet nemuritor Lumea a fost creată de Dumnezeu din nimic Omul este creat după chipul lui Dumnezeu În Despre suflet, Tertulian relatează că o femeie creștină le-a spus clerului că a văzut sufletul Acest suflet era tandru, ușor, de culoarea aerului, luând o formă umană În scrierile sale etice, Tertulian a predicat asceza Odinioară faimoasa școală creștină din Alexandria a jucat un rol uriaș în dezvoltarea ideologiei creștine Egiptul, mai puțin decât alte provincii, a cedat puterii de nivelare a Romei De la sfârşitul secolului al II-lea este scena unor răscoale aproape neîncetate În secolul III Egiptul cade de mai multe ori de la Roma, Tertulian, Apologeticum, * Tertulian, De praescriptione, Tertulian, De anima, Tertulian, De praescriptione, Tertullian, De carne Christi, Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA CREŞTINĂ ÎN SECOLELE I " proclamându-şi proprii împăraţi Revoltele au fost înăbușite cu o cruzime extremă După o astfel de revoltă sub Diocletian ( ), exportul de cereale din Egiptul devastat a trebuit să fie limitat, deși aprovizionarea capitalei și a armatei depindeau de pâinea egipteană Cu toate acestea, împărații nu au reușit să elimine aspirațiile separatiste ale alexandrinilor, care s-au reflectat și în ideologie Această luptă și-a pus amprenta și asupra teologiei creștine Școala din Alexandria a fost conducătorul învățăturilor filozofice elenistice în creștinism Alexandria, un mare și bogat oraș comercial din Egipt, a fost un centru de primă clasă al culturii elenistice Acolo au lucrat cei mai de seamă oameni de știință greci: matematicieni, astronomi,

critici literari etc Acolo era cel mai proeminent centru al "diasporei" evreiești, în care s-a conturat o cultură specială, iudeo-elenistă Philo a trăit în Alexandria, care a deschis calea acelei sinteze a iudaismului cu filosofia elenistică, a cărei desăvârșire a fost creștinismul Exista o comunitate creștină mare și puternică în Alexandria, care a fondat destul de devreme o școală de "catehumeni" pentru a-i învăța pe cei care au fost convertiți la creștinism În , Panthem, care fusese stoic înainte de convertirea sa la creștinism, a fost invitat în postul de mentor al acestei școli; a adus mai întâi un interes filozofic şcolii În , locul său a fost luat de către Titus Flavius Clement, educat filozofic ("Alexandrian", c -), timp în care influența elenismului și mai ales a neoplatonismului în școală a crescut și mai mult Clement a dezvoltat teoria unificării credinței și cunoașterii, care a fost adoptată de biserica creștină Potrivit lui Clement, nu există cunoaștere fără credință și nici credință fără cunoaștere Armonia lor completă necesită studiul întregii game de cunoștințe umane: "cele șapte arte libere" Nu există nicio incompatibilitate între filosofia păgână și învățătura creștină, după Clement: ele sunt, parcă, două ramuri ale aceluiași trunchi Adevărurile creștinismului sunt de acord cu învățăturile celor mai buni dintre păgâni* Filosofia este, parcă, propedeutica, pragul creștinismului În filosofie, adevărul nu este cuprins în întregime în nicio școală, ci în părți în toate Deși semnul distinctiv al adevăratei științe este coincidența sa cu învățăturile credinței, totuși, pe de altă parte, adevăratul conținut al "scripturii" în sine este stabilit doar prin studiul filozofic Dispozitivul principal de introducere a filozofiei în creștinism a fost în Clement, ca și în Philo, explicația "alegorică" a "sfintei scripturi" Ca și în învățăturile lui Filon, pentru Clement Dumnezeu este mai presus de logos și mai presus de gândire "Logos, fiul lui Dumnezeu, este înțelepciunea, adevărul, ideea, gândul despre Dumnezeu Prin logos, Dumnezeu a creat lumea și o guvernează Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE Celebrul Origen (c -) a fost succesorul lui Clement în îndrumarea la școala din Alexandria În , a fost acuzat de erezie și înlăturat de la conducerea școlii, după care s-a mutat din Alexandria în Cezareea Palestiniană și și-a întemeiat acolo propria școală, care a obținut curând o mare faimă și autoritate în lumea creștină Origen a scris un număr mare de lucrări Aproximativ dintre lucrările sale care au ajuns până la noi reprezintă doar o mică parte din lucrările sale Origen a îmbogățit foarte mult bagajul teoretic al teologiei creștine atât prin creativitatea sa personală, cât și prin utilizarea materialului filosofiei antice Prin Origen, filosofia antică a pătruns în creștinism într-un flux abundent O serie de învățături ale lui Origen au fost ulterior respinse de biserică Deci, de exemplu, învățăturile lui Origen despre un număr infinit de lumi care au precedat-o pe a noastră și, în consecință, despre eternitatea universului, au fost recunoscute ca fiind neadevărate De asemenea, biserica a respins doctrina (platonică) a preexistenței sufletelor și a cunoașterii ca amintire În cele din urmă, Biserica a condamnat, după o luptă lungă și acerbă, învățătura lui Origen că "fiul" (a doua "persoană a Treimii") este în toate privințele inferior "tatălui" Și totuși, chiar și după recunoașterea multor din învățăturile lui Origen ca eretice, autoritatea sa printre scriitorii creștini a fost foarte mare În creștinism, Origen, ca și Clement, a văzut desăvârșirea filozofiei antice: înțelepciunea păgână și pentru el există o pregătire pentru creștinism Prin urmare, sub Origen, în programa școlii alexandrine, începutul învățământului a fost

"dialectică" Trebuia să dezvolte capacitatea de judecată, să se familiarizeze cu legile gândirii Ei acordau o mare importanță științelor naturii și filosofiei naturii, precum și geometriei și astronomiei, iar geometria era considerată modelul și idealul altor științe A fost studiată și filosofia diferitelor școli (cu excepția celor care neagă existența zeilor) S-au citit poeți Finalizarea educației a fost teologia creștină Potrivit lui Origen, creștinismul în învățăturile primilor săi predicatori era o credință simplă, fără fundamentare și dovezi Filosofia este cel mai bun mijloc de a găsi fundamente și dovezi ale creștinismului În urma lui Philon și a neoplatoniștilor, care considerau "logosul" și "mintea" ca fiind creații ale "zeului", "unui", mai jos decât divinitatea însăși, Origen a recunoscut că "fiul" este mai jos decât "tatăl" : el "devine" un zeu prin "tată" Acest "subordonatism" (teoria subordonării) a dus în principal la condamnarea lui Origen de către cele două sinoade alexandrine din , dintre care unul l-a condamnat la exilul din Alexandria, iar celălalt la privarea de titlul de presbiter Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA CREŞTINĂ ÎN SECOLELE I Parțial independent de Origen, parțial ca reacție la subordinaționismul său, monarhianismul s-a intensificat în biserică, adică doctrina că Dumnezeu este unul în esență și că cele trei persoane ale "sfintei treimi * nu există ca substanțe separate După Sinodul de la Niceea ( ), când au fost formulate principiile de bază ale credinței, biserica începe să restrângă fosta libertate relativă a cercetării religioase În , Atanasie cel "mare*", "părintele Ortodoxiei" a devenit șeful școlii alexandrine Atanasie a alungat din școală curentul filosofic care se instaurase în ea încă de pe vremea lui Clement și Origen Asta ucide școala însăși Lupta trece de la școală la consiliile ecumenice și locale Cel mai proeminent dintre Originiștii din secolul al IV-lea a existat un "Cappadocian" (Asia Mică) Grigorie, Episcop de Nyssa (c -), un teolog filozofator și un scriitor prolific care a continuat linia lui Clement și Origen În "Marea predică catehetică" Grigore de Nyssa expune dogma creștină în forma în care a fost adoptată la Sinodul de la Niceea Procesul de gândire al lui Grigore nu se distinge prin originalitate și forță El argumentează astfel: toată lumea este de acord că zeitatea nu este mută; are un cuvânt Întrucât natura lui Dumnezeu este nepieritoare și veșnică, "cuvântul" lui Dumnezeu este și veșnic Esența "cuvântului" este viața, "căci nu este permis să credem că cuvântul, ca pietrele, este neînsuflețit" Această viață a "cuvântului" nu este o simplă "participare" la viață, ci viața însăși, adică ideea vieții în sens platonic Dacă cuvântul este viu, atunci are o voință și este evlavios să concluzi că voința lui este puternică, deoarece conceptul de impotență este departe de conceptul de divinitate etc Cu ajutorul unor astfel de "inferențe" de la arbitrar relații construite între concepte, Grigore ajunge la concluzia că "Lumea este lucrarea cuvântului", care are puterea de a face bine Și întrucât un "cuvânt" este întotdeauna cuvântul altcuiva, trebuie să existe cineva căruia îi aparține acest cuvânt Cel mai mare dintre gânditorii creștini ai epocii patristice, alături de Origen, a fost Augustin (poreclit "fericit") Viața interioară complexă, despre vicisitudinile despre care însuși Augustin vorbea în "Mărturisirea", o mare erudiție în filozofia și știința timpului său, o pregătire retorică temeinică și o perspectivă largă pentru acea vreme - toate acestea au condus la faptul că Augustin este un gânditor care depășește cadrul îngust al "părintelui bisericii" religios Aurelius Augustin s-a născut în în orașul Tagaste, în provincia africană Numidia Augustin a studiat mai

întâi la Tagaste, apoi la Madavra și Cartagina, Roma și Mediolapum (Milano) Lectura lui Cicero a stârnit interesul lui Augustin pentru filozofie Studiază "științele libere" cu ardoare și simpatizează o vreme cu scepticism Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE A fost scos din starea sa sceptică de influența unui predicator creștin, episcopul Ambrozie de Milano Augustin a fost impresionat mai ales de metoda "alegorică" a lui Ambrozie de a interpreta "scriptura" Augustin a hotărât să accepte mai întâi prin credință învățătura bisericească, care a fost răspândită pe scară largă în întreaga lume din acea vreme, și apoi să continue să lucreze la o înțelegere rezonabilă a acestei învățături Acest lucru a coincis cu cunoașterea lui Augustin cu "Eneadele" lui Plotin, care a făcut o impresie uriașă asupra lui În S , Augustin acceptă creștinismul, în devine presbiter, iar în devine episcop al orașului Hipona (în Africa) și se dedică în întregime scrierii ecleziastice și religios-filosofice Augustin a murit în În Orașul lui Dumnezeu, Augustin oferă o privire de ansamblu asupra filozofiei grecești El vorbește despre "două feluri de filozofi: cel italic și cel ionic", dintre care primul a fost strămoș de Pitagora, iar al doilea de Thales Augustin crede că în teologie "ar trebui să argumentăm conform platonicienilor, în comparație cu opiniile cărora ar trebui apreciate mai puțin învățăturile tuturor celorlalți filozofi" În eseul său "Împotriva academicienilor", Augustin ridică obiecția împotriva scepticismului că, fără cunoașterea adevărului, cunoașterea "probabilă", care a fost recunoscută de academicieni, este de asemenea imposibilă, deoarece "probabil" este plauzibil, adică asemănător cu adevărul ; și pentru a ști ce este ca adevărul, trebuie să cunoști adevărul însuși Unde poate fi găsit adevărul? Augustin exprimă ideea că cea mai de încredere cunoaștere este cunoașterea unei persoane despre propria ființă și conștiință "Știi că exiști? Știu Știi ce crezi? Stiu Deci stii ca existi; știi că trăiești; știi ce știi " În altă parte, această idee este afirmată de el astfel: "Oricine este conștient că se îndoiește, este conștient de aceasta (îndoiala) ca pe un adevăr " "Cine se îndoiește că trăiește, își amintește, își dă seama, dorește, gândește , știe, judecători? și chiar dacă se îndoiește, atunci tot ? își amintește de ce se îndoiește, este conștient că se îndoiește, vrea certitudine, gândește, știe că nu știe (de ce se îndoiește), crede că nu ar trebui să fie de acord cu pripire " Recunoașterea existenței lucrurilor exterioare se bazează, după Augustin, doar pe credință, dar această recunoaștere este o condiție necesară pentru activitatea practică Cunoașterea se bazează pe sentimente interioare, senzație și rațiune ♦ O persoană are cunoștințe despre obiecte accesibile înțelegerii și rațiunii, deși mici, dar complet de încredere întrucât cel care crede că sentimentele nu au nevoie este înșelat lamentabil Augustin, De civitate Dei, VIII * Augustin, Soliloquia, II, i * Augustin, De vera religione, , * Augustin, De Trinitate, X, , Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA CREŞTINĂ ÎN SECOLELE I a crede " Adevărul este norma cunoaşterii Adevărul neschimbător, etern, sursa tuturor adevărurilor, este Dumnezeu În doctrina cunoașterii, Augustin era în cea mai puternică dependență de neoplatonism Pentru a dovedi existența lui Dumnezeu, Augustin a folosit "ideea de participare", care provine din poziția platoniciană asupra existenței reale a "universalului" (universalului), indiferent de mintea umană și de lucrurile individuale pe care le percepe Adevărurile separate, parțiale, pot exista doar pentru că "participă" la ideea de adevăr, adevăr ca atare Acest adevăr există cu adevărat, la fel ca orice altă "idee" Dacă admitem că adevărul a dispărut, atunci propoziția că

"adevărul a dispărut" ar rămâne adevărată; iar această propoziție nu poate fi adevărată decât în măsura în care există adevăr Prin urmare, adevărul există O altă dovadă augustiniană a existenței lui Dumnezeu, conform căreia existența lui decurge din conceptul de ființă atotperfectă, a devenit cunoscută drept dovada "ontologică" Ceea ce era nou a fost participarea voinței la toate actele de cunoaștere recunoscute de Augustin, înțelegerea gândirii și a cunoașterii ca procese active Cu toate acestea, Augustin a dat acestui punct de vedere un caracter pur teologic În structura cunoașterii, el a văzut o paralelă cu trinitatea ipostazelor divine Primul moment corespunzător ipostazei "tatălui" este obiectul cunoașterii; al doilea, simbolizând ipostaza "fiului", este însuși actul cunoașterii; al treilea moment, paralel cu "spiritul" divin, Augustin a văzut în activitatea voinței, care direcționează capacitatea de cunoaștere către obiectul cunoașterii și le leagă între ele În ontologie, Augustin este și mai aproape de neoplatonism Tot ceea ce există, în măsura în care există, și tocmai pentru că există, este bun Răul nu este o substanță, ci un defect, deteriorarea substanței, viciul și deteriorarea formei, inexistența Dimpotrivă, binele este substanță, "formă" cu toate elementele sale: fel, măsură, număr, ordine Dumnezeu este izvorul ființei, forma pură, cea mai înaltă frumusețe, izvorul bunătății Dumnezeu a creat lumea din nimic Menținerea existenței lumii este crearea constantă a acesteia din nou de către Dumnezeu Dacă puterea creatoare a lui Dumnezeu ar înceta, lumea s-ar întoarce imediat la inexistență Lumea este limitată în spațiu, iar existența ei este limitată în timp Timpul și spațiul există doar în și cu lume; începutul facerii lumii este în același timp și începutul timpului Timpul este măsura mișcării și schimbării Lumea este una; recunoașterea multor lumi succesive este un joc gol al imaginației În ordinea mondială, fiecare lucru are locul lui Materia își are locul și în ordinea întregului Sufletul este o substanță intangibilă Augustin, De civitate Dei, XIX, Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE cota din corp, și nu o simplă proprietate a corpului; ea este nemuritoare În doctrina despre originea sufletelor umane, Augustin a oscilat între "tradicționism" (transferul sufletelor de către părinți împreună cu trupul) și "creationism" (crearea sufletelor nou-născuților de către Dumnezeu) Învățătura lui Augustin despre harul divin în raport cu voința omului și despre predestinația divină a avut o mare influență asupra filosofiei creștine ulterioare Conform învățăturilor lui Augustin, primii oameni înainte de cădere aveau liber arbitru: nu puteau păcătui Adam și Eva au folosit greșit această libertate a lor și au pierdut-o după cădere; acum nu mai puteau păcătui După jertfa ispășitoare a lui Isus Hristos, cei aleși de Dumnezeu nu mai pot păcătui Divinitatea din timpuri imemoriale i-a predestinat pe unii oameni spre bunătate, mântuire și fericire, iar pe alții către rău, moarte și chin Fără harul divin predestinat, omul nu poate avea bunăvoință Pe această bază, Augustin a purtat o polemică acerbă cu unul dintre scriitorii bisericești occidentali, Pelagius Învățăturile lui Pelagius au fost condamnate ca erezie la cel de-al treilea sinod ecumenic din Efes Ca compromis, a apărut "semipelagianismul" ("semipelagianismul") Cassian era reprezentantul său principal Sunt de acord că fără har o persoană nu poate face nimic bun, Cassian a permis impulsul primar spre bine din liberul arbitru al unei persoane Doctrina lui Augustin despre predestinare a fost un fatalism religios Pentru creștini, a servit drept suport ideologic în lupta grea pe care, începând din secolul al V-lea, Biserica Apuseană a trebuit să o ducă cu popoarele barbare care au măturat Europa și Africa de Nord Credința în

predestinare și înălțare la voința divinității fiecărei acțiuni atât a unui creștin individual, cât și a întregii biserici a dat bisericii creștine solidaritate și perseverență fanatică De mare importanță pentru întreaga viziune creștină medievală asupra lumii a fost marea lucrare a lui Augustin "Despre orașul lui Dumnezeu" ("De ci vitate Dei") În ea, Augustin a încercat să acopere procesul istoric mondial din punct de vedere creștin, să pună istoria omenirii în strânsă legătură cu planurile și intențiile zeității Potrivit lui Augustin, omenirea formează două "orașe" în procesul istoric: pe de o parte, statul secular - împărăția răului, păcatul, împărăția diavolului, iar pe de altă parte - biserica creștină - împărăția lui Dumnezeu pe pamant "Aceste două cetăți au fost create prin două feluri de iubire: împărăția pământească a fost creată din dragostea omului față de sine însuși, adusă la dispretul față de Dumnezeu, iar împărăția cerească a fost creată prin dragostea față de Dumnezeu, adusă la dispreț pentru sine însuși" x Augustin, De civitate Dei, XV Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA CREŞTINĂ ÎN SECOLELE I Aceste două orașe, dezvoltându-se în paralel, trec prin șase epoci principale Prima vârstă este de la Adam până la potop A doua vârstă este de la Noe la Avraam În capitolul consacrat acestei epoci, Augustin, printre altele, își exprimă îndoielile cu privire la existența "antipodelor" "Deși s-ar putea presupune (sau chiar s-ar dovedi cumva) că pământul este sferic, nu ar rezulta din aceasta că nu există nicio acumulare de ape pe cealaltă parte a pământului; și chiar dacă ar fi gratuit, pentru ca oamenii să fie pe el A treia perioadă este timpul de la Avraam la David A patra perioadă - de la David până la tribul babilonian - este vremea regilor și profeților evrei A cincea este de la robia babiloniană la Hristos Al șaselea a început cu Hristos și se va încheia cu sfârșitul istoriei în general și cu Judecata de Apoi; cetăţenii "cetăţii lui Dumnezeu" vor primi atunci fericirea, cetăţenii "cetăţii pământeşti" vor fi predaţi chinului veşnic Deși periodizarea istoriei lumii de către Augustin s-a bazat pe fapte din istoria biblică a poporului evreu, în multe locuri a atins și evenimente din istoria popoarelor răsăritene și a romanilor Roma a fost pentru Augustin centrul păgânismului și al ostilității față de creștinism Însuși compoziția "Despre orașul lui Dumnezeu" Augustin a început să scrie sub impresia distrugerii capitalei lumii de atunci de către vizigoții barbari sub comanda lui Alaric în Augustin a văzut în această catastrofă pedeapsa Romei pentru ea lupta anterioară împotriva creștinismului și începutul prăbușirii "orașului pământesc" în general * În ciuda tuturor naivității conceptului istoric al lui Augustin și a fabulozității datelor pe care le citează, "Despre orașul lui Dumnezeu" a avut o mare semnificație istorică, ca o încercare de a oferi o privire de ansamblu asupra istoriei omenirii în ansamblu Augustin nu s-a mulțumit cu scheme abstracte: a încercat să-și umple construcția cu date concrete Multe dintre aceste date sunt mitice, toate sunt luate într-un aspect religios tendențios, dar totuși avem de-a face aici cu o încercare de a crea o filozofie a istoriei Augustin a susținut că în frumusețe și armonie sunt necesare și toate chinurile pământești și de apoi ale oamenilor respinși de arbitrariul divin Augustin a vrut să taie orice speranță de a-i ierta pe "păcătoși" "Nu merită aprobare", a scris el, "și cei care spun că un Dumnezeu milostiv va avea milă de cei condamnați prin rugăciunile și mijlocirea sfinților" Augustin a apărat cu zel dreptul bisericii la constrângere în materie de credință, pe motiv că constrângerea la "adevăr" nu este deloc violență, ci preocupare pentru binele celor constrânși Învățătura lui Augustin a căpătat un caracter sinistru, transformându-se într-o realitate a

practicii bisericești Deoarece fiecare eretic va suferi pentru totdeauna după mormânt, este mai bine pentru el să îndure arderea aici pe pământ (deși acest lucru nu îl protejează pe deplin de chinurile de dincolo de mormânt) Așadar, oricine nu este de acord cu biserica să fie predat autorităților seculare pentru pedeapsă "cât mai milostiv și fără vărsare de sânge" (cum spunea formula de condamnare în Evul Mediu)' Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂȚII ANTICE adică va fi ars de viu În învățăturile lui Augustin, focurile Inchiziției și cruzimea fanatică a bisericii medievale străluceau deja Biserica creștină s-a transformat treptat într-un sistem uriaș de jefuire și exploatare a maselor de oameni, ajungând la comerțul direct în acea "împărăție a cerurilor", care era atât de idealizată de "părinții bisericii"; biserica a devenit una dintre cele mai prădătoare forțe de exploatare Perioada "patristică" este începutul dominației de secole a ideologiei religioase, creștine, în filozofie și în toată cultura europeană Creștinismul, care a apărut într-o epocă de criză socială profundă în primele secole ale Imperiului Roman, a căutat inițial o ieșire în tărâmul speranțelor și viselor A dat o nouă putere credinței în Dumnezeu, a întărit apelul la misticism și magie și credința în minuni, semne, profeții, "viața de apoi" și învierea trupului Imaginea lumii pe care scrierile religioase creștine le-au dat oamenilor era limitată și înghesuită Lumea părea limitată atât în timp, cât și în spațiu El a fost creat de Dumnezeu din "nimic", și în curând va muri În această lume îngustă, forțele divine înconjoară oamenii într-un inel dens, îngerii și demonii umplu lumea în număr nenumărat Înțelegerea istoriei lumii, a pământului și a omenirii a fost plină de ficțiuni absurde Nu exista o perspectivă istorică corectă, nici un simț al trecutului, nici o atitudine critică față de tradiții, scrieri, documente; cronologia a fost absolut fantastică Biserica creștină, reflectând deformat cultura elenistică, ca într-o oglindă deformatoare, a păstrat-o în această formă până în noul timp, când treptat cultura antică a început să prindă viață în adevărata sa formă Contribuțiile scriitorilor patristici înșiși la știință sunt nesemnificative și nu pot fi comparate cu realizările lumii antice Conținutul principal al patristicii - dezvoltarea unei ideologii religioase - a avut o semnificație negativă pentru progresul științific al omenirii, a servit ca instrument de inerție și stagnare Biblioteca "Runivers" CARTEA A DOUA FILOZOFIA FEUDALULUI SOCIETATE Biblioteca "Runivers" Capitolul I CONTEXTUL ISTORIC AL FILOZOFIEI MEDIEVALE Conceptul de Evul Mediu acoperă o eră imensă a istoriei Europei de Vest de la sfârșitul secolului al V-lea până la sfârșitul secolului al XVIII-lea Apariția modului feudal de producție se încadrează în secolele V-X, perioada de glorie - în - æb A treia perioadă, începând cu secolul al XVI-lea, se caracterizează prin dezintegrarea feudalismului și maturizarea relațiilor capitaliste în profunzimea lui Apariția și dezvoltarea formațiunii socio-economice feudale a fost un pas progresiv în istoria lumii după ce formațiunea sclavagista și-a epuizat posibilitățile progresiste, atingând apogeul în primele secole ale erei noastre în Imperiul Roman Pe ruinele Imperiului Roman se formează Bizanțul, lumea musulmană și vestul european Dar numai în Europa Occidentală feudalismul și-a atins deplina dezvoltare, creând premisele capitalismului Motivul pentru aceasta constă în primul rând în faptul că prăbușirea sistemului sclavagist doar în Imperiul Roman de Apus s-a produs printr-o combinație organică a "revoluției sclavilor", adică bătălii interne de clasă, cu invazia barbarilor Însăși tranziția către feudalism în Occident prezintă o imagine a unui declin profund al

culturii, tehnologiei, economiei, un declin mult mai evident decât în Bizanț sau în lumea musulmană Nici Bizanțul și nici Califatul Arab nu au cunoscut un declin atât de profund al comerțului și schimburilor, un triumf atât de complet al economiei de subzistență, precum Europa de Vest în Evul Mediu timpuriu În mintea observatorilor direcți, pornind de la Augustin, firește, a existat o idee despre sfârșitul întregii istorii anterioare și apariția unei ordini de viață complet noi Cu toate acestea, acest declin a fost doar o expresie a punctului de cotitură istoric care avea loc, pregătind condițiile pentru o mișcare ulterioară înainte Structura natural-economică a moșiei feudale nu a fost o simplă întoarcere la starea primitivă a domeniului Dimpotrivă, într-o anumită măsură, ea a reprezentat o condiție prealabilă pentru o nouă dezvoltare a economiei de mărfuri, rupând societatea în Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂŢII FEUDALE celule, care ulterior vor intra în relații pe piața mărfurilor între ele Cea mai simplă celulă a societății feudale - ferma producătorului-țăran direct, capabilă să se reproducă independent - a fost produsul maturității economice relativ ridicate a societății umane Bizanțul și Califatul nu au atins niciodată un nivel atât de înalt de dezvoltare feudală precum popoarele Europei de Vest Dacă ferma producătorului-țăran direct a fost celula principală a noii societăți feudale, atunci această fermă este inseparabilă de polul opus - de proprietarul pământului monopolizat de clasa feudală Ambii poli sunt legați prin relația de exploatare În jurul acestei relații de bază crește întreaga structură complexă a societății feudale Cu alte cuvinte, principala diviziune socială a feudalismului este opoziția de clasă dintre țărani și proprietarii feudali "În sistemul feudal, baza relațiilor de producție este proprietatea feudalului asupra mijloacelor de producție și proprietatea incompletă a muncitorului în producție, iobagul, pe care domnul feudal nu-l mai poate ucide, dar pe care îl poate vinde, cumpăra Alături de proprietatea feudală, există și proprietatea individuală a țăranului și meșterului în instrumentele de producție și în economia sa privată, bazată pe munca personală Astfel de relații de producție corespund practic stării forțelor productive în această perioadă Exploatarea este aproape la fel de crudă ca și sub sclavie - este doar oarecum atenuată Lupta de clasă dintre exploatatori și exploatați este principala trăsătură a sistemului feudal Întregul produs excedentar creat de țărani este însușit de către proprietari sub formă de rentă feudală: naturală, muncă-serviciu (corvée) sau numerar Exploatarea se realizează aici cu ajutorul constrângerii non-economice, întrucât monopolizarea pământului se dovedește a fi o condiție economică insuficientă pentru realizarea exploatării, întrucât, datorită procesului închis de reproducere, țăranul este independent din punct de vedere economic Proprietatea funciară a unui lord feudal este în mare măsură nominală și opusă proprietății țărănești efective asupra aceluiași pământ Această dualitate se exprimă și în coexistența a două forme de extracție a surplusului de produs: quitrent și corvée Dualitatea exploatării feudale se manifestă în primul rând ca indivizibilitatea a două funcții ale proprietarilor de pământ: proprietatea asupra pământului ca condiție a producției și ca Stalin, Questions of Leninism, ed I st, p - Biblioteca "Runivers" CONTEXTUL ISTORIC AL FILOZOFIEI MEDIEVALE stat sau teritoriu public; fiecare proprietar de pământ este în același timp, într-o anumită măsură, un suveran Pe această bază, o scară ierarhică crește în interiorul clasei conducătoare însăși De aici urmează în cele din urmă și structura contradictorie a acestei clase conducătoare, care a umplut întreaga

istorie medievală cu războaie intestine și separatism centrifug al feudalilor, pe de o parte, și consolidarea lor de clasă în fața puterii regale tot mai mari și întărite , pe de altă parte Deja la sfârșitul secolului VIII - începutul secolului IX în Europa de Vest, ca urmare a dezvoltării feudale rapide a francilor, care au depășit alte popoare și și-au cucerit cu forța vecinii, a luat naștere gigantica monarhie a carolingienilor Încercările lui Carol cel Mare de a centraliza administrația erau în profundă contradicție cu independența tot mai mare a vasalilor săi feudali, pe care el însuși a încurajat-o (prin distribuirea imunităților etc) Statul carolingienilor s-a dezintegrat, dar din părțile sale dezintegrate, printr-o lungă luptă între feudalii și puterea regală, care reprezenta interesele comune ale acelorași feudali, s-au format mari state naționale Monarhia carolingiană a dovedit superioritatea feudalismului european asupra bizantinului și mai ales musulman Înfrângerea adusă de franci arabilor în la Poitiers a oprit mișcarea victorioasă a arabilor din Occident; secolele următoare sunt deja ocupate de "reconquista", adică de recucerirea Peninsulei Iberice de la arabi și de atacul asupra lumii musulmane sub formă de "cruciade" Bizanțul, deja sub Carol cel Mare, a trebuit să-și recunoască puterea și să negocieze cu el ca cu un egal; în secolul al XIII-lea a fost distrusă de cruciați Unitatea binecunoscută a feudalismului vest-european (fără a exclude diferențele locale) a fost personificată prin subordonarea sa față de papalitate, o singură Biserică Catolică care s-a opus ortodoxiei est-europene și islamului arab, fiecare dintre ele, la fel ca catolicismul, unind de asemenea un proces destul de complex și complex pestriț de diverse forțe naționale și socio-politice episcopi romani deja în secolele II-III a pretins supremaţia asupra întregii biserici creştine Odată cu căderea Imperiului Roman de Apus în secolul al V-lea iar odată cu dispariţia puterii imperiale, papa a rămas în ochii popoarelor barbare singurul purtător al autorităţii zguduite, dar nu dispărute, a marii Rome În același timp, biserica însăși a devenit purtătoarea ideologiei feudale medievale, "cea mai înaltă generalizare și sancțiune a sistemului feudal existent" (Engels) Deja în secolul al VIII-lea pretențiile papalității asupra puterii politice și dominației asupra autorităților seculare se manifestă în mod clar în întregul fost Imperiu Roman de Apus, în special în Italia Clasa feudalilor europeni s-a dovedit a fi împărțită în două părți - lorzi feudali laici și spirituali Lupta pentru prima- Istoria filosofiei, vol I Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂŢII FEUDALE Relația dintre ei foarte devreme, la începutul secolului al IX-lea, a condus la încercări de a opune pretențiilor Bisericii de dominare a lumii cu pretenții similare de putere seculară sub forma renașterii "Imperiului Roman" "Viziunea Evului Mediu era preponderent teologică Lumea europeană, practic lipsită de unitate internă, a fost unită de creștinism împotriva unui inamic extern comun, sarazinii Unitatea lumii vest-europene, reprezentând un grup de popoare a căror dezvoltare s-a petrecut în interacțiune constantă, această unitate a fost adusă de catolicism Această asociere teologică nu era doar ideală A existat de fapt nu numai în persoana papei, centrul său monarhic, ci mai ales în biserica organizată pe bază feudală și ierarhică, care în fiecare țară deținea aproximativ o treime din întregul pământ și, prin urmare, constituia o forță majoră în organizare feudala Biserica, cu proprietatea ei feudală, a servit ca o veritabilă legătură între diferite țări; organizarea feudală a bisericii a consacrat sistemul de stat feudal secular cu religia Clerul era, de asemenea, singura clasă educată De aici a rezultat de la sine

că dogma bisericească a fost punctul de plecare și baza oricărei gândiri Jurisprudență, științe naturale, filozofie - tot conținutul acestor științe a fost adus în concordanță cu învățăturile bisericii O ceață grea de dogmă religioasă a cuprins biserica în mintea oamenilor Spărgerea ei a fost cu atât mai dificilă, cu cât până și lectura cărților bisericești era disponibilă doar unui mic strat de clerici și monahali alfabetizați Interdicția laicilor în secolul al XIII-lea să citească Biblia, pentru ca spiritul de cercetare și critică să nu se trezească în ele, ci doar să consolideze poziția care a existat, fără îndoială, în secolele precedente ale Evului Mediu Dar chiar și în rândul clerului superior, o sinteză deosebită a creștinismului cu viziuni antice asupra lumii, realizată la sfârșitul istoriei antice prin eforturile alexandrinilor și a altor școli religioase și filosofice, a degenerat într-o ortodoxie mortală, limitată în cel mai bun caz de disputele legate de dogme a păcatului originar, Imaculata Zămislire etc "Se pare că predai gramatica", scria la începutul secolului al VII-lea Papa Grigore (poreclit cel Mare) unui episcop - nu pot să repet acest lucru fără să înroșesc; Sunt trist și oft " Religia a încercat să zdrobească orice germeni de cunoaștere și gândire; lucrări precum "Istoria francilor" a lui Grigore, episcopul de Tours, în secolul al VI-lea, au constituit cea mai rară excepție: Grigore de Tours a fost nevoit să-și justifice modul de prezentare a faptelor istorice reale (împreună cu numeroase miracole)) Marx și Engels, Opere, vol XVI, partea I, p Biblioteca "Runivers" CONTEXTUL ISTORIC AL PHPLOSOFIEI MEDIEVALE f și reproduc unele dintre trăsăturile autentice ale moravurilor din acea vreme cu "nepoliticonia", lipsa de educație, numindu-se "o persoană care confundă cazurile" Dar dacă încă de la începutul Evului Mediu "preoții au primit un monopol asupra educației intelectuale și educația însăși a căpătat un caracter preponderent teologic" , atunci această poziție de monopol, la rândul ei, impunea ideologiei religioase să răspundă la întrebări care se aflau în afara ei sfera dogmei bisericeşti Pentru a nu apela la studiul realității pentru un răspuns, a fost extras din tradițiile antici Casiodor, care a întocmit un manual pentru cler, din care era convenabil să se asimileze întregul stoc de informații necesare care se păstraseră din antichitate, a învățat: "În loc să cauți cu aroganță noutăți, este mai bine să-ți potolești setea la sursa cei din vechime " Scolastica medievală este fundamental diferită de filosofia antică Ideea nu este doar că a folosit un număr foarte limitat de monumente ale culturii antice, dar însuși spiritul și semnificația culturii antice îi sunt profund străine Cu toate acestea, fragmentele culturii antice au servit ca aproape singurul material din care s-au îmbinat diverse manifestări ale noii culturi feudale, la fel ca din secolul al XI-lea ruinele templelor romane și grecești au devenit un material preferat pentru construcția catedralelor catolice Totuși, în istoria culturală a Evului Mediu, deja în perioada timpurie, iese un alt curent, la fel de străin de ideologia bisericească dominantă și de tradiția romană - arta populară Sub Carol cel Mare, au fost adunate cântece populare germane și a fost compilată o gramatică a limbii france Aproximativ în același timp, a apărut un exemplu atât de frumos de epopee precum "Cântecul lui Roland", care a ajuns până la noi abia în revizuirile ulterioare Dar aceste izvoare, ţâşnind din fundul societăţii feudale, nu au subminat încă ideologia feudal-bisericească dominantă la acea vreme, ca în secolele ulterioare ale Evului Mediu Cerința dominantă a moralității medievale, precum și a artei, a fost asceza Ochii fiecărui creștin nu trebuia să vadă nimic în lumea înconjurătoare decât dovezi ale

atotputerniciei lui Dumnezeu și confirmarea adevărului dogmei, iar trupul său nu avea să cunoască nicio bucurie și trebuia să fie omorât în numele lui purificarea spiritului Postul, abstinența, milostenia erau principalele virtuți, nu numai obligatorii pentru credincios, ci și strict reglementate Asceza corespundea structurii economice a fermelor țărănești închise și auto-reproductive ale societății feudale În viitor, odată cu dezvoltarea contradicțiilor interne ale acestui sistem, deja pe bază de bani Ibid , vol VSh, p * Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA OVICESTIEI FEUDALE În economia modernă, a fost descoperită o înțelegere contradictorie a ascezei Pe de o parte, asceza s-a redus la o cerere nedisimulata de a se supune exploatării bisericii, de a-i oferi toate surplusurile de numerar și banii: "Ai bani, răscumpără-ți păcatul", mai predica Ambrozie; pe de altă parte, asceza s-a redus la propovăduirea unei simple frugalitate, schimbată, după cuvintele lui Engels, "fie direct cu zgârcenia burgheză, fie cu virtute pompoasă, care în practică se rezumă și la zgârcenie mic-burgheză sau artizanală" ; în sfârşit, în ereziile populare, asceza exprima negarea proprietăţii private Deja în secolul al X-lea (și chiar în unele locuri la sfârșitul secolului al IX-lea) începe o cotitură profundă în cursul dezvoltării societății feudale În secolele XI-XIII acest punct de cotitură este finalizat - trecerea feudalismului la o nouă etapă, caracterizată prin creșterea relațiilor marfă-bani și includerea organică în sistemul moșiar matur al orașelor, care erau aproape necunoscute în perioada anterioară Viața comercială nu s-a stins niciodată complet în Europa medievală, ci până în secolele IX-X a fost întâmplător și superficial Cu toate acestea, comercianții arabi, sirieni și alți străini au menținut o anumită legătură între domnii feudali și lumea exterioară Stăpânii feudali puteau avea bani pentru a plăti pentru mărfuri străine numai dacă ar exista relații marfă-bani în posesiunile lor Treptat, ei încep să trateze din ce în ce mai paternalist diviziunea muncii între agricultură și industria meșteșugărească, care se conturează pe baza unei creșteri abia sesizabile a forțelor productive, adică a separării de economia țărănească a meșteșugului fuzionat inițial Cu acesta În ochii feudalului, această împărțire avea singurul sens: asigura transformarea formei naturale a plăților țărănești în bani; de acum înainte putea cere bani de la ţărani Era necesar doar să se asigure că surplusul de produs al țăranului iobag să nu devină proprietatea meșterului urban, cu care țăranul își va schimba produsele; era deci necesar să se asigure că schimbul era strict echivalent Acest lucru a fost realizat prin feudalism prin fixarea structurii breslei a meșteșugului urban medieval cu restricțiile sale viclene, cu reglementarea sa cuprinzătoare a producției și comerțului La început, orașele au rămas în aceeași dependență judiciară și administrativă completă față de stăpânul lor secular sau spiritual, ca și satele Simpla circulație a mărfurilor nu contrazicea încă deschis sistemul relațiilor feudale de producție Dar odată ce procesul a început, nu a mai putut fi oprit Alături de meșteșugari, în orașe au început să se stabilească negustori și cămătari, Marx și Engels, Soch , vol VIP, p Biblioteca "Runivers" CONTEXTUL ISTORIC AL FILOZOFIEI MEDIEVALE au început să apară germenii burgheziei Domnul însuși le era adesea îndatorat Dar principalul lucru este că, odată cu creșterea orașelor, a devenit din ce în ce mai dificil să le ținem în supunere monopolizarea proprietății de către domnii feudali pe condiția principală a producției agricole, pământul, ar putea servi drept o condiție prealabilă economică pentru dependența țăranului, dar în niciun caz a meșteșugarului sunt transformate în număr mare în comune libere, în

special în nordul Franței, Flandra și nordul Germaniei Devenind independente, orașele contribuie și la emanciparea țărănimii din jur, oferind țăranilor refugiu între zidurile lor și consacrând regula pe care "aerul orașului face liber" Apariția orașelor și a relațiilor marfă-bani extrem de agravate deja în a doua jumătate a secolului al XI-lea contradicţii de clasă în Europa de Vest De asemenea, a provocat o creștere a presiunii feudalilor asupra țăranilor și o intensificare a luptei țăranilor împotriva exploatării feudale Revolte țărănești pe scară largă, revolte locale și crime de bătrâni, numeroase evadari țărănești, creșterea ereziilor - toate acestea au mărturisit criza feudalismului vest-european De asemenea, clasa proprietarilor de pământ nu era mulțumită de situația existentă: posibilitățile de noi confiscări de pământ și iobagi în Europa de Vest fuseseră epuizate până în acest moment, expansiunea Germaniei în Orientul slav și reconquista în Spania satisfacea doar poftele unui o mică parte a domnilor feudali, în timp ce redistribuirea posesiunilor și a bogățiilor prin războaie feudale intensificate și raiduri cavalerești a întâmpinat o rezistență tot mai mare din partea celor mai mari proprietari de pământ - regii și mai ales Biserica Catolică, care cerea cu severitate respectarea "pacii lui Dumnezeu" Între timp, nevoile clasei conducătoare în condițiile dezvoltării relațiilor monetare au crescut și nu a fost posibilă creșterea productivității scăzute a muncii țărănești odată cu rezistența tot mai mare a țăranilor și slăbiciunea încă extremă a aparatului centralizat de clasă domnie - putere regală Și acum, plină de contradicții, Europa feudală-catolică, în căutarea unei ieșiri din impas, a căzut ca o avalanșă cu "cruciadele" sale asupra posesiunilor musulmane din Asia Mică, asupra Bizanțului, asupra slavilor est-europeni Țăranii au văzut în cruciade, mai ales în primele, un prilej de a ieși dintr-o stare de opresiune fără speranță; feudalii, care au umplut în curând milițiile cruciate, au văzut în aceste campanii o oportunitate de a captura noi pământuri și iobagi; negustorii din sudul Franței și nordul Italiei - modalitatea de a pune mâna pe comerțul levantin; papalitatea este un mijloc de întărire niya și extinderea puterii sale Cruciadele, care au durat peste un secol și jumătate, nu s-au încheiat deloc cu ce așteptau participanții de la ei plimbare Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂŢII FEUDALE a condus nu la răspândirea feudalismului european în amploare, ci la turnarea lui într-o maturitate internă și mai mare Europa de Vest până în a doua jumătate a secolului al XIII-lea, când cruciadele s-au încheiat, era foarte diferită de ceea ce era la începutul lor, la sfârșitul secolului al XI-lea Procesul în masă al apariției orașelor, creșterea și eliberarea lor din cătușele dependenței seniorilor cade în principal pe această perioadă; până la sfârșitul cruciadelor, Europa a fost acoperită cu multe orașe noi În nordul Italiei au apărut orașe-republici independente Țărănimea în această perioadă se afla în condiții oarecum mai ușoare și a fost intens atrasă în relațiile de piață Puterea regală într-un număr de state europene a obținut succese decisive în lupta sa împotriva separatismului feudal A fost pusă o bază solidă pentru aparatul care urma să asigure inviolabilitatea stăpânirii de clasă a domnilor feudali timp de câteva secole În același timp, acesta a fost începutul demarcației naționale a Europei, al formării statelor naționale O puternică putere de stat centralizată se conturează în Anglia până la sfârșitul secolului al XI-lea, în Franța - în secolele XII-XIII, deși consolidarea sa finală și unificarea Franței s-a prelungit până în secolul al XV-lea O întărire semnificativă a guvernului central se observă în secolele X-XIII iar în Germania, mai

ales sub împărații Staufen, precum și întărirea puterii seculare a papilor în Italia în aceeași perioadă Dar, spre deosebire de regii englezi și francezi, papii, care erau cei mai mari suverani ai Italiei, și împărații Germaniei, nu le păsa atât de mult să-și întărească puterea pe un teritoriu național limitat, ci urmăreau spectrul unui "imperiu mondial" ", adică stăpânirea supremă în lumea romano-catolica occidentală Lupta papilor și împăraților "Sfântului Imperiu Roman" care a umplut secolele XI-XIII? ansamblu de situații și episoade dramatice, a fost sortit deplină inutilitate, întrucât pretențiile ambelor părți opuse nu corespundeau direcției obiective a dezvoltării istorice a popoarelor europene Mai mult decât atât, tocmai Germania și Italia, din care au provenit aceste pretenții, au fost cele mai slabe și mai fragmentate din punct de vedere politic, reprezentând o grămadă haotică de state mici și mai mici independente sau semiindependente Prăbușirea pretențiilor papalității de a domina autoritățile seculare ale Europei și declinul general al papalității, care a început în secolul al XIV-lea, nu au fost nicidecum rezultatul forței Imperiului German, ci al întăririi altor țări din Europa de Vest state-națiune - Franța și Anglia În secolele XIV-XV clasa întărită și consolidată de feudali a lansat o nouă ofensivă împotriva muncitorilor orașului și ai zonei rurale, în special țăranilor, încercând să compenseze în noile condiții tot ceea ce trebuia parțial cedat în secolele precedente de criză Acum feudalismul s-a adaptat deja la noile condiții ale relațiilor de piață, s-a mutat în principal la forma banilor Biblioteca "Runivers" CONTEXTUL ISTORIC AL FILOZOFIEI MEDIEVALE chiria terenului, solid fuzionată cu capitalul comercial și cămătaresc Țăranii și feudalii s-au ciocnit între ei în marile bătălii de clasă din secolele al XIV-lea și al XV-lea Rezultatul imediat al războaielor țărănești care au cuprins Anglia, Franța, Cehia, Spania, aproape în toată Europa de Vest și Centrală la acea vreme a fost înfrângerea țărănimii și nu putea fi altfel până când liderul eliberării pe scena istorică au apărut toţi oamenii muncitori - proletariatul Dar țăranii au luptat pentru un nou pas înainte în dezvoltarea forțelor productive și, indiferent de forma subiectivă a revendicărilor lor, ei au urmărit în mod obiectiv să întărească și să întărească la maximum principala unitate de producție a societății - agricultura țărănească În bătăliile antifeudale de clasă din secolele XIV-XV, în Jacquerie, în răscoala lui Wat Tyler, în războaiele husite, într-o anumită măsură, problema venirii venirii capitalismului era deja o concluzie dinainte, deși relaţiile capitaliste nu se conturaseră încă şi doar pe alocuri prima lor creştere se făcea "Deși primele începuturi ale producției capitaliste se găsesc sporadic în orașele individuale de-a lungul Mediteranei deja în secolele al XIV-lea și al XV-lea, cu toate acestea, începutul erei capitaliste se referă doar la secolul al XVI-lea " Caracterul capitalist cel mai clar exprimat a fost în secolele XIV-XV dezvoltarea economică a unor orașe din nordul Italiei, în special Florența, dar marea majoritate a orașelor europene erau încă formațiuni pur medievale, a căror bază era meșteșugul breslei Cu toate acestea, la vremea aceea, deja se forma în ei o nouă pătură socială, plebeii, "un simptom viu al dezintegrarii societății feudale și bresle-urbane" (Engels) Nu a fost nici măcar un pre-proletariat, ci predecesorul său istoric "Opoziţia plebea" din oraşe s-a contopit uneori cu "opoziţia ţărănească" într-o singură forţă revoluţionară antifeudală La celălalt pol al orașului medieval, s-au conturat burgherii urbani, embrionul viitoarei burghezii Burgerii nu au simțit încă nevoia, mai devreme sau mai târziu, să intre într-o luptă pentru putere cu feudalii, dar au trăit deja groază la răscoalele maselor Prin

urmare, majoritatea orășenilor prosperi gravitau către patriciatul urban, către acea elită urbană conducătoare, care era ferm îmbinată cu privilegiile feudale și cu întregul sistem feudal Doar un mic strat de orășeni, într-o formă sau alta, s-a învecinat cu tabăra antifeudală Alături de revoltele în masă de-a lungul Evului Mediu, și mai ales din secolele XI-XII, ereziile au fost cea mai importantă formă de expresie a protestului social "Opoziția revoluționară împotriva feudalismului străbate întregul Ev Mediu În funcție de condițiile de timp, apare în formă Marx și Engels, Soch , vol XVII, p , Biblioteca "Runivers" "' FILOZOFIA SOCIETĂŢII FEUDALE' misticii, acum sub forma ereziei deschise, acum sub forma unei revolte armate Aceste trei forme se contopeau adesea una cu alta si se transformau una in alta În cazurile în care erezia era o expresie directă a opoziției țărănești și plebeilor, ea era de obicei combinată cu o revoltă (John Voll în revolta lui Wat Tyler, taboriții în războaiele hușite etc) Când erezia exprima opoziția (> poziția lui Wat Tyler) orăşeni, îndreptat mai ales împotriva bogăţiei şi decăderii morale a clerului, era de un caracter mai moderat şi mai restrâns (Arnold de Brescian, albigenzi, Vik-lef, Hus, chashniki etc) Dar în toate cazurile, când a fost vorba de lupta împotriva feudalismului în ansamblu sau cu oricare dintre aspectele sale esențiale, această luptă a fost îmbrăcată invariabil tocmai sub forma ereziei, sub forma unei negare a anumitor dogme teologice ale dogmei ortodoxe , și a fost ascuns sub o coajă religioasă Explicația pentru aceasta ar trebui căutată în monopolizarea de către Biserică a întregii vieți mentale a Evului Mediu, în fuziunea profundă a Bisericii cu feudalismul, în identificarea inviolabilității ordinii religioase dogmatice și ritualice cu inviolabilitatea celei pământești ordine juridică feudală, în consacrarea acestei ordini juridice pământești de către autoritatea divină "Este clar că în aceste condiții, atacurile generale asupra feudalismului, și mai ales atacurile asupra bisericii, toate doctrinele revoluționare, sociale și politice, trebuie să fi fost în același timp erezii teologice Pentru a putea ataca relațiile sociale, a fost necesar să se înlăture din ele vălul sfințeniei Deși lupta cu puterea seculară a luat din secolul al XI-lea forțe semnificative în Biserica Catolică, deși din aceeași perioadă biserica începe să creeze un sistem grandios de agresiune militaro-religioasă împotriva "necredincioșilor" sub forma diferitelor ordine cavalerești spirituale din Orient, în Spania, în statele baltice, sarcina ei principală a rămas lupta neobosită împotriva tot felul de erezii "Un păgân este mai bun decât un eretic", spuneau ei la începutul Evului Mediu Lupta împotriva ereziilor a fost dusă printr-o varietate de mijloace - de la expediții pur militare punitive (cum ar fi, de exemplu, "cruciada" împotriva albigenzilor la începutul secolului al XIII-lea) până la diferite metode de teroare bisericească: excomunicare, ardere eretici, tortura etc Mişcarea franciscană, a apărut la începutul secolului al XIII-lea ca erezie mendicantă a poporului, biserica a reușit să subjugă și să facă din ea un instrument flexibil pentru pătrunderea maselor Din măruntaiele unui alt ordin mendicant - dominicanii - în secolul XПI s-a născut Inchiziția Mai ales vigilentă, cu o atenție intensă, biserica a urmărit disputele științifice ale teologilor scolastici, dintre care eretici Marx și Engels; Opere, vol VSh, p - Ibid , p Biblioteca "Runivers" CONTEXTUL ISTORIC AL FILOZOFIEI MEDIEVALE mișcările au prins scânteile de îndoială sau de protest și le-au avântat în flăcările luptei sectare Întreaga organizare a educației în Evul Mediu era concentrată în mâinile bisericii Școlile existau doar la mănăstiri și la capitolele

catedrale Universitățile apărute în secolele XII-XIII au fost și ele organe directe ale bisericii: în ele predarea era condusă în principal de călugări-predicatori "În mâinile preoților, politica și jurisprudența, ca toate celelalte științe, s-au transformat în simple ramuri ale teologiei și s-au bazat pe aceleași principii care o dominau" Și totuși "această dominație supremă a teologiei în toate domeniile activității mentale" nu putea decât să fie subminată treptat de acumularea treptată a cunoștințelor reale Noile cerințe ale economiei au stimulat creșterea cunoștințelor, care era deja vizibilă în secolul al XIII-lea În secolele XIV-XV, combinate cu asaltul noilor relații sociale, cunoștințele reale au crescut din ce în ce mai repede și au erodat complexul, dar fragilul edificiu teologico-scolastic Orizonturile sociale se extind și ele: cruciadele au spart prin izolarea și limitările conștiinței europene, lumea părea nemăsurat mai complexă Creșterea comerțului a fost asociată cu extinderea orizonturilor geografice; în secolul al XIII-lea trimisul Sf Ludovic a ajuns in capitala mongolei, Karakorum, iar franciscanul Plano Carpini a vizitat Hoarda de Aur Au deschis calea venețianului Marco Polo, iar secolul al XV-lea era deja plin de mari și mici descoperiri geografice Un alt curent care a subminat monopolul bisericii asupra vieții spirituale a fost dezvoltarea literaturii și artei seculare Creativitatea artistică populară nu a fost complet distrusă într-una dintre perioadele Evului Mediu, deși biserica a încercat să monopolizeze atât artele plastice (sub formă de statui sumbre ale bisericii, iconografie bizantină, arhitectură gotică), cât și muzica și poezia (în formă de psalmi și imnuri bisericești), și chiar un teatru (sub formă de mistere bisericești) Dar misterele au evocat parodii populare spontane, "sărbătorile bufonului", cu care biserica era neputincioasă să lupte, iar chiar sculptura și pictura bisericească au spart trăsăturile fanteziei populare atunci când a fost vorba de a înfățișa nu sfinți, ci "duhuri rele" Folclor oral: cântece despre fapte cavalerești (chansons de geste), cântate de trobauri, poezie lirică purtată de trubaduri, menestreli și minnesingeri, aparând în final din secolul al XIII-lea fabulele populare (fabliaux) erau adesea o satira asupra sistemului existent și, în primul rând, asupra bisericii Aceste izvoare dătătoare de viață, contopindu-se într-un singur pârâu, au spart curând toate barajele gândirii bisericești și ale cultului feudal Ibid Ibid Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂŢII FEUDALE excursii La sfârșitul secolului XIII-începutul secolului XIV Florentinii au produs o revoluție în pictura bisericească care i-a entuziasmat profund pe contemporani, începând să înfățișeze chipuri și trupuri umane vii în loc de scheme moarte O provocare îndrăzneață pentru ordinea existentă a fost opera marelui Dante A fost " ultimul poet al Evului Mediu și în același timp și primul poet al timpurilor moderne" \ Petrarh și Boccaccio au anunțat deja cu voce tare apariția unei noi culturi Capitalismul din nordul Italiei a fost zdrobit de atacul reacției feudale Dar victoria a fost de scurtă durată Zilele feudalismului erau deja numărate Capitolul II PARADIS PIYA SCOLASTICĂ Mișcările sociale și politice ale erei feudalismului s-au reflectat în mintea participanților lor ca diverse tipuri de ideologii religioase, doctrine religioase și dogme despre puterea seculară și spirituală, despre Dumnezeu și viața plăcută lui Dumnezeu, despre credința corectă etc formă religioasă a iluziilor ideologice, sub puterea căreia au căzut participanții la lupta de clasă a Evului Mediu, faptul că în Evul Mediu aproape toată educația, pregătirea și aproape toată știința medievală era concentrată în mâinile bisericii feudale Savanții, filozofii și

scriitorii medievali erau în majoritatea clerului: clerici, episcopi, prelați Gândurile reprezentanților bisericii feudale erau gândurile clasei conducătoare Dar chiar și în acele cazuri în care mișcările socio-politice din Evul Mediu îndreptate împotriva ordinii conducătoare au căpătat caracterul unor mișcări largi de masă, ele au primit o motivație religioasă deosebită și s-au dezvoltat sub lozinci religioase Agricultura de subzistență, fragmentarea și izolarea unităților economice, dezvoltarea slabă a comerțului, condițiile dure de muncă forțată - toate acestea au fost cea mai mare frână a progresului tehnic și științific Țările din Europa de Vest au ajuns în secolele VIII-XIII mult în urma arabilor Nivelul relativ ridicat al tehnologiei și științei arabe, asimilarea de către arabi a moștenirii științifice și filozofice a lumii antice prezintă un contrast izbitor în comparație cu nivelul Evului Mediu vest-european Până în secolul al XIII-lea Știința și cultura arabă au mers cu mult înaintea europeană Încătușată de un nivel economic și tehnic scăzut, pierzând moștenirea culturii antice, subordonată intereselor bisericii feudale, știința europeană era inferioară științei arabe atât în ceea ce privește amploarea intereselor, volumul cunoștințelor, cât și energia de dezvoltare a problemelor științifice și formularea educației Marx și Engels, Opere, vol XVI, partea a II-a, p Biblioteca "Runivers" SCOLARIA TIMPURIE H Cu toată înapoierea ei, știința europeană a Evului Mediu nu era încă o stagnare continuă Centrele progresului științific erau orașele medievale cu populația lor mult mai mobilă decât în castele și sate, formate din negustori, marinari, artizani Elemente de cunoștințe experimentale din domeniul mecanicii, chimiei, medicinei, geografiei au pătruns în știința medievală tocmai datorită legăturilor cu lumea exterioară pe care le desfășurau orașele comerciale Sistemul de învăţământ medieval, concentrat în mâinile bisericii, s-a construit astfel: în prima concentrare de ştiinţe predate în şcoli, în aşa-numitele "trei căi" (trivium), se predau gramatica, dialectica şi retorica; în a doua concentrare, sau în "cu patru căi" (quadrivium), au fost deja introduse elemente de aritmetică, geometrie, acustică ("muzică") și astronomie În secolul al IX-lea scoli monahale si parohiale au existat in mai multe locuri din Irlanda, Germania, Franta si Italia Unele școli s-au remarcat în special și au devenit centre de educație cunoscute În dezvoltarea acestor școli - Chartres, Lyon, Reims, Fulda - s-au conturat treptat bazele sistemului pedagogic și științific, care mai târziu a devenit cunoscut sub numele de "scolastică", adică învățarea școlară La mijlocul secolului al XII-lea în Italia există Universitatea din Bologna, școala superioară de științe juridice; în Franţa - parizianul cu facultăţile de teologie, drept, medicină şi "artistic" (filosofic) Universitatea din Paris secolele XII-XIII a fost o corporație tipică medievală de profesori și studenți, înzestrată cu drepturi speciale, care i-au fost acordate în și Papa Inocențiu al III-lea Evul mediu vest-european se caracterizează prin uitarea realizărilor științifice străvechi Adevărat, religia creștină și patristica conțineau multe elemente ale învățăturilor filozofice antice, evreiești și răsăritene O importanță deosebită au avut continuitatea în domeniul dreptului roman, limba latină, care a deschis accesul la comorile literaturii antice, și destul de semnificative, mai ales în Italia, rămășițele monumentelor de artă antică Cu toate acestea, volumul de cunoștințe moștenit din antichitate și disponibilitatea surselor literare, științifice și filozofice disponibile pentru filozofii europeni din Evul Mediu timpuriu au fost extrem de limitate Marea majoritate a principalelor monumente

filozofice ale lumii antice au fost fie complet pierdute, fie uitate, rămânând în obscuritate Aici, în primul rând, este necesar să se constate pierderea și uitarea monumentelor materialismului antic, semnificative pentru Evul Mediu și explicate nu numai prin accidente nefavorabile ale istoriei Dar chiar și clasicii idealismului antic nu erau cunoscuți la acea vreme în niciun caz în întregul volum al lucrărilor supraviețuitoare De la Platon, Evul Mediu timpuriu nu cunoștea decât o traducere latină incompletă, fragmentară a Timaeus; conținând Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂŢII FEUDALE eseu platon-pitagoreic despre cosmologie De la Aristotel se cunoșteau doar tratatul "Categorii" și tratatul "Despre interpretare" Nici "Metafizicieni", nici "Fizica", nici "Politica", nici "Analiștii" nu au fost cunoscuți din surse primare până la mijlocul secolului al XII-lea Cunoașterea logicii lui Aristotel a fost realizată prin traduceri ale declarațiilor comentatorilor neoplatoniști de mai târziu despre Aristotel Dintre acestea, a fost studiată în special "Introducerea în categorii" a neoplatonicului din secolul al III-lea Porfir De mare prestigiu s-a bucurat și Boethius (-), autor a numeroase lucrări de logică ("Introducere în silogismul categoric", "Despre silogismul categoric", "Despre silogismul hipotic", "Despre diviziuni", "Despre definiție" , "Despre diferență"), precum și o serie de lucrări de comentariu la lucrările logice ale lui Aristotel și Porfirie Astfel, marea majoritate a celor mai importante opere ale lui Aristotel nu numai că nu au fost cunoscute, dar ceea ce se știa nu a venit într-un conținut adecvat, ci într-o reinterpretare neoplatonică Același curent neoplatonic se face simțit în expunerile filozofiei lui Platon care au fost larg răspândite în primele secole ale Evului Mediu Dintre acestea au fost citite în special cărțile platonicianului secolului al II-lea Apuleius ("Despre învățăturile lui Platon") și Fals Apuleius ("Mercur" și "Hermes de trei ori cel mai mare") Și mai slabe erau reflectările gândirii științifice și filozofice antice în compendii și compilații, potrivit cărora Evul Mediu timpuriu studia, în manualele lui Casiodor, Isidor de Sevilla (sec VII), Beda (secolele VII-VIII), Alcuin (VIII), Episcop (de Tours, care a fondat o școală mănăstirească la Tours sub Carol cel Mare, și Raban Maurus (sec IX), Episcop de Mainz, cunoscut și pentru activitățile sale didactice și manualele sale, întocmite pe baza lucrărilor sale predecesorii A doua sursă - deși indirectă și nesigură - pentru cunoașterea Evului Mediu cu filosofia antică au fost scrierile teologilor creștini Cu toate acestea, prezentarea și citarea autorilor antici aici este extrem de tendențioasă, unilaterală, adesea complet necinstită, dictată de unicul scop de a discredita un inamic urât Doar câțiva autori - Origen în secolul al III-lea iar la Augustin în secolele IV-V, razele gândirii filosofice străvechi străpung grosimea speculației creștine și influența puternică a metodei antice de filosofare este încă evidentă Dar în conformitate cu interesele bisericii din acest moment, din lumea bogată și diversă a autorilor antici, influențează în principal platonicieni și neoplatoniști În special, neoplatonismul, cu spiritismul său mistic și superstițiile gnostice, a devenit pentru Evul Mediu unul dintre principalii conducători ai influenței gândirii antice Nu este, așadar, de mirare că prima construcție filozofică majoră Biblioteca "Runiverse" scolastica timpurie O bucată de filozofie medievală - învățătura lui Ioan Eriugena (secolul al IX-lea) - s-a dovedit a fi complet neplatojiană O caracteristică a dezvoltării gândirii filosofice într-o societate feudală este aceea că toate interesele cercetării filosofice erau subordonate intereselor, controlului și conducerii bisericii În Evul

Mediu, gândirea filosofică putea exista doar ca gândire teologică, în coaja uneia sau alteia doctrine a bisericii Orice chestiune filosofică putea primi drepturi de cetățenie doar cu condiția ca să fie asociată cu una sau alta problemă teologică Filosofia era "roaba teologiei" (ancilla tbeologiae) Cosmologia idealistă, filosofia istoriei, antropologia și etica au stat la baza concepției filozofice a bisericii, reprezentând un amestec complex și contradictoriu de elemente ale construcțiilor religioase și filosofice orientale, evreiești și grecești Cu toate acestea, aceste învățături au trebuit să se adapteze celor predominante în secolul al IV-lea şi formele de dogmă bisericească fixate de dezvoltarea ulterioară Dar lupta dintre idealism și materialism nu a putut fi distrusă de dominația dogmei bisericești Această luptă a căpătat forme istorice deosebite S-a dovedit a fi un înveliș teologic mediat, care a învăluit fiecare dispută filosofică și care, într-o oarecare măsură, a mascat lupta dintre cele două tabere în filosofie, complicând identificarea acesteia Astfel, cunoscuta dispută a scolasticii din Evul Mediu despre realitatea genurilor comune (universale) a fost considerată de figurile de frunte ale bisericii, în primul rând, nu ca o luptă a direcțiilor filozofice, ci ca o dispută asupra semnificația principalelor dogme ale credinței: trinitate, întrupare, transsubstanțiere etc Doctrina "realismului" extrem a afirmat că numai generalul și unul există cu adevărat, totuși individul și pluralul doar par să existe și nu sunt altceva decât o înșelăciune a percepției senzoriale Doctrina "nominalismului" extrem a afirmat că doar obiectele separate există cu adevărat, formând un set real de lucruri, totuși generalul și unicul par să existe și nu au nicio semnificație în afara gândirii și limbajului, care folosește termeni generali Dar aceste învățături au fost discutate și privite de autoritățile bisericii în primul rând ca anumite tipuri de interpretare a dogmelor bisericești După cum știți, dogma principală a credinței catolice este dogma trinității, adică doctrina că Dumnezeu este unul în esență, dar trinitate în persoane ("tatăl", "fiul" și "duhul sfânt") Interpretarea ecleziastică a acestei dogme, care s-a conturat ca o doctrină ortodoxă, a afirmat că unitatea lui Dumnezeu este la fel de reală ca și trinitatea sa Învățătura bisericii ortodoxe a luptat cu înverșunare ca eretică nu numai împotriva tuturor interpretărilor care neagă realitatea unității divine, ci și împotriva tuturor învățăturilor, Biblioteca "Runiverse" FILOZOFIA SOCIETĂŢII FEUDALE negând realitatea trinității divine Doctrina conform căreia Dumnezeu există cu adevărat doar ca unul, în timp ce trinitatea nu are existență reală, a fost considerată o erezie evidentă Dar doctrina opusă a fost considerată la fel de eretică, afirmând că numai persoane separate ale trinității există în realitate: "tată", "fiu" și "duh", iar unitatea lor nu este reală Poziția luată de biserică cu privire la problema realității persoanelor trinității divine a determinat atitudinea contradictorie a bisericii față de învățăturile filozofice ale realismului și nominalismului Pentru biserică, realismul extrem era o doctrină la fel de periculoasă ca nominalismul extrem Oricât de semnificative ar fi fost avantajele "realismului" în ochii bisericii, în formele ei extreme el s-a dovedit inacceptabil pentru ortodoxia catolică În primul rând, "realismul" extrem, conform căruia doar generalul există cu adevărat, a condus inevitabil la negarea realității persoanelor din trinitatea divine În al doilea rând, doctrina realistă a dus la panteism, la negarea unui zeu personal și la identificarea lui zeu cu substanța generală a naturii În al treilea rând, realismul părea periculos pentru campionii catolicismului militant prin faptul că

doctrina, care recunoaște dreptul la adevăr numai generalului, era înclinată, în problema religiei adevărate, să aducă în prim-plan numai credințe și poziții comune tuturor religiilor Din acest punct de vedere, creștinismul, împreună cu alte religii, părea adevărat nu în ceea ce constituia diferența sa specifică față de religiile evreilor, grecilor antici, mahomedanilor, ci în ceea ce avea în comun cu toate aceste crezuri În fața acestor considerații, care aveau în vedere interesele imediate ale bisericii feudale și ideologia ei, toate acele avantaje teoretice pe care le avea realismul pentru fundamentarea învățăturilor idealismului medieval păreau secundare Interesele practice au preluat controlul, iar realismul extrem a fost respins oficial Lucrarea principală a lui Ioan Eriugena "Despre împărțirea naturii" a fost condamnată în ca eretică la Catedrala din Paris În , Papa Honorius IP nu numai că a confirmat această condamnare, dar a condamnat și cartea Eriugenei să fie arsă Nu mai puțin periculos părea în ochii ideologilor bisericii și ai raționalismului, spre care gravitau mulți susținători ai "realismului" Realiștii medievali nu numai că au afirmat că singura realitate este generalul, dar, urmând tradițiile platonismului, ei au declarat că acest general poate fi înțeles nu de simțuri, ci doar de minte Și, deși în cea mai mare parte au fost de acord că rațiunea fără credință nu dă cunoaștere adevărată, totuși, pe de altă parte, ei au susținut că adevărurile credinței trebuie confirmate, dovedite și fundamentate de rațiune Deci, Eriugena a susținut că autoritatea vine din minte, și nu invers Dacă în timp credința precede rațiunea, atunci în esență rațiunea este mai presus decât credința O autoritate nesusținută de rațiune nu se poate apăra Opus minții, opi Biblioteca "Runivers" ASTICS EGAL ΟΣΟΙ bazarea pe propriile sale dovezi nu necesită sprijin de către autoritate Anselm, episcopul de Canterbury (secolul al XI-lea), s-a încăpățânat să demonstreze că și cea mai transcendentă poziție a religiei - doctrina existenței lui Dumnezeu - poate fi dovedită prin argumentele rațiunii Aceste încercări s-au întâlnit invariabil cu opoziție din partea bisericii Credința raționalistă în puterea rațiunii de a da cheia sacramentelor credinței a părut întotdeauna suspectă și periculoasă pentru conducătorii bisericii, care au înțeles bine unde ar putea duce rațiunea Biserica a simțit fără îndoială amploarea pericolului pe care îl reprezintă premisele raționalismului religios "Tot ceea ce este rezonabil trebuie să fie demonstrat Tot ceea ce nu poate fi dovedit nu poate fi rațional" - aceasta este formula nespusă, dar invariabil implicită a raționalismului "realist" Această formulă era foarte dezagreabilă pentru conducătorii bisericii Nu ar fi mai bine, s-au gândit ei, să recunoască că adevărurile credinței, prin însăși natura lor, nu sunt supuse judecății rațiunii și nu pot fi dovedite sau infirmate O ofensivă sistematică este lansată împotriva raționalismului teologic Cele mai mari autorități ale scolasticii în perioada de apogeu în secolul al XIII-lea caută să limiteze gama dogmelor religioase care pot fi dovedite prin puterea rațiunii Deja Albert (poreclit cel Mare) considera ca dogmele trinității, întrupării și învierii sunt de nedemonstrat Toma de Aquino, pe lângă aceste dogme, a declarat de nedemonstrat și dogmele despre creație în timp, despre păcatul originar, despre sacramente, purgatoriu, Judecata de Apoi și pedeapsa De asemenea, Duns Scotus a declarat de nedemonstrat doctrina creației din nimic și a nemuririi Chiar și existența lui Dumnezeu și unitatea naturii sale au fost declarate de nedemonstrat de către William de Ockham în secolul al XIV-lea Cu toate acestea, în epoca luată în considerare - în secolele IX-XI - raționalismul teologic încă își

dezvolta forțele Cele mai mari minți ale epocii erau profund convinse de capacitatea minții de a fundamenta totul, chiar și dogmele iraționale ale credinței Din "dialectică", așa cum era numită atunci arta argumentării și a probei, se așteptau adevărate minuni Acest raționalism teologic a jucat un rol major în dezvoltarea filozofiei medievale Dialectica gândirii i-a condus adesea pe filozofii scolastici, stimulați de interese religioase și ecleziastice, cu mult dincolo de limitele întrebărilor și disputelor teologice pur religioase Ridicate ca întrebări de teologie, problemele realității generalului și individului, ale unuia și ale multor, și-au dezvăluit și conținutul lor cu adevărat filozofic, independent de teologie Acest lucru a fost facilitat în mare măsură de lipsa de independență a gândirii filosofice din Evul Mediu, de dependența acesteia de filozofia greacă, romană, arabă și evreiască Oricât de mult s-au străduit scolasticii să-i considere pe Aristotel și Platon doar ca "teologi", ei nu au reușit întotdeauna Boro- Biblioteca "Runivers" >YL S FIYA >Y DALN G DE CREATURI Problemele "slovace" s-au dovedit a fi filozofice, dispute dogmatice aduse aproape de problemele ontologiei, teoriei cunoașterii, psihologiei și logicii Influența studiilor filosofice ale lui Platon și Aristotel nu se putea termina la granița pusă în fața lor de îngustimea sarcinilor religioase și bisericești specifice formulate cu precizie Pe arborele uscat al scolasticii, hrănit cu sucurile dătătoare de viață ale gândirii filozofice străvechi, au apărut încetul cu încetul lăstari și ramuri verzi Dialectica particulară a dezvoltării filosofice din Evul Mediu timpuriu a condus la o renaștere în formulele teologice ale antagonismului filosofic fundamental - lupta dintre materialism și idealism Controversa primordială, care deja în antichitate împărțea filozofii în două tabere, și-a făcut loc în tezele și argumentele disputelor scolastice Canalul pe care s-a îndreptat idealismul scolastic a fost în principal învăţătura realiştilor Doctrina nominaliştilor a devenit acelaşi canal pentru tendinţa emergentă a materialismului Cu toate acestea, am greși și ne-am abate de la cerințele cercetării istorice concrete dacă am identifica fără rezerve realismul scolastic cu idealismul medieval și nominalismul scolastic cu materialismul Relația reală dintre aceste învățături era mult mai complexă și mai indirectă V I Lenin, în remarcile sale critice împotriva lui Struve, a obiectat la analogii grăbite între aceste curente, neverificate de un studiu istoric concret Într-adevăr, realismul și nominalismul nu au acționat ca doctrine filozofice independente, ci doar ca diferite curente de gândire teologică Realismul a coincis cu idealismul, în timp ce nominalismul a coincis cu materialismul doar într-o tendință Această coincidență se găsește doar în formele extreme ale ambelor curente Realismul extrem, afirmând realitatea comunului și a unitului, a identificat acest comun cu Dumnezeu și cu cele mai înalte emanații spirituale ale divinității: mintea, sufletul lumii Conform unei astfel de învățături, se părea că generalul exista înaintea lucrurilor concrete - ca idei în mintea lui Dumnezeu În conformitate cu această ontologie, realismul a gravitat și spre viziuni explicit idealiste și raționaliste în chestiuni ale teoriei cunoașterii, întrucât generalul, singura realitate adevărată, poate fi înțeles nu prin senzație sau percepție senzorială, ci doar prin rațiune suprasensibilă Esența idealistă a realismului extrem este evidentă La fel de evidentă este apropierea lui de o formă specifică de idealism: de filosofia lui Platon și a neoplatoniștilor Modalitățile concrete de mediere a realismului medieval de către idealismul platonic și neoplatonic sunt, de asemenea, bine stabilite Biblioteca "Runivers"

SCOLARIA TIMPURIE Beria, sunt bine cunoscute și nu lasă îndoieli cu privire la această relație Legătura dintre nominalism și materialism se dezvăluie în primul rând în recunoașterea realității lumii sensibile, care este caracteristică nominalismului Nominaliştii nu numai că nu se îndoiesc de realitatea obiectivă a lucrurilor sensibile individuale, dar de asemenea afirmă că numai lucrurile individuale au fiinţă reală, spre deosebire de generalul, care există numai pentru gândire Nu mai puțin clară este tendința materialistă a unora dintre învățăturile nominalismului în teoria cunoașterii Aceste învățături recunosc ca un instrument de încredere al cunoașterii nu rațiunea, îndreptată către esențe generale presupuse reale, ci percepțiile senzoriale, al căror subiect este singurele lucruri reale, individuale Dar, alături de forme extreme de realism și nominalism, au existat și până la începutul secolului al XIII-lea formele de compromis au avut prioritate, unind Platon cu Aristotel Învățătura lui Aristotel, oscilând între idealism și materialism, a devenit baza filozofică pentru cele mai mari construcții ale secolului al XIII-lea: Albert, Toma d'Aquino și Duns Scot Dar chiar mai devreme, în prima jumătate a secolului al XII-lea, Pierre Abelard, care era în principal pe baza nominalismului, a elaborat o formulă unificatoare conciliantă Pe de altă parte, realismul medieval nu a fost întotdeauna idealist necondiționat După cum s-a menționat mai sus, realismul extrem al aripii neoplatonice s-a marginit adesea de panteism și a condus la identificarea lui Dumnezeu cu natura Cu ce probleme s-a confruntat această filozofie, atât de diferită de filosofia anterioară a societății sclavagiste și de filosofia ulterioară a societății capitaliste? Mulți istorici ai filozofiei susțin că principalele întrebări ale filosofiei medievale au fost întrebări epistemologice care decurg din necesitatea delimitării funcțiilor cunoașterii și credinței, delimitarea exactă a ariei fiecăreia dintre ele Cu toate acestea, o astfel de caracterizare simplifică prea mult problema subiectului filosofiei scolastice Această filozofie nu era doar logic-epistemologică Întrebările despre relația generalului cu particularul și singularul au fost strâns legate de probleme ontologice și etice În funcție de soluționarea disputei despre general și individual, a existat și o soluție la problema predestinației, a liberului arbitru, a primatului funcțiilor sufletului uman și a bazei individualității Sub forma unor dispute teologice despre predestinare și limitele liberului arbitru, filozofii medievali au pus întrebări despre comportamentul uman, despre regularitatea care îl guvernează și despre posibilitatea cunoașterii acestuia Învățăturile lui Augustin, Anselm, Duns Scotus despre voința umană și limitele libertății ei au avut nu mai puțin interes și semnificație pentru filosofia medievală decât disputele despre natura generalului și particularului Istoria filosofiei, vol I Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂŢII FEUDALE Problemele de psihologie au fost, de asemenea, intens dezvoltate Filosofia, determinată de învățăturile religioase despre suflet și nemurirea lui, avea temeiuri speciale pentru a fi interesată de întrebări despre natura sufletului, despre relația dintre funcțiile sale etc Dar întrebările logico-epistemologice au predominat totuși S-a arătat deja mai sus că pentru Biserică întrebarea dacă toate dogmele credinței sunt dovedibile prin mijloacele rațiunii a căpătat o valoare departe de a fi doar teoretică Pulsul slab al vieții de cercetare, împingerea deoparte a problemelor științifice autentice de către cazuistica teologică au determinat caracterul formalist al învățării medievale De mare importanță în practica vieții științifice a Evului Mediu, și în special în practica școlilor

superioare, a fost dezbaterea publică ca formă de stabilire și demonstrare a adevărului și, în consecință, ca formă de expunere și infirmare a iluziei Necesitatea coordonării poziției dovedite cu dogmele învățăturii bisericești și cu opiniile autorităților bisericești, pe de o parte, a limitat extrem de mult domeniul de cercetare posibilă, imparțială și liberă a problemei, pe de altă parte, a contribuit la dezvoltarea abilității logice formale, arta comparării formale a tezelor, premiselor, concluziilor și abilității formale inferențe și dovezi Sarcina nu era atât de a găsi și a stabili ceva nou și necunoscut, cât de a inspira convingerea că teza prezentată nu este în conflict cu dogmele și opiniile autorităților bisericești, care erau considerate anterior infailibile și incontestabile Inutilitatea acestei logici și epistemologie formaliste stă nu numai în temele absurde și în forma disputelor, care au fost de mai multe ori subiectul unei descrieri satirice, ci și în inconsecvența internă și impracticabilitatea sarcinii în sine: combinarea cercetării logice cu învăţături predate şi, de fapt, complet iraţionale Cel mai mare filozof al scolasticii timpurii, scoțianul John Scotus Eriugena (-), a fost unul dintre puținii filozofi ai secolului al IX-lea care cunoștea ambele limbi antice și cunoștea învățăturile lui Platon și Aristotel Se știu puține despre viața și opera Eriugenei Există informații despre invitația sa de către Carol cel Chel în Franța, unde, începând cu anii , a predat la școala de la curte Lucrarea lui Eriugena "Despre predestinarea divină" a fost motivul ciocnirii lui Eriugena cu curia papală, care i-a condamnat opera în de volume Nu se cunosc circumstanțele încetării activității și vieții Eriugenei Lucrarea sa principală este Despre diviziunea naturii În scrierile sale, Eriugena a căutat să rămână fidel învățăturilor Bisericii Catolice Dar cunoașterea filozofiei neoplatonice a condus la faptul că, în doctrina sa despre natură, el Biblioteca "Runivers" SCOLARIA TIMPURIE uşor deviat de la dogma ortodoxă Recunoscând în mod oficial inviolabilitatea autorității bisericești, Eriugena a remarcat ambiguitatea și ambiguitatea acesteia Adevărul este ascuns în Scriptură sub acoperirea unor imagini care trebuie interpretate de minte În interpretarea Scripturii, mintea trebuie să fie ghidată de opiniile și judecățile autorităților Bisericii Adevăratele afirmații despre natura lui Dumnezeu pot, după Eriugena, să nu fie propriile noastre presupuneri, ci doar ceea ce ni se dezvăluie prin Scriptură și ceea ce poate fi dedus din textele ei; dar ceea ce deducem din Scriptură nu trebuie să fie contrar rațiunii Deși în timp credința precede rațiunea, totuși în puterea cognitivă rațiunea este superioară credinței Adevărata autoritate nu poate fi decât adevărul stabilit de rațiune și comunicat de Părinții Bisericii în tradiția scrisă "Orice autoritate care nu este aprobată de adevărata rațiune", spune el, "pare slabă" Pe baza interpretării sale a relației dintre credință și rațiune, Eriugena a construit un sistem de filozofie care acoperă problemele de bază ale ființei și cunoașterii În învățăturile lui Eriugena, teoria cunoașterii și "dialectică" sunt derivate din "ontologia" realismului "Dialectica" Eriugena numește o doctrină specială a ființei "Proprietatea dialecticii", explică Eriugena, "este că natura tuturor lucrurilor care pot fi doar înțelese, de a separa, conecta, dezmembra, indică locul potrivit al fiecărui lucru " El explică că cercetarea dialectică nu este ghidată de punctele de vedere sau operațiunile umane, ci este determinată în succesiunea și în rezultatele sale de natura lucrurilor înseși Arta numită dialectică, spune el, împărțirea genurilor în specii și rezolvarea speciilor în genuri, nu este produsul acțiunilor umane: ea este "întemeiată în

natura lucrurilor de către însuși inițiatorul tuturor artelor, care sunt cu adevărat arte" "Înțeleasă ca studiu al genurilor de ființă, dialectica, după învățăturile lui Eriugena, are ca subiect, în primul rând, esența ca început Din această esență provine orice împărțire și înmulțire a lucrurilor Arta dialectică, pornind de la cele mai generale prin cele mijlocii feluri de ființă, coboară la cele mai deosebite forme și tipuri, pentru a se ridica apoi din nou, urmând aceleași trepte de-a lungul cărora a avut loc coborârea, până se ajunge la esența însăși, de la către care a fost îndreptat inițial întregul studiu În construcția lui Eriugena, metoda este determinată de doctrina sa despre ființă sau natură Dumnezeu este revelat minții de cunoaștere a filozofului ca o natură în patru, ca o coborâre consecventă de la cea mai înaltă realitate, unitate și comunitate la inexistență, pluralitate și separare și ca o ascensiune inversă de la inexistență, multiplicitate și fragmentare la ființă necondiționată, una și universală * Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂŢII FEUDALE În prima etapă a acestui proces, Dumnezeu este revelat ca natură nu creată, ci creatoare (natura, quae non creatur et creat) Fiind prima natură, Dumnezeu întrece tot ce este creat, nici una dintre categoriile de ființă nu îi este aplicabilă, nici măcar categoria de esență, căci Dumnezeu nu este o esență, el este mai presus de orice esență Fiind mai presus de toate definițiile și categoriile de ființă, Dumnezeu este un nimic incognoscibil Dumnezeu, invata Eriugena, nu stie despre sine ce este, de vreme ce nu este ceva (quid); de aceea Dumnezeu este de neînțeles în nimic: nici pentru sine, nici pentru intelectul altcuiva Dar, necunoscându-se pe sine ca pe un lucru definit, Dumnezeu se cunoaşte ca pe un nimic care se ridică deasupra oricărei certitudini Prin urmare, Eriugena consideră cea mai înaltă formă de cunoaștere a lui Dumnezeu nu teologie pozitivă, încercând să exprime natura lui Dumnezeu în definiții și simboluri afirmative, ci teologie negativă, recunoscând inaplicabilitatea oricăror proprietăți și definiții pozitive față de Dumnezeu Depășind orice existență, Dumnezeu, conform învățăturilor Eriugenei, se descoperă în creațiile sale Creându-se, Dumnezeu se revelează în creațiile sale, devine vizibil din invizibil, din incognoscibil - cognoscibil, din fără formă și fără formă - posedând o formă și o înfățișare, din supra-existent - existent Gândirea filozofică îl dezvăluie pe Dumnezeu ca o trinitate Deși natura lui Dumnezeu nu poate fi înțeleasă în mod direct, ea se dezvăluie ca fiind din ființa lucrurilor, ca înțelepciune din ordinea și împărțirea lor în genuri, ca viață din mișcarea lor de odihnă ("motus stabilisa") Ființa este tatăl, înțelepciunea este fiul, viața este duhul sfânt Totuși, toate predicatele, inclusiv cele înțelese de gândirea filozofică, sunt doar simboluri, alegorii, neadecvate naturii adevărate, complet inefabile a lui Dumnezeu Ca a doua etapă a procesului mondial, natura, conform învățăturilor lui Eriugena, este natura creată, dar în același timp creatoare (natura, quae creatur et creat) În timp ce prima natură este unitatea realității divine, ridicându-se mai presus de orice multiplicitate, separație și certitudine, a doua natură reprezintă începutul procesului de fragmentare a primei esențe A doua natură a lui Eriugena este mintea divină, sau logos (el este și fiul lui Dumnezeu), în care Dumnezeu generează în mod ideal totalitatea arhetipurilor, primelor cauze, modelelor eterne sau ideilor tuturor lucrurilor Această colecție de idei nu are început în timp Totuși, eternitatea arhetipurilor divine ale tuturor lucrurilor diferă de eternitatea lui Dumnezeu însuși ca primă natură: arhetipurile, sau ideile, participă la eternitate doar în

sensul că sunt create veșnic de Dumnezeu, în timp ce Dumnezeu este etern pentru că El este veșnic nu este creat sau creat de nimeni Prin urmare, lumea ideilor, fiind eternă, se raportează totuși la Dumnezeu așa cum creația se raportează la maestru Așa cum lumea ideilor, sau eternele prototipuri ale lucrurilor, ia naștere din Dumnezeul supraexistent, tot așa, după învățăturile lui Eriugena, a treia natură, sau lumea obiectelor și fenomenelor sensibile, se naște din aceasta din urmă Această a treia natură este definită de Eriugena ca fiind creată, dar nu creatoare (natura, quae creator et non creat) În doctrina naturii și originea lumii sensibile, idealismul neoplatonic, precum și "realismul" Eriugenei, s-au exprimat cel mai clar Urmând "părinții bisericii" greci și misticii din Evul Mediu timpuriu, Eriugena susține că materialitatea lucrurilor sensibile este doar un fenomen Ceea ce se numește corp, după Eriugena, este doar un ansamblu de calități inteligibile: mărime, formă, poziție, gravitație, densitate, culoare etc Doar combinarea sau coincidența acestor calități dă naștere iluziei de corporalitate, sau materialitate Prin urmare, corpul în adevărata sa natură este în întregime o creație a minții, iar materialitatea sa este iluzorie Numai inteligibilul comun și unit este real, care este împărțit doar aparent într-o multitudine de specii și indivizi existenti separat Doctrina lui Eriugena despre genuri și specii este construită pe această bază "realistă" Genul este în întregime și complet conținut în fiecare dintre speciile sale ca bază cu adevărat existentă Specia este, de asemenea, cuprinsă în întregime în toți indivizii care o compun Numai prin a fi sub formă de -indivizii pot fi implicaţi în existenţă Și numai prin a fi în gen poate exista un nume adevărat drăguț Procesul de coborâre a unei singure esențe primordiale - dintr-o comunitate auto-identică într-o lume a corpurilor în continuă schimbare, zdrobire și mișcare - Eriugena numește crearea lumii de către un zeu din nimic "Pornind din acea plinătate în care Dumnezeu este numit inexistență și coborând la prima treaptă, Dumnezeu însuși se creează pe sine în principiile fundamentale Și atunci, când principiile fundamentale se manifestă în acțiunile lor, Dumnezeu coboară din principiile fundamentale în acțiunile lor și se realizează în ele, este revelat în epifania Sa Astfel el coboară la ultima treaptă a întregii naturi, la trupuri După explicațiile lui Eriugena, în Dumnezeu contemplația și acțiunea creatoare nu sunt separate: tot ceea ce Dumnezeu contemplă mereu, el creează mereu, pentru că în el viziunea nu precede acțiunea, ci este identică cu aceasta Unitatea contemplației și acțiunii divine este revelată de Eriugena ca unitatea lui Dumnezeu și a creației sale În afirmațiile lui Eriugena legate de aceasta, o tendință panteistă sparge clar misticismul neoplagonian și doctrina emanației: Dumnezeu se identifică cu creația sa, cu natura Natura divină, învață Eriugena, și numai ea singură, există cu adevărat, Și nimic din ceea ce nu este în sine, nu există cu adevărat și în sensul propriu Prin urmare, nu trebuie să credem că Dumnezeu și creaturile sunt lucruri diferite: creația este cuprinsă în Dumnezeu și Dumnezeu în creație Potrivit lui Eriugena, lumea lucrurilor sensibile nu are fundament în sine   pentru originea și existența sa Necesitatea cu care apare și există își are temeiul numai în voia lui Dumnezeu Conform doctrinei lui Eriugena despre om, care este în esență neoplatonică, în natura omului, ca și într-o lume mică, se reflectă toate momentele dezvoltării lumii mari, sau naturii Prima natură corespunde în om rațiunii (intellectus), a doua rațiunii (ratio), a treia sentimentului interior (sens interior) Subiectul rațiunii este, după învățăturile lui Eriugena, prima natură,

sau Dumnezeu în comunitatea sa, unitatea și realitatea care depășește orice ființă și neființă Eriugena proclamă a doua natură, sau arhetipurile etern divine ale tuturor lucrurilor, ca subiect al rațiunii Potrivit lui Eriugena, subiectul sentimentului interior este a treia natură, sau totalitatea fenomenelor senzoriale multiple, fragmentate, în mișcare și în schimbare Toate aceste trei feluri de natură formează în om o unitate de trepte ierarhic în sus: omul cunoaște ca un înger, concluzionează ca un om, se simte ca un animal lipsit de rațiune și rațiune, trăiește ca o plantă și are existența ca totalitatea lucrurilor Această gradație reflectă principala opoziție pentru natura umană între izolarea persoanei senzuale, care participă la multiplicitatea fenomenelor din lumea senzuală, și universalitatea persoanei spirituale Eriugena folosește această opoziție ca bază pentru interpretarea ei a istoriei biblice a creației, a creației omului și a căderii sale în păcat După ce s-a dezintegrat ca urmare a căderii în multe fapte, fenomene și ființe senzoriale individuale izolate, natura nu rămâne pentru totdeauna într-o stare de fragmentare și izolare de unitate Întoarcerea tuturor lucrurilor la singurul și singurul izvor divin marchează calea către cunoașterea celei de-a patra naturi Această natură nu este creată și nu creează (natura, quae non creatili et non creat) nu este altceva decât Dumnezeu Cu toate acestea, în această etapă, Dumnezeu nu mai este considerat ca o cauză activă, ci ca o cauză ultimă, ca scop al întregului proces mondial Prin urmare, prima și a patra natură coincid: Dumnezeu este atât începutul tuturor lucrurilor create de El, cât și scopul tuturor lucrurilor, spre care se străduiesc, pentru a se odihni veșnic imobil în El Prima și a patra natură diferă una de alta nu în esență, ci în direcția mișcării: de la unitatea primară creatoare la mulțime și de la mulțime la unitatea de odihnă Eriugena proclamă mintea divină, sau logos, ca condiție pentru întoarcerea tuturor lucrurilor la unitatea divină Activitatea logosului Eriugena se identifică cu întruparea lui Dumnezeu în fiu și cu răscumpărarea, pe care o învață religia creștină Cu toate acestea, în interpretările alegorice ale lui Eriugena, doctrina catolică este în mod clar respinsă de sistemul neo-pdatotsian, ! Biblioteca "Runivers" SCOLARIA TIMPURIE Biserica Catolică a fost întotdeauna conștientă de faptul că tendințele raționaliste și panteiste ale învățăturilor din Eriugena sunt în esență străine de doctrina bisericească creștină La începutul secolului al XIII-lea, când condițiile luptei pentru puterea politică au făcut ca filosofia bisericească să fie deosebit de intolerabilă, învățăturile Eriugenei au fost declarate eretice, iar principalele sale scrieri au fost arse Doctrina oficială a bisericii nu a fost prezentată în secolele IX-XI fără daruri filozofice majore Dintre scriitorii filozofi ai acestei perioade pot fi remarcați Raban Maurus, Herbert, Fulbert și Berengar din Tours Rabanus Maurus (-), un contemporan mai vechi al Eriugenei, a fost arhiepiscop de Mainz Școala sa a produs o serie de lucrări în care "dialectica" era privită ca o artă pusă în slujba bisericii Raban Moor a apărat atât realitatea lucrului, cât și a cuvântului care denotă acest lucru Asemănarea văzută în lucruri este adevăratul lucru comun Herbert (decedat în sub numele de Papă Silvestru al II-lea), care a studiat în școlile din Franța și cu arabii în Spania, s-a remarcat prin învățarea sa versatilă În matematică, el este cunoscut ca un om de știință care a împrumutat abacul indian de la arabi În tratatul său de filosofie De rationali et ratione uti" ("Despre rațional și despre utilizarea rațiunii") Herbert explorează contradicția, care, în opinia sa, constă în judecata general acceptată "rationale ratione utitur" ("o ființă rațională folosește

rațiunea") Contradicția constă în faptul că, în timp ce logica cere ca sfera predicatului logic să fie mai largă decât sfera subiectului, în judecata analizată, dimpotrivă, sfera subiectului - "ființă rezonabilă" include ca parte a domeniul de aplicare al predicatului - "folosește rațiunea" Herbert caută să rezolve contradicția prin a distinge între două sensuri ale termenului "ființă rezonabilă":) o ființă atemporală, divină, care acționează mereu și) o ființă care trăiește în timp și, prin urmare, uneori acționează, iar alteori nu Fulbert (secolele X-XI), episcop de Chartres, a fost un elev al lui Herbert În , a fondat o școală la Chartres, unde a devenit profesor și rector În această epocă, biserica a văzut deja un pericol clar pentru ea însăși în dezvoltarea "dialecticii", amenințând autoritatea "scripturii" și a "părinților bisericii" Apărând interesele bisericii, Fulbert și-a îndemnat studenții să se ferească de inovațiile înșelătoare în materie de cunoaștere și să nu se abată de la căile trase de "părinții bisericii" Aceeași linie a fost urmată în învățăturile lor de Petru Damiani în Italia (-) și de călugărul Otlo în Germania (decedat în) Otlo a arătat cu indignare "dialectica" care a mers atât de departe încât să limiteze chiar și spusele "Sfintei Scriituri" Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂŢII FEUDALE în concordanţă cu interpretarea dialecticii şi încredere în Boethius mai mult decât în Biblie Damiani, referindu-se la miracole, a respins universalitatea legilor naturii Pentru voia lui Dumnezeu, a susținut el, cuvântul "imposibil" nu există, chiar și "legea contradicției" logică este invalidă pentru acesta Berengarul din Tours (-), cu pregătire medicală, a dezvoltat în principal întrebări legate de dificultățile pe care doctrina Cina cea de Taină și transsubstanțiarea le prezenta bisericii El a vorbit împotriva presupunerii arbitrarului divin, incompatibil cu legile naturii În eseul "De sacra coena" ("Despre Sfânta Cină"), Verengar a încercat să ofere o explicație raționalistă conceptului de transsubstanțiere Această încercare i-a adus persecuție, iar Berengar a fost forțat de două ori - împotriva voinței și convingerii sale - să renunțe la învățătura lui Atacurile deosebit de puternice au fost provocate de învățătura lui Berengar despre imposibilitatea de a schimba substanța pâinii și a vinului fără o modificare corespunzătoare a accidentelor sale Biserica a simțit în această învățătură o tendință senzaționalistă periculoasă Declarația lui Berengar părea nu mai puțin eretică, învățand că în căutarea adevărului trebuie să se încreadă mai mult în rațiune decât în autorități Berengar a încercat să fundamenteze această afirmație cu referiri la învățăturile lui Augustin Dintre oponenții ortodocși ai lui Berengar, Lanfranc (-) și-a câștigat faima Disputele dintre susținătorii dezvoltării "dialecticii" și adversarii acesteia au fost lăsate deoparte și absorbite de principala dispută pentru filosofia acestei perioade: între realiști și nominaliști Mai sus, a fost deja dezvăluită legătura acestei dispute cu lupta principalelor tendințe filosofice: idealismul și materialismul, precum și legătura sa cu întrebările de dogmă În dezvoltarea luptei dintre realism și nominalism, fiecare dintre ambele învățături a fost reprezentată de cel puțin două variante sau nuanțe: extremă și moderată Convergând în recunoașterea faptului că generalul - și numai el - există în realitate și este înțeles de mintea suprasensibilă, susținătorii realismului s-au împărțit în diferite grupuri, în funcție de modul în care au raportat această realitate a generalului cu anumite lucruri individuale Flancul extrem al realismului a imaginat această relație în spiritul doctrinei platonice a ideilor: generalul - idei care există în mintea lui Dumnezeu înaintea lucrurilor individuale și

în afara lor Pe lângă această varietate, a existat o formă moderată de realism Adepții săi au aderat la doctrina genurilor generale dezvoltată de Aristotel și de peripatetici: generalul există cu adevărat, dar nu înaintea lucrurilor și nu în afara lucrurilor, ci în lucrurile însesi, este imanent în lucruri și coincide cu "formele" lui Aristotel Biblioteca "Runivers" SCOLARIA TIMPURIE Aceeași stratificare în flancuri extreme și moderate a avut loc în tabăra nominaliștilor Aripa extremă a nominaliştilor era alcătuită din filozofi care nu permiteau existenţa reală a comunului nici în cer, nici pe pământ, nici în lucrurile în sine, nici în concepte despre ele Susținătorii acestui punct de vedere au ajuns până la a declara generalului doar un sunet de vorbire gol și fără sens, nici măcar un cuvânt plin de sens, ci doar învelișul său sonor Aripa mai moderată a nominaliştilor era formată din filozofi care admiteau existenţa generalului în gânduri sau concepte Negând realitatea generalului în lucrurile în sine, acești filozofi credeau totuși că generalul nu este o frază goală și nu doar o "suflare de aer" Generalul, susțineau ei, este un concept important și valoros de cunoaștere: acest concept se formează în cazul în care, observând într-un număr de obiecte individuale unele proprietăți comune tuturor, mintea combină toate aceste proprietăți inerente obiectelor individuale într-un concept - sau un termen - fixând această generalitate Conform acestei doctrine, generalul există ca un concept general format prin abstracția de la obiectele individuale existente efectiv unele trăsături sau proprietăți care se repetă în alte obiecte Această doctrină a subliniat primatul lucrului asupra conceptului, întrucât conform acestei doctrine generalul apare întotdeauna după lucru (post rem), ca concept (conceptas) sau noțiune a acestuia În acest sens, varietatea considerată a nominalismului a fost numită conceptualism În secolul al XI-lea împotriva realismului platonic predominant, nominalismul extrem se ridică brusc în persoana lui Roscelinus de Compiegne (c -) Potrivit rapoartelor, Roscelin nu a lăsat nicio scriere și s-a limitat la propaganda orală a opiniilor sale Absența propriilor scrieri ale lui Roscelin îl obligă, pentru a-și caracteriza punctele de vedere, să apeleze la obiecțiile la acestea în lucrările polemice ale adversarilor săi - Anselm de Canterbury, Ioan de Salisbury și fostul elev al lui Roscelin - Abelard Din obiecțiile lui Anselm se poate concluziona că nominalismul lui Roscelin a negat cu hotărâre realitatea ontologică a universalelor Realistul platonician Anselm vorbește cu o iritare extremă despre "acei dialecticieni ai timpului nostru, sau mai degrabă eretici ai dialecticii, care cred că substanțele comune sunt doar o suflare de sunet (flatus vocis)" În această obiecție, este extrem de important să subliniem forma extremă a nominalismului lui Roscelin, potrivit căruia generalul, afirmat în afirmații despre genurile generale, nu este decât un cuvânt, mai precis, învelișul său sonor Nu mai puțin important este indicația clară a lui Anselm cu privire la legătura dintre acest nominalism extrem și tendința materialistă în explicație Anselm, De fide trinitatis, II Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂŢII FEUDALE înțelegerea calităților lucrurilor: negând realitatea comunului, Roscelin reduce în același timp diferența dintre calitățile percepute senzual (de exemplu, culoarea) la o bază materială; de la proprietate, el concluzionează nu la gen, ci la baza materială, la purtătorul proprietății Același Anselm, cât se poate de clar, a formulat principala opoziție între viziunile realismului extrem și nominaliști precum Roscelin "Cine încă nu înțelege", spune Anselm, "câți oameni ca specie sunt un singur om, în care este cuprinsă natura lor cea mai interioară, câți oameni,

fiecare dintre care este un zeu perfect, sunt un singur zeu? A cărui minte este prea obscură pentru a-și distinge calul de culoarea lui, cum poate o astfel de minte să discearnă diferența dintre unicul zeu și multele sale relații? În cele din urmă, oricine nu poate înțelege prin om altceva decât individul, nu va înțelege în niciun fel natura omului, ci doar persoana umană Afirmând că numai indivizii au existență reală, Roscelinus pare să fi negat divizibilitatea reală a indivizilor Abelard îl numește pe Roscelinus pseudo-dialectic și pseudo-creștin pentru că el crede că niciun lucru nu are părți, ci doar cuvântul care semnifică acest lucru le are Potrivit lui Roscelin, o substanță ca atare nu poate fi o parte a întregului, iar o parte ca parte nu este o substanță, ci doar rezultatul diviziunii subiective a unei substanțe în conceptul nostru despre ea și în vorbirea noastră Natura singurelor lucruri reale individuale și indivizibile din punct de vedere obiectiv este cuprinsă, potrivit lui Roscelin, cu ajutorul percepției senzoriale O legătură caracteristică între doctrina realității individului și senzaționalismul epistemologic a fost remarcată de adversarii filozofici ai nominalismului, deja contemporani lui Roscelin, în special Anselm Doctrina trinității a lui Roscelin a intrat în conflict clar cu dogma oficială și a fost condamnată de consiliul bisericesc din Soissons în Unanimitatea cu care nu numai oponenții săi filozofici direcți din tabăra realistă, ci și unii reprezentanți ai nominalismului moderat au luat armele împotriva lui Roscelin a fost una dintre cele mai strălucitoare manifestări ale luptei filozofice interne în scolastică Caracterul pasional al acestei lupte, în care adversarii au pervertit învățăturile lui Roscelin, și lipsa documentelor literare au dus la faptul că imaginea lui Roscelin a ajuns până la noi într-o formă deformată de polemici părtinitoare și unilaterale Datele raportate de diverși autori despre învățăturile lui Roscelin nu sunt întotdeauna de acord între ele și sunt departe de garanții de acuratețe și fiabilitate Informațiile noastre despre învățăturile lui Gil-om din Shanpo (-), una dintre cele mai proeminente împotriva Ansel^ De fide trinitatis, P · Biblioteca "Runivers" SCOLARIA TIMPURIE Porecla Roscelin În anii de ucenicie, Gil-om, care l-a ascultat pe Roscelin, a devenit mai târziu fondatorul facțiunii extreme a realismului A fost profesor de retorică, filozofie și teologie la Paris În dezvoltarea filozofică a lui Guillaume pot fi urmărite două etape Prima dintre acestea se caracterizează prin predarea realismului cel mai extrem: în această perioadă, Guillaume a învățat că ceea ce este comun cu întreaga sa ființă este conținut în fiecare dintre indivizii care îi aparțin, între care nu există, în esență, diferențe , cu excepția diferențelor de număr de accidente Față de această poziție, care se întoarce la realismul neoplatonic, Abelard a obiectat că, acceptând teza lui Guillaume, ar trebui să admitem coexistența unor definiții incompatibile în unul și același lucru Deci, dacă esența speciei "om" este prezentă în Socrate cu toată compoziția sa, atunci nu poate fi în ceea ce nu este Socrate Dacă această esență este prezentă simultan în Platon, atunci Platon trebuie să fie și el însuși și Socrate, iar Socrate trebuie să fie nu numai în locul său, ci și în locul lui Platon Sub presiunea acestor obiecții, Guillaume s-a retras de la extremele formei originale a filozofiei sale și a început - în a doua etapă a dezvoltării sale - să afirme că generalul este prezent în indivizi ca indiferenți (ind if fer enter) Astfel, esența - "omul" este prezentă indiferent atât la Socrate, cât și la Platon, întrucât ambii sunt oameni, dar în același timp nu sunt identici, ci doar asemănători În secolul al IX-lea în lupta împotriva nominalismului, realismul și-a

propus cel mai mare reprezentant în persoana lui Anselm, arhiepiscop de Canterbury (-) Adept al doctrinei Papei Grigore al VII-lea, care a căutat să subordoneze puterea împăratului feudal puterii marelui preot al bisericii feudale, Anselm s-a opus activ regilor William cel Roșu și Henric I Anselm a fost un campion al bisericii feudale nu numai în activitatea sa politică, ci și în activitatea sa filozofică Dacă realismul lui Ioan Eriugena, profund impregnat de ideile neoplatonismului grec, prea contemplativ, desprins de subiectul zilei, a fost primit la rece și chiar ostil de vârfurile bisericii, atunci învățătura moderată a lui Anselm, care lega întrebările a speculației cu problemele practice ale ideologiei bisericești, se întoarce la învățătura lui Augustin, autoritară în ochii bisericii, a câștigat relativ ușor recunoașterea și aprobarea celor mai înalte autorități bisericești Interesele bisericii au primit răspuns în primul rând de doctrina lui Anselm despre relația dintre credință și rațiune Potrivit lui Anselm, inspirat de Augustin și formulat în Prolog (Proslogium), nu trebuie să înțelegem pentru a crede, ci, dimpotrivă, trebuie să credem Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂŢII FEUDALE a înțelege (Ñeque enim quaero intelligere, ut credam, sed credo, ut intelligam) Credința catolică trebuie să fie indestructibilă și fără îndoială Cunoașterea nu poate crește fiabilitatea dogmelor credinței, pentru că ele însele au putere și inviolabilitate eternă Indiferent dacă ceea ce crede Biserica Catolică și ceea ce proclamă prin gura învățătorilor ei este sau nu adevărat, niciun creștin nu ar trebui să aibă întrebări în acest sens Un creștin este obligat, fără îndoială, să iubească credința și, trăind conform dictaturilor credinței, să cerceteze temeiurile adevărului ei Dacă poate să-și explice aceste motive, trebuie să-i mulțumească lui Dumnezeu; dacă nu poate, ar trebui să-și plece cu umilință capul și să se roage Această subordonare a cunoașterii față de credință este combinată, totuși, la Anselm cu o înaltă apreciere a cunoașterii raționale Anselm însuși s-a clasat printre cei care sunt capabili să dea o relatare rezonabilă a fundamentelor credinței lor Anselm merge extrem de departe în raționalismul său teologic El consideră că este posibil să se dovedească numai din conceptele rațiunii nu numai existența lui Dumnezeu, ci și dogmele trinității și ale întrupării În "Monologul" ("Monologium"), Anselm lasă celei de-a treia părți dovezi în favoarea trinității, disponibile în Scriptură, și încearcă să se bazeze numai pe motive rezonabile În De ce s-a făcut Dumnezeu om (Cur deus homo), el încearcă, numai prin rațiune, fără a recurge la autoritatea revelației, să demonstreze că omul nu poate fi mântuit fără Hristos Astfel, apărarea lui Anselm a învățăturii ortodoxe a bisericii a coincis cu încercarea de a pune mintea în slujba credinței, de a forța mintea să dovedească dogmele religioase Doctrina lui Anselm este idealistă, întrucât, conform acestei doctrine, ființa universală este gândită și există în felul ei ca bază a tuturor Fiecare existență presupune o ființă absolută prin care există Această ființă este Dumnezeu Deoarece gradarea etapelor existenței naturale nu poate continua la infinit, trebuie să existe cel puțin o ființă deasupra căreia să nu existe nimic O astfel de ființă există în mod necesar și nu poate exista decât o singură ființă: dacă ar exista mai multe ființe superioare asemănătoare între ele, atunci ele fie ar face parte dintr-o ființă încă mai înaltă în raport cu ele, fie ar fi identice cu ea Dar dacă ar fi doar o parte a ei, nu ar fi ființe superioare, iar ființa superioară ar fi ființa mai înaltă deasupra lor Dacă sunt identici cu această ființă superioară, atunci trebuie să fie una cu ea Dumnezeu este această ființă superioară sau absolută Ființa absolută există de

la sine; ființa condiționată nu constă în ființa absolută, ci este creată de ea Dumnezeu a creat lumea din nimic; acest nimic, explică Anselm, nu poate fi considerat ca materie din care se formează lumea existenței concrete, Biblioteca "Runivers" SCOLARIA TIMPURIE Înainte de crearea lumii, învață Anselm, lucrurile preexistau în mintea lui Dumnezeu Nimic nu se poate întâmpla dacă în mintea creatorului nimic nu precede lucrul creat ca exemplu sau formă, asemănare sau regulă Așa cum gândul este vorbirea interioară în om, tot așa și prototipurile sunt cuvântul interior al lui Dumnezeu Conform acestor idei, Dumnezeu a creat lucrurile și, astfel, tot ceea ce a creat este o reflectare a cuvântului lui Dumnezeu Anselm nu numai că afirmă realitatea generalului, dar în același timp neagă realitatea mulțimii; toată diversitatea fiinţelor este redusă de el la unitatea inseparabilă a unei singure substanţe divine care cuprinde lumea În Prolog, Anselm a dezvoltat dovada ontologică a existenței lui Dumnezeu care mai târziu a devenit celebră Această dovadă constă în faptul că existența lui Dumnezeu este dedusă din simplul concept de Dumnezeu prin deducție, sau dezvăluire a conținutului care stă în acest concept Dovada se bazează pe două premise Primul afirmă că minții umane i se dă conceptul de Dumnezeu ca fiind cel mai mare bine A doua premisă afirmă că conceptul de Dumnezeu, de îndată ce este conceput, conține o contradicție Din imposibilitatea unei asemenea concepții despre Dumnezeu se deduce existența lui Cu toate acestea, contemporanii lui Anselm au observat deja eșecul argumentului ontologic Astfel, călugărul francez Gaunilo (d) de la mănăstirea Marmoutier s-a opus lui Anselm în apărarea "nebunului" infirmat de Anselm În "Cartea în apărarea unui nebun împotriva raționamentului expus în Prologul lui Anselm", Gaunilo a dovedit ilegalitatea trecerii logice de la conceptul de Dumnezeu ca "numai conținut imaginabil" la afirmarea existenței reale, care, potrivit lui Anselm , obiectul unui astfel de concept ar trebui să aibă Conform explicației lui Gaunilo, de la inteligibilitatea conceptului de Dumnezeu până la mintea umană nu decurge în niciun caz o astfel de existență a lui Dumnezeu în minte, din care s-ar putea deduce în continuare existența reală a lui Dumnezeu Argumentul lui Anselm este de nesuportat: ființa, deasupra căreia nimic nu poate fi gândit, nu are mai mult avantaj pentru mintea noastră decât ființa oricărui alt lucru, întrucât este considerată doar gândibilă; cu argumentul lui Anselme, s-ar putea la fel de bine deduce existența unei insule perfecte din conceptul imaginar al unei astfel de insule care există în mintea noastră Sub atacul criticilor lui Gaunilo, Anselm a încercat să-și îmbunătățească dovada În Apologia sa împotriva nebunului care a răspuns în apărare, el a mutat centrul de greutate la întrebarea dacă este posibil un astfel de concept al unei ființe absolut infinite, care ar putea exista doar în gândire, în afară de existența reală a obiectul acestui concept Punând Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂŢII FEUDALE Deci întrebarea este că Anselm demonstrează în continuare că ideea lui Dumnezeu, ca concept care poate fi conceput doar, conține o contradicție internă Dumnezeu, susține el, trebuie în mod necesar să fie conceput ca fără început Dar din moment ce tot ceea ce poate fi gândit fie există, fie nu există, trebuie să aibă imuabil un început, atunci Dumnezeu, ca ființă absolut fără început, nu poate fi considerat ca o ființă care poate fi și nu fi și, prin urmare, Dumnezeu există în mod necesar Lupta dintre realism și nominalism, care s-a desfășurat în secolul al XI-lea, a adus în față nu doar reprezentanți extremi ai ambelor curente, ci și gânditori care au încercat să unească aceste tendințe Cel mai faimos reprezentant al acestei tendințe unificatoare a

fost faimosul Pierre Abelard (-) Viața acestui om extraordinar de înzestrat* s-a petrecut rătăcind prin mănăstiri și într-o luptă cu adversarii filozofici, bogati în suișuri și coborâșuri Abelard i-a ascultat pe celebrii profesori ai scolasticii: Roscelin si Guillaume de Chanpeau A apărut devreme ca profesor independent și și-a eclipsat rapid rivalii Lupta pasională care a urmat în jurul învățăturii nominaliste specifice a lui Abelard a fost intensificată de invidia adversarilor care nu l-au iertat pe Abelard pentru triumfurile învățăturii sale orale, precum și aroganța sa O luptă deosebit de acerbă împotriva lui Abelard a fost dusă de Bernard de Clairvaux, care a atacat raționalismul lui Abelard și, în special, interpretarea sa raționalistă a doctrinei trinității, precum și a doctrinei sufletului lumii Într-o scrisoare adresată Papei Inocențiu, Bernard a susținut că atunci când Abelard a transpirat mult, gândindu-se la cum să-l transforme pe Platon în creștin, a dovedit doar că el însuși este păgân Într-o altă scrisoare adresată lui Guido de Castello, Bernard susține că atunci când Abelard vorbește despre trinitate, miroase a Arie, când a har - a lui Pelagius, când a chipului lui Hristos - a lui Nestorius Tendința raționalistă a lui Abelard se regăsește în doctrina sa despre relația dintre filozofie și credință, precum și în înalta apreciere a filosofilor antici, în special a Platon și Aristotel Pe de altă parte, puțini scolastici au făcut la fel de mult ca Abelard să aplice "dialectică" studiului problemelor de credință și dogme bisericești În urma lui Eriugena și spre deosebire de Anselm, Abelard a învățat că credința trebuie să se bazeze pe înțelegere rațională Scopul cunoașterii este adevărul, iar dialectica este arta de a distinge între adevăr și minciună Potrivit lui Abelard, fizica servește ca o condiție prealabilă pentru studiul logic al adevărului: înainte ca cuvintele să poată fi folosite corect, este necesar să se cunoască proprietățile obiectelor în sine Cu această rezervă, Abelard admite că dialectica ar trebui să aibă drept obiect cuvintele ca expresie a gândurilor și gândurile ca concepte corespunzătoare obiectelor Potrivit lui Abelard, cuvântul nu este inerent în lucrul pe care îl desemnează și devine desemnarea sa doar în virtutea reglementărilor umane - Biblioteca "Runivers" SCOLARIA TIMPURIE leniya De aici rezultă clar, concluzionează Abelard, că cuvântul este secundar în comparație cu lucrul pe care îl denotă O sursă importantă pentru stabilirea poziţiei filozofice a lui Abelard sunt mesajele elevului său Ioan de Salisbury (d) Acesta din urmă definește poziția lui Abelard ca o încercare de a atenua nominalismul extrem al învățăturii lui Roscelin Abelard Această atenuare constă, după Ioan, în faptul că Abelard a văzut natura generalului nu în cuvinte ca atare (voces), ci în sensul sau înțelesurile lor (sermone) După Abelard, generalul nu poate fi un lucru cu adevărat existent: dacă generalul ar fi un lucru, atunci judecata ar consta în a spune un lucru despre un lucru, ceea ce este absurd; dar generalul, fără îndoială, are capacitatea de a vorbi despre multe lucruri Cu toate acestea, generalul nu este cuvântul ca atare, pentru că cuvântul în sine este întotdeauna singular Generalul este un cuvânt care se referă la o întreagă clasă de obiecte și care poate fi numit general numai în măsura în care afectează aceste obiecte, adică în măsura în care este un enunț sau semnificația vorbirii (sermo; de unde și termenul "sermonism" ca numele pentru conceptul abelarian al relaţiei dintre general şi singular) Cercetătorii filozofiei medievale caracterizează adesea punctul de vedere al lui Abelard drept conceptualism, adică o doctrină care reduce realitatea universalelor la existența unor concepte generale La Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA

SOCIETĂŢII FEUDALE În aceasta, însă, trebuie avut în vedere că în conceptul de "concept" Abelard aduce în prim plan nu formarea subiectivă a gândirii, ci cuvântul în raportul său cu obiectul desemnat de acest cuvânt Pe baza acestei înțelegeri a generalului, Abelard s-a opus aspru realiștilor extremi, care au susținut că generalul are o existență independentă înaintea lucrurilor individuale Potrivit lui Abelard, din faptul că speciile descind din gen, nu rezultă în niciun caz că genul precede specia în timp Potrivit lui Abelard, nici un gen fără specie, nici o specie fără gen nu poate exista în vreun fel Rămâne întrebarea dacă este permis să vedem în această învăţătură a lui Abelard o reflectare a doctrinei aristotelice a imanenţei formelor generale la lucrurile individuale Sursele spun că Abelard a respins opinia filozofică care recunoaște că genurile și speciile nu sunt doar cuvinte, ci lucruri în sine În filosofia lui Abelard se poate simți suflarea gândirii filozofice antice În speculații cu privire la problemele dogmei creștine, Abelard încearcă să introducă motivele și conceptele filosofării antice Interpretarea alegorică a trinității, ale căror ipostaze Abelard le reduce la putere, înțelepciune și bunătate, i-a permis lui Abelard să ridice o întrebare îndrăzneață pentru acea vreme despre predecesorii filosofiei creștine în filosofia păgână a grecilor antici Abelard trasează originile filozofice ale doctrinei trinității în tradiția platonismului: în învățăturile platonicienilor despre binele suprem, despre mintea care îmbrățișează ideile și despre sufletul lumii, dar în același timp prevede și inadmisibilitatea de o analogie completă între aceste învăţături Părerile lui Abelard au fost condamnate de Consiliul de la Soissons în Tendința lui Abelard de a filosofa mai liber s-a exprimat nu numai în încercările de interpretare alegoric-filosofică a dogmelor și în utilizarea moștenirii marilor filozofi ai antichității Această tendință l-a determinat pe Abelard să încerce să sublinieze contradicțiile dintre opiniile conținute în scrierile celor mai mari autorități ale bisericii În eseul său "Da și nu" ("Sic et non"), Abelard, cu o îndrăzneală surprinzătoare pentru acea vreme, compară învățăturile și opiniile contradictorii ale autorităților bisericești Impresia acestei opere îndrăznețe a lui Abelard nu a putut fi ștearsă de măsurile de atenuare pe care le-a luat Abelard, proclamând în mai multe cazuri contradicțiile puse în discuție drept imaginare, generate fie de ambiguitatea dispozițiilor citate, fie de distorsiunile și erori ale scribilor Chiar și după deducerea tuturor acestor cazuri, au rămas o serie de contradicții care nu au putut fi explicate sau eliminate și care au forțat să se recunoască faptul că judecățile Părinților Bisericii nu puteau fi autoritate incontestabilă Anselm și Abelard au fost figurile majore ale luptei filozofice din secolul al XI-lea În dezvoltarea ulterioară a disputei despre universale, activitatea englezului Adelyard din Vata (d ca Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA ARBĂ) Adelyard, care a călătorit mult în țările culturale ale Mediteranei, a devenit celebru ca om de știință prin traducerea geometriei lui Euclid din arabă în latină și ca filozof prin dezvoltarea unei noi nuanțe în doctrina universalelor Potrivit lui, doar singularul există în realitate Totuși, același lucru poate fi considerat atât ca specie, cât și ca gen, în funcție de punctul de vedere În om, toate calitățile sale cu adevărat existente formează o singură ființă Aruncând în minte proprietățile individuale ale unei persoane, ajungem la conceptul de specie] eliminând alte diferențe specifice, ajungem la conceptul de gen Prin urmare, se poate spune despre idei atât că ele sunt imanente în lucruri, cât și că sunt în afara lucrurilor individuale O poziție nominalistă similară a fost

deținută de Gilbert de Portretan (d) Spre deosebire de scolasticismul în curs de dezvoltare în secolul al XII-lea există o opoziție față de ea în fața misticismului Misticismul se opune cu hotărâre dreptului rațiunii de a fundamenta și explica prevederile credinței, precum și împotriva cognoscibilității adevărului Spre deosebire de deducțiile "dialecticii" scolastice, misticismul propune contemplarea directă ca instrument de cunoaștere Din mietica secolului al XII-lea se remarcă adversarul amintit mai sus al lui Abelard, Bernard de Clairvaux (-), Hugo (-) și Richard (decedat în) Capitolul FILOZOFIA ARABĂ A EVULUI MEDIU În secolele VIII-IX, în timp ce dezvoltarea culturală a Europei de Vest era încă la un nivel extrem de scăzut, o cultură arabă puternică și unică a înflorit în Orient La începutul secolului al VII-lea în Arabia, a apărut o nouă religie a islamului Islamul nu a fost, desigur, produsul creativității personale a "profetului" Muhammad (Mohammed), ci s-a datorat unor schimbări socio-economice majore Islamul ("musulmani" - "ascultători" lui Allah) a apărut în condițiile crizei comerțului arab, al ciocnirilor dintre nomazii beduini și fellahii urbani și trezirea identității naționale arabe în lupta împotriva invaziei perșilor și abisinienilor În primele șase secole ale erei creștine, " condițiile materiale globale au forțat ca ruta comercială prin Persia până la Marea Neagră și prin Golful Persic până în Siria și Asia Mică să fie preferată rutei comerciale prin Marea Roșie" Schimbarea rutelor comerciale și invazia vecinilor au dus la declinul comerțului de tranzit sud-arab Aristocrația urbană se schimbă Marx și Engels, Opere, vol XXI, p Istoria filosofiei, vol I Biblioteca "Runivers" FILOFIA SOCIETĂŢII FEUDALE fondurile lor pentru exploatarea cămătărie intensificată a populaţiei nomade şi agricole şi a plebei urbane Lupta de clasă se intensifică, luând forma religioasă a unei mișcări "profetice", reflectând simultan ascensiunea națională începută a arabilor Victoria Islamului a fost un compromis între mișcarea democratică și aristocrația din Mecca În cele din urmă, aristocrația însăși a reușit să devină șeful unei mișcări populare largi și să o îndrepte spre expansiunea externă Primele sale obiecte au fost Iranul și Bizanțul În a doua jumătate a secolului al VII-lea sub steagul islamului se desfășoară războaie grandioase de cucerire de către arabi Invaziile periodice ale nomazilor arabi au mai avut loc, dar de această dată invazia a atins proporții excepționale Succesul ei a fost mult facilitat de revoltele muncitorilor din țările cucerite împotriva exploatatorilor locali Până la sfârșitul primei treimi a secolului al VIII-lea Califatul Arab era mai mare decât fostul Imperiu Roman Acoperă Arabia, Pran, Armenia, nord-vestul Indiei, Siria, Egipt, Palestina, toată coasta de nord a Africii și Peninsula Iberică În acest moment, ruta comercială de la Atlantic către China era în mâinile arabilor, iar limba arabă a devenit dominantă de la Gibraltar la Indus Comerțul și navigația au atins o mare dezvoltare în rândul arabilor În secolul al IX-lea Negustorii arabi pătrund în Europa de Vest, în est ajung în Ceylon și China, în sud - Africa Centrală, în nord caravanele arabe ajung la Novgorod Industria artizanală urbană a obținut un succes semnificativ în rândul arabilor Produse pricepute și variate de artizanat arab au fost exportate în Europa în schimbul materiilor prime și al sclavilor Tehnica lor agricolă, în special irigarea, era nemăsurat mai înaltă decât cea europeană Armata și marina erau mult mai bine organizate decât cele europene Nivelul ridicat al comerțului și industriei a fost însoțit de dezvoltarea științei Știința arabă medievală a fost cu mult superioară științei contemporane din Europa de Vest Arabii au dat " calculul zecimal, începuturile algebrei, sistemul

modern de numere și alchimia; Evul Mediu creștin nu a lăsat nimic", scrie Engels Cultura arabă era la fel de multinațională ca și statul arab Creatorii săi au fost arabi și iranieni și berberi (mauri), și turci și egipteni Momentele unificatoare au fost limba arabă și islamul Astfel, termenul "araba" este condiționat în acest caz Aceasta este mai mult o categorie lingvistică decât națională Pe de altă parte, cultura arabă sintetizată în mod unic Marx Engels, Soch , vol XIV, p Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA ARBĂ și a dezvoltat cultura Orientului antic și a lumii antice (în special perioada elenistică) La începutul secolului al IX-lea, sub califul Al-Mamun, Bagdadul s-a transformat într-un centru științific major, cu o serie de școli și biblioteci, sute de librării și propriile sale societăți științifice Majoritatea califilor au patronat creșterea și diseminarea cunoștințelor științifice În acest sens s-au păstrat multe ziceri caracteristice ale califilor "Cea mai mare podoabă a omului este cunoașterea* "Cerneala unui savant este la fel de demn de respect ca sângele unui martir" Una dintre condițiile păcii cu Bizanțul a fost obligația de a transfera arabilor un exemplar din toate cele mai remarcabile cărți grecești La Bagdad s-a format un grup activ de traducători și copiști, care a publicat în arabă lucrările lui Platon și neoplatoniștii, Aristotel și comentatorii săi, medicii Hipocrate și Galen, precum și lucrările clasice despre matematică și astronomie ale lui Euclid, Arhimede și Ptolemeu Este curios că studiul filosofilor greci de către arabi a procedat retrospectiv: începând cu epigonii și comentatorii și terminând cu clasicii În cele mai multe cazuri, traducătorii au folosit textul siriac În secolul X un al doilea centru de educație arabă este creat în Peninsula Iberică, în special în Cordoba Astfel, știința și filosofia arabă s-au ramificat în două fluxuri: estică și spaniolă În secolul al XII-lea acesta din urmă are o importanță decisivă Atenția acordată cunoștințelor experiențiale și științele naturii îi distinge puternic pe filozofii arabi de contemporanii lor europeni Dacă ne întoarcem la științele individuale, la a căror dezvoltare au contribuit arabii, atunci geografia va trebui pusă pe primul loc Acest lucru este destul de firesc, având în vedere dimensiunea vastă a zonelor pe care le-au cucerit și natura comerțului lor Viziunea geografică a arabilor era mult mai largă decât cea eleno-romană Scriitorul arab Khordadbe în secolul al IX-lea a lăsat o descriere a comerțului arabilor cu rușii Ibn-Fodlen în secolul al X-lea a descris bulgarii, Al-Niruni - India, Ibn-Batuta în secolul al XIV-lea - aproape întreaga lume din acea vreme, inclusiv China Arabii nu s-au mulțumit cu o cunoaștere pur empirică a anumitor părți ale globului; în au făcut o nouă măsurătoare de grad pentru a determina dimensiunea pământului S-a descoperit că circumferința pământului este de mile arabe (kilometri) Sirianul Abulfeda (-) a susținut că dacă doi oameni călătoresc în jurul pământului, unul în direcția est și celălalt în direcția vestică, și apoi converg din nou la punctul de plecare, atunci primul va rămâne în urmă calendarului cu o zi, iar cealaltă va fi înaintea ei pentru aceeași perioadă de timp Cât de mult în acest sens Abulfeda * Biblioteca "Runivers" f FILOZOFIA SOCIETĂŢII FEUDALE înaintea europenilor, este evident din faptul că în o observație similară făcută pe nava lui Magellan a provocat o emoție extraordinară Astronomia este strâns legată de geografie Și în acest domeniu arabii au dat mult Opera principală a antichității, creația lui Ptolemeu, s-a păstrat datorită arabilor și este cunoscută sub denumirea arabă de "Almagests" Un observator astronomic a fost fondat la Bagdad sub Al-Mamun Astronomul Al-Batani în a corectat calculele astronomice ale lui Hiparh; Al-Zufi

în secolul X a produs un catalog de stele, care nu numai că dă poziția stelelor, ci indică și magnitudinea acestora Meritele arabilor în matematică sunt binecunoscute Au introdus cifrele arabe în aritmetică; în geometrie au dat o traducere a lui Euclid Nassir Eddin (în secolul al XIII-lea) a studiat postulatul lui Euclid al dreptelor paralele; în trigonometrie, arabii au introdus sinusuri în loc de coarde și au simplificat calculele trigonometrice slabe ale grecilor • În fizică, Al-Kazini în a dat o definiție a greutății specifice a aproximativ de corpuri; Aceste definiții sunt foarte precise În optică, Al-Gaytham (-) a dat legile reflexiei și refracției luminii, a studiat anatomia ochiului, fiziologia vederii și teoria amestecării culorilor Succesele arabilor în domeniul chimiei sunt deosebit de mari Alchimiștii arabi au aderat la teoria transformării elementelor, care într-o formă fantastică a anticipat descoperirile științifice de mai târziu Arabii s-au distins în special în prepararea diferitelor substanțe parfumate - unguente, elixiruri, siropuri Alchimistul Geber (Jeber) a preparat acizii sulfuric și azotic și sărurile acestora De asemenea, arabii știau să prelucreze uleiul cu alcool și știau soluții de mercur Arabii au introdus o serie de inovații tehnice importante în uz european: un ac magnetic, praf de pușcă, ceasuri cu apă și mecanice, bumbac și apoi hârtie de in În medicină, arabii au făcut și ei progrese semnificative Mulți filozofi arabi au fost, de asemenea, faimoși ca medici (Avicena) Observațiile și descrierile bolilor făcute de medicii arabi sunt foarte exacte Au descris rujeola, variola, rahitismul Farmacologia este îmbogățită și de arabi De asemenea, vedem progrese în științe umaniste Tabelele cronologice ale lui Al-Waqada (secolul al IX-lea) sunt foarte precise În secolul al XIV-lea Ibn Khaldun a venit în prim-plan, reprezentând o figură de primă clasă în filosofia istoriei În ceea ce privește amploarea opiniilor, el îi depășește, fără îndoială, semnificativ atât pe istoricii clasici, cât și pe cei medievali În domeniul filologiei și gramaticii, meritele arabilor sunt în general recunoscute Prima formă de gândire filozofică arabă a fost discuție de primăvară și întărire logică a principiilor religioase ale Coranului Kalam este un fel de scolastică mahomedană Adepții Kalamului erau numiți Mutakalims Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA ARBĂ Apariția kalamului se referă la începutul secolului al VIII-lea Kalam și-a stabilit scopul de a servi drept pilon al religiei, justificând pozițiile teologice într-un mod speculativ Unul dintre autorii arabi definește kalam ca "o doctrină în care se argumentează despre esența lui Dumnezeu, atributele sale și condițiile lucrurilor posibile conform legii Islamului, pentru a respinge metafizica filosofilor" Această definiție subliniază corect ostilitatea implacabilă a Mutakalim față de adepții înțelepciunii păgâne, adepți ai învățăturilor antice, pe care dogmatiștii musulmani i-au numit "filozofi" În lupta împotriva lor, kalam-ul a primit semnificația filozofiei religioase Mișcarea Mutakalim este pestriță și contradictorie; în ea se disting o serie de etape istorice și direcții separate Unii dintre Mutakalim, care au permis o discuție mai liberă asupra dogmelor religioase și au exprimat un anumit scepticism față de unele dintre dogmele islamului, au fost considerați de ortodocși drept "lftpazgshtov", "separați" de credința tradițională, schismatici Pe parcursul dezvoltării ulterioare, mu'taziliţii se transformă într-un fel de musulmani cu gândire liberă, în raţionalişti mahomedani Luptând împotriva conceptului ortodox de predestinare, ei au susținut că voința omului este nelimitat liberă, că omul însuși este creatorul acțiunilor sale, altfel responsabilitatea sa față de zeitate ar fi nedreaptă Dumnezeu trebuie să fie drept Astfel, libertatea omului

se opune nevoii de dreptate a lui Dumnezeu Încercând să purifice conceptul de Dumnezeu de antropomorfism și insistând asupra unității lui absolute, mu'taziliții au ajuns la negarea pluralității atributelor lui Dumnezeu În cele din urmă, au spus ei, există un singur lucru de spus: "Dumnezeu există" O astfel de "golire" a ideilor zeității a mers și împotriva ortodoxiei Dar, în același timp, mu'taziliții au respins cu hotărâre ideile aristotelice: zeitatea ca motor principal imobil, eternitatea lumii și imuabilitatea legilor ei Mu'taziliții, fiind destul de liberi în ceea ce privește credințele tradiționale, în același timp insistau categoric asupra imuabilității absolute a dogmei lor și se distingeau prin intoleranță deplină "Cine nu este mu'tazilit nu poate fi numit credincios" Ei au încercat să întărească această poziție cu măsuri crude și violente în epoca celor trei califi abasizi, când Mu'tazila a fost recunoscut temporar ca dominant În secolul al X-lea a fost făcută o încercare de a susține credința ortodoxă prin adăugarea unei doze mici de elemente raționale Al-Ashari (-) Cât de nesemnificative au fost elementele raționale admise de Al-Ashari, fie și doar din faptul că a lăsat neatinsă credința în magie și în miracolele sfinților, de mult abandonate de mu'taziliți Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂŢII FEUDALE Ash'aris au negat cu hotărâre eternitatea lumii și regularitatea ei Voința liberă a lui Dumnezeu nu numai că a creat lumea, ci afectează continuu și direct toate fenomenele Fiecare eveniment este un act creator special al lui Dumnezeu Nu există proprietăți durabile ale lucrurilor, ele sunt create în mod constant din nou și din nou de Dumnezeu Oferă substanței accidente pozitive și negative (viață și moarte, mișcare și odihnă) De exemplu, umbra nu este o consecință a lipsei de iluminare, ci este creată în fiecare caz individual de Dumnezeu Dacă scufundăm o bucată de pânză în vopsea neagră, aceasta va deveni neagră, nu pentru că vopseaua a afectat-o, ci pentru că Dumnezeu i-a dat lucrului un accident de întuneric în acel moment Nu există nicio legătură necesară între cauză și efect Este foarte posibilă o perturbare supranaturală a cursului lucrurilor Ceea ce este considerat o regularitate este un simplu "obicei" pus în natură de Dumnezeu Nilul inundă și reintră pe țărmurile sale din obișnuință și nu după legile naturii Acest "obicei" este opțional: Dumnezeu îl poate rupe oricând și poate face o minune Hegel numește cu inteligență aceste concepții " zguduirea, amețeala a tot ceea ce există" Teologii ortodocși au fost la început suspicioși cu privire la încercările de a introduce orice fel de curent rațional în dogmele religioase "Fugi de Kalam sub orice formă, așa cum fugi de un leu", au spus ei Cu toate acestea, în viitor, importanța mutakalimului moderat pentru justificarea și protecția ortodoxiei de tot felul de "eretici" a fost evaluată în funcție de meritele organizațiilor religioase țiuni În cele din urmă, învățăturile Ash'aris au devenit dogma filozofică dominantă a islamului, iar numele "Mutakalim" este ulterior aplicat în principal Ash'aris Neoplatonismul în mișcare a primit o refracție deosebită de la arabi (de la "suf" - o sutană din păr de cămilă) sti) Această învățătură reacționară s-a bazat pe ideile de asceză, autoaprofundare contemplativă, renunțare la viața activă și negarea cunoașterii Sufiții au format frății de derviși care au trăit IIISH pomană, - un fel de călugări mendicanti Arabii își datorează prima cunoștință cu operele lui Aristotel creștinilor sirieni, care au tradus lucrările autorilor greci mai întâi în siriacă și apoi în arabă În primul rând au fost traduse scrieri medicale, apoi filosofice Manuscrisul arab supraviețuitor al traducerii scrierilor lui Aristotel este prevăzut cu un aparat critic detaliat și oferă dovezi concludente

că arabii dețineau traduceri făcute cu mare grijă Treptat, arabii și-au dezvoltat propria filozofie arabo-aristotelică alături de zeologie Hegel, Opere, cap XI, p Yu , Biblioteca "Runiverse" FILOZOFIA ARBĂ În ariotelismul arab, se disting două fluxuri: estul (secolele X-XI), asociat cu numele de Al-Kindi, Al-Farabi și Avicenna, și spaniol (secolul XII), reprezentat de Ibn-Baja, Ibn-Tufayl și Averroes (dam doar cele mai importante nume) Aristotelismul arab, în toate etapele sale, era în diferite grade în opoziție cu ortodoxia islamistă Însuși termenul de "aristotelism" necesită rezerve majore în raport cu filosofia arabă timpurie Arabii l-au perceput pe Aristotel în principal în interpretările sale neoplatonice, sau mai bine zis, distorsiunile În mod caracteristic, printre arabi, sub numele de Aristotel, erau în circulație lucrări precum Teologie* și Líber de causis* De fapt, primul conține fragmente din Eneada lui Plotin, iar al doilea din Instituția Ideologica a lui Proclu De fapt, "aristotelismul" arab timpuriu este un sincretism al elementelor doctrinei peripatetice, platonismului și tradiției indo-iraniene În viitor, fluxul aristotelic este întărit din cauza slăbirii corespunzătoare a impurităților străine Primul filozof arab care a deschis calea aristotelismului a fost savantul versatil Al-Kindi, care a trăit în Basra și Bagdad și a murit în Cercul de studii științifice al lui Al-Kindi este neobișnuit de larg, ceea ce este dovedit de câteva zeci de cărți scrise de el pe geometrie, astronomie, optică, meteorologie, medicină, psihologie și muzică În marea majoritate, doar titlurile acestor lucrări au ajuns până la noi De fapt, lucrările filozofice ale lui Al-Kindi se refereau la problemele logice și epistemologice dezvoltate de el în legătură cu comentarea lui Aristotel Al-Kindi, spre deosebire de susținătorii lui Kalam, a subliniat imuabilitatea relațiilor cauzale De o mare importanță fundamentală pentru tot peripatismul arab a fost schema a trei etape de cunoaștere științifică, realizată de Al-Kindi De la prima etapă, logică și matematică, până la a doua etapă a științelor naturii, cunoștințele din a treia etapă se întorc la probleme metafizice Astfel, se subliniază importanța matematicii și a științelor naturii în fundamentarea filozofiei, iar calea cunoașterii științifice se opune speculațiilor mu-, takalims Al-Kindi recunoaște patru tipuri de inteligență: mintea mereu activă ♦ activă, mintea "pasivă" sau pasivă, mintea "dobândită" și "mintea demonstrativă" În locul celor zece categorii ale lui Aristotel, el propune cinci "presubstații": materie, formă, mișcare, spațiu și timp Al-Kindi a combinat studiile științifice cu astrologia, a compilat horoscoape pentru durata califatului și a scris despre semnificația semnelor Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂŢII FEUDALE În ochii ortodocșilor, Al-Kindi a fost un eretic ale cărui cărți au fost distruse în timpul perioadei de reacție religioasă Declarațiile directe ale filosofului însuși au dat motive suficiente pentru aceasta Tratând comorile înțelepciunii grecești cu evlavie excepțională, Al-Kindi a fost sceptic cu privire la Coran "Nu există ordine, stil, grație sau subtilitate a compoziției în ea De la început până la sfârșit, este plin de contradicții, o maximă o distruge pe alta, iar întregul e copilăresc de slab Succesorul lui Al-Kindi a fost Al-Farabi A fost educat la Bagdad, apoi s-a mutat în Siria și s-a alăturat sufiților Al-Farabi a murit în În învăţătura sa, el a încercat să-l împace pe Aristotel cu neoplatonismul Din prima, Al-Farabi a luat în principal logica, din a doua - sistemul ontologic Comentarea și prelucrarea lucrărilor logice ale lui Aristotel sunt principalul merit al lui Al-Farabi Potrivit lui Al-Farabi, există șase principii ale lucrurilor:) principiul divin sau prima cauză,) cauze secundare sau

sfere cerești,) intelect activ,) suflet,) formă,) materie abstractă Emanarea coboară din sferele superioare spre cele inferioare Al-Farabi încearcă să combine "celul" neoplatonic cu simbolismul antic al luminii orientală în ideea lui Dumnezeu Al-Farabi neagă eternitatea lumii, permițând astfel crearea ei El îi atribuie incorect acest punct de vedere lui Aristotel În materie de cunoaștere, Al-Farabi apără ideea unei minți cosmice "activă" sau "activă", care este comună tuturor acestei mișcări filosofice Așa cum nu putem vedea un obiect până când nu este iluminat de razele soarelui, la fel și mintea umană este neputincioasă până când este luminată de scânteia minții active a lumii Scopul omului este unitatea cu mintea activă; atingerea ei creează fericirea posibilă pe pământ Poveștile despre nemurirea individuală și despre viața de apoi sunt fabule goale Deși Al-Farabi respinge sensul extazului mistic în spiritul nirvanei, totuși, el afirmă un tip special de intelect - "spiritul sacru" care explică profețiile ■ Într-unul din tratatele sale de filosofie, Al-Farabi pune următoarele întrebări referitoare la studiul lui Aristotel și tipice pentru gama de interese ale sale:) despre școlile (sectele) filozofilor;) planul cărților individuale ale lui Aristotel;) punctul de plecare pentru studiul filosofiei;) scopul studierii filozofiei;') metoda pe care o va alege filozof;) moduri diferite de exprimare a lui Aristotel;) despre expresii întunecate la Aristotel;) ce înseamnă să fii expert în filozofia aristotelică;) ceea ce este necesar pentru o persoană care s-a dedicat studiului filozofiei lui Aristotel Activitățile lui Al-Kindi și Al-Farabi au pregătit apariția celui mai mare reprezentant al culturii arabe de Est, Avicenna Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA ARBĂ Abu-Ali Ibn-Oina (în transcrierea europeană Avicenna) s-a născut în în Asia Centrală, lângă Bukhara, în satul Afshan A studiat filosofia și medicina la Isfahani (Iran) Avicenna s-a remarcat printr-o versatilitate extraordinară a intereselor: a fost filozof și om politic, medic și poet A murit în Avicenna a scris peste de cărți De o faimă deosebită a fost manualul său despre arta medicinei "Canon mediciiiae", care a rămas timp de câteva secole cartea principală a medicilor Avicena Est si Vest Principala lucrare filosofică a lui Avicenna a fost "Cartea recuperării" enciclopedică, în părți, împărțite în logică, fizică, matematică și metafizică Avicenna s-a bucurat de o faimă imensă în lumea arabă V Literatura arabă a păstrat despre el numeroase știri, adesea legendare, și mii de citate din operele sale A fost numit "prinț al filosofilor" și "prinț al doctorilor" Avicenna, continuând linia lui Al-Farabi, curăță în mare măsură învățătura acestuia din urmă de elementele neoplatonismului și se apropie mult mai mult de Aristotel De fapt, el oficializează peripatetismul arab Dar, împreună cu aceasta, Avicenna, într-o serie de lucrări minore, aderă la misticismul extrem, încercând să îmbine neoplatonismul cu ideile religioase islamiste El povestește în aceste lucrări despre cele zece spirite ale sferelor, care au ieșit prin emanație din intelectul divin, despre îngeri și demoni, Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂŢII FEUDALE despre simbolismul numerelor și literelor, despre magie și talismane, despre interpretarea viselor și despre "ochiul rău" Dar nu în aceste lucrări, care exprimă inconsecvența lui Avicenna, se află semnificația istorică filozofia lui Lumea materială pentru Avicenna este eternă și necreată Nu este un produs al emanației, ca în Al-Farabi Cu toate acestea, Avicenna caută să ascundă această poziție materialistă și atee cu o serie de rezerve și complexități El recunoaște existența lui Dumnezeu Lumea nu este absolut, ci doar relativ necesară, aparținând categoriei posibilității Lumea ca durată

eternă în timp este condiționată de Dumnezeul etern, care există în afara timpului Activitatea divină este gândirea lui Dumnezeu despre sine Această conștiință de sine a lui Dumnezeu este sursa primară a tuturor ființelor Primul și singurul produs direct al zeității este, conform lui Avicenna, prima minte Providența lui Dumnezeu nu se extinde direct la lumea schimbătoare și multiplă a lucrurilor Avicenna înțelege sufletul uman ca fiind forma esențială a corpului Ea este imaterială și nemuritoare El recunoaște viața de apoi într-un sens pur spiritual, și nu într-un sens fizic Avicena respinge cu tărie învierea trupurilor De mare interes este soluția propusă de Avicenna la problema universalelor Conform învăţăturii sale, universalul există în trei feluri:) înaintea lucrului din mintea divină;) într-un lucru, întrucât universalul este esenţa unui singur lucru;) după lucrul din mintea umană, care abstrage universalul din lucrurile separate Această construcție se bazează pe două premise: a) mintea divină precede lucrurile, în timp ce umanul le urmează; b) principiul individualizării este materie, principiul generalității este mintea Lucrurile din același gen diferă unele de altele prin caracteristicile lor materiale Același lucru pe care aceste lucruri îl au în comun ("tip"), este reală numai pentru minte, deoarece gândește universalul în afara învelișului material al lucrurilor individuale în care este întruchipat Avicenna insistă pe rigoarea logică a construcțiilor, pe metode precise de probă și pe semnificația percepțiilor senzoriale Cunoașterea este recunoscută de el ca fiind imposibilă fără o minte activă cosmică, care este aceeași la toți oamenii Intrarea activului chayutsya în obținerea unei imagini inteligibile a obiectului Dar cunoașterea este imposibilă fără o experiență senzorială prealabilă, care pregătește mintea potențială pentru reproducerea unei imagini inteligibile Numai cele mai înalte principii ale cunoașterii în sine sunt obținute fără ajutorul percepțiilor senzoriale direct din "mintea activă" SHISh Biblioteca "Runivers" FIIOSOFIA ARBĂ Dualitatea, inconsecvența lui Avicenna s-a reflectat și în recunoașterea lui a înțelegerii divine directe ca o cale de cunoaștere rară, dar mai înaltă În ansamblu, sistemul lui Avicenna a fost o încercare de a reconcilia filosofia lui Aristotel cu fundamentele religiei Islamului În a doua jumătate a secolului al XI-lea statele arabe din est au fost cuprinse de reacții religioase violente Aceasta a fost o reflectare a reacției feudale generale și a începutului dezintegrarii Califatului Arab Luptele și conflictele feudale și slăbirea treptată a activității comerciale și industriale au pregătit posibilitatea cuceririi califatelor arabe de către turcii selgiucizi În au capturat Califatul Bagdad, Siria și Palestina Valuri îngrozitoare de răscoale țărănești au măturat Estul La sfârşitul secolului al XI-lea A început agresiunea europeană către Est, așa-numitele cruciade Un reprezentant caracteristic al reacției religioase a fost Al-Gatsali, un oponent ardent al aristotelismului, care a încercat să îmbine dogmele islamului cu prevederile neoplatonismului mistic Al-Gatsali (-) s-a născut în Khorasan (Iran); a fost profesor de filozofie la Bagdad; apoi, părăsind predarea, s-a retras în Siria, unde a trăit în deplină singurătate timp de unsprezece ani, după care s-a întors în societate pentru a-și propaga învățăturile Al-Gatsali, după ce a făcut, cu propriile sale cuvinte, "rătăcire" prin diverse sisteme filosofice, a ajuns la scepticism, la recunoașterea neputinței minții umane și, deci, la misticism și religie Al-Gatsali a devenit un dușman înverșunat al aristotelismului Concluzia finală a învățăturii sale este glorificarea morții și a distrugerii ca cale spre reunirea cu zeitatea eternă Însuși titlurile lucrărilor lui Al-Gatsali sunt deja

destul de expresive: "Refutarea filosofilor", "Renașterea științelor religioase" Prima dintre ele este îndreptată împotriva sistemelor filozofice ale aristotelicilor arabi, în special împotriva lui Al-Farabi și Avicenna A doua lucrare conține învățătura mistico-religioasă a lui Gatsali însuși În lupta împotriva prevederilor peripateticelor periculoase pentru religie, Al-Gatsali ia armele în special împotriva principiului eternității lumii, împotriva doctrinei regularității cauzale naturale și împotriva negării nemuririi individuale Împotriva acestor învățături ale filozofilor, el expune recunoașterea creării lumii de către Dumnezeu din nimic, intervenția constantă a providenței divine în cursul lucrurilor și judecata teribilă care vine și învierea morților Prin concluzii logice, ne învață Gatsali, nu se poate ajunge la adevăr De asemenea, trebuie să te îndepărtezi de experiența senzorială, să "ucizi pofta cu sabia abstinenței" și să îndreptăm toate eforturile către contemplarea directă a lui Dumnezeu Doar intuiție mistică, zori Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂŢII FEUDALE Cercetarea sufletească a lui Dumnezeu duce la cunoaşterea perfectă şi la dizolvarea spiritului uman în divinitate Punctul de plecare al criticii cunoștințelor științifice este critica lui Al-Gatsali asupra principiului cauzalității La fel ca așariții, el respinge existența legilor naturii Nu există nicio legătură necesară între cauză și efect Ceea ce luăm drept o legătură cauzală este, potrivit lui Al-Gatsali, doar succesiunea obișnuită a evenimentelor în timp Dacă, la contactul cu focul, câlcul se aprinde, atunci cauza acestui lucru nu este focul, ci voia lui Dumnezeu, singurul motiv pentru tot ceea ce se întâmplă în lume Al-Gatsali nu a permis niciun alt subiect de activitate, cu excepția lui Dumnezeu Pe la mijlocul secolului al XII-lea reacția religioasă atinge punctul culminant, iar viața științifică și filozofică se estompează în estul posesiunilor arabe Creșterea cazurilor de confiscare și ardere publică a cărților științifice și filozofice Sufismul este în creștere Lucrările filozofice apărute în această perioadă nu au dat nimic nou și nu au influențat gândirea europeană În același timp, cultura arabă atinge o înflorire strălucitoare în Spania Arabii și maurii au debarcat în Peninsula Iberică în Doi ani mai târziu, aproape întreaga țară, cu excepția unei mici zone din nord, era în mâinile lor Poziția populației agricole la începutul cuceririi arabe s-a îmbunătățit oarecum Latifundiile vizigoților bazate pe munca sclavilor sunt înlocuite cu mici proprietăți funciare Tehnologia agricolă este îmbunătățită, se dezvoltă horticultură și viticultură și se construiește o rețea de canale de irigare Orașele cresc și ele Numărul lor ajunge la patru sute Lamele Toledo, țesăturile și pielea Cordoba, mătăsurile grenadiene devin celebre în toată Europa Comerțul maritim și terestru plin de viață se menține cu Bizanțul, Africa, Italia și sudul Franței Din secolul al X-lea Emirii arabo-spanioli, practic independenți de Bagdad, se declară oficial califi independenți Capitala califatului Cordoba deja în secolul al X-lea - unul dintre cele mai mari și mai bogate orașe din Europa, cu de case, străzi pietruite, apă curgătoare, poduri bune și palate magnifice Bogățiile de carte din întreaga lume s-au adunat în Andaluzia acelor vremuri Lucrările siriene și iraniene sunt uneori publicate aici mai devreme decât în țările lor natale Califul Al-Hakem II (secolul X) a plătit o mie de denari de aur pentru un manuscris Biblioteca sa a ajuns la de mii de volume În secolul al XI-lea construit pe o bază feudală, Califatul de la Cordoba este împărțit în două duzini de posesiuni musulmane independente, apoi unite din nou * La începutul secolului al XII-lea spre Pirinei Biblioteca "Runivers"

FIIOSOFIA ARBĂ õ Peninsula este invadată de triburile musulmane africane În , muntenii marocani-almogadi își afirmă autoritatea asupra întregii Spanie musulmane O galaxie strălucită de filozofi arabo-spanioli a fost deschisă de către medicul, poetul, matematicianul și astronomul Ibn-Baja (în transcrierea latină Avempatse) S-a născut la Saragossa la sfârșitul secolului al XI-lea, a trăit la curte, a fost închis sub acuzația de erezie și a murit în Maroc în , otrăvit de rivalii săi Ibn-Baja a scris o serie de comentarii despre scrierile lui Aristotel în științe naturale, în special despre lucrările de fizică și meteorologie De cel mai mare interes este "Ghidul lui singuratic" (sau "Calea vieții pustnicului"), al cărui conținut a ajuns la noi printr-un filozof evreu din secolul al XIV-lea "Ghidul" oferă o imagine a ascensiunii treptate a sufletului, eliberându-se de elementele animale instinctive și senzuale, până la cel mai înalt nivel de cunoaștere a lumii inteligibile Această ascensiune spirituală se realizează nu prin iluminarea mistică, ci prin perfecțiunea intelectuală, prin cunoașterea științifică "Ghidul" lui Ibn Waji conține o schiță a unei stări ideale utopice Nu există medici sau judecători în acest stat Medicina este de prisos acolo, pentru că cetățenii unui astfel de stat mănâncă corect și nu mănâncă alimente care le-ar putea dăuna sănătății; bolile care provin din cauze externe se vindecă în mod natural Acolo nu este nevoie de dreptate, pentru că cetățenii unui astfel de stat sunt ghidați în relațiile lor de iubire și nu există neînțelegeri și certuri între ei Într-o stare imperfectă, astfel de oameni - prototipurile cetățenilor unui stat ideal - sunt singuri, străini în propria lor societate Astfel, Ibn-Baja proclamă o utopie socială, calea către care este autoperfecţionarea morală şi intelectuală a indivizilor Genealogia lui Ibn-Waji a fost continuată de Ibn-Tufail (Abu ba ag tser) În el, totuși, elementele neoplatonismului oriental se manifestă mai puternic Ibn Tufeil - celebru ca medic la curtea Almogadelor, ca matematician, filozof și poet - s-a născut în în Andaluzia și a murit în în Maroc S-a bucurat de faima de eretic printre contemporanii săi și a primit porecla caracteristică "învățător al răutății" Romanul filozofic al lui Ibn-Tufail "Despre Hay, fiul lui Yakzan" ("Despre cei vii, fiul celui treaz") a ajuns până la noi Această curioasă robinsonada psihologică descrie auto-dezvoltarea unui "om natural" izolat de societate pe o insulă pustie Eroul romanului prin autoaprofundare, indiferent de public Există o traducere în limba rusă: Ibn-Tufail> Un roman despre Haya, fiul lui Yakzan, Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂŢII FEUDALE -L· ' ■ Al UISII ȘI tradiții și fără ajutorul revelației divine, ajunge culmi ale cunoasterii Prima cunoaștere a eroului se limitează la sentimente lucruri importante: treptat ajunge la cunoașterea lumii din jurul său și dobândește informații despre fizică Mai târziu, el recunoaște în diversitatea lucrurilor un principiu comun care le unește Toate ființele sunt diverse și una: sunt diverse în accidentele lor și sunt una în adevărata lor esență "De asemenea, și-a imaginat propria ființă ca fiind multiplă, pentru că a văzut diversitatea membrilor săi, unde fiecare era izolat de celălalt printr-o acțiune și o proprietate caracteristice lui" Dar, pe de altă parte, a observat în privința ființei sale că era unul, "că, deși membrii săi sunt multipli, totuși sunt indisolubil legați unul de celălalt, astfel încât ar trebui să fie considerați ca unul Haya ajunge, mai departe, la concluzia că spiritul său face unul, "și el este adevărata esență, toate celelalte organe sunt, parcă, unelte" Examinând animalele individuale ale aceleiași specii, el "a descoperit că indivizii individuali din fiecare specie sunt asemănători între ei în ceea ce

privește membrii externi și interni, senzațiile, mișcările și instinctele, dar diferența dintre ele i se părea nesemnificativă în comparație cu această asemănare" El a văzut că întreaga rasă umană este una "Multiplicitatea indivizilor săi, el a coborât la un grad odată cu multiplicitatea membrilor unui singur individ, care în realitate nu este multiplu" Ridicându-se din ce în ce mai sus, el devine convins că întreaga sferă cerească este ca un singur organism animat În același mod, el ajunge la concluzia că întregul univers este unul El admite că există un principiu activ care păstrează această lume și îi dă mișcare - Dumnezeu Această ființă nu este nici corpul, nici facultatea corpului, ci universul Reflectând asupra propriei cunoștințe, o persoană devine conștientă de intelectul său, se convinge de nemurirea acestuia și, nemulțumit de cunoașterea teoretică a lui Dumnezeu, își găsește adevăratul scop în fuziunea mistică directă cu divinitatea Astfel se termină idealistul și Romanul filosofic individualist al lui Ibn Tufeil În cele din urmă, eroul romanului lui Ibn Tufeil, prin autoaprofundare filosofică, ajunge la același lucru pe care îl învață Coranul Ibn Tufeil vede avantajul acestei căi în faptul că, datorită ei, adevărurile divine sunt cuprinse într-o formă pură, și nu într-o formă figurativă, simbolică, în care religia le prezintă maselor Ibn-Tufail, Romance of Hay, fiul lui Yaqzan, p Ibid i Ibid , pp - Ibid , p * Acolo Biblioteca "Runivers" Filosofia arabă IA Inc costum Ibn Tufeil a fost în relații amicale cu cel mai mare filozof arab și unul dintre cei mai mari gânditori ai Evului Mediu, Averroes Averroes (de fapt Nbn-Roshd) a rezumat întreaga dezvoltare anterioară a filosofiei arabe și a avut o influență imensă asupra scolasticii creștine Averroes s-a născut în la Cordoba, cel mai mare centru al culturii arabo-spaniole Studiază temeinic teologia, jurisprudența și medicina Averroes primește postul de kadi (judecător) la Sevilla, iar apoi la Cordoba Activitatea sa științifică găsește un sprijin energic la curtea lui Emir Yusuf, iar el devine medic de curte La începutul domniei emirului Al-Mansur, Averroes atinge culmea gloriei, dar apoi, ca urmare a victoriei de la curtea de la Al-Mansur, grupul ortodox-religios este dezonorat și exilat Un decret al emirului a fost trimis în toate provinciile condamnând doctrinele lui Averroes La sfârșitul vieții sale, filozoful a fost returnat la tribunal și a murit în Maroc în Averroes este cel mai consistent dintre peripateticii arabi Contemporanii spuneau că "Aristotel a explicat natura, iar Averroes l-a explicat pe Aristotel" În centrul filozofiei lui Averroes se află învățătura naturalistă a aristotelismului Averroes însuși nu se considera un gânditor independent El era plin de cel mai mare respect pentru Aristotel și credea că doctrina aristoteliană nu are nevoie de corecții sau completări Sarcina lui a fost să elibereze învățăturile lui Aristotel de distorsiunile ulterioare "Doctrina lui Aristotel", a scris Averroes, "este cel mai înalt adevăr, pentru că înțelegerea lui era limita înțelegerii umane" "Acest om este, parcă, un model în care natura a vrut să exprime tipul celei mai înalte perfecțiuni" În realitate, Averroes nu a fost nicidecum un simplu comentator al lui Aristotel, ci și-a supus învățătura unei prelucrări independente, dezvoltând tendința matematică a lui Aristotel Pe lângă numeroasele comentarii ale lui Averroes la scrierile lui Aristotel, scrierile sale polemice împotriva Refutării filosofilor a lui Al-Gatsali și împotriva implementării inconsistente a determinismului de către Avicenna au supraviețuit (în traduceri în ebraică) În plus, o serie de tratate logice și natural-filosofice ale lui Averroes au fost păstrate în traduceri în latină și ebraică Conform învățăturilor lui Averroes, lumea materială este fără

început și fără sfârșit în timp (dar limitată în spațiu) Filosoful respinge formula religioasă a creării lumii de către Dumnezeu "din nimic" Dumnezeu este "contemporan" cu natura Într-un lung comentariu la cartea a XII-a a Metafizicii, Averroes vorbește despre două direcții opuse în problema originii ființelor vii "Unii explică lumea prin dezvoltare, CHI Biblioteca "Runivers" FILOZOFII ALE SOCIETĂŢII FEUDALE altele sunt creație Adepții teoriei dezvoltării spun că reproducerea nu este altceva decât o ieșire dintr-o ființă, un fel de dublare a ființelor Rolul forței care acționează, conform acestei ipoteze, este în acest caz doar de a extrage o ființă de alta, de a le separa; este evident că funcţiile sale se reduc la funcţiile motorului Cât despre adepții teoriei creației, ei spun că forța activă produce o ființă, fără a fi nevoie de materie preexistentă Aceasta este opinia mutakalimului " Mișcarea este eternă și continuă, pentru că fiecare mișcare este cauzată de cea anterioară Dar mișcarea are nevoie de un substrat Materia este substratul universal și etern al mișcării Materia primordială nu a apărut și nu este distrusă Trecerea de la inexistența absolută la existență și înapoi este imposibilă Toată mișcarea, schimbarea, creația și distrugerea sunt "în posibilitate" în materie "Distrugerea", a scris Averroes, "este un act de același fel ca și reproducerea Fiecare ființă născută poartă în sine o dizolvare în posibilitate Materia însăși este "posibilitatea de a fi" universală Formele sunt conținute potențial în materia însăși "Forța de acțiune" pune doar posibilitatea în mișcare Dar "în raport cu eternitatea, nu există nicio diferență între ceea ce este posibil și ceea ce este, pentru că sub aspectul eternității, tot ceea ce este posibil trebuie să treacă în cele din urmă în realitate" Timpul, a învățat Averroes, există doar prin mișcare Măsurăm timpul doar prin schimbare Divinitatea pentru Averroes este "gândirea la sine", IT este "cauza finală" ideală și fiecare mișcare este o străduință pentru ce este mai bun Gândirea divină se extinde numai la cursul general al procesului lumii, dar în niciun caz la particularități Aceasta este baza negării de către Averroes a miracolelor, a "revelației divine" și a puterii rugăciunilor În întrebarea cardinală pentru scolastică despre relația dintre știință și religie, Averroes a fost unul dintre fondatorii doctrinei "adevărului dublu", care a devenit mai târziu foarte populară Conform acestei doctrine, în principiu și în concluziile finale, filosofia și religia ar trebui să conducă la același adevăr Dar religia destinată "mulțimii" se bazează pe autoritatea revelației și îmbracă adevărul într-o formă figurativă, alegorică Filosofia, accesibilă doar câtorva, înțelege adevărul într-o formă adecvată prin speculație pură Pentru mase, credința trebuie abandonată, pentru că "impune un căpăstru poporului poporului" În anumite probleme, Averroes consideră posibilă o divergență între știință și religie Ceea ce este adevărat din punct de vedere științific poate fi fals din punct de vedere teologic și invers Astfel, de exemplu, nemurirea sufletului, respinsă de filozofie, este adevărată pentru teologie Același autor în scrierile sale teologice poate respinge ceea ce el însuși pretinde în filosofia sa Biblioteca "Runivers" , FILOZOFIA ARABĂ sophia Datorită acestei formulări a întrebării, știința și religia primesc sfere de aplicare mai mult sau mai puțin separate Scopul doctrinei lui Averroes despre "adevărul dublu" este o anumită emancipare a științei, acordându-i o oarecare autonomie și o anumită libertate față de tutela bisericii Doctrina lui Averroes despre un intelect unic, universal și obiectiv al rasei umane în ansamblu a fost, de asemenea, de mare importanță Doar această rațiune universală, ca expresie a vieții spirituale continue și

succesive a omenirii, este veșnică și nemuritoare Mintea umană individuală este trecătoare și piere împreună cu individul Miturile despre nemurirea sufletului individual, despre recompensele vieții de apoi și despre înviere sunt fabule goale Nu există altă răsplată decât cea pe care o primește un om aici pe pământ și stă în propria sa perfecțiune Adevărata fericire a omului constă în atingerea celor mai înalte niveluri de cunoaștere Nu asceza sau extazul mistic duce la aceasta, ci calea cunoașterii științifice și filozofice Rădăcinile doctrinei lui Averroes despre o singură minte se află în distincția aristotelică dintre mintea pasivă și cea activă Primul oferă doar posibilitatea cunoașterii, care se transformă în realitate datorită minții active Dezvoltarea acestui gând l-a condus pe Averroes la doctrina unei minți active universale care există în mod obiectiv și a minții individuale trecătoare care i se alătură Sufletul uman, după Averroes, diferă doar în grad și nu în esență de sufletul animal Este o facultate a corpului conectată cu creierul Trebuie remarcată o declarație remarcabilă a lui Averroes cu privire la problemele vieții publice El indică starea de sclavie a unei femei, faptul că sistemul social nu îi permite să-și arate abilitățile O femeie, spune Averroes, este capabilă de tot ceea ce face un bărbat, până la participarea la guvernare Averroes este ultima figură importantă din filozofia arabă În fața lui, filosofia arabă a atins apogeul Dezvoltarea sa se încheie la mijlocul secolului al XIII-lea Luptele feudale sunt în creștere în Spania arabă În același timp, popoarele creștine intră în ofensivă și provoacă o înfrângere decisivă maurilor în După , arabii sunt alungați aproape în întregime din Peninsula Iberică În spatele lor, a mai rămas o singură Grenada, care a rezistat timp de două secole atacului creștinilor În secolul al XIII-lea dezvoltarea în continuare a problemelor filozofice în lumea musulmană se oprește Învățăturile lui Averroes și ale altor gânditori arabi au fost răspândite, discutate și infirmate de filozofii evrei și creștini, dar chiar în lumea musulmană a venit dominația fanaticilor religioși care au rezistat oricărei manifestări de gândire independentă Manuscrise de lucrări filozofice și științifice, cândva apreciate pentru greutatea lor în aur, Istoria filosofiei, vol I Biblioteca "Runivers" ABÒ FILOZOFIA SOCIETĂȚII FEUDALE distruse sau pierdute Cele mai multe dintre lucrările filozofilor arabi au ajuns până în zilele noastre fie în copii marocane, fie, chiar mai des, în traduceri ebraice Capitolul IV FILOZOFIA Evreiască CPEJ DIN EPOCA iiiiii": Filosofia evreiască medievală se mișcă practic în aceeași direcție ca și cea arabă Opera filozofilor evrei s-a desfășurat în limitele califatelor arabe Majoritatea au scris în arabă, iar lucrările lor abia în secolele XIII - XIV au fost traduse în limba lor maternă În secolul X centrul culturii evreiești s-a mutat de la est la vest, în Spania Contactul cu cultura arabă a dat un impuls puternic dezvoltării filozofiei evreiești Câteva mii de familii evreiești bogate trăiau în Cordoba Mulți dintre ei își datorau averea comerțului cu sclavi S-au îmbogățit cumpărând sclavi și trimițându-i califilor După influența lor economică, evreii au jucat un rol proeminent în viața politică Se bucurau de drepturi egale cu musulmanii și adesea ocupau cele mai înalte posturi guvernamentale Savanții evrei stăteau uneori în fruntea Academiei Cordoba, acel centru de învățare arabo-spaniolă Cu toate acestea, în secolul al XIII-lea, un val de fanatism se răspândește în statele mauritane aflate pe moarte, însoțit de persecuția evreilor Populația evreiască migrează în masă în sudul Franței și parțial în regiunile creștine din Spania Expulzarea evreilor din Spania la sfârșitul

secolului al XV-lea distruge în cele din urmă acest centru al culturii medievale evreiești Filosofia evreiască, fiind apropiată de arabă, nu se dizolvă în ea și are un sens independent Ea a prezentat câteva figuri semnificative care au avut o mare influență asupra gândirii filozofice europene Ca și kalam-ul islamist, teologia evreiască se împarte în școli rabinice și karaite Karaiții, care au ieșit în prim-plan în secolul al VIII-lea, sunt foarte apropiați în opiniile lor de mu'taziliții arabi În , în fruntea mișcării Karaite, care a respins Talmudul și autoritatea tradițiilor rabinilor, stătea Anan Bey David, un savant de seamă al școlii evreiești din Babilon Fără a nega o tradiție complet religioasă, Anan a proclamat drepturile rațiunii și principiul cercetării libere Prin intermediul unei interpretări adecvate, Anan a considerat că este posibilă aducerea "sfântei scripturi" în conformitate cu cerințele rațiunii Karaiții au contribuit la dezvoltarea gândirii filozofice în rândul evreilor Bazându-se în lupta lui împotriva rabinilor pe Biblioteca "Runiverse" FILOZOFIA Evreiască drepturile rațiunii, caraiții i-au forțat pe cei din urmă să apeleze la ajutorul argumentelor logice Primul rabinic care a încercat să folosească doctrinele filozofilor pentru a întări învățăturile religioase a fost Saadia din Faiyum din Egipt (-) În a preluat conducerea academiei religioase evreiești de la Sora, în Babilon, care era centrul rabinismului În lucrarea sa principală "Despre credință și cunoaștere", scrisă în arabă în , Saadiya recunoaște drepturile rațiunii împreună cu autoritatea scrisului Rațiunea, potrivit lui Saadia, învață același lucru ca revelația Dar, fiind lăsată la sine, mintea poate doar ca urmare a unor eforturi prelungite să ajungă la acele adevăruri pe care religia le dezvăluie deodată Saadia încearcă să demonstreze că poziții religioase precum crearea lumii și învierea morților nu sunt în contradicție absolută cu rațiunea, dar respinge doctrina transmigrării sufletelor răspândită atunci în rândul evreilor Un loc semnificativ în opera lui Saadia este ocupat de o polemică împotriva caraiților Filosofia joacă un rol subordonat în opera lui Saadia: este în întregime în slujba religiei și nu este pentru el altceva decât un simplu instrument de apărare a dogmelor religioase ale iudaismului Tendința mistică este reprezentată în filosofia evreiască medievală de învățăturile Cabalei Cabala este o învățătură fantastică, un fel de gnosticism evreiesc, care împletește în mod complicat elemente ale filozofiei iudeo-alexandriane cu ideile religioase persane Cabaliștii căutau un sens ascuns, secret sub învelișul exterior al "sfintei scripturi", la care încercau să ajungă prin interpretări simbolice complicate Ei au acordat o importanță deosebită literelor și numerelor, pe care le-au interpretat în spiritul mistic și simbolic al neopitagorismului, amestecat cu mitologia orientală Cabala este prezentată în două cărți: "Iezira" ("Creația") și "Zohar" ("Strălucirea") Prima dintre ele a fost compilată, se pare, în secolul al IX-lea, iar a doua la sfârșitul secolului al XII-lea La baza învățăturilor cabaliștilor stă ideea neoplatonică de emanare, care a fost probabil adoptată prin arabi În același timp, cabaliștii nu opun principiul emanației actului de creație Cabala vede în cifre și litere un simbol al cuvintelor divine înscrise la granița lumilor spirituale și fizice Aceste scrieri misterioase stau la baza sufletului lumii si prin el intreaga creatie Zeitatea este prima lumină, care a umplut inițial tot spațiul În viitor, zeitatea se concentrează și umple * Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂŢII FEUDALE golul rezultat cu o lumină care se estompează treptat, identică cu lumea Materia este absența luminii și principiul răului Etapele ierarhice ale emanației

sunt: primul om, care este și înțelepciunea eternă, care dă naștere la zece Sefirot, servind ca o legătură intermediară între ființa infinită și creație Sephiroth, pe de o parte, reprezintă atributele zeității și, pe de altă parte, cercuri concentrice de lumină Cabala distinge trei lumi create: "cerul interior", locuit de spirite necorporale; sfere cerești locuite de îngeri care nu sunt lipsiți de o anumită corporalitate; lumea inferioară sau natura, reflectând lumile superioare Cabaliștii au recunoscut preexistența și transmigrarea sufletelor, precum și întoarcerea lor finală la Dumnezeu Artificiale, pline de arbitrar, metodele folosite de cabaliști au dat teren celor mai absurde fantezii și au fost o adevărată batjocură a rațiunii și a logicii "Nu știu în mod pozitiv", a spus materialistul secolului al XVII-lea despre cabaliști Spinoza, fie că spun asta din prostia și evlavia caracteristice bătrânelor, fie din trufie și depravare, cu scopul de a fi considerați singurii posesori ai tainelor lui Dumnezeu; Știu cel puțin că nu am citit nimic de la ei care să sune ca un secret, ci doar raționament copilăresc Neoplatonismul, care a fost unul dintre elementele constitutive ale Cabalei, a avut o distribuție semnificativă în filosofia evreiască și într-o formă mai pură și mai directă În secolele XI-XII în Spania apare o vastă literatură, încercând să îmbine ideile neoplatonismului cu dogmele "legii" religioase evreieşti Solomon ben Gebirol (-) a fost cel mai mare dintre neoplatoniștii evrei și unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai filozofiei medievale evreiești în general A fost cunoscut pe scară largă în Europa medievală sub numele de Avytsebron Avicebron s-a născut în Malaga (Spania), a trăit la Zaragossa, a devenit celebru ca filosof și poet religios Lucrarea sa principală, Izvorul vieții, a fost scrisă în arabă, dar originalul s-a pierdut și doar adaptările sale ebraice și latine au ajuns la noi Pentru învățăturile lui Avicebron, este caracteristic că el este străin de apărarea oricărei dogme și cult anume, deși păstrează o credință religioasă Avicebron a încercat să combine principiul creării lumii de către Dumnezeu din nimic cu ideea panteistă a emanării Dumnezeu, sau prima substanță, prin mijlocirea voinței sale (este și "cuvântul" - logos) creează ființa din nimic Rezultatul primului și singurului act de creație este inteligența cosmică, inclusiv Spinoza, Tratat de teologie și Dolith, M , p - Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA Evreiască preţuind materia şi forma universală Întreaga lume ulterioară este formată prin emanare conform schemei obișnuite de neplată: sufletul lumii, sufletele separate, natura Astfel, ideile de creație și emanație se limitează reciproc Ambiguitatea în chestiunea creației este exacerbată de interpretarea vagă a lui Aupzebron a "voinței divine" Voința, și nu gândirea, este pentru el cauza creatoare a lumii, adevărata "sursă a vieții" Voința nu este Dumnezeu însuși, despre care nu putem spune nimic, ci Dumnezeu așa cum se manifestă în acțiune, așa cum ni se "apare" La întrebarea care este relația dintre Dumnezeu și voință, Avptsebron nu dă un răspuns clar El oscilează între înțelegerea voinței ca ceva diferit de Dumnezeu și ca putere identică cu el Un element rațional al filozofiei lui Avicebron este recunoașterea lui a unei singure materii universale care stă la baza atât ființelor corporale, cât și spirituale Materia este purtătorul universal de posibilități Phsfma are nevoie de materie ca substrat pentru manifestarea ei Baza comunității lucrurilor și a unității lumii nu poate fi o formă care creează diferențe, ci doar materia Materia universală este specificată ca materie corporală și spirituală, respectiv fiind definită ca "forma corporalității" și "forma spiritualității" Numai Dumnezeu este liber de materie, fiind "de

cealaltă parte" a materiei și a formei Cu toate acestea, doctrina materiei ca bază a unității lumii este inclusă de Avicebron în sistemul platonic Lumea naturală, conform învățăturii sale, reflectă cea mai înaltă lume inteligibilă care generează activitate și mișcare Corpul este lipsit de activitate de sine Mișcarea le vine din afară, de sus Cunoașterea categoriilor spirituale superioare (voința divină) este posibilă, potrivit lui Avicebron, doar într-un mod intuitiv, în stare de extaz În scolastica creștină, compararea lui Avicebron a lumii cu un copac s-a bucurat de un mare succes Rădăcinile acestui arbore sunt formate din materie, ramurile sunt substanțe trecătoare, frunzele sunt semne individualizatoare Florile acestui copac sunt suflete, iar fructele sunt îngeri Cel mai proeminent reprezentant al reacției anti-filosofice a fost poetul religios Yehuda Halevi din Toledo (născut în), aflat sub influența lui Al-Gatsali În lucrarea sa apologetică "Al-Khazari", scrisă de OhM Halevi sub forma unui dialog între regele khazarilor și un teolog evreu, argumentele teologilor evrei, creștini și musulmani sunt comparate cu argumentele filozofilor greci Câștigătorul este un teolog evreu bazat pe Talmud și Cabala El dovedește inconsecvența filozofilor și ilegitimitatea îmbinării credinței cu cunoașterea Rațiunea este exclusă de misticul Halevi dintre criteriile de cunoaștere superioară, pe care le consideră posibile doar datorită influența "logosului" divin Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂŢII FEUDALE parte aleasă a umanității El, la rândul său, leagă conceptul de logos cu doctrina Plato-Proklovsky a emanației Cartea lui Halevi a contribuit la intensificarea reacției religioase Dar Halevi nu a reușit să oprească creșterea interesului pentru filozofie, care tocmai în această epocă a început să câștige popularitate în Spania datorită lucrărilor lui Ibn Badji Din a doua jumătate a secolului al XII-lea printre gânditorii evrei, filosofia lui Aristotel începe să se bucure de o autoritate din ce în ce mai mare Cel mai vechi monument al peripatetismului evreiesc este Sublima Credință ( ) de Abraham ben David din Toledo (d) Ben-David apără cu ardoare filosofia lui Aristotel și se opune învățăturilor lui ben-Gebirol, deși el însuși simte un ecou al ideilor platonismului "Sublime Faith" dezvăluie o cunoaștere a operelor lui Aristotel însuși și a reprezentanților aristotelismului oriental Folosind lucrările lui Al-Farabi și Avicenna, Ben-David încearcă să fundamenteze credința religioasă cu învățăturile lui Stagirit El dorește să demonstreze că filosofia este în concordanță cu "sfânta scriptură", iar aceasta din urmă oferă o expresie accesibilă pentru masele de adevăruri filozofice Chiar și în psalmi el găsește indicii ale învățăturii lui Aristotel despre categorii Una dintre problemele cele mai dezvoltate de ben David a fost doctrina liberului arbitru al omului Cel mai mare aristotelian evreu a fost faimosul Moise ben Maimun, numit de obicei Maimonide Ca urmare a persecuției religioase a evreilor sub dinastia Almogad, care a cucerit Córdoba în , familia Maimonide a trebuit să se convertească la islam Mai târziu, ea a reușit să iasă din Spania, mai întâi în Maroc, apoi în Egipt Tai Maimonides a avut ocazia să se întoarcă la iudaism Fiind unul dintre cei mai faimoși medici ai epocii sale, Maimonide a fost invitat la Cairo pentru a ocupa funcția de medic la curtea din Saladin, unde a murit în Principala lucrare filozofică a lui Maimonide, Ghidul rătăcitorilor (sau Ghidul celor șovăitori), a fost publicată în original arab în în Egipt Curând a fost tradus în ebraică ("Mai multe Nevuhim"), apoi în latină ("Doctor reg-plexorum"), Maimonide nu a fost un student al lui Averroes, așa cum au susținut unii istorici ai filozofiei În propriile sale cuvinte, el a fost "un student al

studentului lui Ibn-Baji" Maimonide și-a creat propria doctrină, care este într-adevăr apropiată de Averroes Asemănarea ambelor doctrine se explică prin faptul că acești gânditori și-au tras părerile din aceeași sursă: din Aristotel în interpretarea filosofilor arabi din generația mai veche Maimonide se referă la cei care, în timp ce făceau filozofie, au intrat în conflict cu religia și sunt Biblioteca "Runivers" Filosofia evreiască litiu După ce au dobândit concepte sonore prin studiile lor în filozofie, ei sunt confuzi și puși la umbră de expresii ambigue și simbolice găsite în "sfânta scriptură" Lucrarea lui Maimonide își propune să demonstreze compatibilitatea iudaismului cu filosofia lui Aristotel Pentru a dovedi compatibilitatea religiei lui Moise cu filosofia, Maimonide interpretează în sens alegoric toate acele expresii biblice care contrazic prevederile stabilite științific și în acest fel Maimonide urmărește să împace religia cu filozofia și să dovedească inconsecvența poziției lui Al-Gatsali-Halevi, care a respins posibilitatea acordului între religie și filozofie Maimonide dedică mult spațiu criticii la adresa mutakalimului Cu o forță deosebită, el atacă negarea de către mutakalim a regularității naturale a naturii și a legii cauzalității Maimonide caută să raționalizeze teologia evreiască pe baza învățăturilor "regelui filozofilor" Aristotel O astfel de cale, în opinia sa, oferă singurul ghid corect pentru "rătăciți și șovăitori" Trebuie să credem, învață Maimonide, că asta nu contrazice rațiunea; dar asta nu înseamnă că totul poate fi dovedit pozitiv de către el Textul "scripturii" nu poate fi interpretat literal Avem nevoie de o explicație "spirituală" a "scrisorii legii", Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂŢII FEUDALE Filosofia, potrivit lui Maimonide, conduce o persoană la perfecțiune - intelectuală, morală și corporală Perfecțiunea constă în cultură și cunoaștere Găsirea celui mai înalt adevăr, posibil prin știință, este scopul ultim al omului Bunătatea trebuie căutată nu de frica de pedeapsă sau în speranța unei răsplati, ci de dragul bunătății însăși Totuși, Maimonide nu este de acord cu averroiștii pe câteva puncte esențiale, dezvăluind inconsecvența poziției sale Aristotel pentru el este o autoritate necondiționată în "lumea sub*lună", dar în ceea ce privește lumea "supralunară", el nu este în mare măsură de acord cu el Maimonide nu este de acord cu învățătura lui Aristotel despre eternitate și necrearea lumii El consideră neconvingătoare argumentele lui Aristotel împotriva creării lumii În această chestiune, el face o concesie importantă religiei, considerând posibilă, mizând pe autoritatea "Sfintei Scripturi", să propună ipoteza creării lumii de către Dumnezeu Maimonide prevede însă că, dacă teoria lui Aristotel i s-ar părea convingătoare, ar accepta-o, în ciuda faptului că contrazice Biblia În acest caz, el ar încerca să interpreteze într-un spirit adecvat acele expresii din Biblie care contrazic teoria eternității materiei Maimonide consideră dogma religioasă a învierii trupurilor ca fiind rațional de nedemonstrată El recunoaște sufletul inferior (vegetativ și animal) drept muritor Existența postumă a "sufletului rezonabil" o interpretează în sens spiritual, și nu în conformitate cu dogma învierii Studiul sistematic al aristotelismului și utilizarea sa pe scară largă în filosofia evreiască constituie meritul istoric al lui Maimonide O încercare de a sintetiza religia evreiască cu filozofia antică, precum și o tendință raționalistă pronunțată, au restabilit ortodoxia religioasă împotriva lui Maimonide Doctrina lui Maimonide despre independența cunoașterii față de credință și supunerea față de cunoașterea sensului literal al expresiilor biblice li se părea rabinilor o limitare inadmisibilă a autorității biblice, "vânzarea

sfintei scripturi grecilor" Controversa pro și împotriva lui Maimonide a atins uneori apogeul amărăciunii Fanaticii religioși au excomunicat cărțile filozofice ale lui Maimonide și le-au condamnat să fie arse Unii, fără a se limita la asta, în lupta împotriva "ereticilor" au apelat la Inchiziția Creștină pentru ajutor Dar acest pas a contribuit doar la succesul * al susținătorilor lui Maimonide Lupta a continuat pe tot parcursul secolului ΣΊΠ În , un sinod de rabini condus de conducătorul sinagogii din Barcelona a interzis, sub pedeapsa de excomunicare, oricărei persoane sub vârsta de de ani să se angajeze în filozofie Opera lui Maimonide a câștigat o mare faimă în Europa de Vest și a avut o influență semnificativă și epocile ulterioare Biblioteca "Runivers" SCOLARII TÂRZII Școala lui Maimonide s-a apropiat din ce în ce mai mult de averroism și a fost principala fortăreață a ideilor raționaliste în filosofia evreiască medievală Dintre aristotelicii evrei de mai târziu, celebrul astronom Levvi-ben-Gerson (Gersonides) (-) este de cel mai mare interes În lucrarea sa principală, Bătăliile Domnului, peripatismul se regăsește în întregime Spre deosebire de Maimonide, ben-Gerson susține cu fermitate ideea eternității lumii, obiectează brusc creația din nimic și recunoaște existența unei mame primordiale, fără formă Căderea statelor arabe și deteriorarea poziției evreilor care au migrat în țările europene au contribuit la triumful reacției religioase evreiești Până la începutul secolului al XV-lea teologia ortodoxă se intensifică, sufocând cele mai mici germeni de gândire filozofică vie Din arsenalul lui Al-Gatsali și Halevi se extrag argumente pentru a infirma "filozofii" și pentru a fundamenta creația din nimic, învierea morților și alte dogme ale revelației Viața filozofică se stinge Activitățile evreilor au contribuit foarte mult la cunoașterea Europei de Vest cu filozofia arabă și antică Un rol deosebit de important l-au jucat traducătorii evrei, care dețin majoritatea traducerilor în latină ale autorilor antici și estici Au apărut dinastii întregi de traducători, cum ar fi faimoasa familie Tibbonid din Andaluzia, Capitolul V SCOLARII TÂRZII Secolul al XIII-lea a fost perioada în care scolastica a atins apogeul, când au fost create cele mai mari sisteme ale sale Prin secolul al XIII-lea o dezvoltare semnificativă a ajuns în oraș cu sistemul lor de meșteșuguri și ateliere Dominanța relațiilor naturale este încălcată de creșterea comerțului și a circulației banilor Lordii feudali spirituali s-au adaptat condițiilor în schimbare mult mai repede decât cele seculare Beneficiile care decurg din dezvoltarea orașelor, meșteșuguri, comerț și cămătărie au fost folosite în primul rând de Biserica Catolică Averea ei crește cu o viteză fabuloasă Multe organizații bisericești, precum Ordinul Templierilor, se transformă într-un fel de întreprindere bancară Povara impozitării, pe care masele muncitoare erau obligate să o suporte în favoarea Bisericii, crește și mai mult Cruciadele (de la sfârșitul secolului al XI-lea până la mijlocul secolului al XIII-lea) au oferit papilor venituri directe sub forma așa-numitei colecții de cruciade (strânsă mult timp după încheierea campaniilor), Secolul al XIII-lea, în special prima sa jumătate, epoca celei mai înalte puteri a Bisericii Romane Tsapa Inocențiu III Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂŢII FEUDALE (-), declarându-se vicarul "însuși Hristos", a început să-i trateze pe episcopi ca pe niște simpli subordonați Întărirea Bisericii Catolice se reflectă și în sistematizarea finală a învățăturilor sale Odată cu creșterea orașelor, lupta de clasă se intensifică Mișcările eretice se înmulțesc și se adâncesc Erezia catara cuprinde sudul Frantei În centrul său, orașul Albi, întreaga mișcare primește porecla Albigensian Principala forță de luptă a albigensilor

au fost artizani, în special țesătorii "Puterea ereziei era atât de mare", scrie Cezar de Heisterbach, "încât grâul credinței din întreaga țară părea să se fi transformat în neghină de eroare Stareții ordinului nostru și câțiva episcopi au fost trimiși să dezrădăcineze buruienile cu un mănunchi de predicare ortodoxă, dar au realizat puțin Albigenzii recunosc două principii: un zeu bun și un zeu rău, care, se spune, a creat toate trupurile , ca un bun zeu toate sufletele Învierea trupurilor ei neagă; mergând la biserică sau rugându-se acolo ei consideră complet inutil; ei resping botezul Albigenzii cred că sufletul trece, după merit, prin diferite trupuri, chiar animale și șerpi Iar amăgirea albigensă s-a intensificat atât de mult încât a infectat în curând aproape o mie de orașe și, dacă nu ar fi fost înăbușită de sabia credincioșilor, ar fi cucerit toată Europa În , papa a declarat o cruciadă împotriva albigenzilor Au început războaiele albigenzi încăpățânate și sângeroase Campaniile s-au încheiat cu ruina completă a bogatului sud al Franței, jefuit și transformat în ruine de către armata cruciată În același timp, o nouă erezie s-a răspândit chiar în Paris, fondată de maestrul de teologie Amalric din Viena Erezia lui Amalrich a fost în cele din urmă expusă abia după moartea sa ( ), când legătura ei cu catarii a devenit clară Sursele învățăturilor lui Amalrich au fost - Eriugena și parțial filozofia arabo-evreiască Amalricanismul este panteismul mistic, care afirmă identitatea creatorului și a creației Dumnezeu este Unul, din care pornește pluralitatea lucrurilor prin intermediul ideilor și la care, în ceea ce privește unitatea cea mai înaltă, totul se întoarce din nou Vogue, manifestându-se în orice, este și în om Cine are o cunoaștere corectă a lui Dumnezeu "poartă cerul în sine", voia lui este voia lui Dumnezeu Amalricanii au negat instituțiile sociale existente și au proclamat libertatea de îndatoririle impuse de societate Curând erezia amalricană se contopește cu mișcarea Cerșetor care a apărut în Flandra și Brabant la Florenţa în secolul al XII-lea a existat un grup destul de puternic de epicurieni care susțineau opiniile materialiste și ateiste Pentru a lupta împotriva ereziilor (inițial albigens), a fost înființată o instanță specială - Inchiziția, veche de secole Biblioteca "Runivers" SCOLARII TÂRZII activitățile lor cu cruzime inumană În aceleași scopuri au fost organizate ordine monahale speciale - dominicani și franciscani Călugării acestor ordine "mendicante" nu s-au retras la umbra mănăstirilor izolate, ci au rămas în toiul vieții, propagând ideile bisericești și luptând cu dușmanii credinței Dominicanii, "câinii Domnului", a căror stemă era gura unui câine cu o torță aprinsă în dinți, ocupă un rol principal în lupta împotriva ereziilor Aceștia sunt fanotici militanti ai ortodoxiei catolice Ei furnizează personal pentru curțile inchizitoriale Ordinul franciscan are un caracter ușor diferit Franciscanii merg cu predica în masă Ei se laudă cu sărăcia exterioară și propovăduiesc asceza În esență, mișcarea lui Francisc de Assisi a început ca o erezie, dar apoi a fost transformată cu pricepere de papi în curentul principal al ortodoxiei bisericești În domeniul filozofiei, dominicanii au aderat de obicei la cea mai strictă ortodoxie, în timp ce franciscanii au prezentat o serie de doctrine de opoziție Lupta împotriva ereticilor cu o forță deosebită a stabilit sarcina "raționalizării" dogmei Dominicanii au luptat cu erezia "cu focuri și silogisme" În același timp, cunoștințele deveneau din ce în ce mai valoroase în ochii noilor Cercuri ale orașului Cruciadele au adus Occidentul față în față cu cultura Orientului Alături de noi obiecte de artizanat și o varietate de produse, idei noi s-au infiltrat și în Europa Cele mai mari universități sunt înființate la Paris și Oxford,

devenind centre și centre ale mișcării filozofice Totodată, facultatea filozofică, sau artistică, care studia "cele șapte arte liberale", a servit drept prag celor trei facultăți superioare: teologică, juridică și medicală Filosofia evreiască arabă a avut o mare importanță pentru dezvoltarea scolasticii A pătruns în Europa de Vest în diferite moduri Alungând treptat musulmanii din Peninsula Iberică, creștinii au perceput bogățiile culturii arabe Evreii care au emigrat din Spania, fugind de persecuție, au contribuit la cunoașterea filozofiei orientale După jefuirea Constantinopolului de către cruciați în , o serie de manuscrise ale unor autori greci au venit în Europa de Vest În același timp, Papa Inocențiu al III-lea a propus Universității din Paris să trimită un grup de oameni de știință în Est Urmând filozofia arabo-evreiască, scolasticii creștini au făcut cunoștință cu adevăratele învățături ale lui Aristotel Acest lucru a fost de mare importanță Scolasticismul timpuriu s-a alimentat în principal de munca comentatorilor Despre metafizic și natural Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂŢII FEUDALE scrierile științifice ale lui Aristotel aveau doar informații fragmentare Încercările sporadice de a traduce lucrările logice ale lui Aristotel au fost deja făcute în prima jumătate a secolului al XII-lea Una dintre cronicile din spune: "Iacov, un cleric din Veneția, a tradus mai multe cărți ale lui Aristotel din greacă în latină și le-a comentat, adică subiectul, prima și a doua analiză și dovezi " La mijlocul aceluiași secol, Heinrich Aristippus din Sicilia a tradus două dialoguri ale lui Platon și unele părți din Organon La sfârșitul secolului XII - începutul secolului XIII în Spania, principalele lucrări ale lui Stagirite sunt traduse din arabă în latină În același timp, au fost traduse lucrările multor filozofi arabi și evrei - Avicenna, Avicebron și alții Această activitate de traducere este asociată cu numele lui Ioan din Sevilla și Dominic Gundisalvi În prima jumătate a secolului al XIII-lea Aristotel (nu doar ca logician, ci și ca metafizician, fizician și sociolog) este deja cunoscut pe scară largă de către filozofii din Europa de Vest În a doua jumătate a secolului, a fost tradus intens direct din greacă Aristotel nu a obținut imediat recunoașterea Învățătura lui a părut la început periculoasă pentru biserică "În acele vremuri (c), scrie un contemporan, "s-au citit la Paris anumite cărți, întocmite, după cum se spunea, de Aristotel, expunând metafizica, recent aduse de la Constantinopol și traduse din greacă în latină În măsura în care nu numai că au dat naștere ereziei (amalrikans) menționate mai sus cu idei viclene, dar puteau și trezi altele noi care încă nu apăruseră, toate au fost condamnați să fie arși, iar la același consiliu (Consiliul de la Paris din) s-a decretat ca de acum înainte nimeni să nu îndrăznească, sub pedeapsa excomunicarii, să le copieze, să le citească sau să le păstreze în vreun fel Dar au trecut câteva decenii, iar Aristotel a devenit cea mai mare autoritate filozofică și științifică a Evului Mediu Nenumit pe nume, el a fost numit pur și simplu "filosof" Combinația tuturor acestor împrejurări a dus la crearea la mijlocul secolului al XIII-lea sistemele scolastice majore Sistemele scolastice ale secolului al XIII-lea, care au pus in slujba lor doctrina peripatetica, au fost expresia si consolidarea ideologiei reactionare a catolicismului Ocrotirea celei mai crude exploatări a maselor muncitoare, justificarea ierarhiei feudale, sugrumarea oricărei manifestări de gândire liberă - acesta era adevăratul scop al scolasticii Cele mai mari sisteme scolastice ale secolului XIII a ieșit din măruntaiele ordinelor dominicane și franciscane Dintre domini-Kantsev a scos la iveală principalele sisteme aristotelice ale

scolasticii Franciscanii, pe de altă parte, au încercat să îmbine vechiul augustinism neoplatonic cu noul material filozofic al lui Aristotel, al arabilor și al evreilor Biblioteca "Runivers" SCOLARII TÂRZII Ar trebui să se distingă două școli franciscane: cea veche, asociată cu numele lui Alexandru de Gael și Bonaventura, și cea nouă, fondată de Duns Scotus Teologul englez Alexandru de Gael (c -) a primit educația teologică și filozofică la Paris, unde a predat mai târziu cu succes În a intrat în Ordinul Franciscan Opera principală a lui Alexandru de Gael este grandioasa "Snmma universae theologiae", aducând teologia catolică într-un sistem Lucrarea lui Alexandru este construită pe o schemă în trei termeni, care ulterior s-a răspândit: în primul rând, prezintă toate argumentele pro și contra oricărei soluții la problema, iar argumentele sunt preluate nu numai de la teologii creștini, ci și de la greci, arabi și filozofii evrei În partea finală se oferă o rezolvare sistematică a problemei și o evaluare a tuturor opiniilor prezentate Alexandru a fost primul scolastic cunoscut în care apar în mod clar urme ale influențelor filozofice arabo-evreiești Ceea ce a fost nou cu Alexandru de Gael a fost utilizarea tuturor secțiunilor filozofiei lui Aristotel în scopuri teologice Dar aristotelismul lui Alexandru este mai degrabă superficial În esență, învățătura lui Alexandru rămâne augustiniană În plus, filozofia aristotelică îl interesează doar în sens pur teologic Alexandru de Gael este un realist care recunoaște existența universalurilor înaintea lucrurilor din mintea divină Universalele sunt prototipurile divine ale tuturor lucrurilor Conform acestor modele, Dumnezeu a creat lumea din nimic Universalele în specii există ca forme ale acestor din urmă Un elev ilustru al lui Alexandru de Gael a fost generalul ordinului franciscan, Ioan Fidanza (-), supranumit Bonaventura Bonaventura s-a născut în Toscana; a ocupat catedra de teologie la Universitatea din Paris și a murit în grad de cardinal Învățătura lui Bonaventura este o încercare de a sintetiza scolastica cu misticismul Bonaventura începe ca un discipol fidel al lui Alexandru de Gael Aristotel, împreună cu Augustin, este o autoritate pentru el Dar pe măsură ce filosofia lui Bonaventura se desfășoară, fluxul neoplatonismului mistic devine din ce în ce mai intens în ea Conform învățăturilor lui Bonaventura, lumea nu este veșnică, ci creată de Dumnezeu din nimic Totul în lume, inclusiv îngerii și sufletele umane, este alcătuit din materie și formă Forma comună a tuturor corpurilor este lumina Toate corpurile sunt prin natura lor implicate în lumină, iar gradul și rangul existenței lor depind de volumul acestei "participări" În teoria sa a cunoașterii, Bonaventura încearcă să combine teoria abstracției a lui Aristotel cu "iluminarea" sufletului a lui Platon La întrebarea: "Toată cunoașterea vine din simțuri?", răspunde negativ, explicând că "trebuie recunoscut că sufletul îl cunoaște pe Dumnezeu, pe sine și că, Biblioteca "Runivers" ¿ FILOZOFIA SOCIETĂŢII FEUDALE care există în sine, fără ajutorul vreunui simț exterior Sărbătoarea lui Domi se dovedește în cele din urmă a avea un început mistic în Bonaventura Un drum treptat al contemplației duce la cunoașterea lui Dumnezeu și la comuniunea cu El Dumnezeu este contemplat, în primul rând, prin creație, adică lumea corporală, în al doilea rând, prin autoaprofundare și în al treilea rând, direct Contemplarea directă se realizează prin extaz supranatural, în care persoana se contopește cu zeitatea Contemplarea lui Dumnezeu este imposibilă fără har de sus Pregătirea pentru ea este o viață sfântă și o rugăciune fierbinte Vechiul augustinism franciscan i s-a opus școala aristotelică dominicană * Primul reprezentant major al aristotelismului scolastic a fost dominicanul Albert von Bolstedt,

supranumit cel Mare Albert s-a născut într-o familie de conți din Suvabia în (conform altor surse, în) Și-a primit educația teologică la Padova și, eventual, la Paris A fost profesor în mai multe orașe germane și la Paris Faima lui Albert ca profesor a fost atât de mare încât nu era suficient loc pentru prelegerile sale la Universitatea din Paris În viitor, activitățile sale de predare și administrativ-bisericești în Ordinul Dominican s-au desfășurat în principal la Köln A murit în Albertus Magnus a primit de la contemporanii săi titlul caracteristic de doctor uníversalis ("cuprinzător") Albert și-a impresionat contemporanii cu vasta sa erudiție Era familiarizat cu literatura greco-romană, patristică, arabă și evreiască Cu toate acestea, cunoștințele lui erau departe de a fi exacte De exemplu, i-a numit pe Socrate și Platon stoici, i-a clasat pe Empedocle și Anaxagora printre epicurieni, i-a amestecat pe Zenon din Elea cu Zenon Stoicul Concepțiile filozofice naturale ale lui Albert, care a studiat intens zoologia, botanica, alchimia și mineralogia, sunt foarte curioase Faptul însuși al unor astfel de ocupații reflecta anumite schimbări în viața feudală Albert cel Mare a fost de părere despre sfericitatea pământului și a luat parte la disputa despre mișcarea pământului El a văzut Calea Lactee ca pe un grup de stele mici Studiile de științe naturale i-au adus lui Albert gloria de magician și vrăjitor De cel mai mare interes sunt lucrările lui Albert despre zoologie (de cărți) și botanică (cărți) Ele conțin o serie de observații independente, dar datele empirice încă ocupă mult mai puțin spațiu decât materialele împrumutate de la autorii antici Toate acestea sunt amestecate cu fabule biblice și raționament magic Biblioteca "Runivers" II Conținutul principal al filozofiei lui Albert este învățătura lui Aristotel, adaptată la nevoile religiei creștine, așa cum Maimonide a adaptat-o la nevoile religiei iudaice Albert, pe de o parte, se ceartă cu comentatorii arabi și evrei despre Aristotel, iar pe de altă parte, încearcă să dea părerilor filosofului grec o culoare creștină El înlocuiește conceptul de primul motor cu conceptul de ființă infinită și apără nemurirea individuală a sufletului Semnificația principală a lui Albert constă în faptul că a atras gânditorii medievali către studiul lui Aristotel și a dat astfel impuls dezvoltării ulterioare a filozofiei Filosofia ocupa cu el o poziţie comparativ mai independentă în raport cu religia decât cu vechii scolastici Albert delimitează domeniile teologiei și filosofiei Toma d'Aquino (-) a fost finalizatorul construcţiei teologiei catolice şi sistematizatorul scolasticii În cele folii ale scrierilor lui Toma, în special în Somma theologiæ și Summa contra gentiles, este dat un fel de enciclopedie a ideologiei medievale oficiale Lucrările sale, pe lângă teologie și filozofie, tratează probleme de drept, moralitate, guvernare și economie Până astăzi, învățătura lui Toma este recunoscută de Biserica Catolică drept singura filozofie adevărată Fiul unui conte italian, Toma, în ciuda rezistenței rudelor sale, a devenit călugăr dominican A studiat la Köln și la Paris cu Albert cel Mare Activitatea de predare care l-a glorificat pe Toma s-a desfășurat la Paris, Köln și o serie de orașe italiene Filosofia lui Toma este o încercare grandioasă de a adapta pe Aristotel la învățăturile Bisericii Catolice, o încercare de a sistematiza și fundamenta dogmele creștine prin învățăturile stagiritului, interpretate în consecință Toma, dintr-o poziție aristotelică, luptă împotriva vechiului scolasticism augustinian, pe de o parte, și împotriva tendințelor radicale, dietetice, ale averroiștilor creștini, pe de altă parte La fel ca Albert, Toma distinge între domeniile filozofiei și teologiei: subiectul primului

este "adevărurile rațiunii", al doilea - "adevărurile revelației" Întrucât obiectul final al ambelor și sursa tuturor cetinei este Dumnezeu, atunci, după Toma, nu poate exista o contradicție fundamentală între revelație și rațiunea care acționează corect, între teologie și filosofie Cu toate acestea, nu toate "adevărurile revelației" sunt disponibile pentru dovezi raționale Adevărurile teologice sunt "suprarezonabile", dar nu "contra rațiunii" Filosofia este în slujba teologiei și este la fel de inferioară acesteia pe cât mintea umană limitată este inferioară înțelepciunii divine "Adevărul religios", spune Toma, "nu poate fi vulnerabil din partea filozofiei " Biblioteca "Runiverse" FILOZOFIA SOCIETĂŢII FEUDALE Sistemul idealist și teologic al lui Toma include luarea în considerare a naturii Dar natura și ordinea naturală a lumii servesc doar ca așternut și pregătire pentru "împărăția harului" cerească Conform învățăturilor lui Toma, totul în această cea mai perfectă dintre lumi posibile este condiționat de înțelepciunea divină și pătruns de oportunitate Scopul suprem este Dumnezeu "Legea veșnică" divină domnește peste tot și în toate Materia ca putere nedefinită și pasivă dă formă ființei actuale Formele accidentale diferă de forma substanțială, nu creează realitatea, ci doar îi conferă o certitudine exterioară Dumnezeu este formă pură, fără materie, realitate pură El este cauza eficientă și supremă a lumii Lumea nu este eternă, ci creată de Dumnezeu "din nimic" Sufletul este o formă substanțială care transformă materia primară într-un corp uman Intelectul este inseparabil de suflet Spre deosebire de averroiști, Toma a afirmat nemurirea sufletului individual Distrugerea constă în separarea formei de materie, în timp ce sufletul este lipsit de materie Scopul suprem al omului este fericirea Constă în posesia binelui cel mai înalt, care este contemplarea lui Dumnezeu Fericirea perfectă și permanentă este atinsă numai în viața de apoi În problema naturii universalelor, Toma a luat poziția de realism moderat Universalele au o existență triplă Ele există înaintea lucrurilor ca prototipuri ideale ale obiectelor individuale din mintea divină; universalele se găsesc în lucruri, căci generalul există obiectiv numai în măsura în care este imanent în lucruri separate; în cele din urmă, universalurile se formează după lucruri din mintea umană, unde apar ca concepte prin abstracție din lucruri separate Toma respinge dovada ontologică a existenței lui Dumnezeu În opinia sa, existența lui Dumnezeu nu poate fi dovedită decât a posteriori, adică pe baza existenței lumii ca creație a lui Dumnezeu Toma dă cinci astfel de "dovezi":) trebuie să existe un prim motor;) lanțul cauzelor efective nu poate fi infinit: trebuie să existe o primă cauză; δ) toate lucrurile din lume sunt întâmplătoare; aleatoriu depinde de necesar; trebuie deci să existe o fiinţă absolut necesară;) lucrurile dezvăluie diverse grade de perfecțiune; trebuie deci să existe o ființă absolut perfectă;) oportunitatea naturii nu poate fi explicată prin cauze naturale; de aceea, este necesar să acceptăm o ființă rațională supranaturală, ordonând lumea Prima și a doua "dovadă" provin din presupunerea falsă a finității lumii; din a treia "dovadă" urmează nu existenţa lui Dumnezeu, ci existenţa necesităţii în natură; a patra "dovadă" introduce asupra- Biblioteca "Runivers" IΓ ZI SCOLARĂ - dovada logica respinsa de Thomas insusi; În ceea ce privește a cincea "dovadă", care este considerată cea mai convingătoare, este infirmată de materialism pe motiv că "exact ceea ce o persoană numește scopul naturii și ca atare înțelege, nu este în realitate altceva decât unitatea lumii, armonia cauzelor și efectelor , în general, acea conexiune reciprocă în care există și acționează totul în natură În

teoria sa a cunoașterii, Toma se alătură doctrinei lui Aristotel despre "tipuri" sau "condimente" Toată cunoașterea este produsă în subiect prin percepția obiectului Dar nu întreaga ființă a obiectului este percepută, ci doar aceea din el care este asemănată cu subiectul Cognoscibilul își pierde materialitatea la intrarea în sufletul celui care cunoaște și poate intra în el ca o "formă" "Vederea" unui obiect este imaginea sa cognitivă Lucrul există simultan în afara noastră în toată ființa sa și în interiorul nostru ca imagine Datorită imaginii, care reprezintă un element al ființei unui lucru, care în același timp seamănă cu sufletul, obiectul pătrunde în suflet, în tărâmul gândurilor Sufletul capătă o formă străină fără a-și pierde pe a ei Obiectul transferă puterea de cunoaștere de la o stare potențială la una reală Facultatea de cunoaștere devine actuală prin acțiunea obiectului Doctrina "speciei" se aplică, după Thomas, atât cunoașterii senzoriale, cât și cunoștințelor intelectuale El face distincția între speciile senzuale și cele inteligibile "Datorită vederii inteligibile, intelectul devine efectiv înțelegător, la fel cum, datorită vederii senzuale, sentimentul devine activ simțire" Sensibilitatea acoperă obiectul după definițiile sale aleatorii exterioare, care sunt forma, culoarea, gustul , cantitatea etc , în timp ce înțelegerea pătrunde în esența obiectului Vederea simțurilor reflectă numai particularul și prin ea poate fi cunoscut doar individul; specia inteligibilă este asemănarea unui obiect, în măsura în care aparține unui gen la care pot lua parte un număr nenumărat de ființe separate Toma opune doctrina cunoașterii a lui Aristotel atât părerilor lui Democrit, cât și învățăturilor lui Platon Împotriva lui Democrit, Toma ridică obiecția că senzaționalismul său este pur pasiv, că Democrit nu face distincție între rațiune și sensibilitate și crede că toată cunoașterea noastră se datorează schimbărilor produse în noi de obiectele sensibile În contrast, Platon a învățat că mintea este independentă de sensibilitate și cunoașterea intelectuală nu are loc datorită unei schimbări a minții prin obiecte sensibile, ci datorită Feuerbach, Prelegeri despre esenţa religiei, op conform Caietelor filosofice ale lui Lenin, p Toma d'Aquino, Contra gentiles, I, istoria filosofiei, vol I Biblioteca "Runivers" bb FILOZOFIA SOCIETĂŢII FEUDALE implicarea lui în idei suprasensibile Aristotel a mers pe calea de mijloc Pe lângă mintea posibilă sau pasivă, el recunoaște mintea activă sau activă Toată cunoașterea umană este condiționată de influența obiectelor cognoscibile asupra sufletului cunoscător Dar pentru ca cunoașterea intelectuală să apară, simpla influență a corpurilor senzoriale nu este suficientă, ci este necesară și activitatea minții în sine Teoria cunoașterii a lui Thomas reprezintă un pas semnificativ înainte în dezvoltarea scolasticii, deoarece se alătură în principal lui Aristotel, și nu teoriei platonice a ideilor "realismul" lui Thomas este un idealism obiectiv Natura pentru el nu este primară, ci secundară; se bazează pe mintea divină Deși teoria cunoașterii a lui Thomas, care a inclus unele elemente de senzaționalism, a fost un bine cunoscut pas înainte în dezvoltarea filozofiei medievale, ea nu a implicat rezultate reale, pozitive Thomas este departe de cercetarea empirică și refuză hotărât observarea și inducția Explicarea tuturor proceselor naturii, a tuturor schimbărilor în starea fizică a obiectelor este înlocuită în scolastică printr-o simplă referire la apariția sau dispariția uneia sau alteia "forme substanțiale" sau "forme accidentale" Sistemul scolastic greoi al lui Toma reproduce doar în mod formal învățăturile lui Aristotel; se alătură litera, și nu spiritul, filozofiei stagiritului În esență, este fundamental diferită

de filosofia lui Aristotel "Scolastica și clericalismul au luat de la Aristotel ceea ce era mort, și nu ceea ce era viu: cereri, căutări ", Gândirea Toma este strâns în cadrul dogmei creștine, este strâns de nenumărate definiții terminologice formal-logice, dispute cazuistice, este înlănțuit de lanțuri de silogisme În definițiile moarte și în subordonările ramificate ale sistemelor scolastice nu se poate să nu remarce o anumită reflectare a ierarhiei feudale înghețate și greoaie Preamărirea cunoașterii și a înțelepciunii nu l-a împiedicat pe filosoful catolicismului să susțină și să propagă demonologia militantă în toate modurile posibile Este o greșeală și chiar criminală, a învățat Thomas, să consideri credința într-un diavol puternic ca iluzorie sau depășită Diavolul este "capul unui întreg regat demonic" De asemenea, se acordă mult spațiu unor astfel de "probleme" precum întrebările despre alimentația îngerilor, despre somnul lor etc Învățăturile lui Toma d'Aquino despre stat diferă semnificativ de învățăturile lui Aristotel El consideră statul nu o formă naturală, necesară a vieții umane, ci cea mai înaltă opera de artă umană Thomas este un monarhist convins, care îl consideră pe suveran nu doar conducătorul, ci și creatorul statului Putere Lenin, Caiete filozofice, p * Biblioteca "Runivers" SCOLARII TÂRZII ? suveranul este dedus de Toma din "voia lui Dumnezeu" Thomas se pronunță cu hotărâre împotriva egalității sociale și justifică inviolabilitatea diferențelor de clasă "După legea divină și naturală" subordonații trebuie să se supună superiorilor, căci supunerea este "virtutea supușilor" Cu toate acestea, numai trupurile oamenilor sunt supuse puterii seculare, și nu sufletele lor Autoritatea supremă, atotcuprinzătoare, aparține bisericii Toma d'Aquino este un apologe înflăcărat al puterii supreme a papei, ca "vicar al lui Hristos", asupra suveranilor seculari Autoritățile seculare, la cererea bisericii, trebuie să-i pedepsească fără milă pe eretici "A perverti religia, de care depinde viața veșnică, este o crimă mult mai gravă decât a contraface o monedă care servește la satisfacerea nevoilor unei vieți temporare Prin urmare, dacă falsificatorii, la fel ca alți ticăloși, sunt pedepsiți pe drept de suveranii seculari cu moartea, este și mai just să-i executați pe eretici, de îndată ce sunt condamnați pentru erezie " Inchiziția este cealaltă față a "raționalismului" lui Toma d'Aquino Influența lui Aristotel în Evul Mediu nu s-a limitat la tendința catolică ortodoxă A existat o școală de opoziție a aristotelicilor, care a tras concluzii radicale din învățăturile lui Aristotel, gravitând spre materialism Această școală era adiacentă învățăturilor arabului aristotelic Averroes Cel mai proeminent reprezentant al averroismului a fost Siger de Brabant Discursurile lui Seeger și a oamenilor lui care au aceleași gânduri datează de la mijlocul anilor ' ai secolului al XIII-lea Sub influența propagandei lor, averroismul crește și se întărește la Universitatea din Paris Situația devine atât de acută încât, la începutul anilor , însuși Toma d'Aquino a ieșit împotriva averroiștilor În , Siger, judecat de Inchiziție, s-a retras în Italia În a fost ucis de secretarul său; potrivit altor surse, el a murit la Orvinto, într-o închisoare a bisericii, unde ispășí pedeapsa pe viață Astfel s-a încheiat tragic viața persecutată a unui gânditor radical care a îndrăznit să se opună filozofiei oficiale a bisericii Pozițiile condamnate de biserică, apărate în lucrarea principală a lui Seeger "Despre sufletul rezonabil" și în alte lucrări ale averroiștilor, se rezumă la patru:) Dumnezeu nu se știe decât pe sine; Dumnezeu nu cunoaște lucrurile individuale; acțiunile umane nu sunt dirijate de providența divină;) lumea este eternă; primul om nu a fost niciodată

creat;) intelectul tuturor oamenilor este unul; sufletul, care este forma omului, piere odată cu omul: Dumnezeu nu poate da nemurire sau nestricăciune unui lucru muritor sau trupesc;) voinţa omului acţionează din necesitate; libertatea de alegere este o potență pasivă, nu activă; este în mod necesar evocat de dorinţă zo* Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂŢII FEUDALE Persecuția bisericească i-a forțat pe adepții lui Seeger să se adune în secret și să-și predice ideile în mod ilegal În , Universitatea din Paris a emis un decret după cum urmează: "Considerând că sfintele canoane interzic adunările secrete pentru predare și consideră participanții la aceste adunări ca dușmani ai înțelepciunii de care suntem profesori, dorind ca binele comun să contracareze aroganța anumitor persoane răuvoitoare - decretăm și ordonăm ca niciun maestru sau licență al vreunei facultăți să nu citească în viitor vreo carte în locuri private, din cauza pericolelor care pot rezulta din aceasta Cea mai aprigă bătălie dintre tomiști și averroistamps a avut loc pe tema unității intelectului Potrivit lui Toma, sufletul este forma substanțială a corpului, dar activitatea sa rațională nu este legată de trup Seeger a găsit o astfel de decizie greșită, contrar întregii structuri a naturii: "Nu se întâmplă ca nicio substanță să fie legată de materie, iar potența acestei substanțe este separată de materie" \ Seeger a învățat că sufletul rațional este impersonal, generic în natură și nu constituie un corp substanțial forme Averoiștii au înțeles legătura dintre suflet și corp într-o manieră dualistă: sufletul este legat de trup, ca și de instrumentul său, fără el nu își poate îndeplini funcțiile; sufletul uman individual piere odată cu trupul, este lipsit de nemurire și nu poate suferi de focul trupesc după moarte Seeger era mult mai aproape de Aristotel decât Thomas Cu toate acestea, ar fi greșit să credem că Seeger a reușit să dezvăluie ceea ce era valoros în învățăturile lui Aristotel Instrucțiunea lui Lenin că "preoții au ucis în Aristotel cel viu și imortalizat pe morți" se aplică tuturor scolasticii: nu numai tomiștilor, ci și averroiștilor Averoiştii sunt superiori adversarilor lor, în măsura în care acest lucru este posibil în cadrul scolasticii; totuși, ei, ca și adversarii lor, se află în întregime pe o poziție metafizică, formal-logică În secolul al XIII-lea logica scolastică a prins în sfârşit contur dominat până la mijlocul secolului al XII-lea logica bazată pe învățăturile lui Porfirie și Boethius a fost înlocuită cu logica bazată direct pe Organonul lui Aristotel (dar amortindu-l și distorsionând-o) Sub influența surselor arabe (și parțial bizantine), a început să se acorde o atenție deosebită problemelor de sistematizare, tehnici speciale care facilitează memorarea Un exemplu izbitor de "compendii" logice școlare din acea vreme sunt "Summulae logicales" ale lui Petru al Spaniei (-) Ele au servit drept principalul manual de logică timp de trei secole întregi În primii de ani după inventarea tiparului, Seeger of Brabant, Questiones de anima intellectiva Aplicație lui Mandonnet, Siger de Brabant, , p ■ Lenin, Caiete filosofice, p Biblioteca "Runivers" SCOLARII TÂRZII $ aproximativ de ediţii ale acestui tratat A folosit pe scară largă forma poetică și alte dispozitive mnemonice În logica şcolară a secolelor XIII-XIV a predominat formalismul uscat și sterp Logica scolastică este îndreptată nu spre căutarea a ceva nou, nu spre dezvoltarea cunoștințelor, ci spre fundamentarea materialului deja existent Principalul mijloc al acestei logici formale și deductive a fost silogismul Generații întregi de scolastici s-au străduit la dezvoltarea diferitelor sale figuri și moduri În spatele nenumăratelor împărțiri, subdiviziuni, distincții, distincții etc , conținutul logic a dispărut complet Lucrurile evidente

sunt "analizate" pe larg și cu probă, dificultățile reale sunt trecute în tăcere La sfârşitul secolului al XIII-lea se face un fel de încercare de "actualizare" a logicii Ne referim la "ars magna" al lui Raymond Lull (-) Originar din insula Mallorca, acest poet, filozof și teolog, după o viață zbuciumată de curte, a devenit pustnic Pe parcursul a zece ani de viață retrasă, el și-a inventat și dezvoltat "marea sa artă" În viitor, viața sa a fost dedicată două obiective: promovarea "marii arte" și lupta împotriva mahomedanismului Lull se caracterizează prin încredere în posibilitatea de a dovedi toate "tainele credinței" într-un mod logic Logica lui Lull, ars magna lui, caută să înlocuiască gândirea cu o combinație pur mecanică de concepte Lull a construit o "mașină" specială ca o mașină de numărat, constând din șapte cercuri concentrice mobile Ei au descris diverse "subiecte" și "predicate" logice sub formă de litere și figuri geometrice Prin rotirea cercurilor s-a putut obține numeroase combinații de concepte Lully credea că, datorită invenției sale, era posibil nu numai să studieze orice știință în câteva luni, ci și să o dezvolte în continuare În ciuda faptului că, conform planului său, logica lui Lull trebuia să devină "arta invenției" și s-a opus logicii scolastice ca "artă a probei", de fapt, a adus schematismul și formalismul la limita extremă Științele naturii au fost în Europa medievală timp de câteva secole într-o stare mizerabilă În cele din urmă, acest lucru s-a datorat stagnării forțelor productive și a vieții economice Sistemul breslelor nu a contribuit la progresul tehnic feudalii, în schimb, au preferat să crească presiunea directă asupra maselor țărănești forțate Cu toate acestea, încet, de-a lungul secolelor, s-au acumulat numeroase invenții tehnice Lor li s-au alăturat invenții aduse din Orient Moara de vânt, sericultura, ceasurile mecanice, ace magnetice, hârtie de bumbac etc , sunt cele mai importante dintre aceste invenții Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂŢII FEUDALE " Au livrat, deși încă într-o formă neorganizată, o masă de fapte științifice pe care antichitatea nici nu le-a bănuit niciodată " O oarecare sistematizare și generalizare a materialului acumulat a început abia la sfârșitul secolului al XIII-lea influențat de o schimbare în dezvoltarea orașelor, o oarecare dezvoltare a meșteșugurilor, comerțului și navigației Anglia a acționat ca instigator al științei experimentale Roger Bacon În secolele XIII - XIV Dezvoltarea economică a Angliei face un pas major înainte Procesul de emancipare a țăranilor se desfășoară intens, orașele cresc rapid În același timp, aceasta este epoca mișcărilor socio-politice majore Lupta pentru Magna Carta, formarea și dezvoltarea parlamentului, revoltele țărănești și urbane - toate acestea s-au împletit cu ciocnirile constante dintre Anglia și Curia Romană, care pompau anual din țară o sumă care depășea bugetul de stat al Angliei În centrul educației engleze din acea vreme, la Universitatea Oxford, sentimentele de opoziție se intensifică Influența științei și filozofiei arabo-evreiești se adâncește Există un interes din ce în ce mai mare pentru matematică și științele naturii Cel mai mare dintre precursorii științei experimentale a timpurilor moderne a fost Roger Bacon Nici anul nașterii lui Bacon și nici anul morții sale nu au fost stabilite definitiv Prima dată se încadrează între și Al doilea - probabil în Bacon a fost educat la Oxford A petrecut mai mult de șase ani în centrul educației la acea vreme - la Paris Dar Parisul nu l-a mulțumit: nu erau interesați de natură Marx și Engels, Opere, vol XIV, p , Biblioteca "Runivers" SCOLARII TÂRZII Întors la Oxford, Bacon, care până atunci se alăturase Ordinului Franciscan, și-a început activitățile științifice și pedagogice, ceea ce l-a făcut cunoscut pe

scară largă Cu toate acestea, această activitate i s-a părut suspectă generalului franciscan, misticul Bonaventura, iar Bacon, după ce și-a pierdut scaunul, cade timp de zece ani sub cea mai strictă supraveghere a călugărilor ignoranți În această perioadă, Bacon și-a scris lucrarea principală - "Opus majus", un fel de enciclopedie din acea vreme și o serie de alte lucrări În , deja bătrân, remarcabilul gânditor a fost închis într-o închisoare mănăstirească, din care a ieșit abia în în ajunul morții sale De ce a fost Bacon supus unei persecuții acerbe? Acest lucru se datorează unui număr de circumstanțe Bacon a denunțat cu îndrăzneală și răutate opresiunea feudală, jaful și viciile clerului și a atacat papalitatea "Prinții, baronii și cavalerii se asupresc și se jefuiesc unii pe alții, își ruinează supușii cu războinici și rechiziții nesfârșite; le place să se însuşească de proprietatea altor oameni, chiar de ducate şi regatele altor oameni Poporul, deja iritat de prinți, îi urăște și, prin urmare, oriunde poate, iese din supunere față de ei "Peste tot domnește corupția deplină tronul sfânt a devenit prada înșelăciunii și a minciunii Acolo morala este coruptă, acolo domnește mândria, înflorește banii, invidia roade oamenii Tot clerul este devotat mândriei , lux, lăcomie " La întrebarea: "Unde este calea de ieșire?", Bacon răspunde: "Este necesar ca un papă drept cu un suveran drept, o sabie materială cu o sabie spirituală, să curețe biserica" În spatele denunțării ordinii feudale și a depravării clerului se afla o clară "erezie" Creştinismul este considerat de Bacon drept una dintre cele "șase secte", alături de evreiesc, caldeean, sarazin etc Apariția lui se explică pe baza astrologiei prin conjuncția planetelor Jupiter și Mercur Bacon nu se opune religiei El declară subordonarea filozofiei sarcinilor credinței Din moment ce miracolele nu se întâmplă acum, spune el, mai rămâne o singură cale pentru a converti dușmanii infidel și a respinge - puterea filozofiei Totuși, în mod obiectiv, toate activitățile lui Bacon au contribuit la subminarea credinței religioase și la creșterea cunoștințelor științifice Metafizica, potrivit lui Bacon, este o știință teoretică generală care explică relația dintre științele particulare și le oferă punctele de plecare El însuși este construit pe rezultatele acestor științe O astfel de înțelegere a obiectului filozofiei este interesantă și proaspătă pentru acea vreme Cu toate acestea, în propriile sale construcții metafizice, Bacon nu este foarte original Aici urmează platonismul augustian El vorbește despre "iluminarea" venită de la divin Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂŢII FEUDALE a prototipurilor transcendentale, a "rațiunii active" transcendentale, a autoaprofundării etc Dar nu aceasta este forța și esența învățăturii lui Bacon Forța sa constă în critica metodei scolastice, în afirmarea semnificației experienței și în cercetarea științifică independentă Bacon critică aspru și caustic inutilitatea abstractului, departe de metoda scolastică de viață În opinia sa, există patru obstacole în calea adevărului: închinarea unei autorități neîntemeiate și nedemne; obiceiul de lungă durată a opiniilor cunoscute; lipsa de temei a judecăților mulțimii; în cele din urmă, oamenii de știință își ascund ignoranța sub masca înțelepciunii iluzorii "Cele mai importante secrete ale înțelepciunii", a scris Bacon, "rămân necunoscute mulțimii de oameni de știință de astăzi din lipsa unei metode corecte" Ce este? Există trei surse de cunoaștere: autoritatea, rațiunea și experiența Autoritatea fără dovezi nu este suficientă "În ceea ce privește raționamentul, este imposibil să distingem sofismul de dovezi fără a verifica concluziile prin experiență și aplicare Deși Aristotel a recunoscut silogismul ca sursă de cunoaștere, există cazuri când simpla

experiență învață mai bine decât orice silogism " "Există o experiență naturală și imperfectă care nu este conștientă de metodele sale" "Mai presus de orice cunoștințe și arte speculative", a scris Bacon în Opus tertium, "este capacitatea de a face experimente, iar această știință este regina științelor" Cel mai mare interes pentru Bacon este cunoștințele fizice și matematice "Matematica", scrie el, "este considerată în mod eronat o știință dificilă, și uneori chiar suspectă, doar pentru că a avut ghinionul de a fi necunoscută părinților bisericii Între timp, cât de important este, cât de util! Ceea ce apreciază Bacon cel mai mult în științe este beneficiul pe care îl pot aduce Pentru el, cel mai important lucru este aplicarea lor: în construcția de orașe și case, în fabricarea de mașini care pot crește puterea omului, în agricultură și creșterea vitelor, în măsurarea timpului Vorbind despre "geometrie practică", Bacon subliniază că cu ajutorul ei se vor putea construi mașini zburătoare, vagoane care se vor deplasa fără ajutorul animalelor și nave care vor naviga fără ajutorul pânzelor Într-o serie de științe fizice, Bacon atribuie primul loc "perspectivă", adică optică Optica ocupă primul loc pentru că prin vedere recunoaștem diferențele dintre obiecte și pe aceste diferențe se bazează toată cunoștințele noastre despre natură Bacon se ceartă cu cei care cred că propagarea luminii nu necesită timp De fapt, lumina se propagă în timp, dar cu viteză extremă Bacon acordă multă atenție vederii și oferă o descriere anatomică detaliată a ochiului, Bacon a prezis principiul telescopului și microscopului, Biblioteca "Runivers" SCOLARII TÂRZII Următoarele optice sunt: astronomia, care studiază forțele naturale ale stelelor; știința gravitației, care studiază elementele, deoarece rolul principal în ele este jucat de diferența dintre greu și ușor; alchimia, care studiază formațiunile telurice neînsuflețite și tot felul de combinații elementare ale acestora; agricultura, care se ocupă de formațiuni organice, adică plante și animale; medicina care se ocupă de om - organizarea lui, sănătatea și boala Științele fizice culminează în știința experimentală, arătând consecințele practice care decurg din diverse științe Include astrologia și magia (doctrina elixirului de viață etc) Bacon a adus un omagiu copios pseudoștiinței astrologice și alchimice Și-a petrecut nopți întregi lucrând într-un turn retras, câștigându-și reputația de magician și vrăjitor Ca și alți alchimiști, el căuta o "piatră filosofală", adică o substanță care transformă metalele comune în aur Cu toate acestea, în cursul studiilor sale astrologice și alchimice, Bacon a făcut câteva observații astronomice și chimice valoroase Tendința științifică de bază a lui Roger Bacon era cu mult înaintea vârstei sale Cunoașterea este putere, proclamă Bacon "Nu există pericol mai mare decât ignoranța Nu există nimic mai demn de învățat înțelepciunea care alungă întunericul ignoranței - de asta depinde bunăstarea întregii lumi" Până la începutul secolului al XIV-lea numărul filozofilor care se ocupă de problemele ştiinţelor naturii este în creştere Apare problema mișcării pământului La început - timid, ezitant La acea vreme, domina sistemul geocentric al lui Aristotel-Ptolemeu, conform căruia pământul constituie centrul nemișcat al lumii, în jurul căruia se învârt soarele, luna și cele cinci planete cunoscute atunci atașate de sfere speciale Granița universului este cea de-a opta sferă a stelelor fixe, în spatele căreia se află motorul divin divin Scolasticii au adăugat încă o a noua sferă, populând-o cu îngeri și cu sufletele celor drepți Ordinea neschimbată a unei lumi strict limitate, ierarhia dată a sferelor odată pentru totdeauna cu Dumnezeu deasupra și cu iadul în lumea interlopă, pământul imobil și omul, "chipul și

asemănarea lui Dumnezeu", în centrul universului - acestea sunt fundamentele cosmologiei bisericii ortodoxe Dar deja Albert cel Mare condamnă ipoteza pitagoreică despre mișcarea zilnică a pământului în jurul focului central și că pământul este una dintre stele împreună cu altele Albert respinge cu fermitate această sugestie Dar apare din nou la începutul secolului al XIV-lea de la Francis Maironis, care consideră cea mai bună ipoteză despre mișcarea pământului și imobilitatea cerului Dezvoltarea gândirii științifice naturale după Roger Bacon este asociată cu renașterea și înflorirea nominalismului în secolul al XIV-lea Franciscanii, în special englezii, care au concurat constant cu dominicanii, au înaintat din mijlocul lor cel mai mare Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂŢII FEUDALE adversarul Aquino-Drnea Scotus (c -) La sfârşitul secolului al XIII-lea o dispută acerbă între "fomiști" și "scoțiști" a izbucnit de mult timp, dispută care a contribuit la slăbirea construcției scolasticii medievale John Duns Scotus a fost educat la Oxford La universitățile Oxford și Paris, profesorul său a continuat * Duns Scott activitatea cerului Duns a murit înainte de vârsta de de ani la Köln Opera sa principală este un comentariu monumental asupra maximelor lui Peter Lombard ("Opus Oxoniense") În mod bizar împletit cu elemente platonice, Duns arată clar noi trăsături pentru scolastica ortodoxă: o tendință empirică și senzualistă, o înclinație către întrebări de matematică și științe naturale, scepticism în raport cu teologia raționalistă și elementele materialiste "Materialismul", a scris Marx, "este fiul născut al Marii Britanii Încă din școlascul britanic Duns Scotus se întreba: "Nu este materia capabilă să gândească?" Pentru a face posibilă o astfel de minune, el a făcut apel la atotputernicia lui Dumnezeu, adică a obligat teologia însăși să propovăduiască materialismul În plus, era nominalist Nominalismul a fost Biblioteca "Runivers" ȘCOALA TARZIĂ este unul dintre elementele principale ale materialismului englez și, în general, este prima expresie a materialismului Duns Scotus pune problema "sărăciei apostolice" atât de urâtă de curie În atacurile lui Duns asupra bogăției ecleziastice și a jefuirii papale, el susține că proprietatea privată nu este un "drept natural" El recunoaște teologia nu ca o știință speculativă, ci ca o disciplină practică, al cărei scop este de a contribui la mântuirea sufletelor umane Duns consideră dogmele religioase nedemonstrabile din punct de vedere logic Doar pe credință se pot întemeia dogmele treimii, întruparea divină și nemurirea sufletului Rațiunea nu le poate dovedi, credința în ele nu este legată de cunoaștere Justificarea acestei poziții este pentru Duns Scotus voluntarismul și indeterminismul său teologic Duns acuză fomismul de panteism ca o concluzie consistentă din recunoașterea "necesității" activității divine și afirmă arbitrariul absolut al voinței divine Voința lui Dumnezeu nu este determinată de scop, dimpotrivă, "voința este mai înaltă decât mintea" Dumnezeu vrea nu pentru că ceva este bun, ci ceva devine bun pentru că a voit Dumnezeu Acest arbitrar divin face imposibilă teologia raționalistă În doctrina materiei, Duns se învecinează cu Avicebron (Ibn-Gebi-rol), pe care îl considera un filosof creștin Potrivit lui Duns, materia este aceeași în toate ființele create, atât spirituale, cât și corporale, și trebuie privită ca baza universală și unificată a întregii creații Tot ceea ce există (cu excepția lui Dumnezeu) este compus din materie și formă Materia este inerentă ființei și activității, indiferent de formă După ordinea naturii, materia precede formei Datorită formei, materia nu primește realitatea în general, ci doar o anumită realitate Varietățile de materie remarcate de Duns exprimă doar diferitele grade de

certitudine pe care materia le primește din unirea sa cu forma; în sine este peste tot și mereu la fel Astfel, conceptul de materie coincide pentru el cu conceptul de substanță universală, unicul substrat real al tuturor lucrurilor De aici concluzia lui Duns despre materialitatea sufletului și chiar a îngerilor Întregul univers îi apare lui Duns ca o trecere de la general la individ, de la nedefinit la definit, de la imperfect la perfect, dar întrebarea ce este mai înalt - generalul sau individul - Duns decide fără nicio ezitare în simțul perfecțiunii individului și îl recunoaște ca scop propriu al naturii Spre deosebire de Thomas și alți peripatetici, Duns înțelege individualitatea nu ca rezultatul unei combinații de materie și formă Marx și Engels, Opere, vol III, p , Biblioteca "Runiverse" FILOZOFIA SOCIETĂŢII FEUDALE noi, ci ca constituit dintr-un principiu individualizator special "haecceitas" (din iaec - aceasta) Forma determină doar specii, nu diferențe individuale Dacă lucrurile individuale au cea mai înaltă realitate, atunci în teoria cunoașterii ar trebui să se pornească de la individ și de la concret Baza tuturor cunoștințelor este senzația senzorială, care este posibilă numai datorită impresiei și imaginii furnizate de obiect În lumea lucrurilor sensibile, cunoașterea cea mai perfectă nu este cunoașterea universalului, ci cunoașterea individului Fiind un senzualist, Duns, însă, nu consideră rațiunea pasivă Dimpotrivă, el atribuie minții capacitatea de creativitate Rațiunea nu numai că păstrează impresiile, ci și le modifică Împreună cu alți scolastici, Duns acceptă doctrina unui intelect activ, care transformă imaginile senzoriale în cunoaștere Duns subliniază natura volitivă, activă a cunoașterii și le reproșează fomiștilor că au dat minții un caracter prea receptiv și pasiv Indeterminismul teologic îi servește lui Duns ca bază a relativismului etic Ordinea morală mondială stabilită, susține el, poate fi gândită diferit Duns se referă la Biblie El compară interzicerea crimei cu jertfa lui Avraam, monogamia cu poligamia patriarhilor, protecția proprietății cu confiscarea de bijuterii la părăsirea Egiptului Duns Scotus este unul dintre cei mai mari gânditori scolastici Dar în învățătura sa sunt deja date elementele de bază ale viitoarei dezintegrare a scolasticii Cel mai consistent reprezentant al nominalismului în secolul al XIV-lea mai exista un franciscan englez, William of Ockham (c -) Secolul al XIV-lea este secolul creșterii în continuare a economiei monetare, al dezintegrarii iobăgiei în Anglia, secolul revoltelor țărănești și al revoltelor urbane Separarea orașului de mediul rural și creșterea meșteșugurilor și comerțului au dus la transferul poverilor iobagilor în formă monetară și la desființarea treptată a iobăgiei De la mijlocul secolului, după cea mai gravă epidemie de ciumă care a devastat Europa, a început reacția feudală Mișcările revoluționare grandioase - jacquerie (în Franța în) și revolta lui Wat Tyler (în Anglia în) - care au zguduit bazele sistemului feudal, au fost răspunsul În același timp, diferențierea populației urbane a dus la revolte ale populației sărace din orașe într-un număr de orașe italiene și în Flandra De la sfârșitul secolului al XIX-lea puterea tronului roman, care atinsese apogeul în perioada anterioară, începe să slăbească Papii, nevoiți să părăsească Roma, se mută în orașul de graniță Avignon cu Franța În perioada "robiei de la Avignon" (-), Parisul dictează de fapt voința sa papei, Biblioteca "Runivers" SCOLARII TÂRZII În anii ai secolului al XIV-lea a existat un conflict ascuțit între papă și ordinul franciscan, mai ales cu aripa sa radicală, așa-zișii "spirituali" Acestea din urmă, referindu-se la tradițiile idealizate ale creștinismului primitiv, s-au opus bogăției ecleziastice și pretențiilor seculare ale papalității

Papa Ioan al XXII-lea a susținut, dimpotrivă, că Hristos și apostolii înșiși aveau proprietate și nu puteau porunci renunțarea la aceasta Papa și franciscanii s-au declarat reciproc eretici, s-au blestemat și s-au excomunicat În același timp, papalitatea a început o luptă pe termen lung cu împăratul Ludwig al Bavariei Și aici Ioan și urmașii săi l-au blestemat pe împărat, au impus un interdict asupra bunurilor sale, iar împăratul, la rândul său, i-a răsturnat pe papi și a înaintat "anti-papi" Fondul economic al acestei lupte a fost că papii din Avignon nu au putut extrage veniturile din Italia și Franța și, prin urmare, au atacat Anglia și Germania cu zel sporit În Anglia, Camera Comunelor se opune aspru "ruinei țării de către Avignon", lucru deosebit de dificil pentru că aurul englez curgea prin "Canalul Avignon" către Franța, care la acea vreme era în război cu Anglia William de Ockham a luat parte activ la lupta care se desfășura; a fost unul dintre cei mai importanți scriitori politici ai timpului său Deja în , Ockham a fost persecutat pentru învățăturile sale teologice și filozofice și a fost chemat la curtea papală din Avignon pentru a investiga "crimele" Ockham, împreună cu un grup de oameni care au aceleași gânduri, fuge la împăratul Ludwig al Bavariei, legând strâns soarta lui în viitor cu lupta acestui împărat împotriva papalității Se spune că la întâlnirea cu Ludwig, Ockham i-a spus o frază caracteristică: "Tu me defendes gladio, ego te defendem calamo" ("Apără-mă cu sabia, iar eu te voi apăra cu un stilou") William s-a stabilit la München, unde au avut loc activitățile sale jurnalistice de luptă În sau a murit de ciume Sensul principal al lucrărilor socio-politice ale lui Ockham este următorul Papalitatea este o instituție temporară Papii nu sunt vicarii lui Hristos, iar infailibilitatea nu le poate fi atribuită Cel mai înalt corp spiritual este însăși comunitatea credincioșilor și consiliul ales de aceasta Conducătorul suprem al țării este suveranul ei secular ca "autorizat" al poporului, slujind interesele acestora El trebuie ascultat în toate Autoritățile seculare și spirituale trebuie să acționeze separat Autoritatea spirituală se limitează la treburile bisericești și poate prescrie doar ceea ce este necesar pentru mântuirea sufletului În ciuda compromisurilor făcute de Occam, teoria lui era extrem de periculoasă pentru puterea papală Inextricabil legat de activitățile politice ale lui Occam, în picioare Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂŢII FEUDALE la opera sa filozofică De asemenea, este puternic opus ideologiei ortodoxe În problema centrală a filosofiei medievale - relația dintre credință și rațiune, revelație și cunoaștere - Occam adâncește punctele de vedere ale lui Duns Scotus Așa cum autoritatea ecleziastică se limitează la chestiuni de religie, tot așa teologia domină numai în chestiunile de credință bazate în întregime pe "revelație" Dovezile rezonabile ale credinței sunt imposibile și fără rost Nici existența lui Dumnezeu și nici vreunul dintre atributele sale nu pot fi dovedite Nu se poate crede decât în dogmele religiei Teologia ca "știință" a fost astfel aruncată efectiv peste bord și, în același timp, filosofia a fost eliberată de sub tutela ei Ca toți filozofii din epoca feudalismului, Occam a acționat sub pretextul unei apărări zeloase a credinței "Fără amenințări", scrie el, "încercări și pericole, nimic nu ne poate îndepărta de apărarea religiei creștine, pentru care suntem obișnuiți să suportăm tot felul de greutăți și suferințe" În ceea ce privește problemele lor și natura expunerii lor, lucrările lui Ockham erau încă în întregime bazate pe scolastică Cu toate acestea, în Occam vedem o descompunere clară a temeiului însăși, a scopului însuși al scolasticii Axa filozofiei lui Occam este nominalismul lui Occam pornește de la

poziția: "entra non sunt multiplicártela praeter necessitatem" ("entitățile nu trebuie multiplicate inutil") Într-adevăr, există doar lucruri separate, unice Universalele se găsesc doar "în suflet și cuvinte" Recunoașterea realității obiective a universalelor duce la absurd Nu există "tipuri" de lucruri în mintea divină Ideile lui Dumnezeu nu pot fi decât cunoașterea lui despre lucrurile existente Universalele nu sunt, totuși, simple imagini mentale sau himere Ele surprind asemănări în obiectele individuale Conceptele, termenii, conform lui Occam, sunt doar semne ale lucrurilor Cunoașterea se bazează doar pe asemănarea care există între semne și obiectele desemnate de acestea "Terminismul" introduce un jet sceptic în învățătura lui Occam, deoarece nu lucrurile în sine sunt recunoscute ca obiect al cunoașterii, ci înlocuitorii lor - semnele lucrurilor Termenul este format dintr-un semn și un cuvânt care înlocuiește conținutul conceptului Ockham distinge între termenii primari, referindu-se la lucrurile în sine, și termenii secundari, care sunt "semnul unui semn" (de exemplu, "gen", "tip", "substantiv") Aceasta este baza împărțirii științelor în reale și raționale Ockham distinge două tipuri de cunoștințe: intuitive (prin care el înseamnă cunoaștere experimentală) și abstracte Cunoașterea intuitivă, pe care o pune deasupra abstractului, include sensibilitatea și autoobservarea Deoarece numai lucrurile individuale sunt reale, cunoașterea lumii obiective începe cu experiența și trece prin senzații De sufletul senzual, material și extins, Occam se deosebea Biblioteca "Runivers" SCOLARII TÂRZII un spirit rezonabil Cu toate acestea, el nu consideră posibilă demonstrarea experimentală sau rațională a nematerialității acesteia În etică, Occam dezvoltă prevederile lui Duns Scotus El neagă diferența absolută dintre bine și rău Voia lui Dumnezeu poate transforma faptele păcătoase ale oamenilor în fapte virtuoase Tendința materialistă a nominalismului lui Occam a servit drept justificare filozofică pentru tendința naturalistică emergentă în filozofie Numeroși adepți ai lui Ockham s-au stabilit în Oxford și Paris De cea mai mare importanță este grupul parizian de ocamiști, care a lucrat în ciuda interzicerii oficiale a "terminismului" în - Okcamistul parizian John Buridan (născut la sfârșitul secolului al XIII-lea, a murit după) este cunoscut pentru lucrările sale despre logică și fizică Interesantă este justificarea lui a condiționalității raționale a voinței (determinismul intelectual) Buridan a fost creditat în mod nerezonabil cu alcătuirea unui manual de silogistică, poreclit "Pons asinorum" ("Podul Măgarului"), deoarece cu ajutorul lui se presupune că era posibil să se învețe tehnici logice chiar și celei mai proaste persoane De cea mai mare importanță sunt comentariile lui Buridan despre Fizica lui Aristotel Buridan dezvoltă în ele doctrina ímpetus (impulsului), pe care o pune la baza dinamicii sale, care contravine mecanicii lui Aristotel Această doctrină prevede legea inerției Bazat pe teoria impulsului, Buridan se referă la mecanica cerească, care ar trebui să înlocuiască rătăcirile scolastice despre "principiile spirituale" ale mișcării cerești Buridan nu a studiat deloc teologia Un alt pas în dezvoltarea gândirii științifice naturale a fost făcut de Nicolae de Orezm (d) A lăsat în urmă o serie de lucrări semnificative despre matematică, fizică și astronomie, pe de o parte, și despre probleme de economie și politică, pe de altă parte Este de remarcat faptul că unele dintre scrierile sale au fost scrise nu în latină, ci în franceză Nikolai Orezmsky a tradus în franceză lucrările politice, economice și etice ale lui Aristotel Dezvoltând punctele de vedere ale lui Buridan, Nikolai Orezmsky conturează câteva idei despre geometria analitică și

legea căderii corpurilor Nu mai puțin interesante sunt afirmațiile sale despre mișcarea zilnică a pământului, pe care le exprimă cu mare certitudine Dezvoltarea nominalismului, în special a școlii sale natural-științifice, a însemnat descompunerea efectivă a scolasticii În plus, a condus și scepticismul care a venit din învățăturile lui Occam, care și-a găsit cea mai izbitoare expresie în lucrările savantului parizian Nicholas Otrekuriysky (prima jumătate a secolului al XIV-lea) Lucrările lui au fost Buridan a mai fost creditat cu exemplul notoriu al măgarului, care, fiind între două brațe de fân și ezitând cu care să înceapă, a murit de foame Biblioteca "Runivers" δ FILOZOFIA SOCIETĂŢII FEUDALE recunoscut ca eretic şi ars Nikolai Otrekuriysky pune la baza cunoașterii două principii: principiul contradicției, așa cum este formulat în logica și metafizica lui Aristotel, și experiența internă, care oferă unei persoane cunoașterea experiențelor sale, dar lasă deschisă problema existenței lumea exterioară și abilitățile mentale Pornind de la aceste principii, Nikolai Otrekuriysky a rezolvat problema cauzalității în spiritul scepticismului și subiectivismului Din faptul că aducem foc câlului nu rezultă fizic că câlcul va lua foc Prin urmare, a concluzionat el, cauzalitatea este doar o secvență obișnuită de fenomene observată empiric Alături de scepticismul extrem, Nikolay Otrekuriysky reînvie atomistica lui Democrit Întreaga lume, învață el, este formată din atomi indivizibili și eterni Prin secolul al XV-lea de fapt, istoria scolasticii se încheie Nu înseamnă că ea dispare Fomismul continuă să fie gardianul ortodoxiei La mijlocul secolului al XVI-lea, după Conciliul de la Trent, care a unit forțele contrareformei, fomismul a cunoscut chiar o ascensiune A stat și la baza filozofiei iezuiților Dar rolul istoric al scolasticii fusese deja jucat și nu a creat nimic nou Dacă chiar și în momentul "înfloririi" sale scolastică se distingea printr-o inerție extremă, atunci în epoca descrisă are un caracter pur epigon și mestecă la nesfârșit același material tradițional Dintre principalele școli școlare - tomistă, scoțistă, averroistă și occamiană - doar ultimele două prezintă unele semne de viață Averoismul s-a stabilit în Italia de Sus, în special la Padova Nominalismul la sfârșitul secolului al XV-lea a fost interzis pentru a doua oară la Universitatea din Paris Profesorii au depus un jurământ că nu îl vor respecta Dar în curând această interdicție a fost forțată să fie anulată Nominalismul s-a răspândit și în universitățile germane, unde s-a răspândit Un loc aparte în descompunerea scolasticii îl ocupă curentele mistice care s-au intensificat spre sfârșitul Evului Mediu Disputele diferitelor școli școlare au avut loc între zidurile universităților Masele largi ale oamenilor nu au luat parte la ele Opoziția maselor populare față de sistemul de guvernare s-a exprimat nu sub forma școlilor școlare, ci sub forma ereziei sau misticismului Spre deosebire de scolastici, misticii fac apel la masele largi ale oamenilor Ei renunță la limba latină, care este de înțeles doar pentru un cerc restrâns de oameni, și scriu în limbi naționale - germană, Brabant etc Ei aruncă întregul aparat logic vast folosit de scolastică și se întorc nu la minte, ci la inima, la sentiment Misticii pretindeau cunoașterea directă, intuitivă a adevărului prin "iluminarea interioară" și "iluminarea sufletului lui Dumnezeu" Biblioteca "Runivers" SCOLARII TÂRZII lumină adevărată " "Glasul lui Dumnezeu" este cel mai auzibil în sufletul nostru în momentul extazului, au spus misticii, și au încercat să se aducă la ea prin diferite mijloace, până la autoflagelare Misticii consecvenți au respins cunoașterea rațională sau empirică și au crezut în miracole Numai într-un mod fantastic, miraculos, încălcând toate legile logice, o persoană se poate elibera

de realitatea fără speranță și poate fi salvată într-o viață viitoare - acesta este laitmotivul misticismului medieval "A doua venire" a lui Hristos, judecata teribilă asupra lumii corupte și "împărăția de o mie de ani a lui Dumnezeu" pe pământ - despre asta fantezeau misticii-ereticii Legătura dintre învățăturile mistice cu diferite tipuri de panteism a fost, de asemenea, foarte caracteristică Misticii au tras o serie de concluzii practice din concepția lor Ei nu au nevoie de Biserică ca mediastin între om și Dumnezeu O biserică înfundată în interesele pământești este urmașul unei înclinații rele și trebuie distrusă Acest lucru se aplică, desigur, numai misticismului ereticilor medievali Doar în condițiile particulare ale Evului Mediu, misticismul, care era reacționar în esența sa, putea servi din când în când ca armă în lupta împotriva sistemului feudal Cel mai faimos a fost Meister Eckart (-), un dominican din Köln, care mai târziu a fost recunoscut ca eretic și asociat cu sectele revoluționare ale Baggardilor și "frații spiritului liber" În același timp, elemente de obscurantism evident sunt destul de evidente în învățătura sa antirationalistă și antiempirică "Zeitatea", potrivit lui Eckart, este "puritatea completă a esenței divine", unde nu există mișcare, "tăcerea veșnică de odihnă", "întunericul etern", în care "da este nu și înapoi" Divinitatea este inexprimabilă și de neînțeles; în acest sens este "nimic" Prin autocunoaștere, "zeitatea" devine un "zeu" accesibil "revelației" și supus definiției Dumnezeu este ființă veșnică și viață veșnică, dând naștere prototipurilor, ideilor eterne Toate lucrurile, de la un înger și un om până la o plantă și o pasăre, tot ceea ce este creat, "este Dumnezeu" În sufletul uman, pe lângă forțele naturale, există o "scânteie divină", o particulă a divinității "Există ceva în suflet care este atât de asemănător cu Dumnezeu, încât nu numai că este unit cu El, ci este una cu El " Omul trebuie să-și stingă voința și să se predea lui Dumnezeu Apoi, sufletul, renunțând la tot ce este exterior și individual, va intra într-o stare de "admirare", o "scânteie" ascunsă va izbucni în el și sufletul va urca în "deșertul liniștit" al divinității Concluzia practică din tot acest misticism este că fericirea nu depinde de treburile externe, nu de cultul bisericesc, ci de viața interioară a unei persoane Aici spiritul reformei este deja vizibil Dintre adepții lui Eckart, cei mai semnificativi au fost John Tauler (-) și Heinrich Suso (-) Istoria filosofiei, vol I Biblioteca "Runivers" FILOZOFIA SOCIETĂŢII FEUDALE În secolele al XV-lea și al XVI-lea misticismul a fost larg dezvoltat, mai ales în Germania Misticismul a atins apogeul de dezvoltare în timpul războaielor țărănești din Germania în învățăturile revoluționare ale lui Thomas Müntzer (născut c , executat în) "Învățătura sa teologică și filozofică atacă punctele principale nu numai ale catolicismului, ci și ale creștinismului în general Sub forme creștine, el predică panteismul, care dezvăluie o asemănare remarcabilă cu opiniile speculative moderne și pe alocuri chiar atingeri cu ateismul "La Münzer aluziile comuniste devin pentru prima dată o expresie a nevoilor unui grup social real; pentru prima dată ele sunt formulate cu o anumită certitudine în el; plecând de la ea, îi întâlnim din nou în fiecare mare răsturnare a poporului, până când treptat se contopesc cu mișcarea proletariană modernă, la fel ca în Evul Mediu, lupta țărănimii libere împotriva stăpânirii feudale care o încurcă din ce în ce mai mult o contopește cu lupta iobagilor si a taranilor dependenti pentru desfiintarea completa a feudalismului Sfârșitul scolasticii reflectă decăderea feudalismului În lupte aprige de clasă, se naște o nouă eră Din întunericul chiliei monahale, filozofia iese în întinderea lumii

Marx și Engels, Soch , vol VIII, p - I Ibid , p - Biblioteca "Runivers"
INDEX DE NUME
 Biblioteca "Runivers" INDEX DE NUME
 Biblioteca "Runiverse" INDEX DE NUME

 Istoria Filosofiei, vol L Politizdat sub Comitetul Central al Partidului Comunist al Bolșevicilor din întreaga Uniune F' și indus Editori L, Kuzmin și I Kadysheva Acestea editorii E Raetskaya și A Tyuneeva Correctori B Weintraub și J Kononovich Semnat pentru tipărire din matrice /KhP Format X /i " Pech l a/ , uch-autor Tiraj de exemplare (-) Ed nr A Ordin Nr Prețul unei cărți în legatură din piele freci Tipografia "Proletarul Roșu" Politizdat sub Comitetul Central al Partidului Comunist al Bolșevicilor din întreaga Uniune Moscova, Krasnoproletarskaya, ani Biblioteca "Runivers"